

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка
Сумський державний університет
Університет менеджменту освіти
Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області
Запорізький національний університет
Національний університет цивільного захисту України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М.В. Остроградського
Херсонська академія неперервної освіти
Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К.Д. Ушинського

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В
УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**
Збірник наукових статей

Суми – 2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою
КЗ Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 8 від 03.06.2024 р.)*

Редакційна колегія:

С.М. Грицай – кандидат педагогічних наук, доцент
О. В. Гузенко – кандидат педагогічних наук, доцент
Г. Л. Єфремова – кандидат педагогічних наук, доцент
О.М. Клочко – кандидат педагогічних наук, викладач
С.М. Луценко – кандидат наук з державного управління, доцент
Д.М. Пінчук – старший викладач
Л.О. Семеновська – доктор педагогічних наук, професор
В. Б. Харламенко – кандидат педагогічних наук, доцент

Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей / За заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2024. 412 с.

У збірнику представлені наукові статті учасників Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти», що розкривають сучасний стан та перспективи розвитку компетентнісного підходу у системі освіти України; зарубіжний досвід формування професійної компетентності педагогів; методологічні та методичні основи впровадження компетентнісного підходу в умовах післядипломної педагогічної освіти; інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища; психологічний супровід розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів; компетентнісний підхід у НУШ: креативність, практичні вміння, навчання впродовж життя; безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки; розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти як умова НУШ.

Конференція проводиться за ініціативою кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський ОІППО з метою обговорення проблем розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти у контексті інноваційного розвитку державних інституцій та українського суспільства.

Наукові статті розміщено в авторській редакції.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ № 1

Сучасний стан та перспективи розвитку компетентнісного підходу у системі освіти України

Білик Оксана Олександрівна	
РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	14
Костенко Ольга Олександрівна	
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД – ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	15
Кривушенко Тетяна	
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	22
Полятикіна Тетяна Петрівна	
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	27

РОЗДІЛ 2

Зарубіжний досвід формування та розвитку професійної компетентності педагогів

Baranova Lilia	33
FOREIGN EXPERIENCE: CROSS-CULTURAL COMPETENCE IN TEACHING.....	
Луценко Олена Анатоліївна	
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ ПРАЦЮЮЧИХ З БАТЬКАМИ.....	38
Постригач Надія	
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ У ТУРЕЧЧИНІ.....	47

РОЗДІЛ № 3

Методологічні та методичні основи впровадження компетентнісного підходу у післядипломній освіті

Антонченко Марія Олексіївна	
РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	51
Білянін Григорій Іванович	
ВАЖЛИВІСТЬ АСПЕКТІВ МЕТОДОЛОГІЇ В ПОБУДОВІ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПОПЕРЕДНЬОГО КОНТРОЛЮ З МАТЕМАТИКИ.....	56

Воловик Валентина Іванівна, Удовенко Людмила Іванівна КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	67
Пінчук Діана Миколаївна, Луценко Світлана Миколаївна ІНТЕРАКТИВНИЙ ВЕБІНАР ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ.....	73
Середа Анна Сергіївна, Дранник Ірина Володимирівна ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	78
Чухненко Поліна Сергіївна, Юзькова Валентина Дмитрівна, Кадук Алла Миколаївна РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	84

РОЗДІЛ № 4

Компетентнісний підхід та його місце в умовах організації освітнього процесу

Гудимова Зоя Василівна ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	90
Котляр Алла Володимирівна ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	94
Лісаченко Марина Олександрівна РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ В СИСТЕМІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	99
Новікова Ольга Володимирівна РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ В РОБОТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	107
Орехова Світлана Володимирівна КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ТА ЙОГО МІСЦЕ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	111
Рубан Анжела Юріївна, Сударева Галина Федорівна ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	116
Солоненко Тетяна Євгеніївна КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД – ОСНОВА ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	120
Хандуріна Аліна Олегівна КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	126

РОЗДІЛ № 5

Роль та місце інформаційних технологій у системі розвитку професійної компетентності педагога в умовах післядипломної освіти

Захарченко Вікторія Вікторівна	
ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ....	131
Зудінова Ірина Віталіївна	
РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА, ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СУПРОВОДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТА ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	135
Каменська Наталія Федорівна	
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	141
Павленко Ірина Миколаївна	
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ..	145
Пристинський Володимир Миколайович, Пристинська Тетяна Миколаївна, Качан Олексій Анатолійович	
КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УДОСКОНАЛЕННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	149
Семеновська Лариса Аполлінаріївна, Рамусь Михайло Олександрович	
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ.....	153

РОЗДІЛ № 6

Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах інклюзивної освіти

Єрємінна Наталія Вікторівна	
ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ У ГАЛУЗІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	160
Жаботинська Ольга Юріївна	
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПСИХО-ФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	167
Ключко Оксана Миколаївна	
СУСПІЛЬНО-СОЦІАЛЬНІ МОДЕЛІ СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	171
Лопатка Оксана Василівна	
ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО АСПЕКТУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	175

Прядко Любов Олексіївна	
РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	179
Харламова Лариса	
КЕЙС-МЕТОД У ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ.....	184

РОЗДІЛ №7

Науково-методичний супровід формування та розвитку особистісно-професійної компетентності керівників закладів освіти

Гузенко Оксана Вікторівна	
РОЗВИТОК SOFT SKILLS МЕНЕДЖЕРІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІШНОЇ КАР'ЄРИ.....	189
Драгунова Віра Валентинівна	
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	192
Івашина Людмила Петрівна	
ОСОБЛИВОСТІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	196
Литвиненко Яна Олександрівна, Сидоренко Наталія Володимирівна	
КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ: СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ.....	199
Луценко Світлана Миколаївна, Медведь Валентина Вікторівна	
ФІНАНСОВО - ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС.....	203
Поляк Олександра Василівна, Куриш Наталія Костянтинівна	
КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ДЛЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	209
Сапич Вадим Іванович	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 073 МЕНЕДЖМЕНТ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	215
Успенська Валентина Миколаївна	
ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З УПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ ШКІЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ.....	221

РОЗДІЛ № 8

Соціально-психологічний супровід розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах сучасних викликів та невизначеності

Букіна Ірина Василівна	
ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ СТІЙКОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	226

Єфремова Галина Леонідівна			
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ (СТРЕСОСТІЙКОСТІ) У СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....			229
Кожем'якіна Ірина Володимирівна			
ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....			234
РОЗДІЛ № 9			
Компетентнісний підхід у НУШ:			
креативність, практичні вміння, навчання впродовж життя			
Гиря Олексій Олексійович			
ІНТЕГРАЦІЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В НУШ.....			239
Косова Тетяна Миколаївна			
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....			243
Коляда Ігор Анатолійович, Камбалова Яніна Миколаївна, Моцак Світлана Іванівна			
АНІМАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОКОЛІННЯ «АЛЬФА» ПРИ ВИВЧЕННІ ОСНОВ ПРАВОЗНАВЧИХ ЗНАТЬ У НУШ.....			250
Ніколаєнко Михайло Сергійович			
ОРГАНІЗАЦІЯ КУРСУ РОБОТОТЕХНІКИ ПРОЄКТ «ПАНІНО».....			256
Попов Володимир Денисович			
ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7-Х КЛАСІВ.....			260
Сахновський Олександр Євгенович, Вамуш Альона Анатоліївна			
ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ І КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НУШ.....			265
Чумакова Наталя Андріївна			
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....			269
Шило Лариса Валентинівна			
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....			274
Янкова Оксана Леонідівна			
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ – ГОЛОВНА ІДЕЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....			278

РОЗДІЛ № 10

Розвиток особистісно-професійної компетентності в умовах інноваційних змін та глобальних викликів сьогодення

Богачик Тамара	
ТРАСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ.....	283
Браткова Галина Миколаївна	
ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	287
Гриценко Олексій Михайлович	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МЕНЕДЖЕРА.....	292
Гончаренко Людмила Вікторівна	
АКТУАЛЬНІ ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА ДЛЯ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ.....	296
Дедерко Дмитро Юрійович	
РОЗВИТОК ПОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СІЛЬСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	302
Добровольська Наталія	
ВПЛИВ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЦОЇ ОСВІТИ.....	305
Золотарьова Тетяна Вікторівна	
МЕТОДИЧНИЙ САМОРОЗВИТОК ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	309
Лисенко Надія Анатоліївна	
ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ.....	317
Медведев Ігор Анатолійович, Шевлякова Надія Андріївна	
ІВАННА ЧОРНОБРИВЕЦЬ: ВИДАТНА УКРАЇНКА ХХ СТОЛІТТЯ: ТЕРИТОІАЛЬНО-КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ.....	322
Нестеренко Володимир Іванович	
ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ.....	328
Утка Людмила Володимирівна	
РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАСИЛІТАТОРА МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ.....	332
Харченко Алла Анатоліївна	
РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	337

РОЗДІЛ № 11

Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки

Дрюхіна Валентина	
ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	342
Корсун Валерія Вадимівна	
THE LATEST DIMENSIONS OF TODAY'S SECURITY IN THE WORLD.....	347
Крижановська Олена Владиславівна, Пухно Світлана Валеріївна	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	351
Силкіна Світлана Анатоліївна, Кечик Ольга Олександрівна	
СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЇХНЯ РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ НАЛАГОДЖЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	355
Студенець Олена Анатоліївна	
СУЧАСНИЙ СОЦІУМ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СИСТЕМА ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	358
Третьякова Олена Василівна	
ВИХОВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ.....	366
Фенченко Наталія	
НАВЧАЛЬНО-ЛОГІЧНІ ВМІННЯ ЯК СКЛАДОВА ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	371
Шевчишена Оксана Володимирівна	
РЕСУРСНІ МОЖЛИВОСТІ ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ КРАЇНИ.....	376

РОЗДІЛ №12

Розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти як умова НУШ

Калашнікова Тетяна Василівна	
ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО СВОГО ЗДОРОВ'Я.....	381
Коляда Ігор Анатолійович, Богомаз Оксана Юріївна, Ільницький Ігор Васильович	
ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ ПІДХІД У НУШ.....	385

Майборода Оксана Вікторівна	
ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	392
Перлик Вікторія Володимирівна	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НУШ У ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	399
НАШІ АВТОРИ.....	405

РОЗДІЛ № 1
Сучасний стан та перспективи розвитку
компетентнісного підходу у системі освіти України

Білик Оксана,
Путівль

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ
МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Автор піднімає питання щодо ролі цифрових технологій на сучасному етапі інформатизації освіти та їх використання в освітньому процесі закладу позашкільної освіти, що дозволяє зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним; досліджує можливості використання цифрових технологій на заняттях, визначає їх переваги та недоліки; висвітлює проблеми, які виникають під час освітнього процесу.

Ключові слова: *цифрові технології, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація освіти, позашкільна освіта, освітній процес.*

Світ цифрових технологій, в який ми ввійшли, – це не лише новий логічний етап розвитку технологічного суспільства, а й справжній тренд сучасної освітньої реальності, що стає найважливішим фактором професійного розвитку педагогічної спільноти, стрімких якісних змін в усіх сферах життєдіяльності.

У час потужної інформатизації та діджиталізації дуже багато напрямків діяльності переноситься в мережевий формат, інтернет-технології стали піковим переломним моментом людства. Не обійшов стороною цей процес і освітян. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. [3, с.10]

В сучасних умовах воєнного стану в Україні актуальною стала проблема використання цифрових технологій у освітньому процесі загалом і зокрема у закладах позашкільної освіти. Позашкільні навчальні заклади мають великі можливості для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. В умовах оновлення навчального середовища особливої уваги набуває створення таких психолого-педагогічних умов, які сприяють творчому розвитку та вихованню підростаючого покоління, залучення його до соціально-економічного та освітньо-культурного життя країни. За такої умови пріоритетна роль у освітньому процесі належить цифровим технологіям, що сприяють індивідуалізації навчального процесу, високій ступені наочності, пошуку необхідних ресурсів для занять, можливості моделювання природних процесів і явищ, організації групової роботи, забезпечення зворотного зв'язку в процесі навчання, ефективному контролю засвоєння вихованцями навчального матеріалу та оволодіння творчими вміннями та навичками. Отже, цифрові

технології мають великий потенціал для застосування в позашкільній освіті і актуальним є дослідження їх впливу на цю галузь.

Багато науковців займаються дослідженням цифрових освітніх технологій. Серед них можна виділити вчених з галузей педагогіки, психології, інформаційних технологій та дидактики. Наприклад, Майкл Муур та Річард Коллінс займаються дослідженням впливу цифрових технологій на навчання та розвиток учнів. Джон Хатчінсон та Лора Стокман досліджують використання цифрових технологій у викладанні мистецтва та творчих предметів. В Україні дослідженню інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі присвячені роботи таких науковців, як В.Ю. Биков, Я.В. Булахова, О.П. Пінчук, О.М. Бондаренко, В.Ф. Заболотний, О.А. Міщенко та інші.[1, с.96]

Цифрові технології – це комплекс інформаційно-комунікаційних технологій, що базуються на використанні цифрових пристроїв, програмного забезпечення та мережі Інтернет, включають в себе різноманітні електронні пристрої, програми, мережі зв'язку та засоби зберігання даних, що дозволяють швидко та ефективно обробляти, зберігати, передавати та отримувати інформацію.

Застосування цифрових технологій дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. Здобувачі освіти набагато краще засвоюють інформацію, перебуваючи в емоційно комфортному середовищі. При цьому технології не замінюють викладача, а доповнюють його. Таким заняттям властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання.

Впровадження цифрових технологій у систему позашкільної освіти відкриває унікальні можливості розробки й використання нових методів викладання та навчання. Розвиток цифрової компетентності педагогів мистецьких дисциплін є одним із актуальних питань освіти. Учасники педагогічно-мистецького процесу мають бути в тренді сучасних технологій, уміти застосовувати новітні цифрові засоби, створювати відповідне середовище для вихованців, володіти способами безпечного поводження в мережі Інтернет.

На сьогодні існує велика кількість сервісів, цифрових інструментів для створення мультимедійного та інтерактивного контенту заняття, щоб зацікавити цифрове покоління здобувачів освіти, підготувати якісний комп'ютерний супровід заняття.

Компанія Google однією із перших розробила ряд сервісів, що активно використовуються користувачами. Налаштування роботи за допомогою Google Apps for Education значно покращує процес взаємодії між учасниками освітнього процесу, урізноманітнює форми співробітництва та комунікації, оптимізує часові ресурси та має ряд переваг: надійність, зрозумілий, інтуїтивний інтерфейс, простота у використанні, наявність універсального облікового запису, що забезпечує доступ до всіх сервісів, доступність з будь-якого цифрового пристрою, підключеного до мережі Інтернет, можливість використання на різних платформах, інтерактивної перевірки дитячих робіт.

До складу пакету Google Apps for Education належить низка сервісів, які прості в налаштуванні, використанні та управлінні: сервіси підтримки комунікація (Gmail, Google Meet, Hangouts), сервіси для планування та організації роботи (Google Календар, Google Keep), офісний пакет (Google Документи, Презентації, Таблиці), електронне сховище даних (Google Диск), сервіс для проведення онлайн опитувань (Google Форми). [5, с.58]

Сервіси для створення інтерактивних зображень ThingLink, Interacty, Genially, Canva перетворюють звичайні картинки в інтерактивні об'єкти. Інтерактивність зображення досягається за рахунок додавання в нього міток з текстовими підказками, посиланнями на відео, музику, текст або зображення. Ці плакати можуть містити відео-інструкції, аудіо-коментарі, анімації та інші елементи, які допоможуть вихованцям краще зрозуміти будь-яку тему з основ різних видів мистецтва, кольорознавства, законів композиції, техніки виконання. Такі інтерактивні плакати можуть бути доступні для дітей онлайн, що дозволить їм вивчати матеріал в зручний для них час і темп. На офлайн заняттях можна використовувати для демонстрації конкретних технік або історичних фактів про мистецтво.

Електронні книги можуть бути корисним ресурсом для роботи гуртка, допоможуть отримати уявлення про мистецьку галузь та надихнути їх на створення власних унікальних творів. Електронні книги, наприклад, можуть містити інформацію про історію декоративного розпису, витинанки, різновиди та традиції в різних країнах, можуть містити інструкції щодо створення різноманітних декоративних розписів на різних поверхнях, таких як папір, скло, кераміка, тканина. Крім того, електронні книги можуть містити поради щодо вибору матеріалів, інструментів та технік, які допоможуть дітям розвинути свої навички в цій галузі. Сервіси для створення онлайн-книг Book Creator, Ourboox, AnyFlip.

Сервіс Canva – це унікальний інструмент для візуалізації інформації, який має зручний та зрозумілий інтерфейс. Сервіс має безкоштовну версію та адаптований українською мовою. А ще – це чудова можливість для створення нових інтерактивних матеріалів для будь-якого формату навчання.

Спільна презентація. Canva надає доступ до сотень чудових макетів презентації на будь-яку тему. Таке завдання сприятиме розвитку творчого мислення, навичок пошукової діяльності та роботи в команді, а також покращить емоційний фон навчання.

Робочі аркуші – це чудові ідеї для занять, які вразять вихованців. Їх можна роздрукувати та використовувати під час звичного формату навчання.

Сервіс Canva має безліч творчих шаблонів, які легко та швидко редагувати. Для цього слід знайти шаблон Worksheet, видалити чи додати необхідні поля, змінити колір та зображення.

Квест-кімнати. Якщо недостатньо мотивації, то можна запросити дітей до справжньої квест-кімнати. Для створення квест-кімнати слід обрати шаблон Virtual Classroom та створити завдання: завантажити файл чи надати групам доступ до файлу. Такі завдання розвивають творче мислення та навички роботи в команді, створюють позитивну атмосферу.

Користування сервісами для дидактичних ігор, інтерактивних завдань Flippity, ClassTools, Mentimeter, Lumio дозволяє створювати цікаві та змістовні завдання. Наприклад, інтерактивні завдання для визначення теми заняття, вивчення кольорів, символіки, сортування за видами композицій, перевірки знань тощо. Можна використовувати ці сервіси для проведення голосувань та обговорень щодо тем, пов'язаних з мистецтвом.

Wordart – сервіс для візуалізації, створення хмари тегів (слів). За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації.

Wordwall – сервіс, який надає можливість створювати та друкувати власні матеріали для навчання та творчості. За допомогою Wordwall можна створювати різноманітні завдання, інтерактивні вправи, кросворди, пазли та інші матеріали. Доцільно створювати завдання для вивчення нових технік, видів композицій, оволодіння навиками малювання птахів та тварин, пейзажів, тематичних композицій та інших аспектів мистецтва.

Віртуальні дошки дозволяють прикріплювати фото, файли, посилання на сторінки Інтернету, замітки. Стіна може модеруватися кількома учасниками, доступ для читання і редагування може бути відкритий усім бажаним. Сервіси для організації спільної роботи Linoit, Jamboard, Padlet.

XTiles – сервіс для збору різної інформації в одному місці, планування та організації проєктів, спільної роботи над матеріалами та ідеями, створення інтерактивного контенту, який допомагає дітям краще засвоювати матеріал та розвивати їх навички. Деякі можливості використання xTiles для таких занять включають створення інтерактивних демонстрацій технік, які гуртківці зможуть переглядати і вивчати власним темпом; відео-інструкцій з детальним поясненням кожного кроку процесу, аудіо-коментарі до роботи, корисні поради та рекомендації щодо удосконалення їхніх навичок.

Нині заняття без цифрових технологій – це неправильно, хоча б тому, що діти ними володіють, звикли до сучасного способу подання інформації.

Сучасне заняття, якісне заняття, якісна позашкільна освіта – всі ці питання постійно перебувають у полі уваги керівників творчих колективів, батьків, їх висуває держава як одну з головних проблем забезпечення якісної позашкільної освіти. Щоб позашкільна освіта була якісною, педагогічну діяльність слід спрямовувати не тільки на засвоєння вихованцями знань, умінь і навичок, а й на засвоєння ними способів, методів і прийомів, вчити працювати з інформацією, оцінювати інформаційні джерела, вміти працювати в команді, аналізувати та презентувати кінцевий продукт не лише в текстовому форматі, створювати умови для розвитку самостійності та набуття досвіду вирішення проблеми, реалізації своїх намагань як в освітній діяльності, так і загалом у суспільстві. [2, с.51]

Для ефективного вдосконалення системи позашкільної освіти необхідно оптимізувати реалізацію державних програм, спрямованих на інформатизацію, комп'ютеризацію та оновлення матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів.

Література

1. Жук Ю.О. Планування навчальної діяльності з урахуванням використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій / Ю.О. Жук, О. М. Соколюк // Інформаційні технології і засоби навчання: зб. Наук. Праць. – К.: Атіка, 2005. – С. 96-99.
2. Звонарьова Н.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при організації гурткової роботи у позашкільних навчальних закладах // [Електронний ресурс] // посібник. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00640256_0.html
3. Кадемія М.Ю., Шахіна І.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : Навчальний посібник / Кадемія М. Ю., Шахіна І.Ю. / – Вінниця, ТОВ «Планер». – 2011. – 220 с.
4. Качмар О.В., Барило С.Б., Зінькова І.І. Цифрові технології в освітньому процесі початкової школи в реаліях масштабної військової агресії// [Електронний ресурс]// Академічні візії .Випуск 19. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/336/323>
5. Комарницька О.М Стратегічний менеджмент в сучасній школі засобами хмарних та мобільних технологій / О.М. Комарницька // [Електронний ресурс]. // Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: актуальні проблеми.– Тернопіль: ТОКІППО, 2017.– Режим доступу до ресурсу: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/5702/1/komarnitska.pdf>

Костенко Ольга,
Суми

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД – ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

У статті проведено аналіз сутності використання компетентнісного підходу як основи нової освітньої парадигми, розглянуто актуальність його впровадження як одного з чинників забезпечення якісної освіти. Проведено характеристику випускника сучасного закладу освіти, вимог до нього.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, технологія навчання, компетенції, здобувач освіти, освітній процес, освітня парадигма.

Постановка проблеми. В Україні досить швидко розвивається система національної освіти, йде стрімке накопичення інформації, відбуваються певні зрушення в науці та техніці, тому необхідно постійно працювати над розбудовою суспільства, його оновленням. Усе це вимагає від сучасної освіти підготовки спеціаліста, який здатний адаптуватися до ситуації, яка швидко змінюється, може критично порівнювати інформацію з різних джерел, за необхідності - реалізувати себе в полікультурному середовищі. Оскільки зміст національної освіти в країні потребує вдосконалення, актуальним залишається пошук нових освітніх парадигм, які орієнтуються на розвиток всебічно

освіченої, компетентної особистості. Тобто, ми повинні формувати соціально активну, високо інтелектуальну та національно свідому особистість.

Ключовим в освітньому просторі ХХІ століття є компетентнісний підхід. Якість освіти є загальним показником розвитку суспільства, суспільною характеристикою держави у певному часовому проміжку. Особистість потребує ґрунтовних знань, тому освітній процес повинен зробити їх основою життя, її сутністю.

Сучасні технічні засоби навчання, навчально-методичне забезпечення, освітні стандарти, сама якість навчання - усе це визначає якість освіти. Основними чинниками, які забезпечують якість освіти, є професійна підготовка педагогів, відповідність навчальних програм сучасним вимогам, матеріально-технічна база та ін.

Сьогодні перед навчальним закладом постає завдання - сформувати інтелектуально розвиненого, духовно та психологічно підготовленого до самостійного життя здобувача освіти.

Суспільству потрібно мати професійно підготовленого випускника, який здатний швидко адаптуватися у нестабільних умовах, ризикувати, самостійно обирати сферу діяльності. Життєвий успіх особистості – це результат тактики та стратегії, який формується на основі системи цінностей, мотиваційної сфери та сформованого ідеалу свого майбутнього. Сьогодні головним завданням закладу освіти є – не вчити, а навчати вчитися, підготувати здобувача освіти до неперервного навчання. Сучасному закладу освіти необхідно підготувати здобувача освіти до життя у відкритому світі, прищепити навички патріотичного виховання.

На сьогодні питання якості освіти – це одна з головних проблем для більшості країн світу. Тому суспільство ставить перед собою мету – покращувати якість життя, оскільки кожна особистість прагне до успішного життя. Здатність кваліфіковано та компетентно діяти на основі практичного застосування здобутих знань, готовність змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, бути конкурентноспроможним у динамічних умовах життя – це ті життєві виклики людини, які існують сьогодні.

Аналіз останніх публікацій. Зробивши аналіз останніх досліджень з даної теми з'ясуємо, що проблема використання компетентнісного підходу в освіті стала нагальною в сучасній педагогіці.

У працях таких зарубіжних учених, як Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, була представлена розробка теорії компетентнісного підходу в освіті. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші. Практичну реалізацію компетентнісного підходу, формування компетентностей особистості розкрили у своїх роботах російські вчені І. Агапов, В. Болотов, А. Вербицький, І. Зимня, Е. Зеєр, А. Золотарьова, М. Катуніна, В. Лаптев, О. Лебедев, Н. Радіонова, В. Серіков, А. Тряпицина, А. Хуторський, С. Шишов та інші [3, с. 68].

Найбільш поширеним визначенням компетентності як сукупності знань і умінь у вітчизняній науковій літературі, необхідних для ефективної професійної діяльності, стало вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію, сформульоване С. Гончаренком. У наш час бути компетентним - означає вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю та емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. На думку багатьох українських вчених, компетентність не зводиться до знань і умінь у кількісному відношенні. Але без знань особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе.

Серед сучасних науковців, які займаються питанням якості української системи, є: І. С. Волощук, М. Б. Євтух, В. О. Зайчук, М. В. Кисіль, В. Г. Кремінь, О. І. Ляшенко, М. М. Слюсаревський, М. Ф. Степко та ін. Дослідники вивчають якість освіти та шукають різні підходи до реформування української системи освіти. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців є предметом вивчення І. Д. Бега, О. В. Глузмана, В. І. Лугового, Ю. В. Сухарнікова, які аналізують сутність даного підходу, що реалізується в рамках Болонського процесу, його значення в життєвому успіху особистості, а також визначають рівні розвитку компетентності особистості.

Компетентність, за визначенням О. Пометуна, – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно проводити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблеми досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності.

Мета статті. Провести аналіз застосування компетентнісного підходу в освіті, забезпечення належної якості знань, підготувати висококваліфікованих та компетентних фахівців, здатних уміло володіти знаннями та швидко адаптуватися до змін на ринку праці, які постійно вдосконалюють здобуті знання та навички, що, в майбутньому, забезпечить гідне місце на ринку праці європейських країн.

Виклад основного змісту.

Коло питань, у яких людина добре обізнана, має певні знання та досвід, називають компетентністю (competentia). Характеризуючи компетентність відповідно до Закону України «Про освіту» (2017 р.) розглядають як динамічну комбінацію знань, навичок, поглядів, способів мислення, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особистості успішно провадити подальшу навчальну діяльність.

К. Баханов наголошував, компетенція – необхідний комплекс знань, навичок та досвіду, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію. Визначається державою, певними установами, які організують той чи інший вид діяльності.

Компетенція і компетентність це дві поєднані між собою, але різні за суттю, характеристики цільової спрямованості сучасної освіти.

«Компетентнісний підхід» - це спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Він впливає на формування таких

компетентностей в освіті, як знання, навички, ставлення, уміння, якими необхідно оволодівати здобувачам освіти під час освітнього процесу. Акцент іде на формування та розвиток у дітей здатності практично діяти та творчо застосовувати набуті знання, досвід у різних життєвих ситуаціях [6, 7].

З метою якісної реалізації компетентнісного підходу до навчання, педагогу необхідно зацікавити здобувача освіти, вмотивувати його, використовуючи різні форми та методи навчальної діяльності, вчити висловлювати власні думки, навіть якщо вони будуть помилковими. Суттєвим є навчити дитину проявляти ініціативу, самостійність. Усе це разом формує ключові компетентності здобувачів освіти, які необхідні кожній людині у майбутньому, незалежно від того, ким вона працює.

Найбільшого поширення у вітчизняній науковій літературі набуло визначення компетентності як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію, запропоноване С. Гончаренком. На думку І. Беха «трактування поняття компетентність дуже широке...» [1, с. 5]. Компетентний в широкому розумінні — «це знаючий, обізнаний в певній галузі»; у вузькому розумінні — той, хто має право авторитетного судження як спеціаліст високого рівня в певному колі питань [1, с. 5].

Бути компетентним — значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю та емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. Українські вчені не розглядають компетентність лише як знання та вміння, але без них неможливе набуття ключових компетентностей, які залежать також від активності, свідомого відношення до різних видів діяльності (навчання, праця та ін.). Проте у тлумаченні понять «компетентність», «технологія», «компетентнісний підхід» і дотепер немає одностайності, тому що вчені не дійшли згоди [3, с. 69].

Провівши аналіз досліджень, проведених за останні роками, можемо створити ієрархію компетентностей. Система компетентностей в освіті включає: ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні), коли людина має змогу здійснювати складні багатофункціональні та багатопредметні види діяльності, ефективно розв'язувати актуальні індивідуальні та соціальні проблеми; загальногалузеві компетентності, коли здобувач освіти формує їх упродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі та має місце розуміння способу існування відповідної галузі (необхідно врахувати, яке місце дана галузь посідає в суспільстві), уміння застосовувати їх на практиці для вирішення певного роду індивідуальних/соціальних проблем; предметні компетентності, які стосуються конкретного предмета та є частиною загальногалузевих.

Якщо враховувати думку міжнародних експертів, котрі наголошують, що на визначення ключових (базових) компетентностей впливає середовище, в якому проживає особистість, виявляється роль ключових компетентностей є незмінною у різних сферах суспільства країни, так як основна функція суспільства - забезпечення рівних умов для всіх, хто виконує однакові функції

впродовж життя. Отже, сприятливість і доступність для всіх верств суспільства є характерною ознакою базових компетентностей. Ключові компетентності – це ті, які дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіху в багатьох життєвих сферах [11].

Якщо навчання побудоване на компетентнісному підході, то є змога підготувати високоінтелектуального та компетентного фахівця, який має зможу адаптуватися до швидких змін у сучасному динамічному світі.

Багатогранна палітра розуміння суті видів компетентності свідчить про складність, суперечливість і неоднозначність самого поняття компетентності як «самоздатності до оптимальних дій», як інструментальної основи діяльності [3, с. 70].

Сучасний випускник повинен володіти основними групами компетентностей, серед яких: соціальна компетентність, компетентність продуктивної творчої діяльності.

В основі соціальної компетентності закладено наступні здатності особистості:

- аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначати в них власне місце;
- застосовувати технології конструктивного розв'язання конфліктів;
- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, проявляти ініціативу;
- спільно визначати цілі діяльності, реалізовувати соціальні проекти. [3, с. 70-71].

З набуттям молоддю знань, умінь і навичок, спрямованих на вдосконалення соціальної компетентності, йде інтелектуальний та культурний розвиток особистості, а також вміння швидко реагувати на потреби часу. Соціальна компетентність пов'язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень. Таким чином, вона формує не лише певні складні вміння, але й сприяє вихованню надзвичайно важливих у сучасному житті якостей особистості [9].

Формування компетентності продуктивної творчої діяльності впливає на розвиток природних здібностей здобувачів освіти в умовах сьогодення. Ранній розвиток творчих здібностей робить подальше навчання у закладі освіти усвідомленим, сприяє правильному фаховому вибору, стимулює потребу у творчій та дослідницькій роботі. Проблема пошуку й відстеження результатів навчання творчо обдарованих здобувачів освіти є ключовою проблемою в освітньому просторі. Розвиток і вдосконалення творчого мислення, особливо в період серйозних соціальних змін у державі, дозволить школяреві виробити навички знаходити ефективні рішення будь-яких проблем, досягти бажаного результату, самореалізуватися [3, с. 71].

Запорукою конкурентоспроможності успішної людини є якість освіти, яка залежить від декількох факторів, один з яких – це якісна освітня програма. Тому визначено наступні фактори даної програми:

- зміст (знання, розуміння, вміння, цінності, здатності, інші особисті якості) та організацію (курси, модулі, кредити, послідовність);
- методи навчання, викладання та оцінювання;
- потребу в програмі всіх зацікавлених сторін;
- систему оцінювання, забезпечення та підвищення якості;
- результати навчання в термінах загальних і специфічних компетентностей;
- ресурси (адміністративні, викладацькі, інформаційні, інфраструктурні);
- характеристику програми, або кваліфікаційний профіль (мета й завдання) [2].

Одним із чинників якісної освіти є компетентнісний підхід. Рівень всебічної розвиненості та освіченості людини впливає на використання компетентнісного підходу в системі освіти. Компетентність – це здібності особистості, які формуються в неї під час навчання та будуються на навчальному та життєвому досвіді. Тому компетентнісний підхід передбачає не лише обізнаність та інформованість людини, а й успішне розв’язання складних проблем, які виникають при засвоєнні нових сучасних інформаційних технологій, у відношеннях з іншими людьми, в практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина країни, члена родини, покупця та виборця, при виборі майбутньої професії.

Наша країна зараз перебуває на порозі складних соціально-економічних змін, спрямованих на формування ринкових відносин в економіці та лібералізацію соціальної сфери. Досить суттєвий вплив має формування комунікативної компетентності, що передбачає опанування важливого у роботі та суспільному житті усного й письмового спілкування, оволодіння кількома мовами; полікультурної компетентності, що стосується розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо; компетентності саморозвитку та самоосвіти, яка пов’язана з потребою й готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому й суспільному житті. [3, с. 71].

Можна підсумувати, що вміє навчатися здобувач освіти, який: усвідомлює мету освітньої діяльності; мотивований до ефективної освітньої діяльності; вміє організувати свою освітню діяльність; уміє відібрати потрібні знання; працює за обґрунтованим планом, який веде до поставленої мети; вміє здійснювати моніторинг і самоконтроль освітньої діяльності; усвідомлює свою освітню діяльність і прагне до її вдосконалення.

Тому з точки зору компетентнісного підходу можна сформулювати такі вимоги до випускника XXI століття:

- ✓ бути гнучким, мобільним, конкурентоспроможним;
- ✓ бути здатним до вибору серед численних альтернатив, що пропонує сучасне життя;
- ✓ вміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- ✓ вміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;

- ✓ вміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- ✓ володіти комунікативною культурою, вміти працювати в команді;
- ✓ генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, нести за них відповідальність;
- ✓ дбайливо ставитись до свого здоров'я і здоров'я інших як найвищої цінності;
- ✓ вміти неперервно аналізувати і корегувати свою діяльність [10].

Реалізація компетентнісного підходу та дані вимоги скеровують заклад освіти на формування людини-громадянина, для якої громадянське суспільство стане середовищем, в якому вона сповна зреалізує свої права й свободи, розкриє свої можливості і таланти і цим самим усвідомлено буде задовольняти інтереси та потреби суспільства в цілому.

Висновки. Розбудова системи національної освіти передбачає формування соціально активної, високо інтелектуальної та національно свідомої компетентної особистості. Коли відбувається модернізація змісту національної освіти в Україні, йде пошук нових освітніх парадигм, орієнтованих на розвиток компетентної особистості, підвищення якості навчально-виховного процесу, то відповідного значення набуває й реалізація в педагогічній практиці сучасного закладу освіти компетентнісного підходу.

Маємо висновок, компетентнісний підхід в освіті — це сучасний орієнтир. Усі компоненти навчального процесу є адаптованими до нової мети навчання, згідно компетентнісного підходу. Формування компетентності здобувачів освіти як інтегрованого результату навчання можна досягти лише при умові, що буде охоплено весь педагогічний процес.

Утвердження поняття «компетентнісний підхід», осмислення його сутності є тенденцією сучасної науки, так як реалізація цього підходу ґрунтується на розумінні, що прогрес людства залежить, в першу чергу, від рівня розвитку особистості, а не від економічного зростання.

Сучасні концепції педагогічної освіти базуються на ідеях розвитку людських ресурсів та саморозвитку освітніх інституцій, суб'єктів педагогічного процесу.

В умовах компетентнісного підходу здебільшого акцентується увага на результаті навчання; при цьому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері.

Література

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. — К.: Виховання і культура №12 (17,18) –2009 р.— С. 5–7.
2. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія: навч. посіб. 2-ге вид., 2009. - 60 с.
3. Гуцан Л. А.. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. // Психолого-педагогічні науки.– Випуск 2. - 2014. - С. 68-72.

4. Єрмаков І., Софій Н. З. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. зб. - Запоріжжя: Центріон, 2005. - 640 с.
5. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен. — К.: Богдана, 2003.— 520 с.
6. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи. Київ, 2004. - 112 с.
7. Овчарук О. В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. Київ, 2003. - 296 с.
8. Локшина О. І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн – членів Європейського Союзу: наук.- метод. зб. Київ, 2007. – С. 142 – 227.
9. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів.— К.: Презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10.2004 р.— С. 16–18.
10. Родніна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. — Харків.: Основа, 2006.— 94 с.
11. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: КІС, 2004. - 256 с.
12. Хоружа. Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї: збірник наукових праць. Київ: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. - 202 с.

Кривушенко Тетяна,
Суми

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті розкрито використання інноваційних технологій в сучасній дошкільній освіті, проаналізовано нові підходи до організації освітньої діяльності з дітьми раннього та дошкільного віку, які дають можливість підвищувати якість освітніх послуг.

Ключові слова: *інновації, інноваційні технології, дошкільна освіта, вихователь-методист.*

Постановка проблеми. Освітній процес у закладі дошкільної освіти педагогічні працівники здійснюють відповідно до Державного стандарту - Базового компонента дошкільної освіти, який реалізується через дотримання вимог програм дошкільної освіти. Він відображає взаємозв'язок між цінностями дошкільної освіти, її напрямками та процесом формування досвіду дитини в різних видах діяльності. Результат освітньої роботи - це сформовані компетентності дитини старшого дошкільного віку. Поняття “компетентність” включає в себе результат освітньої діяльності, особистісні досягнення кожної дитини.

Аналіз освітніх публікацій. Дослідження багатьох авторів таких, як О. Ануфрієва, Є. Бачинська, Г. Єльнікова, І. Зимняя, В. Маслов, О. Мармаза, В. Олійник, В. Семиченко, Г. Федоров, В. І. Ростовська та ін., присвячені визначенню та створенню моделей професійної компетентності спеціалістів, вихователів взагалі та адміністрації закладу дошкільної освіти зокрема.

Мета статті — проаналізувати використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти інноваційних технологій, нових підходів до організації освітньої діяльності з дітьми раннього та дошкільного віку, які дають можливість підвищувати якість освітніх послуг.

Виклад основного змісту. Не секрет, що впровадження в освітній процес нових педагогічних технологій сприяє високій результативності освітньої діяльності. Завдяки інноваціям поліпшується якість освіти. У ДНЗ №13 “Купава” нові ідеї методики та засоби організації освітнього процесу, інноваційні освітні технології педагогічний колектив на чолі з адміністрацією обирає ретельно, щоб нововведення часом не нашкодили як дітям, так і педагогам. Методична служба, вихователі постійно пошуку ефективних інструментів, що дають змогу успішно, а головне, цікаво для дітей реалізувати освітній процес. Для того, щоб упроваджувати в роботу садочка інновації, потрібно постійно підвищувати професійну майстерність педагогів, опановувати нові види педагогічної діяльності та вивчати освітні інновації. Це основна мета діяльності педагогічного колективу “Купави”, у досягненні якої значну роль відіграла участь ДНЗ у міжнародних, всеукраїнських та регіональних освітніх проєктах: Інноваційний освітній проєкт всеукраїнського рівня “Педагогічні умови становлення і розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу” (2019-2022 р.). Міжнародний проєкт “Сприяння освіті” в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом the LEGO foundation (Королівство Данія). На базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти - регіональний інноваційний освітній проєкт “Науково - методичні засади впровадження медіаосвіти в освітній процес закладів дошкільної освіти Сумської області на 2020-2024 роки”.

Важливим аспектом в оновленні освітнього процесу стало впровадження в освітню роботу проєктної діяльності із педагогами, вихованцями та батьками відповідно до заходів перелічених проєктів. Останнім часом в Україні проблематика розвитку дітей раннього віку все частіше стає предметом активного обговорення, експериментальних досліджень у групах дітей третього року життя. Розробка програмно - методичного супроводу раннього розвитку дітей проводиться на всеукраїнському рівні. Науково - дослідна робота організована в лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. Дошкільний вік теж не залишається поза увагою вчених. Інноваційній діяльності в дошкільній освіті присвятили свої статті, монографії науковці лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України: Гавриш Н. В. - експерт з дошкільної освіти, доктор педагогічних наук, професор; Васильєва С. А. -

експерт з дошкільної освіти, доктор педагогічних наук, професор; Рагозіна В. В. - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Методичні розробки науковців з організації освітнього процесу раннього віку дають можливість забезпечити наступність з подальшими віковими категоріями дошкільнят. Одна з важливих умов успішної реалізації освітньо - виховних завдань у групах раннього віку - це створення повноцінного розвивального освітнього середовища. “Принципами побудови освітнього середовища було визначено принцип фокусного навчання; принцип забезпечення зони комфорту для дитини; принцип мобільності для надання переваг створюваним конструкціям власними силами учасників освітнього процесу [Гавриш Н. В., 3, с. 46]. Керуючись даними принципами педагоги ДНЗ №13 “Купава” в роботі з дітьми раннього віку використовують специфічні засоби їхнього розвитку, запропоновані науковцями: ігрове поле, макет, фланелеграф, ширма, сенсорно - пізнавальні блоки (сухий басейн, пісочниця, м’які модулі, світлове обладнання). Педагоги відзначають позитивну практику застосування ігрового поля як дидактичного засобу. Його використання - це широкі розвивальні можливості для різних видів дитячої активності. Це універсальний засіб. Він надійний помічник у проведенні індивідуальних і підгрупових занять, ігор з іграшками або предметами, пальчикових ігор, розгортання діалогу між вихователем і дітьми. Для створення ігрового поля вихователі використовують тканину потрібного кольору, картон, пакувальні коробки та інші матеріали. Для театралізації на ігровому полі найбільш доцільним стало використання забавлянок, потішок, казочок. Спільна діяльність дорослих і дітей на ігровому полі підвищує рівень мовленнєвої активності малюків.

Наталія Гавриш пропонує широке використання в освітній діяльності з дошкільниками коректурних таблиць. Ми скористалися рекомендаціями експерта. “Коректурна таблиця - це по суті, інформаційно - ігрове поле з різною кількістю клітинок (від 9 до 25), що заповнені предметними картинками, цифрами та (або) буквами, символами чи знаками, геометричними фігурами” [Гавриш Н, В., 2., с. 4]. Вихователі “Купави” для створення коректурних таблиць використали предметні картинки, яких багато в кожній віковій групі, а спосіб використання упровадили у форматі коректурних таблиць. Такі таблиці мають широкі розвивальні можливості. Спочатку формується зоровий образ, а потім зіставляється із буквеним чи цифровим образом. Такий дидактичний засіб розвиває у дітей увагу та спостережливість, забезпечує реалізацію мовно - мовленнєвих завдань - фонетичних, лексичних, граматичних, словотворчих; логіко - математичних завдань - цифри, рахунок, форма предметів. Головне завдання роботи з таблицею - заохочення дітей до самостійного інтелектуально - творчого ігрового процесу. Результат застосування коректурних таблиць - ефективна реалізація пізнавальних здібностей дітей.

Успішно пройшло впровадження зонування групового приміщення груп раннього віку “Колобок”, “Ягідка”, “Краплинка”. Це дало змогу організовувати освітній процес з малюками, який максимально відповідає їхнім природним

потребам і можливостям. “Зонування - це розбивка території з метою визначення територіальних зон та встановлення в них повного регламенту дій” [Гавриш Н. В., 3., с. 47]. Вихователі відійшли від традиційного розташування меблів та оформлення групових приміщень перебування дітей у таких унормованих дорослими параметрах та ще й при великій скупченості малюків викликає в них агресивні прояви, вередування. У сучасному нашому освітньому просторі групові приміщення розподілені на зони - закуточки, від’єднані один від одного за допомогою консолей, шафок, пересувних ширм. Такий розподіл простору дає можливість нашій малечі почуватися затишно в невеликій групці дітей, ніж перебуваючи у великій скупченості. При таких умовах вихователь може працювати з дітьми в індивідуальному форматі і тримати в полі зору інші закуточки, але не брати пряму участь в ігрових діях цих купок дітей. Загальногруповий формат з малюками вихователі проводять на стільчиках, у колі чи півколі на подушечках, на килимку.

Інноваційний підхід упроваджений також і в зображувальній діяльності малюків на основі використання методичних рекомендацій Рагозіної Вікторії Валентинівни. Для малювання олівцями пропонуємо дітям аркуші формату А4 та А5, а для робіт фарбами - А3 і більше. Для колективних робіт використовуємо ватмани. Щоб задовольнити творчі спроби малюків, пропонуємо їм “великі полотна”, які можна розгортати як у приміщенні групи, так і поза ним. Такий вид малювання дає можливість дітям раннього віку активно творити, взаємодіяти з однолітками, спостерігати за своїми й чужими художньо - творчими спробами. Діти третього року життя у ДНЗ “Купава” малюють: на довгому “Художньому рушнику” (склеєні між собою ватмани); на рулонах шпалер (закріплюємо на стіні, дощі, на підлозі); на харчовій плівці (закріплюємо між ніжками столів, які перевертаємо); на bigart -стендах, дерев’яних т магнітних дошках; на столах з емкістю, де дітки малюють кольоровим піском, піною, водою; малювання супроводжуємо музикою, яка врівноважує емоційні стани дітей. Результат такого творчого підходу - розвиток творчості, емоційно - чуттєвої сфери, образного мислення.

У садочку запроваджений новий формат презентації дитячих робіт “Артгалерея на склі”. Постійно діють довготривалі тематичні виставки юних художників, які оновлюються раз на квартал. Ідея демонстрування творів мистецтва в публічних місцях наразі набуває популярності в усьому світі. Наш колектив вирішив теж не відставати від світових тенденцій і демонструвати роботи вихованців на віконному склі. Кожна вікова група має “власне” вікно у коридорі, щоб демонструвати роботи дітей. На вікнах постійно діють тематичні виставки, наприклад: “Чарівний світ мистецтва Катерини Білокур” (за мотивами робіт майстрині), “Для Вас, захисники України”. Артгалерея на склі - новітній підхід до виставки дитячих робіт, який має великий успіх у спільній взаємодії вихованців, батьків і педагогів. Дошкільники із задоволенням проводять для батьків та дітей інших груп екскурсії та розповідають про свої роботи. Успішний досвід - це фундамент нових звершень і методичних знахідок.

Починаючи з раннього віку в зображувальній діяльності дошкільників використовуємо технологію Рагозіної Вікторії “Учимося у майстрів”, яка представлена в альбомах серії “Маленький митець”. Це заняття з декоративної діяльності, які мають на меті огляд творів декоративно - ужиткового мистецтва й практично - зображувальну діяльність дітей - виготовлення виробів у різних техніках. Результат технології: дошкільники - випускники володіють елементарними прийомами з декоративного малювання та ліплення. Адже, починаючи з раннього віку, вони працюють в альбомах “Учимося у майстрів декоративно - ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо” - для дітей третього - шостого років життя. Діти беруть активну участь у створенні композицій з елементами декору.

Ми живемо у час нестримних швидкостей. Наші вихованці стали більш емоційними, постійно мають бажання задовольнити свою цікавість та брати участь у різноманітних справах. Тут впливає завдання педагога: Менше керувати діяльністю дітей. Сприяє досягненню мети у виконанні цього завдання використання вихователями ДНЗ №13 “Купава” розвивальних педагогічних технологій, зокрема соціо - ігрової, засновниками якої є О. Єршова, Є. Шулешко, В. Букатов. Упровадження даної технології стало фундаментом розвитку наших вихованців в ігровому спілкуванні з однолітками. Діти мають свободу вибору своїх дій, думок і висловів. Дуже важлива особливість цієї технології полягає в тому, щоб на заняттях педагог не брав на себе роль “диктора”, “лектора”, а більше був слухачем тих, кого він навчає. Вихователь повинен вислухати кожну дитину, всі судження, всі думки хлопчиків і дівчаток. Дитина у педагога утверджується як затребувана особистість. Соціо - ігрова педагогіка дає можливість дітям взаємодіяти у мікро-групах, які потім спільно діють між собою в ігрових ситуаціях. Діяльність у малому соціумі набуває розмаху взаємодіяти у “великому” соціумі. Тут на допомогу педагогам приходять ігри - квести, сюжетно - рольові та театралізовані ігри. На занятті присутня обов’язково нерозкрита таємниця, загадка, яку потрібно розгадати і знайти обов’язково свій розв’язок, ставши учасником несподіванок, пригод та сюрпризів. Переваги цієї технології: всі діти залучені до активної спільної діяльності.

У “Купаві” успішно здійснюється освітня діяльність педагогів з дітьми дошкільного віку за освітньою програмою “Впевнений старт” з використанням соціо - ігрової педагогіки. Починаючи з молодшого дошкільного віку програмовий зміст пропонує дітям цікаві і нестандартні завдання, які навчають їх уміння домовлятися, узгоджувати свої інтереси з потребами, знаходити власні шляхи розв’язання життєвих ситуацій. Заклад освіти - активний учасник регіонального інноваційного освітнього проєкту “Науково - методичні засади впровадження медіаосвіти в освітній процес закладів дошкільної освіти Сумської області на 2020 - 2024 роки” на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Завдяки проєкту зросла медіарозвивальна компетентність усіх учасників освітнього процесу. Педагоги широко застосовують ІКТ, у дітей формують медіаторчість, з молодшого дошкільного віку створюють умови для опанування вихованцями

найпростішими медіазасобами: знайомство і володіння мікрофоном, озвучування кадрів за допомогою мікрофона та комп'ютера. Результат: розвиток у дітей критичного мислення, соціальної толерантності, медіаграмотності.

У рамках реалізації Міжнародного проєкту «Сприяння освіті» педагоги реалізують програму “Безмежний світ гри з LEGO”. Вони навчилися використовувати лего - цеглинки в різних освітніх заходах: спортивні руханки, тематичні тижні, майстер - клас “Проєтуємо разом з лего - розвиваєм простір для малят”. Результат чудовий: діти розвивають моторику пальців рук, логічне мислення, мовлення, вчать працювати в команді, доводити свою думку.

Висновки - застосування інноваційних освітніх технологій, нестандартних підходів до організації освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти - це шлях до підвищення якості освітніх послуг, які надаються здобувачам дошкільної освіти.

Література

1. Безсонова О. К. Які освітні інновації впровадити в дитячому садку // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. №9. С. 26-28.
2. Гавриш Н. В. Коректурні таблиці в роботі з дошкільниками: що треба знати вихователю // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2023. №3. С. 4-11.
3. Гавриш Н. В. Про розвивальне середовище груп раннього віку. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
4. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. (2019). Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо. Третій рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації. Київ: Генеза.
5. Рагозіна В. В. Технологія педагогічного супроводу художньо - естетичного розвитку дитини раннього віку в умовах освітнього процесу ЗДО. Виховання дітей раннього віку у закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 224 с.

Полятикiна Тетяна,
Путивль

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Впровадження інноваційних цифрових технологій в позашкільній освіті має величезну актуальність у сучасному світі. Цифрові технології надають можливість навчати вихованців навичкам, які є важливими в цифровій епосі. Молодше покоління добре реагує на технології, тому використання цифрових інструментів у позашкільній освіті може бути ключовим для залучення дітей до навчального процесу. Використання сервісів, онлайн платформ в позашкільній освіті має важливість як під час онлайн, так і під час офлайн

занять. Цифровий контент під час онлайн занять дозволяє залучити вихованців через інтерактивність, візуалізацію матеріалу та можливість спілкування в режимі реального часу. Цифрові технології дозволяють гуртківцям з різних куточків світу отримувати доступ до освіти віддалено.

Головною метою дослідження є підготовка особистості до повноцінного життя і діяльності в умовах інформаційного суспільства, комплексна перебудова педагогічного процесу, підвищення його якості та ефективності. Використання інноваційних цифрових технологій може значно покращити процес навчання як під час онлайн, так і під час офлайн занять, забезпечуючи більш гнучкий, ефективний та персоналізований підхід до освіти.

Ключові слова: компетентність, керівник гуртка, цифрові технології інтернет-ресурс Canva, сервіс Book Creator, цифровий застосунок Flippity.net, онлайн-інструмент дошка Lino it.

У сучасному освітньому середовищі поняття "професійна компетентність" стає ключовим для успішної педагогічної діяльності. Вона включає в себе не лише знання та вміння керівника гуртка, але й його готовність до ефективної роботи в різноманітних ситуаціях навчання та виховання.

Запровадження цифрових технологій у навчальний процес відкриває нові можливості для розвитку компетентностей педагога. Використання інтерактивних навчальних платформ, онлайн-курсів, вебінарів, та інших цифрових ресурсів, інтенсивів дозволяє педагогам не лише ефективніше організовувати навчальний процес, але й стимулює їхній професійний розвиток. Це дає змогу керівнику гуртка підвищувати свою кваліфікацію, вдосконалювати педагогічні методи та підходи, а також розвивати соціальні навички у взаємодії з учнями та колегами через спільну роботу над цифровими проектами та завданнями. Таким чином, цифрові технології стають не лише інструментом для поліпшення навчання, але й ключовим чинником у формуванні та розвитку професійної компетентності педагога.

На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційно-комунікаційні технології стали невід'ємною частиною життя людини. Інформатизація освіти в Україні є одним із пріоритетних напрямів її реформування. Однією із найголовніших складових інформатизації позашкільних закладів освіти є інформатизація освітнього процесу - створення, впровадження та розвиток комп'ютерного орієнтованого освітнього середовища на основі інформаційних систем, мереж, ресурсів і технологій [4].

Щодня змінюються джерела і способи отримання знань. Це спонукає керівника гуртка творчо підходити до організації освітнього процесу, навчати вихованця навичкам аналізу отриманих відомостей, умінню шукати і знаходити необхідні знання різними способами та з різних джерел, синтезувати їх та створювати нові.

Під час змішаного навчання матеріали подаються в електронному вигляді, існує можливість здавати роботу в електронному вигляді, відбувається регулярне оцінювання з коментарями, надається можливість групової роботи,

існують засоби електронного відстежування успішності; очне навчання базується на принципах інтерактивності [5, ст. 53-55].

Комп'ютерні технології стали невід'ємною складовою як онлайн, так і офлайн навчання. Їх роль і вплив на навчальний процес важливі з багатьох причин. Інтернет дає можливість отримати доступ до нескінченного обсягу знань і матеріалів для навчання в будь-який час та з будь-якого місця. Відкритий доступ до онлайн-ресурсів, навчальних платформ, електронних книг, відеоуроків тощо дозволяє вихованцям здобувати інформацію швидко та ефективно[2]. Управління навчальним процесом, оцінювання та відстеження прогресу вихованців стає більш ефективним завдяки спеціалізованим програмам та платформам для керівника гуртка та вихованців. Комп'ютерні технології забезпечують можливість спілкування та співпрацю між вихованцями та керівником, навіть якщо вони знаходяться на великій відстані один від одного. Це дозволяє обмінюватися думками, завданнями, матеріалами та здійснювати спільну роботу [1, ст. 56].

У сучасному світі де технології швидко розвиваються, використання цифрового контенту стає додатковим, особливо в освітньому процесі гуртків позашкільного навчального закладу. Цей інноваційний засіб не лише залучає увагу вихованців, а й сприяє поглибленню знань та навичок. Цифровий контент дозволяє створювати інтерактивні заняття гуртка та матеріали, які привертають увагу гуртківців. Ігрові технології, візуалізація матеріалу через відео, анімацію, комікси чи веб-сайти полегшують засвоєння складних концепцій. Використання сучасних технологій та цифрових інструментів надасть гуртківцям можливість експериментувати, аналізувати дані та вивчає створення складних наукових концепцій [3]. Цифрові медіа дозволяють дітям розвивати творчість через створення мультимедійних проєктів, відео, аудіо чи графіки, що забезпечують їхні комунікативні та творчі навички.

Важливо надавати перевагу якісному та змістовному цифровому контенту для досягнення перевірених результатів у навчанні. Використання цифрового контенту в освітніх процесах гуртків є не лише зручним, а й ефективним способом залучення вихованців до навчання та розвитку їхніх талантів і навичок у різних сферах. З врахуванням викликів та перспектив важливо продовжувати розвивати цей напрямок, забезпечуючи доступ до цифрового контенту для всіх учасників освітнього процесу [6].

Переваги та можливості застосування цифрових сервісів та застосунків на заняттях гуртка сучасного позашкільного навчального закладу:

Найпростіший і найбільш інклюзивний сервіс Book Creator. Це потужний інструмент для створення електронних книг, який може мати значний вплив на заняття гуртка в низці способів. Діти можуть створювати власні книги, де вони будуть авторами, дизайнерами та редакторами. Це стимулює їхню творчість та уяву. Мультимедійний контент Book Creator дозволяє вставляти різноманітний мультимедійний контент: зображення, відео, аудіо, що дозволяє створити більш змістовний продукт. За допомогою Book Creator можна створювати інтерактивні завдання, вправи та тести, що дозволяють залучити вихованців

активніше. Можна також спільно працювати над створенням книг, що розвиває навички командної роботи та співпраці.

Застосування інтерактивних вправ за допомогою застосунку Flippity.net на заняттях гуртка - це надання можливості для створення різноманітних інтерактивних активностей та ігор, які можуть бути використані на заняттях гуртка для залучення вихованців і полегшення процесу навчання. Веб-сервіс має деякі переваги, які роблять його цим корисним інструментом для керівників гуртків. Простий і зрозумілий інтерфейс, що дозволяє швидко створювати різноманітні інтерактивні активності. Він не потребує великих технічних навичок і дозволяє керівникам швидко створювати матеріали для занять. Flippity.net пропонує широкий спектр інструментів, таких як віртуальні картки, ігрові таблиці, квізи та інші, які можна використовувати для створення різноманітних завдань та вправ для гуртківців. В цілому Flippity.net є корисним та універсальним інструментом для використання на заняттях гуртка, що спрощує процес оцінювання та дозволяє зробити його більш об'єктивним, може підвищити якість занять і зробити їх більш ефективними та захоплюючими для учасників.

Суттєві переваги можна віддати Telegram каналу в порівнянні з традиційними заняттями гуртка. Зручність доступу, учасники можуть отримати доступ до матеріалів гуртка в будь-який час і з будь-якого місця, де є Інтернет. За допомогою обміну інформацією організатори можуть швидко поширювати інформацію, матеріали для читання або завдання через канал. Це дозволяє миттєво реагувати на потреби учасників. У канал можна додавати текстові повідомлення, відео, аудіо, файли для завантаження, розширити формати матеріалів для кращого сприйняття вихованцями. На каналах можна створювати опитування, вести дискусії, задавати запитання, що сприяє активній участі учасників та обміну думками. Також простота організації: створення та управління каналом у Телеграмі традиційно простіше в порівнянні з організацією традиційного заняття гуртка, що можна вимагати приміщення, розкладу тощо.

Створення дошки Lino.it онлайн-інструменту для спільної роботи та спілкування на заняттях гуртка, дозволяє створювати «лінії», на яких можна розміщувати різний контент, такий як текстові записи, зображення, відео, завдання та інше. Інтернет-ресурс може бути корисним на заняттях, що дозволить групам користувачів спільно працювати над однією дошкою. Учасники гуртка можуть додавати вміст, коментувати, редагувати та спілкуватися між собою, створювати розділи або колонки на дошці Lino.it для розподілу різних видів матеріалів: завдання, додаткові ресурси, посилання, важливі дані тощо. Можливість коментування та взаємодії з контентом сприяє більш активній участі дітей у навчальному процесі.

Подання матеріалів завдяки можливості використання інтернет-ресурсу Canva на заняттях гуртка може бути дуже корисним і ефективним. Canva - це потужний інструмент для створення графічного контенту онлайн. Для педагогів він може бути корисним з кількох причин:

1. Створення навчальних матеріалів. Педагоги можуть використовувати Canva для створення презентацій, інфографіків, постерів, діаграм, ілюстрацій та інших навчальних матеріалів.
2. Розвиток креативності вихованців. Canva має простий інтерфейс та багатий вибір шаблонів, графічних елементів і шрифтів, що дозволяє учням розвивати свою креативність, створюючи власні проекти.
3. Створення візуальних допоміжних засобів. Canva може бути використана для створення візуальних матеріалів для підтримки занять, таких як схеми, ілюстрації, таблиці, що допоможуть дітям краще засвоїти матеріал.
4. Підготовка матеріалів для соціальних медіа та веб-сайтів. Canva дозволяє швидко створювати зображення для використання в блогах, на сайтах або в соціальних медіа для привернення уваги до важливих повідомлень або подій.

Використання цифрових технологій на заняттях гуртка позашкільного закладу відкриває безліч можливостей для покращення якості навчання та розвитку учасників. Цифрові технології створюють можливість залучення через ігрові, інтерактивні завдання та розваги, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Використання онлайн-ресурсів та платформ надає можливість отримання інформації та навчального матеріалу, що виходить за межі традиційних підручників та допомагає розширити кругозір вихованців. Використання сервісів педагогом допомагає дітям навчитися працювати з цифровими інструментами, що стає важливою навичкою в сучасному світі, дозволяє вихованцям виражати свою творчість через створення мультимедійних проєктів, відеомонтажу, коміксів, тощо.

Цифрові технології стали необхідною складовою сучасного освітнього процесу, що відкриває безліч можливостей для підвищення професійної компетентності педагога та вдосконалення освітньої діяльності закладів позашкільної освіти. Їхня роль у розвитку професійних навичок вчителя полягає у забезпеченні доступу до інноваційних методик, ресурсів та інструментів навчання, що сприяють ефективному викладанню та навчанню.

Сучасні підходи до використання цифрових технологій в освітній діяльності закладів позашкільної освіти спрямовані на створення стимулюючого та інтерактивного навчального середовища, яке сприяє розвитку творчості, самостійності та інноваційного мислення учнів. Завдяки цьому, педагоги мають можливість індивідуалізувати навчальний процес, враховуючи потреби та інтереси кожного учня.

Цифрові технології відіграють ключову роль у формуванні та підвищенні професійної компетентності педагога та сприяють модернізації освітнього процесу, роблячи його більш доступним, ефективним та цікавим для всіх учасників.

Отже, використання цифрових технологій керівником гуртка на заняттях може відкрити нові горизонти для вихованців, сприяючи їхньому

комплексному розвитку та підготовці до сучасного інформаційного суспільства.

Література

1. Биков В. Ю. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Науково-аналітична доповідь за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: 2022. 96 с.

2. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. Інформаційні технології і засоби навчання, №4, С. 1-14, 2016 [Електронний ресурс]. Доступно <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1434/1070>.

3. Кільченко А. В., Шиненко М. А. Цифрова трансформація і перехід до інноваційної інфраструктури освіти і науки: зарубіжний досвід. Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). (Київ, 02 лист. 2021 р.). Київ: НАУ, 2021.

4. Колеснікова І. В. Цифрова трансформація сучасного освітнього процесу. URL: <https://conf.ztu.edu.ua>

5. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. Інформаційні технології і засоби навчання. №24, С. 53–67, 2015.

6. Ткаченко Т. А., Лабжинський Ю. А., Кільченко А. В. Зарубіжний досвід оцінювання продуктивності й результативності науковоінноваційних програм. Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). (Київ, 02 лист. 2021 р.). Київ: НАУ, 2021. С. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728052>. 5. Science Europe. Agreement on Reforming Research Assessment. URL: <http://surl.li/dqhsn>.

РОЗДІЛ 2
Зарубіжний досвід формування та розвитку
професійної компетентності педагогів

Baranova Lilia
Kyiv

**FOREIGN EXPERIENCE: CROSS-CULTURAL COMPETENCE IN
TEACHING**

The article presents the main problems of intercultural competence in learning. In the era of globalization, one of the urgent problems of cross-cultural competence is their transformation in learning. In the class there are students with different cultural values and they can feel a sense of their inferiority, which leads to increased alienation, to the desire to create inter-ethnic tensions in the process of relations with others. Teachers must create a stabilization and approach the learning of cross-cultural competence correctly. Thus, intercultural communication is one of the constituent parts of cross-cultural competence in studying the problem of safe and conflict-free interaction of ethnic groups by instilling the skills of tolerant and conversational attitudes towards each other.

***Key words:** cross-cultural competence, intercultural competence, discourse style, intercultural communication, EFL*

Nowadays cross-cultural competence is practiced in any field including education. The main reason for this phenomenon is the evidence of globalization in society. When faculty member enters the classroom there are students from diverse cultures. In order to meet students' needs and be successful in educating teacher should cope with the difficulties which arose by background information of students. To deal successfully with representatives of other culture in modern world young generation should acquire sets of skills as global awareness and competence [1] which makes attempt to help in finding solutions for mutual understanding. Cross-cultural competence is when person becomes aware of other cultures [2; 11] and leads to successful work with other member of culture [3]. Characteristics and importance of cultural competence. As Diller and Moule defines: Cultural competence is the ability to successfully teach learners who come from other cultures. It brings on developing specific personal and interpersonal awareness and sensitivities, developing certain bodies of cultural knowledge, and mastering a set of skills that, taken together and essential results lie on effective cross-cultural teaching. Deardoff [4] gives definition to intercultural competence as effective communication skill in intercultural situation and taking into account communicator's intercultural knowledge, skills and attitudes. It is believed that intercultural competence concerns about others and to understand his worldviews. According to Osei-Bonsu [2], as an individual manager's level, cultural competence needs three very important concepts: cultural awareness, cultural knowledge, and cross-cultural skills. We can accept instructors as a manager of the classroom. So, to be culturally competent does not

need only being aware of cultural diversities. There are deeper perspectives to feel in the achievement gap of the educator. Educator needs diverse teaching strategies for diverse learners. Marietta Saravia-Shore highlights to embrace diverse teaching by giving strategies for students who are culturally and ethnically diverse. Also, for students who are linguistically diverse. Cazden shows that many teachers fail to communicate effectively with learners from diverse backgrounds [5]. Teachers may not understand actions of student or behavioral norms and attitudes in the classroom settings. Because most of the time educator can misinterpret behavior of learners and misunderstand the culture they come from. Cultural clash may occur and will be caused when teacher unable to recognize and violates or does not know student's language, nonverbal cues, gestures, physical movement, learning styles, even a worldview [5]. Also, teacher expectations play crucial role in teaching. They may have low expectations for learners of diverse backgrounds and fail to present engaging lessons. Robert W. Cole suggests that one of the reasons is to give clear instructions despite the student's racial, ethnic or socioeconomic backgrounds. Before entering the classroom both teacher and learner should believe in themselves that they will gain knowledge and achieve success. Moreover, teachers' attitudes to learners with affluent or poor family backgrounds should be equal. In many cases children's success depends on teacher's high and low expectations concerned to learner. Dennice has studied teacher learning on cultural diversity, its values and concluded 12 key elements for effective teaching for diverse population [6]. 1) Teacher is aware of their own ethnic and cultural identities; 2) teacher believes that all students can succeed and sets high expectations for all learners; 3) teacher attitude is equal to all students and believes that he can make difference in students learning; 4) teacher is in a good relationship with their students and stops seeing their students as "the other". Tries to make students feel as if they are a big family; 5) schools proves appropriate curriculum and pays attention to the development of higher-level of cognitive skills; 6) the right instruction ensures student's awareness about their own learning; 7) teacher assists students to recognize tasks as purposeful; 8) curricula provide students with variety of content; 9) teacher provides students with the contribution and perspectives of the different ethnocultural groups that form the society; 10) teacher educates students to school culture and helps to feel students as a part of a society; 11) Parents are engaged in students learning and are given the right to make decisions in the school's life; 12) teachers are engaged in every aspect of a society [6]. Dennice Van Roekel gives parameters and gives reasons why there is a need for promoting educators' cultural competence in order to teach students effectively which hold different cultural background. 1) Students more diverse than ever. 2) Culture plays a critical role in learning. 3) Cultural competence leads to more effective teaching. 4) Culturally competent educators are better equipped to reach out student's families. 5) Cultural competence helps address student achievement gaps. 6) Cultural competence reinforces national ideals. 7) Cultural competence helps educators meet accountability requirements [6]. This is the one of the main reasons why cross-cultural competence is used and promoted widely. Moreover, it is held by many researchers to be more effective than the conscious study of the subject programme. In particular, cross-cultural competence has been shown to be highly

successful way of understanding, conforming and deepening knowledge of worldview of every individual. When teacher candidate or any member of education field is culturally competent can make fair judgments about someone's cultural assumptions, prejudices, values, and beliefs. Osei-Bonsu states that when person is able to view the world through another person's eyes or understand that other people may perceive the world through different perspectives. Culturally competent professional veers away from ethnocentric attitude, shows increased flexibility and openness, and exercises non-judgmental viewpoints. For sure it helps to block occurrence of cultural conflict and ensure friendly environment where it is practiced and necessary. Furthermore, would help remove barriers and current one-size-fits-all approach. Aydogan and Akbarov conceptualize the development of intercultural sensitivity and awareness by using English language as the medium of instruction that claims to the globalized world. Furthermore, authors make stress on the vitality of becoming more sensitive to the endless variety of separate cultural thinking forms around us. Rapidly changing world can take you to the place where you are competent enough to show your skill [3]. The earliest research was conducted by Hammer, Gudykunst and Wiseman [7] in their work of "intercultural effectiveness". They asked travelers to name range of competencies which are needed to live successfully overseas. They gathered 24 skills, for instance, there were communication problems, hurdles which is caused by culture and custom differences and others. These abilities were analyzed and researchers developed three groups to compile them which is called three-factor model of intercultural effectiveness: a) the ability to cope with psychological stress, b) effective communication ability, c) to be able to build interpersonal connection. Later work of Chen and Starosta [9] put forward that intercultural competence incorporates three related dimensions: sensitivity, awareness and skills. Sensitivity refers to a person's capacity to understand and appreciate cultural differences. Awareness is described the ability to understand how culture affects thinking, behavior, and interactions. Skills are related to effective dialog and intercultural communications. The next stage is to measure cross-cultural competence. There are still debates about how to measure and effective ways of measuring cultural competence. If university wants to stay competitive in the higher education and labor market it has to attract foreign students to their programmes. University may engage learners and faculty members in exchange, scholarship, foundation or internship programmes. The most important thing in these programmes is the number of enrolled students to the course which carry the name of "international" and the list of many international courses. But they do not worry about what kind of knowledge and skills students need to develop to be interculturally competent in the faculty. Moreover, higher education needs to develop ability of being aware of cultural diversity and give solutions to the cross-cultural issues which arose in the academic area. Cross-cultural competence problems. Cultural differences arose in day to day interaction discourse. Sileo and Prater have found that African American students were highly engaged in discussions and giving comments participating in lectures. American teachers who are not aware of this occurrence may find this very interrupting. Sileo and Pratter also added that Pacific Islanders may regard students as passive and lazy or even not ready to the class. The most

researches were conducted in Japan, the USA, the South Korea, and in Europe (Dong Chui, Dong Cuj, Duan W, Ho SMY, Sui, Bowie, P.Y., Li Tingtihg, Zhang Yohghong, He Ying, Zhang Yalin, Yang Haiyan, Chen Hui, Che Hongsheng, Shan Chunyan, Wei M., Heppner P., Mallen M., Reichard R.J., Serrano S.A., Condren M., Wilder N., Dollwet M., Wang W. and others), but there is not enough work on cross-cultural adaptation of foreign students in Kazakhstan. According to Chen S. that the social adaptation of culturally diverse students influence on social-psychological peculiarity of students tolerance, real life situation judgments, condition of life, practicality and narrow circle of interests and friends in another country [8]. Culturally diverse discourse style issues. In globalised world more often we find ourselves in front of people from different language backgrounds, with people who have different discourse style. In Kazakstan during Soviet period, English language was taught only by accents and voices of the native speakers. Nowadays the trend is that we have to be able to comprehend and communicate with culturally diverse holders of second language. In interaction between people of different cultures and different speech styles may perceived negatively rather than positively [12]. Negative reaction is the result of the interaction in particular ways that speaker have to follow. During the communication person is tend to find differences between speeches than similarities. The communication will be successful and effective when participants of interaction have developed multiple interaction skills, including respect and tolerance to the next person. Robinson [12] believes that multicultural understanding takes place when individuals become multicultural to some degree. Diversity in speech not only demands interaction with verbal speech factors but also through such language elements including speech pitch, intonation, stress, speed of speech, at the same time important is body language, like posture, facial expression and gestures. Language issues itself: Non-native teacher speaker. Sometimes learners think that non-native English speaking teachers do not know much. Some students may have had native English speaking teachers in their learning experience. Student may not accept the teaching of non-native teachers. Rampton [13] assumes that it is desirable to students the teacher's ability and skill to do the job, it is not who you are, but what can you offer. Non-native speaker teachers can be as good as native speaker teachers in teaching methodology. Content of knowledge problems. Sometimes the content of knowledge can be problem for the students. It may lead for some frustration: Guest [10] mentioned that comparing and contrasting cultures arise to oversimplification and stereotypes of cultural items. As a result, it may lead to positive and negative assumptions from students. Moreover, confusion takes place when students cannot find the common things which are accepted in their own culture. For instance, there can be differences in rituals, traditions, customs and norms that are found in the content of the textbook, learners with different cultural background feel stress, anxiety. Moreover, living with different cultural values is also an issue. They are religion, moral behavior, justice, ethnic and racial equality, gender equality, work ethic and privacy. Students have to deal with anxiety, cultural trauma, strong and great surprise. Kunanbaeva proposed elements of cultural knowledge based on multicultural education: a) Cultural materials such as basic type settlements, housing, basic household items, clothing (national costume), jewelry, national food, crafts,

tools, labor. b) Spiritual culture of national customs, rituals, holidays; language, folklore (tales, proverbs and sayings, children's games, music), art (songs, dances, work of art and decorative art, literature). c) Regulatory culture: universal moral quality; rules of communication between people inside and outside the ethnic group. Basics of the reported knowledge about customs, cultural values, norms of behavior stereotypes of other nations should be based on a complete mastery of ethnic features of their culture – man deeply respects and understands the identity of its people will be able to understand and accept the specificity of cultural values of other ethnic groups [14]. Cross-cultural competence is the main recourse for successful and effective communication and international relationship. This is not “one size fits to all” approach though many models include similar dimensions and they include tolerance, open-minded relation and concern, relevant intercultural knowledge and skills that lead to successful academic achievements and behavior as a result. Moreover a Western teacher accepts Southern Asian students' responses like smiling shockingly. They may accept smiling as disrespect, however, it does not mean so. Educators must be aware of different worldview, peculiarities of the local culture and target culture [15]. Even it is difficult to observe and understand of your own culture. It is not as easy and effortless to know every detail of what other person think and act in such way. Educators need training in getting input on each student's background.

References

1. Osei-Bonsu. Discourse Analysis of Cross-Cultural Competencies in International Business Management // European Scientific Journal, 2006.vol.12, No.22.
2. Sileo, T., Prater, M. Creating classroom environments that address the linguistic and cultural background of students with disabilities. Remedial and Special Education. 26, 1998. Pp. 149-159.
3. Aydogan H, Akbarov A Attitudes and Intercultural Sensitivity towards English Language Teaching, 2014. p.2, <https://www.researchgate.net/publication/261710775>
4. Chen and Starosta the Development and validation of the Intercultural Sensitivity Scale // Human Communication. 2000. p.3
5. Cazden, C.B. Classroom Discourse: the Language of Teaching and Learning. Portsmouth, NH:Heinemann . 1988.
6. Dennice Van-Roekel. National Education Association, NEA Resolutions 2007-2008. In National Education Association: Handbook. Washington, DC. 2008.
7. Ladson-Billing,G. Teaching and cultural competence. What does it take to be a successful teacher in a diverse classroom? Rethinking Schools Online, 2001. 15(4), p.2, www.rethinkingschools.org/archive/15_04/Glb154.shtml.
8. Dong Cui. Intercultural adaptation. Social Sciences Journal. 2005: 191-193.
9. Chen Hui, Che Hongsheng. A review of the research on the influence factors of cross-cultural adaptation. Progress in Psychology Sciences. 2003; 11(6): 704-780.
10. Guest A. A critical checkbook for culture teaching and learning // ELT Journal 56/2 155. 2002.

11. Rampton, M.B.H. Displacing the native speaker: expertise, affiliation, and inheritance // EL.T. Journal, 1990. 44/2: 97

12. Robinson, G.L.N. Crosscultural Understanding: Processes and Approaches for FL, ESL, and Bilingual Educators // Englewood Cliffs. N.J. 1985.

13. Sultana Sh. Teaching English in a Crosscultural Context: challenges and directions // Journal of NELTA vol.16 No. 1-2, 2011. Pp. 114-122.

14. Kunanbaeva S.S. Theory and practice of modern foreign language teaching. Almaty. 2010. 15. Ashirimbetova M. Culture in the FLT Classroom: to teach or not to teach? // Journal of Teaching and Education, CD-ROM. ISSN: 2165-6266 :: 04(01):79–84 (2015)

Луценко Олена,
Суми

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ ПРАЦЮЮЧИХ З БАТЬКАМИ

На основі розгляду закордонного досвіду автор піднімає питання щодо необхідності застосування інноваційних гендерних технологій в розвитку особистісно-професійної компетентності працівників соціальних сервісів працюючих з батьками. Проаналізовано ефективність інституціоналізованих форм підтримки нових моделей батьківства. Розкрито форми роботи та фактори, які впливають на успішне батьківство та які є важливими у процесі роботи соціальних працівників з батьками, їх осмислення у ході роботи соціальних сервісів. Виявлено причини негативного досвіду, котрі піддаються серйозній критиці з боку науковців.

Ключові слова: гендерні компетентності, закордонний досвід, соціальні сервіси, батьки, сім'я

Постановка проблеми. Трансформація гендерної ідеології і переосмислення гендерних ролей проблематизували феномен батьківства. Зміна ролі батька і значення дітей, які з економічної цінності перетворилися на емоційну, сприяли посиленню інтересу з боку академічного співтовариства до теми батьківства.

З останньої третини ХХ ст. спостерігаємо переосмислення ролі батька насамперед всього в західному суспільстві. Роль батька наразі припускає проведення «якісного часу» з дитиною (quality time – заняття спільним хобі, відвідування спортивних заходів, прогулянки і т. п.). Татові пропонується активна участь в процесі щоденного догляду за дитиною і турботи про неї. Завдяки дослідженням Майерса С.(Meyers S.), Финли Г. (Finley G.) Шварца С. (Schwartz S.) та ін. було виявлено, що присутність батька і його активна участь у догляді за дітьми позитивно впливають на розвиток дитячих когнітивних, соціальних і психічних навичок. Фізична або емоційна відсутність батька, негативно позначається на розвитку і благополуччі дитини.

Результати цих досліджень зробили серйозний вплив на організацію соціальної політики і сервісів соціальної роботи з населенням у багатьох західних суспільствах. Визнаючи важливість участі батька у вихованні дітей, державні і недержавні соціальні сервіси включили у свою діяльність ще один вимір – роботу з батьками, а, відповідно до того й необхідність формування гендерних компетентностей у працівників соціальних сервісів працюючих в цьому напрямку.

Гендерна компетентність, згідно з визначенням Центру гендерної компетентності Берлінського університету імені Гумбольдта (GenderKompetenzZentrum, 2010), трактується як здатність людей визнавати гендерні виміри у своїх робочих та політичних сферах і концентруватися на них задля досягнення гендерної рівності [10, с.35].

Стан розробки проблеми. Не зважаючи на те, що є чимало іноземних публікацій присвячених проблемам соціального захисту і організації роботи соціальних сервісів в зарубіжному досвіді захисту сім'ї і батьківства (Ashburn, K., Kerner, Clapton, G. Krysik, J. Maxwell, N., Meyers, S. A. Neil, E. Shapiro, A. F. et al.) вивчення проблеми вітчизняними науковцями опрацьовано недостатньо. Окремі питання досліджувались Грищенко С., Довбиш М., Дошук Д., Завацькою Л., Закриницькою В., Капською А.Й., Кліменко Ю., Марценюк В., Мурашкевичем О., Полехіною В., Семигіною Т., Стинською В., Ярошенко А.

Мета дослідження – розгляд особливостей закордонного досвіду соціальної роботи з клієнтами-батьками та проблема формування гендерних компетентностей у працівників соціальних сервісів працюючих в цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на доступний нам доробок, можна стверджувати, що участь держави у функціонуванні закордонних сервісів соціальної роботи з населенням виявляється виключно у затверджених програмах, наданні фінансування та ліцензуванні послуг. Жодного тиску, тотального контролю чи втручання з нескінченними перевітками держслужбовців там не існує. Основний фокус зусиль та роботи направлений на допомогу сім'ям у складних життєвих обставинах Суть роботи – це робота фахівців із сім'ями за місцем їхнього проживання. Спеціалісти сервісів соціальної роботи з населенням зазначають, що допомагати родині доцільніше за місцем її проживання або на дому [4].

Слід зазначити, що рішення сімейних проблем соціальні служби багатьох країн вирішують, пропонуючи сім'ї цілий набір професійних соціальних послуг: сімейне консультування, терапія, послуги з ведення домашнього господарства, фінансова допомога малозабезпеченим сім'ям тощо. Сучасне відповідальне батьківство характеризується свідомим ставленням до появи дитини та її виховання, партнерськими стосунками між батьками та між батьками і дітьми, гнучким підходом до гендерних ролей у родині [15].

Засоби соціально-педагогічної підтримки молодих сімей спрямовані на підвищення педагогічної культури та рівня свідомості батьків щодо питань

розвитку дитини в різних сферах (фізичній, емоційній, когнітивній, соціальній), усвідомлення їх важливої ролі в житті дитини.

Соціальний працівник повинен завжди знати юридичні права і обов'язки батьків. Зазначимо, що юридичні документи, за якими працюють сервіси (наприклад, American Bar Association. Family Legal Guide. (2004) [11]) не виокремлюють окремо статтю батька в зазначених питаннях. Загалом роль чоловіків і соціальних сервісів у забезпеченні гендерної рівності – це окрема тема, яка розробляється як на міжнародному рівні, так і окремих країн-членів ЄС.

З одного боку, на рівні дискурсу багато соціальних сервісів орієнтовано на ідею егалітарності подружжя/батьків і реалізацію гендерно-нейтральних підходів у своїй роботі [16]. У різних текстах програм, підручників і оглядів по соціальній роботі найчастіше вживаються терміни «батьківство» і «батько», замінюючи «материнство/батьківство» і «мати/батько». Проте на рівні практик, зазначається використання гендерно-нейтральних термінів і адресацію програм «сім'ям» і «батькам», а не матерям і батькам, що сприяє виключенню батьків і їх подальшій маргіналізації.

Варто зауважити, що американськими і британськими дослідниками велика увага приділяється відношенню соціальних сервісів до батьків різної статі, що може, як вони вважають, стати на заваді ефективного залучення тат до роботи з сервісами [16; 22; 25]. Як показують дослідження, ігнорування або недостатня увага до батьків приймає різні форми. Передусім соціальні працівники не залучають батьків до обговорення і ухвалення рішень відносно дітей. Відчуження батьків від процесу ухвалення рішень і участі в вирішенні проблем, зокрема, відбувається в результаті того, що соціальні працівники відвідують сім'ї в робочий час, коли батьки знаходяться зовні удома, на роботі, адресують листи тільки матерям і не запрошують на зустрічі батьків, що не перебувають в зареєстрованому шлюбі з матерями їх дітей і що проживають окремо

На думку науковців, недостатня увага до батьків з боку соціальних сервісів обумовлена декількома причинами. 1) внаслідок упередженого негативного відношення соціальних працівників до батьків в цілому як суб'єктів насильницьких дій в сімейному колі (соціальні працівники часто стикаються з чоловіками, які представляють серйозну небезпеку для своїх дітей, піддають їх фізичному, емоційному або сексуальному насильству) [23, с.161] 2) Для багатьох соціальних працівників характерна ригідність мислення : батьки сприймаються або як «хороші», або як «погані» [13]. Залежно від того, в яку категорію вони потрапляють, вони залучаються або не залучаються співробітниками соціальних сервісів в роботу.

Серед причин недостатньої роботи з чоловіками називають також гендер соціальних працівників. З моменту зародження соціальна робота була переважно жіночим видом діяльності, яким вона, майже повсюдно, і залишається до цього дня. Саме жінки засновували соціальні сервіси, організовували і проводили їх роботу [20; 26]. Схожість життєвого досвіду і гендерної соціалізації сприяє тому, що багато робітниць соціальних сервісів

імпліцитно віддають перевагу матерям і більше орієнтовані на них у рамках своєї роботи.

Отже, сфокусованість соціальних працівників на матерях, уявлення про чоловіків як про «поганих» батьків і негативний досвід взаємодії з ними призводять до того, що до уваги соціальні сервісів потрапляють переважно тільки маргінальні батьки. При цьому маргінальність визначається приналежністю до групи ризику.

З точки зору соціальних сервісів до групи ризику відносяться також розлучені батьки і батьки-одинаки; темношкірі батьки і представники етнічних меншин [18 та ін.]. Основна робота з такими батьками спрямована на залучення їх до турботи про дітей, при цьому турбота про дитину розуміється не лише як емоційна робота і фізичний догляд за ними, але і фінансове забезпечення їх потреб.

Для цього соціальні сервіси реалізують ряд заходів, які можна умовно розділити на два типи : *адресна допомога* і *освітні програми*. У рамках освітніх програм для батьків організуються групові курси або серії сесій, в ході яких працівники соціальних сервісів і учасники обговорюють такі теми, як характер участі батька у догляді за дітьми і його вплив на благополуччя дітей, батьківські навички і способи догляду за дітьми, насильство в сім'ї, здоров'ї. На курсах, орієнтованих виключно на батьків, також обговорюють питання чоловічого фізичного і емоційного здоров'я, проблеми, викликані вживанням алкоголю і наркотиків, професійну діяльність батьків і її вплив на дітей і сім'ї [18]. Адресна допомога може здійснюватися у формі індивідуальних консультацій, сприянні соціальних працівників батькам в пошуку роботи, організації і проведенні різних форм дозвілля для батьків з дітьми [8;27].

Ці форми соціальної роботи з батьками піддаються серйозній критиці з боку науковців. Дослідники бачать серйозну проблему в тому, як соціальні сервіси інтерпретують роль батька і які завдання перед собою ставлять. Зокрема, українська науковиця Ю Кліменко, яка дослідила питання особливостей зарубіжного досвіду роботи соціальних працівників з батьками, зауважує, що для успішної роботи в цьому напрямі в процесі діяльності необхідно розуміти, які зразки та моделі поведінки батьків по відношенню до дітей є здоровими та успішними, а які є дисфункційними; мають усвідомлювати можливі причини дисфункційної поведінки батьків; володіти методами, прийомами та стратегіями допомоги батькам [6, с.103]. Наприклад, батько може добре ладнати з нормальною дитиною, але особливі потреби або незвичайні поведінкові проблеми дітей можуть вивести ситуацію з-під контролю [14].

Як правило, батьки менш зацікавлені у вихованні дітей, ніж матері, і менш ймовірно, що вони прагнуть покращити свої батьківські навички. Таким чином, фахівці та агентства повинні активно спілкуватися з батьками та створювати програми, засновані на думках та почуттях чоловіків. При можливості, батьківські класи для чоловіків повинні проводити чоловіки [6, с.101].

Загальноновизнано, що успішні програми виховання надають батькам сил. Вони припускають, що більшість батьків роблять все, що можуть, але часто їм

на заваді стають труднощі, що викликані нестачею важливих знань та навичок або особистими, сімейними, та економічними проблемами. Більшість агентств проводять навчання батьків у невеликих групах, тому що таке середовище надає учасникам можливість вчитися один у одного і розуміти, що вони не одні страждають від самотності, хвилюються, відчують розчарування, невпевненість у собі, та шукають відповіді на питання.

На особливу увагу щодо концепції усвідомленого батьківства, практики соціально-педагогічної підтримки молодих сімей заслуговує вивчення досвіду Північної Ірландії. Необхідною умовою повноцінного виховання та розвитку дитини в Північній Ірландії є відповідна повага до потреб та прав дитини, які є основою для розробки соціально-педагогічних програм з формування навичок усвідомленого батьківства та діяльності соціальних служб. [1, с.4]. Вже у 2004 році країна запровадила День балансу роботи та приватного життя, протягом якого проводяться інформаційні заходи для підвищення обізнаності та розробки політики у цій галузі [2].

Засобами соціально-педагогічної підтримки сім'ї та дітей раннього віку в Північній Ірландії разом з соціальними службами переймаються громадські організації та сама громада [17]. Відмінною особливістю є те, що практично всі програми, які діють на території країни, не є державними. Вони, як правило, розробляються громадськими організаціями, і держава делегує всі повноваження цим організаціям щодо впровадження програм. Велику роль у поширенні та практичному впровадженні засад усвідомленого батьківства в Північній Ірландії, на відміну від інших європейських країн, відіграють територіальні громади [1, с.5].

Слід зауважити, що ефективність роботи закордонних соціальних сервісів багато в чому залежить від сформованості гендерних компетентностей у соціальних працівників, засвоєння ними моделей батьківства, які є пануючими в конкретному суспільстві. В країнах, де домінуючою є сім'я з двома годувальниками, права і обов'язки батька були замінені правами і обов'язками обох батьків. Політика батьківства, спрямована на стимулювання більшої участі батьків в турботі і вихованні дітей, відбивається тут в змінах сімейного законодавства. Зокрема, це стосується ситуацій, коли мова йде про відносини між батьками і дітьми після розлучення, що передбачає визнання прав розлучених батьків на участь в житті дитини, після того як її батьки розлучились. Спільна опіка законодавчо закріплена в більшості країн Західної Європи, але найбільше характерна для скандинавських країн, де проводиться соціально-демократична сімейна політика. Зміна законодавчих норм щодо розлучення і прав батьків призвела до змін в термінології, що використовувалась, зокрема й в роботі соціальних сервісів. Часто замість терміна «опікун» використовують поняття «один з батьків, що постійно мешкає з дитиною», а фраза про батьківську відповідальність розлучених стала обов'язковою для офіційних документів про спільну опіку.

В країнах з іншими типами сімейної політики підтримка батьківства носить скоріш символічний характер, оскільки спирається на традиційну модель батьківства, яка не передбачає подолання гендерної асиметрії в сфері батьківства. В якості прикладу можна навести технології роботи з розлученими чоловіками в

Італії, де тим не менш спостерігаємо суттєві зміни. Після розлучення в 90% випадків суд в Італії, країні, де розвинений культ матері, залишає дітей і будинок подружжя жінці. На чоловіків покладається обов'язок допомагати колишній сім'ї матеріально. Багатьом чоловікам доводиться віддавати велику частину зарплатні, тому грошей на купівлю або оренду нового житла у них не залишається. Для таких італійців, яким загрожує небезпека перетворитися на осіб без певного місця проживання, відкриваються гуртожитки. Такий гуртожиток, до слова, відкрила в місті Больцано організація під назвою «Асоціація допомоги розлученим чоловікам». У гуртожитку є спеціальна кімната, де чоловіки можуть гратися зі своїми дітьми. Господарство в гуртожитку ведеться колективно, продукти купуються у складчину [5, с.55–57]. Цією проблемою в італійському суспільстві займаються не тільки уряд і жіночі організації, але й чоловічі НКО (Клуби самопізнання). На своїх зустрічах вони обговорюють сімейне життя, відносини між чоловіками і жінками, прагнуть зрозуміти витоки насильства, навчитися поважати жіночу точку зору.

Зазвичай в таких і схожих випадках закордонні соціальні сервіси застосовують технології кризового втручання в сім'ю, що передбачає соціально-педагогічну підтримку сім'ї, Кризова інтервенція націлена на вирішення актуальної проблеми, з якою стикається родина. Технологія кризового втручання включає в себе: аналіз ситуації, визначення проблеми, допомогу у вирішенні проблеми. Чоловіків, які звертаються ся в кризові центри хвилюють також проблеми сексуальні, соціально – побутові, економічні, психологічні. Значна частина звернень пов'язана з усуненням конфліктів, що виникли при спілкуванні з дітьми, рідними, колегами по роботі, сусідами. [7, с.51-52].

Треба визнати, моделі батьківства, пов'язані з активною участю батька у вихованні та догляді за дітьми, набувають все більшого поширення у світі. У багатьох країнах (Австралія, Канада, Литва, Польща, США, Швеція та ін.) розробляються соціальні послуги та програми, спрямовані на підтримку залучення татусів та майбутніх батьків до активної участі у догляді за дітьми [21].

Ключовою інфраструктурою для розвитку цієї ініціативи є соціальні послуги, як державні, так і недержавні. Це відображено в офіційних спеціалізованих програмних документах, які передбачають реалізацію додаткових освітніх програм для чоловіків з метою формування відповідального батьківства, підвищення соціальної ролі батька, залучення чоловіків до сімейних справ і виховання дітей. Ефективні програми навчання батьків співпрацюють з іншими установами і підключають батьків до інших необхідних джерел (наприклад, охорона здоров'я, фінансова допомога, житло, консультування, програми перекваліфікації).

Розглянемо найбільш вдалий, на наш погляд, приклад практичної діяльності у сфері підтримки відповідального батьківства, а саме інформаційні заходи та створення інфраструктури соціальних служб, орієнтованих на поширення відповідального батьківства – груп для майбутніх батьків (father-groups). Групи створюються за кордоном на базі державних соціальних служб та некомерційних організацій, медичних установ і являють собою одну з форм

гендерно-чутливої групової соціальної роботи з чоловіками в напрямку підтримки нових моделей батьківства [3; 9; 12; 29 та ін.] .

Відомо, що методична підтримка та навчання перших модераторів пап-груп здійснювалися із залученням досвіду Швеції, яка працює з майбутніми татами з середині 1980-х років. В країні розвинутий глобальний рух роботи з чоловіками – під назвою Men Engage, який об'єднує 700 організацій в усьому світі, з них 500 беруть участь у конференції раз на три роки, де розповідають про те, як працюють з батьками [3]. У найзагальнішому вигляді тато-школа є однією з форм соціальної роботи з майбутніми батьками. Тато-школи – це клуби чоловіків, об'єднаних спільним інтересом – підготовкою до народження дитини, можливою присутністю при пологах і активною участю в житті дитини в післяпологовий період.

Робота пап-груп, призводить до зміни уявлень про роль батька, а разом з цим ламаються стереотипи про те, що догляд за дітьми – справа жінки, мета і сенс життя. Як результат, сім'ї, засновані на принципах рівності, роздільного, відповідального батьківства, мають менше ризиків розпастися, у них народжується більше дітей.

Позитивні приклади тато-шкіл спостерігаються у країнах Європи, Азії і Африки, зокрема, з Уганді та В'єтнамі, де творчо використовувався ряд методів зміни поведінки, щоб залучити та підтримати опікунів-чоловіків. Така ініціатива впроваджена в Північній Уганді, представляла собою 12-сесійну програму наставництва, спрямовану на зменшення жорстокого поводження з дітьми та насильства з боку інтимного партнера, яку впроваджували батьки-наставники-волонтери [12].

Організовані за допомогою групи у Facebook, «Клуби батьків» (наприклад, «Школа батька» у В'єтнамі) регулярно проводилися в громаді, запрошуючи не лише батьків, але й лідерів громади для обговорення труднощів та успіхів та надання взаємної підтримки. Кульмінацією програми стали «конкурси для батьків», де чоловіки публічно демонстрували навички виховання, яких вони навчилися, перед ширшими громадами [28]. Вбачається спрямованість батьківської школи на подолання гендерної нерівності та депривації чоловіків у сімейній сфері.

Висновки. Можна констатувати, що гендерно компетентні соціальні працівники, як ключові суб'єкти реалізації ініціативи формування відповідального батьківства, можуть залучати та успішно поєднувати ресурси громадських організацій та державних служб. Впровадження гендерно чутливих соціальних послуг стає механізмом, який здатний призупинити відтворення і поглиблення нерівності, а сама соціальна робота розглядається зокрема як політична – спрямована на соціальні зміни

Проведене дослідження присвячене вивченню особливостей роботи закордонних соціальних сервісів окрім аналізу специфіки і ефективності різних форм соціальної роботи з батьками, і їх діяльності, адресованої батькам, містить фактично ряд рекомендацій по поліпшенню діяльності цих сервісів. Подальшого дослідження потребують проблеми впровадження гендерних технологій роботи з окремими типами сімей, зокрема сімей соціального ризику.

Література

1. Буніна Л. М. Формування в молодих сімей педагогічної культури засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії, 2012 // URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/12blmvpi.pdf> (дата звернення: 17.01.2024).
2. Важливість створення дружнього до сім'ї робочого середовища для більшого залучення жінок до публічної сфери // Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. К, Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2015. С.29-31. [Електронний ресурс] Режим доступу : https://www.icps.com.ua/assets/uploads/files/genderna_pol_tika_s.pdf
3. Досвід України, Швеції, Литви і у створенні тато-шкіл: інтерв'ю з Володимиром Марценюком, В'ячеславом Щербою і Матсом Берггреном [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/heforshe/intervyu-z-volodymyrom-martsenyukom-vyacheslavom-scherboyu-i-matsom-berggrenom.html> (дата звернення: 18.03.2024).
4. Дошук Д. Соціальні сервіси США: захистити жінку, допомогти сім'ї [Електронний ресурс]. URL: http://openingdoors.org.ua/ua/blogi/socialni_servisi_ssha_zahistiti_zhinku_dopomogti_sim_i.html (дата звернення: 08.01.2019).
5. Капська А.Й., Завацька Л.М., Грищенко С.В. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 248 с
6. Кліменко Ю. Особливості роботи соціального працівника з батьками: зарубіжний досвід . 2019 // Соціальна робота та соціальна освіта . Вип. 3, 2019 https://library.udpu.edu.ua/library_files/soc_robota_soc_osvita/2019_3/13.pdf (дата звернення: 18.03.2024).
7. Мурашкевич О. А. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах :навч. - метод. посіб. / О. А. Мурашкевич ; Держ. закл.,Луган. нац. Ун-т імені Тараса Шевченка". – Луганськ :Вид -во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 202 с.
8. Петрова І.В. Дозвіллева робота з сім'ями// Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: Підручник. К.: Кондор, 2005. 408 с. С.257-274.
9. Як залучати татів у догляд за дітьми з найранішого віку? [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://genderindetail.org.ua/library/osobiste-yak-politichne/simji/yak-zaluchati-tativ-u-doglyad-za-ditmi-z-nayranishogo-viku.html?fbclid=IwAR2k9IivCuWI7uH4nRVuKB4ZIJWDsXapsYDk0BDI09u11H5-jhpzC7pYXg8>
10. Ярошенко А., Семигіна Т. Гендерна компетентність у соціальній роботі: Як інвестувати феміністичні погляди у гендерно-трансформаційну практику: монографія. Даллас, США: Primedia e-Launch LLC, 2022. 215 с.
11. American Bar Association. Family Legal Guide. (2004). New York: Random House, 2004.
12. Ashburn, K., Kerner, B., Ojamuge, D., & Lundgren, R. (2017). Evaluation of the Responsible, Engaged, and Loving (REAL) Fathers Initiative on physical child punishment and intimate partner violence in Northern Uganda. *Prevention Science, 18*(7), 854–864. <https://doi.org/10.1007/s11121-016-0713-9> Cabrera, N. J., Volling

13. Brandon, M., Bailey, S., Belderson, P., Gardner, R., Sidebotham, P., Dodsworth, J. et al. (2009). *Understanding Serious Case Reviews and Their Impact: A Biennial Analysis of Serious Case Reviews 2005–2007*. Research report DCSF–RR129, London, DCSF.
14. Bornstein Marc (Ed.). (2003). *Handbook of Parenting*. (Vol. 1–5). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2003.
15. Bjerneberg U. *Parenting in Transition: An Introduction and Summary // European Parents in the 1990s. Contradictions and Comparisons / Ed. by Ulla Bjerneberg*. Transaction Publishers : New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2002. P. 1–29. C. 1–29
16. Clapton, G. (2009). How and why social work fails fathers: Redressing an imbalance, social work's role and responsibility. *Practice: Social Work in Action*, 21(1), 17–34.
17. Clark A. *The Research Strategy: A Work in Progress / Alex Clark*. Belfast, 2003. – 95 p.
18. Cowan, P. A., Cowan, C. P., Pruett, M. K., Pruett K. & Wong, J. J. (2009). Promoting fathers' engagement with children: preventive interventions for low-income families. *Journal of Marriage and Family*, 71 (3), 663–677.
19. Finley G., Schwartz S. (2004). The Father Involvement and Nurturant Fathering Scales: Retrospective Measures for Adolescent and Adult Children. *Educational and Psychological Measurement*, Vol. 64 (2004), pp. 144–164
20. Lazar, A., Sagi, A., & Fraser, M. W. (1991). Involving fathers in social services. *Children and Youth Services Review*, 13 (4), 287–300.
21. Levtov R., van der Gaag N., Greene M., Kaufman M., and Barker G. *State of the World's Fathers: A Men-Care Advocacy Publication*. Washington, DC: Promundo, Rutgers, Save the Children, Sonke Gender Justice, and the MenEngage Alliance, 2015 286 p.
22. Malm, K., Murray, J. & Green, R. (2006) *What about the Dads? Child Welfare Agencies' Efforts to Identify, Locate and Involve Nonresident Fathers*. U.S. Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation, Washington, DC. Available at: <http://aspe.hhs.gov/hsp/06/CW-involve-dads/index.htm> (accessed 1 May 2017).
23. Maxwell, N., Scourfield, J., Featherstone, B., Holland, S., & Tolman, R. (2012). Engaging fathers in child welfare services: A narrative review of recent research evidence. *Child & Family Social Work*, 17 (2), 160–169.
24. Meyers, S. A. (1993). Adapting parent education programs to meet the needs of fathers: An ecological perspective. *Family Relations*, 447–452.
25. Neil, E. 2000. The reasons why young children are placed for adoption: Findings from a recently placed sample and a discussion of implications for subsequent identity development. *Child & Family Social Work* 5(4): 303–16.
26. Shapiro, A. F., & Krysik, J. (2010). Finding fathers in social work research and practice. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 7(1), 1–8.
27. Turcotte, G., Ouellet, F. (2015). *Mobilizing Actors in Participatory Action Research: Promoting Father Involvement in Two Vulnerable Communities in Quebec*

in Devault, A., Forget, G., & Dubeau, D. (Eds.). *Fathering: Promoting Positive Father Involvement*. University of Toronto Press..

28. Why we need more behavioural approaches focused on fathers Evidence from Uganda and Vietnam suggests ways to engage male caregivers. Джошуа Чон. Чому нам потрібно більше поведінкових підходів, орієнтованих на батьків. Дані з Уганди та В'єтнаму <https://earlychildhoodmatters.online/2022/why-we-need-more-behavioural-approaches-focused-on-fathers/> (дата звернення: 18.03.2024).

Постригач Надія,
Київ

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ У ТУРЕЧЧИНІ

Автор піднімає питання щодо використання компетентнісного підходу до формування змісту професійної підготовки вчителів у Туреччині. З'ясовано, що компетентнісний підхід пов'язаний не лише з конструюванням нового змісту освіти, а й зміною якості професіоналізму педагогів. Було переглянуто курикулум педагогічних факультетів Туреччини з метою навчання вчителів компетентностей, необхідних для сучасної епохи. Враховано зміни в навчальних програмах початкової та середньої школи, які знайшли відображення і в курикулумі педагогічної освіти. Виявлено, що основна мета програм підготовки турецьких учителів полягає у їх забезпеченні базовою педагогічною компетентністю, необхідності включення практик, які зміцнюють переконання майбутніх вчителів щодо власної ефективності.

Ключові слова: вчитель, зміст, компетентнісний підхід, курикулум, професійна підготовка, формування, Туреччина

Вчителі вважаються найважливішим елементом системи освіти через їх ключову роль у процесі навчання та викладання. У сучасному світі запаморочливий прогрес науки і техніки, збільшення різноманітності інформаційних ресурсів і доступу до інформації не зменшують значення педагогічної професії. Проте вони збільшують і урізноманітнюють знання та навички, якими повинні володіти вчителі. Ця ситуація робить підготовку вчителів дедалі важливішою. Той факт, що хороші вчителі можуть бути підготовлені лише за добре розробленими програмами педагогічної освіти, призводить до того, що розробки курикулуму, спрямовані на підвищення якості вчителів, розглядаються як основа освітніх реформ. Вчитель – це і спеціальність, і професія. Добре підготовлені вчителі роблять зміни у своїй роботі та відіграють важливу роль у підвищенні успішності учнів (McArdle, 2010). Сьогодні очікується, що успішні вчителі виходитимуть за рамки лише відповідності формальним критеріям кваліфікації та будуть здатні робити широкий спектр речей, багато з них одночасно. Для цього потрібно більше, ніж просто знання предмета вчителів або загальне розуміння викладання (Darling-Hammond & Baratz-Snowden, 2007) [7, с. 312].

Одним із основних завдань сучасної вищої педагогічної освіти є питання впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх вчителів. Проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання в закладі вищої освіти привертає увагу багатьох учених. Сучасні науковці наголошують, що сформованим ядром компетентнісного підходу є змістоутворювальні, взаємодоповнюючі та взаємозумовлюючі поняття – «компетенція» і «компетентність», що відображають його загальну сутність. Структурно-змістове наповнення «компетенції» та «компетентності» відображене у поняттях: знання, вміння, навички, цінності, мотиви, професійно значущі якості, досвід. Професійна компетентність є сучасним орієнтиром професійної підготовки фахівців. Вона є структурною моделлю результатів навчання з позицій компетентнісного підходу. Складові професійної компетентності мають бути ретельно відібраними, уніфікованими, поліаспектними та поліфункціональними [1, с. 2–3].

Сьогодні компетентність визначено новим концептуальним орієнтиром, що впливає на формування змісту освіти, її методів, критеріїв, а також освітнім індикатором, яким можна оцінювати якість педагогічної освіти [3, с. 65]. Компетентності вчителя визначені в Європейській структурі компетенцій у межах ширшої структури – предметні, педагогічні, організаційні та рефлексивні компетенції (Klaassen, 1994). Вони включають набір необхідних знань, навичок і цінностей усіх зацікавлених сторін у школах; визначаються відносно цілей і результатів навчання і мають на меті забезпечити професійні стандарти того, що вважається успішним у педагогічному процесі [8, с. 25].

Однак теорія розробки змісту та типології педагогічних компетентностей ще далеко не завершена і потребує подальшого теоретико-методологічного осмислення. Особливо актуальною концепція компетентнісних підходів та його конструктів в освіті стала в ході переходу до нового покоління у професійній освіті. Достатньо мляво поточна дискусія про педагогічні компетентності та компетенції в педагогічній теорії та практиці набула гострого характеру, як тільки виявилася пов'язаною не тільки з конструюванням нового змісту освіти, а й зміною якості професіоналізму педагогів [2, с. 9–10].

Американський науковець Дарлінг Хаммонд зазначає, що під час вивчення зразкових програм педагогічної освіти вони «пересвідчилися у важливості стандартів у формуванні практики, оскільки вони були перетворені на курси, виконання завдань та інструменти оцінювання, які використовувалися, щоб спрямовувати майбутніх вчителів у розвитку набагато сильніших навичок викладання для набагато ширшого кола учнів, ніж колись очікувалося» [5, с. 19]. Основна мета програм підготовки вчителів полягає в тому, щоб надати майбутнім вчителям базову педагогічну компетентність, яка їм знадобиться, коли вони розпочнуть свою професію (Allen, 2009; Maune, 2019). Тому життєво важливі програми підготовки вчителів будуються на основі спільних поглядів на те, що повинні знати та вміти вчителі-початківці (Reynolds, 1992) [7, с. 312].

Політика щодо педагогічної освіти є одним із питань, яке роками обговорюється в Туреччині. Причина полягає в тому, що, будучи країною, що розвивається, намагається вирішити, якого типу підготовку хочуть отримати

вчителі та яким типом компетентностей вони повинні володіти. Щоб поставити під сумнів якість вчителів у Туреччині, Міністерство національної освіти та Рада вищої освіти Туреччини у 1999 році почали визначати компетентності вчителів та продовжили свої дослідження у 2002 році. Однак існує потреба визнати дослідження, які проводяться як у Туреччині, так і в світі, щоб розглянути цю тему з різних точок зору та сформувані політику щодо неї. У 1997 році Світовий банк і Рада вищої освіти Туреччини представили модель педагогічної освіти. У цій моделі, на додаток до 4 років педагогічної освіти, було прийнято 1,5 роки магістерської програми без написання дисертації та навчання студентів природничих та філологічних факультетів як учителів (Okçabol, 2005; Altunya, 2008). Нарешті, у 2006 році було переглянуто курикулум педагогічних факультетів. Причиною цього перегляду була названа необхідність навчання вчителів компетентностей, необхідних для нашої сучасної епохи («Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri», 2007). Також зміни в навчальних програмах початкової та середньої школи знайшли відображення і в курикулумі педагогічної освіти. Крім того, курси були поділені на три за рівнем знання змісту на 50-60%, знання педагогічного змісту на 25-30% і загальної культури на 15-20%. Крім того, педагогічні факультети мали 25% гнучкості для визначення своїх курсів у цих сферах [6, с. 104–105].

Міністерство освіти Туреччини описало професійну кваліфікацію вчителів у двох основних аспектах: професійна компетентність і загальна компетентність. Загальна компетентність включає особистісні та професійні цінності, параметри установок учня, вчителя та навчання, моніторинг та оцінку результатів навчання, а також взаємовідносини з суспільством, школою та родиною. Професійна компетентність включає питання, пов'язані з освітнім розвитком, моніторингом, процедурами оцінювання, особистісною та професійною кваліфікацією, мистецтвом і естетикою, мовними навичками, науковим і технологічним розвитком, особистими обов'язками та соціалізацією, а також фізичним вихованням і безпекою (Coşkun, et al., 2010). Компетентності вчителя охоплюють такі характеристики, як знання, навички, ставлення, цінності та поведінка, яких очікують від вчителів. Загалом, педагогічні компетентності обговорюються за трьома основними заголовками: знання предмета, професійні знання та загальні знання (Şişman, 2009).

Учителі беруть активну участь у грамотному вихованні учнів відповідно до вимог віку. Позитивне ставлення до професії та афективні компетентності є одними з основних рис, якими повинні володіти вчителі для вдосконалення освіти. Причини вибору професії вчителя, уявлення про вчителя та формальна освіта впливають на їхні думки про професію. Мотивація кандидатів у вчителі залежить від розвитку позитивних поглядів на педагогічну професію (Karadağ, 2012). Тверді переконання в власній ефективності свідчать про те, що вони доклали б більше зусиль, щоб стати ідеальним учителем. Тому програми підготовки вчителів повинні включати практики, які зміцнюють переконання кандидатів у вчителі щодо власної ефективності (Azar, 2010) [4, с. 2].

Таким чином, з'ясовано, що компетентнісний підхід пов'язаний не лише з конструюванням нового змісту освіти, а й зміною якості професіоналізму

педагогів, є освітнім індикатором, яким можна оцінювати якість педагогічної освіти. Виявлено, що основна мета програм підготовки майбутніх учителів полягає у їх забезпеченні базовою педагогічною компетентністю. Було переглянуто курикулум педагогічних факультетів Туреччини з метою навчання вчителів компетентностей, необхідних для сучасної епохи. Враховано зміни в навчальних програмах початкової та середньої школи, які знайшли відображення і в курикулумі педагогічної освіти. Визначено, що програми підготовки вчителів у Туреччині повинні включати практики, які зміцнюють переконання майбутніх вчителів щодо власної ефективності.

Література

1. Коробченко, А. А., Головкова, М. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів Нової української школи. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6808/1/Компетентнісний%20підхід%20до%20професійної.pdf>
2. Куліковська, А. О. (2021). Становлення освітньої системи України: від знань до компетентностей: Кваліфікаційна робота магістра. Київ. 76 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/2462/ДР%20Куліковська%20А.О..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Постригач, Н. О. (2011). Компетентнісний підхід як механізм забезпечення якості педагогічної освіти. *Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*, 1 (32), 65–67. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/4097/1/Binder2.pdf>
4. Ayrañci, B. B., and Bařkan, A. (2021). “Competence Areas” as a New Notion Instead of Teacher Competencies. *Education Quarterly Reviews*, 4 (1), 1-14. Retrieved from: https://www.academia.edu/85163640/Competence_Areas_as_a_New_Notion_Instead_of_Teacher_Competencies
5. Darling-Hammond, L. (2006). Securing the right to learn: Policy and practice for powerful teaching and learning. *Educational Researcher*, 35 (7), 13–24. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/238730201_Securing_the_Right_to_Learn_Policy_and_Practice_for_Powerful_Teaching_and_Learning
6. Soysal, N. (2012). Review of Teacher Competency Studies in Turkey. *American International Journal of Contemporary Research*, 2 (3), 104–108. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/335992503_Review_of_Teacher_Competency_Studies_in_Turkey
7. Turan, R. (2023). An overview of the history teacher training programs of education faculties in Turkey from the perspective of pedagogical content knowledge. *Journal of Innovative Research in Teacher Education*, 4 (2), 311–335. <https://doi.org/10.29329/jirte.2023.572.9>.
8. Veljko R. Bandur et al. (2020). Complexity Of The Primary School Teachers’ Professional Training For Contemporary Teaching. Chapter II, pp. 24–36. Retrieved from: <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/07/professional-competences-20.pdf>

РОЗДІЛ № 3

Методологічні та методичні основи впровадження компетентнісного підходу у післядипломній освіті

*Антонченко Марія,
Суми*

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти. Подано визначення поняття «цифрова компетентність педагогічного працівника», розглянуто основні завдання та напрями розвитку цифрової компетентності педагогів.

***Ключові слова:** цифрова компетентність педагогічного працівника, заклади післядипломної педагогічної освіти, цифровізація освіти, дистанційне навчання, цифрові технології.*

Все більша цифровізація українського суспільства надає системі національної освіти потужного поштовху до глибоких змін та швидкої адаптації до глобальних викликів, визначає нові підходи до цифрової трансформації освіти. Розвиток цифрового суспільства ставить перед освітою України нові виклики, зокрема щодо підготовки працівників усіх сфер до роботи з сучасними цифровими технологіями (ЦТ).

ЦТ відкривають широкі можливості щодо реалізації ключової ідеї розвитку сучасної системи освіти в усьому світі – неперервної освіти впродовж усієї професійної діяльності, повсякденного співробітництва як в Україні, так і за її межами. ЦТ швидко поширюються та оновлюються, відкривають широкі можливості доступу до цифрових інструментів, матеріалів і сервісів. Цифровізація в освіті набуває глобальних масштабів також і у зв'язку з вимушеним переходом освітніх установ на заочне (дистанційне) або змішане навчання.

Тому, у таких умовах, формування та розвиток цифрової компетентності (ЦК) педагогічних працівників є важливою складовою їх професійної підготовки та підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти, що включає володіння сучасними цифровими освітніми технологіями та ефективне застосування їх у професійної діяльності [1, 2, 3 та ін.].

Важливо надавати освітянам можливість для підвищення кваліфікації в галузі ЦТ постійно, на протязі усієї професійної діяльності. Це дозволить їм швидко адаптуватися, бути готовими до нових викликів цифрового суспільства та забезпечити ефективну роботу цифрового освітнього середовища закладу (установи) освіти, де вони працюють.

У зв'язку з цим, проблема формування та розвитку цифрових навичок педагогічних працівників від цифрової грамотності та компетентності до

цифрової культури в закладах післядипломної педагогічної освіти стає все більш актуальною [1, 3].

Необхідність розвитку цифрової (інформаційно-цифрової) компетентності учасників освітнього процесу стали предметом дослідження зарубіжних (К. Бассет, К. Гере, Г. Грибер, М. Деузе, Л. Ванович, Дж. Стоммел, М. Хенд та ін.) і вітчизняних (В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, Н. Морзе, О. Овчарук, В. Ребрина, О. Стрижак, М. Шишкіна, О. Трифонова, А. Яцишин та ін.) науковців. У цих дослідженнях обґрунтовано теоретичні і методичні основи формування та розвитку ЦК учнів та майбутніх спеціалістів. Проте проблема розвитку ЦК педагогів, які вже мають певний стаж роботи і підвищують власну кваліфікацію в системі післядипломної педагогічної освіти, досліджено не достатньо і є актуальною.

Метою статті є аналіз розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Важливість формування та розвитку ЦК освітян підкреслюється у державних нормативних документах України (Закони України «Про вищу освіту», «Про Національну програму інформатизації», Концепція «Нова українська школа», Рамки цифрових компетентностей педагогічних й науково-педагогічних працівників, Наказ МОН «Про затвердження типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності» тощо) та програмних документах світових освітніх (DigCompEdu, CSTA K-12 Computer Science Standards та ін.) та загальногуманітарних організацій (ЮНЕСКО, Європейська комісія (DigComp 2.2) та інші).

Що стосується поняття «цифрова компетентність педагогічного працівника», то у статті ми будемо визначати його як інтегрований результат особистості педагога, який включає здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, представляти її у цифровому освітньому середовищі та передавати суб'єктам навчання, ефективно використовувати наявні та створювати, за потреби, нові електронні освітні ресурси, використовувати сучасні цифрові засоби і технології в освітньому процесі у власній професійній діяльності [1].

Аналізуючи структуру ЦК, що висвітлена у світових та вітчизняних нормативних документах і порівняння підходів різних науковців з цього питання, можна стверджувати, що ця компетентність є інтегративним утворенням, що вона має складну структуру і міждисциплінарний характер формування та розвитку.

Спираючись на світові документи у галузі цифровізації освіти (DigCompEdu, DigComp та ін.), в Україні було розроблено Рамки ЦК для педагогічних й науково-педагогічних працівників, які орієнтовані на викладачів та вчителів усіх рівнів освіти від дитячого садка до вищої та післядипломної освіти, не залежно від їх спеціалізації.

Ці рамки визначають основні області у яких виражається цифрова компетентність освітянина. Так, колектив науковців під керівництвом Н.В. Морзе в Опису цифрової компетентності педагогічного працівника

визначили п'ять основних областей та надали їх детальний опис. До основних областей вони виділили наступні: 1. Вчитель в цифровому суспільстві; 2. Професійний розвиток; 3. Використання цифрових ресурсів; 4. Навчання та оцінювання учнів. 5. Формування цифрових компетентностей учнів [5].

Міністерство цифрової трансформації України у галузі освіти подало структуру ЦК педагогічних й науково-педагогічних працівників за наступними сферами: 1. Цифрова грамотність; 2. Професійна залученість; 3. Цифрові освітні ресурси; 4. Навчальна діяльність 5. Сприяння формуванню та розвитку інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти [6].

Аналізуючи структуру ЦК у цих Рамках, ми бачимо їх схожість.

Окрім цього, наказом МОН (2021 р.) затверджено Типову програму підвищення кваліфікації педагогів з розвитку ЦК (далі – Типову програму), яка містить наступні модулі [4]: освіта в цифровому світі; безперервний професійний розвиток, електронні (цифрові) освітні ресурси, навчання та оцінювання здобувачів освіти; розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності.

Ці модулі включають у себе перелік тем, очікувані результати та орієнтовні етапи розвитку цифрової компетентності слухача (слухачки) за темами модулів.

Тобто, що стосується розвитку цифрової компетенції педагогічних працівників у системі післядипломної освіти, вона реалізується в процесі реалізації цієї Типової програми через навчання дисциплінам інформаційної ланки з використанням інформаційних та цифрових технологій.

Основними завданнями розвитку ЦК педагогів, згідно Типової програми, є:

- поглиблення знань слухачів із питань безпеки в цифровому суспільстві та цифровому освітньому середовищі закладу освіти;
- удосконалення розуміння слухачів щодо особливостей організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання;
- розвиток здатності слухачів критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, розуміння правових і етичних аспектів, пов'язаних із використанням цифрових технологій;
- розвиток у слухачів умінь підтримувати комунікацію, співпрацю, творчість та інноваційність, вирішувати професійні проблеми за допомогою використання цифрових технологій;
- мотивація слухачів до навчання впродовж життя в професійній сфері за допомогою ЦТ і електронних (цифрових) освітніх ресурсів; розвиток у слухачів умінь оцінювати, обирати, використовувати в усіх сферах життя наявні електронні (цифрові) освітні ресурси з відповідних предметів інтегрованих курсів;
- мотивація слухачів до проектування, створення, поширення нових електронних (цифрових) освітніх ресурсів із відповідних предметів/інтегрованих курсів;

- розвиток у слухачів уміння застосовувати цифрові технології для моніторингу, контролю та об'єктивного оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти, а також зворотного зв'язку та рефлексії;
- поглиблення знань слухачів із питань індивідуалізації та диференціації навчання за допомогою використання цифрових сервісів і технологій;
- розвиток навичок слухачів щодо використання цифрових технологій для підтримки навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- розширення знань слухачів щодо розвитку інформаційної грамотності та медіаграмотності здобувачів освіти, відповідального використання ними цифрових технологій, сервісів і вирішення проблем з їх допомогою [4].

Розвитку ЦК педагогічних працівників у системі післядипломної освіти сприяють організація курсів підвищення кваліфікації з вивчення ЦТ; з методики використання ЦТ в освітньому процесі, що базуються на засадах відкритого комп'ютерного навчання; організація ефективного зворотного зв'язку зі здобувачами освіти шляхом використання сучасних засобів телекомунікації; представлення навчальної інформації у синхронному і асинхронному режимі та її персоналізацію (орієнтацію на потреби педагогів – різний рівень складності, темп, подача матеріалу), інтерактивність, мультимедійність та ін. [1, 2, 3 та ін.]; організація процесу підвищення кваліфікації та перепідготовки через очну, заочну та змішану (очно-заочну) форми навчання.

Розглянемо основні напрями розвитку ЦК педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти. До них ми можемо віднести наступні:

- здійснення інформаційної діяльності по збору, обробці, передачі, збереженню та представлення інформації з метою використання її у професійної діяльності та вдосконалення інформаційно-методичного забезпечення;
- створення та ведення баз даних тих, хто навчається, та їх успішності (особисті справи, електронні журнали успішності навчання, електронний документообіг, автоматичні звіти тощо);
- створення дидактичних матеріалів, в тому числі за допомогою онлайн-інструментів (конспектів, презентацій, тестів, інтерактивних вправ та ін.) для навчання;
- здійснення навчальної діяльності з використанням засобів ЦТ в аспектах, що відображають особливості конкретного навчального предмету;
- організація інформаційно-комунікаційної взаємодії між суб'єктами навчального процесу (адміністрацією, викладачами, батьками, учнями) через Internet (дистанційні платформи, віртуальні класи, електронну пошту, соціальні мережі, мобільний Internet (Viber, WhatsApp) тощо) в том числі і відео-зв'язку;
- використання інтерактивних комплексів (дошки, проектори тощо);
- застосування медіа-засобів у освітньому процесі;
- використання розташованих в мережі Інтернет електронних видань та інформаційних ресурсів освітнього призначення;

- організація співпраці викладачів та слухачів курсів, використовуючи онлайн-інструменти: онлайн дошки, спільні документи тощо;
- створення і використання в навчанні діагностичних методик контролю і оцінки рівня знань учнів (тести, опитувальники, вікторини моніторинг успішності навчання слухачів тощо);
- організація дистанційного навчання з використанням платформ, що мають можливість додавати завдання, застосунки, онлайн інструменти, що дозволяє організувати всі види освітньої діяльності [1].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що розвиток ЦК педагогічних працівників у системі післядипломної освіти здійснюється через навчання дисциплінам інформаційно-цифрової ланки з використанням цифрових технологій. ЦК педагогічного працівника потрібно розвивати постійно та цілеспрямовано на протязі всієї професійної діяльності педагога. Перспективами подальших розвідок може бути створення конкретних методик використання окремих ЦТ для розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників.

Література

1. Антонченко М.О., Павленко І.М. Роль цифрової компетентності та цифрової грамотності в сучасній освіті. Scientific Collection «InterConf»,(187): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research» (February 6-8, 2024; Hamburg, Germany)/ comp. by LLC SPC «InterConf». Hamburg: Busse Verlag GmbH, 2024. С. 59-66. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.2024.187>
2. Білик Н.І., Пилипенко В.В., Шостя С.П. Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Імідж сучасного педагога*. №6 (195) 2020. URL: http://isp.poippo.pl.ua/article/view/217445/pdf_105 (Дата звернення 10.05.2024 р.)
3. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 5. Т. 61. С. 1–14.
4. Наказ МОН №1340 від 10.12.21 р. «Про затвердження типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikatsiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti> (дата звернення 03.05.2024 р.)
5. Морзе Н. В. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (Проект) / Морзе Н.В., Базелюк О.В., Воротнікова І.П., Дементієвська Н.П., Захар О. Г., Нанаєва Т. В., Пасічник О. В., Чернікова Л.А. Київ, 2019. С. 1–53. URL: <https://cutt.ly/TetufT18> (Дата звернення 25.04.2024 р.)
6. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. (Проект), 2021. URL: https://osvita.diaa.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf (дата звернення 29.04.2024).

ВАЖЛИВІСТЬ АСПЕКТІВ МЕТОДОЛОГІЇ В ПОБУДОВІ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПОПЕРЕДНЬОГО КОНТРОЛЮ З МАТЕМАТИКИ

У статті розглянуто методологічні та методичні поради щодо системи підготовки до попереднього контролю із ЗНО/НМТ та ДПА по математиці. Розкрито суть методологічного підходу до відбору змісту та теоретичного і практичного матеріалу для підготовки випускників до підсумкового тестування. Для проведення такої тематичної підготовки пропонується, у першу чергу, розбиття курсу всього відібраного, як сказано вище матеріалу, на тематичні блоки. Алгоритм роботи по кожному блоку однаковий. Тому на прикладі блоку «Елементи математичного аналізу» приводиться приклад, як можна організувати підготовку школярів до попереднього тестування за традиційною програмою.

Ключові слова: попередній контроль, тест по незалежному оцінюванні, методологічний підхід, ЗНО(зовнішнє незалежне оцінювання), ДПА(державна підсумкова атестація), НМТ (національний мультипредметний тест).

Питання ефективної підготовки до попереднього контролю з математики (ЗНО/НМТ та ДПА) було завжди важливим та актуальним, адже всі бажають отримати в результаті якомога вищий бал, щоб потрапити у заклади вищої освіти на державне замовлення. У цій статті ми хочемо звернути увагу на два важливі аспекти: методологія, як методична складова математичної компетентності та побудова стратегії підготовки, як організаційної складової супроводу процесу навчання та підготовки здобувачів/здобувачок освіти до контролю.

Зазначимо, що в недалекому минулому науковці представляли методологію досить неоднозначно, але для її застосування, як і з довільними іншими поняттями, потрібне однакове тлумачення для глибокого розуміння поняття всіма учасниками процесу діяльності. Досвід і практика дозволяють поділитися своїми дослідженнями та їхніми результатами. Почнемо із такого означення: «**Методологія** (грец. *μεθοδολογία* – вчення про метод) – сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності»[5]. Звідки: основу методології складає мислення та світогляд, як операційне середовище самодисципліни та роботи з інформацією, моделями, алгоритмами. У сучасній науці можна виділити такі варіанти структурного розуміння методології:

1. Методологія іноді розглядається як система методів пізнання, зокрема й конкретних. Вона уявляється у вигляді певного арсеналу методів діяльності. Недоліки такого підходу в тому, що методологія, з одного боку, звужується до розуміння тільки методів і тільки методів пізнання. Тут виключається методологічна роль принципів, теорій і парадигм. З другого боку, методологія в цій транскрипції стосується тільки пізнавальної діяльності. Насправді діяльність характеризується, принаймні, трьома її різновидами: пізнавальною,

практичною та оцінною, які взаємно доповнюють одна одну у реальній життєдіяльності. Немало важить і те, що навіть якщо методологію зводити до системи методів, то викликає сумнів застосування до неї терміну «система». Найімовірніше, ідеться про сукупність методів, не про організовану систему, в якій всім процесом еволюції було б визначено наперед місце кожного методу в їхній сукупності [7].

2. Методологія – це тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямованої на вивчення, удосконалення і конструювання методів. Поняття «методологія» має два основних значення: по-перше, це – *сукупність* певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо); по-друге, це – *вчення* про цю сукупність, загальна теорія методу [4].

3. Методологія – це сукупність принципів наукового дослідження; вчення про науковий метод пізнання законів природи за допомогою сукупності методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [6].

Отже, можна стверджувати, що відповідно до діяльнісного підходу **методологія** досліджує зв'язаність, взаємозв'язок і залежність сукупності знань та сукупності діяльностей. Так як в цій статті мова йтиме про **методологію**, то коротко це поняття розумітимемо як сукупність наукових методів і обґрунтувань **емпіричного підходу** до пізнання та про діяльність, як результат дослідження, а саме: **методологія** – це:

– певна сукупність методів пізнання (*індуктивний, раціоналістичний, діалектичний, феноменологічний, системний, діяльнісний*), яка водночас є сукупністю методів пізнання – *арсенал методів діяльності*;

– сукупність принципів наукового дослідження, що застосовується в будь-якій науці, у тому числі у математиці, відповідно до специфіки об'єкта її пізнання;

– тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення і конструювання методів.

Таким чином, **методологія** досліджує взаємообумовленість, взаємозв'язок і залежність сукупності знань та сукупності **діяльностей**, пов'язана з **діяльністю**.

Оскільки методологія забезпечує дослідження про організацію будь-якої творчої людської діяльності, то до неї ми можемо віднести і діяльність методистів при ІІІО, і творчих вчителів, що **шукають істинні методи формування інструментів вимірювання набутих здобувачами освіти компетентностей за рівнями когнітивного домену**. У такий спосіб можна знайти такі методи пізнання математичних понять, які зроблять **навчання здобувачів освіти більш усвідомленим**. Тобто, **навчання математики з методологічним підходом містить ресурс для сприяння підвищення якості освіти математичної галузі, тому є актуальним педагогічним питанням сьогодення**.

Новий Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України №898 від 30.09.2020) для НУШ націлює педагогів на застосування діяльнісного підходу в освітньому процесі.

Термін «методологія» обов'язково передбачає вживання терміну «діяльність». На це звертав увагу *Е. Г. Юдін*: «*Методологія, яка трактується у широкому значенні цього слова, є вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності. У такому розумінні методологія утворює необхідний компонент будь-якої діяльності, оскільки остання стає предметом усвідомлення, навчання і раціоналізації*» [9].

Із сказаного вище можна зробити висновки:

1) методологія вивчає організацію продуктивної діяльності здобувачів освіти – розглядає упорядкування діяльності у певну схему;

2) методологія має чітку структуру:

– *характеристики діяльності*: особливості, принципи, умови, норми діяльності.

– *логічну структуру діяльності*: суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи, результат діяльності.

– *часову структуру діяльності*: фази, стадії, етапи діяльності.

На сьогодні, у зв'язку із оголошенням військового стану на Україні, дві основні форми загальнодержавного підсумкового оцінювання навчальних досягнень з математики ЗНО та ДПА, об'єднано в один Національний мультипредметний тест (НМТ). Ця ситуація тимчасова і не хотілося б зупинятися на підготовці учнів до НМТ, адже після війни, думаю, ми знову повернемось до двох форм підсумкового оцінювання, які показали себе із хорошої сторони та є потужнішими і дієвими для підготовки учнів до життя у соціумі.

Отже, методологічні та методичні поради щодо підготовки до ЗНО, як незалежного контролю з математики на сьогодні є надзвичайно актуальними і корисними для вчителів-практиків. Такими порадами упродовж навчального року діляться провідні фахівці з математики, методисти науково-методичного центру та викладачі кафедри методики викладання ІППОЧО.

Розглянемо деякі *загальні методологічні підходи підготовки до ЗНО/НМТ з математики*. Перш за все, опираючись на великий досвід роботи у цьому напрямку, хочу зосередити Вашу увагу на тому, що:

1) схем якісної підготовки до ЗНО/НМТ з математики існує багато і вчителі мають альтернативу для їх використання, хоча можуть скласти свої;

2) стратегічно продумана й грамотно укладена методична система підготовки до ЗНО/НМТ претендує забезпечити якість підготовки здобувачів освіти.

Сутність методологічного підходу полягає у першу чергу в розбитті курсу систематизації та повторення теоретичного матеріалу та практичних вправ до нього на тематичні блоки для проведення тематичної підготовки. При цьому важливо якомога вдаліше вибудувати індуктивний взаємозв'язок вивченого від 5 до 11 класів. Наприклад, так:

1. «Числа і вирази»,
2. «Рівняння та системи рівнянь»,
3. «Нерівності та системи нерівностей»,
4. «Функції та їх графіки»,
5. «Текстові задачі»,
6. «Арифметична і геометрична прогресії»
7. «Елементи математичного аналізу»,
8. «Елементи теорії ймовірностей і комбінаторики»,
9. «Елементи математичної статистики»,
10. «Планіметрія»,
11. «Стереометрія»,
12. «Координати і вектори».

Алгоритм роботи по кожному блоку однаковий. Причому він включає етап повторення: повторивши числа і вирази, їх використовують в наступній темі, а повторивши перші дві теми, вони використовуються в третій темі і т. д..

Такий ланцюжок веде циклічне навчання і стратегічно закріплює вміння й навички здобувачів освіти. При цьому надважливо – ефективність **зворотного зв'язку в кожній темі зокрема** (діагностувальна робота контрольного характеру у формі тестів), **або об'єднаних підтем**. Такі тести вчителі можуть використовувати складені або складати самі, однак ці результати потрібно аналізувати, шукати причини виникнення помилок та коректувати подальшу навчальну діяльність здобувачів освіти.

Наприклад, покажемо на розділі «Елементи математичного аналізу» як можна організувати підготовку школярів до попереднього тестування за традиційною програмою ЗНО/НМТ . У тестах ЗНО завдання з математичного аналізу складають орієнтовно 8-10% від загальної кількості завдань (наразі, це завдання з вибором однієї правильної відповіді, завдання на відповідність і завдання з короткою відповіддю). Ми вибрали цей розділ, так як «глибина» знань учнів у межах даної теми суттєво залежить від того, чи навчаються вони в класах фізико-математичного профілю, чи загальноосвітніх. Досвід показує, що окремі учні вміють обчислювати досить складні границі послідовностей і функцій та інтегрувати класи функцій, які не заплановані навіть програмами шкіл із поглибленим вивченням математики, використовуючи при цьому способи, притаманні студентам перших курсів технічних вишів. У той же час, учні загальноосвітніх класів мають досить поверхове та інтуїтивне уявлення навіть про границю послідовності. Пропонуємо цю тему розбити на такі підтеми:

- «Границя і неперервність функцій»,
- «Похідна та її застосування»,
- «Первісна й інтеграл та їх застосування».

Із них виберемо тільки той матеріал, що використовують автори тестів та обов'язково включимо теми функціональної залежності та функцій які дуже пов'язані з ними, тобто під час повторення потрібно обов'язково охопити такі змістові модулі:

- функціональна залежність;

- функції (лінійні, квадратичні, степеневі, показникові, логарифмічні та тригонометричні) та їхні властивості;
- послідовності, границі послідовності, границя функції;
- похідна функції, її геометричний та фізичний зміст; таблиця похідних та правила диференціювання;
- дослідження функції за допомогою похідної; побудова графіка функції;
- первісна та визначений інтеграл; застосування визначеного інтеграла до обчислення площ плоских фігур.

Повторюючи, залишаємо теорію яка використовується у ЗНО тільки по розділу математичного аналізу, так як по попередніх це зроблено раніше. Записи дозволять підійти до розв'язку довільного завдання по темі, а саме:

1. Означення похідної.

Означення. Границю відношення приросту функції $f(x)$ в точці x_0 до приросту аргументу в цій точці, коли x прямує до x_0 , називають **похідною функції $f(x)$** в точці x_0 і позначають

$$f'(x_0) = \lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x) - f(x_0)}{x - x_0}.$$

Означення. **Похідною функції $y = f(x)$** називається скінчена або нескінчена границя відношення приросту функції до приросту аргументу при прямуванні останнього до нуля. Позначається $y' = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta y}{\Delta x}$.

2. Правила знаходження похідних

1. $(U(x) + V(x))' = U'(x) + V'(x)$ або $(U + V)' = U' + V'$.

$$(U(x) - V(x))' = (U(x) + (-V(x)))' = U'(x) + (-V(x))' = U'(x) - V'(x)$$

2. $(U(x) \cdot V(x))' = U'(x) \cdot V(x) + V'(x) \cdot U(x)$ або коротко $(U \cdot V)' = U'V + V'U$.

$$(C \cdot f(x))' = C' \cdot f(x) + f'(x) \cdot C = 0 \cdot f(x) + C \cdot f'(x) = C \cdot f'(x).$$

3. $\left(\frac{U(x)}{V(x)}\right)' = \frac{U'(x) \cdot V(x) - V'(x) \cdot U(x)}{V^2(x)}$, або коротко $\left(\frac{U}{V}\right)' = \frac{U' \cdot V - V' \cdot U}{V^2}$.

4. Якщо $f(x) = \phi(g(x))$ то похідна обчислюється за правилом $f'(x) = \phi'(y) \cdot g'(x)$.

3. Таблиця похідних.

№з/п	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
$f(x)$	C	x	$\sqrt{x}$	x^2	x^α	e^x	a^x	$\ln x$	$\log_a x$	$\cos x$	$\sin x$	$\operatorname{tg} x$	$\operatorname{ctg} x$
$f'(x)$	0	1	$\frac{1}{2\sqrt{x}}$	$2x$	$\alpha x^{\alpha-1}$	e^x	$a^x \ln a$	$\frac{1}{x}$	$\frac{1}{\ln a \cdot x}$	$-\sin x$	$\cos x$	$\frac{1}{\cos^2 x}$	$-\frac{1}{\sin^2 x}$

4. Алгоритм дослідження на умови зростання та спадання функції.

1. Обчислюємо похідну $f'(x)$ заданої функції $f(x)$, після чого знаходимо точки, в яких $f'(x)$ дорівнює нулю або не існує. Ці точки називаються **критичними** для $f(x)$.

2. Наносимо критичні точки на числову пряму, тоді вони розіб'ють область визначення функції на інтервали, на кожному з яких похідна зберігає знак.
3. Знаходимо знак похідної на кожному інтервалі. Якщо $f'(x) > 0$ на якомусь інтервалі, то функція зростає на цьому інтервалі, якщо ж $f'(x) < 0$ – то спадає.

Приклад 1. Знайдіть інтервали монотонності функції $f(x) = 3x + \frac{3}{x} + 5$.

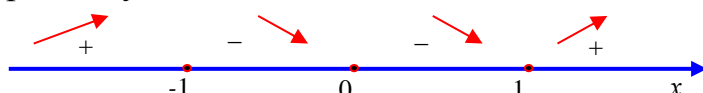
Розв'язання. Область визначення функції є всі дійсні числа, крім $x=0$.

1) Обчислимо похідну функції: $f'(x) = 3 - \frac{3}{x^2} = \frac{3(x^2-1)}{x^2}$.

Знайдемо критичні точки: $x^2 \neq 0; \quad x^2 - 1 = 0;$
 $x \neq 0. \quad x = \pm 1.$

Отже, критичними є три точки: $-1; 0; 1$.

- 2) Позначимо критичні точки на числовій прямій та знак похідної на кожному утвореному проміжку:

- 3) Виберемо значення похідної функції, при яких: $f'(x) > 0$ і $f'(x) < 0$:
 $f'(x) > 0$ при всіх $(-\infty; -1) \cup (1; \infty)$, тому на кожному із проміжків $(-\infty; -1)$ та $(1; \infty)$ - зростає,
 $f'(x) < 0$ при всіх $x \in (-1; 0) \cup (0; 1)$, тому на кожному із проміжків $(-1; 0)$ і $(0; 1)$ - спадає.

Для зручності побудови графіка після такого дослідження можна скласти таку таблицю:

Проміжок	$(-\infty; -1)$	$(-1; 0)$	$(0; 1)$	$(1; \infty)$
монотонність	зростає	спадає	спадає	зростає

5. Дослідження екстремумів функції $f(x)$

Точка x_0 називається **точкою мінімуму** функції, якщо існує такий окіл точки x_0 , що для всіх $x \neq x_0$ із цього околу виконується нерівність $f(x) \geq f(x_0)$. Переважно її позначають x_{min} і називають ще точкою **локального** мінімуму, бо це поняття завжди тісно зв'язане з визначеним околом даної точки (визначеним місцем), а $f(x_0) = f_{min}$ називають локальним мінімумом функції $f(x)$. Локальний мінімум – це мінімум, зв'язаний з певним місцем.

Точка x_0 називається **точкою максимуму** функції $f(x)$ (**точкою локального максимуму**), якщо існує такий окіл точки x_0 , що для всіх $x \neq x_0$ із цього околу виконується нерівність $f(x) \leq f(x_0)$. Позначається x_{max} і $f_{max} = f(x_{max})$ – локальний максимум функції.

Точки максимуму і мінімуму функції називаються **точками екстремуму** даної функції (або **локальні екстремуми**), а значення функції в цих точках – відповідно **максимумами** та **мінімурами функції** або **екстремумами функції**.

Таким чином для знаходження екстремумів користуємось алгоритмом:

- 1) Знаходимо критичні точки і наносимо їх на числову пряму, розбивши область визначення функції на інтервали.
- 2) Шукаємо знак похідної на кожному з інтервалів.

3) Вибираємо точки x_0 , в яких похідна дорівнює нулю або в яких вона не існує але змінює свій знак. Такі точки є точками екстремуму функції.

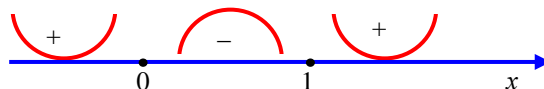
6. Дослідження функції на випуклість та точки перегину.

1. Знайти всі точки, в яких $f''(x) = 0$ або $f''(x)$ не існує (їх називають **критичними для другої похідної**).
2. Позначити критичні точки на числовій прямій, розбивши область визначення на проміжки.
3. Визначити знак другої похідної на кожному з інтервалів. На тих інтервалах, на яких $f''(x) < 0$ – функція випукла вгору, на тих інтервалах, на яких $f''(x) > 0$ – функція випукла вниз.
4. Маючи знаки $f(-x) = \frac{(-x)^3}{(-x)^2-1} = \frac{-x^3}{x^2-1} = -\frac{x^3}{x^2-1} = -f(x)$, вибираємо точки перегину – ті, де $f''(x)$ змінює знак.

Приклад 2. Дослідіть на випуклість та знайдіть точки перегину графіка функції $f(x) = x^4 - 2x^3 + 1$.

Розв'язання. Знайдемо похідні функції:

$$f'(x) = 4x^3 - 6x^2; \quad f''(x) = 12x^2 - 12x.$$

Тоді з рівності $12x^2 - 12x = 0$ знаходимо

$x_1 = 0, x_2 = 1$ – критичні точки другої похідної. Позначимо їх на числовій прямій та дослідимо знак похідної на кожному з утворених проміжків.

Отже, на проміжках $(-\infty; 0)$ і $(1; \infty)$ – функція випукла вниз, а на проміжку $(0; 1)$ – випукла вгору. Точки $x = 0$ і $x = 1$ є точками перегину графіка функції.

7. Асимптоти.

Пряма $y = kx + l$ називається похилою **асимптотою графіка** функції $f(x)$ при $x \rightarrow \infty$, якщо $\lim_{x \rightarrow \infty} (f(x) - (kx + l)) = 0$. Тоді $k = \lim_{x \rightarrow \infty} \frac{f(x)}{x}$ і $l = \lim_{x \rightarrow \infty} (f(x) - kx)$ дають

можливість знайти асимптоти $y = kx + l$, які ще називають **похилими**. Пряма $x = a$ називається **вертикальною асимптотою** графіка функції $f(x)$, якщо $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = \infty$. Щоб знайти a **треба розглядати точки розриву даної функції**.

8. Приклади побудови графіків функцій. При побудові графіків функцій можна використовувати схему.

1. Знайти область визначення $D(y)$ функції.
2. Перевірити парність.
3. Дослідити на періодичність.
4. Знайти нулі функції та проміжки знакосталості.
5. Дослідити функцію на монотонність та екстремальні точки.
6. Знайти інтервали випуклості і точки перегину.
7. Знайти асимптоти.
8. Побудувати графік

Приклад 3. Побудувати графік функції $f(x) = \frac{x^3}{x^2-1}$.

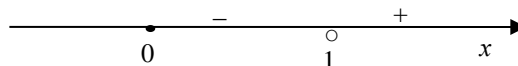
1. $D(y) = R, x \neq \pm 1$.

2. Перевіряємо парність: $f(-x) = \frac{(-x)^3}{(-x)^2-1} = \frac{-x^3}{x^2-1} = -\frac{x^3}{x^2-1} = -f(x)$. Отже, функція непарна, графік симетричний відносно початку координат, тому подальші дослідження проводимо тільки до $x \geq 0$.

3. Періодичність: $f(x+T) = \frac{(x+T)^3}{(x+T)^2-1} \neq f(x)$ - неперіодична.

4. Знайдемо нулі та проміжки знакосталості: $\frac{x^3}{x^2-1} = 0$;

О.Д.З. $x^2-1 \neq 0$; $x \neq \pm 1$ Беремо тільки $x \geq 0$:

Для $x \in (0; 1)$ - графік нижче осі OX і при $x \in (1; \infty)$ - вище осі OX . Нуль функції точка $(0; 0)$.

5. Знайдемо асимптоти

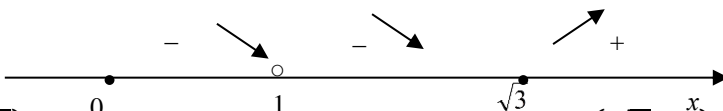
$$k = \lim_{x \rightarrow \infty} \frac{x^3}{x(x^2-1)} = 1; l = \lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{x^3}{x^2-1} - x \right) = \lim_{x \rightarrow \infty} \frac{x^3 - x^3 + x}{x^2-1} = \lim_{x \rightarrow \infty} \frac{x}{x^2-1} = \frac{1}{\infty} = 0$$

Отже $y = x$ - похила асимптота. $x = 1$ - точка розриву. Перевіримо, чи буде пряма

$x = 1$ вертикальною асимптотою $\lim_{x \rightarrow 1} \frac{x^3}{x^2-1} = \frac{1}{0} = \infty$, отже $x = 1$ - вертикальна асимптота.

6. Монотонність: $f'(x) = \frac{x^2(x^2-3)}{(x^2-1)^2}$; О.Д.З. $x \neq \pm 1$. $x^2(x^2-3) = 0$; $x = 0$; $x = -\sqrt{3}$; $x = \sqrt{3}$.

Критичні точки наносимо на вісь:

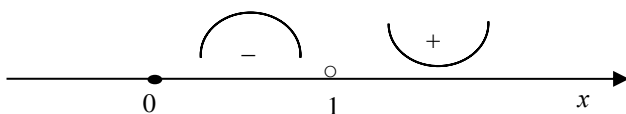

Отже, на проміжках $(0;1)$ і $(1;\sqrt{3})$ - функція спадає, а на проміжку $(\sqrt{3}; \infty)$ - зростає; $x_{min} = \sqrt{3} \approx 1,7$ - точка екстремуму; $f(x_{min}) = \frac{3\sqrt{3}}{2} \approx 2,6$. Позначимо $A(1,7; 2,6)$.

7. Випуклість: $f''(x) = \frac{2x(x^2+3)}{(x^2-1)^3}$, О.Д.З. $x \neq \pm 1$; $2x(x^2+3) = 0$; $x = 0$.

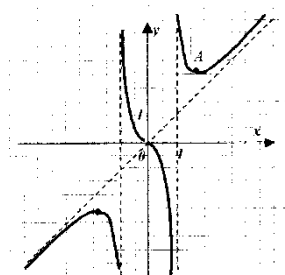
Критичні точки для першої похідної наносимо на числову пряму для $x \geq 0$.

На проміжку $(0;1)$ - функція випукла вгору, а на проміжку $(1;\infty)$ - випукла вниз; $x = 1$ - не буде точкою перегину, бо тут функція невизначена.

На основі проведених досліджень побудуємо графік для $x \geq 0$ і симетрично відобразимо відносно початку координат. З графіка видно, що область значень функції вся числова

9. Таблиця невизначених інтегралів.

1. $\int 0 dx = c;$
2. $\int dx = x + c;$
3. $\int x^\alpha dx = \frac{x^{\alpha+1}}{\alpha+1} + c, \alpha \neq -1;$
4. $\int \frac{dx}{x} = \ln|x| + c;$
5. $\int a^x dx = \frac{a^x}{\ln a} + c, x > 0, x \neq 1;$
6. $\int e^x dx = e^x + c;$
7. $\int \cos x dx = \sin x + c;$
8. $\int \sin x dx = -\cos x + c;$
9. $\int \frac{dx}{a^2+x^2} = \frac{1}{a} \operatorname{arctg} \frac{x}{a} + c, a \neq 0;$
10. $\int \frac{dx}{\cos^2 x} = \operatorname{tg} x + c;$
11. $\int \frac{dx}{\sin^2 x} = -\operatorname{ctg} x + c;$
12. $\int \frac{dx}{x^2-a^2} = \frac{1}{2a} \ln \left| \frac{x-a}{x+a} \right| + c, a \neq 0;$
13. $\int \frac{dx}{\sqrt{a^2-x^2}} = \operatorname{arcsin} \frac{x}{|a|} + c, a \neq 0;$
14. $\int \frac{dx}{\sqrt{x^2+a^2}} = \ln \left(x + \sqrt{x^2+a^2} \right) + c, a \neq 0;$
15. $\int \frac{dx}{\sqrt{x^2-a^2}} = \ln \left(x + \sqrt{x^2-a^2} \right) + c, a \neq 0.$

9. Властивості невизначеного інтеграла.

$$\rightarrow \int C \cdot f(x) dx = C \cdot \int f(x) dx;$$

$$\rightarrow \int (f(x) + g(x)) dx = \int f(x) dx + \int g(x) dx;$$

$$\rightarrow \int f(kx + b) dx = \frac{1}{k} F(kx + b) + C, \text{ якщо } F(x) - \text{первісна для } f(x), \text{ а } k \text{ та } b - \text{сталі (причому } k \neq 0).$$

10. Методи інтегрування.

а) *Метод безпосереднього інтегрування.* Безпосереднім інтегруванням називається такий метод обчислення інтегралу, при якому він зводиться до табличного інтегралу.

б) *Інтегрування методом заміни змінної (метод підстановки).*

$$\int f(g(x))g'(x)dx = \left| \begin{array}{l} g(x) = t \\ g'(x)dx = dt \end{array} \right| = \int f(t) dt$$

$$\int u dv = u \cdot v - \int v du$$

11. Формула Ньютона – Лейбніца.

$$\int_a^b f(x) dx = F(b) - F(a) = F(x) \Big|_a^b$$

Під час підготовки до незалежного тестування при повторенні теми «Елементи математичного аналізу», на нашу думку, варто зробити такі акценти:

1. Достатньо складною для здобувачів освіти є побудова графіків або читання графіків. Основою для розуміння таких фактів є розуміння методу геометричних перетворень. Тому можна перед його вивченням виокремити ситуації геометричних перетворень: паралельне перенесення, симетрія, «стиск» та «розтяг» вздовж осей координат. Тут важливо навчити в які точки можуть перейти точки графіка функції (вліво, вправо, вгору, вниз, стиск удвічі, розтяг удвічі тощо).

2. Під час повторення арифметичної та геометричної прогресій звернути увагу на ознаки цих прогресій, які дозволяють їх «впізнавати». Досвід показує,

що значна кількість учнів ці ознаки просто не пам'ятає, хоч завдання на «впізнавання» арифметичної та геометричної прогресій є досить популярними в тесті ЗНО.

3. Під час вивчення похідної *можна* виділити два підходи до її вивчення – так звані «формальний» та «сутнісний». З позицій «формального» підходу похідна – це своєрідний оператор (штрих), який перетворює функції за певними «аксіомами» (таблиця похідних, правила диференціювання), а з позицій «сутнісного» підходу похідна є границею відношення приросту функції до приросту аргументу за умови прямування до нуля останнього.

«Формальний» підхід дозволяє розв'язувати більшість завдань технічного характеру (обчислення похідних, знаходження проміжків монотонності та екстремумів функцій тощо), але не дає можливості обґрунтувати «аксіоми» дії оператора (штриха) на функції та алгоритми його використання до вивчення властивостей функцій. Тому рекомендовано для учнів з невисоким рівнем підготовки спочатку розглянути «формальний» підхід до сприйняття поняття похідної, а відтак – «сутнісний», а для учнів з високим рівнем підготовки – починати з «сутнісного» підходу, завершуючи «формальним».

4. У тесті НМТ з математики останні роки популярними є завдання на **розуміння суті поняття похідної**, зокрема, її механічного та геометричного змісту. Тому незалежно від способу подачі теоретичного матеріалу замінювати «сутнісний» підхід «формальним» не варто. Більше того, досвід показує, що навички обчислення похідних у більшості випускників сформовані на належному рівні, а от розуміння суті поняття похідної – не завжди.

5. При повторенні теми первісних даної функції та інтегралу, на мою думку, варто дати означення невизначеного інтеграла і показати еквівалентність способу запису властивостей первісних у вигляді властивостей невизначеного інтеграла, що програмою не передбачено. Однак, досвід показує, що для значної частини здобувачів освіти середньої школи означення визначеного інтеграла як границі інтегральної суми є складним. Тому при розгляді цього поняття можна обмежитись його спрощеним розумінням як числа, що обчислюється за формулою Ньютона-Лейбніца.

6. У тестах ЗНО з математики досить популярними є завдання на використання геометричного змісту визначеного інтеграла, зокрема, на обчислення окремих інтегралів через площу криволінійної трапеції. Внаслідок цього в частини учнів формується хибне уявлення про те, що визначений інтеграл завжди є додатним числом. При цьому потрібно за допомогою вдалих прикладів звернути на це увагу випускників, коли значення визначеного інтегралу є від'ємним числом.

Підсумки й висновки

Проблема належної підготовки буковинських випускників до незалежного оцінювання якості знань з математики на сьогодні є надзвичайно актуальною. Важливими кроками до розв'язання цієї проблеми, на нашу думку, є насамперед застосування методологічних прийомів організації діяльності здобувачів освіти. Однак важливим питанням при цьому є:

– створення якісного навчального середовища, у тому числі якісний підбір

навчально-методичної літератури;

- розробка навчально-методичної системи (чи кількох альтернативних систем) для учіння здобувачів освіти;
- здійснення ефективної підготовки до незалежного оцінювання з математики.

Зауважмо! Ні перша, ні друга категорія посібників, написаних на сьогодні, не підходить для учнів зі слабким та середнім рівнем математичної підготовки (таких у нас – більшість), оскільки їм важко виділити головне і водночас добре розібратися в непростому для них матеріалі. Отже, важлива рекомендація для учителя-тренера: спочатку опрацювати методологічний аспект навчального засобу для підготовки до ЗНО, іншими словами вивчити посібник, і лише після того його рекомендувати для навчання.

Зокрема, мені до вподоби навчально-методична література, створена авторським колективом Ю.О. Захарійченко, О.В. Школьний, Л.І. Захарійченко, О.В. Школьна [1;2;3]. Їх посібники мають укладену методологію: вони містять систему підготовки до ЗНО з математики через теоретичний довідник, банк типових завдань, підсумкові тести та комплексне тестування як узагальнення вивченого. Як свідчить практика, їх досвідом уже користуються багато вчителів України і є результати. При цьому я розумію, що будь-яка система підготовки потребує постійної корекції та модернізації, а тому вчитель-репетитор має нагоду вносити конструктивну корекцію в будь-який навчальний засіб й робити підготовку здобувачів освіти до участі ЗНО з математики якомога якіснішою.

Література

1. Захарійченко Ю.О., Школьний О.В., Захарійченко Л.І., Школьна О.В. Повний курс математики в тестах. Енциклопедія тестових завдань. 3-тє вид. – Х.: Ранок, 2013.– 496с.
2. Школьний О.В., Захарійченко Ю.О. Особливості розв'язування тестових завдань із математики (частина 1-3) // Математика в рідній школі. – 2014, №1.– С.8-12; №2.– С.2-7; №3.– С.5-10.
3. Захарійченко Ю.О., Школьний О.В., Захарійченко Л.І., Школьна О.В. Сучасна підготовка до ЗНО 2021. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2020. – 232с.
4. Конверського А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень [Архівовано 6 вересня 2014 у Wayback Machine.]: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів /– К.: Центр учбової літератури, 2010. –352 с.
5. МЕТОДОЛОГІЯ. Архів оригіналу за 21 січня 2015. Процитовано 21 січня 2015.
6. Новокрещенов І. О., Бойко О. В., Дідовець І. В. Навчально-методичний посібник для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» [Архівовано 29 квітня 2015 у Wayback Machine.] / К.: Вид-во ДЕДУТ, 2009. – 175 с.

7. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
8. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник/ за редакцією професора Д.В.Чернілевського. – К.: Видавництво Університету «Україна», 2008. – 478 с.
9. Юдін Е. Г. Системний підход и принцип діяльності. Методологічні проблеми сучасної науки. 1978. – 392 с.

Воловик Валентина ,
Суми
Удовенко Людмила,
Суми

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто змістовий, просторовий, комунікаційний, інформаційний, психологічний аспекти створення освітнього середовища у закладі післядипломної педагогічної освіти. Акцентовано увагу на обов'язковій творчій складовій освітнього середовища.

Ключові слова: освітнє середовище, освітній процес, заклад післядипломної педагогічної освіти.

Важливою умовою сталого розвитку сучасного суспільства є дотримання принципу «освіта протягом усього життя». І в цьому аспекті, ключову роль відіграють заклади післядипломної освіти. Їх діяльністю передбачено організоване й систематичне навчання дипломованих спеціалістів із метою подолання розриву між здобутою у ЗВО професійною підготовкою, практичним досвідом і сьогочасними вимогами, що постійно оновлюються, у зв'язку із розвитком науки та змінами у суспільних запитах.

Основними завданнями післядипломної педагогічної освіти є:

- поглиблення, розширення, оновлення знань, умінь, навичок та компетентностей фахівців відповідно до досягнень науково-технічного прогресу та вимог ринку;
- удосконалення професійної майстерності та розширення фахової компетенції; сприяння інноваційному розвитку особистості, її здатності адаптуватись до умов стрімкозмінного суспільства;
- стимулювання потреби у загальній та професійній самоосвіті; формування потреби особистості в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку, орієнтації особи на збереження та примноження гуманістичних суспільних цінностей;
- сприяння формуванню громадянської позиції особи, здатності до життя в умовах сучасної цивілізації, демократичного розвитку суспільства [1].

Зміст післядипломної педагогічної освіти визначається вимогами суспільства до кадрового забезпечення галузей господарства з урахуванням перспективи їх розвитку, сучасними вимогами до засобів, форм і методів професійної діяльності на основі державних стандартів підготовки фахівців.

Важливим завданням підвищення кваліфікації педагога в системі післядипломної педагогічної освіти є професійний розвиток, який неможливо відокремити від особистісного: основою обох є принцип саморозвитку, який, у свою чергу, є підґрунтям формування особистісно-професійної зрілості й детермінує здатність освітянина до творчої самореалізації, яка забезпечує якісний професійний розвиток педагога.

У законі України «Про вищу освіту» [4] проголошується теза щодо персоніфікованості післядипломної педагогічної освіти, тобто створення кожному педагогові сприятливих умов для оновлення, удосконалення, поглиблення своєї професійної підготовки у прийнятний для нього спосіб. Замовником підвищення своєї професійної кваліфікації має стати сам педагог, якому держава готова надавати необхідні для цього можливості й стимули.

Звернемо увагу і на проект закону «Про освіту дорослих», який прийнято Верховною Радою у першому читанні (опубліковано 12 січня 2023р.). У переліку завдань та принципів освіти дорослих у проекті містяться такі: задоволення освітніх потреб дорослих осіб; заохочення до активного і здорового способу життя; інтелектуальний, культурний, духовний розвиток особистості; підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей дорослих осіб; забезпечення суспільної та громадянської активності дорослих осіб.

У цьому проекті зазначено, що післядипломна освіта є складником освіти дорослих (освіта, яку доросла особа здобуває з метою особистісного та професійного розвитку, адаптації до соціальних, економічних та інших змін в суспільстві), що передбачає постійне навчання дорослих осіб, удосконалення їх загальних (ключових) та професійних компетентностей на основі здобутого рівня освіти, на підтримку та/або підвищення ефективності їх професійної діяльності, що триває протягом усього періоду трудової діяльності [3].

Навчання в системі післядипломної освіти будується на засадах *особистісно-орієнтованого підходу*. В основі його лежить принцип визнання індивідуальності і самостійності слухача як індивіда, суб'єкта професійної діяльності, пізнання, а також унікальності особистості, яка має свій суб'єктивний досвід.

В особистісно орієнтованому підході закладена функція проектування й розвитку активної особистості професіонала. Особистісно орієнтоване навчання матиме мотивацію за наявності проблемного поля, ситуативності, діалогічності. У реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчання слухачів існує принцип компліментарності (доповненості), суть якого полягає у тому, що протилежності зникають не шляхом їх зняття, а шляхом взаємного доповнення компромісу. Це передбачає заміну монологічної лекції діалогом, діалогічною взаємодією, партнерством викладача і слухачів. Тому головними методами в особистісно орієнтованому навчанні є діалогічні. Вони підтримують ініціативу,

допомагають робити слухачів повноправними партнерами в умовах співробітництва. Діалог через свою універсальність проявляється багатопланово: як предмет навчання, як дидактичний засіб, як форма взаємодії «викладач-слухач», як мета людського спілкування [7; с. 67-69].

У зміст діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти покладено інноваційні підходи до процесу підвищення фахової кваліфікації педагогічних кадрів. Такими інноваційними підходами, як зазначає Н. Клокар, є інформаційний та проблемно-пошуковий. *Інформаційний підхід* полягає у модернізації навчальних програм та змісту освіти за рахунок доповнення традиційних курсів новими. За такого підходу слухачі мають можливість удосконалювати й поглиблювати знання психолого-педагогічної складової, підвищувати фаховий рівень, розширювати соціологічну та економічну підготовку, усвідомлювати філософську сутність процесу гуманізації освіти. *Проблемно-пошуковий підхід* спрямовується на розвиток у слухачів можливостей самостійно засвоювати нові знання. Важливим у цьому підході є розвиток творчого і критичного мислення, формування досвіду та інструментарію навчально-дослідницької діяльності, рольове та імітаційне моделювання, пошук себе як особистості [1, с. 591].

Створення цілісної безперервної системи постійного науково-методичного супроводу підтримки професійного розвитку педагога, запровадження таких форм роботи, які спонукають педагога до творчості, пошуку, самоосвіти, самовдосконалення можливе за умови *диференційованого підходу* до освіти дорослих як засобу підвищення якості післядипломної педагогічної освіти. Сутність диференціювання полягає у допомозі суб'єкту навчання швидше адаптуватись до соціальних вимог дійсності та реалізувати особистісний потенціал.

Враховуючи завдання, що стоять перед закладами післядипломної педагогічної освіти, організація освітнього процесу в них має бути заснована на сукупності доцільних методологічних підходів; максимально можливій індивідуалізації освітнього процесу; створенні умов для самопізнання, саморозвитку, творчості, можливості рефлексії; сприйнятті слухача, як суб'єкта навчання, що, на нашу думку, задовольняє індивідуальні потреби педагогів у підвищенні фахової компетентності, творчого потенціалу, розвитку їх особистісно-значущих якостей, інтелектуального і загальнокультурного рівня, педагогічної майстерності. Означені завдання можуть бути реалізовані завдяки створенню ефективного освітнього середовища [7; с. 79-80].

У наукових джерелах під освітнім середовищем розуміють: частину просторово-предметного оточення (А. Вішнякова, В. Панов), сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання й розвитку особистості (О. Біда, В. Лебедева), сукупність можливостей для спільної діяльності (Ж. Петричко, Т. Шмис), дослідник В. Ясвін розуміє його як систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, позитивних і негативних можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні, яке не має чітко фіксованих меж і кожен визначає

межі власного [2; 7]. Отже, на сьогодні немає єдиного визначення поняття «освітнє середовище» і науковці розуміють його як оточення, систему або умову.

Основними вимогами до розвитку сучасних освітніх середовищ як відкритих систем науковцями визначено: адаптивність (адаптування до матеріальних і соціально-культурних умов розвитку цивілізації); самоорганізація (структурується без впливу зовнішніх факторів); поступовий розвиток (прогресивний розвиток від простого до складного); наступність розвитку (кожний новий ступінь розвитку базується на найвищих досягненнях попереднього); структурність (елементи системи мають лінійні або ієрархічні зв'язки між собою); цілісність (первинність цілого до елементів системи); синергетичність (односпрямовані дії елементів системи підсилюють ефективність функціонування системи в цілому) [2; 7].

Тож, враховуючи наукові напрацювання, *освітнім середовищем закладу післядипломної педагогічної освіти визначаємо сукупність умов, що забезпечують організацію навчальної взаємодії та професійного розвитку педагога з урахуванням його потреб, можливостей відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики*. Це організовані умови для забезпечення процесів навчання та вдосконалення способів педагогічної комунікаційної взаємодії педагогів.

Важливим аспектом освітнього середовища закладу післядипломної педагогічної освіти є *змістовий аспект*, націлений на реалізацію принципу розвивального навчання (проблемності, діалогічності, індивідуалізації; використання інтелектуальних завдань, які не можна вирішити звичайним и способом), що має стимулювати в слухачах бажання отримувати нові знання, перетворювати їх, вдосконалювати практичні навички, розширювати свій професійний кругозір, розвивати проблемне бачення, творчу фантазію, розвивати уяву.

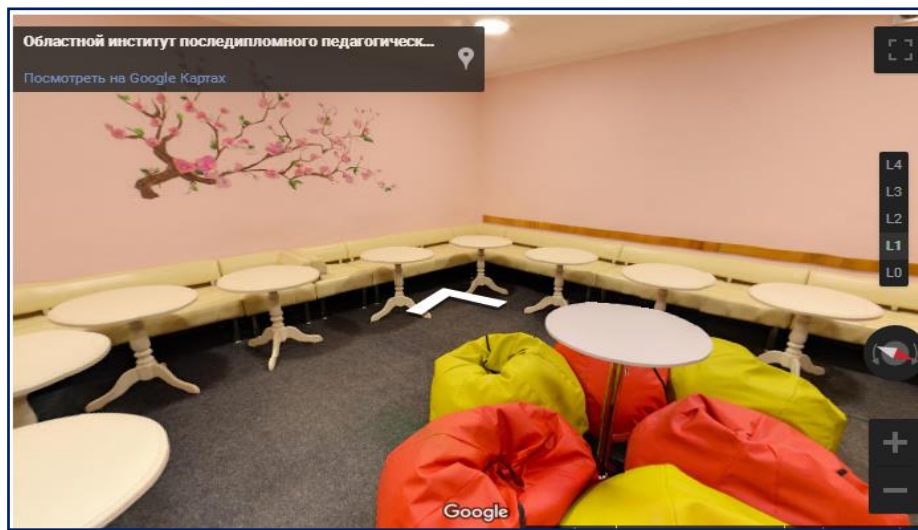
Комунікативний аспект передбачає уміння учасників освітнього процесу ефективно взаємодіяти, встановлювати професійні та міжособистісні контакти; правильно розуміти мову один одного та інтерпретувати поведінку, не допускати конфлікти, коректно аргументувати свій погляд на ту чи іншу ситуацію, що може виникнути в процесі навчання.

Інформаційний аспект націлює на забезпечення сучасним нормативним, навчальним та організаційно-технологічним супроводом процесу підвищення кваліфікації вчителів початкових класів.

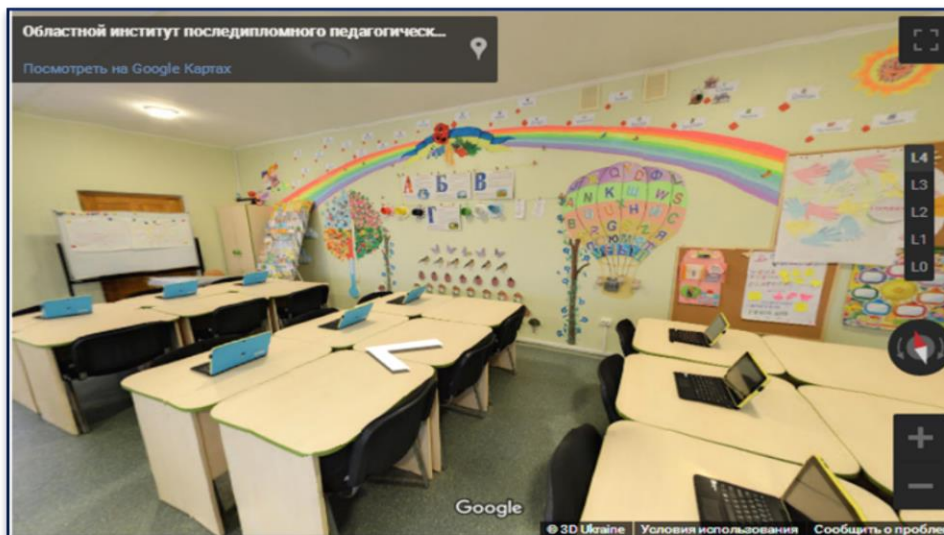
Психологічний аспект акцентує увагу на урахуванні вікових особливостей слухачів курсів, досвіді педагогічної роботи, рівня мотивації до навчання, стилі мислення; створенні «клімату довіри», психологічної безпеки [1; 6; 7].

Просторовий аспект – організація навчального простору: сучасна аудиторія, обладнана мобільними меблями, оснащена мультимедійними засобами, аудіо-, відеопродукції освітньо-розвивального спрямування; місця для відпочинку та неформального спілкування, гуртожиток тощо. Прикладом організації навчального простору, що сприяє розвитку креативності педагогів

можуть слугувати аудиторії Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (див. малюнок 1; 2) [5]:

Малюнок 1. Аудиторія КЗ СОШПО

Малюнок 2. Аудиторія КЗ СОШПО

Вважаємо, що подібне оформлення навчальних аудиторій сприяє позитивній навчальній атмосфері, налаштовує на творчу співпрацю та мотивує до креативної діяльності.

Без сумніву, освітнє середовище закладу післядипломної педагогічної освіти має бути *творчим*. Творче освітнє середовище закладу вищої освіти, на думку М. Пахомової, має відповідати таким вимогам: відсутність правил, які регламентують дії тих, хто навчається, хід їхньої думки, шляхи пізнання, надання їм волі й самостійності; наявність інформаційної бази, що забезпечує одержання всієї необхідної інформації; наявність передових позитивних зразків творчої діяльності і можливості їх оцінювання; створення умов для максимального розкриття творчого потенціалу кожного, хто навчається, в процесі активної пошукової діяльності, стимульованої прагненням домогтися результату не гіршого, ніж зразковий; відсутність обмеження у часі, яке може завадити створенню невимушеної атмосфери творчості [2].

Творче освітнє середовище навчального закладу має стати «фундаментом» для розкриття та реалізації творчого потенціалу та розвитку педагогічної креативності тих, хто навчається. З огляду на формулювання науковців термінів «освітнє середовище», «освітнє середовище закладу вищої освіти» визначимо організацію творчого освітнього середовища закладу післядипломної педагогічної освіти як створення у закладі післядипломної педагогічної освіти умов, що сприяють розвитку педагогічної креативності вчителів, розкриттю та реалізації їх творчого потенціалу.

До таких умов ми відносимо: високий рівень професіоналізму та розвинене креативне мислення тих, хто навчає; створення на основі соціального партнерства, співтворчості та позитивного рефлексивного середовища комфортних психологічних умов навчання, які сприяють творчому саморозвиткові й формують установки на розвиток креативного потенціалу у вчителів; наявність та використання сучасного навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Тож, на нашу думку, створення освітнього середовища у закладі післядипломної педагогічної освіти, з урахуванням вищезазначених аспектів сприятиме: бажанню підвищувати професійну компетентність у слухачів; формуванню у слухачів стійкої творчої мотивації; отриманню нових знань, розвитку відповідних вмінь, навичок педагогічної діяльності; розвитку здатності швидко знаходити та набувати у творчих пошуках нові знання, здатності до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, здатності глибоко занурюватися у привабливу діяльність; розвитку здатності самостійно приймати рішення у незвичайних ситуаціях і бути відповідальним за нього; створенню установок на саморозвиток і самовдосконалення особистісних та професійних якостей.

Література

1. Клокар Н. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти. Біла Церква: КОПОПК, 2008. С. 591–593.
2. Пахомова М.В. Розвиток післядипломного освітнього середовища щодо підвищення педагогічної майстерності: проблеми та шляхи вирішення. *Післядипломна педагогічна освіта як технологія розвитку фахової компетентності: матеріали Всеукраїнської електронної науково-практичної конференції* (Донецьк, 03-30 жовтня 2013 р.). Донецьк, Витоки, 2013. С. 268–273.
3. Про освіту дорослих: Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06948A?an=12&lang=ua>
4. Про вищу освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Сайт Сумського обласного інститут післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/pro-nas/3d-foto-tur>
6. Семенова А. Професійна педагогіка: словник-довідник. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.

7. Фамілярська Л. Л. Розвиток інформаційно-комунікаційної мобільності педагога в освітньому середовищі післядипломної освіти.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти. 015 Педагогічні науки». Житомир, 2017. 292 с.

Пінчук Діана,
Суми
Луценко Світлана,
Суми

ІНТЕРАКТИВНИЙ ВЕБІНАР ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

В статті увага зосереджується на впровадженні інтерактивних вебінарів як інноваційного засобу для розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів у післядипломній освіті. Акцент робиться на тому, що інтерактивні вебінари є ефективним інструментом, що дозволяє педагогам збагачувати свої знання, навички та практики завдяки активній взаємодії з викладачами та колегами. Такий підхід сприяє формуванню креативного та сприйнятливого середовища для навчання, що сприяє підвищенню якості професійної освіти та покращенню якості навчання. Розглядаються також переваги інтерактивних вебінарів, включаючи доступність, гнучкість у часі та місці, можливість залучення експертів з усього світу та побудову інтерактивних сценаріїв навчання, що допомагає зробити процес навчання цікавим та плідним для всіх учасників.

Ключові слова: *інтерактивні вебінари, післядипломна освіта, особистісно-професійна компетентність, інноваційне навчальне середовище, взаємодія учасників*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасному світі, де технології змінюються на шаленій швидкості, створення інноваційного середовища стає стратегічним завданням для багатьох організацій та освітніх установ. В епоху цифрових технологій фізичні кордони стають дедалі менш важливими для сучасної освіти, яка прагне налагодити зв'язок зі своєю аудиторією. Одним з інструментів, який поєднує освіту та потенційних клієнтів, є інтерактивні вебінари, які поєднують в собі технології онлайн-комунікації та методи активного навчання, виявляються дієвим інструментом у створенні інноваційного середовища.

Післядипломна освіта педагогів стає все більш актуальною в умовах стрімкої технологічної трансформації сучасного освітнього середовища. Однією з ключових складових успішної післядипломної освіти є використання онлайн-навчання, що може значно покращити рівень особистісно-професійної компетентності педагогів.

Вебінари стали одним з найбільш популярних способів для дистанційної комунікації та навчання. Щоб зробити вебінар успішним, потрібно забезпечити інтерактивність та залучити аудиторію. Безперечно, вебінар має багато переваг перед існуючими традиційними та інноваційними технологіями: доступність для відвідування; значна економія часу на організацію; зручність для учасників; інтерактивна взаємодія між доповідачем і слухачами, слухачами між собою тощо.

Вебінар як форма проведення занять на часі та є науковим зацікавленням багатьох сучасних учених: Н. Морзе, О. Ігнатенко, К. Баранцева, С. Свешнікова, В. Кухаренко.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі ефективності впровадження інтерактивних вебінарів як інноваційного засобу для створення сприятливого середовища, що сприяє розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів у післядипломній освіті.

Виклад основного матеріалу. Слово вебінар утворено від «веб» та «семінар». Веб (англ. Web – мережа, павутина) – загальноприйняте позначення приналежності до комп'ютерної мережі. Семінар – інтерактивне навчальне заняття, в ході якого слухачі виступають з доповідями, ставлять запитання, беруть участь в обговоренні, дискутують. Виходячи з цього, вебінар означає «семінар, що проходить в комп'ютерній мережі».

Вебінар як особлива форма навчання з'явився в кінці 1990-х рр., коли в мережі Інтернет стали масово використовуватися надійні системи конференц-зв'язку. Торговий знак «Webinar» був зареєстрований в 1998 р.; в даний його власником є компанія InterCall [1].

Н. Морзе та О. Ігнатенко зазначають: «Вебінар – це технологія, яка дозволяє повністю відтворити умови колаборативної (спільної) форми організації навчання, а саме семінарського, лабораторного занять, лекцій, використовуючи засоби аудіо-, відеообміну даними та спільної роботи з різноманітними об'єктами, попри те, що його учасники можуть фізично знаходитися в різних місцях. Так створюється віртуальна «аудиторія», що об'єднує всіх учасників вебінару» [5]. К. Баранцева і С. Свешнікова зауважують, що вебінар (інтернет-семінар, онлайн-семінар) – це форма проведення інтерактивних навчальних занять зі слухачами через мережу інтернет із використанням спеціального програмного забезпечення [1].

Вебінар як сучасна форма самоосвіти має безліч переваг і для педагогічних працівників, і для закладів освіти, серед яких можна виділити наступні:

1) доступність – завдяки доступу до мережі Інтернет можна швидко і легко знайти вебінар, що відповідатиме потребам та інтересам працівника;

2) охоплення широкого кола питань – онлайн-платформи пропонують вебінари різної тематики, що забезпечує доступ кожного, хто зацікавлений у саморозвитку, до потрібної інформації;

3) динамічність – педагогічні працівники можуть насолоджуватися безкоштовними, якісними вебінарами, представленими професіоналами, про цікаві, актуальні теми в освіті;

4) економія часу та коштів – завдяки ефективному управлінню ресурсами, вебінари є високоефективними з точки зору витрат: можна прослухати лекторів з інших академічних установ у будь-якій точці світу, і не буде потреби сплачувати за транспортні витрати. До того ж, матеріали вебінарів часто доступні у запису, тому можна переглядати їх у зручний час;

5) можливість обміну досвідом із провідними фахівцями з усього світу – володіння іноземними мовами відкриває доступ до нових знань у будь-якій точці країни або навіть всього світу; 6) поповнення арсеналу якісних супроводжуючих матеріалів та ресурсів – спікери часто відправляють нотатки, презентації, слайди, роздаткові матеріали та посилання на корисні відео та дослідження;

7) інтерактивність – вебінар зазвичай надає можливість учасникам поспілкуватись в онлайн-чаті, а це чудовий спосіб «зустрічі» з іншими професіоналами у своїй галузі, адже усвідомлення того, що ви відвідуєте один і той же вебінар разом, хоча і розкидані по всьому світу, мотивує саме по собі [3].

Однією з ключових переваг інтерактивних вебінарів є їхня здатність до залучення та активної участі учасників. За допомогою інтерактивних інструментів, таких як опитування, голосові опитування, чати для обговорення та інші, учасники вебінару мають можливість активно взаємодіяти з ведучим та іншими учасниками. Це створює атмосферу відкритості та взаєморозуміння, яка є основою інноваційного середовища.

Опитування є прекрасним інструментом для залучення аудиторії та створення інтерактивного середовища. Ви можете використовувати опитування для створення питань, які стосуються теми вашого вебінару, а також для визначення рівня розуміння аудиторії. Опитування можна проводити за допомогою спеціальних інструментів, таких як Google Forms або SurveyMonkey. Деякі платформи вебінарів, такі як MyOwnConference, Zoom або Webex, мають вбудовані функції опитування та тестів, які дозволяють легко створювати та проводити опитування в режимі реального часу.

Голосування можуть допомогти створити інтерактивну атмосферу та залучити аудиторію до обговорення теми вашого вебінару. Ви можете використовувати голосування для отримання відгуків або для визначення пріоритетів. Для проведення голосування можна використовувати спеціальні інструменти, такі як Mentimeter або Poll Everywhere.

Чат є чудовим інструментом для залучення аудиторії до вебінару та створення інтерактивного середовища. Учасники можуть ставити питання, ділитися враженнями та ідеями через чат. Можна також використовувати чат для проведення опитувань та голосувань. Віртуальні дошки є прекрасним інструментом для створення інтерактивного середовища на вашому вебінарі. Ви можете використовувати віртуальні дошки для створення діаграм, таблиць або ментальних карт. Віртуальні дошки можна використовувати за допомогою таких інструментів, як Miro або Padlet. На деяких платформах віртуальні дошки є вже вбудованими, наприклад Whiteboard.

Підказки можуть допомогти залучити аудиторію до вебінару та створити інтерактивне середовище. Можна використовувати підказки для створення

інтерактивних завдань або для підтримки учасників під час вебінару. Для використання підказок можна використовувати інструменти, такі як Kahoot! або Quizlet [6].

Добре підготовлена та цікава презентація може значно полегшити розуміння матеріалу та залучити аудиторію. Варто використовувати яскраві картинки, короткі абзаци, відео та інші мультимедійні елементи, щоб зробити матеріал більш доступним та зрозумілим. Крім того, важливо дотримуватися часових рамок та не перевантажувати презентацію надто багато інформацією.

Ще однією важливою перевагою інтерактивних вебінарів є їхня здатність підвищувати зацікавленість та мотивацію учасників. Інтерактивність, можливість миттєвого отримання відповідей на свої питання та можливість взаємодіяти з іншими учасниками стимулюють активну участь та заохочують до вивчення нового матеріалу.

Різноманітні формати вебінару можуть допомогти залучити аудиторію та зробити вебінар цікавішим. Наприклад, можна проводити панельні дискусії, використовувати кейси та приклади з реального життя, проводити віртуальні екскурсії або демонстрації. Такі формати можуть значно полегшити зрозуміння матеріалу та зробити вебінар цікавішим для аудиторії.

Включення відео, аудіо та зображень може допомогти зрозуміти та запам'ятати матеріал краще. Наприклад, використання коротких відеороликів, що ілюструють певний аспект теми, може бути ефективним способом показати те, про що ви говорите. Також можна використовувати анімацію та інші елементи для візуалізації складного матеріалу та зрозумілого подання інформації.

Під час вебінару важливо дотримуватися плану і чітких часових рамок, щоб уникнути зайвих затримок і впевнитися, що у вас буде достатньо часу для презентації всіх матеріалів та відповіді на питання учасників. Попередньо важливо спланувати свій вебінар, розбивши його на блоки та дотримуючись чіткої структури.

Крім того, інтерактивні вебінари дозволяють покращити якість навчання. Вони дозволяють навчитися не лише теоретичним знанням, а й практичним навичкам, оскільки багато з них базуються на вирішенні конкретних завдань, взаємодії з іншими учасниками та обговоренні реальних кейсів.

Інтерактивні вебінари стають важливим елементом у формуванні інноваційного середовища через:

- ✓ Стимулювання креативності та ідеї породжуються у результаті активної взаємодії.

- ✓ Створення мережі співробітників та учасників, які готові обмінюватися думками та досвідом.

- ✓ Підвищення мотивації та зацікавленості в розвитку та вивченні нового.

- ✓ Покращення якості спілкування та взаємодії між учасниками.

Кожен учасник вебінару виконує свою роль, яку визначає інтерфейс віртуального класу і права на використання певних функцій, які можуть передаватися іншим учасникам. Зазвичай у вебінарі передбачено три ролі:

модератор (той, хто організує та керує вебінаром), ведучий (як правило, викладач) та слухач. Але на практиці ведучим може бути не лише викладач, але й слухач, коли учасники за допомогою викладача проводять заняття або окремі його частини. Адже, ще у Давньому Римі існував вислів «навчаючи, учимося самі». В залежності від конкретної програмної платформи вебінар може мати такі можливості та функціональні особливості:

Комунікація – проведення аудіо- і відеоконференцій і трансляцією декількох учасників одночасно; обмін миттєвими повідомленнями за допомогою текстового чату. При цьому можливе застосування як загального чату, коли всі учасники бачать усі повідомлення, так і приватного спілкування двох осіб з можливістю блокування вхідних повідомлень; обмін файлами між учасниками вебінару.

Сумісні дії – колективна робота з програмним забезпеченням – демонстрація всім іншим учасникам роботи в середовищі конкретного програмного продукту на екрані свого комп'ютера: надання прав управління програмою будь-якому слухачу з конкретним завданням: веб-тури – засіб, що дозволяє спільно відвідувати веб-сайти.

Дії ведучого. Демонстрація електронних ресурсів різноманітних форматів: презентацій, документів, веб-сторінок, відеороликів: Опитування і тестування учасників вебінару та миттєва візуалізація результатів за допомогою різноманітних діаграм. «Підняття руки» – надає змогу учаснику вебінару звернути на себе увагу ведучого та попросити увімкнути мікрофон, камеру або інший функціонал. В окремому вікні ведучого при цьому з'являються у відповідному порядку імена учасників, які «підняли руку».

Технічні та організаційні додатки. Breakout rooms («кімнати прориву») — віртуальні кімнати для роботи з групами. Як правило, ці кімнати оснащені засобами колективної роботи з текстом, відеоматеріалами та мультимедійними презентаціями. Можливість запису матеріалів вебінару у процесі його проведення та перегляду після завершення. Наявність окремої частини віртуального класу для розміщення плану проведення вебінару. Можливість учасника виявляти емоції, зокрема згоду, заперечення тощо за допомогою спеціальних індикаторів, які деякою мірою компенсують відсутність безпосереднього контакту [7].

Однак, важливо пам'ятати, що кожна аудиторія є унікальною, тому варто добре підготуватися та дослухатися до їхніх потреб та бажань. Зробіть свій вебінар цікавим та доступним для аудиторії, тоді ви отримаєте успіх у залученні та збереженні уваги аудиторії.

Висновки. Онлайн-навчання в післядипломній освіті педагогів є потужним інструментом для розвитку їхньої особистісно-професійної компетентності. Завдяки йому педагоги можуть отримувати якісну освіту, підвищувати свої навички та знання, що впливає на покращення якості освіти в цілому, відкриває нові можливості для саморозвитку педагогів у відповідь на вимоги сучасного освітнього середовища. Інтерактивні вебінари виявляються важливим інструментом у створенні інноваційного середовища для педагогів. Вони сприяють активному навчанню, розвитку креативності та мотивації, а також

залученню до використання новітніх технологій, допомагають педагогам стати більш компетентними та успішними у своїй професії, що відображається на якості освіти та виховання молодого покоління.

Література

1. Баранцева К. Методичні поради з проведення вебінарів / К. Баранцева, С. Свешніков. URL: <http://2014.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=52&lang>.
2. Вебінар як форма проведення навчального заняття. URL: <https://vseosvita.ua/library/vebinar-ak-forma-provedenna-navcalnogo-zanatta-182487.html>
3. Вебінар як форма дистанційного інтерактивного навчання. URL: <https://osvita.ua/vnz/43979/>.
4. Кухаренко В. М. Використання вебінарів у навчальному процесі. «Комп'ютер у школі та сім'ї», 2011. № 2 (90). С. 12-16.
5. Морзе Н. Методичні особливості вебінарів як інноваційної технології навчання / Н. Морзе, О. Ігнатенко. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/918/1/N_Morze_O_Ihnatenko_ITO_4.pdf.
6. Супрун О. М. Вебінар як інноваційний засіб професійного саморозвитку педагога. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/8001>.
7. Як зробити інтерактивний вебінар та залучити аудиторію. URL: <https://myownconference.com/blog/uk/interaktyvnyi-vebinar-ta-zaluchennia-audytorii/>.

Середа Анна,
Дранник Ірина
Суми

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Автори піднімають питання щодо діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах модернізації освітньої галузі в Україні. Розглянули проблеми підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників як важливу передумову, що забезпечує проведення модернізації освіти на основі осмислення національного досвіду.

Ключові слова: *післядипломна освіта, модернізація освітньої галузі, перспективи, підвищення кваліфікації.*

Постановка проблеми. На початку XXI ст. у суспільстві поглиблюються та прискорюються загальносвітові соціально-економічні, політичні, соціокультурні процеси, які впливають на процес модернізації освіти в Україні. Глобальні суспільні зрушення мають систематичний, швидкий, незворотний характер. Вони зумовлені науково-технічним прогресом, швидкою інформатизацією та комп'ютеризацією, демократизацією суспільного життя у більшості країн світу, а також і в нашій державі.

Сучасні освітні зміни закладають основи для трансформації професійного мислення, зміни ролі та професійних функцій педагогів, формування їх особистісних характеристик як професіоналів, а отже, в системі післядипломної педагогічної освіти повинні змінюватися і підходи до підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система післядипломної педагогічної освіти в Україні існує понад 70 років і має свою специфіку та певною мірою відповідає потребам країни і відіграє важливу роль у фаховому вдосконаленні педагогічних кадрів. Її здійснюють заклади післядипломної освіти. Серед функцій, які вони виконують, є функція, яка має задовольнити запит суспільства щодо постійного розвитку професійної компетентності педагогів, оновлення способів діяльності та готовності до розв'язання професійних завдань, зумовлений збільшенням обсягу інформації та наукових знань, розвитком нових технологій, змінами форм культурної комунікації та духовно-психологічних умов, а також накопиченням величезного соціального і педагогічного досвіду.

Професіоналізм і компетентність педагогічних працівників мають першочергове значення для перебудови сучасної системи освіти. Слід наголосити, що на сучасному етапі інтеграції України до Європейського Союзу актуальним є спрямування української освіти на досягнення нею світового рівня, що також спонукає до її реформування [4].

Л. Даниленко, досліджуючи питання становлення системи післядипломної освіти в Україні, вважає, що в нашій країні «сформувалася система післядипломної освіти педагогічних кадрів, яка характеризується наявністю чіткої організаційної структури, упорядкованої сукупності навчальних закладів і методичних установ, основними функціями яких є удосконалення науково-теоретичної і методичної підготовки, професійної майстерності, розширення загальнокультурного рівня працівників шкіл, позашкільних закладів та органів управління освітою» [1, с.17].

Л. О. Лазебна наголошує на тому, що «післядипломна освіта педагогічних кадрів являє собою другу фазу двофазового процесу формування, розвитку та збагачення сукупної культури педагога», при цьому першою фазою є отримання вищої освіти. Вона одночасно створює умови для неперервної якісної освіти педагогів і є найбільш гнучкою складовою фахового зростання педагога, яка оперативно реагує на запити суспільства» [3, с. 67].

Л. Покроєва додає, що потрібно також зосередити особливу увагу на формуванні у педагогічних працівників позитивної мотивації до безперервної педагогічної освіти; створенні можливостей для забезпечення їх фахових потреб та інтересів [6, с. 56].

Це є свідченням того, що післядипломна освіта повинна мати безперервний характер, а її пріоритетом має бути професійний та особистісний розвиток педагога.

Таким чином, місія післядипломної педагогічної освіти полягає в забезпеченні нової якості педагогічних і керівних кадрів освіти, створенні умов неперервного особистісного й професійного розвитку фахівців, удосконалення

(інноваційні перетворення) всіх елементів системи післядипломної педагогічної освіти.

Маючи в основі своєї пріоритетної діяльності безперервний професійний та особистісний розвиток педагога післядипломна освіта повинна відповідати таким вимогам:

- сучасному рівню розвитку навчальних закладів, запитам персоналу на підставі гнучкої взаємодії основних ланок – базової і післядипломної освіти, курсового і міжкурсного періодів;

- врахуванню зв'язку базової освіти працівників з їхньою професійною діяльністю;

- взаємозв'язку результативності курсової підготовки і підсумку атестації кадрів;

- застосуванню важелів діючого матеріального і морального стимулювання процесу і результату перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів;

- здійснення гнучкого процесу навчання в системі перепідготовки та курсового підвищення кваліфікації, який відповідав би інтересам кожного слухача;

- забезпеченню неформального характеру методичного навчання кадрів у міжкурсний період;

- формуванню демократичного стилю керівництва в управлінні креативного впливу.

Зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, висувають також нові вимоги до змісту та організації післядипломної педагогічної освіти в Україні.

За В. Олійником це подолання формалізму й інертності в оволодінні педагогічними працівниками новітніми професійними знаннями, вміннями та навичками, неперервне вдосконалення професійних компетентностей; зміна підходів до фінансування різних форм післядипломної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників; посилення конкуренції в системі післядипломної педагогічної освіти.

Дослідивши, наукові дослідження з даної проблеми визначаємо наступні закономірності післядипломної освіти:

- залежність післядипломної освіти як особливого освітнього утворення від сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного середовища;

- єдність і взаємозв'язок розвитку та збагачення у процесі післядипломної освіти загальнокультурної (загальноосвітньої), кваліфікаційної та функціональної складових сукупної культури педагога;

- взаємозв'язок післядипломної освіти педагога з активною самоосвітою, саморозвитком, самовихованням;

- залежність ефективності післядипломної освіти педагогів від доцільно організованої діяльності та розумно побудованого спілкування в її процесі;

- залежність змісту післядипломної освіти від суспільних та індивідуальних освітніх потреб, урахування при цьому прискорення темпів старіння й оновлення знань, реальних можливостей та особливостей освіти дипломованих спеціалістів.

У зв'язку з цим, до основних напрямів реформування системи післядипломної педагогічної освіти в Україні відносимо, перш за все, приведення її сутності і змісту у відповідність до сучасних світових тенденцій її розвитку, зумовлених цивілізаційними змінами і викликами, а також набуття нею спроможності давати на них адекватні відповіді.

Відтак, діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти має бути зосереджена на впровадження таких напрямів роботи:

- реалізацію сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів системи освіти згідно з вимогами інноваційного розвитку освіти;

- забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації відповідно до потреб реформування системи освіти;

- модернізацію навчальних планів, програм відповідно до оновлених державних стандартів;

- оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання шляхом широкого впровадження в навчальний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, електронного контенту;

- урізноманітнення моделей організації освіти: створення освітніх округів, ресурсних центрів дистанційного навчання, проведення моніторингу та оцінювання якості освіти, створення ефективної цілісної системи пошуку, підтримки й розвитку талановитої учнівської молоді та її соціальної підтримки;

- науково-методичний супровід щодо профільної підготовки та профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів тощо.

Особливістю розвитку сучасної системи післядипломної освіти є те, що вона стає більш мобільною, здатною адекватно реагувати на зміни в сфері освіти, до впровадження стимулів до постійного професійного вдосконалення учителів, працівників методичних служб та керівних кадрів освіти.

Для здійснення стабільного розвитку системи освіти за останні роки закладами післядипломної педагогічної освіти було забезпечено:

- створення умов для реалізації різноманітних освітніх моделей, форм та засобів отримання освіти;

- запровадження і широке використання кредитно-модульної технології організації навчального процесу, спрямованої (серед іншого) на забезпечення навчання слухачів за індивідуальним навчальним планом із урахуванням варіативної частини освітньо-професійної програми, що формується на основі вимог замовників та побажань слухачів і сприяє їх саморозвитку;

- науково-методичний супровід модернізації регіональної системи освіти, прогнозування тенденцій інноваційного розвитку системи освіти з використанням результатів моніторингових досліджень;

- створення дієвого механізму щодо ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та учнівської молоді;

- змістове наповнення формування здоров'язберігаючого середовища, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу;

- забезпечення національного та регіонального моніторингу якості освіти;

– створення сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу;

– реалізацію державних та регіональних програм стосовно освітнього контенту;

– розширення участі навчальних закладів, педагогів, науковців, учнів у різних проектах, програмах національних та міжнародних організацій, співтовариств;

– проведення наукових досліджень із актуальних проблем розвитку освіти;

– апробацію та впровадження різних моделей державно-громадського управління розвитком навчальних закладів;

– створення інформаційної системи підтримки освітнього процесу;

– координація діяльності районних (міських) методичних кабінетів (центрів) та їх інноваційний розвиток як науково-методичних установ;

– організація науково-методичного супроводу роботи з обдарованими учнями, проведення Всеукраїнських предметних олімпіад, тренувально-відбіркових зборів, шкіл олімпійського резерву, конкурсів, що сприяють розвитку творчої обдарованості.

– підготовка й апробація нових програм, підручників, посібників, навчально-методичних комплексів, курсів лекцій, іншої навчальної та навчально-методичної літератури [4].

У закладах післядипломної педагогічної освіти впроваджуються нові навчальні курси підвищення кваліфікації, інтерактивне навчання в малих групах слухачів, створено пункти дистанційної освіти тощо. Сприяє підвищенню фахового рівня педагогів упровадження в закладах післядипломної педагогічної освіти застосування різноманітних форм навчання дорослих, зокрема таких, як рольові та ділові ігри, тренінги, діалого-дискусійні методи, проектна діяльність, метод кейсів тощо.

Особливу увагу у навчальних планах приділено питанням запровадження нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти, інклюзивного навчання, нових державних стандартів загальної початкової і базової та повної загальної середньої освіти, сучасних технологій роботи з обдарованими учнями.

Працівники закладів післядипломної педагогічної освіти працюють над розробкою авторських методик, інноваційних моделей і технологій навчання дорослих, спрямованих на професійний розвиток педагогічних кадрів; здійснюють низку діагностичних досліджень, які дають можливість виявити потреби і запити освітян щодо науково-методичного забезпечення й організаційно-педагогічних умов їхньої професійної діяльності, соціально-економічних умов функціонування системи освіти області, району (міста), загальноосвітнього закладу; з'ясувати рівень задоволення педагогічних працівників змістом професійного навчання, виокремлюють чинники професійного зростання. Це, в свою чергу, допомагає у доборі форм і змісту безперервного навчання, що пропонується педагогу під час курсів підвищення кваліфікації та в міжкурсовий період.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вище сказане, сучасна післядипломна педагогічна освіта в Україні повинна вдосконалюватися і розвиватися на таких основних засадах:

– безперервному розвитку, постійно враховуючи основні тенденції суспільного і соціального розвитку держави та освітньої галузі;

– розробленні та впровадженні в систему післядипломної педагогічної освіти інноваційної моделі неперервної педагогічної освіти, максимально враховуючи індивідуальні потреби освітян;

– активізації прикладних пошукових досліджень з актуальних проблем науково-методичного супроводу формування і вдосконалення професійної компетентності та кадрового потенціалу протягом усього життя;

– узагальненні та поширенні перспективного досвіду передових працівників та педагогічних колективів з метою забезпечення якості і результативності надання освітніх послуг;

– забезпеченні створення та функціонування єдиного інформаційного освітнього простору закладів післядипломної педагогічної освіти (створенні єдиної мереженої взаємодії всіх суб'єктів післядипломної педагогічної освіти);

– розробленні багатоваріантних, різнорівневих, диверсифікованих за профілем освітніх програм розвитку педагогічної майстерності з урахуванням наявного професійного досвіду і освітнього рівня педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів, що забезпечують їм свободу вибору місця, термінів, змісту і форм підвищення кваліфікації.

Література

1. Даниленко Л. Зміст післядипломної освіти в інноваційному полі перетворень. Післядипломна освіта в Україні. 2008. № 1. С. 16–22.

2. Клясен Н.Л. Діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах реалізації національної стратегії розвитку освіти в Україні. Педагогічний альманах. 2013. Вип.20. С.110–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2013_20_20

3. Лазебна Л.О. Нова українська школа – основа національної освітньої реформи. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: зб. мат. Всеукр. кр. столу, м. Київ, 17 квітня 2018 р. Київ : КНУБА, 2018. 155 с.

4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник. За загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

5. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін: Доповідь Президента НАПН України на загальних зборах НАПН України 3 березня 2015 р. URL: <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/442/>

6. Л. Покроева Умови активізації переходу до створення системи безперервної післядипломної педагогічної освіти. Післядипломна освіта в Україні. 2007. №2. С. 56–57.

Чухненко Поліна,
Чернівці
Юзькова Валентина,
Чернівці
Кадук Алла,
Чернівці

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Обґрунтовано, базуючись на ряді нормативних документів, важливість розвитку цифрової (інформаційно-цифрової) компетентності громадян в цілому та педагогічних працівників зокрема. Розкрито тенденції наближення національних вимог щодо цифрової компетентності освітян до стандартів, визначених рамковими документами Європейського союзу. Описано передумови розробки в комунальний заклад «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» програми підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників закладів та установ освіти з розвитку цифрової компетентності. Окреслено змістове наповнення розробленої програми.

Ключові слова: *інформаційно-цифрова компетентність, професійний стандарт вчителя, програма незалежного оцінювання фахових знань та умінь учителів, цифровізація, рамка цифрових компетентностей, цифрограм для вчителів.*

У сучасному світі щоденна комунікація, навчання, вирішення побутових та, для представників переважної більшості існуючих професій, робочих питань передбачає використання цифрових технологій. В умовах стрімкої діджиталізації, було перевизначено навіть поняття «грамотності», яке традиційно передбачало вміння читати і писати. З 2021 року Міжнародна асоціація грамотності вважає, що грамотність – це здатність ідентифікувати, розуміти, інтерпретувати, створювати, обчислювати і комунікувати, використовуючи візуальні, аудіо та цифрові матеріали з різних дисциплін у будь-якому контексті [3].

Сучасна людина для того, щоб залишатися конкурентоспроможним фахівцем, має навчатися впродовж життя набагато більше, ніж навчалися її батьки, і навіть більше ніж вчилася вона сама десять або більше років тому. Здатність навчатися впродовж життя тісно пов'язана з цифровою компетентністю, достатній рівень якої дозволяє опрацьовувати великий обсяг інформації та опановувати нові технології. Освітняни, як фахівці, які навчають молоде покоління народжене в епоху цифрових технологій, особливо потребують високого рівня цифрової компетентності.

Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації до 2025 року [13] визначає необхідність підвищення якості підготовки працівників для створення можливостей модернізації економіки країни відповідно до сучасних вимог. І ця необхідність стосується всіх, а не лише працівників освітньої сфери, адже для реалізації курсу нашої держави до

повноцінного членства у складі ЄС варто враховувати Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя [1], до переліку яких включено цифрову компетентність як одну з восьми ключових компетентностей, необхідних для життя та діяльності громадян ЄС.

Відповідно до публікації [4]: «Цифрова компетентність передбачає впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій для навчання, роботи й участі у суспільному житті та відповідальну взаємодію з ними; потребує інформаційної грамотності, комунікації та співпраці, медіаграмотності, вміння створювати цифровий контент (зокрема засобами програмування), безпеки (включаючи цифровий добробут та компетенції, пов'язані з кібербезпекою), розуміння питань інтелектуальної власності, навичок вирішення проблем та критичного мислення».

У 2021 році МОН України проголосило, що в рамках діджиталізації всіх сфер суспільного життя, впровадження цифрової трансформації освіти і науки є одним з пріоритетних напрямів роботи міністерства. Тоді ж було розроблено проєкт «Концепції цифрової трансформації освіти і науки», спрямований на подолання низки проблем, зокрема «низького рівня цифрових компетентностей учасників освітнього процесу» і досягнення 5 стратегічних цілей, зокрема «працівники сфери освіти володіють цифровими компетентностями» [12]

З метою підвищення інформаційно-цифрової компетентності педагогів, підготовки їх до подальшої роботи в сучасних умовах організації освітнього процесу в закладах освіти з урахуванням основних напрямів державної політики в галузі освіти, зокрема її цифровізації та європейського вектору розвитку, в комунальному закладі «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» було розроблено 30-годинну програму підвищення кваліфікації з розвитку цифрової компетентності для керівників та педагогічних працівників закладів та установ освіти. Передумовами розробки програми стало:

1. Затвердження професійних стандартів: «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» [9], «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста)» [10]. Для керівників закладів освіти інформаційно-цифрову компетентність визначено як необхідну для виконання трудової функції «Забезпечення власного безперервного професійного розвитку», в той час як для вчителів ця компетентність віднесена до іншої трудової функції: «Навчання учнів предметів (інтегрованих курсів)». Водночас розкриття суті даної компетентності за трудовою дією є досить подібним в обох професійних стандартах. Інформаційно-цифрова компетентність, згідно зазначених стандартів, включає три складові: перша пов'язана із пошуком, оцінкою та використанням інформації, друга – з використанням та створенням цифрових ресурсів (освітніх або управлінських), третя (яка відрізняється для вчителів та керівників) передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі вчителями, а для директорів – керування процесами створення і ефективного використання безпечного цифрового освітнього середовища закладу. Затвердження згаданих професійних

стандартів стало першою передумовою розробки спільної єдиної програми підвищення кваліфікації для педагогів та керівників закладів освіти.

2. Затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності [7], у якій в п.3 зазначено «Рекомендувати закладам післядипломної педагогічної освіти розробляти програми підвищення кваліфікації з розвитку цифрової компетентності на основі Типової програми». Це стало другою передумовою розробки програми підвищення кваліфікації в КЗ «ІППОЧО», в основу якої лягли окремі теми та модулі Типової програми.

3. Затвердження програм незалежного тестування фахових знань та умінь (програм сертифікації) учителів української мови і літератури та математики [8], а пізніше – аналогічних програм для вчителів історії та громадянських дисциплін [6]. Дані програми структуровано та упорядковано відповідно до трудових функцій, визначених Професійним стандартом [10], тому до одного із розділів програм сертифікації уміщено пункт щодо «Створення й підтримки цифрового середовища для ефективного навчання предметів та інтегрованих курсів». Це стало третьою передумовою необхідності підвищення кваліфікації учителів із цифрової компетентності.

4. Поява загальнонаціонального тесту на визначення рівня цифрової грамотності освітян «Цифрограм для вчителів», розробленого Міністерством цифрової трансформації України та розміщеного на порталі Дія. Цифрова освіта. Тест був створений відповідно до Рамки цифрової компетентності педагогічного працівника (проєкт) [5], розробленої на виконання Наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року. За основу для визначення структури та опису цифрової компетентності педагога була взята відповідна європейська Рамка цифрової компетентності освітян [2]. Коло питань, які охоплює Цифрограм для вчителів ширше, ніж у чинних професійних стандартах вчителя та керівника закладу освіти, а саме аналізуються 5 секторів цифрової компетентності: учитель у цифровому суспільстві, професійний розвиток, використання та аналіз цифрових ресурсів, навчання та оцінювання учнів, розвиток цифрової компетентності учнів. Рівні володіння цифровою компетентністю варіюються від А1 до С2. Відзначимо, що у Європейській рамці цифрової компетентності педагога виокремлено 6 секторів: професійна залученість, цифрові ресурси, викладання та навчання, оцінювання, розширення можливостей учнів, сприяння цифровій компетентності учнів.

Відповідно до зазначених передумов та враховуючи тісний взаємозв'язок інформаційно-цифрової компетентності педагога з іншими загальними та професійними компетентностями, розробники програми [11] визначили такі основні напрями підвищення кваліфікації:

- розвиток інформаційно-цифрової компетентності;
- вдосконалення компетентності педагогічного партнерства;
- формування оцінювально-аналітичної компетентності;
- розвиток здатності до навчання впродовж життя.

Тематика занять передбачає опанування цих чотирьох напрямів. В рамках курсів підвищення кваліфікації слухачі відпрацьовують практичні навички спільної роботи з хмарними сервісами Google; опановують нові корисні лайфхаки у роботі з MS Word та MS PowerPoint; вчать застосовувати технології штучного інтелекту в освітній діяльності та дотримуватися академічної доброчесності у цифровому середовищі; практикуються у використанні цифрових інструментів для оцінювання, самооцінювання та рефлексії здобувачів освіти; підвищують свою медіаграмотність у цифровому просторі та наочно знайомляться з можливостями використання цифрових пристроїв навчального кабінету в освітньому процесі. На цих курсах підвищення кваліфікації використовуються наступні форми контролю: після кожного заняття передбачено виконання слухачами завдань різного формату (тести, завдання з відкритою відповіддю, розробка презентацій та інших цифрових продуктів, заповнення спільних документів тощо), наприкінці курсів педагоги виконують завдання підсумкового контролю у тестовій формі та приймають участь у дискусії, присвяченій використанню електронних журналів та освітніх платформ у закладах освіти, що проводиться у форматі круглого столу. В ході дискусії слухачі курсів обмінюються досвідом щодо використання в освітньому процесі електронних журналів та запровадження електронної звітності; спільно заповнюють таблицю із перевагами та недоліками електронних журналів, які використовуються у тому закладі освіти, де вони працюють. Таким чином вдається проаналізувати спектр можливостей різних електронних журналів. Згідно інформації, оприлюдненої на Стратегічній сесії цифровізації освітньої галузі Буковини, 100% закладів загальної середньої освіти Чернівецької області мають доступ до мережі Інтернет; 88,6% забезпечені Wi-Fi мережею; 74,5% використовують електронні журнали та щоденники. Найпопулярніші електронні журнали, які використовують у Чернівецькій області – «Нові знання» (88,9% від кількості ЗЗСО, які використовують електронні журнали) та «OIC EDDY» (7,9%), в поодиноких випадках використовують «E-SCHOOL», «ATOMS», «E-JOURNAL». З 52 територіальних громад області 28 повністю перейшли (100% від кількості ЗЗСО на території громади) на використання електронних журналів. В області триває процес переходу закладів загальної середньої освіти на використання електронних журналів і тому педагоги потребують консультаційної підтримки для досягнення більшої впевненості під час вибору журналу чи освітньої платформи та користування усіма їх можливостями.

Слухачі, які опанували 30-годинну програму підвищення кваліфікації [11], відповідаючи на питання вихідного анкетування щодо висвітлення на курсах нових і невідомих досі питань, зазначали, що дізналися про використання штучного інтелекту в освітньому процесі, здобули навички створення сучасних презентацій, зрозуміли зручність використання хмарних сервісів для спільної роботи, а також висловили бажання отримати в заклад освіти цифрові пристрої, з використанням яких в освітньому процесі познайомилися під час курсів (документ-камера, графічний планшет тощо).

Передбачаючи, що в оновленому професійному стандарті вчителя, про який згадується у Стратегічному плані діяльності МОН України до 2027 року, вимоги до цифрової компетентності педагога будуть посилені та наближені до загальноєвропейських; враховуючи схвальні відгуки слухачів курсів про актуальність розробленої програми та беручи до уваги їх запити щодо розширення тематики лекційних, практичних та тренінгових занять, розглядаємо можливість розробки надалі програми ще одного модуля з розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників та керівників закладів освіти.

Література

1. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final – 2018/08 (NLE). URL: <https://shorturl.at/suAO0> (дата звернення 04.05.2024).
2. Punie, Y., editor(s), Redecker, C., European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu , EUR 28775 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017, ISBN 978-92-79-73718-3 (print),978-92-79-73494-6 (pdf), doi:10.2760/178382 (print),10.2760/159770 (online), JRC107466. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC107466> (дата звернення 08.05.2024).
3. Why literacy? International literacy association. (February, 2021). URL: <https://www.literacyworldwide.org/about-us/why-literacy> (дата звернення: 07.05.2024).
4. Ключові компетентності для навчання протягом життя. URL: <https://shorturl.at/csxyG> (дата звернення 04.05.2024).
5. Морзе Н. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (проект) / Н. Морзе, О. Базелюк, І. Воротникова, Н. Дементієвська, О. Захар, Т. Нанаєва, О. Пасічник, Л. Чернікова // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. – 2019. – Вип. спецвип.. – С. 1-53. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeemu_2019_spetsvip.41 (дата звернення 08.05.2024)
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2024 №16 Про затвердження [Програми незалежного тестування фахових знань та вмінь учителів історії та громадянських дисциплін](#).
7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.12.2021 №1340 [«Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності»](#).
8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.02.2023 №208 [Про затвердження програм незалежного тестування фахових знань та вмінь учителів української мови і літератури та математики закладів загальної середньої освіти](#).
9. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 17.09.2021 №568-21 «Про затвердження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти". URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> (дата звернення: 04.05.2024).

10. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 №2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 04.05.2024).
11. Програма підвищення кваліфікації з розвитку цифрової компетентності для керівників та педагогічних працівників закладів та установ освіти, затверджена Вченою радою КЗ «ІППОЧО» від 24.03.2023, протокол №1. URL: <https://shorturl.at/r2467> (дата звернення 08.05.2024)
12. Проєкт концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: <https://shorturl.at/fmrJK> (дата звернення 08.05.2024)
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 №167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 04.05.2024)

РОЗДІЛ № 4
Компетентнісний підхід та його місце
в умовах організації освітнього процесу

Гудимова Зоя
Путивль

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ

В статті розглядається поняття «цифровий контент» та визначення його природи як об'єкта інтернет-відносин. Висвітлені проблеми використання цифрового контенту в освітньому процесі, описані основні засади та визначальні чинники з цього питання.

Ключові слова: цифровий контент, цифрові технології, освітній процес, онлайн-ресурси, освітні платформи.

Цифровий контент в освітньому процесі означає використання електронних, мультимедійних та інтерактивних матеріалів для навчання та навчальних цілей [1]. Це можуть бути відеоуроки, презентації, електронні підручники, онлайн-курси, програми навчання з використанням комп'ютерних технологій тощо. Цифровий контент забезпечує можливість доступу до широкого спектру інформації та ресурсів, а також полегшує інтерактивне і традиційне навчання.

Використання цифрового контенту може зробити освітній процес більш захоплюючим та ефективним для учнів, привернувши їхню увагу та стимулюючи активну участь. В навчанні такі засоби можуть бути використані для пояснення складних концепцій, ілюстрації важливих фактів, вирішення завдань, спілкування та співпраці між учнями і вчителем. Використання цифрових технологій та контенту сприяє розвитку комп'ютерної грамотності та навичок, необхідних у сучасному інформаційному суспільстві [2].

Питання про цифровий контент розглядалися Майклом Фуланом - автором книги «Цифрові освітні ресурси: практичні інструменти для вчителів», Коваленко В. В. «Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти», збірник методичних рекомендацій [3], Крісом Скіннером «Людина цифрова»[4], Рудницькою О., Кузик П., Дзямко В. «Перспективи онлайн-навчання в умовах війни» [5], Кеном Робінсоном «Новий погляд на систему освіти»[6]. Ці автори досліджують і надають практичні поради з розробки, використання та оцінювання цифрового контенту як в суспільстві так і в освіті.

Метою статті є аналіз змісту поняття «цифровий контент» та визначення його природи як об'єкта інтернет-відносин.

Завдання: розглянути використання цифрового контенту в освітньому просторі.

Історія виникнення цифрового освітнього контенту початкується з розвитку інформаційних технологій і Інтернету. З появою персональних комп'ютерів і зростанням доступу до Інтернету в 1990-х роках, він став

доступним для широкого кола користувачів. Перше покоління цифрових освітніх ресурсів було передовсім у вигляді текстових матеріалів та презентацій, які можна було завантажити з різних освітніх вебсайтів. За допомогою цього контенту, користувачі могли самостійно засвоювати інформацію та підвищувати свої знання. У міру розвитку Інтернету і технологій, цифровий контент став більш різноманітним і інтерактивним. Він почав включати в себе відеоуроки, аудіоматеріали, інтерактивні завдання, вебконференції та віртуальні екскурсії. Це дозволило зробити навчання більш цікавим, доступним та ефективним.

Останнім часом з'являються інноваційні рішення для цифрового освітнього контенту. Це дозволяє адаптувати зміст до потреб і навичок кожного окремого учня, що сприяє покращенню якості освіти. За останні роки цифровий освітній контент швидко розвивається, завдяки онлайн-курсам, мобільним додаткам для навчання та інтерактивним платформам, що дозволяють здобувачам освіти і викладачам спілкуватися, співпрацювати та ділитися знаннями у віртуальному середовищі.

Отже, цифровий освітній контент став невід'ємною частиною освіти і забезпечує більш широкий доступ до навчання та знань у будь-який час і в будь-якому місці. Він надає користувачам можливість навчатися відповідно до своїх потреб та ритму, що робить його дуже цінним інструментом у сучасному світі освіти.

Використання цифрового контенту в освітньому процесі має декілька переваг порівняно з традиційним навчанням:

1. Оптимізація доступу до інформації: Цифровий контент дозволяє отримати широкий доступ до різноманітної і актуальної інформації зі всього світу. Швидка та проста навігація по Інтернету допомагає учням знайти потрібну інформацію швидше і ефективніше, замість традиційного пошуку в книгах або статтях.

2. Різноманітність ресурсів: Цифровий контент включає в себе не тільки текстові ресурси, але й відео, аудіо, графічні зображення, інтерактивні додатки та інше. Це дозволяє отримати більш різноманітне, цікаве та змістовне навчальне середовище. Інтерактивність такого контенту може збільшити залученість учнів та сприяти кращому засвоєнню матеріалу.

3. Адаптованість до індивідуальних потреб: Цифровий контент може бути адаптований у відповідності з індивідуальними потребами кожного учня. Завдяки персоналізації та адаптивному навчання, учні можуть отримати індивідуальне навчання, працювати власним темпом та вибирати матеріали, які відповідають їхнім інтересам та рівню знань.

4. Можливості співпраці та обміну знаннями: Цифровий контент забезпечує можливості для співпраці та обміну знаннями між учнями та викладачами з усього світу. Використання онлайн-платформ, соціальних мереж або форумів дозволяє спілкуватися, ділитися інформацією та здобувати нові уявлення в процесі навчання.

5. Технологічна готовність для майбутнього: Використання цифрового контенту допомагає учням розвивати навички та компетенції, які стануть

корисними у сучасному цифровому світі. Учні вчаться навігації в онлайн-середовищі, використовувати цифрові інструменти та засоби комунікації, а також розвивати критичне мислення та інші навички.

Цифровий контент дозволяє зробити освітній процес більш цікавим, доступним та ефективним для учнів та викладачів. Такі ресурси досить широко на цей час використовують у позашкільній роботі з гуртківцями і можуть мати безліч переваг. Ось кілька способів, якими цифровий контент може збагатити навчання і творчість.

По-перше - це збільшення доступності та розмаїтості матеріалів. Цифровий контент дозволяє отримати доступ до широкого спектру навчальних ресурсів, відеоматеріалів, книг, фотографій, музики тощо, що розширює можливості учасників гуртків і творчих об'єднань.

По-друге, створення і спільна робота над власним контентом. Цифрові інструменти, такі як графічні редактори, аудіо- та відеоредактори, дозволяють учасникам гуртків створювати власний контент, поділитися ним з іншими та спільно працювати над проектами.

По-третє, залучення експертів та взаємодія зі спільнотою. Цифрові платформи можуть сприяти залученню експертів з різних галузей для навчання та консультування учасників гуртків. Вони підтримують спілкування і співпрацю між учасниками самого гуртка.

В четвертих – це розвиток цифрових навичок. Використання цифрового контенту в гуртках і творчих об'єднаннях допомагає розвивати навички роботи з комп'ютером, розуміння Інтернету, пошукової активності та критичного мислення.

І по-п'яте – це поширення результатів і співпраця з іншими гуртками. Цифрові платформи сприяють обміну результатами роботи гуртків, створенню спільних проєктів і співпраці з іншими об'єднаннями.

Загалом, використання цифрового контенту в освітньому процесі гуртків і творчих об'єднань дозволяє розширити навчальні можливості, сприяє творчому розвитку учасників та стимулює роботу в групах.

Дуже важливо звернути увагу на засоби цифрового контенту, які використовуються для передачі інформації здобувачам освіти. Серед них одним з основних є електронні підручники. Цифрові версії підручників, які містять навчальні матеріали. Не менш важливими є відеоуроки та вебінари. Цифрові матеріали з відеоуроками, які дозволяють учням вивчати новий матеріал в режимі онлайн. Вебінари також можуть бути використані для організації віртуальних зустрічей із викладачами або експертами. Використання інтерактивних дощок та вебпорталів дозволяє вчителям створювати та демонструвати інтерактивні матеріали в більш сучасній і цікавій для дітей формі, створювати малюнки і схеми під час заняття, розмістити інтерактивну дошку в соціальних мережах, зберігати у форматі PDF, вставити у блог чи у Classroom. Існує багато онлайн-ресурсів та навчальних програм, які надають додаткові матеріали для вивчення певних предметів або навичок. Використання презентаційних програм, таких як PowerPoint або Google Slides, для створення та демонстрації навчальних матеріалів у вигляді слайдів з відео, зображеннями

та іншими мультимедійними елементами. Ще одним засобом є навчальні ігри та додатки. Вони дозволяють учням вивчати та закріплювати матеріал у вигляді гри. Ці засоби допомагають створити інтерактивне навчання, дають учням можливість отримувати доступ до навчального матеріалу з будь-якого місця і в будь-який час.

Крім того можна використовувати онлайн-завдання та тести створені на різних навчальних платформах, які забезпечують гнучкість і зручність як для вчителів, так і для учнів, дозволяючи створювати та оцінювати завдання та тести в електронному вигляді. Ось декілька платформ цифрового контенту, які часто використовуються в закладах освіти:

1. Google Classroom: Ця безкоштовна платформа від Google дозволяє вчителям створювати і керувати онлайн-класами, додавати завдання, ресурси та спілкуватися з учнями [6].

2. Khan Academy: Це онлайн-освітня платформа, яка надає доступ до безкоштовних навчальних матеріалів у різних предметах. Вона пропонує відеоуроки, вправи та тести для учнів різних рівнів.

3. Scratch: Це програма для навчання програмуванню, розроблена Массачусетським технологічним інститутом (MIT). Вона дозволяє учням створювати інтерактивні ігри, анімацію та інші проєкти, використовуючи блоки програмування.

4. Seesaw: Цей цифровий портфель дозволяє учням демонструвати свої досягнення, спілкуватися з вчителями та батьками та завантажувати мультимедійний контент, такий як фотографії та відео.

5. Adobe Creative Cloud for Education: Ця програма надає доступ до інструментів для створення та редагування цифрового контенту, такого як фотографії, відео та графіка. Вона може бути використана для навчання медійних навичок та творчого виразу.

Це лише кілька прикладів програм цифрового контенту, які можуть бути використані в закладах освіти. Існує багато інших інструментів, які також можуть бути корисними для викладання та навчання у цифровій області.

Цифровий контент дозволяє широкому колу людей отримувати доступ до освітніх ресурсів в будь-який час і будь-де. Він допомагає зручно навчатися, зокрема через онлайн-курси, відеолекції, електронні підручники та інтерактивні навчальні платформи. Використання цифрового контенту стимулює цікавість та активну участь учнів у навчальному процесі. Візуалізація, інтерактивність та мультимедійні елементи забезпечують більш привабливе середовище для навчання.

Таким чином, можна зробити висновок, що цифровий контент дозволяє навчальним матеріалам пристосуватися до потреб кожного учня, покращує комунікацію між вчителем та учнями, а також між самими учнями. Використання цифрового контенту в освіті є корисним інструментом, що допомагає покращити доступ до знань, залучення учнів, індивідуалізацію навчання, комунікацію та мотивацію. Його використання в освіті буде збільшуватися та вдосконалюватися в залежності від потреб сучасного учня.

Література

1. IT-фахівці Держпродспоживслужби готуються до імплементації Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги». URL: <http://surl.li/oeuw> (опубліковано 12.10. 2023)
2. Астаф'єв А. Питання розвитку цифрової культури українського соціуму: аналітична записка. URL: <http://surl.li/ffgtf> (15.09.2014)
3. Коваленко В. В., Мар'єнко М. В., Сухих А. С. Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти: метод. рекомендації. Київ : ІТЗН НАПН України, 2021. 87 с., іл.
4. Від криптовалют до штучного інтелекту — топ-7 книжок про цифровізацію сучасного світу URL: <http://surl.li/oeuuc> (08.12. 2022)
5. Рудницька О., Кузик П., Дзямко В. Перспективи онлайн-навчання в умовах війни. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 7(7). С. 196–204. DOI:<http://surl.li/oeyzh> (дата звернення: 20.03.2023).
6. Сім сучасних цифрових інструментів для вчителів, які варто опанувати вже цього літа! URL: <http://surl.li/capks>

Котляр Алла,
Суми

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізована важлива тема стресу, розглянуті можливі шляхи запобігання стресових станів за допомогою занять фізичними вправами в реаліях сьогодення. Рекомендовано учням за умов дистанційного навчання, перебування вдома, в укритті для запобігання панічним атакам та стресу використовувати дихальну гімнастику, комплекс фізичних вправ на різні групи м'язів.

Ключові слова: стрес, стресовий стан, емоції, комплекс фізичних вправ.

Постановка проблеми. Учням закладів загальної середньої освіти доводиться постійно перебувати у стресі з різних причин: у зв'язку з реаліями сьогодення (обстріли, повітряні тривоги), через обмеження навчання тощо.

Унаслідок цих факторів може знижуватися витривалість, що дуже необхідна для навчання, навіть якщо воно здійснюється в режимі онлайн, а також може значно погіршуватися сама якість життя. Стресовий стан учнів знижує рівень їх успішності, а затяжний стрес не тільки шкодить здоров'ю дитини, а й негативно впливає на мотиваційний бік навчання. Учень у стресовому стані не тільки роздратований і не сприйнятливий до навчання, а й може негативно впливати на дітей, які перебувають поруч, створюючи нездорову обстановку в класі [6].

У такій непростій ситуації здатні допомогти різні засоби, найбільш дієвими з яких є фізичні вправи. Саме заняття фізичною культурою можуть

виявитися вкрай корисними для усунення наслідків перебування в постійному стресі та для загального оздоровлення організму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури вказує на те, що стрес, специфіку його розвитку, фізичні навантаження як шлях їх подолання тощо досліджували чимало психологів, фізіологів. Чинники стресу вивчали Л.М. Аболін, В.А. Бодров, О.М. Валуйко, Р.М. Грановська, О.В. Гошкодеря, Д. Грінберг, Л. Джуелл, Т. Кокс, Г. Купер та інші.

У науковій літературі проблема профілактики та подолання шкільного стресу та чинників, що впливають на цей процес, розглянута достатньо, проте під час дослідження не було знайдено комплексного аналізу сучасних методичних підходів до формування в учнів стресостійкості засобами фізичної культури. Саме цей факт і зумовив вибір напряму дослідження та робить обрану нами тему достатньо актуальною.

Мета статті – теоретично дослідити та обґрунтувати особливості сучасних методичних підходів до формування в учнів стресостійкості засобами фізичної культури.

Виклад основного матеріалу статті. Стрес давно став невід’ємною частиною людського життя, сучасні умови праці диктують нам правила – встигати, жити в певному ритмі, брати на себе велику кількість роботи. У підсумку головне не впустити момент, коли рівень стресу зашкалює і може призвести до емоційного вигорання і депресії. Особливо схильні до стресу учні. Передумовами виникнення стресу в дітей є неповноцінний сон; високі навчальні навантаження; підготовка до контрольних робіт, лабораторні роботи; конфлікти з іншими учнями, педагогами; особисті причини (стан здоров’я, взаємини в сім’ї, втрата близької людини).

Термін «стрес» у фізіології був уведений канадським вченим Г. Сельє. Теорія носила назву «загальний адаптаційний синдром» і розкривала поняття стресу як раз з точки зору фізіології – реакцією на зовнішні та внутрішні (фізичні, органічні і хімічні) чинники. Тобто стрес – це відчуття тиску, пригніченості або неспроможності впоратися із проблемою.

Стреси можуть бути фізичні та психологічні. Фізичні виникають від відчуття голоду, спеки, спраги, холоду, інфекції, тощо. Психологічні стреси є наслідком сильного нервового перенапруження [1].

Стрес та емоції супроводжують один одного. На користь поділу механізмів стресу і емоцій свідчать такі дані:

1. Емоції різноспрямовані (позитивні й негативні), їх механізми різні, а стрес завжди односпрямований на мобілізацію життєвих сил організму, незалежно від подальшої спрямованості («знака») емоцій.

2. Величина стресової реакції прямо залежить від сили стресора, а іноді й перевищує її. У емоцій ця залежність більш багатозначна і значно менш жорстка.

3. При всій зовнішній схожості виконавчих структур мозку (гіпоталамус) конкретні зони їх ініціації різні.

4. Стрес і емоції виконують різні функції [4].

Отже, можна вважати, що стресор викликає надлишкову реакцію на неусвідомленому рівні, забезпечуючи необхідну ступінь гомеостазу, і тільки потім виникають емоції та компенсаторні механізми для усвідомлення, упорядкування оцінки його реакції організму.

Оскільки кожен віковий період характеризується певним рівнем фізичного, психічного й соціального розвитку, то для вчителя фізичної культури не просто необхідно знати ці особливості, а головне – вміти їх враховувати та цілеспрямовано використовувати, щоб максимально сприяти розкриттю можливостей і здібностей своїх учнів. А ігнорування або заперечення природних ступенів розвитку неминуче призводить до помилкового твердження можливості засвоїти будь-який соціальний досвід, будь-які знання, практичні навички та вміння.

Ознаки стресового стану в учнів можуть проявлятися в таких симптомах:

- труднощі під час засипання й неспокійному сні;
- втома після навантаження, що зовсім недавно не стомлювало дитину;
- безпричинна уразливість, плаксивість або, навпаки, підвищена агресивність;
- неухважність, відсутність зосередженості;
- тривожність і непосидючість;
- відсутність впевненості в собі, яка виражається в тому, що дитина все частіше шукає схвалення у дорослих, вимагає його;
- упертість;
- відмова контактів, прагнення до усамітнення, відмова брати участь в іграх однолітків;
- сипання плечима, хитання головою, тремтіння рук;
- зниження маси тіла або, навпаки, прояв симптомів ожиріння;
- підвищена тривожність [4].

При сильному стресі поряд з перерахованими змінами змінюється загальна поведінка людини, виникає загальна реакція збудження, що виявляється в безладних, некоординованих рухах жестах, плутаній і неясній мові. При надмірному стресовому впливі спостерігається зворотна реакція – загальне гальмування, скутість, відмова від діяльності.

Не дивлячись на бажання побути на самоті, такому учню, щоб змінити свій стан, необхідно перебувати в компанії, повернутися до активного способу життя. Треба навчитися перетворювати роздратування з якого-небудь приводу в активні дії, спрямовані на перетворення самої ситуації, і тоді дитина відчує себе краще.

Рухова активність є одним із методів боротьби з депресією. У дітей у депресивному стані ліві лобові частки головного мозку недостатньо активні, але саме ліва півкуля створює позитивні емоції. Вона ж відповідає і за фізичну активність. Права півкуля головного мозку, навпаки, формує негативні емоції і породжує пасивну поведінку. Тому бездіяльність лише посилює депресію, а активні фізичні дії допомагають знизити її рівень. Щоб змінити свій негативний фон, треба зайняти себе чимось результативним. Фізичні вправи – це антидепресанти, вони безпосередньо впливають на фізичні й емоційні

симптоми стресу. Під час здійснення активних дій відбувається інтенсивне насичення крові киснем, який доставляється в мозок, тому виникає відчуття спокою та бадьорості. Також збільшується кількість норадреналіну, що сприяє поліпшенню настрою, підвищується рівень серотоніну (у низькій кількості він викликає депресію і тривожність), відбувається зміцнення нейронів і підвищення їх стресостійкості, збільшується нейропластичність головного мозку [2].

Таким чином, заняття спортом, активна фізична діяльність дозволяють запобігти згубному впливу хронічного стресу, допомагають учневі знайти енергію і позитивний настрій.

Існує ряд методів і прийомів регуляції і саморегуляції загального психічного стану людини на уроках фізичної культури, до яких належать психолого-педагогічні, основою яких є переконання, навіювання, раціоналізація; комплексні методи релаксації і мобілізації, які проводяться у формі аутогенного, психом'язового, ідеомоторного тренувань; технічні способи впливу передбачають використання музики, відео. Під час побудови уроків педагогові необхідно враховувати як мотиваційні пріоритети учнів, так і їх індивідуальні особливості. У цьому контексті одним з важливих підходів для вирішення проблеми можуть з'явитися заняття фітнесом, які допоможуть поліпшити зовнішній вигляд, фізичний стан, емоційне розвантаження, також спілкування з друзями, активний відпочинок, підвищення самооцінки, зняття втоми. Одними з основних і найважливіших завдань фітнесу є зміцнення здоров'я, підвищення життєвого тону, збільшення працездатності організму, виховання фізичних якостей, будова і корекція недоліків статури, психокорекція, психорегуляція, психопрофілактика, заповнення життєвої енергії, придбання заряду бадьорості й життєрадісного настрою, збільшення здатності протистояння різним стресам.

Рекомендуємо учням закладів загальної середньої освіти низку методик та комплекси вправ, що навіть у домашніх умовах можуть допомогти їм розвантажити морально-психічний пригнічений стан, позбутися фізичного перевантаження тощо. Найпростішою є дихальна гімнастика – це комплекс вправ, що за допомогою природнього процесу впливу на організм ритмічного, «правильного» дихання, дозволяють зняти емоційне напруження й подолати стресові ситуації. Існує багато різноманітних систем виконання дихальних вправ: Олександри Стрельникової, Костянтина Бутейка, Марини Корпан та інші [6].

Варто додати, що дихальні вправи практично не мають протипоказань (окрім осіб похилого віку з захворюваннями серцево-судинної системи, травм хребта, забиття голови, внутрішніх кровотеч, лихоманки) і, що важливо в умовах війни, перебування в укриттях, сховищах їх можна виконувати в обмеженому, невеликому просторі. Наступними, на нашу думку, можна порекомендувати на вибір йогу, медитацію, стрейтчинг, пілатес. Як відомо, перераховані методики поєднують у собі фізичні вправи, що базуються на різноманітних позах та медитації з метою покращення контролю над розумом і тілом [6].

Зазначимо, що під час виконання цих видів фізично-ментальних навантажень одночасно задіяні майже всі групи м'язів, які перебувають або в абсолютному напруженні, або в абсолютному розслабленні. Вправи для самостійного виконання в домашніх умовах, без спеціальної підготовки, мають бути прості за структурою, де задіяні великі м'язові групи (ходьба на місці, біг / біг на місці в повільному темпі (якщо студент не має змоги бути на дворі, чи в парку тощо). Згодом, відповідно до правил легких фізичних навантажень, учні виконують вправи, у яких чергується робота різних м'язових груп (шиї, рук і плечового поясу, тулуба та ніг). Завершувати комплекс слід вправами для розвитку гнучкості, відновлення дихання й покращення постави. Комплекси загальнорозвиваючих вправ складаються з 10-15 етапів, тривалістю 5-15 хвилин і виконують їх до відчуття легкої втоми, розслаблення м'язів.

Безсумнівно, плавання також надає позитивний ефект як на соматичне, так і на психічне здоров'я людини. На користь плавання можна віднести й те, що ним можуть займатися люди з практично будь-яким рівнем фізичної підготовки і стану здоров'я. Варто також згадати про благотворний вплив води на організм: вода знімає напругу в м'язах, розслаблює організм, підвищує працездатність [3].

Спортивні ігри – це цілий ряд самостійних видів спорту, пов'язаних з ігровим протиборством команд або окремих учнів, які проводяться за певними правилами. Існує величезна кількість спортивних ігор, розрахованих на різну кількість людей. До найбільш популярних спортивних ігор в нашій країні можна віднести футбол, волейбол, Рінго, теніс, хокей, баскетбол, бадмінтон і багато інших. У процесі спортивних ігор людина може виплеснути всю накопичену негативну енергію. Заняття будь-якими спортивними іграми дозволяє знизити рівень агресії, підвищити самооцінку, позбутися почуття самотності, навчитися швидкої реакції і багатьом іншим корисним навичкам, а також зміцнити всі м'язи тіла [6].

Таким чином, сьогодні під вплив стресу піддається велика кількість людей, з яких чималий відсоток становлять учні. І саме фізична культура вкрай сприятливо впливає на фізичне, так і психологічне, ментальне здоров'я учнів закладів загальної середньої освіти. Учителям фізичної культури необхідно залучати здобувачів освіти до активного заняття спортом, щоб запобігти негативним наслідкам стресу в їхньому житті. Регулярна фізична активність не тільки зможе привести людину в відмінну фізичну форму, але і значно підвищити стійкість до стресів, що важливо в сучасних, швидко мінливих умовах життя. Не обов'язково вдаватися до тривалих і серйозних тренувань, цілком достатньо помірних фізичних навантажень. Однак, не варто забувати про те, що боротися зі стресом слід комплексно. Крім регулярних занять спортом, слід також дотримуватися режиму дня, збалансовано харчуватися й уникати стресогенних факторів.

Література

1. Баффіт В.Д., Сміт Р.Є. Полегшення та виснаження занепокоєння за ознаками, ситуативного занепокоєння та боротьби з передбачуваним стресором: аналіз процесу // Соціальна психологія. Вип. 72. № 4. С. 892-906.

2. Галіздра А.А. Характеристика факторів, що впливають на здоров'я студентів вищих навчальних закладів. Теорія і методика фізичного виховання. 2004. № 3. С. 41-43.

3. Левків В.І. Шляхи оптимізації фізичного виховання в освітніх закладах // Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді. Львів, 2001. С. 56–58.

4. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: курс лекцій. Львів: Ліга-Прес, 2013. 130 с.

5. Стадников Г. До питання пошуку альтернативних шляхів удосконалення фізичного виховання студентської молоді. Львів, 2005. Вип. 9. Т.3. С. 82-85.

6. Служенська, Р.В., Гауряк, О.Д. Вплив фізичної культури на подолання стресу у студентів вищих навчальних закладів
URI: <http://enquir.npu.edu.ua/handle/123456789/37845>

Лісаченко Марина,
Суми

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ В СИСТЕМІ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Автор статті розглядає тенденції реалізації компетентнісного підходу в основній школі, особливості формування ключових компетентностей на уроках фізики, застосування сучасних цифрових засобів для проведення фізичних досліджень.

Ключові слова: компетентнісний підхід, ключові компетентності, дослідження, сучасні цифрові засоби навчання, характеристики звуку.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що стрімко змінюється, питання досягнення життєвого успіху стає дедалі актуальнішим, особливо для молоді. ХХІ століття ставить перед ними низку нових викликів, що потребують не лише глибоких знань та навичок, але й гнучкості, креативності та постійного самовдосконалення. У світі, де інформація доступна в один клік, важливо не лише володіти знаннями, але й вміти їх аналізувати, робити висновки та генерувати нові ідеї. Інформаційні технології надають безпрецедентний доступ до знань, але водночас вимагають уміння критично оцінювати інформацію, не піддаватися маніпуляціям та приймати обґрунтовані рішення. Запит українців на якісну освіту, яка відповідає життєвим викликам: захисту прав і свобод громадян, їхнього права на добробут та сталий розвиток у світі, що постійно змінюється, – стає нагальним завданням для сучасної української школи. Аналіз педагогічного досвіду останніх десяти років свідчить про те, що компетентнісний підхід став важливим суспільним явищем та пріоритетним напрямком в освітній політиці України.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід у системі сучасної національної освіти можливий лише за умови органічного поєднання двох його взаємопов'язаних ланок – компетентнісний педагог і компетентнісний учень.

Компетентнісний учитель інтегрує в собі високий рівень професійних, педагогічних, психологічних, соціальних якостей та:

- визначає цілі навчання, орієнтуючись на розвиток особистості учня, його здібності та потреби;
- відбирає зміст навчання, який відповідає актуальним викликам сьогодення та готує учнів до майбутнього;
- створює сучасний освітній простір, використовуючи інноваційні технології та методи навчання;
- діагностує, коректує та контролює результати освітньої діяльності, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожного учня.

Компетентнісний учень – це особистість, яка вміє:

- гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, самостійно здобуваючи необхідні знання, вміло використовуючи їх на практиці для вирішення різноманітних проблем;
- самостійно критично мислити, бачити в реальній дійсності проблеми та шукати шляхи їх раціонального вирішення, використовуючи сучасні технології, чітко усвідомлювати, де та яким чином набуті знання можуть бути застосовані в довіллі;
- генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- грамотно працювати з інформацією (вміти збирати необхідні для розв'язання певної проблеми факти, аналізувати їх, пропонувати гіпотези, робити необхідні узагальнення, співставлення з аналогічними чи альтернативними варіантами вирішення, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати отримані знання для виявлення та розв'язання нових викликів);
- бути комунікабельним, контактним у соціумі, вміти працювати в групах відповідно до сфери діяльності, запобігаючи та вміло виходячи з конфліктних ситуацій;
- самостійно працювати над розвитком власної моралі, інтелекту, культурного рівня;
- аналізувати власну діяльність і діяльність інших;
- оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, навколишнім середовищем.

Дослідження компетентнісного підходу в нашій країні викликає чималий інтерес у дослідників, зокрема Н. Бібик, Л. Ващенко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшиної, О. Савченко, С. Трубачової, І. Родигіної, Г. Фреймана, В. Циби та ін. [1]. Аналізу експериментальної та дослідницької компетентності присвячені роботи М. Галатюка, А. Давиденка, О. Кривицької, С. Осипова, М. Голованя [2]. Формуванню предметних компетентностей з фізики та відбору технологій навчання учнів – роботи В. Шарко [8].

Провідні освітянські документи визначають компетентнісно зорієнтований підхід пріоритетом розвитку сучасної системи освіти. Потенціал кожного

навчального предмета відповідно до положень Нової української школи згруповано в десять ключових компетентностей [5, с.11]. У Державному стандарті базової середньої освіти виокремлено одинадцять ключових компетентностей [4]. Концепція НУШ окреслює визначення терміна «компетентність» як динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії й працевлаштування, а також ті, які здатні забезпечити особисту реалізацію й успіх протягом усього життя [5, с.10].

Представимо можливості формування основних груп ключових компетентностей при вивченні фізики на прикладі теми: «Дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів» для учнів 9 класу.

Мета: у процесі групової діяльності дослідити звукові коливання різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів, встановити зв'язок між характеристиками звукової хвилі (амплітуда, частота) та гучністю й висотою тону звуку; формувати ціннісне ставлення до збереження власного здоров'я, дотримання правил безпеки життєдіяльності під час виконання навчальних експериментів.

Ключові компетентності, які формуються під час уроку:

- вільне володіння державною мовою: використовувати україномовні джерела для здобуття інформації природничого і технічного змісту; тлумачити інформацію природничого змісту, описувати в усній чи письмовій формі й аналізувати дослідження мовою природничих наук; чітко, лаконічно і зрозуміло формулювати питання, думку, аргументувати, доводити правильність тверджень і суджень, ефективно комунікувати в групі у процесі обговорення і розв'язання проблем; інтерпретувати інформацію, подану в таблицях, діаграмах, графіках;
- математична компетентність: оперувати математичними поняттями і величинами під час характеристики природних явищ, розв'язувати проблеми природничого змісту за допомогою математичних методів, графіків, таблиць;
- основні компетентності у природничих науках і технологіях: за допомогою фізичних методів самостійно чи в групі досліджувати фізичні процеси; здійснювати вимірювання, фіксувати результати та оцінювати їх точність; характеризувати об'єкти, пояснювати природні явища і технологічні процеси з використанням мови природничих наук і наукової термінології; виявляти дослідницькі проблеми, досліджувати природу самостійно чи в групі, установлювати причино-наслідкові зв'язки, презентувати результати досліджень;
- інформаційно-комунікаційна компетентність: використовувати сучасні цифрові технології і пристрої для вивчення фізичних явищ, для обробки результатів експериментів; знаходити, обробляти, зберігати інформацію

природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

- навчання впродовж життя: планувати, організовувати, здійснювати, аналізувати та коригувати власну навчально-пізнавальну діяльність, здійснювати рефлексію власної діяльності;

- соціальна й громадянська компетентності: активно працювати в групах, розподіляти ролі, оцінювати вклад власний та інших, приймати виважені рішення, які сприятимуть розв'язанню досліджуваної проблеми чи завдання;

- екологічна компетентність: дотримуватися правил безпеки життєдіяльності під час виконання навчальних експериментів; усвідомлювати важливості раціонального природокористування; здійснювати самоаналіз власних дій у природі з позицій безпеки життєдіяльності, етичних норм і

принципів сталого розвитку суспільства;

- культурна компетентність: пояснювати природничо-наукове підґрунтя різних видів мистецтва; вчитися шанувати науки як складники світової культури.

Зацікавленість до уроку викликає незвичайний початок та використання музичних фрагментів, гумористичних хвилинок, відеосюжетів, цікавих демонстрацій, цитат відомих людей. Здобувачам освіти пропонується розшифрувати хмаринку слів (рис. 1) китайського філософа Конфуція,

Рис. 1. Хмара слів

які є епіграфом уроку, та пояснити їх зміст. (Компетентність, яка формується на даному етапі уроку – вільне володіння державною мовою).

Три шляхи ведуть до знань:
шлях наслідування – найлегший,
шлях роздумів – найскладніший
і шлях дослідження – найцікавіший.

Конфуцій

На етапі мотивації навчальної діяльності звучить «Симфонія сонця та моря» французького композитора, аранжувальника та диригента Поля Морія [9], що переривається звуком реактивного двигуна. Виникає навчальна проблема – шумове забруднення оточуючого середовища. Вона є початком думки учня, основою його інтересу до фізики, умовою свідомого засвоєння

предмета. Шумове забруднення особливо актуальне в містах, оскільки викликається переважно засобами транспорту – міського, залізничного, дорожнього, авіаційного. Звуки й шуми великої потужності уражають слуховий апарат, нервову систему, можуть викликати болючі відчуття. На противагу їм звуки, що є приємними людині: тихий ласкавий шепіт, неголосна мелодійна музика, пташине щебетання. Вони заспокоюють людину, знімають стрес, що в свою чергу з успіхом використовується в лікувальних цілях. Формулюється навчальна задача: дослідити звукові коливання різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів. (Компетентності, які формуються на даному етапі уроку – культурна, екологічна).

Етап актуалізації знань цікаво проходить при виконанні інтерактивних вправ «Правда» чи «Фейк», розгадуванні ребусів, кросвордів, складанні пазлів, виконанні тестів з використанням сервісів Learning Apps, Online Test Pad, Wordwall, платформ «Всеосвіта» та «На урок». Розроблена шкала оцінювання та чіткі критерії відповідей та оцінок дають точний та миттєвий результат, дозволяють зробити тестування прозорим для всіх учасників освітнього процесу, ефективно проаналізувати результати успішності дітей, що робить урок цікавим та продуктивним.

Фізика володіє значним потенціалом для формування у школярів здоров'язбережувальних компетентностей. Під час проведення лабораторних та експериментальних робіт, демонстраційних дослідів проводиться інструктаж з безпеки життєдіяльності здобувачів освіти, розглядається вплив багатьох фізичних факторів на організм людини та навколишнє середовище.

Найефективнішим засобом у вирішенні питання формування компетентної особистості слід вважати групову дослідницьку діяльність школярів, організація якої забезпечує включення учнів в активне спілкування та співробітництво, стимулює розвиток пізнавальних інтересів, коригує емоційну сферу, сприяє формуванню ключових компетентностей. (Компетентності, які формуються на даному етапі уроку – навчання впродовж життя, соціальна, громадянська).

Для здійснення дослідницької діяльності здобувачі освіти об'єднуються в групи та розподіляють ролі:

1-й учень — спікер; читає і пояснює за необхідності інструктаж щодо виконання роботи;

2-й учень — дослідник; виконує експеримент (працює з обладнанням);

3-й учень — секретар; веде протокол досліді (записує всі отримані результати);

4-й учень — аналітик; обчислює шукані величини, будує графіки, аналізує їх імовірність та обчислює похибки.

Кожна група формулює проблему, висуває гіпотезу, підбирає методи дослідження, фіксує та опрацьовує результати, представляє їх у вигляді таблиць, схем, графіків, аналізує результати експериментів та робить висновки. (Компетентності, які формуються на даному етапі уроку – основні компетентності у природничих науках і технологіях).

У системі компетентнісного підходу до навчання нових акцентів набувають вимоги до засобів навчання. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності передбачає обов'язкове застосування в освітньому процесі комп'ютерної техніки та медіазасобів, оволодіння прийомами опрацювання інформації. Урок з використанням сучасних технічних засобів навчання (комп'ютер, мультимедійний проектор, смартфон, мультимедійна дошка), із залученням учнів до створення та демонстрації презентацій, самостійної роботи з пошуку, відбору, систематизації та збереження інформації є вкрай необхідним та обґрунтованим. При виконанні експериментальних досліджень широко застосовуються безкоштовні додатки з бібліотеки Google Play (Frequency Sound Generator, Sound Meter-Decibel, Spectroid) та можливості сучасних смартфонів вимірювати різноманітні фізичні величини. (Компетентності, які формуються на даному етапі уроку – математична, інформаційно-комунікаційна).

Групам пропонуються завдання для дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів.

Група 1. Дослідити залежність гучності звуку від відстані до джерела.

1. Установіть на один зі смартфонів мобільний додаток Frequency Sound Generator [12], на інший – Sound Meter-Decibel [11].
2. За допомогою Frequency Sound Generator створіть звук певної частоти.
3. Мобільний пристрій з відкритим додатком Sound Meter-Decibel розташуйте на горизонтальній поверхні на відстані 10 см від джерела звуку поряд з вимірювальною стрічкою.
4. Виміряйте гучність фону. Вимірюйте гучність звуку через кожні 10 см. Визначте розраховану гучність, віднявши від виміряної фонову. Результати вимірювань та обчислень занесіть до таблиці 1.
5. Побудуйте графік залежності розрахованої гучності звуку від відстані до джерела.
6. Зробіть висновок про залежність гучності звуку від відстані до джерела.

Таблиця 1

Залежність гучності звуку від відстані до джерела

№	Гучність фону, дБ	Відстань до джерела, м	Виміряна гучність, дБ	Розрахована гучність, дБ
1		0,1		
2		0,2		
3		0,3		
4		0,4		
5		0,5		
6		0,6		
7		0,7		
8		0,8		
9		0,9		
10		1		

Група 2. Визначити діапазон частот звукових хвиль, які сприймають органи слуху людини.

1. У додатку Frequency Sound Generator [12] оберіть режим Single oscillator та форму сигналу – синусоїда.

2. Натисніть кнопку відтворення. Переміщуючи повзунок, зафіксуйте мінімальну та максимальну частоту, при якій вухо сприймає звукову хвилю. Запишіть виміряні значення частот:

$$v_{\min} = \text{_____ Гц}, v_{\max} = \text{_____ Гц}.$$

3. Зробіть висновок про залежність чутливості вуха від частоти коливань.

Група 3. Встановити залежність між висотою тону звуку та частотою звукових коливань.

1. У додатку Frequency Sound Generator [12] установіть режим Musical notes. Натискаючи на позначення різних нот (наприклад С4, Е4, тощо), слухайте отриманий звук.

2. Виберіть та натисніть ноту А4 (440 Гц), одночасно вдаривши молоточком по камертону, порівняйте отримані звуки.

3. За наявності музичних інструментів, візьміть певну ноту та підберіть таку ж у додатку.

4. Зробіть висновок про залежність висоти тону від частоти звукових коливань.

Група 4. Порівняти теоретичне значення частоти ноти з її виміряною частотою.

1. Установіть на один смартфон додаток Frequency Sound Generator (режим Нота) [12].

2. Установіть на інший смартфон додаток Spectroid [10], відкрийте додаток Spectroid та виміряйте висоту основного тону ноти, створеної Frequency Sound Generator.

3. Порівняйте висоту основного тону ноти з указаною в таблиці 2 частотою, зробіть висновки.

4. Оцініть відносну похибку експерименту $\varepsilon = |1 - \vartheta_{\text{вим.}} / \vartheta_{\text{теор.}}| \cdot 100\%$.

Таблиця 2

Порівняння теоретичного значення частоти ноти з її виміряною частотою

№	Назва ноти	Теоретична частота, Гц	Виміряна частота, Гц
1	До	261,63	
2	Ре	293,67	
3	Мі	329,63	
4	Фа	349,23	
5	Соль	392	
6	Ля	440	
7	Сі	493,88	

Група 5. Встановити залежність між гучністю звуку та амплітудою звукових коливань.

1. У додатку Frequency Sound Generator [12] встановіть режим Musical notes та натисніть ноту А4 (440 Гц).

2. На іншому смартфоні встановіть додаток Spectroid [10].

3. Регулюючи гучність звуку стандартними засобами смартфона, спостерігайте за змінами графіку амплітуди коливань у додатку Spectroid.

4. Зробіть висновок про залежність між гучністю звуку та амплітудою звукових коливань.

Результатом дослідницької роботи груп є загальний висновок, у якому зазначаються :

- 1) які характеристики звуку досліджували в роботі;
- 2) залежність гучності звуку від відстані до джерела;
- 2) залежності між гучністю звуку та амплітудою звукових коливань;
- 3) залежність чутливості вуха від частоти коливань;
- 4) залежність висоти тону від частоти звукових коливань;
- 5) порівняння із заданими частотами генератора, частотою камертона, табличними значеннями частот, що відповідають певним нотам;
- 6) зазначення причини можливої розбіжності результатів.

Наприкінці уроку здійснюється рефлексія, обговорюються результати роботи груп, кожен член групи оцінює свій внесок у досягненні поставленої на початку уроку мети, свою активність, ефективність роботи класу, захопливість і корисність вибраних форм роботи. Для рефлексії використовуються методи: «Сходінки успіху», «Моя валіза сьогодні», «Емоційний світлофор», «Незакінчене речення». (Компетентність, яка формується на даному етапі уроку – навчання впродовж життя). Дуже важливо підходити індивідуально, порівнюючи нинішній рівень учня з його попереднім рівнем, і вказувати на індивідуальний розвиток дитини, створюючи ситуацію успіху.

Для домашнього експерименту здобувачам освіти пропонується виміряти рівень шуму в приміщенні школи, власної оселі, на вулиці та скласти пам'ятку захисту від шуму (у квартирі, будівлі, місті).

Висновки. Компетентнісний підхід є одним із елементів комплексу освітніх інновацій та класичних методів, які надають педагогам інструменти для гармонійного поєднання кращих практик у рамках реалізації сучасних освітніх концепцій. Упровадження компетентнісного підходу в освіті може стати рушійною силою для подолання її відірваності від потреб суспільства та односторонності. Це дасть можливість підготувати ініціативних, самостійних та відповідальних членів суспільства, які володітимуть не лише ґрунтовними знаннями, але й практичними навичками їх застосування.

Література

1. Бібік Н.М. Компетентнісна освіта: від теорії до практики / Н.М. Бібік, І.Г. Єрмаков, О.В. Овчарук та ін. Київ: Плетяди, 2005. 120 с.

2. Галатюк М.Ю. Розвиток навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих дисциплін (дидактичний аспект). *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2010. № 56. С. 97-102. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/92>

3. Давиденко А., Коршак Є. Експериментальні дослідження учнів у процесі вивчення фізики. *Фізика та астрономія в школі*. 2001. № 5. С. 8-9.

4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.

5. Концепція Нової української школи. Посібник. URL: https://oplatforma.com.ua/files/articles/2365/Koncepcija_Nova_ukrainska_shkola_MON_2016_Pedrada.pdf

6. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 32 -37.

7. Родигіна І. Формування основних груп компетентностей учнів: продуктивне навчання. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2006. №1. С. 27-31.

8. Шарко В.Д. Компетентнісно-орієнтоване навчання учнів фізики як методична проблема. URL: <http://surl.li/tnreg>

9. Paul Mauriat. Symphony of sun and sea. URL: <https://youtu.be/M69J7kd1tqM>

10. Spectroid. URL: <http://surl.li/tnreu>

11. Sound Meter – Decibel. URL: <http://surl.li/tnrfp>

12. Frequency Sound Generator. URL: <http://surl.li/tnrfz>

Новікова Ольга,
Місто Путивль

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ В РОБОТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що наразі одна з найбільш важливих та стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу є застосування цифрових технологій в освіті. Вони дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. Розкриття даної теми дає змогу проаналізувати концепцію сучасного заняття у закладах позашкільної освіти та виявити проблеми і перспективи при виборі ефективних форм, методів та комплексного методичного забезпечення в освітньому процесі.

Мета та завдання дослідження: розглянути та проаналізувати основні цифрові освітні ресурси, визначити та теоретично обґрунтувати шляхи використання цифрових технологій в освітній діяльності закладу позашкільної освіти та проведення заняття з їх застосуванням.

Питання розроблення і використання цифрового контенту в освітньому процесі активно досліджують Наталія Морзе (дослідженнями у галузі цифрової освіти, впровадження технологій у навчальний процес та підготовки вчителів до використання цифрових інструментів), Вікторія Толкачова (дослідження спрямовані на вивчення цифрової компетентності вчителів, використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі та формування цифрових навичок учнів), Оксана Орлова (спеціалізується на дослідженні цифрової грамотності вчителів, розвитку цифрових компетенцій та підготовці вчителів до використання цифрових технологій у навчальному процесі).

Цифровізація освітнього процесу набула великих масштабів у зв'язку з вимушеним переходом освітніх установ на дистанційне навчання.

Використання цифрових технологій відкриває широкі можливості педагогам для доступу до електронних (цифрових) освітніх ресурсів, що утворюють цифрове освітнє середовище. [1, 2]

Навчання здобувачів освіти в умовах цифрового освітнього середовища формує багато найважливіших якостей та вмінь, що затребувані суспільством XXI століття та визначає особистісний та соціальний статус глобально, здатність до безперервної освіти та вирішення творчих завдань, готовність працювати у командах, комунікативність та професійна мобільність, виховуються громадянська свідомість, етика та безпечне користування Інтернет-ресурсами. Але це середовище надає лише можливості, які втілює у життя педагоги різних освітніх закладів. Електронні (цифрові) освітні ресурси дозволяють педагогам використовувати широкий спектр сучасних інформаційно-цифрових технологій для зміни організації та практики освітнього процесу, реалізації нового підходу до його планування. [3]

Місія викладача сьогодні – навчити здобувачів освіти відшукувати інформацію із різних джерел та використовувати її у майбутній професійній діяльності. Вони повинні мати навички думати, розуміти сутність речей, осмислювати ідеї і концепції, трактувати і застосовувати їх в конкретних умовах.

Саме через це виникла необхідність застосування інноваційних технологій навчання та слугувало стрімкому розвитку цифрової компетентності. [6]

Саме цифрове суспільство вносить свої корективи в систему закладів позашкільної освіти. Основною тенденцією сучасно національної освіти є формування цифрового освітнього середовища. Цифровізація знань призводить до розширення можливостей використанні інтернет-ресурсів для неперервної освіти (самонавчання, підвищення кваліфікації, перепідготовка тощо).

Сьогодні існує великий набір цифрових інструментів для організації освітньої діяльності:

- цифрові системи управління навчанням: Blackboard, CenturyTech, ClassDojo, Edmodo, Edraak, Google Classroom, Moodle, Schoology, Seesaw, Skooler;

- онлайн системи, спеціально призначені для мобільних телефонів: CellEd, Eneza Education, Funzi, KaiOS, Ustad Mobile та інші;

- онлайн навчальний контент: Discovery Education, Khan Academy, KitKit School, LabXchange, Mindspark, OneCourse, YouTube та інші;

- платформи для спільної роботи, що підтримують відеозв'язок в реальному часі: Hangouts Meet, Teams, Skype, Zoom та інші;

- інструменти для створення цифрового навчального контенту: Thinglink, Buncee, EdPuzzle, Kaltura, Nearpod, Pear Deck, Squigl;

- ресурси для створення освітніх презентацій: Google Presentations, Sway, Haiku Deck, Slides, Prezi, Emaze, Showpad, SlideDog, Zentation, PowToon та інші.

Цифровий контент передбачає створення, розсилку та отримання навчального матеріалу в цифровому вигляді, включаючи онлайн-курси, відеоматеріали, цифрові бібліотеки та тексти, ігри та програми. В галузі освіти

такий контент виводиться зі сфери статичного відтворення підручників і навчальних посібників та переноситься в область програмного забезпечення для інтерактивного навчання та створення продуктів онлайн-навчання. [4]

Моніторинг педагогічного складу комунального закладу – центру позашкільної роботи Путивльської міської ради показав, що лише 59,6 % керівників гуртків використовують на свої заняттях цифровий контент (презентації, інтерактивні завдання, онлайн-тести, онлайн-ігри тощо). Розв'язання цієї проблеми полягає в навчанні педагогів у створенні та використанні цифрового контенту в освітньому процесі. Це курси підвищення кваліфікації, індивідуальні консультації, тренінги, майстер-класи, семінари, відкриті заняття, воркшопи за даною проблемою, на кшталт практичного онлайн-інтенсиву для педагогів закладів освіти «Цифрова освітня кухня» Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

В широкому розумінні, цифрові освітні ресурси – це будь-яка інформація освітнього характеру збережена на цифрових носіях.

Розглянемо основні з них:

YouTube (<http://www.youtube.com/>) — не лише найпопулярніший відеохостінг, в якому люди всього світу розміщують відео, але й соціальна мережа, в якій кожний може це відео поширити, коментувати та висловлювати свої уподобання. Навчальні можливості YouTube величезні, — це й освітні канали, відеоблоги, навчальні відео, відеоінструкції, розвивальні мультфільми.

Pinterest (<http://www.pinterest.com/>) — соціальний фото-сервіс. Місія сайту звучить, як «об'єднати весь світ за допомогою речей, які їм цікаві». Pinterest — не соціальна платформа як Facebook або Instagram. Це пошукова програма, приблизно як Google, тільки з картинками. Ви можете його використовувати як в особистих цілях, так і для своїх творчих проєктів. Допомагає знаходити та зберігати та систематизувати ідеї, які потім можна використовувати для навчання. Після того, як зображення завантажені на Pinterest, вони називаються пінами, а колекції, до яких вони належать, — дошками. Сервіс буде пропонувати переглядати піни, подібні до тих, що вас зацікавили.

Вlogger (<http://www.blogger.com/>) — безкоштовний ресурс від Google. Основним змістом блогу є записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості. Вlogger просто користуватись, сервіс містить вбудований конструктор, а отже не потребує знань програмування. Цей ресурс надзвичайно популярний серед педагогів. В блогах керівники гуртків розміщують актуальну інформацію для дітей та батьків: оголошення, розклад занять, екскурсійні маршрути, фото та відеозвіти, інформацію щодо батьківських зборів тощо. Доступ до блога також можна налаштувати для всіх або для конкретних людей. Відкриваючи доступ для всіх не слід забувати про приватність та конфіденційність особистої інформації. Особливо це стосується публікацій дитячих фотографій.

Tagxedo (<http://www.tagxedo.com/>) — он-лайн сервіс для створення хмари тегів (слів). Не вимагає реєстрації і дозволяє створювати хмари слів різної форми з представленої бібліотеки, завантаживши текст або вказавши посилання

на сторінку з потрібним текстом. В налаштуваннях можна змінити колірну схему, параметри тексту, а також орієнтацію слів в просторі. Кирилиця відображається коректно. Після створення хмари слів його можна зберегти до себе на комп'ютер у вигляді картинки у форматі jpg або png, вибравши потрібну якість. До батьківських зборів можна створити хмару із тематичних слів або зробити хмару слів в режимі реального часу. Можна використати і для створення сучасних вітальних листівок.

Trello (<http://trello.com/>) — це безкоштовний, гнучкий та візуальний спосіб організації будь-чого з будь-ким. Додаток пропонує роботу з картками, об'єднаними в віртуальні дошки. Під кожен проєкт створюється окрема дошка, яка потім заповнюється ланцюжком карток, що описують конкретні кроки і дії, терміни, виконавців, необхідні ресурси для реалізації тощо. Можна планувати спільні проєкти, розподіляти обов'язки, відслідковувати виконання завдань. На картках Trello можна ділитися з батьками оголошеннями і новинами, оперативно оновлювати статус поточних справ учнів, інформацію про домашні завдання, майбутні події і заходи. Це може стати дуже зручним і швидким каналом для зв'язку з батьками.

Слід виокремити соціальні мережі, які насамперед спрямовані на забезпечення віртуальної взаємодії та налагодження комунікації між людьми. Завдяки рівним правам користувачів у рамках соціальної мережі взаємодія набуває характеру невимушеності й відкритості. Так, використання соціальних мереж в освіті, крім досягнення основної мети – навчання, додатково надає викладачу такі можливості, як обмін досвідом із колегами, знайомство з новими методиками, демонстрація та обговорення власних напрацювань, що сприяє професійному зростанню.

З усього різноманіття сфери використання соціальних мереж для освітнього процесу можна виокремити такі функції:

- соціальна мережа як месенджер (використовується для онлайн-консультацій і організації поточної взаємодії учнів та викладача);
- соціальна мережа як дошка оголошень (використовується для важливих повідомлень та анонсів майбутніх подій);
- соціальна мережа як каталог бібліотечних ресурсів (інтернет-бібліотеки, що дозволяють посилатися на джерела інформації з дотриманням всіх правил наукового цитування);
- соціальна мережа як заміник паперових періодичних видань.

Таким чином, використання соціальних мереж у навчанні сприяє формуванню єдиного інформаційного простору системи освіти, створенню відкритих порталів освітніх ресурсів, об'єднанню кадрового потенціалу педагогів, організації системи постійної консультативної та інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу, а також підвищенню комп'ютерної грамотності та формуванню нової культури мислення всіх учасників освітнього процесу. [5]

Цифрові технології внесли суттєві зміни у розвиток суспільства, показали альтернативні варіанти формальної та неформальної освіти, цим в першу чергу поставили виклик сучасному викладачу. Йому тому необхідно неперервно

навчатися, розширяти власні пізнавальні можливості, реалізовувати потенціал, щоб урешті-решт мати актуальні знання та уміти впроваджувати їх в освітній процес. Загалом, це вимагає глибоких знань, широкого світогляду, ефективності не тільки викладача, а й здобувача освіти. Лише у такій взаємодії породжується обмін знаннями, які не забуваються протягом тривалого часу.

Отже, цифрові освітні технології сприяють створенню інноваційного цифрового середовища в закладах позашкільної освіти; інтенсифікують комунікативні зв'язки всіх учасників освітнього процесу, створюючи умови для самореалізації, співпраці, рефлексії; збагачують традиційні методики навчання інноваційними формами представлення інформації; забезпечують інтерактивно-інформаційну взаємодію в процесі навчання. Процес навчальної взаємодії з використанням цифрових технологій стає більш гнучким, персоналізованим, доступним, крім того сприяє розвитку інтелектуального і творчого потенціалу, підвищенню комп'ютерної грамотності всіх учасників освітнього процесу, вирішенню ряду дидактичних завдань, які обмежені в традиційному процесі навчання.

Література

1. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. Вісник НАПН України. 2020. № 2 (2). С. 1-6.
2. Близнюк Т., Слюсарчук Т. Формування цифрової компетентності молодших школярів (на матеріалах уроків англійської мови). Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, Видавець Кушнір Г. М., 2019. 110 с.
3. Використання Kahoot! У навчально-виховному процесі: веб-сайт. URL: <http://urokinformatyky.blogspot.com/p/blog-page.html>
4. Кухаренко В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання: навч. посіб. Харків : Міленіум, 2019. 307 с.
5. Цифрова компетентність здобувачів освіти: методичні рекомендації /уклад.: Т. О. Шевченко, І. М. Павленко. Суми: НВВ СОІППО, 2023. 72 с.
6. Шевчук С.С. Інноваційний урок у професійній школі: Навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО «УМО» НАПНУ, 2015.-110 с.

Орехова Світлана,
Путівль

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ТА ЙОГО МІСЦЕ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У сучасному освітньому середовищі компетентнісний підхід виявляється як стратегічний напрям, спрямований на розвиток не лише знань, а й загальних навичок та умінь здобувачів освіти. Дана стаття присвячена дослідженню ключових аспектів компетентнісного підходу в організації освітнього процесу. Розглянуто місце цього підходу у зміні парадигми навчання та стимулюванні мотивації здобувачів освіти через зв'язок з реальними життєвими ситуаціями. У висновку зазначено, що компетентнісний підхід до

організації освітнього процесу є ключовим стратегічним напрямком, спрямованим на розвиток загальних навичок та умінь здобувачів освіти, які є необхідними для їх успішної адаптації до сучасних вимог суспільства та ринку праці.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освітній процес, розвиток навичок та умінь здобувачів освіти, адаптація до сучасних вимог.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасному світі, де знання та навички є значними факторами успішної адаптації до змінного соціально-економічного середовища, компетентнісний підхід управління освітнім процесом набуває все більшої актуальності та значущості.

Визнаний як ключовий напрямок сучасної педагогічної практики, компетентнісний підхід відображає парадигму освіти, що спрямована на формування не лише знань, а й компетентностей, необхідних для успішної діяльності в суспільстві.

В контексті організації освітнього процесу компетентнісний підхід виступає як стратегічний фреймворк, що забезпечує індивідуальний розвиток кожного здобувача освіти, враховуючи його потреби, можливості та вимоги сучасного ринку праці. Такий підхід спрямований на формування не тільки фахових компетентностей, але й ключових навичок, серед яких: критичне мислення, комунікативна компетентність, творчість та саморегуляція, що стають запорукою успішної кар'єри. Отже, компетентнісний підхід не лише дає змогу ефективно організувати освітній процес, але й відкриває нові можливості для розвитку особистості та суспільства в цілому.

Місце компетентнісного підходу в умовах організації освітнього процесу досліджували Н. Бібік [1], О. Богданович [2], І. Іртишева [3], О. Савченко [4], С. Сисоєва [5] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі одним із напрямків модернізації освіти для досягнення позитивних змін визнано компетентнісний підхід. Цей підхід передбачає переорієнтацію на створення умов, що спрямовані на задоволення потреб у якісній освіті головних соціальних груп – здобувачів освіти та їх батьків, а також суспільства в цілому. Ці потреби включають підготовку до ринку праці, розвиток системи неперервної освіти, що забезпечить можливості навчання впродовж життя [2, с. 42].

О. Савченко зазначає, що компетентність є результативно-діяльнісною характеристикою освіти. Це спеціально структурована сукупність знань, умінь, навичок, ставлень та досвіду, які набуваються під час навчання та особистого пізнавального і життєвого досвіду. Компетентна особистість застосовує стратегії, найбільш сприятливі для виконання конкретних завдань. [4].

Компетентнісний підхід науковці розглядають як сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів [1].

І. Іртишева зазначає, що компетентнісний підхід – це підхід, що акцентує увагу на результаті освіти, причому як результат розглядається не сума

засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Набір цих ситуацій залежить від типу (специфіки) закладу освіти [3].

На нашу думку, компетентнісний підхід – це освітній підхід, що акцентується на розвитку широкого спектру компетентностей здобувачів освіти, які необхідні для успішного функціонування в сучасному світі. Це включає не лише знання, але й навички, уміння та особистісні якості, які дозволяють ефективно вирішувати завдання в різних сферах життя. Компетентнісний підхід спрямований на практичне застосування знань і навичок, а також на розвиток критичного мислення, творчості та співпраці.

Компетентнісно зорієнтована освіта має за мету не лише надання людині конкретної суми знань, умінь і навичок, але й формування загальної компетентності як всебічної здатності, що базується на знаннях, досвіді, цінностях та здібностях, набутих завдяки навчанням. Результатом цього процесу стане розвиток загальної компетентності людини, що складається з ключових компетентностей і є інтегрованою характеристикою її особистості. [5, с. 18].

Суть компетентнісного підходу полягає в тому, що проміжний та кінцевий результат навчання – це формування певних здібностей особистості (компетентностей), які проявляються в комплексі вмінь, що ґрунтуються на знаннях, ціннісних орієнтаціях та досвіді діяльності.

З урахуванням цих позицій ключові освітні компетентності згруповані в табл.1.1.

Зауважимо, що перелік ключових компетентностей наведений у загальному форматі та потребує деталізації для врахування різних вікових груп та специфіки навчальних предметів та галузей. При розробці освітніх стандартів, програм і підручників необхідно враховувати комплексний зміст освіти, щоб кожен предмет чи галузь сприяли формуванню ключових компетентностей. Необхідно визначити відповідну кількість реальних досліджуваних об'єктів, які допоможуть у формуванні знань, умінь, навичок і способів діяльності, що складають зміст визначених компетентностей для кожного навчального предмета чи галузі.

Таблиця 1.1

Ключові освітні компетентності

№ за/п	Компетентність	Характеристика
1	Ціннісно-смилова компетентність	Здобувач освіти розвиває світогляд, цінності, ідентичність, творчість та здатність приймати рішення, що відповідають його життєвим цілям
2	Загальнокультурна компетентність	Охоплює знання та розуміння національної та загальнолюдської культури, а також духовно-моральних основ, вміння працювати з інформацією та організувати вільний час
3	Навчально-пізнавальна компетентність	Включає уміння самостійно вчитися, аналізувати, планувати, генерувати ідеї, а також оцінювати власну навчальну діяльність
4	Інформаційна компетентність	Спрямована на пошук, аналіз, відбір, організацію, зберігання та передачу інформації з використанням різних джерел та технологій

5	Комунікативна компетентність	Включає навички мовлення, взаємодії та роботи в групі, спілкування й обміну інформацією з іншими людьми
6	Соціально-трудова компетентність	Охоплює знання та вміння в галузі громадянсько-суспільної діяльності, прав споживача, сімейних стосунків, а також навички вибору професії та адаптації на ринку праці
7	Компетентність особистісного самовдосконалення	Включає в себе розвиток фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, а також емоційну саморегуляцію та здоровий спосіб життя

Джерело: [5]

Компетентнісний підхід в організації освітнього процесу передбачає не лише передачу знань, але й розвиток широкого спектру навичок, вмінь та усвідомлення їх застосування у різних сферах життя.

Місце компетентнісного підходу в умовах організації освітнього процесу визначають як вирішальне і ключове. Це обумовлено декількома аспектами (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Місце компетентнісного підходу в умовах організації освітнього процесу

№ за/п	Аспект	Опис
1	Пріоритет на розвиток ключових компетентностей	Компетентнісний підхід ставить у центр уваги розвиток не лише конкретних знань, але й загальних навичок та умінь, які є необхідними для успішної адаптації в сучасному суспільстві
2	Зміна моделі (парадагма) навчання	Замість традиційного фокусу на передачі і запам'ятовуванні інформації, компетентнісний підхід спрямований на активну участь здобувачів освіти у власному навчанні, стимулюючи їх до самостійності та критичного мислення
3	Адаптація до сучасних вимог	Сучасне суспільство потребує не лише фахових знань, але й здатності до творчого мислення, співпраці, проблемного вирішення та інших навичок, які сприяють ефективній діяльності в різних сферах життя
4	Інтеграція з реальним життям	Компетентнісний підхід враховує потреби та вимоги реального життя, створюючи ситуації, які дають змогу застосовувати набуті знання та навички в практичних сценаріях
5	Підвищення мотивації	Здобувачі освіти більш зацікавлені у навчанні, коли вони бачать зв'язок між тим, що вони вивчають, та їх особистими інтересами, цілями та майбутніми можливостями

Джерело: складено автором самостійно

Висновки з даного дослідження. Отже, компетентнісний підхід у сучасній освіті визнаний як стратегічний напрямок, що наголошує на розвитку не лише конкретних знань, але й загальних навичок та умінь, необхідних для успішної адаптації в сучасному світі. Його місце в умовах організації освітнього процесу визначається як вирішальне і ключове, оскільки цей підхід сприяє зміні

парадигми навчання, акцентуючи на активній участі здобувачів освіти, інтегрує навчання з реальним життям та стимулює мотивацію через зв'язок з особистими інтересами.

Такий підхід дозволяє забезпечити ефективний розвиток загальних компетентностей, що є необхідними для успішної адаптації до сучасних вимог суспільства і ринку праці. Враховуючи ці фактори, компетентнісний підхід відіграє важливу роль у створенні умов для всебічного розвитку особистості та підготовки кваліфікованої та конкурентоспроможної молоді.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку можуть спрямовуватися на розвиток більш диференційованих методик формування компетентностей з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Також важливо дослідження впливу компетентнісного підходу на академічні досягнення, мотивацію до навчання та соціальну адаптацію студентів у різних зв'язках освітньої системи. Врахування результатів таких досліджень може сприяти подальшому вдосконаленню освітнього процесу та підвищенню його ефективності.

Література

1. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. №1. С. 47–58. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/9772/1/10-35-1-PB%20%281%29.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Богданович О.І. Компетентнісний підхід в управлінні як основа забезпечення ефективності освітнього процесу. *Педагогічний пошук*. 2023. №3(119). С. 41–45. URL: https://znayshov.com/FR/23985/Pedposhuk_3_2023-43-47.pdf (дата звернення: 11.04.2024).
3. Іртищева І., Надточій І., Крамаренко І. Компетентнісний підхід як базис дуальної форми набуття фахових компетенцій у системі вищої освіти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-8>
4. Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4/5. С. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_4-5_8 (дата звернення: 12.04.2024).
5. Сисоева С. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу. Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри : колективна монографія / ред. : В. Огнев'юк, Л. Хоружа, С. Сисоева, Н. Чернуха. Київ, 2015. С. 18–45.

Рубан Анжела,
Суми
Сударева Галина,
Суми

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкривається сутність поняття «народна рухлива гра»; аналізуються наукові дослідження з проблематики фізичного виховання дітей дошкільного віку засобами українських народних ігор; розглядаються приклади народних рухливих ігор, спрямованих на реалізацію завдань Базового компоненту дошкільної освіти України щодо фізичного виховання дошкільнят.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, фізичне виховання дітей дошкільного віку, рухова активність, народні рухливі ігри.

Постановка проблеми. Одними з головних завдань професійної діяльності педагогів закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) є зміцнення фізичного, емоційного та психічного здоров'я дошкільнят, забезпечення належного рівня підготовки дітей до навчання у школі, що закріплено відповідними нормативними документами.

Так, у Законах України «Про дошкільну освіту», «Про фізичну культуру» вказується на те, що одним із пріоритетних напрямів освітнього процесу в сучасних ЗДО залишається фізичне виховання дітей, спрямоване на охорону та зміцнення здоров'я дітей, підвищення опірності й захисних сил дитячого організму, поліпшення його працездатності; на своєчасне формування у малюків життєво важливих рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей і забезпечення належного рівня рухової підготовленості та фізичної культури взагалі; на виховання стійкого інтересу до рухової активності, потреби в ній, вироблення усвідомленого ставлення до здорового способу життя.

На важливість формування цих та інших базових якостей особистості у різні періоди дошкільного дитинства в ігровій та інших видах діяльності наголошено у змісті Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. В його освітній лінії «Особистість дитини» вказано на необхідність підвищення ефективності роботи педагогів з фізичного виховання дошкільників стосовно формування в них основних фізичних якостей, рухових умінь, культурно-гігієнічних, оздоровчих навичок тощо [1].

У наукових дослідженнях останніх десятиліть зазначено, що основними причинами різних відхилень у фізичному розвитку й стані здоров'я дітей є недостатня рухова активність, обсяг якої з кожним роком зменшується (В. Мурза, Л. Глазиріна, І. Поташнюк, Л. Сварковська, В. Язловецький та ін.), невідповідність дітей самостійно піклуватися про своє фізичне вдосконалення (О. Дубогай, М. Козленко, О. Козленко та ін.), недостатня увага вихователів і родини до проблеми виховання в дошкільників позитивного

ставлення до збереження й зміцнення свого здоров'я (Г. Беленька, О. Богініч, Н. Левінець, М. Машовець, І. Петренко, А. Цьось та ін.).

У сучасних наукових дослідженнях у галузі фізичної культури Е. Вільчовського, А. Вольчинського, Г. Воробей, І. Кліш, Є. Приступи, А. Цьося, А. Шевчук зосереджується увага на активних народних засобах фізичного виховання дітей – рухливих іграх, фізичних вправах, загартовуючих процедурах, гігієнічних факторах.

Грунтовний теоретичний і методичний матеріал стосовно українських народних ігор як засобу фізичного виховання зібрано в монографії А. Вольчинського та Н. Вольчинської «Українські народні рухливі ігри в системі фізичного виховання дошкільнят».

Заслужують на увагу посібник І. Лущик «Рухливі ігри в дитячому садку» та колективна праця науковців Є. Приступа, О. Слімаковський, М. Лук'яненко «Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика».

У навчальному посібнику С. Матвієнко та І. Заплішного «Українські народні рухливі ігри у дошкільному навчальному закладі» зазначено ретельну характеристику методики організації та проведення цих ігор на заняттях фізичної культури у дошкільному закладі.

Стосовно використання українських народних рухливих ігор як засобу фізичного розвитку дитини слід зазначити, що цей аспект у змісті чинних програм дошкільної освіти відображено у завданнях стосовно організації фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми усіх груп, починаючи з групи раннього віку.

Отже, проблема фізичного виховання дітей дошкільного закладу засобами народних рухливих ігор є актуальною і заслуговує на увагу і подальше дослідження.

Виклад основного матеріалу. Метою статті є висвітлення сутності і специфіки українських народних рухливих ігор як засобів зміцнення здоров'я і фізичного розвитку дітей дошкільного віку.

Народні ігри – це історія народу, оскільки вони відображають соціальне життя кожної епохи. Народна рухлива гра – найпопулярніший вид рухової діяльності дітей, що історично виникла, багатовіковим досвідом удосконалювалася і передавалася від покоління до покоління з метою адекватного фізіологічного, психологічного, естетичного, морального і соціального впливу на природний розвиток дитини, її пристосування до умов навколишнього середовища, зміцнення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та військової справи, а також поширення серед народу новостворених та запозичених фізичних вправ, що розвивали і збагачували його культуру [3, с. 6].

У вступі до збірки ігор «Літала сорока по зеленім гаю» український письменник Василь Довжик називає ігри народним мистецтвом: «Та й хитра ж штука, оця гра! Ви думали – такі собі пустощі, коли робити нема чого, то в креймахи грають, аби збавити час, а вона, ота забавка, – мистецтво. А вона має свій погляд на людину, батьківщину, добро, уявлення про тебе і світ. Гра

записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а наш національний характер» [4, с. 3].

Знаний в Україні вчений М. Стельмахович, високо оцінюючи роль народних ігор у вихованні дітей, зазначав: «Рухливі і спортивні ігри розвивають силу, спритність, витривалість, відвагу, рішучість, ініціативу, товариську взаємодопомогу, привчають дітей долати психічні і фізичні навантаження, гартують організм, створюють у дітей бадьорий настрій [5, с. 134].

З давніх-давен у різних регіонах України будь-які зібрання дітей супроводжувалися руховою діяльністю. Жодне свято не обходилося без рухливих ігор. Для участі в них залучались усі діти, які змагалися у стрільбі з луків, метанні сніжок, катанні на санчатах, лижах, ковзанах.

Ігри тісно пов'язані з національними традиціями, обрядами, звичаями. Під час гри дитина виконує певні дії, відтворюючи вчинки конкретної людини певного часу, імітує поведінку тварин, птахів, рослин, одержуючи необхідний обсяг знань, норм поведінки й моралі. Саме у грі вправи активізували рухову діяльність, розвивали в дитині процеси мислення, викликали у неї позитивні емоції й настрої. Тому духовний світ дитини – це безмежний світ найрізноманітніших відчуттів і почуттів, понять і образів, фантазій.

У дослідженнях багатьох вчених відзначається, що рухливі ігри – це природна біологічна необхідність, ступінь задоволення якої багато в чому визначає структурний та функціональний розвиток організму дітей. Адже правильно організована рухова активність у дитинстві створює передумови для нормальної життєдіяльності організму людини в дорослому віці. Вона виконує роль регулятора росту молодого організму, є необхідною умовою для становлення та удосконалення дитини як біологічної істоти і соціального суб'єкта.

В освітньому процесі ЗДО народні рухливі ігри традиційно використовуються як засіб і метод фізичного виховання. Використання цих ігор обумовлюється програмою з фізичного виховання, яка передбачає застосування народних рухливих ігор з метою прилучення дітей до занять фізичними вправами.

Дослідник Е. Вільчковський вказує на те, що, забезпечуючи комплексний підхід до різнобічної фізичної підготовки дошкільників, більшу увагу в період дошкільного дитинства слід приділяти розвитку в дітей швидкості, спритності й гнучкості, тобто тих якостей, що визначають специфіку найбільшого розвитку [2, с. 127].

Розглянемо питання впливу українських народних рухливих ігор на розвиток зазначених рухових якостей у дошкільників.

Для розвитку в дошкільників швидкості проводять рухливі ігри, котрі потребують негайних рухових дій в обставинах, що швидко змінюються, ускладнених додатковими завданнями, а також ігри з подолання певної відстані за найкоротший час. Наприклад, «Нема пана вдома», «Пастух і вовк», «Знайди свій будиночок», «Сад і горобці» тощо.

Важливою умовою удосконалення таких складових спритності, як рівновага та координація, є розвиток вестибулярного апарату.

Найефективнішими рухливими іграми щодо набуття дитиною рівноваги та координації, є ігри типу «ловилочка». Для розвитку у дошкільників спритності використовують ігри, де діти виконують складні за координацією рухи: влучити в ціль, показати засобами пантоміми фігуру та ін. Наприклад, «Вовк і кози», «Мисливці й зайці», «Кіт і мишка», «Конячка», «Сірий кіт», «Шуліка та квочка», «Діти й ведмідь» тощо.

Формування гнучкості у дітей має ґрунтуватися на чіткому дозуванні навантаження й уникати надмірного розтягування м'язів та зв'язок. Розвитку гнучкості дітей сприяють рухливі ігри, заґрунтовані на стрибках, метанні, лазінні та ігри, що вміщують танцювальні елементи. Прикладами таких ігор є «Вийшли в поле косарі», «Ялинка», «Гра в хусточку», «Огірочки» тощо.

Розвивати силу окремих м'язів рук, ніг та тулуба можна в іграх, які потребують короточасного силового напруження. Задля розвитку у дітей сили можна використовувати наступні народні рухливі ігри: «Мак», «Хто краще стрибне?», «Доповзи до брязкальця», «Жук», «Тримайся міцно», «Перетягування канату», «Ведмеді та бджоли» тощо.

Витривалість в дошкільнятах розвивається в іграх з інтенсивною руховою діяльністю, але оптимальною в часі для кожної вікової групи, наприклад, «Пастух і стадо», «До жени свою пару», «Велетні-карлики», «Два Морози» тощо.

Висновки. Отже, сучасна система фізичного виховання дітей дошкільного віку передбачає використання широкого спектру рухливих ігор, у тому числі – українських народних. Українські народні рухливі ігри, створені послідовною зміною вікових і соціальних ролей, мають великий потенціал всебічного розвитку дитини-дошкільника, оскільки вони найповніше відображають спосіб життя та звичаї нашого народу, його побут, рівень уявлень українців про світ, елементи національних побутових і військових дій. Процес навчання дошкільників українських народних рухливих ігор надає можливість ознайомити дітей з народними звичаями, традиціями, обрядами, сприяє вихованню у малят національної гордості, почуття патріотизму. «Для того, щоб животворне джерело народних ігор не замулювалося, – писав відомий український письменник і народознавець В. Скуратівський, – не згасали його пульсуючі водограї, котрі повсякчас погамовують духовну спрагу, приносять нам радість і здоровий дух, мусимо бути ревними зберігачами наших кращих народних традицій, серед яких уособне місце посідають дитячі ігри і яким відведена самою природою виняткова роль у вихованні наших дітей».

Література

1. Базовий компонент (державний стандарт) дошкільної освіти. [URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf)
2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: Навч. посіб., Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.

3. Вольчинський А. Я. Педагогічні умови застосування українських народних рухливих ігор у фізичному вихованні дітей 5-6 років : дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорт : спец. 24.00.02. Луцьк, 1998. 142 с.
4. Довжик В. М. Літала сорока по зеленім гаю. К., 1990. 22 с.
5. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. К, 1997. 232 с.

Солоненко Тетяна,
Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД – ОСНОВА ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкрито сутність компетентнісного підходу та його значення, як основи якості змісту освіти та освітнього процесу в умовах сьогодення. Здійснено порівняння характеристик знаннево-орієнтованого та компетентнісного підходів в освіті. Проаналізовано роль вчителя та учня в даному підході до навчання. Виділено основні принципи та особливості компетентності.

Сталі зміни, що відбуваються в теперішньому світі, спричиняють пошук нових підходів до формування освітньої політики, осмислення освітніх результатів та способів їх вимірювання. Сучасні виклики в освіті полягають у тому, що результати традиційного навчання не вповній мірі відповідають потребам молодих людей, очікуванням суспільства. Очевидно, що для того щоб бути успішним у житті, вже недостатньо мати глибокі знання з програмних предметів. Натомість треба вміти оперувати ними у практичній діяльності, бути відкритим до змін, уміти робити раціональний вибір, аналізувати та адаптуватися до повсякчас нових умов життя.

Тому освіта сьогодення ставить перед собою завдання не лише передавати знання, а й розвивати учнів, готуючи їх до життя в постійно змінному світі. Одним із ключових підходів, що дозволяє досягти цієї мети, є компетентнісний підхід. Ця стаття присвячена розгляду компетентнісного підходу як основи якості змісту освіти та освітнього процесу.

Компетентнісний підхід базується на ідеї, що освіта має спрямовуватися на розвиток компетентностей учнів, а не лише набуттям знань. Компетентність розглядається як інтегрована сукупність знань, умінь, навичок, які дозволяють особі ефективно діяти у різних сферах життя. Компетентність - це не лише наявність певних знань, а й здатність їх використовувати в різних життєвих ситуаціях [2; с.14]. Основними складовими компетентності є когнітивні, соціальні та особистісні аспекти.

В сучасній педагогіці є декілька тлумачень поняття компетентності. За Н. Бібік [1; с.46], компетентнісний підхід – це засіб оновлення змісту освіти, і означає переорієнтацію освіти з процесу на результат у діяльнісному вимірі. Під компетентністю особистості В. Химинець розуміє спеціально структуровані

набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. О. Дахін компетентність розглядає як уже сформовану, реально

існуючу якість особистості, а “компетенцію – як ідеальну, нормативну умову, яка забезпечує смислове наповнення компетентності [4; с.283]

У контексті освіти компетентнісний підхід передбачає перетворення освітнього процесу з акценту передачі знань на активну роль учнів у власному навчанні та розвитку. Він ставить перед собою завдання розвивати не лише когнітивні навички, а й сприяти розвитку критичного мислення, творчості, комунікативних умінь та інших компетентностей, які є життєво важливими в теперішній час. Результатом такої освіти мають бути сформовані компетентності, які виявляються в ситуаціях, пов’язаних із застосуванням знань та умінь під час розв’язування завдань в умовах, що відрізняються від тих, у яких ці знання засвоювалися [2; с.15].

Формування компетентностей в учнів зовсім не заперечує необхідності знань. Компетентнісне навчання – це про динамічне поєднання знань, умінь та цінностей. Лише в комплексі це дає результат. Знання в цьому випадку – не самоціль, а радше засіб формування умінь. Адже недостатньо просто засвоїти окремі знання й уміння, важливо навчитись їх застосовувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях [2; с.14].

Як видно з таблиці 1 [3], формування змісту освіт на компетентнісній основі здійснюється також через визначення результатів, які планується отримати. На зміну монологічному викладанню навчального матеріалу приходить навчальна діяльність, формування в школярів досвіду самостійного розв’язування пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем. Такий підхід до організації навчального процесу потребує використання нетрадиційних продуктивних методів навчання, а саме методів досліджень (учитель разом з учнями формулює проблему, учні, самостійно обравши засоби, вирішують її), проєктів, портфоліо, ситуативного методу, евристичних питань (спонукає учнів думати, аналізувати), методу інциденту (залучення учнів до участі в олімпіадах, конкурсах) тощо [5; с.120]. Важливим є те, що за компетентнісного підходу результатом навчального процесу є навчальні досягнення здобувачив освіти, а не формально засвоєні знання.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика знаньсво-орієнтованого та компетентнісного підходів в освіті

Чинники порівняння	Традиційний підхід	Компетентнісний підхід
Мета	Формування розвиненої гармонійної особистості	Формування конкурентоспроможної особистості
Орієнтація на	Знання, вміння, навички	Знання, вміння, навички, ставлення, мотивація, цінності, реалізація способів діяльності
Суть	Поступове формування спочатку знань, потім умінь та навичок, розвиток інтелектуальної складової для	Інтеграція інтелектуальної та навичкової складових діяльності; Проєктування життєвих ситуацій та формування навичок творчого

	відтворення знань («знання про всяк випадок»)	використання знань
Принцип утворення	Зміст навчання формується «від мети»	Зміст навчання формується «від результату»
Методи навчання	Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частковоекспериментальний метод	Окрім традиційних методів навчання широкого використання набувають продуктивні методи. Метод проектів – технологія, що створює педагогічну ситуацію, за якої учні не лише здобувають нові знання або способи діяльності, а й розвивають власну систему цінностей, рефлексивно оцінюють свої досягнення, спираючись на власний досвід Ситуативний аналіз дає змогу здійснювати зв'язок теорії з практикою і спиратися в процесі навчання на суб'єктивний досвід учнів. Аналіз ситуації виконується в контексті конкретного завдання: знайти проблему, розв'язати її, сформулювати запитання, знайти рішення, вибрати із запропонованих тощо Портфоліо – сприяє навчанню школярів замислюватися над тим, чого вони навчилися, як можна використати здобуті знання та вміння в життєвих ситуаціях Дослідницькі, експериментальні методи тощо
Результати навчального процесу	Засвоєння змісту освіти: • запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу різного рівня складності; • застосування знань за зразком, виконання дій за правилами; • використання знань у незнайомій ситуації, тобто творчо	Навчальні досягнення: • засвоєння певного обсягу знань і здатність відтворити їх; • здатність розв'язувати стандартні завдання, використовуючи основні способи пізнавальної діяльності на основі наявних предметних знань та умінь; • здатність розв'язувати проблеми, що виникають в навколишньому середовищі засобами предмета; • розпізнавати проблеми, що виникають і які можна розв'язати засобами предмета: • формулювати ці проблеми мовою предмета; • інтерпретувати отримані результати з урахуванням порушеної проблеми; • формулювати і записувати кінцеві результати вирішення проблеми

Основні принципи компетентнісного підходу є:

1. Орієнтація на результат – освітні програми та методи навчання розробляються з урахуванням очікуваних результатів, які повинні досягти здобувачі освіти.

2. Індивідуалізація - урахування індивідуальних особливостей здобувача освіти та розвиток його особистих компетенцій.

3. Активність учасників освітнього процесу - наголос на активній участі здобувачів освіти у процесі засвоєння знань та умінь.

4. Інтеграція знань - вивчення предметів та тем у зв'язку з реальними життєвими ситуаціями, що дозволяє зрозуміти їх важливість та застосування в практиці.

Якою ж є роль вчителя та учня в компетентнісному підході?

У компетентнісному підході вчителю випадає роль не лише посередника в передачі знань, а й організатора освітнього процесу, який створює умови для розвитку різних компетентностей здобувачів освіти. Він стимулює самостійність, ініціативу та творчість здобувачів освіти, сприяє формуванню їхньої внутрішньої мотивації до навчання.

Здобувач освіти у цьому підході активно залучається до освітнього процесу, відчуває відповідальність за своє навчання та розвиток. Він вчиться не лише приймати інформацію, а й критично аналізувати її, застосовувати в різних ситуаціях та шукати нові шляхи розвитку.

Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі відбувається шляхом оновлення змісту освіти, а саме:

1. Розробка компетентнісно-орієнтованих програм - це включає в себе визначення ключових компетенцій, які необхідно розвивати здобувачам освіти, та визначення засобів їх досягнення.

2. Активне використання інтерактивних методів навчання - діалогові форми роботи, групові дискусії, проекти, які сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

3. Оцінка за компетентністю - вимірювання навичок та умінь здобувачів освіти на основі їх здатності застосовувати знання у реальних ситуаціях.

Який вигляд має компетентнісне навчання на практиці?

За класичного підходу до навчання сценарій уроку розгортається орієнтовно за такою логікою: вчитель повідомляє тему, пояснює, для чого вона в житті, розказує та ілюструє тему. Викладання нової теми за компетентнісного навчання ґрунтується на проблемному та діяльнісному підходах.

Розглянемо, який вигляд має компетентнісне навчання на прикладі проведення практичного заняття у 7 класі «Уявна подорож Києвом часів Ярослава Мудрого».

За компетентнісного навчання урок розпочинається з проблемного питання або проблемної ситуації.

Наприклад учитель ставить проблемне питання «Чи можна уявити історичний Київ без Софії Київської?», відповідь на яке здобувачі освіти дадуть в кінці уроку.

На етапі проведення практичного заняття після перегляду фрагменту відео «Ярослав Мудрий князь Київський» вчитель пропонує дітям відповісти на запитання:

На що спрямовував свої зусилля князь Ярослав?

Як ви гадаєте, чому князь приділив велику увагу розбудові Києва?

Які архітектурні пам'ятки було споруджено за часів Ярослава Мудрого

Як ви гадаєте, чому князь приділив велику увагу будівництву церков у Києві?

Для подальшої продуктивної роботи можна поставити учням завдання – «Уявіть себе візантійським купцем. Покажіть, користуючись картою, яким шляхом ви можете потрапити до Києва?» або «Вправа «Історичні пазли» (скласти карту «Київ XI-XIII ст.»). Карта візантійського купця, який вперше прибув до Києва, пошкоджена. Допоможіть її відновити і розробіть маршрут екскурсії «містом Ярослава»».

На етапі узагальнення і систематизації знань, формування вмінь та навичок учитель рекомендує здобувачам освіти в парах опрацювати текст «Сучасні історики про місце Софійського собору в культурному житті нашої держави та визначити «Яке місце посідала Софія Київська в культурному житті Середньовічної України?»:

релігійний та культурний центр;

центр літописання, передової думки.

В ході роботи над проблемним запитанням «Чи можна уявити історичний Київ без Софії Київської?» визначили: Софія Київська – одна з найкращих пам'яток Європи XI ст.; своєрідний музей; звести такий храм могла лише багата та сильна держава, що іще раз підтверджує значення діяльності князя Ярослава.

Такий шлях до розкриття теми довший, але і значно дієвіший. Так учитель формує в учнів не тільки предметні знання та уміння, а і ключові компетентності та наскрізні вміння (м'які навички).

Як оцінювати компетентності?

Оцінити, чи опанував здобувач освіти ті чи інші компетентності, можна через виконання завдань, що передбачають аналіз та оцінювання ситуації, або ж у практичній діяльності. Причому оцінювати компетентності можна і через тестові завдання, якщо вони передбачають, наприклад, виявлення істинних чи хибних суджень. Гарним полем для виявлення компетентностей також є дискусії, у яких дитина має проаналізувати та синтезувати різну інформацію, щоб підібрати переконливі аргументи [6].

Важливою ознакою компетентності є також суб'єктність здобувача освіти [6], його відповідальне ставлення до навчання, а також уміння вчитися самостійно.

Конкретними проявами цього можуть бути:

уміння ставити навчальні цілі;

формулювати критерії правильності виконання завдання;

організувати власну діяльність самостійно;

планувати час;
звертатися по допомогу в разі потреби, а також надавати допомогу та співпрацювати в групі;
здійснювати само- та взаємооцінювання.

Переваги компетентнісного підходу

Розвиток критичного мислення та творчих здібностей здобувачів освіти.

Підвищення мотивації до навчання через зосередження на практичному застосуванні отриманих знань.

Підготовка здобувачів освіти до життя в сучасному суспільстві, де важливо не лише знати, а й вміти застосовувати отримані знання.

Отже, компетентнісний підхід в освітньому процесі визнається одним з найбільш перспективних напрямків реформування системи освіти. Він сприяє підвищенню якості знань, формуванню готовності учнів до життя в сучасному суспільстві та успішній адаптації до змін. Впровадження компетентнісного підходу вимагає зусиль з боку учителів, учнів, а також системи освіти в цілому, проте його результати можуть бути надзвичайно значущими для майбутнього освіти та суспільства в цілому.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Байбара Т. М., та ін. Педагогічна думка, 2012. С. 46–53.

2. Ващенко Л. Компетентнісний підхід в освіті: від засвоєння знань до оволодіння ними, «Біологія і хімія в сучасній школі». – 2012. – № 4, С.14-18
Нечаєв І. Ю. Таблиця «Порівняльна характеристика компетентнісного та

3. традиційного підходів в освіті» URL:
<https://vseosvita.ua/library/tablica-porivnalna-harakteristika-kompetentisnogo-ta-tradicijnogo-pidhodiv-v-osviti-138778.html>

4. Овсієнко Л.М. Проблеми реалізації компетентнісного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів-словесників. Том 1 № 61 (2012): Збірник наукових праць "Педагогічні науки", С.281-286.
URL:<https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2989>

5. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. –324 с.

6. Що таке компетентнісний підхід у навчанні – відповідає Державна служба якості освіти, 28 січня 2022. URL: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Стаття присвячена розгляду проблеми компетентнісного підходу у освіті, аналізу поглядів науковців на проблему трактування даного поняття у світлі сучасної освітньої парадигми. Розглянуто поняття компетентнісного підходу, його сутність, функції та особливості реалізації в системі сучасного освітнього процесу, розглянуті причини впровадження та оцінки інноваційності компетентнісного підходу в освіті.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, базові компетентності, навчально-виховний та освітній процес.

Постановка проблеми. Нинішнє суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Для виконання цього завдання необхідний розвиток особистісних якостей і творчих здібностей людини, уміння самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасного освітнього процесу. А його головне завдання – підготовка компетентної особистості, здатної знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях. Тому актуальним завданням сучасної освіти є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

Мета статті – дослідження сутності поняття компетентнісного підходу та його реалізації в освітньому та навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зробивши аналіз останніх досліджень можна виявити, що проблема використання компетентнісного підходу в освіті стала актуальною і широко досліджуваною в сучасній педагогіці. Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші.

Виклад основного матеріалу. Перед вітчизняною освітньою системою стоїть завдання сформувати громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності, а формування ключових компетентностей, що відповідають основним видам діяльності громадянина, стає актуальним

завданням навчально-виховного процесу навчального закладу [5]. Академік В. Кремень наголошує на необхідності змін функцій навчального процесу в освітніх закладах різних рівнів, який традиційно був зорієнтований на отримання суми знань тими, хто навчається. Поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою постає завдання навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя. Актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити людину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побутовій та ін.

Нині молоде покоління входить у глобалізований динамічний світ, у відкрите суспільство, а це актуалізує роль життєвої компетентності дітей. Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, дитина сучасного навчального закладу мусить володіти певними якостями та вміннями:

- швидко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях;
- критично мислити;
- використовувати набуті знання й вміння в навколишній дійсності;
- бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в команді;
- уміти уникати конфліктів та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
- уміти добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку й самовдосконалення;
- бережливо ставитися до свого здоров'я й здоров'я інших як найвищої цінності [5].

Всі ці обставини зумовлюють потребу в оволодінні сучасними компетентностями, які дають особистості можливість реалізувати в житті свій пізнавальний, творчий, діяльнісний потенціал.

Зазначимо, що компетенція і компетентність — два різних поняття.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво-важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини [2]. Поняття «компетентність» знаходиться зараз в епіцентрі світової педагогічної думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії закладів освіти, результатів освітньої діяльності.

Це поняття має складний зміст, оскільки охоплює різні сторони особистості (як людини, суб'єкта діяльності, індивідуальності) та інтегрує її різноманітні характеристики. Близьким за змістом до поняття «компетентність» є поняття «компетенції», що вперше було запропоновано Міжнародною організацією праці на початку 90-х років у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки управлінських кадрів.

Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості, нею вона стає в процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність. Поняття «компетенція» є тотожним поняттям «знання» і «повноваження». Під «компетенцією» розуміють коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу

або посадовій особі наперед задану вимогу (норму), сукупність взаємопов'язаних якостей особистості відносно означених предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності, високу обізнаність із чим-небудь, узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності.

«Компетенція» як семантична категорія є вторинною відносно категорії «компетентність», оскільки розкриває функціональний аспект діяльності фахівця як активного суб'єкта, що реалізує на практиці різні компетенції, якими він володіє [6].

В основі концепції компетентності лежить ідея становлення компетентної особистості, яка не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні та громадянські якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

Компетентнісний підхід передбачає окреслення чіткого кола компетенцій, тобто необхідного комплексу знань, навичок, ставлень та досвіду, що дає змогу ефективно виконувати певну діяльність або певну функцію в умовах життєвої компетентності. [4].

Життєва компетентність особистості – це знання, уміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язування життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту. Життєва компетентність передбачає свідоме і відповідальне ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей. Визначають наступні основні складові життєвої компетентності:

- вміння орієнтуватись у навколишньому середовищі;
- знання своїх особистих якостей, своїх позитивних і негативних рис;
- здатність до самовдосконалення;
- здатність розуміти та вірно оцінювати інших людей, встановлювати з ними адекватні способи спілкування, проявляти толерантність у стосунках;
- вміння керувати собою [4].

Компетентнісний підхід допомагає досягнути розумного балансу між знаннями і вміннями. Знання як самоціль має поступитися знанню як інструментові життя, що забезпечує дитині можливість жити в гармонії зі своєю природою та довкіллям, суспільством, окремими людьми, можливість оволодівати новими технологіями. Такий підхід відповідає не тільки об'єктивним потребам дітей, а й напрямам творчих пошуків педагогів. Ці пошуки пов'язані з реалізацією ідеї розвивального навчання, педагогіки співробітництва, особистісно-орієнтованого навчання. Всі ці ідеї відображають намагання вирішити проблему мотивації навчальної діяльності дітей, створити модель «навчання із захопленням» .

Компетентнісний підхід полягає в акцентуванні на накопиченні нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в дітей здатності практично діяти, застосовувати індивідуальну техніку та досвід успішних дій [8].

На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватися у сучасному суспільстві, інформаційному просторі. Важливим є усвідомлення самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання [5].

Слід відзначити, що акцентування сучасної освіти на розвитку життєвих компетентностей є однією із освітніх вимог впливових міжнародних організацій, а саме: Ради Європи, Організації економічного співробітництва та розвитку тощо. Європейські експерти пропонують таку внутрішню структуру компетентності:

- знання;
- пізнавальні навички;
- практичні навички;
- відношення;
- емоції;
- цінності та етика;
- мотивація [4].

Також до ключових компетентностей відносимо:

1. Пізнавальну компетентність: навчальні досягнення, інтелектуальні завдання, вміння навчатися та оперувати знаннями.

2. Особистісну компетентність: розвиток індивідуальних здібностей і талантів; обізнаність у власних сильних та слабких сторонах; динамічні знання.

3. Соціальну компетентність: співпраця, робота в команді, комунікативні навички; здатність приймати свої рішення і прагнути до розуміння власних потреб і вимог; соціальне єднання, вміння визначити особисті ролі в суспільстві; ціннісні орієнтації; розвиток особистісних якостей; культура міжособистісних відносин.

4. Творчу компетентність: гнучкість – здатність до висловлювання різноманітних ідей; здатність удосконалити об'єкт, долаючи деталі; оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно; здатність вирішувати проблеми, тобто до аналізу і синтезу [2, с. 56].

Для реалізації компетентнісного підходу до навчання педагог повинен сприяти зацікавленості кожного учня в роботі колективу за допомогою чіткої мотиваційної установки, використовувати різноманітні форми й методи навчальної діяльності, стимулювати учнів висловлювати свої думки без страху бути покараним за неправильну відповідь. Важливим також є вміння педагога створювати на занятті такі ситуації, які дають можливість кожному учневі проявити ініціативу, самостійність.

Висновки. Отже, з викладеного вище матеріалу, можна зробити висновок, що компетентнісний підхід в освіті – це сучасний орієнтир. Для того, щоб він повною мірою став реальністю, необхідно втілювати його ідеї в педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, то очевидно, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти навчального процесу. Компетентнісний підхід в освіті має здолати її однобічність, певну відірваність освіти від потреб суспільства. Цей підхід дасть

змогу підготувати ініціативних, самостійних і відповідальних членів суспільства, котрі матимуть не лише ґрунтовні теоретичні знання, а й певні компетенції, тобто вміння ними користуватися, будуть здатні вирішувати професійні та соціальні завдання і відповідати за їх наслідки.

Література

1. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Д. — Київ: Виховання і культура №12 – 2009. — с.5 – 7.
2. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості / О. В. Глузман // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – с. 51–61.
3. Дьяченко Б. Василь Сухомлинський у діалозі з компетентнісним підходом / Б. Дьяченко // Освіта на Луганщині. – 2008. – № 29. – с. 13 –16.
4. Єрмаков І. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. зб. / І. Єрмаков, Н. Софій. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с.
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О.І.Локшина та ін.; за заг. ред. О.В.Овчарук. – Київ: К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти / О.Пометун. Київ: Вісник. – 2004. - №22
7. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / О. І. Пометун. – Київ: К.І.С., 2004. – с. 15-25.
8. Родніна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родніна. – Харків: Основа, 2006. – 94 с.
9. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В.Химинець. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.

РОЗДІЛ № 5

Роль та місце інформаційних технологій у системі розвитку професійної компетентності педагога в умовах післядипломної освіти

Захарченко Вікторія,
Путивль

ЦИФРОВІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Через вплив зовнішніх факторів українська освіта знаходиться на етапі все більшого переходу в онлайн режим. Нині педагоги у постійному пошуку сайтів та платформ, які допоможуть зробити заняття більш сучасними та ефективними. Ця стаття розглядає питання використання цифрового контенту в навчанні та як це може сприяти підвищенню ефективності освітнього процесу в позашкільній освіті. Оцінюється роль цифрових технологій у сучасній педагогіці, перераховуються його переваги, підкреслюються значення інформаційно-комп'ютерних технологій у підвищенні якості навчання вихованців.

Ключові слова: цифрові освітні ресурси, цифровий контент, цифрова грамотність, онлайн навчання, інтерактивне навчання, інфографіка, креативність.

Останнім часом освітній процес в Україні потребував певної модернізації та інноваційних підходів у зв'язку з введенням карантинних заходів через поширення вірусу COVID-19, запровадження воєнного стану та неможливості реалізації офлайн навчання. Більшість закладів позашкільної освіти перейшли в онлайн формат. Заняття проходять синхронно через Zoom, Microsoft Teams чи Google Meet та асинхронно шляхом розміщення завдань і прав на навчальній платформі типу Google Classroom. Друковані підручники та навчальні посібники дещо втрачають свою актуальність та ефективність. Педагог під час онлайн заняття не повинен обмежуватися лише поданням матеріалу у форматі лекції. Конфуцій писав: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу й обговорюю - я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю - я набуваю знань». Як показують результати досліджень, 20-30% людей запам'ятовують інформацію за допомогою слуху, 40% - за допомогою зору, а решта найкраще запам'ятовують, коли записують почуте або застосовують отримані знання на практиці [7].

На допомогу сучасному педагогу стають у нагоді цифрові ресурси, які дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому цифрові технології не замінюють викладача, а доповнюють його. Таким заняттям властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання. Цифрові ресурси надають педагогу нові можливості,

дозволяючи разом із вихованцем отримувати задоволення від захоплюючого процесу спілкування та пізнання.

Перед педагогом постає питання пошуку та застосування зручних онлайн сервісів для організації навчального процесу. Як те, що раніше опрацьовувалося в підручнику та на дошці, перенести в онлайн формат аби це було швидко та зручно? Як організувати спільну роботу вихованців над одним завданням і мати змогу її контролювати? Як зацікавити та залучити? Сервіси різняться функціоналом, тому для реалізації креативних ідей використання навіть декількох платформ може бути недостатньо.

Метою і завданням статті є огляд та аналіз низки цифрових засобів і ресурсів цифрового освітнього середовища, що використовують педагоги позашкільної освіти для розвитку і формування у вихованців комунікативної та інформаційно-цифрової компетентностей, надання пропозицій сучасним педагогам.

Заняття в позашкільлі з використанням цифрових технологій розвивають аналітичне і критичне мислення, а це допомагає вихованцям орієнтуватися в цифровому просторі, аналізувати потік інформації. Сюди варто віднести використання соціальних мереж, сайтів, YouTube-каналів, чатів, розсилок тощо. Проактивним педагогам будуть у нагоді такий сервіс як *Wordwall* - багатофункціональний інструмент для створення як інтерактивних, так і друкованих матеріалів. Інтерактивні вправи відтворюються на будь-якому пристрої, що має доступ до інтернету: на комп'ютері, планшеті, телефоні або інтерактивній дошці. Сервіс пропонує багато шаблонів, за допомогою яких можна створити дидактичні ігри.

Створивши ігрову вправу, надаємо посилання вихованцям, вбудовуємо на свій сайт, ділимося з колегами в соцмережах. Завдання легко персоніфікувати. Тобто призначити завдання, де вихованець вказує своє прізвище. Завдяки цьому, відстежується результат роботи кожної дитини. Ігрові вправи використовуємо як тренажер при повторенні, як навчальні завдання на інтерактивній дошці чи домашні завдання.

Ні для кого не секрет, що ефективні заняття мають супроводжуватися наочністю. І це логічно! Адже дітям до вподоби яскраві зображення, відео, інфографіки, анімації та діаграми. На думку багатьох учених, саме ці яскраві елементи наш мозок запам'ятовує найкраще. То чому б не поєднати приємне з корисним, але зробити це по-новому? Саме створення інтерактивного контенту стало трендовим! Мова йде про сервіси Thinglink, Interacty, Genially.

Thinglink – це сервіс, що дає змогу створювати мультимедійні картинки, на які наносяться маркери. При наведенні на них з'являється мультимедійний контент. Сервіс дозволяє зібрати до купи кілька посилань, таблиць і картинок, навчальні відео, діаграми, фото та екскурсії надавши їм вигляд цілісного матеріалу. Для вихованців даний сервіс пропонує багато варіантів проявити свою творчість; надає можливість відчутти та побачити свої справжні досягнення, наприклад, створити онлайн-портфоліо через розробку серії зображень (картинок) або відео.

Interacty - це ресурс, що дозволяє створювати інтерактивний вміст для

навчання: ігри, вікторини та конкурси за допомогою простих шаблонів, щоб підвищити зацікавленість, мотивувати більше дітей до навчання і заохотити аудиторію до активної участі. Interacty надає більше можливостей педагогу для тісної взаємодії з вихованцями.

Genially - мультизадачний онлайн-сервіс для створення презентацій, інтерактивних зображень, карт, звітів, інфографік, вікторин, плакатів, відео, стрічок часу, ігор та віртуальних посібників. Сервіс містить понад тисячу різноманітних шаблонів, за допомогою яких можна швидко і без зайвих зусиль створювати інтерактивний контент [5].

Існують інтернет-сервіси та додатки, здатні не відволікти, а навпаки – залучити до навчання. І *Book Creator* один із них. Це простий, стильний та ефективний інструмент для створення інтерактивних матеріалів, з допомогою яких можна зробити навчання цікавішим та додати в заняття творчості, а також збільшити рівень залученості дітей в освітній процес. Цей сервіс допомагає швидко створити інтерактивну книгу, газету, підручник, блокнот, дозволяє комбінувати різноманітні медіа-ресурси такі як: текст, фотографії, відео та звук, для створення інтерактивного та цікавого змісту. Платформа має простий та інтуїтивний інтерфейс, що дозволяє кожному, навіть без попереднього досвіду в розробці книг, ефективно працювати з ним.

Також створення електронних книг можливе і на безкоштовній платформі *Ourbook*. У ній можна створювати красиві сторінки та листати цифрові книги протягом кількох хвилин. Можна вбудовувати відео, музику, анімацію, ігри, карти та багато іншого.

Для візуалізації успіхів та мотивації дітей, зокрема за допомогою формувального оцінювання, педагогу стане в нагоді сервіс *MentiMeter* – це онлайн-інструмент для створення інтерактивних презентацій з інтерактивними елементами для навчання. Завдяки цьому інструменту заняття перетворюється в діалог з аудиторією. З добувачами освіти за допомогою цього інструменту можна провести опитування, голосування та вікторину в режимі реального часу. Сервіс можна використовувати на тренінгу, занятті, педраді, під час публічних виступів для інтерактивної взаємодії з аудиторією. Голосування проводяться в режимі реального часу, що дозволяє отримувати моментальний зворотний зв'язок від аудиторії.

Ще однією не менш цікавою і корисною для організації освітнього процесу в позашкільній освіті є навчальна онлайн-платформа *Renderforest*. Цей сервіс допомагає не лише візуалізувати навчальний матеріал, але й формує у вихованців уміння виокремлювати головну інформацію з-поміж другорядної, визначати ключові слова, чітко, стисло й логічно висловлювати думки.

Renderforest є універсальною безкоштовною онлайн-платформою для створення презентацій, слайд-шоу, логотипів, мокапів, листівок, цифрових історій. Найважливішою частиною роботи над відеороликом є створення сценарію. Скільки речень — стільки й сцен. Усі графічні об'єкти, музичний супровід підбираються автоматично за ключовими словами (хоча програма передбачає й можливість самостійного підбору ілюстративного матеріалу). Тому сценарій необхідно ретельно продумувати. Онлайн-платформа

Renderforest може бути застосована педагогом для створення навчального відео, формування навчальних завдань [4].

Надзвичайно популярною в позашкільній діяльності є платформа графічного дизайну *Canva*, яка дає можливість підготувати тематичні пам'ятки, брошури, плакати, листівки, фото колажі та пости для соціальних мереж, інтерактивні дошки, аркуші завдань, інфографіку, діаграми, презентації, які згодом можна роздрукувати та роздати здобувачам освіти при офлайн навчанні, а якщо онлайн – просто надіслати у месенджери. Цей сервіс дозволяє зберігати готовий продукт у зручних форматах, а також надає можливість працювати над спільним проектом колективно, обираючи в Інтернеті необхідну інформацію, опрацьовуючи її та критично оцінюючи.

Робота із сервісом можлива лише за умови реєстрації через електронну пошту. *Canva* має легкий та зрозумілий інтерфейс, який базується на принципі «drag and drop» (перетягни та встав). Окрім готових шаблонів різного напрямлення платформа містить унікальні шрифти та графічні елементи: наліпки, фігури, таблиці, анімовані об'єкти, фото, а також відео та аудіо семпли.

Для початку роботи, користувач обирає необхідний шаблон і отримує білий віртуальний аркуш, параметри якого може налаштувати. Ліворуч з'являється бокова панель з добіркою унікальних дизайнів, елементів та текстових стилів. Їх можна обрати із запропонованих, за категоріями або скористатись пошуком. Те, що сподобалось, перетягується на білий аркуш, редагується і, таким чином, створюється новий дизайн об'єкту. Для того, аби педагог та вихованці працювали над одним проектом у режимі реального часу, потрібно, аби всі учасники, а не лише педагог, були зареєстровані в сервісі *Canva*. Тоді організатор матиме змогу відкрити іншим доступ з правом редагування. Сервіс має велику кількість функцій та готових основ для різних сфер діяльності. Що і яким чином можна задіяти в освітньому процесі залежить від креативності учасників цього процесу [1].

Отже, на сучасному етапі розвитку освіти впровадження цифрових технологій у позашкільну освіту, що спрямовані на використання якісно нових форм організації позашкільної життєдіяльності вихованців, медіаграмотність, навички роботи з технологіями є надважливими умовами успішної діяльності педагогів.

Сучасні здобувачі освіти – це діти, що відносяться до цифрового покоління, які вільно володіють будь-якими гаджетами. Позашкільна робота з використанням цифрових технологій мотивує їх до процесу навчання, оволодіння новими знаннями, стимулює до формування особистості, поглиблює професійну спрямованість, оволодіння сучасними технологіями, безпосередньо пов'язаними з майбутньою професійною діяльністю.

Література

1. Гончарова І.П. Використання цифрових технологій в розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти в позааудиторній роботі закладу професійної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/732243/1/цифрових_технологій_позааудиторна.pdf

2. Генсерук Г.Р., Бойко М.М. Цифрові технології як засіб підвищення якості освітнього процесу закладу вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15380/1/37_Henserk_Boiko.pdf

3. Дишлєва С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://osvita.ua/school/technol/6804>

4. Інформаційний каталог навчального відео для опанування освітніми онлайн-сервісами [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://bcprpp.net.ua/180-інформаційний-каталог-навчального-відео-для-опанування-освітніми-онлайн-сервісами.html>

5. Застосування цифрових технологій під час дистанційного навчання учнів початкової школи в освітньому процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://naurok.com.ua/zastosuvannya-cifrovih-tehnologiy-pid-chas-distanciynogo-navchannya-uchniv-pochatkovo-shkoli-v-osvitnomu-procesi-205566.html>

6. Типи та відповідні особливості сприйняття в дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/5069/>

**Зудінова Ірина,
Путивль**

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА, ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СУПРОВОДУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТА ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті представлений аналіз найбільш актуальних цифрових інструментів і цифрових платформ навчання, які спеціалізовані або зручні для використання при організації та супроводі дослідницької та проєктної діяльності здобувачів позашкільної освіти та педагогів.

Ключові слова: дослідницька діяльність вихованців, проєктна діяльність вихованців, цифрові платформи, наставництво, користувачі, вихованці.

Нова технологічна революція запустила трансформаційні процеси освіти в тому числі і післядипломної. Цифрові інструменти стають все більш актуальними для організації та супроводу дослідницької та проєктної діяльності здобувачів освіти так і самих педагогів. Завдяки цифровим технологіям вихованці можуть швидше та ефективніше знаходити інформацію, спілкуватись з експертами та однолітками, а також створювати та презентувати свої проєкти.

Період масового переходу на дистанційне навчання дав поштовх у систематизації управління освітньою діяльністю щодо застосування цифрових ресурсів. В даний час існує ряд онлайн сервісів, що дозволяють ефективно

організовувати та супроводжувати проєктну та дослідницьку діяльність вихованців в умовах дистанційного навчання. Вони допомагають створювати інтерактивний віртуальний простір, упорядковувати та ефективно організовувати проєктну діяльність гуртківців. При цьому ці цифрові інструменти можуть допомагати і при очній формі навчання. [5].

Зупинимо свою увагу саме на використанні інструментів і цифрових платформ навчання, які спеціалізовані або зручні для використання при організації та супроводі дослідницької та проєктної діяльності здобувачів позашкільної освіти та педагогів. На основі аналізу загальнодоступних досліджень розмічених в мережі інтернет, присвячених використанню цифрових інструментів у навчанні, сформуємо критерії для відбору цифрових інструментів для супроводження дослідницької та проєктної діяльності здобувачів позашкільної освіти та педагогів. Після цього проведемо порівняння обраних цифрових платформ. У перелік розглянутих інструментів потрапили 14 об'єктів, які були відібрані в процесі вивчення інших досліджень та на основі власного досвіду роботи з вихованцями, а також досвіду колег-позашкільників. Цей перелік включає сервіси GlobalLab, GitHub, Реактор, The Concord Consortium, Net Logo, Віртуальні Лабораторії МЕШ, Miro, Canva, Padlet, Jam board, Microsoft Teams, Google Classroom, Edmodo та Moodle. Немає сенсу намагатись охопити всі існуючі на ринку цифрові рішення та послуги, яких безліч, тому були обрані найбільш відомі та популярні в середовищі педагогів, які працюють з вихованцями з супроводу їх дослідницької та проєктної діяльності. [2].

Розглянемо детальніше, що пропонує кожен із згаданих ресурсів, які можна використовувати на тому чи іншому етапі реалізації дослідження чи проєкту.

Платформа GlobalLab має розділ «Ідеї», в якому початківцям пропонується ознайомитися з цікавими питаннями для досліджень. Під кожною ідеєю користувачі можуть залишати свої реакції та коментарі, що допомагає відстежувати актуальність проблем. Цей розділ може також допомогти і самому наставнику набиратися нетривіальних ідей щодо проєктної та дослідницької роботи. Існує можливість об'єднуватися в групи цілим гуртковим колективом, об'єднанням по інтересам і таким чином брати участь у різних заходах. Крім того, GlobalLab пропонує вихованцям брати участь у краудсорсингових проєктах та дослідженнях, конкурсах, діяльність у яких може розширити кругозір та знайти однодумців. Педагог також є учасником творчої діяльності, тому для нього важливо стежити за актуальними подіями, а також за успіхами колег. Для цих Цілей GlobalLab пропонує розділ «Блог тьютора». [3].

Говорячи безпосередньо про роботу над проєктом чи дослідженням, зауважимо, що вихованець проходить шість етапів заповнення необхідних полів: «Опис», «Протокол», «Анкета», «Результати», «Висновки» та «Доступ». На етапі «Опис» користувачам пропонується заповнити ключову інформацію про свою роботу – назва, анотація, ключові слова, предмет, вік вихованця та зображення. Потім на основі цієї інформації вихованець може приступати до заповнення рядків наступного етапу.

На кроці «Протокол» користувачеві пропонується сгенерувати мету та гіпотезу роботи, як він збиратиме дані, які обладнання та матеріали знадобляться, дати обґрунтування цих відповідей, а також згадати техніку безпеки.

На етапі «Анкета» вихованцям потрібно скласти свою анкету для збору даних, сервіс пропонує широкий спектр типів питань. Після того, як дані були отримані, передбачається, що користувач перейде до виведення результатів. В розділі «Результати» можна складати графіки, таблиці, ставити фільтри для відбору різних даних. Після цього в розділ «Висновки» вихованець дає пояснення до отриманих результатів та на останньому етапі «Доступ» користувач вирішує, хто зможе дивитися на його роботу.

На платформі «Реактор» також є велика кількість запропонованих заходів. Крім того, сервіс пропонує різноманітні майданчики, на базі яких можна виконувати проєкти. Це добре тим, що дані майданчики допомагають реалізувати проєкт чи дослідження на новому рівні, можуть надавати ресурси, яких не може запропонувати заклад освіти. Так само, як і в GlobalLab, тут можна дивитися роботи інших користувачів та залишати реакції, проте відсутня функція коментування.

Під час завантаження проєкту або дослідження на сервіс «Реактор» користувач проходить чотири етапи: опис, обкладинка, файли та план проєкту. На першому етапі вихованець також вводить ключову інформацію: назва, анотація, проблема, розв'язання та ключові слова. Потім користувач повинен підібрати обкладинку для своєї роботи, яку бачитимуть інші користувачі в каталозі проєктів. Третій крок передбачає завантаження презентації проєкту або дослідження та інших супутніх файлів. І нарешті, на останньому етапі вказується наставник.

GitHub – веб-сервіс хостингу проєктів у сфері ІТ, також використовується як соціальна мережа для розробників. Користувачі можуть створювати необмежену кількість репозиторіїв (місць зберігання всіх змін коду) або робити розгалуження від вже існуючих та вести свою гілку розробки. Такими відгалуженнями можна ділитися з автором оригінального репозиторію. Так як ця платформа працює як соціальна мережа, в ній є безліч спільнот, можна дивитися чужі репозиторії, що надає змогу не лише набиратися ідей, а й вчитися моделювати.

The Concord Consortium – некомерційна організація, що розробляє вільне програмне забезпечення для моделювання та проєктування пізнавальної діяльності з напрямків природничо-математичного циклу. The Concord Consortium не тільки організовує проєкти, присвячені певній тематиці, а й пропонує програмне забезпечення CODAP.

CODAP надає просту у використанні веб-платформу для аналізу даних, призначену для вихованців середнього та старшого шкільного віку, а також для педагогів та розробників навчальних програм. Це просте у використанні середовище аналізу даних. CODAP можна використовувати, щоб допомогти вихованцям узагальнювати, візуалізувати та інтерпретувати дані, покращуючи свої навички використання даних як доказів. Користувачі можуть

завантажувати свої власні дані у веб-інструмент для аналізу даних, щоб створювати свої власні набори даних, обмінюватися візуалізаціями та отримувати інформацію.

Середовище програмування Net Logo допомагає моделювати ситуації та феномени, що відбуваються в природі та суспільстві. Net Logo зручно використовувати для моделювання складних систем, що розвиваються у часі. Користувач може давати вказівки великій кількості незалежних агентів, що діють паралельно. Також на домашній сторінці програмного забезпечення є ряд спільнот за інтересами.

Віртуальні лабораторії МЕШ також дають користувачам можливість подивитися на об'єкти за допомогою спеціального віртуального обладнання, проводити експерименти, створювати проекти у сфері робототехніки і т. д. Також у додаток вбудований конструктор, що дозволяє імітувати ситуацію лабораторної роботи чи експерименту. Проте лабораторії МЕШ можна використовувати тільки в рамках STEM-освіти, і опція брати участь у змаганні є тільки в лабораторії з робототехніки.

Організація спільної проєктної та дослідницької діяльності потребує спеціальних засобів моніторингу та аналізу, що дозволяють відстежувати зв'язки та відносини між учасниками системи спільної діяльності. Різні цифрові інструменти можуть надати педагогу різного роду інформацію для аналізу та коригування дій, а саме час перебування на сторінках, про створені об'єкти, число та зміст редагування тощо. Ці дані формуються в результаті постійного відстеження та реєстрування сигналів про дії наставників та учнів, а не вилучаються з анкет або тестів. Це дає педагогові розуміння, над чим працюють учасники, як вони взаємодіють, що створюють, які кошти використовують, у якому середовищі проходить освітня діяльність. [4].

У Таблиці №1 продемонстровані зіставлення спеціалізованих інструментів різних цифрових платформ (GlobalLab, Concord Consortium, РЕАКТОР, GitHub, Net Logo, Віртуальні лабораторії МЕШ) для організації проєктної та дослідницької діяльності вихованців.

Таблиця № 1	Спеціалізовані інструменти для організації проєктної та дослідницької діяльності здобувачів позашкільної освіти									
	Корегування іншими учасниками	Можливість коментувати	Спільноти	Планування	Побудова діаграм, схем	Пошук зібраних даних	Публікація та перегляд робіт інших учасників	Проведення опитувань	Обмін файлами	Моделювання
GlobalLab										
The Concord Consortium										
«Реактор»										
GitHub										
Net Logo										
Віртуальна лабораторія МЕШ										
Функція реалізується платформою										

За цією таблицею видно, що виділені інструменти надають широкий спектр опцій, які створюють можливість для організації дистанційної комунікації, за позовом, обробкою та структуруванням. Такі платформи дозволяють педагогу економити часові ресурси за рахунок того, що у них вже вбудовані етапи роботи, крім того, сам інтерфейс навчає користувача плануванню дослідницької чи проектної роботи. Дані інструменти надають можливість ефективніше і швидше збирати потрібні дані, також брати участь у конкурсах різного масштабу, що позитивно впливає на мотивацію вихованців продовжувати свою роботу. Треба звернути увагу на те, що мотивація до продовження дослідницької діяльності важлива не лише з методичної сторони, а й з організаційної.

Одним з переваг Net Logo у порівнянні з методом збору даних є той факт, що дані збираються в короткий термін. Як правило, достатньо запустити модель і записати отриману інформацію в окремий файл. Позитивним фактом є те, що багато платформ (GitHub, Concord Consortium,) надають мультимедійні інструменти для моделювання. Така опція особливо корисна для робіт гуманітарного напрямку.

У Таблиці №2 дано порівняння платформ Canva, Padlet, Miro, Jam Board. Ця категорія інструментів вимагає від педагога більше втручання, ніж перша. Тут наставник самостійно регулює групи вихованців, створює та організує соціотехнічне середовище. Відповідно, у членів створеної групи створюється обмежене коло для взаємодії, вони можуть бачити виключно роботи, які опублікували учасники даної творчої групи. Також, оскільки вони не розраховані виключно на ведення проектної та дослідницької діяльності, керівник та вихованці повинні вибудовувати планування, як то кажуть вручну. Однак ці платформи гарні тим, що у них зручний і інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Усі дії групи можна фіксувати в одному полі, що також зручно для зберігання інформації. Ще одним плюсом у використанні цих ресурсів є зручність в оформленні даних, оскільки платформи пропонують користувачам безліч шаблонів для систематизації та подачі матеріалу. [2].

Таблиця № 2	Сервіси для спільної творчості									
	Корегування іншими учасниками	Можливість коментувати	Спільноти	Планування	Побудова діаграм, схем	Пошук зібраних даних	Публікація та перегляд робіт інших учасників	Проведення опитувань	Обмін файлами	Моделювання
Canva,										
Padlet										
Miro										
Jam Board										
	Функція реалізується платформою									
	Функція здійснюється педагогом за допомогою інструмента									

У Таблиці №3 зіставляються сервіси, що дозволяють керувати проектами та дослідженнями. Цей перелік містить Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle, Edmodo. Дані інструменти гарні тим, що вони дозволяють обмінюватися файлами, створювати чек-листи, давати зворотний зв'язок у письмовій формі, а також у формі аудіо та відео. Однак, використовуючи виключно ці платформи, складно створити ситуацію творчого співробітництва, оскільки вони пропонують спільне створення єдиного кінцевого продукту. Більш того, цифрові платформи можуть допомогти педагогам при оцінюванні робіт.

Таблиця № 3	Системи керування навчанням									
	Корегування іншими учасниками	Можливість коментувати	Спільноти	Планування	Побудова діаграм, схем	Пошук зібраних даних	Публікація та перегляд робіт інших учасників	Проведення опитувань	Обмін файлами	Моделювання
Google Classroom										
Microsoft Teams										
Moodle.										
Edmodo,										
	Функція реалізується платформою									
	Функція здійснюється педагогом за допомогою інструмента									

Платформи, що використовуються в організації та супроводі проектної та дослідницької діяльності повинні являти собою інструмент для формування мережевої спільноти, об'єднувати людей зі схожими академічними інтересами, мотивувати до подальшої діяльності. [1].

Кожен розібраний сервіс має свої переваги та недоліки. Але безумовним є те, що цифрові інструменти стають все більш актуальними для організації та супроводу дослідницької та проектної діяльності здобувачів позашкільної освіти, оскільки вони дозволяють вихованцям швидше та ефективніше здобувати, обробляти та презентувати інформацію.

Література

1. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ohmdx>
2. Інформаційний каталог навчального відео для опанування освітніми онлайн-сервісами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.su/Ini6>
3. Упровадження сучасних педагогічних технологій в умовах цифровізації економіки та суспільства, регіональний вимір: Матеріали регіонального науково-практичного семінару [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.su/L0074J8>

4. Професійна діяльність учителя в умовах цифрової трансформації освіти / Зб. наук. та наук.-метод. пр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/gptwg>

5. Киричук В. О., Неділько В. П. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект: Посібник. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309414.pdf>

**Каменська Наталія,
Путивль**

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Автор підіймає питання щодо використання цифрових технологій педагогами та вихованцями в закладах позашкільної освіти; формування та розвитку цифрових особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти.

Ключові слова: компетентності, педагог, цифрові технології, заклад позашкільної освіти.

Для успішної роботи в сучасному освітньому середовищі закладів позашкільної освіти, де цифрові технології стають все більш важливими і необхідними для забезпечення якісної освіти, сучасний педагог повинен володіти високим рівнем інформаційної та цифрової компетентності, вміти використовувати інструменти освітніх технологій, ефективно інтегрувати цифрові технології в методи навчання під час організації гурткових занять. Дослідження цифрової компетентності має велике значення для покращення якості освіти та для підготовки вихованців до життя в цифровому суспільстві.

Розглянемо можливості цифрових технологій з метою висвітлення потреби формування цифрової компетентності педагога позашкільного закладу освіти в умовах післядипломної освіти та вирішення таких завдань як: вивчення системи складових цифрової компетентності; формування та розвитку цифрових навичок; підвищення рівня володіння цифровими інструментами та технологіями для організації цікавих інтерактивних занять.

Суспільство потребує пошуку шляхів організації післядипломної освіти за допомогою інформаційних технологій під час військової агресії РФ проти мирного українського населення. Позашкільна освіта є важливою складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту». В умовах періодичних локдаунів і карантинів саме цифрові технології дають змогу не зупиняти навчання, а безпечно продовжувати його в дистанційному або змішаному форматі, синхронному чи асинхронному режимі роботи. Тому сьогодні цифрова грамотність для викладача стає пріоритетом. 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей та затвердив план заходів з її реалізації до 2025 року.

Проблему формування цифрової компетентності, ефективного використання інформаційних технологій у навчанні, підготовки до професійної діяльності засобами цифрових освітніх технологій, досліджувало багато українських та зарубіжних науковців. Так Р.Гуревич, А.Гуржій, М.Жалдак, Н.Морзе, О.Спірін розглядають сутність і структуру цифрової компетентності й цифрової культури майбутніх учителів [2, 5]. Проблеми формування професійних компетентностей майбутніх учителів з використанням цифрових освітніх технологій досліджують Р.Гуревич, Н.Морзе, О.Співаковський [6].

Цифрова компетентність це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій [4]. Сучасний науковець кандидат педагогічних наук, доцент Галина Романівна Генсерук зауважує, що «для трактування поняття “цифрова компетентність” майбутніх фахівців визначено стандарти цифрової компетентності за європейською мережею EUROPASS, та включає такі знання, вміння та навички: співробітництво (Collaboration), включає взаємодію з іншими користувачами в мережі Інтернет; управління інформацією (Information management) – пошук інформації в Інтернеті, отримання доступу до інформації, оцінювання, збирання, обробка, розуміння й критичне оцінювання інформації, її аналіз та використання у професійній діяльності, визначення інформаційних потреб, створення індивідуальних інформаційних ідей, зберігання та відновлення інформації; етика й відповідальність (Ethics and responsibility) – коректна та ввічлива поведінка в мережі Інтернет; контент та знання (Creation of content and knowledge) – створення нових ресурсів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, висловлення власної думки використовуючи цифрові медіатехнології, створення контенту в різних форматах засобами мультимедіа, врахування авторських прав та ліцензії; оцінювання та вирішення проблем (Evaluation and Problem-solving) – оцінювання знань та вмінь використовуючи інформаційнокомунікаційні технології при вивченні різних навчальних дисциплін; технічна операція (Technical Operation) – ефективно та безпечно використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності, використання медіатехнологій для командної роботи, захисту персональних даних; комунікація (Communication) – спілкування з використанням Інтернет-мережі, конфіденційність та мережевий етикет, активування, обмін інформацією та темою, готовність і здатність ділитися знаннями, змістом і ресурсами, знання практики й правил цитування інформації, он-лайн взаємодія для вирішення професійних завдань, пошуку можливостей для саморозвитку та вдосконалення власного цифрового середовища, налагодження процесів співпраці, спільного створення ресурсів, створення та управління одним або декількома цифровими ідентифікаторами (аватарами), вміння оперувати базою даних, створеною кількома користувачами; контент та знання (Creation of content and knowledge), що включають навички та вміння особистості для професійної і творчої діяльності,

створення нових ресурсів використання інформаційних технологій, створення зміст/контент у різних форматах, з використанням мультимедіа, висловлення власної думки за допомогою цифрових медіа та технологій, розуміння як авторські права та ліцензії поширюються на інформацію та зміст; етика й відповідальність (Ethics and responsibility), що включає знання, навички та вміння фахівців щодо певної поведінки в мережі Інтернет; оцінювання та вирішення проблем (Evaluation and Problem-solving), які визначаються вибором інформаційних технологій для оцінювання та самооцінювання знань та вмінь з різних навчальних дисциплін, для вирішення проблем обробки результатів оцінювання з використанням інформаційних технологій; технічна операція (Technical Operation), що включає знання, навички та вміння особистості для ефективного та безпечного використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності, активування захисту персональних даних, розуміння приватної власності інших людей, захисту себе від шахрайства в Інтернеті та можливих загроз.» [1, с.12].

Сфери цифрової компетентності педагогів можна згрупувати за професійним залученням (спілкування, співпраця та професійний розвиток); обміном цифровими ресурсами (шукати, створювати та обмінюватися); організацією викладання й навчання (управляти та організувати робочий і навчальний процес); організацією оцінювання (використовувати цифрові технології для оцінювання знань); розширенням можливостей (підвищення інклюзивності та активного залучення здобувачів освіти до навчання); можливістю використання (спілкування, створення контенту, розвитку та розв'язання проблем).

За допомогою цифрових технологій можуть бути реалізовані навчально-дидактичні та організаційно-творчі функції заняття: сприймання та переробки інформації (різні канали сприйняття: дошкільнятам властиво сприймати новий світ через гру; діти молодшого шкільного віку частіше залучають слух і зір; підлітки набувають дорослу логіку мислення, а пам'ять починає займати окреме місце серед психічних пізнавальних процесів, включаючи сприйняття); стимулювання і розвиток когнітивних процесів (уваги, сприйняття, пам'яті, вміння вирішувати проблему); забезпечення гнучкості та доступності навчання, індивідуалізації, інтерактивності, відкритості, творчої самореалізації та саморозвитку особистості [7, с.114].

На заняттях гуртка комп'ютерної грамотності через гру педагог знайомить дітей з інформаційно-комунікаційними та цифровими технологіями починаючи з старшого дошкільного віку. Велике різноманіття програмного забезпечення та можливість їх актуального застосування в освіті, відображає рівень цифрової компетентності педагога. Так в цьому віці доцільно використовувати інтерактивні дошки/плакати (створені у сервісах: Canva, Thinglink, Interacty, Genially, xTiles), створені інтерактивні онлайн-книги (у сервісах BookCreator чи Ourboox), онлайн-комікси з цікавими героями (створені у StoryboardThat, ToonyTool). Можливість яскраво подати новий матеріал за допомогою створення дидактичної гри (використовуючи сучасні сервіси: Flippity, ClassTools, Mentimeter, Lumio) з забезпечує якісне викладання навчального

матеріалу. Але треба пам'ятати про дотримання санітарних норм роботи дітей перед екраном комп'ютера повинна бути не більше 10-14 хв.

Педагог повинен знати та вміти використовувати різноманітні засоби цифрового спілкування для організації взаємодії зі здобувачами освіти молодшого та середнього шкільного віку. Навички з використання соціальних мереж, мультимедійних засобів, веб-сервісів, електронної пошти та інших інтернет-ресурсів для обміну миттєвими повідомленнями, матеріалами, файлами тільки покращують співпрацю. Також важливо мати навички роботи з програмним забезпеченням для створення презентацій (у сервісі Canva), фотомонтажу (Clipdrop), відеомонтажу (Movavi), онлайн-дошки (Padlet), які можуть бути використані для створення цікавого та ефективного навчального контенту.

Проведення навчальних занять для дітей старшого шкільного віку потребує уваги до їх цифрових навичок та вмінь. Педагогам необхідно бути здатними критично оцінювати ситуацію та інтегрувати цифрові технології в навчання, сприяючи активному залученню здобувачів освіти до співпраці на онлайн платформах. Важливо бути ознайомленим з поточними та новими тенденціями в освітніх технологіях та здатним оцінювати їх потенціал для викладання та навчання.

Створення односторінкових сайтів для будь якого конкурсу чи челенджу із додаванням зображень, тексту, відео, покликань тощо за допомогою Flickr, Google-сайту, Canva. Створення навчального відео-скрінкасту за допомогою розширення для браузера Screenity, сервісу Canva. Створення анімаційного відео у сервісі RenderForest.

Навчальний процес повинен поєднувати наскрізні цифрові технології та сучасні освітні моделі, такі як інтерактивне фронтальне заняття, індивідуальна робота, робота в проєктних командах, цифрові інструменти, мотивація та спілкування.

Необхідно розуміти що, в майбутньому освітній процес буде так само щільно пов'язаний з використанням цифрових технологій в освіті впроваджуючи онлайнві чи змішані навчальні середовища. Необхідно забезпечити безпеку та конфіденційність даних здобувачів освіти. Можливість неперервного навчання є одним із важливих напрямів навчально-виховного процесу в Україні. Його реалізація спрямована на швидкий розвиток інформатизації суспільства, яке вимагає від вчителя високого рівня цифрової компетентності та медіаграмотності. Педагог повинен бути готовим до реалізації нових ідей, використовувати можливості інформаційних технологій, підвищувати якість навчального процесу, готувати молодь до успішного життя. Цифрова компетентність є ключовою у процесі професійного розвитку, яка проявляється при вирішенні різних завдань із залученням засобів інформаційних технологій.

Сьогоднішній світ переживає стрімкий розвиток технологій, що вимагає від педагогів позашкільних закладів оволодіння цифровою компетентністю. Важливою передумовою для цього є бажання постійно вчитися та адаптуватися до нового, готовність педагога до застосування цифрових технологій для

створення цифрових навчальних матеріалів, а також бути відкритим до нових способів організації навчального процесу, комунікації з здобувачами освіти та їх батьками.

Література

1. Генсерук Г.Р. / Г. Генсерук // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. - 2019. - Вип. 6. - С. 8-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_6_4
- Жалдак М. І., Рамський Ю. С., Рафальська М. В. Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики / М. І. Жалдак, Ю. С. Рамський, М. В. Рафальська // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: 36. наукових праць /Редрада. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. -№ 7 (14). - С. 3-18 URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/895?show=full>
2. Іонан В. Е. Як учителям підвищити цифрові компетентності/ В.Іоанна НУШ. МСАРТ ОСВІТА від 21.09.2021 р. URL:<https://nus.org.ua/view/yak-uchytelyam-pidvyshhyty-tsyfrovi-kompetentnosti/>
3. Кабінет Міністрів України: Розпорядження від 03.03.2021 р. № 167-р URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
4. Морзе Н. В. Інформатична компетентність учнів може бути вищою від компетентності тих, хто їх навчає? (за матеріалами моніторингового дослідження з інформаційних компетентностей випускників в Україні) / Н. В. Морзе, О. В. Барна, В. П. Вембер, М. В. Золочевська, О. В. Ігнатенко, О. П. Давиденко, О. Г. Кузьмінська // Комп'ютер у школі та сім'ї. - 2010. - № 8. - С. 3-8. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2010_8_2
5. Морзе Н. В., Кочарян А. Б. Модель стандарту ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти / Н. В. Морзе, А. Б. Кочарян // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2014. - Т. 43, вип. 5. - С. 27-39. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_5
6. Семчук Б.І. Застосування цифрових технологій в освітньому процесі майбутніх фахівців дошкільної освіти/ Збірник наукових праць "Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи" Вип. 1(5), 2021 С.111-117 URL:<http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/235207>

Павленко Ірина,
Суми

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

Автор піднімає питання щодо застосування цифрових інструментів в роботі вчителя інформатики, аналізує вибір цифрових інструментів для персоналізації та диференціації навчання з метою інтенсифікації освітнього процесу та надає приклади цифрових інструментів.

Ключові слова: цифрові інструменти, вчитель інформатики, освітній процес, персоналізація навчання.

Українські науковці активно досліджують проблему адаптації навчання до нових форм дистанційної освіти. Зокрема проблему формування цифрових компетентностей у складних умовах діджиталізації проаналізували у своїх роботах Гриневич Л. М., Морзе Н. В., Бойко М. А., Генсерук Г. Р., Мартинюк С. В., Балик Н. Р. [1; 3]. Особливості використання цифрових інструментів на онлайнуроках описано в роботах Іванюк І. В., Овчарук В. О., Барни О. В.

Міністерством освіти та науки України подано загальні методичні рекомендації щодо організації навчання у дистанційному форматі та можливостей використання в освітньому процесі цифрових інструментів. Однак залишається відкритим питання про вибір конкретних засобів для ефективної організації процесу навчання та комунікації з учнями, для забезпечення здобувачів усіх рівнів якісною освітою в онлайн-форматі в умовах світової пандемії.

Мета статті – проаналізувати вибір цифрових інструментів для персоналізації та диференціації навчання з метою інтенсифікації освітнього процесу.

Розглянемо ряд критеріїв до вибору цифрових інструментів для роботи вчителя інформатики:

1) доступність та сумісність програмних засобів та додатків — можливість використовувати такі інструменти в дистанційному форматі вчителям і учням незалежно від технічних характеристик комп'ютерів чи інших гаджетів, встановлених операційних систем та мобільних платформ;

2) відповідність та універсальність — можливість застосування тих чи інших цифрових засобів навчання різними категоріями користувачів, які б відповідали віковим особливостям учнів, працювали коректно на різних платформах;

3) зрозумілість та адаптивність — використання тих ресурсів, які мають простий для вивчення інтерфейс, адаптовані до застосування у різних навчальних умовах, є доступними для учнів з особливими освітніми потребами;

4) коректність та безпечність — можливість використання цифрових застосунків, програмних середовищ з вільною ліцензією чи відкритим кодом, що забезпечують користувачам збереження авторських прав та підтримують угоди про нерозголошення даних;

5) академічна доброчесність — можливість офіційно використовувати ресурси для навчання онлайн, створювати та зберігати на відповідних серверах чи хмарних сховищах власні доробки, офіційно реєструючись у навчальних середовищах чи працюючи в межах корпоративних угод між розробниками та освітніми закладами.

Відповідно до визначених критеріїв можна визначити наступні категорії цифрових інструментів:

- цифрові платформи — середовища розміщення ресурсів для повноцінного функціонування навчального процесу в форматі онлайн;
- засоби комунікації та забезпечення зворотного зв'язку — інструменти для налагодження зворотного зв'язку, проведення форумів, вебінарів, конференцій;

- інструменти для пояснення нового матеріалу — мультимедійні засоби для інформування здобувачів освіти, демонстрації навчальних презентацій, дослідів, експериментів;
- засоби для створення інтерактивних завдань — програмні середовища для створення інтерактивних вправ, плакатів, пазлів, ребусів, кросвордів, ігрових проєктів, ментальних карт;
- тестові середовища — програми для створення бази тестових запитань з метою проведення тематичного, підсумкового контролю, проведення навчальних ігрових тестів чи задля формувального оцінювання;
- навчальні лабораторії — віртуальні мультимедійні навчальні середовища для організації проведення досліджень та експериментів;
- віртуальні тренажери — програмні застосунки для вивчення програмування, розробки чат-ботів.

З метою ефективно організації комунікативного простору з повним навчально-методичним забезпеченням для повноцінного та ефективного проведення занять доцільно використовувати платформу Moodle. На платформі Moodle можна використовувати такі блоки: спілкуватись через чати та форуми; завантажувати файли; вести електронний журнал оцінок; вносити нотатки у календар подій; анонсувати події у блоці новин; розробляти блоки завдань, створювати власну базу тестових запитань або проводити онлайн-тестування; користуватись Вікідовідниками, створювати інтерактивні завдання, кросворди, глосарій курсу, долучати користувачів до відеоконференцій через вбудовані лінки.

Система Moodle є відкритою платформою, на базі якої легко інтегрувати такі засоби комунікації, як Zoom-конференції або вебінари, Big Blue Button чи Google Meet, для індивідуального обміну повідомлення можна використовувати чат або створювати форуми, тому робота з даною системою спрощує для вчителя керування та організацію дистанційного навчання. Задля більш динамічного спілкування пропонуємо проводити віртуальні зустрічі у форматі вебінарів чи конференцій засобами Zoom, Google Meet, Google Classroom чи Big Blue Button. На платформі Zoom вчителю достатньо створити власний обліковий запис, тоді можна легко організувати та проводити з учнями відеоконференції тривалістю в 40 хвилин. Програму легко завантажити з офіційного сайту на комп'ютери, що працюють під операційними системами Windows чи MacOS, та мобільні телефони з Android та IOS, завдяки вбудованому плагіну діти легко можуть відкрити її в браузері Google Chrome чи Mozilla Firefox. Щоб забезпечити високий рівень захищеності усім учасникам, учителю достатньо створити зал персональної конференції, налаштувати авторизоване підключення через персональний лінк та пароль. До інструментів наступної категорії можемо віднести програмні середовища для створення комп'ютерних презентацій MS Power Point і Prezi та віртуальних інтерактивних дошок. Для пояснення нового матеріалу, презентування завдань в ігровій формі доцільніше використовувати слайдові презентації MS Power Point, для проєктної роботи, розробки тематичних блоків і розділів — концептуальні 3D-

презентації Prezi, окрім цього, дане середовище дає можливість проводити стрім відеотрансляцію під час представлення роботи, доповнювати її інфографікою. Віртуальні інтерактивні дошки учитель може використовувати як для інформування учнів, розміщення завдань, так і організації групової роботи, налагодження зворотного зв'язку, проведення мозкового штурму з учнями, виконання спільної побудови.

Серед інструментів для створення інтерактивного цифрового контенту окремо варто виділити наступні: онлайн-сервіс LearningApps, в середовищі якого можна створювати, зберігати та використовувати інтерактивні вправи, дидактичні картки, тестові завдання з усіх навчальних предметів для чотирьох категорій: дошкільнят, молодших школярів, учнів середніх та старших класів; ThingLink — це середовище, яке дає можливість створювати інтерактивні плакати з мультимедійним вмістом через позначення кожного об'єкта окремим інтерактивним маркером. Для розробки власних інтерактивних підручників вчителям інформатики зручно буде використовувати такі сервіси, як OurBoox або Canva, засобами яких можна змоделювати цифровий кейс з добіркою теоретичного матеріалу, графічними об'єктами, відео- та аудіоконтентом, поєднати їх з авторськими блогами чи каналами.

Для проведення тестового контролю можна використовувати тестер на платформі Moodle, на базі якого можна створювати тестові запитання відкритого типу, з однією чи кількома варіантами відповіді, на встановлення відповідності, есе.

Для формувального оцінювання зручно користуватись можливостями середовища Kahoot, робота з яким допоможе вчителю і учням визначити прогалини у знаннях.

Для перевірки практичних навичок, проведення тематичного контролю або самоперевірки учнів можна використати середовище Plickers чи онлайн-опитувальник Google Forms.

Багатофункціональними цифровими інструментами є мультимедійні віртуальні лабораторії та тренажери, виконання завдань в яких допомагає учням змоделювати реальні процеси, провести експерименти, які часто складно або неможливо виконати в реальному житті.

Корисним у роботі стане PhET — програмний засіб під ліцензією GNU/GPL, у якому запропоновані віртуальні лабораторії, що демонструють різноманітні явища з фізики, хімії, біології геології, а також інтерактивні математичні інструменти. у каталозі знаходиться декілька сотень різного рівня моделювань, частина з яких присвячена новітнім дослідженням.

Використання кожного з описаних цифрових інструментів може слугувати лише допоміжним засобом для покращення якості навчання в умовах дистанційної освіти.

Беззаперечною і головною складовою успіху є професійна майстерність вчителя інформатики, вміння правильно організувати роботу з класом та розподілити рівномірно навантаження для учнів. Щоб уникати фізичного перенавантаження школярів завучам та вчителям при складанні розкладу

занять онлайн варто чергувати роботу в синхронному та асинхронному форматах, що допоможе учням продуктивно працювати впродовж усіх уроків.

Звичайно, використання цифрових інструментів для персоналізації навчання також має свої виклики. Вчителі інформатики повинні мати доступ до необхідних технологій, володіти навичками їх використання та вміти інтегрувати їх у свої навчальні плани. Крім того, важливо забезпечити захист конфіденційності даних учнів та запобігти їх дискримінації.

Однак, незважаючи на ці виклики, переваги персоналізації навчання за допомогою цифрових інструментів є значними. З ретельним плануванням та впровадженням ці інструменти можуть допомогти вчителям інформатики створити більш ефективне та сприятливе для учнів середовище навчання.

В майбутньому ми можемо очікувати на появу ще більш інноваційних цифрових інструментів, які допоможуть зробити персоналізацію навчання ще більш доступною та ефективною.

Література

1. Гладун М., Сабліна М. Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2018. Вип. 4. С. 33–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeetu_2018_4_6 (дата звернення 24.04.24)
2. Гриневич Л., Морзе Н., Бойко М. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020, Том 77, №3. С.1 – 26.
3. Іванюк І., Овчарук В. Відповідь українських вчителів на COVID-19: виклики і потреби використання цифрових інструментів дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020. Том 77, № 3. С. 282 – 291.
4. Ларіонова Н. Електронні освітні ігрові ресурси в освітньому процесі початкової школи: науково-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 96 с.

**Пристинський Володимир,
Пристинська Тетяна**
Слов'янськ
Качан Олексій,
Вінниця

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УДОСКОНАЛЕННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Автори пропонують власний досвід щодо використання комп'ютерних технологій в професійно-педагогічній діяльності вчителя фізичної культури. Зауважується, що впровадження новітніх інформаційних технологій і можливостей сучасних комп'ютерних систем відкривають необмежені

можливості для педагогічної творчості, дозволяючи модернізувати існуючі й упроваджувати новітні технології і форми навчання.

Ключові слова: комп'ютерні технології, учитель, фізична культура і спорт, професійні компетентності, планшетний комп'ютер, мультимедійні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема удосконалення професійно-педагогічної майстерності вчителя фізичної культури залишається надзвичайно актуальною. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є пріоритетним напрямом розвитку педагогічної освіти. Наразі, технології навчання конкретизуються в нових інформаційних, модульних і дистанційних формах післядипломної педагогічної освіти. Як наслідок, відбувається зміна ролі вчителя, якому, окрім високого рівня професіоналізму в своїй предметній сфері, необхідно бути готовим до діяльності в новій системі відкритої освіти. Учитель має володіти компетентностями щодо розробки інформаційних матеріалів з використанням комп'ютерних ресурсів. Такі технології сприятимуть підвищенню якості й результативності процесу навчання; стимулюватимуть активізацію навчальної діяльності та пізнавальну активність завдяки різноманітності форм роботи та поглибленню міжпредметних зв'язків [1, 2, 3, 13, 14].

Комп'ютер є універсальним засобом навчання, а його використання дає можливість формувати в учнів не тільки знання, уміння й навички, а й розвивати творчу особистість, задовольняти пізнавальний інтерес. Отже, впровадження новітніх інформаційних технологій і можливостей сучасних комп'ютерних систем відкривають необмежені можливості для педагогічної творчості, дозволяючи модернізувати існуючі й упроваджувати новітні технології і форми навчання [4, 5, 6].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наразі, наш власний педагогічний досвід дозволяє виділити наступні програмні продукти для супроводу процесу навчання:

- імітаційні й моделюючі тренажери;
- електронні підручники, словники, енциклопедії, навчальні програми;
- технології для самопідготовки, контролю й самоконтролю рівня компетентностей завдяки тестування.

Сучасні технічні засоби навчання поєднують такі види дидактичного матеріалу, як статична проєкція (схеми, фотографії, графіки, діаграми тощо); динамічна проєкція (анімаційні зображення, відеофрагменти, динамічні керовані моделі); відтворення звуку (звуковий супровід, відео- й анімаційне зображення динамічно керованих моделей) [7, 8, 9, 13, 15, 16].

У процесі занять фізичною культурою і спортом рекомендується використовувати комп'ютеризоване навчання, інтерактивні види і форми роботи, які підвищують пізнавальну самостійність учителів, учнів та їх батьків, мотивують потребу розвитку інноваційної культури. У зв'язку з цим, можливість використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі є

невичерпними. Інтернет дає можливість як учителям, так і учням, отримати доступ до оцінок результатів успішності навчання, домашнього завдання, презентацій, анімаційних зображень, методичних посібників та інших матеріалів, які раніше були доступні тільки в паперовому вигляді. Беззаперечною перевагою Інтернету є доступ до найновішої інформації, а тому її доцільно використовувати на уроках фізичної культури, що для вчителя дає необмежений простір творчості, розвитку, розв'язання комунікативної функції. У пригоді стане планшетний комп'ютер, який вдало поєднує можливості телевізора, відеомагнітофона, навчального посібника, стає своєрідним носієм актуальної інформації, що дозволяє збільшити ефективність, якість та результативність процесу навчання.

Під час підготовки до уроку, використовуючи необмежені можливості Інтернету, можемо підготувати наочні матеріали, презентації, створити динамічні моделі, використати можливості спеціальних програм (наприклад, Anatronica 3D) [7]. Створення електронних план-конспектів уроків, завдяки компактності, дозволяють учителеві більш швидко й конструктивно реагувати на різноманітні педагогічні ситуації. Тим самим оптимізуємо індивідуальний підхід завдяки оперативного сприйняття навчального матеріалу, який би відповідав інтересам і запитам кожного учня.

Дидактичні матеріали рекомендується використовувати під час уроку в залежності від теми заняття:

- при засвоєнні теоретико-методичних знань демонструються відео- та фотопрезентації, навчальні відеофільми, використовуються тестові завдання;
- при практичному набутті умінь і навичок доречним є застосування медіатехнологій (техніка рухів і елементів фізичних вправ на конкретному етапі засвоєння).

Застосування на уроці комп'ютерних тестів і діагностичних комплексів дозволяє вчителю оперативно отримувати об'єктивну інформацію щодо рівня засвоєння навчального матеріалу і своєчасно його скоректувати. При цьому є можливість вибору складності завдання для конкретного учня. Для учня важливо те, що відразу після виконання тесту (коли інформація ще не втратила свою актуальність) він отримує об'єктивний результат із наочним зазначенням рухових помилок.

Вважаємо за доцільне зупинитися на технології динамічних керованих моделей, які дозволяють у зручний спосіб учителю та учню конструктивно проаналізувати структуру техніки рухів, що підвищує якість засвоєння навчального матеріалу. По закінченню уроку вчитель має змогу здійснити оцінювання та презентувати домашнє завдання, використовуючи можливості Всеукраїнської шкільної мережі «Щоденник», яка дозволяє оперативно інформувати про поточні зміни в навчально-виховному процесі закладу освіти. Завдяки цієї мережі учні та їх батьки у будь-який час можуть ознайомитися не лише з навчальними досягненнями, а й програмою домашніх завдань тощо

Вважаємо, що завдяки використанню комп'ютерних технологій учні будуть отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання, занурюючись в яскравий світ спорту, що викликатиме позитивні емоції навіть у

недостатньо фізично розвинених осіб. Електронні презентації, навчальні відеофільми, електронні тести, анімаційні зображення – усе це невичерпний потенціал для використання на уроках фізичної культури.

Для забезпечення належного рівня впровадження електронних засобів навчання, необхідно постійне вдосконалювання інформаційно-комунікаційних компетентностей педагога. В умовах значного зростання кількості нової інформації традиційний навчально-методичний супровід вже не спроможний на належному рівні забезпечувати оновлення змісту освіти, реалізацію особистісно орієнтованого навчання, активізацію процесу розвитку творчих здібностей, умінь та навичок учнів, застосування набутих знань для розв'язування нетрадиційних завдань. Сучасні комп'ютерні технології дають можливість учителю забезпечувати реалізацію ідей «педагогіки співпраці», так як поєднання зусиль учнів і вчителів надає можливість якнайкраще розкрити індивідуальні можливості кожної дитини, зацікавити її, досягти взаєморозуміння. Ефективне використання цих технологій забезпечить перехід освіти на новий, більш якісний рівень: визначення інноваційної мети та змісту (засобів, методів й організаційних форм навчання), що дозволить забезпечити розвиток інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення та самостійності педагогів й учнів.

Вважається, що формування професійних компетентностей вчителя до використання можливостей ІКТ є важливим компонентом ефективного освітнього менеджменту. Наразі, вдосконалення змісту й структури фізичного виховання учнівської молоді, вбачається у підвищенні мотивації до занять, можливості самостійного вибору засобів, методів і форм навчання. Сучасні комп'ютерні технології спроможні забезпечити передачу знань і доступ до різноманітної навчальної інформації набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання. Поєднання звуку, зображення і тексту створює різноманітне освітньо-виховне середовище. Інтерактивні можливості комп'ютерних програм дозволяють налагодити і стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог та постійну підтримку і супровід, що іноді досить складно зробити в більшості традиційних систем навчання.

На нашу думку, поняттям «інформація» нерозривно пов'язане з поняттям «мультимедіа», яке вважають символом сучасного комп'ютерного світу. Мультимедійні технології (ММТ) стали чи не найбільш популярним напрямом використання ІКТ у сфері освіти, зокрема у фізичній культурі і спорті. Мультимедійні технології – це інформаційні технології, що забезпечують діяльність педагога з анімованою комп'ютерною графікою й текстом, мовою й високоякісним звуком, нерухомими й рухомими зображеннями тощо. Мультимедіа – це своєрідний синтез трьох «стихій»: інформації цифрового характеру (тексти, графіка, анімація тощо), аналогової інформації (мова, музика, інші звуки) та аналогової інформації візуального відображення (відео, фотографії, картинки, рисунки тощо). Впровадження ММТ в навчально-виховний процес здатне змінити його сутність, але за умови доцільного використання комп'ютера й дотримання основних дидактичних принципів (науковості, систематичності, послідовності, наочності, активності тощо).

Використання на уроці фізичної культури планшетного комп'ютера дозволяє вчителю бути більш мобільним у розв'язанні різноманітних педагогічних ситуацій (наприклад, надання допомоги та супровід учнів під час виконання фізичних вправ тощо).

Для підвищення наочності навчання завдяки використанню тримірної графіки, звуку, мультимедіа та відповідних інтерфейсів доцільно використовувати дистанційне керування за допомогою бездротового зв'язку Wi-Fi. Адже, саме завдяки бездротовій передачі даних на ці пристрої (проектор, інтерактивна дошка, принтер, аудіосистема, радіомікрофон тощо) значно збагачується арсенал засобів навчання та можливість оперативного аналізу якості засвоєння навчального матеріалу.

Завдяки динамічності інформаційних технологій вчитель має змогу систематизувати та узагальнювати доволі великий обсяг інформації, а потім доводити її до учнів, батьків та колег. Для цього стає в нагоді ще одна можливість Інтернету – створення методичних ресурсів у мережі на прикладі сайтів та блогів. Вважаємо, що наявність власного сайту дасть змогу вчителю, окрім ретельної підготовки до уроку, використовувати його в процесі навчання, а учням та їх батькам спостерігати за перебігом процесу навчання, брати участь в обговоренні уроку, домашнього завдання тощо.

Сучасний учитель фізичної культури має здійснювати й пошукову та науково-дослідну діяльність, що спонукає його до постійного самовдосконалювання. У зв'язку з цим, в пригоді стають інтерактивні можливості планшетного комп'ютера: контроль за дотриманням гігієнічних норм (вимірювання рівня освітлення, шуму, температури, вологості в спортивній залі), підключення дротових та бездротових датчиків для вимірювання інтенсивності фізичного навантаження тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, маємо зауважити, що впровадження комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес закладу освіти забезпечить перехід освіти на новий, більш якісний рівень; позитивно впливатиме на визначення мети, змісту, засобів, методів й організаційних форм навчання. Це дозволить більш ефективно розв'язувати актуальні завдання педагогіки щодо забезпечення розвитку інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення, самостійності педагогів та учнів. Відтак, з метою підвищення ефективності уроку фізичної культури, використання ІКТ дозволить вдало поєднувати фізичну й розумову діяльність учнів, розвивати інтелектуальні і творчі здібності. Це дасть можливість зробити урок більш цікавими та ефективними, розвивати мотивацію до навчання, занять фізичною культурою і спортом, ведення здорового способу життя; надати учням більше можливостей для розвитку особистих та соціальних навичок, діяти більш творчо та підвищувати рівень власної самооцінки.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаються в оновленні технічного арсеналу засобів навчання; в реалізації державних програм, спрямованих на інформатизацію, комп'ютеризацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти.

Література

1. Авер'янова Н. Інформаційний простір в системі освіти. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 33-34.
2. Інформаційні технології в навчанні. К.: Видавнича група ВНУ, 2006. 240 с.
3. Інформаційно-комунікаційні технології фізкультурно-спортивної спрямованості в соціалізації учнівської молоді. *Навчально-методичний посібник*; за ред. О.А. Качана, В.М. Пристинського. Слов'янськ : вид-во Б.І. Маторіна, 2017. 160 с.
4. Качан О.А. Використання динамічно керованих моделей і безконтактних сенсорних технологій у процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 3. С. 18-21.
5. Качан О.А. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках фізичної культури. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2013. № 2. С. 21-23.
6. Качан О.А. Використання новітніх гаджетів на уроках фізичної культури. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2014. № 6. С. 12-15.
7. Качан О.А. Використання 3D технологій в процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2016. № 1. С. 19-22.
8. Качан О.А. Впровадження та ефективне використання новітніх інформаційних технологій в процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2016. № 3. С. 33-38.
9. Качан О.А. Застосування та ефективне впровадження сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2016. № 4. С. 28-36.
10. Качан О.А. Контроль за фізичним навантаженням новітніми інноваційними засобами на уроках фізичної культури. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2014. № 4. С. 20-22.
11. Качан О., Пристинський В. Організація уроків фізичної культури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. *Проблеми та перспективні напрями розвитку сучасного спорту: актуальні питання теорії та практики*. Х. : ХДАФК, 2024. С. 188-191. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=clwEuFcAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=clwEuFcAAAAJ:EkHepimYqZsC
12. Морзе Н.В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій. К.: Видавнича група ВНУ, 2006. 298 с.
13. Онлайн-турнір: IG Contest. URL : <http://igcontest.com/>
14. Салтан Н., Салтан О. Можливості дистанційної освіти у викладанні гуманітарних наук для майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту. *Проблеми та перспективні напрями розвитку сучасного спорту: актуальні питання теорії та практики*. Х. : ХДАФК, 2024. URL: <http://repo.khdafk.com.ua/xmlui/bitstream/handle/>
15. Divingpedia: IG Contest. URL : http://igcontest.com/ipad_preview_diving
16. Gymnpedia: IG Contest. URL : http://igcontest.com/ipad_preview

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

У статті студіюється проблема впливу цифровізації на формування професійної компетентності фахівця. Феномен цифровізації розглядається як ключовий фактор для підготовки студентів до викликів сучасного суспільства та ринку праці, а також для підвищення якості та ефективності освітнього процесу. Авторами також досліджуються процесуальні аспекти цифровізації вищої освіти, визначаються провідні тенденції її розвитку.

Ключові слова: цифровізація, формування професійної компетентності, освітній процес, студенти.

У сучасному світі цифровий поступ кардинально перетворює всі сфери суспільного життя. Цифрові технології швидко проникають у наші щоденні турботи, змінюючи не лише спосіб спілкування та відпочинку, але й підходи до навчання та професійного розвитку. Саме в цьому контексті виникає актуальна проблема студіювання впливу цифровізації на формування професійної компетентності фахівця. За останні десятиліття цифрові технології системно трансформували світові трудові ринки. Вони створили нові можливості для розвитку професій та одночасно вимагають від спеціалістів швидкого адаптування до середовища, яке постійно змінюється. Професійна компетентність вже не обмежується лише знаннями та навичками у певній сфері, вона також включає в себе вміння працювати з цифровими інструментами, аналізувати великі обсяги даних, розуміти технологічні тренди та ефективно використовувати їх для досягнення професійних цілей.

У зв'язку з цим, важливо вивчати не лише технічні аспекти цифровізації, але й її психолого-педагогічний вплив на професійний розвиток людини. Які нові навички стають ключовими у цифровій епохі? Як цифрові технології змінюють вимоги до робочої сили у різних галузях? Як сприяти формуванню професійної компетентності, яка відповідає вимогам цифрового суспільства?

Ці питання стають предметом детального дослідження та обговорення серед педагогів, психологів, економістів та представників бізнесу. У цій статті ми спробуємо розібратися у впливі цифровізації на формування професійної компетентності фахівця, проаналізувавши основні аспекти цього явища та визначити шляхи оптимізації навчальних процесів для підготовки фахівців у цифрову епоху.

Цифровізація вищої освіти має виняткове значення в сучасних умовах і впливає на різні аспекти навчального процесу та управління закладами вищої освіти. Про важливість цифровізації вищої освіти зазначено у провідних освітніх документах (Ініціатива ЮНЕСКО «Майбутнє освіти» (2019), Закони України «Про вищу освіту (2014), «Про освіту» (2017), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки та ін.).

Проведений аналіз зарубіжної (J. Guzman, J. Ho, J. Hutain, C. Shen, N. Michinov та ін.) та вітчизняної (О. Даниско, Н. Кононец, В. Кухаренко, М. Лещенко, Л. Тимчук та ін.) наукової літератури дозволяє виокремити такі ключові аспекти значення цифровізації вищої освіти:

1. Зручний доступ до інформації. Сучасні технології дозволяють студентам та викладачам отримувати доступ до великого обсягу інформації онлайн. Електронні підручники, журнали, відеоуроки та інші ресурси забезпечують зручний доступ до навчального матеріалу.

2. Дистанційне навчання. Цифрові технології дозволяють здійснювати навчання дистанційно, що стає важливим аспектом в умовах глобальної мобільності й сучасного ритму життя. Студенти можуть отримувати освіту, не перебуваючи фізично в університеті.

3. Інтерактивність та залучення. Використання цифрових технологій дозволяє створювати інтерактивні навчальні матеріали, що підвищує залучення студентів у навчальний процес. Від інтерактивних вправ до віртуальних лекцій, це робить навчання більш захоплюючим.

4. Оптимізація управління навчанням. Цифрові системи управління навчальним процесом (LMS) дозволяють ефективно відстежувати прогрес студентів, оцінки, розклади, а також допомагають в управлінні ресурсами та плануванні.

5. Розвиток навичок майбутнього. Цифрові технології розширюють можливості для навчання навичкам, які є ключовими в сучасному світі, таким як цифрова грамотність, робота з великими обсягами даних, інформаційна безпека та інші.

6. Глобалізація освіти. Інтернет дозволяє студентам спілкуватися та співпрацювати з оточуючим світом. Міжнародні проекти, онлайн-курси від університетів з усього світу роблять освіту більш глобальною та доступною.

7. Ефективність ресурсів. Цифрові технології можуть допомагати університетам ефективно використовувати ресурси, зокрема, шляхом автоматизації адміністративних процесів та оптимізації інфраструктури [2; 3].

Тож цифровізація вищої освіти стає ключовим фактором для підготовки студентів до викликів сучасного суспільства та ринку праці, а також для підвищення якості та ефективності освітнього процесу.

Розглянемо досліджувану проблему в процесуальному вимірі. Цифровізація вищої освіти – це комплексний процес впровадження цифрових технологій та інновацій для покращення навчання, управління та інших аспектів освітнього середовища.

Назвемо ключові аспекти цього процесу: оцінка потреб (заклади вищої освіти мають вивчити, які цифрові технології можуть бути корисними для їхнього конкретного контексту, студентського складу, інфраструктури та освітніх цілей); стратегічне планування (розробка стратегії впровадження цифровізації; це включає в себе визначення мети, визначення основних завдань, призначення відповідальних осіб та розробку плану реалізації); інфраструктура та технічні рішення (забезпечення високоякісної інфраструктури для підтримки цифрових ініціатив; це може включати в себе

покращення мережі, впровадження хмарних технологій, розробку відповідних програмних додатків та інші технічні рішення); навчання та розвиток викладачів (важливо, щоб викладачі мали необхідні навички для використання цифрових технологій у викладанні; треба забезпечувати навчання та підтримку для ефективного використання цифрових інструментів в навчальних процесах); створення цифрового навчального контенту (розробка та впровадження цифрового навчального матеріалу, який може включати в себе електронні підручники, відеоуроки, інтерактивні завдання тощо); дистанційне навчання та онлайн ресурси (розвиток систем дистанційного навчання, створення онлайн-ресурсів та платформ для навчання; це дозволяє студентам здобувати освіту в будь-якому місці та часі); аналіз даних (використання аналітики для відстеження прогресу студентів, оцінювання ефективності програм та вдосконалення навчального процесу); захист даних (забезпечення конфіденційності та безпеки персональних даних студентів та викладачів у процесі цифровізації); залучення студентів (використання цифрових інструментів для створення зручного та захоплюючого середовища для студентів).

Сучасні дослідники констатують «підвищення рівня залучення студентів у процеси, що протікають в інформаційно-освітньому середовищі, вирівнювання суб'єктивних позицій відношення (переважно позитивного або нейтрального) до цифровізації в межах різних напрямів підготовки, більш виражену виваженість та обґрунтованість цього ставлення, зручність та комфорт, доступність навчальних матеріалів, економію часу» [1, с. 645].

Цифровізація вищої освіти визначається впровадженням цифрових технологій та інновацій у навчальний процес, адміністрування та інші аспекти вищої освіти. Визначимо провідні тенденції цифровізації вищої освіти, які спостерігаються в наш час: розбудова онлайн-навчання та дистанційної освіти (розширення можливостей доступу до навчання через інтернет; використання відео-лекцій, віртуальних класів, тестів і завдань онлайн); збільшення попиту на електронні ресурси (зростання використання електронних підручників, наукових статей та інших цифрових ресурсів; розробка і використання цифрових бібліотек та репозиторіїв); розширення адаптивного навчання (використання інтелектуальних систем та алгоритмів для адаптації навчального процесу під індивідуальні потреби студентів); використання віртуальної та доповненої реальності (застосування VR та AR для створення іммерсивних навчальних середовищ); моделювання реальних ситуацій для покращення практичного навчання; розширення аналітичних практик: збір та аналіз великих обсягів даних для вдосконалення управління закладами вищої освіти (прийняття рішень на основі даних щодо ефективності навчання та управління ресурсами); упровадження інтерактивних технологій (використання інтерактивних дошок, платформ для обговорення та співпраці, щоб залучити студентів); широке застосування мобільних додатків та платформ (розробка мобільних додатків для навчання та доступу до інформації про студентів; використання мобільних платформ для комунікації та співпраці); поглиблення співпраці з промисловістю (розвиток партнерства із промисловістю для

забезпечення актуальності програм та отримання практичного досвіду); актуалізація проблеми кібербезпеки (забезпечення захисту освітніх інформаційних систем від кіберзагроз); розвиток ідеї навчання впродовж життя (створення можливостей для постійного навчання і професійного розвитку через цифрові платформи).

Виокремлені тенденції вказують на постійний розвиток цифрових технологій в галузі вищої освіти та їх вплив на навчання, управління та співпрацю між різними учасниками освітнього процесу. Цифровізація вищої освіти є динамічним процесом, спрямованим на адаптацію освітніх систем до вимог сучасного світу та підготовку студентів до успішної трудової діяльності та самореалізації в цифровому суспільстві. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що цифровізація суттєво впливає на формування професійної компетентності фахівця через ряд ключових складників: усвідомлення зміни вимог до навичок особисті (цифрові технології перевертають уявлення про те, які навички є ключовими для успішної професійної діяльності; нові професійні реалії вимагають від фахівців не лише технічної експертизи, але й гнучкості, вміння працювати в команді, адаптивності до змін); забезпечення цифрової грамотності (зростаюча роль цифрових інструментів у всіх сферах життя створює потребу у володінні цифровими навичками, тож фахівці повинні вміти ефективно користуватися різноманітними програмами, платформами та інструментами для роботи з даними, комунікацій, аналізу тощо); створення нових можливостей для навчання та розвитку (цифрові технології дозволяють масштабніше організовувати навчальні процеси, використовувати онлайн-курси, вебінари, мобільні додатки для професійного розвитку та самонавчання); застосування інновацій в предметних методиках (цифрові інструменти розширюють можливості навчальних програм, дозволяючи використовувати інтерактивність, віртуальну реальність, штучний інтелект для створення більш ефективних та цікавих занять); формування потреби у неперервному самовдосконаленні (завдяки швидкому розвитку технологій, фахівці повинні постійно оновлювати свої знання та навички, щоб відповідати вимогам ринку праці та залишатися конкурентоспроможними); реалізація організаційних змін (заклади, що успішно адаптуються до цифрової економіки, створюють стимули для розвитку цифрових навичок у своїх працівників, інвестуючи в навчання та розвиток). Фундаментальне розуміння сутності вказаних складників дозволяє краще орієнтуватися в сучасному професійному середовищі та ефективніше підготувати фахівців до викликів цифрової епохи.

Отже, проведене дослідження дозволяє визначити перспективні шляхи оптимізації навчальних процесів для підготовки кваліфікованих спеціалістів у цифрову епоху. Серед них: активне використання цифрових технологій у навчанні (інтеграція цифрових інструментів та платформ у навчальні програми дозволяє забезпечити ефективне та цікаве засвоєння матеріалу; використання відеоуроків, інтерактивних завдань, онлайн-тестування та інших цифрових ресурсів сприяє покращенню засвоєння матеріалу та розвитку необхідних навичок); розвиток у студентів навичок самонавчання та самостійної роботи (у цифрову епоху навчання не обмежується лише класичними методами, тому

важливо сприяти стимулюванню самостійної роботи студентів, навчати їх самостійно знаходити та критично оцінювати інформацію, а також розвивати навички самонавчання); інтеграція практичного досвіду до навчального процесу (реальна трудова діяльність та професійна практика є важливим елементом формування компетентності фахівців, тому важливо створювати можливості для студентів випробувати свої знання та навички у реальних умовах, взаємодіяти з професійними спільнотами та отримувати зворотний зв'язок від практикуючих фахівців); гнучкість навчальних програм та підходів (з урахуванням швидкого розвитку технологій і змін на ринку праці, навчальні програми повинні бути гнучкими та адаптивними, адже можливість швидко реагувати на нові технологічні та професійні тренди дозволить забезпечити актуальність та практичну спрямованість навчання); міждисциплінарний підхід до навчання (у добу цифровізації важливо навчати студентів не тільки глибоким знанням у конкретній професійній галузі, але й сприяти розвитку міждисциплінарних навичок, оскільки збагачення навчальних програм елементами з різних галузей дозволить підготувати фахівців з широким науковим світоглядом та здатних до креативної діяльності).

Література

1. Guzman J. H. E., Zuluaga-Ortiz R. A., Barrios-Miranda D. A., Delahoz-Dominguez E. J. Information and Communication Technologies (ICT) in the processes of distribution and use of knowledge in Higher Education Institutions (HEIs). *Procedia Computer Science*, 2022. P. 644–649.
2. Даниско О. В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в умовах змішаного навчання: теорія і практика : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 360 с.
2. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. *Екстрене дистанційне навчання в Україні*: Монографія. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.

РОЗДІЛ № 6

Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах інклюзивної освіти

Єрьоміна Наталія
Путивль

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕДАГОГІВ У ГАЛУЗІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті відзначено важливість впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах та формування професійних компетенцій педагогів у цій сфері. Розглянуто різні визначення поняття «професійної компетентності педагога». Визначено функції педагогів у реалізації інклюзивної освіти у загальноосвітніх установах. Описано напрями, за якими здійснюється підвищення професійної підготовки педагогів у галузі інклюзивної освіти. Відзначено особистісні якості педагогів у галузі інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, педагог, професійна компетенція, учні, якості, підвищення кваліфікації.

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта, як частина загальної педагогічної практики, у наш час нормативно закріплена в міжнародних документах, і Україна, ратифікувавши Саламанську декларацію від 1994 р., прийняла на себе зобов'язання з організації інклюзивної освіти, що дозволяє уникнути соціальної сегрегації дітей з особливими освітніми потребами, забезпечивши їм повноцінне включення в освітній процес. Законодавством встановлено отримання освіти особами з особливими освітніми потребами як один із пріоритетних напрямків державної політики.

У зв'язку із цим постає питання професійної компетентності педагогів, які працюють у загальноосвітніх школах, їх підготовки до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами й постійним підвищенням кваліфікації. До таких педагогів пред'являються сьогодні високі вимоги, тому вони, відповідно, повинні володіти певними ціннісними орієнтаціями, професійними й особистісними якостями, необхідними для трансляції й реалізації інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження науковців (Г.І. Гоцько, Л.І. Даниленко, А. А. Колупаєвої, С.П. Миронової, Ю.М. Найди, О.М. Таранченко, М.А. Порошенко, Н.З. Софій, З.І. Удич та інших фахівців в сфері інклюзії в освіті) свідчать, що спостерігається значний прогрес у розвитку дитини з особливими освітніми потребами, коли вона перебуває в групі здорових однолітків. Тому на сьогоднішній день питання впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах та, відповідно, формування професійних компетенцій педагогів у цій сфері потребують глибшого вивчення.

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування та розвитку професійних компетенцій педагогів у галузі інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта – це термін, який використовується для опису процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами в сучасних загальноосвітніх школах. З урахуванням різноманіття особливих освітніх потреб дітей, система їх навчання повинна бути гнучкою, багатоваріативною, адаптивною, а це вимагає істотних змін як в організації навчального процесу, змісті освіти так й у підготовці до цих процесів педагогів [1, с. 12].

Якщо звернутися до психолого-педагогічної літератури, то поняття «професійної компетентності педагога» має різні інтерпретації. Так, Г.І. Гоцко вважає, «професійною компетентністю педагога є установка на усвідомлення ним педагогічного завдання, визначення спеціальних способів діяльності, оцінка своїх можливостей у їх співвідношенні з майбутніми труднощами діяльності й необхідністю досягнення певного результату» [2, с. 35]. На думку Л.І. Міщик, «професійна компетентність педагога – це динамічне явище, що є результатом безперервного процесу професійного розвитку та самовдосконалення педагога» [7, с. 123]. З позиції Л.С.Ткаченко, «професійна компетентність педагога – це теоретична й практична готовність до здійснення педагогічної діяльності, що проявляється в реалізації знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей педагога на практиці [10, с.109].

Педагоги, якими реалізується інклюзивна освіта, привласнюють нові цінності цієї освіти та навчаються їх реалізовувати у своїй професійно-педагогічній діяльності через нові функції: аналітичну, прогностичну, проективно-конструктивну. Так:

- аналітична функція педагога інклюзивної освіти включає в себе теоретичне вивчення, опис і пояснення сутності інклюзії, протиріч і закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, а також аналіз, узагальнення, інтерпретацію й оцінку провідного педагогічного досвіду із проблем спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами та їх однолітків, які розвиваються нормально;

- прогностична функція будується на забезпеченні науково обґрунтованого цілепокладання, планування й розвитку системи інклюзивної освіти;

- проективно-конструктивна функція дозволяє розробляти нові педагогічні технології (зміст, форми, методи, засоби навчання осіб з особливими освітніми потребами) і впроваджувати результати педагогічної діяльності, досліджень у педагогічну практику інших освітніх установ [11, с. 45].

Підвищення професійної підготовки педагогів у галузі інклюзивної освіти здійснюється у двох напрямках. Це:

- інноваційна діяльність з актуальних питань впровадження інклюзивної освіти;

- підвищення кваліфікації на робочому місці, зокрема, у творчих педагогічних майстернях [3, с. 15].

Інноваційна діяльність педагога у галузі інклюзивної освіти пов'язана з усвідомленням себе як суб'єкта освітньої політики, що дозволяє йому включитися у визначення стратегічних напрямків змін освітнього процесу (компетентнісний підхід, інформатизація освіти тощо) та впровадження цих

змін у професійно-педагогічній діяльності.

Для реалізації інноваційної діяльності необхідно, щоб у педагога у галузі інклюзивної освіти були сформовані такі загальнопедагогічні вміння як: аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні (входять до складу теоретичної готовності педагога), організаторські (мобілізаційні, інформаційні, орієнтаційні), комунікативні (перцептивні, педагогічне спілкування, педагогічна техніка), прикладні (входять до складу практичної готовності педагога) [3, с. 15].

Інноваційна діяльність педагога у галузі інклюзивної освіти пов'язана з реалізацією наступних особистісних установок:

- формулювання особистісних цілей і завдань, визначення актуальності впровадження інклюзивної освіти в систему освітніх установ;

- виявлення особистісних досягнень педагога у вирішенні актуальних питань у теорії інклюзивної освіти й шкільній практиці навчання учнів з особливими освітніми потребами;

- збір передового педагогічного досвіду з проблеми впровадження інклюзивної освіти в освітні установи. Безпосередньо необхідним є спостереження за навчально-виховним процесом навчання дітей з особливими освітніми потребами, бесіди з педагогами, які реалізують інклюзивну освіту, аналіз шкільної документації, що регламентує діяльність педагогічного колективу в процесі навчання учнів з особливими освітніми потребами. Опосередковано педагог вивчає науково-методичну літературу з проблеми інклюзії в освітній установі, матеріали з досвіду роботи інших педагогів (доповіді, виступи, методичні документи) тощо;

- аналіз, узагальнення, висновки з питань реалізації сумісного навчання дітей з особливими освітніми потребами та їх однолітків, що нормально розвиваються. Виявлення типових рис вивченого досвіду, його педагогічної сутності й значення, характеристика й обґрунтування системи роботи педагога:

- ідея, виділена для впровадження в систему інклюзивної освіти на основі отриманого досвіду [3, с. 16].

Для успішної роботи педагога, що реалізує інклюзивну освіту, необхідною є наявність ряду педагогічних якостей, що відносяться до різних сторін його особистості. Ці якості не є вродженими, вони розвиваються в процесі навчання й практичної роботи, але вони досить стійкі, щоб говорити про них як про якості, необхідні для успішної роботи педагога з дітьми з особливими освітніми потребами.

Так, однією з найважливіших якостей є вміння передавати знання учням з особливими освітніми потребами, що досягається простим, коротким і цікавим викладом матеріалу. Вільне, а не завчене мовлення педагога є більш природним, виразним, емоційним і ним досягається тісніший контакт з учнями. Також досвідчений педагог повинен володіти й такою якістю, як розуміння учня; і тоді він за порівняно невеликими, зовнішніми проявами може зробити висновок про переживання й труднощі учня. Тобто, учитель може попередити можливі труднощі дітей, що виникають у процесі навчання. Крім того, педагог у галузі інклюзивної освіти повинен мати самостійний і творчий склад розуму,

оскільки педагогічна робота не терпить шаблонів, тому що не буває точного повторення педагогічних ситуацій і немає двох однакових дітей. Своєю чергою, спритність, швидке й точне орієнтування педагога дозволяє вчасно застосовувати потрібні технології навчання; чим більше у нього педагогічного досвіду, тим менше виникає в його роботі несподіванок, що вимагають швидкої реакції й майстерності. Організаторські здібності також необхідні як самому педагогу, так і всьому учнівському колективу; до таких здібностей, у першу чергу, відносять уміння планувати заняття, ошадливе та без зайвої квапливості використання часу [4, с. 27].

Другий напрям підвищення професійної підготовки педагогів у галузі інклюзивної освіти – це освоєння ними нових функцій на робочому місці, що умовно можна назвати «корпоративним навчанням». У результаті професійно-педагогічної рефлексії визначаються основні напрямки роботи. Педагогам, які реалізують інклюзивну освіту, можуть бути запропоновані різні формати навчання на робочому місці [5, с. 32]:

- освітні семінари;
- проектувальні семінари;
- супровід роботи методичних об'єднань;
- навчальні модулі програми з підвищення кваліфікації.

Перевагами навчання педагога на робочому місці перед традиційними формами підвищення кваліфікації є наступні [5, с. 32]:

- можливість швидкого реагування на зміни в сучасній системі освіти (зміна умов навчання, введення нових програм і методик навчання тощо);
- сталий характер навчання, тобто, професійна підготовка й перепідготовка на робочому місці реалізується безупинно протягом всієї його педагогічної діяльності;
- можливість міжпредметної та позапредметної перепідготовки педагогів;
- можливість об'єднання педагогів для організації командної роботи в освітніх установах, що реалізують інклюзію;
- можливість поширення цінного досвіду окремих педагогів та педагогічних колективів школи за пріоритетними напрямками розвитку системи освіти;
- постійне підвищення кваліфікації всього колективу школи, а не тільки окремих педагогів;
- надання безперервної кваліфікованої методичної допомоги педагогам з вирішення конкретної проблеми;
- можливість більшою мірою враховувати особливості як самого педагога, так і школи, у якій він працює.

В освітніх установах, що реалізують інклюзивну освіту, можуть бути використані наступні моделі професійної підготовки [6, с. 128-129]:

1. Традиційна модель, яка включає теоретико-практичні заняття; практичну діяльність із застосуванням освоєних способів вирішення проблем; консультації, а також рефлексивну діяльність педагога.

2. Комплексна «командна» перепідготовка педагогів школи одночасно всіх рівнів для пошуку шляхів вирішення конкретної проблеми, загальної для всіх.

Педагоги включаються в процес розробки методичних матеріалів з навчання, супроводу, корекції й розвитку осіб з особливими освітніми потребами. Розроблений продукт апробується різними педагогами на різних уроках і заняттях, у практичній діяльності, потім отримані результати обговорюються та вносяться необхідні корективи. Для «командної» перепідготовки педагогів організовуються навчальні семінари, практикуми, тренінги.

3. «Проживання педагогами освітнього процесу», яке включає кілька етапів:

I етап – готовність педагога інклюзивної освіти до вирішення проблем нормативно-правового, організаційно-методичного й матеріально-технічного характеру.

II етап – включення педагогів у розробку варіантів вирішення питань спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами та їх однолітків, що нормально розвиваються, у рамках професійного колективу педагогів інклюзивної освіти. На цьому етапі відбувається «проживання» педагогом пропонуваніх варіантів навчання учнів з особливими освітніми потребами, а також передбачаються зміни в професійній діяльності педагога.

III етап – професійна діяльність педагога з апробації попереднього проекту, складеного на другому етапі; фіксація позитивних і негативних результатів. На цьому етапі здійснюється взаємовідвідування уроків, взаємоконтроль і самоконтроль.

IV етап – аналіз отриманих результатів, рефлексія професійної діяльності, підготовка методичних рекомендацій для подальшого використання в інших освітніх установах, що реалізують інклюзивну освіту.

Особливістю цієї моделі є циклічне повторення II й III етапів, кількість повторень залежить від рівня готовності педагогів до вирішення питань, пов'язаних з інклюзивною освітою, а також від якості одержаних результатів.

4. Організація самостійної дослідницької діяльності педагога. У рамках навчальних семінарів педагоги знайомляться із організацією педагогічних досліджень, вибирають теми для самостійного вивчення.

5. Навчання кейс-методом. Педагогам, які реалізують інклюзивне навчання, пропонується кейс, насичений реальними документами, що характеризують конкретну школу, конкретний клас, конкретного учня з особливими освітніми потребами. За цими документами педагоги виділяють проблеми школи/класу/дитини, формулюють завдання, пропонують способи їх вирішення.

6. Одним з найбільш продуктивних варіантів є кругова модель розробки проектів. Ця модель базується на наступних принципах: практична орієнтація; орієнтація на проблеми; орієнтація в процесі підвищення кваліфікації на усвідомлення педагогом нових проблем. Ще однією особливістю цієї моделі є послідовний характер підвищення кваліфікації педагогів інклюзивної освіти, тобто, постійна спрямованість на практичну реалізацію отриманих теоретичних знань.

7. Інтегрований курс створюється зі змісту навчальних предметів, що викладаються у школі.

Також важливим є складання програми професійного саморозвитку педагога інклюзивної освіти, що включає [7, с. 125]:

1. Вибір особистісно значимих цілей самовиховання.
2. Складання плану з професійного саморозвитку.
3. Вибір методів (самонавіяння й самонаказ).
4. Вивчення літератури з корекції негативних якостей: нетерпіння, лінь, зайва емоційність, неприйняття дитини з особливими освітніми потребами.
5. Складання принципів і правил творчого розвитку, яким керується педагог.
6. Здійснення самоконтролю за дотриманням розроблених методик.
7. Проведення аналізу результатів діяльності з розвитку особистості педагога.
8. Діагностика змін: розвиток педагогічних здібностей, волява цілеспрямованість тощо.

9. З'ясування необхідності в подальшій потребі саморозвитку за тими якостям, які коригуються.

Головною функцією організації інклюзивної освіти є контроль за діяльністю педагогів. Традиційно виділяються наступні види контролю: взаємоконтроль, самоконтроль, індивідуальний контроль.

При реалізації самоконтролю педагогічний колектив освітньої установи має розвинені навички самоаналізу й рефлексії; володіє високим рівнем системної самоосвіти полідисциплінарного характеру; має стабільні результати навчання й виховання учнів з особливими освітніми потребами; бере активну участь у методичній роботі установи; ділиться професійним досвідом з колегами за допомогою різних виступів [8, с. 134].

Взаємоконтроль – це діалогічна взаємодія колег по спільній роботі; він має велику силу впливу у зв'язку з високим рівнем компетенції колегіального аналізу діяльності педагога, корпоративності відносин. Педагог, який вийшов на рівень взаємоконтролю, має достатній рівень бажання й навички системної самоосвіти; має професійний рівень у плануванні й організації освітнього процесу; має гарну динаміку результативності в реалізації інклюзії; має високий рівень таких особистісних якостей, як толерантність, комунікативність тощо.

Індивідуальний контроль організовується як допомога у формі взаємодії педагога й адміністрації при бажанні самого педагога. Таким чином, він удосконалює методику своєї професійної майстерності; прагне до досягнення стабільних результатів у педагогічній діяльності [8, с. 134].

Таким чином, перераховані вище особливості реалізації інклюзивної освіти дозволяють організувати процес підвищення кваліфікації педагогів.

Висновки. У підсумку відзначимо, що професійну компетентність педагогів в умовах інклюзивної освіти відносять до спеціальних професійних компетентностей, тому що вона являє собою спроможність ефективно здійснювати професійну діяльність педагога в умовах інклюзивного навчання, у результаті чого відбувається зміна об'єкта, на який спрямована діяльність.

Компетентність педагога включає цілий спектр знань, умінь, навичок і необхідних якостей для повноцінної реалізації інклюзії в навчальний процес. Педагог у галузі інклюзії знає основи використання психолого-педагогічних технологій (у тому числі інклюзивних), необхідних для адресної роботи з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами та особливостями розвитку. Крім цього, такий педагог володіє методами й методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, організовує освітній процес, виходячи з їх фізичних і психічних особливостей і на практиці застосовує різні форми роботи корекційного, розвивального та виховного характеру.

Література

1. Ворон М.В., Найда Ю.М. Інклюзивна освіта: українські реалії. *Підручник для директора*. 2014. №5. С. 12-13.
2. Гоцко Г.І. Особливості організації освітнього процесу в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» (26-27 березня 2018 р.)*. Київ : Інтерсервіс, 2018. С. 34-39.
3. Гриценко Л.О. Інноваційна діяльність педагога у галузі інклюзивної освіти. *Дефектолог*. 2019. № 2. С. 13-17.
4. Даниленко Л.І. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник; 2-ге вид. Київ, 2016. 128с.
5. Дацьо Н., Гошовський В., Якимів О., Маланчій В., Сидорів С. Нічого про нас без нас (Nothing about us without us): поради для учасників інклюзивного процесу. Івано-Франківськ : Pysa4ka, 2018. 44 с.
6. Мельник С.Р. Моделі професійної підготовки педагога для роботи в інклюзивних класах. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка*. 2018. Вип. 2. С. 125-133.
7. Міщик Л.І. Інклюзивна освіта: підвищуємо професійну компетентність педагогів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2018. № 9. С. 121-126.
8. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти: Теорія та методика інклюзивного навчання. Модулі 1-3 / Уклад. Л. М. Сидорів. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2020. 235 с.
9. Софій Н.З., Найда Ю.М. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посібник. Київ, 2014. 128 с.
10. Ткаченко Л.С. Підготовка до інклюзії педагогів в Україні. *Теоретична і дидактична філологія*. 2016. №21. С. 108-114.
11. Удич З. І. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Прінт-Офіс, 2015. 380 с.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Постановка проблеми. За дослідженнями ВООЗ, лише 20% новонароджених дітей умовно вважаються здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або займають стан між здоров'ям та хворобою. За даними дослідження, проведеного в США у 2008 році, серед дітей, які вступають до школи 17, 8% мали різні розлади психічного розвитку. Масштабне епідеміологічне дослідження, проведене у 18 країнах з низьким та середнім рівнем доходу у 2009 р., виявило, що в середньому 23% дітей віком від 2 до 9 років мають інтелектуальні порушення.

Кількість дітей, нездатних засвоїти стандартну шкільну програму, виросло за останні 20 років у 2-2,5 рази, досягнувши 30% та більше. Є дані, що понад 70% учнів закладів загальної середньої освіти зазнають значних труднощів у засвоєнні базової шкільної програми навчання; за даними О.А. Сергєєвої на 2015, ЗПР спостерігається у 25% дітей. **Сьогодні кожна 4–5 дитина в Україні страждає, щонайменше, на один психічний розлад, кожна п'ята має поведінкові, когнітивні, емоційні проблеми або мовленнєві порушення (50% дошкільнята, 17% учнів) [3].**

З кожним роком збільшується кількість дітей, які мають особливі освітні потреби і для яких важливим є надання педагогічної підтримки. Учнівський контингент стає більш розмаїтим, виразніше простежуються особливості когнітивного, емоційного, фізичного та комунікативного розвитку школярів.

Тому, педагоги частіше стикаються з тим, що традиційні підходи в організації навчального процесу не дають змогу ефективно працювати з дітьми із ширшим діапазоном навчальних відмінностей. Перед вчителями постає завдання навчати більш розмаїтий учнівський контингент, задовольняючи потреби всіх дітей, в тому числі із порушеннями психофізичного розвитку, очікування батьків та зростаючі вимогами суспільства. На думку багатьох фахівців, вирішити цю проблему можна за допомогою впровадження індивідуального підходу в освітній процес.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасними науковцями в галузі спеціальної педагогіки та психології розроблено методологічні підходи та принципи спеціальної освіти (Л. Виготський, Н.Компанець, І. Луценко, В. Лубовський, А. Колупева, Ю. Найда, О.Таранченко, та ін.). На їх думку, головною особливістю навчання дітей з особливими потребами є корекційна спрямованість навчального та виховного процесів. В. Лубовський сформулював основний принцип організації спеціального навчання, який полягає в орієнтації не на обмеження та актуальний розвиток дитини з особливими потребами, а на «зону її найближчого розвитку»[5]. Важливого значення у даному контексті набуває індивідуальний підхід, який дає змогу при ефективному доборі засобів, методів, темпу навчання врахувати індивідуальні особливості учнів, неоднаковий рівень розвитку їхніх здібностей, можливостей.

Науковці зазначають, що педагоги повинні добре знати особливості психофізичного розвитку і поведінки дітей різних категорій, типові труднощі, що виникають при оволодінні навчальним матеріалом і зумовлені характером певного порушення; розуміти, на якому етапі й чому виникла та чи інша проблема у навчанні, як це відображається на засвоєнні навчальної програми; враховувати інтереси дитини, її схильності, можливості, потреби, улюблені заняття; з'ясувати її характерологічні та поведінкові особливості вивчити стосунки в родині, тощо [1], [2], [4], [6].

Метою статті є визначення можливостей впровадження індивідуального підходу в освітній процес навчальної установи.

Виклад основного матеріалу. Для навчання дітей з особливостями розвитку використовують ті самі методи, що й для дітей з типовим розвитком, проте психофізичні особливості учнів обумовлюють інакші способи застосування цих методів. Зокрема, *методи навчання повинні бути корекційно-розвивальними*. Це – найсуттєвіша відмінність спеціальних дидактичних методів, котра означає, що будь-який метод чи прийом, окрім дидактичної мети, має охопити і корекційну, спрямовану на розвиток учнів.

Для визначення корекційних цілей та реалізації індивідуального підходу слід вивчити такі *особливості дитини*:

- ✓ категорія порушення і конкретні його особливості у цього учня;
- ✓ збережені сторони психіки, можливості дитини;
- ✓ структура порушення: первинне порушення, вторинні відхилення, наявність педагогічної занедбаності;
- ✓ рівень знань, умінь і навичок дитини порівно з відповідним стандартом освіти;
- ✓ вплив порушення на здатність дитини до навчання, її поведінку, спілкування;
- ✓ індивідуальні особливості пізнавальних процесів;
- ✓ темп діяльності та динаміка втомлюваності;
- ✓ самооцінка і ставлення дитини до власних труднощів у навчанні, спілкуванні тощо;
- ✓ особливості емоційно-вольової сфери;
- ✓ характерологічні особливості;
- ✓ поведінка дитини;
- ✓ рівень самостійності;
- ✓ спрямованість особистості дитини (інтереси, потреби, схильності, можливості, цінності) [2, с. 114-115].

Отже, в організації навчальної діяльності беруть до уваги рівень знань, темп роботи, динаміку втомлюваності, обсяг пам'яті, стійкість уваги, довільність психічних процесів дитини, рівень розвитку її мовлення та опорно-рухової системи. Це передбачає, наприклад:

- ✓ добір для кожного уроку певної невеликої за обсягом кількості навчального матеріалу;
- ✓ максимальну розгорнутість і поділ складних понять та дій;
- ✓ уповільненість темпу навчання;

- ✓ повторюваність дій;
- ✓ наявність пропедевтичних періодів у навчанні;
- ✓ опору на чуттєвий досвід учнів;
- ✓ керівництво діями учнів;
- ✓ поступовий розвиток пізнавальних процесів;
- ✓ оптимізацію темпу роботи та динаміки втомлюваності;
- ✓ посилення здатності дитини до саморегуляції;
- ✓ розвиток самостійності дитини [2, с. 103].

Процес навчання *необхідно збагачувати методами, що мотивують до учіння*. Це, зокрема, використання різних видів ігор, створення ігрових моментів, моделювання реальних ситуацій тощо. Ця особливість такого значення в навчанні дітей із типовим розвитком не набуває, а у навчанні школярів з ООП вона пов'язана з пасивністю дітей, зниженням їхнього інтересу до навчання і часто нерозумінням його необхідності, наявними труднощами й невдачами.

Методи мають відповідати принципам спеціальної дидактики. А саме:

- ✓ дидактичні методи мають бути спрямованими не лише на формування знань, умінь і навичок учнів, а й на корекцію психофізичного розвитку і виховання;
- ✓ методи навчання мають бути доступними для учнів і водночас забезпечувати доцільний рівень труднощів з метою стимулювання учнів до розумових дій, докладання вольових зусиль, оптимального розвитку;
- ✓ методи слід добирати так, щоб вони забезпечували дітям усвідомлення та міцність засвоєння знань, формували вміння застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності в різних умовах;
- ✓ поєднувати методи необхідно так, щоб вони приводили до оволодіння досвідом послідовно і системно;
- ✓ методи повинні стимулювати учнів до самостійної роботи, творчості, ініціативи;
- ✓ добираючи метод, слід брати до уваги не лише загальні психічні закономірності, властиві дитині з певною категорією порушення, а й індивідуальні особливості кожної дитини [2, с.102-103].

Відмітимо, що ефективність навчання учнів з ООП залежить від того, наскільки вчителю вдасться врахувати індивідуально-психологічні можливості кожного з них і створити відповідні умови.

Дослідники О. Таранченко та Ю. Найда розкривають питання вибору методів навчання, в основі чого, на їх думку, лежить індивідуальність учня. Так, учні мають різну підготовленість, інтереси та особливості навчання; готовність – це вихідна точка, з якої учень починає розуміти певну тему чи застосовувати певну навичку. Учні з меншою готовністю можуть отримувати сторонньої допомоги у визначенні та заповненні прогалів у навчанні, аби мати змогу рухатись вперед; більших можливостей для безпосереднього вивчення чи практики; діяльності чи результатів, які є більш структурованими чи більш конкретними, з меншою кількістю кроків, ближче до власного досвіду, з меншим застосуванням навичок читання; повільнішого темпу навчання.

З іншого боку, наполегливі учні можуть потребувати звільнення від перевірки розуміння та практика навичок, засвоєних раніше; діяльності, яка є досить складною, не обмеженою у часі, абстрагованою та різнобічною, з використанням складніших матеріалів для читання; швидшого чи, можливо, повільнішого темпу роботи, щоб більш ґрунтовно та детально вивчити тему [4, с. 82].

Автори посібника «Школа для кожного» визначають індивідуальний підхід до процесу навчання через такі складові: фактори навколишнього середовища (звук, освітлення, температура, формальна або неформальна атмосфера); емоційні чинники (мотивація, наполегливість, відповідальність); соціальні фактори (робота в парах, в командах, в групах, індивідуальна робота або робота, що спрямовується дорослими); психологічні фактори (стиль мислення, внутрішній або зовнішній контроль) [6, с. 16-17]. Безперечно, індивідуальний підхід до учнів із психофізичними порушеннями значною мірою залежить від категорії порушення, ступеня його виразності, індивідуальних особливостей.

Висновки. У підсумку зазначимо, що впровадження індивідуального підходу в освітній процес передбачає між іншим використання дидактичного матеріалу, який варіює види і форму його подачі, а учень має свободу вибору завдання (завдання повинно забезпечити можливість його виконання через образ, слово, схему, моделювання і под.); розуміти ставлення учня до учіння та навчальні можливості кожного учня; аналізувати використання учнем різноманітних способів опрацювання навчального матеріалу (вибір найраціональніших з них, зіставлення своїх і чужих способів, їх аналіз, обговорення, аргументація, застосування тощо); вміння організовувати урок, спрямований на створення умов самореалізації, самостійності кожного учня; розкриття і максимальне використання суб'єктного досвіду дитини; стимулювання учнів до використання різноманітних способів виконання завдань з правом на помилку та на застосування активних форм спілкування.

Література

1. Компанець Н.М., Луценко І.В. Навчально-методичний посібник «Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ». Київ, 2017. 66 с.
2. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
3. Сайт інституту спеціальної педагогіки та психології. <http://ispukr.org.ua/>
4. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / За загальною редакцією Колупаєвої А.А. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2012. 120 с.
5. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
6. Школа для кожного: посібник / Упорядник: Байда Л. Ю. Київ, 2015. 60 с.

СУСПІЛЬНО-СОЦІАЛЬНІ МОДЕЛІ СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано чинники, що сприяли зміні ставлення суспільства та його інститутів до проблеми осіб з особливими потребами. Розглянуто медичну, соціальну та інклюзивну моделі, з акцентом на перевагу та ефективність останньої.

Ключові слова: *особливі освітні потреби, медична, соціальна, інклюзивна моделі, соціальна інклюзія.*

Створення оптимальних умов для навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами є пріоритетним напрямом сучасної освітньої політики нашої країни. Вітчизняні науковці (Ю. Бойчук, О. Бородіна, Є. Клопота, О. Клопота, А. Колупаєва, О. Микитюк, О. Таранченко та ін.) стверджують, що ставлення до осіб з особливими освітніми потребами співвідноситься з теоретичними суспільно-соціальними моделями, які формувалися у процесі розвитку суспільства і були зумовлені панівними ідеологічними настановами, громадською думкою, системою соціально-політичного устрою тощо. Найпоширеніші з них такі: *медична модель, соціальна модель і модель включення (інклюзії).*

У колективній монографії Ю. Бойчук, О. Бородіної, О. Микитюк зазначено, що *медична модель*, як світоглядна, формувала суспільну думку стосовно осіб з особливими освітніми потребами і панувала до початку 60-х рр. ХХ ст., і передбачала, що людина з особливими освітніми потребами є насамперед хворою і потребує певного лікування, піклування, перебування у спеціальних умовах, найчастіше сегрегативних (відокремлення людей з особливими освітніми потребами від життя в суспільстві, створення для них закритих спеціальних установ).

Так, упродовж багатьох років у колишньому СРСР, а потім і в Україні для таких дітей діє система спеціальних закладів: школи для розумово відсталих (допоміжні) – з легким ступенем розумової відсталості; школи для глухих і дітей, які поганочують; школи для дітей із тяжкими порушеннями розвитку мови; школи для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату; школи для дітей із психоневрологічними захворюваннями; школи для дітей із затримкою психічного розвитку. Медична модель базується на такому положенні, коли людина з особливими освітніми потребами є неповноцінною і міра цієї неповноцінності визначається тим, наскільки вона обмежена у різних сферах людської діяльності та її можливостями незалежного існування, у тому числі самообслуговування, переміщення, сприймання світу. Досягти поліпшення чи відновлення «нормального» стану такої людини можна лише медичними засобами. Отже, медичний підхід до людей з особливими освітніми потребами перетворює їх у пасивних пацієнтів, позбавляючи права вибору, самовизначення, можливості впливати на власне життя і соціальне середовище.

У 70-х рр. ХХ ст. у Скандинавії як альтернатива медичній моделі з'являється *соціальна модель* ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Вона розглядає цю проблему в площині взаємовідносин між особистістю і різними елементами суспільної системи. Згідно з цим підходом, люди з особливими освітніми потребами дійсно у фізичному чи психічному плані відрізняються від здорових людей, але причина їх безпорадності не лише в їхніх особливостях, а й у реакції на них соціального оточення. Зміст соціальної моделі у тому, що вона більше не розглядає людей з особливими освітніми потребами як таких, що мають певні вади, а акцентує увагу на причинах недієздатності в неадекватних для цих людей умовах середовища, недосконалої законодавства тощо. Суспільство повинно сприйняти обмеження цих людей як суспільне явище і намагатися створити сприятливі умови для їхнього особистого зростання. Потрібно змістити увагу зі стану людини з особливими освітніми потребами на стан суспільства, сприймати людей з особливими освітніми потребами як партнерів у взаємодії: намагатися реалізувати ідею «незалежного життя» цих людей.

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст., провідною моделлю визначено *модель включення* (інклюзивну модель), яка на відміну від соціальної моделі, ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи. Основоположним у цій моделі є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості. У зв'язку з появою моделі включення виникає процес інклюзії, якому передувала інтеграція. На відміну від інтеграції, інклюзія вимагає повного залучення учнів з особливими освітніми потребами в усі аспекти навчання і життя загальноосвітньої школи. Відмінність у підходах полягає у визнанні того факту, що при інклюзії ми змінюємо суспільство, аби воно враховувало й пристосовувалося до індивідуальних потреб людей з особливими освітніми потребами, а не навпаки [1, с. 9–15].

Складно не погодитись із думкою науковців, що більш ефективною є сучасна модель, оскільки причиною проблем, з якими стикаються особливі діти, не в їх труднощах розвитку, а в середовищі, в якому вони живуть. У межах означеної моделі, наголошується, що діти з ООП зіштовхуються з великою кількістю бар'єрів (архітектурних, фізичних, організаційних, інформаційних, інституційних). Сюди відносимо дискримінаційне ставлення людей, наявні соціальні стереотипи та упередження. Інклюзивна модель пропонує створення безбар'єрного антидискримінаційного середовища, в тому числі й освітнього.

Сучасне законодавство визнає осіб з особливими потребами *суб'єктами права*, на противагу тому, що більшість цих людей довгий час розглядалися в нашій країні суто як одержувачі соціальної допомоги. На правовому рівні визначено, що ці особи, між іншим, повинні мати можливість здобуття освіти на рівних засадах. Визнання інклюзії як ключової передумови для забезпечення права на освіту активізувалось впродовж останніх років і закріплено в

Конвенції про права осіб з інвалідністю, що набрала чинності в Україні у 2010 р. [4].

У статті 24 Конвенції мова йде про *право осіб з особливими потребами на освіту*. Наголошено, що для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці мають забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях; навчати протягом усього життя, прагнучи при цьому: до повного розвитку людського потенціалу, а також почуття гідності та самоповаги та до посилення поваги до прав людини, основоположних свобод і людської багатоманітності; до розвитку особистості, талантів і творчості означених осіб, а також їхніх розумових і фізичних здібностей у найповнішому обсязі; до надання їм можливості брати ефективну участь у житті вільного суспільства.

Далі зазначено: з метою реалізації цього права держави-учасниці мають створити умови, за яких означені особи: не виключалися із системи загальної освіти, зокрема системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; мали нарівні з іншими доступ до інклюзивної, якісної та безплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання; мали розумне пристосування, що враховує індивідуальні потреби; отримували всередині системи загальної освіти необхідну підтримку для полегшення їхнього ефективного навчання. В умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку, відповідно до мети повного охоплення, мають вживатися ефективні заходи з організації індивідуалізованої підтримки.

Держави-учасниці надають означеним особам можливість засвоювати життєві та соціалізаційні навички, щоб полегшити їхню повну й рівну участь в процесі освіти і як членів місцевої спільноти.

Держави-учасниці вживають у цьому напрямі належних заходів, зокрема: сприяють засвоєнню абетки Брайля, альтернативних шрифтів, підсилювальних та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, а також навичок орієнтації та мобільності й сприяють підтримці з боку однолітків і наставництву; сприяють засвоєнню жестової мови та заохоченню мовної самобутності глухих; дбають, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося найбільш доцільними для особи з інвалідністю мовами, методами і способами спілкування і в середовищі, яке максимально сприяє засвоєнню знань і соціальному розвитку.

З метою сприяння забезпеченню реалізації цього права, держави-учасниці вживають належних заходів для залучення до роботи вчителів, зокрема й учителів з інвалідністю, які володіють жестовою мовою та (чи) абеткою Брайля, та для навчання спеціалістів і персоналу, що працюють на всіх рівнях системи освіти. Таке навчання охоплює освіту в питаннях інвалідності й використання схожих підсилювальних і альтернативних методів, способів та форматів спілкування, навчальних методик і матеріалів для надання підтримки особам з особливими потребами. Держави-учасниці забезпечують права осіб з інвалідністю на доступ до загальної, вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими [4].

На думку Є. Клопота, О. Клопата, А. Колупаєвої, О. Таранченко, М. Чайковського та ін. інклюзію варто розглядати ширше, ніж просто забезпечення прав людини на освіту, зокрема як політику й процес, що потребує змін на всіх рівнях освіти, та таким, що є важливим аспектом інклюзії в суспільстві взагалі. Із переходом до «соціальної моделі» пов'язано поняття «соціальна інклюзія». Уявлення про соціальну інклюзію базується на тому, що люди, які певний період або й усе своє життя не можуть бути соціально активними, втрачають відчуття соціальної включеності, переживаючи соціальну ексклюзію (виключення). На противагу цьому соціальна інклюзія передбачає залучення людини до активної діяльності в суспільному житті, що є необхідною умовою для всіх членів суспільства. Поняття соціальної інклюзії розглядається через включення індивіда чи певної групи людей до більшої спільноти для залучення до діяльності чи культурного процесу. Як правило, об'єктом соціальної інклюзії виступає не лише індивід чи група, але й сім'я та соціальне оточення, які впливають на прийняття рішень, спілкування, розв'язання складних життєвих завдань, нормалізацію життєдіяльності і відпочинку кожної людини чи групи в цілому, взаємодію з навколишнім середовищем, допомагають у раціональному розв'язанні складних ситуацій, конфліктів [2; 3; 6].

Отже, наша держава взяла на себе зобов'язання заохочувати, захищати й забезпечувати повне й рівне отримання особами з особливими потребами прав людини й основоположних свобод, зокрема й права на гідну освіту; усунення бар'єрів, що можуть заважати їхній повній та ефективній участі в суспільному житті нарівні з іншими. Виконанню цих зобов'язань сприяє реформа інклюзивної освіти, започаткована в Україні у 2017 р. з прийняттям нового Закону України «Про освіту».

Література

1. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. 117 с.
2. Клопота Є., Клопота О. Інклюзивна компетентність як чинник ефективності професійної діяльності фахівців педагогічної та соціально психологічної сфери. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2017. Вип.1(13). С. 118–124.
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: [покликання](#)
5. Про освіту: Закон України. URL: [покликання](#)
6. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі: монографія. Київ: Університет «Україна», 2015. 436 с.

ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО АСПЕКТУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті визначено основні напрямки роботи із формування та вдосконалення граматичної будови мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Основну увагу присвячено розкриттю послідовності засвоєння граматичних категорій мовлення.

Ключові слова: *лексико-граматичне мовлення, корекційно-розвиткове навчання, систематизація матеріалів, загальне недорозвинення мовлення.*

Постановка проблеми. Дошкільне дитинство – це період активного засвоєння дитиною рідної мови, становлення й розвитку її фонетичної, лексичної, граматичної правильності та розмовного, діалогічного й монологічного мовлення. Формування граматичного ладу мовлення у дитини є найважливішою умовою її повноцінного мовленнєвого і загального психічного розвитку, оскільки мова і мовлення виконують провідну функцію у розвитку мислення і мовного спілкування в плануванні і організації діяльності дитини, самоорганізації поведінки, формуванні соціальних зв'язків. До школи дитина має засвоїти різні види граматичних значень, тобто оволодіти граматичною будовою мови. Оволодіти граматичною правильністю мовлення означає оволодіти граматичними нормами рідної мови, що є складником літературної норми мови. При формуванні граматичного ладу мови дитина повинна засвоїти складну систему граматичних закономірностей на основі аналізу мови оточуючих, застосування загальних правил граматики на практичному рівні, закріплення їх у власному мовленні.

Мета статті - висвітлити основні напрямки роботи із формування та вдосконалення граматичної будови мовлення, з'ясувати значення системності та послідовності проведення занять з урахуваннями мовленнєвих та вікових особливостей дітей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні формування та вдосконалення граматичного аспекту мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ) присвячені окремі науково-методичні дослідження: В. Аванесова, Ж. Антипова, Г. Бавикіна, Г. Розенгарт-Пупко, Б. Садирова та інших. Отримані дані розглядаються з позиції загального підходу до визначення основних напрямків в роботі по формуванню лексико-граматичного ладу мовлення. Проте залишається недостатньо розробленою та удосконаленою система послідовності формування та удосконалення граматичних категорій мовлення дітей із ЗНМ, враховуючи також специфіку мовленнєвих порушень та диференційовані підходи в роботі.

Виклад основного матеріалу. Логопедична робота з подолання лексико-граматичних помилок спрямована на формування у дітей морфологічних і синтаксичних узагальнень, уявлень про морфологічні елементи слова та про

будову речення, організацію лексичних одиниць мови в граматичних конструкціях, а саме в реченнях і текстах. Лексико-граматичний лад мовлення необхідно проводити в системі, дотримуючись основних напрямків:

- формування різних видів лексичних узагальнень;
- засвоєння різних лексико-семантичних узагальнень;
- формування морфологічної системи словотворення;
- формування лексичної системності [4].

У розділі «Формування граматичної сторони мовлення» корекційно-розвивальне навчання з дітьми відпрацьовуються за провідними напрямками:

- формування системи морфологічної словозміни;
- формування системи словотворення та похідних слів;
- диференціація частин мови;
- формування граматичних значень;
- Формування синтаксичної сторони мовлення [3].

Формування системи морфологічної словозміни розпочинається з диференціації словоформ під час сприйняття мовленнєвого та наочного матеріалу: категорії числа, категорії виду, категорії часу, категорії роду.

Засвоєння категорії числа проводиться послідовно, використовуючи числові форми різних частин мови:

- іменники чоловічого та жіночого роду (столи, гриби, ложки, шапки);
- дієслова, узгоджені у числі з іменниками (хлопчики ідуть – хлопчик іде);
- прикметники, узгоджені з іменниками (червона квітка – червоні квітки).

У процесі засвоєння граматичної категорії виду дитина має навчитися добирати форми доконаного і недоконаного виду дієслів, тобто за допомогою префікса змінити форму слова (малює – намалював).

У процесі засвоєння граматичної категорії часу дієслова відпрацьовується теперішній, минулий і майбутній часи на практичному рівні з опорою на наочність у процесі дій на запитання педагога:

- Що я буду робити?
- Ви будете малювати.
- Що я роблю?
- Ви малюєте.
- Що я робила?
- Ви малювали.

Грамматичне оформлення прикметників відбувається з урахуванням форм жіночого, чоловічого та середнього роду в узгодженому словосполученні з іменниками (червона квітка – червоний м'яч – червоне яблуко).

Розвиток системи словотворення та словника похідних слів передбачає формування вмій та навичок використовувати у мовленні суфікси і префікси (будинок - будиночок, лис - лисеня, гарний - гарнесенький, бігти - вибігти), утворення складних слів (зорі падають – зорепад), формування навичок зіставлення слів з однотипним морфологічним оформленням, а також розрізнення морфологічних одиниць мови порівнянням значення твірного та похідного слова, формування навичок творення слів за аналогією.

Диференціація частин мови передбачає завдання такого типу: розрізнення іменників, прикметників, дієслів, перетворення слів однієї частини мови в іншу (гриб – грибний), закріплення знань про частини мови.

У роботі з опанування граматичних значень відмінкових форм іменників враховується онтогенетична послідовність прояву їх у дошкільників (форми називного, знахідного, родового, давального, місцевого, орудного відмінків у прийменникових та безприйменникових конструкціях).

Засвоєння прийменниково-відмінникових конструкцій відбувається спочатку із засвоєння прийменників яскраво вираженим значенням (у, в, на, під), потім більш складних прийменників.

Робота з формування граматичної категорії проводиться у такій послідовності:

1. Розвиток розуміння граматичних категорій в імпресивному мовленні.
2. Диференціація та практичне засвоєння морфологічної словозміни в експресивному мовленні.
3. Використання набутих граматичних мовних знань у процесі мовлення.

Засвоєння граматичних категорій може відбуватися двома шляхами:

1. Оволодіння словоформою в готовому вигляді.
2. Оволодіння словоформами на основі морфологічного моделювання (основа + морфема = певна граматична форма: м'яч + і = м'ячі).

При цьому потрібно дотримуватися алгоритму:

- визначення значення слова;
- визначення звучання морфеми;
- присвоєння значення виділеної морфеми;
- утворення слів за аналогією;
- диференціація слів за значенням.

Узгодження слів між собою виконується в такій послідовності. Спочатку діти визначають про кого йдеться мова: про дівчинку чи хлопчика (поливала – поливав), а потім робота спрямовується на узгоджені іменників з прикметниками.

Засвоєння морфологічної системи мови здійснюється в тісному зв'язку із засвоєнням структури речення.

Робота над синтаксичною стороною мовлення ґрунтується на основі корекції функцій та операцій, організації їх взаємодії у процесі сприймання та утворення висловлювань з урахуванням труднощів, що виникають у дітей із ЗНМ.

Формування синтаксичних трансформацій (фраз, речень), відбувається у такій послідовності:

- прості непоширені речення;
- поширені речення (поширення відбувається шляхом введення другорядних членів речення, визначень, прислівників, однорідних членів речення);
- самостійне складання речень за картиною, демонстрацією дій;
- речення з використанням прийменників (прийменниково-відмінникові конструкції);

- складносурядні речення із сполучником а, і, та, але;
- складнопідрядні пропозиції із сполучником тому що, щоб, для того, щоб... (старша група).

На основі сформованих навичок використання різних типів речень у дітей виробляється вміння самостійно висловлюватися. Тому в системі корекційно-розвиткової роботи важливе місце займає завдання розвитку зв'язного мовлення. Формування зв'язного мовлення базується на основі діалогічного мовлення в ході ситуативного спілкування, монологічного мовлення (опис, розповідь переказ, робота з художньою літературою, читанні та розповіданні дітям).

Слід також зазначити, що граматичний матеріал, який використовується на заняттях, повинен відповідати комунікативним потребам дітей в залежності від їхнього віку. Для вправ з метою ознайомлення дітей з новими граматичними одиницями доречно добирати добре відомий лексичний матеріал, а нові слова включати лише в ті граматичні конструкції, якими дошкільник володіє впевнено. На занятті діти вивчають граматичні конструкції та форми тільки на практиці, граматична термінологія не застосовується.

Найкращий педагогічний вплив здійснюється, використовуючи предметні дії, ігри, праця й інші види дитячої діяльності, опосередкованих словом у спілкуванні з дорослими і дітьми. Це дозволяє створити емоційний настрій у дитини, що в свою чергу призводить до більшої ефективності в роботі. Джерела і чинники розвитку граматичного ладу різноманітні, відповідно різноманітні методи і прийоми. Оскільки провідним видом діяльності дитини є гра, тому її слід використовувати як один з основних прийомів у даному розділі роботи. Завдяки грі, її динамічності, емоційності проведення і зацікавленості дітей, надається можливість багато разів вправлятися в повторенні потрібних граматичних категорій.

Таким чином, граматичні категорії відпрацьовуються, використовуючи різні види ігор: дидактичні, рухливі, настільно-друковані, сюжетно-рольові, комп'ютерні.

Висновок. Логопедичні заняття з формування лексико – граматичних засобів мови та розвитку зв'язного мовлення будуються з урахуванням вимог як загальної дошкільної, так і спеціальної педагогіки. Такі заняття допомагають збагатити лексичний запас, нормалізувати граматичну сторону мовлення, формувати здатність висловлювати власну думку, підвищують рівень комунікативної діяльності дітей із ЗНМ.

Література

1. Кравцова І.В., Стахова Л.Л. Програма «Корекційно – розвиткової роботи з дітьми із загальним та фонетико - фонематичним недорозвиненням мовлення». Тернопіль: Мандрівець, 2019. 80 с.
2. Богуш А.М, Гавриш Н.В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний комплект: посібник та предметні картинки. Київ: Генеза, 2-14. 160 с. (Настільна книжка вихователя).

3. Шеремет М.К. Логопедія. Підручник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
4. Трофіменко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс За ред. Є.Ф.Соботович. К.: «Актуальна освіта», 2007. 120с
5. Гайван Т.Я., Макарова С.М. Логопедична робота з дітьми (із загальним недорозвиненням мовлення III рівня) (Комплекс матеріалів для логопедичних занять). Харків: Веста: Вид-во «Ранок», 2008.184 с.
6. Кабельникова Н.В. «Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти)». Херсон: Борисфен-про, 2017. 222с.

Прядко Любов,
Суми

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Автор піднімає питання розвитку особистісно-професійної компетентності сучасного вчителя в умовах інклюзивної освіти, враховуючи умови війни. Особливу роль присвячено визначення актуальних курсів за вибором для вчителів закладів загальної середньої освіти, які б сприяли просуванню фахівця у професійному освітньому просторі та забезпечували максимальну гнучкість і різноманітність форм навчання.

Ключові слова: *розвиток, особистісно-професійна компетентність, діти з особливими освітніми потребами.*

На сучасному етапі розвитку українського суспільства визначальними векторами модернізації післядипломної педагогічної освіти є неперервність та системність підвищення професійної компетентності вчителя, доступність освіти, інноваційність, гнучкість, компетентнісний підхід до забезпечення саморозвитку і самореалізації особистості на всіх етапах професіоналізації.

Післядипломна педагогічна освіта, за визначенням ЮНЕСКО, є «короною освіти», що дає можливість кожному педагогу постійно оновлювати та поглиблювати загальні й професійні знання і вміння. Професію педагогічного працівника в Європі розглядають як висококваліфіковану, мобільну, таку, що потребує неперервності навчання і ґрунтується на партнерстві. Тому головною у системі післядипломної освіти є підготовка таких педагогів, які мають інноваційне мислення, належну мотивацію до самовдосконалення і самонавчання впродовж життя.

Проблема особистості педагога в умовах неперервної освіти набуває першочергового значення. Адже ніякі, навіть найрозумніші під кутом зору логіки, структури і схеми освітньої діяльності, не зможуть забезпечити досягнення заданих цілей навчання та розвитку педагога, якщо він має лише пристосуватися до вимог. Варто здійснити поворот усіх компонентів

педагогічної освіти до особистості: не педагог для системи педагогічної освіти, а вона – для педагога. Водночас для вільного просування фахівця у професійному освітньому просторі слід забезпечити максимальну гнучкість і різноманітність форм навчання.

Передусім, «формування та розвиток особистісно-професійної компетентності педагогів у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників розглядаються як цілісний процес їхнього особистісного і професійного зростання, який забезпечує умови для реалізації цього завдання в системі освіти, набуття та подальшого розвитку професіоналізму, що сприяє успіху в професійній діяльності педагога.

Рівень професійної компетентності педагога позначається не тільки на його професійній діяльності, а й на самому процесі його життя, самореалізації як засобу самоутвердження через самовираження і саморозвиток. Базою професійної компетентності є конкретні знання, уміння і компетенції. Таким чином, система підвищення кваліфікації педагогічних працівників у всіх її складових має забезпечувати розвиток професійної компетентності педагогів, який проявляється у ставленні педагога до світу і самого себе, способі самоствердження, досягнення вищого ступеня професійної активності та стає очевидним, що досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом викладача, його загальною та професійною культурою, без яких неможливе вирішення наявних проблем навчання та виховання відповідно до нових освітніх парадигм.

Інклюзивна освіта не обмежується лише шанобливим ставленням до дітей з ООП. Сучасний вчитель має мати високий рівень самоконтролю педагогічної діяльності. Йому слід сформувати вміння, що дають змогу справлятися з негативними емоціями, навички релаксації, вміння володіти собою, здатність адаптуватися до складних, несподіваних ситуаціях. Самоконтроль педагога, його врівноваженість, емоційна стійкість дають змогу попередити конфліктні ситуації, у стосунках між дітьми та педагогами. Значну роль у цьому відіграє витримка педагогічного працівника, його доброзичливість, здатність підтримувати діяльність дитини.

Сучасна професійна компетентність учителя – це динамічне поняття, яке характеризується та визначається конкретними потребами та вимогами часу. Якщо раніше педагоги займалися лише дітьми з нормо типовим розвитком, то зараз контингент дітей кардинально змінився.

Наявність у кожному класі дітей з особливими освітніми потребами змушує вчителя розширювати професійні компетенції. Наразі сучасний учитель має бути успішним модератором, який вміє одночасно працювати в очних та дистанційних навчальних ситуаціях, бути партнером дітей і батьків, вміти формувати індивідуальну освітню траєкторію дитини, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, працювати з дітьми, які пережили активну ворожість і близьку втрату. Ситуація, що склалася, не могла не вплинути на поведінку учнів та їх здатність засвоювати матеріал. Стрес впливає на увагу, пам'ять і здатність концентруватися. Дорослі не повинні акцентувати увагу на регресії як на одному з механізмів психологічного захисту дитини. Це

насправді проявляється як схема втечі, і до неї слід ставитися з терпінням і розумінням. Під час війни вчитель діє в багатьох формах: вчитель, посередник, конфліктолог, аніматор, експерт, лікар, друг, організатор.

Процес професійного зростання вчителя не обмежується позанавчальними формами підвищення кваліфікації. У навчальному закладі це має бути безперервний системний процес: обмін досвідом, розробка системи навчальних методик і комплексів, публікації в друкованих та електронних джерелах, самоосвіта. Безперервний процес навчання сучасного вчителя свідчить про високий рівень професійної компетентності фахівця, а безперервна освіта є одним із пріоритетних шляхів розвитку особистості та підвищення власної компетентності. Відсутність комплексної професійної підтримки вчителя є найбільшою перешкодою для інклюзії. Зважаючи на беззаперечну актуальність, наше дослідження спрямоване на визначення актуальних проблем професійного супроводу педагогів закладу загальної середньої освіти.

Однією з форм підвищення інклюзивної компетентності є організація та проведення курсів за вибором в інституті підвищення кваліфікації. Вони мають на меті оволодіння слухачами системою знань, умінь та навичок створення інклюзивно-освітнього середовища у залежності від необхідного рівня підтримки [3].

Курси за вибором з формування особистісно-професійної компетентності спрямовані на створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, на забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами

Модель особистісно-професійної компетентності спеціаліста, на думку О. Пермякова, має вигляд сфери, ядром якої є особистісна компетентність, а її зовнішньою оболонкою – професійна компетентність. Внутрішня складова компетентності (особистісна компетентність) визначається ставленням особистості до себе, базується на системі уявлень людини про себе в соціумі і в навколишньому (природному та антропогенному) середовищі. Особистісна компетентність експлікується здатністю особистості виявляти, осмислювати і оцінювати свою роль у суспільстві, виявляти власні здібності, розробляти і розвивати свої життєві плани, що базуються на особистісно-цінних орієнтаціях, мотивації особистості.

Дослідник називає наступні особистісні властивості спеціаліста, які визначають якість особистісної компетентності: духовність, прихильність до суспільних та етичних цінностей, моральність, самостійність, самоповага, надійність, толерантність, соціальна значущість, особистісна, соціальна і професійна відповідальність, громадянськість, вихованість. Також він припускає, що компетентність носить інтегративний характер і може включати в себе ряд компетенцій.

На основі тлумачення змісту і наповнення особистісної компетентності, що існує у сучасній психологічній науці, ми розуміємо «особистісно-професійну компетентність» як інтегральну характеристику педагога, здатного виявляти, осмислювати, проявляти, оцінювати, розвивати, довільно регулювати

власні особистісні ресурси, здібності, обдарування та соціальні позиції, розробляти, вдосконалювати та втілювати у дійсність свої життєві плани, що базуються на усвідомленні соціальних потреб та особистісних цінностей.

Усі колеги одноставно говорять про те, що велика кількість батьків переводять дітей на індивідуальне навчання, однак організувати таке навчання або онлайн взаємодію дитини із педагогами неспроможні (відсутні технічні можливості, не мають змоги бути присутніми на таких заняттях, що є необхідним для їх реалізації та ін.). У результаті маємо несформованість навчальної поведінки, емоційно-вольової сфери, наднизький рівень мотивації до занять. І лише на п'ятій і шостій позиції бачимо такі труднощі, як перевантаженість роботою, недостатність компетентності для роботи в змінених умовах (технічних, психологічних знань) та низький рівень матеріальної бази для роботи в онлайн.

Таким чином, розвиток особистісно-професійної компетентності входить у загальний контекст формування особистості. Тому важливим аспектом розуміння компетентності є її оцінно-світоглядна спрямованість, що характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці. Тут враховується здатність людини давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які призводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей.

Подальший розвиток професійної компетентності вчителя відбувається в напрямі становлення його педагогічної майстерності, усвідомленого регулювання професійної поведінки, прийняття моделі поведінки успішної особистості, розвиток педагогічної творчості через набуття професійного досвіду, оскільки динаміка становлення педагога як професіонала від компетентності до майстерності та творчості, а далі до професіоналізму та акмемоделі педагогічної діяльності передбачає постійний саморозвиток, рефлексію та самоаналіз педагогічних дій, їх корекцію та удосконалення.

Опрацьовані результати опитування вчителів Сумської області обумовили наступну тематику курсів за вибором щодо розвитку особистісно-професійної компетентності сучасного вчителя закладу загальної середньої освіти в умовах інклюзії:

1. Інтелектуальні труднощі дітей з особливими освітніми потребами та стратегії допомоги.
2. Дистанційне навчання дітей з особливими освітніми потребами.
3. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку.
4. Методи взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами різних видів підтримки.
5. Рівні підтримки дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивно-освітньому середовищі.

Висновки. Курси за вибором з розвитку особистісно-професійної компетентності сучасного вчителя в умовах інклюзивної освіти мають відповідати на актуальні питання вчителів-практиків. У першу чергу вони

мають бути спрямовані на створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, на забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами. З огляду на це нами було визначено таку тематику курсів, яка б охоплювала проблеми навчання дітей з інтелектуальними труднощами, комплексними порушеннями, дистанційне навчання методи взаємодії і надання підтримки. Дуже влучно сказано про вчителя мислителем 20 століття: «Учитель – актор, але його слухачі і глядачі не аплодують йому. Він – скульптор, але його праці ніхто не бачить. Він – лікар, але його пацієнти рідко дякують йому за лікування і не завжди хочуть лікуватися. Де ж йому взяти сила для щоденного натхнення? Відповідь одна: «Лише в самому собі, лише в усвідомленні величі своєї праці».

Література

1. Градівська В. М. Професійна компетентність вчителя-дефектолога в інклюзивному освітньому просторі. Інклюзивний освітній простір: виклики сьогодення : матеріали Регіональної науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 25 червня 2020 року). Житомир: КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР, 2020. С. 145-147.
2. Казачінер О. С. Післядипломна освіта як важливий чинник розвитку інклюзивної компетентності сучасного вчителя філологічних дисциплін. Вісник Черкас. нац. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки. № 9. С. 87–91.
3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивноресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
4. Орлова О. А. Особистісне самовдосконалення педагога в системі післядипломної освіти та застосування домінантного підходу у зазначеному контексті. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників Б17 Нової української школи в умовах післядипломної освіти : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 14 травня 2021 р. Житомир : КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР, 2021. С. 151-155
5. Профіль інклюзивних учителів: що вони мають знати та вміти. URL: <https://nus.org.ua/articles/profil-inklyuzyvnyh-uchyteliv-shho-vonymayut-znaty-ta-vmity/>
6. Прядко Л.О. Розвиток інклюзивної компетентності сучасного вчителя в умовах інституту післядипломної освіти. *Inclusion and Diversity*. № 3. 2024. С. 63-66

КЕЙС-МЕТОД У ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ

У статті розглянуто особливості використання методу кейсів у процесі навчання курсу інформатики здобувачів фахової передвищої освіти. Зосереджено увагу на типах кейсів, організації занять з використанням кейсів та перевагах їх використання в умовах змішаного навчання. Наведено приклади кейсів до теми «Моделі і моделювання. Аналіз та візуалізація даних».

Ключові слова. Кейс-метод, метод кейсів, інформатика, MS Excel, інноваційні методи, змішане навчання.

Освітня система України зазнає процесу перебудови. Згідно з «Національною доктриною розвитку освіти України», вона має не лише передавати знання, але й формувати творчих особистостей, здатних до постійного саморозвитку та засвоєння передових інформаційних технологій. Для реалізації поставлених завдань потрібно використовувати інноваційні методи навчання, які підтвердили свою ефективність і використовуються в престижних навчальних закладах світу.

Одним із таких методів активного навчання є метод кейсів, який був започаткований у Гарвардській школі бізнесу на початку 20-го століття. З того часу там активно працюють над розвитком та вдосконаленням цього методу. В Україні кейс-метод почав впроваджуватися в освітній процес у 1990-х роках із розвитком бізнес-освіти та інтеграцією українських навчальних закладів у міжнародну освітню спільноту.

Дослідженням ролі кейс-методу в освіті України присвятили свої праці українські вчені О. Сидоренко, Ю. Сурмін [8], В. Чуба, С. Ковальова [4], І. Леонтєва [5], О. Шаманська [9], зокрема, О. Ісаєва, Г. Шайнер, І. Розман пропонують використовувати кейс-технології як сучасний підхід до викладання дисциплін у кризових умовах [3]; особливості використання методу кейсів при вивченні інформатики, як ефективного засобу навчання досліджували Г. Генсерук [1], І. Наумук [6], Г. Скасків [7] та інші науковці.

Застосування нетрадиційних методів навчання підвищує інтерес здобувачів освіти до вивчення дисциплін [1]. Тому, в сучасних умовах змішаного навчання та швидкого впровадження новітніх цифрових технологій у навчальний процес, варто розглянути оновлені підходи до використання методу кейсів у викладанні інформатики.

Метою статті є розкриття сутності кейс-методу як інноваційного підходу до викладання інформатики у фаховому коледжі, та розглянути його використання при вивченні можливостей програми *Microsoft Excel*.

Існує декілька визначень методу кейсів. Визначення методу кейсів, яке запропоноване Ковальовою С. М., достатньо повним для розуміння його суті в контексті викладання інформатики. «Кейс-метод – це детальний і глибокий опис реальної ситуації, який передбачає пошук відповіді на проблемні питання і базується на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань ситуацій

(вирішення кейсів)» [4].

Метою застосування цього методу навчання є максимальне залучення кожного здобувача освіти до самостійного розв'язання завдань проблемної ситуації за допомогою інформаційних технологій. Кейс-метод демонструє студентам важливість теоретичних знань з різних дисциплін, викликає інтерес до навчання, спонукає до самостійного пошуку знань, аналізу ситуацій, пошуку шляхів розв'язання проблем та прийняття рішень; сприяє формуванню вміння аргументовано висловлювати свої думки, брати до уваги різні погляди на проблему, працювати в команді.

Завдяки сучасним комп'ютерним технологіям цей метод зручно використовувати в умовах синхронного й асинхронного дистанційного навчання. Наприклад, платформа для організації відеоконференцій Zoom Workplace надає можливість організувати роботу в малих групах онлайн; додатки Google та інші сервіси - дистанційну роботу над одним документом, електронною таблицею, презентацію, тощо; Replit – онлайн роботу над програмним кодом проєкту. При розв'язанні завдань кейсу на заняттях інформатики програмне забезпечення використовується як інструмент для розв'язання проблемних ситуацій, а не як предмет вивчення.

Аналіз існуючих досліджень дозволяє виділити такі вимоги до навчальних кейсів:

- відповідність меті заняття;
- реалістичність або актуальність описаних проблем, з якими студенти можуть зіткнутися в реальному житті;
- конкретність кейсу – описана проблема має бути зрозумілою і конкретною, без двозначного тлумачення;
- складність кейсу повинна відповідати рівню знань та навичок здобувачів освіти, включати достатньо складних проблем, які вимагають від студентів аналізу ситуації та спонукають їх до креативного мислення, аналізу, дискусії, прийняття рішень;
- результативність, що передбачає кілька способів розв'язання проблеми та можливість вибору оптимального з них.

Існує декілька класифікацій кейсів залежно від різних критеріїв. Згідно з Європейським кейс-центром (European Case Clearing House, 2013) кейси можна поділити на такі групи:

- кейси-випадки – це короткі за описом кейси, що використовуються для демонстрації конкретних понять;
- кейси-вправи – це кейси для застосування аналітичних методів на практиці;
- кейси-приклади – передбачають аналіз причинно-наслідкових зв'язків у ситуації;
- кейси-рішення – вимагають розробки обґрунтованих рішень, це великі кейси;
- комплексні кейси – описують складні ситуації, навчають виділяти головне та шукати спосіб розв'язання проблемної ситуації;
- допоміжні кейси – використовуються для пошуку рішень в інших кейсах.

Структура залежить від конкретного кейсу, його мети та функції, але

загальні складові залишаються незмінними. До них відносять назву кейсу, вступну частину, опис ситуації, основні проблеми (питання кейсу), аналіз інформації та різних поглядів на проблему, можливі варіанти розв'язання проблеми, їх переваги та недоліки, рекомендації щодо оптимального вирішення проблеми на основі аналізу, висновки і додаткові матеріали.

Ковальова С. М. та інші вчені вказують три основні етапи впровадження кейс-методу: підготовчий (передбачає підготовку кейсу викладачем та опрацювання матеріалів до нього здобувачем освіти до заняття), основний (активна робота над кейсом на занятті), заключний етап (обговорення результатів, аналіз виконаної роботи та підведення підсумків) [4]. У процесі роботи з кейсом відбувається актуалізація опорних знань здобувачів освіти, застосування здобутих знань в новій ситуації, розвиток навичок аналізу, критичного мислення та прийняття рішень.

Кейси виконують різноманітні функції, серед яких особливо важливими є «навчальна, виховна, тренувальна, аналітична, дослідницька, систематизуюча та прогностична» (Сурмін Ю. П.) [8]. Застосування кейсів потребує ґрунтовної підготовки до заняття здобувачів освіти і викладача, тому його не використовують на кожному занятті. Але можна обрати тему курсу та підготувати різні типи кейсів, робота з якими буде відрізнятися поставленими цілями та терміном виконання. Розглянемо деякі кейси до тем курсу інформатики, що передбачають опанування можливостей електронних таблиць *MS Excel*. Наприклад, кейс «Оплата комунальних послуг» при вивченні теми «Робота з числовими даними в *MS Excel*». Опис ситуації: «Сім'я переселенців, що складається з трьох осіб, отримала нове житло, в якому відсутні лічильники води. Родина змушена сплачувати за 13,5 м³ холодної води щомісяця відповідно до чинних правил хоча має великі фінансові труднощі». Питання кейсу: «Чи може встановлення лічильників споживання води допомогти зменшити комунальні витрати? Якою буде сума оплати, якщо у сім'ї народиться дитина? Чи має сенс економити воду лише для скорочення комунальних витрат? Чи варто провести аналогічні розрахунки для оплати послуг за газ?». Тип кейсу, що застосовується на занятті: кейс-вправа (*Exercise Cases*).

Наступний кейс «Обробка метеорологічних даних» при вивченні теми «Створення діаграм та використання статистичних функцій *MS Excel*». Опис ситуації: «Протягом двох тижнів учень вимірював та записував температуру повітря, виступаючи в ролі метеоролога. За допомогою табличного процесора створив таблицю з фіксованими температурними показниками. Для кращого аналізу цих даних скористався засобами візуалізації даних, наприклад, електронними таблицями *MS Excel*, для побудови діаграми, що відображає температурні коливання, та визначив інші характеристики отриманих результатів». Питання кейсу: «Який найтепліший та найхолодніший дні були за цей період? Яка середня температура за два тижні? Сформувати таблицю частот найнижчих температур на добу та побудувати полігон частот на її основі. Обчислити моду, медіану та розмах вибірки для отриманих даних. Як можна визначити найбільше, найменше, середнє значення, моду та медіану числового ряду? Які графіки (діаграми) можна побудувати на основі існуючих числових

даних? Чи кожна діаграма є відповідним відображенням температурного режиму повітря?» Тип кейсу, що застосовується на занятті: кейс-вправа (*Exercise Cases*).

Кейс «Успішність здобувачів освіти» при вивченні теми «Розв'язання задач з використанням логічних функцій *MS Excel*. Фільтрування даних». Опис ситуації: «Уявіть себе в ролі викладача програмування університету, який оцінює систематично оцінює досягнення кожного здобувача освіти. Ваша мета - проаналізувати їхню успішність, враховуючи різні параметри, такі як відвідування 10 лекцій, виконання 10 лабораторних робіт, результати контрольної роботи, та визначити студентів, які потребують додаткової допомоги, а також тих, хто заслуговує на винагороду за свої досягнення». Питання кейсу: «Які інструменти *Excel* можна використовувати для аналізу цих даних? Яким чином ви плануєте скласти та вивести на окремому аркуші *MS Excel* списки здобувачів освіти згідно з визначеними критеріями успішності? Які функції *Excel* можна використати для виконання завдання?» Тип кейсу «Успішність здобувачів освіти»: кейс-приклад (*Illustration Cases*).

Кейс «Виробництво продукції» при вивченні теми «Розв'язання оптимізаційних задач в *MS Excel*». Опис ситуації: «Компанія виробляє продукцію, яку продає за ціною 1000 грн за одиницю. Щомісячні постійні витрати становлять 100 000 грн, а змінні витрати на одиницю продукції складають 400 грн.. Наступного місяця компанія планує запустити виробництво ще одного типу продукції. Постійні витрати залишаються незмінними. Змінні витрати на одиницю нового виробу складають 200 грн, а ціна продажу — 800 грн за одиницю. Компанія може здійснити змінні витрати не більше 60 000 грн на місяць і виготовити не більше 150 одиниць кожного типу товару. Якщо виробництво перевищує 50 одиниць кожного типу, змінні витрати зменшуються на 10%». Питання кейсу: «Як розрахувати точку беззбитковості, тобто кількість продукції, при якій компанія не отримує прибуток і не зазнає збитків? Як визначити зміну прибутку для 10 наступних значень кількості продукції після точки беззбитковості з кроком у 20 одиниць? Яким буде прибуток для кожного з цих 10 значень, якщо встановити ціну за одиницю продукції на рівні 900, 950, 1050, 1100 та 1150 грн? Як визначити оптимальну кількість товарів, які компанія може виготовити у наступному місяці, враховуючи існуючі обмеження, щоб максимізувати прибуток?» Тип кейсу «Виробництво продукції»: кейс-приклад (*Illustration Cases*). Заняття передбачають використання навчальної платформи, наприклад, *Moodle*, *Google-Клас* або іншої, для надання методичних матеріалів і проведення тестувань; електронних таблиць *MS Excel*, різних інтерактивних інструментів, засобів візуалізації даних, електронних засобів навчання та засобів зв'язку. Типи кейсів викладач може змінювати залежно від мети заняття, рівня компетентності здобувачів освіти.

Таким чином, розробка кейсів, їх адаптація до вивчення інформатики вимагає ретельної підготовки викладача та врахування специфіки спеціальності майбутніх фахівців, їх рівня підготовки. Доцільність та ефективність використання кейс-методу в навчальному процесі підтверджена науковими дослідженнями українських та світових вчених, результатами емпіричних

методів дослідження (спостереження, опитування, тестування, бесіда) в межах даної роботи. Професійний підхід до підготовки кейсу, відповідальне ставлення всіх учасників освітнього процесу сприяють створенню ефективного та мотивуючого навчального середовища, позитивного досвіду, який підготує студентів до реальних професійних викликів.

В подальших дослідженнях планую розробити використання додаткових інструментів, спрямованих на зменшення часових витрат, пов'язаних із підготовкою та аналізом кейсів. Також варто удосконалити критерії оцінювання та розглянути можливість використання різних видів кейсів для вивчення тем курсу інформатики.

Література

1. Генсерук Г. Р., Садовник В. О. Інтерактивні методи навчання у вивченні інформатики // *About modern problems in science and ways to solve them : Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference (December 06 – 08, 2021). Graz, 2021. P. 266-268. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/23752>*
2. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / [Кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х. Ш.; наук. ред. Арістова А. В.; упорядн. словника Волобуєва С. В.]. Київ : НТУ, 2017. 172 с. URL: <https://ukreligieznavstvo.wordpress.com/2019/01/18/itn/>
3. Ісаєва О., Шайнер Г., Розман І. Кейс-технологія як інноваційний підхід викладання дисциплін у кризових умовах. Молодь і ринок. №11-12 (197-198). 2021. С.39-43.
4. Ковальова С. М. Технологія застосування кейс-методу в професійній підготовці вчителя в Україні. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2017. Вип. 3 (89). С.100-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_3_20
5. Леонтєєва І. В. Педагогічний кейс як засіб розвитку критичного мислення майбутніх викладачів. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. № 32, 2019. С.29-38. URL: https://www.researchgate.net/publication/341679090_PEDAGOGICNIJ_KEJS_AK_ZA_SIB_ROZVITKU_KRITICNOGO_MISLENNIA_MAJBUTNIH_VIKLADACIV
6. Наумук І. Особливості використання методу case-study в процесі підготовки майбутніх учителів інформатики. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка № 2 (19) 2017. С. 132-136. URL: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/issue/view/107/15>
7. Скасків Г. М. Інноваційні методи навчання при підготовці майбутніх учителів інформатики. Інноваційна педагогіка: науковий журнал. 2020. Вип. 30. Т. 2. С. 90-93. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/30-2>
8. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. 2015. № 2. С.19-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_2_5
9. Шаманська О. І. Особливості використання кейс-стаді в контексті формування ефективності системи освіти дорослих в Україні. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Вип. 205. С. 220-224. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-220-224>

РОЗДІЛ №7

Науково-методичний супровід формування та розвитку особистісно-професійної компетентності керівників закладів освіти

Гузенко Оксана,
Суми

РОЗВИТОК SOFT SKILLS МЕНЕДЖЕРІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІШНОЇ КАР'ЄРИ

Дослідження зосереджується на важливості розвитку Soft skills у менеджерів як ключового елементу успішної кар'єри. В статті розглядаються теоретичні основи, методи та інструменти розвитку гнучких навичок, а також їхній вплив на професійний розвиток та ефективність управління.

Ключові слова: *Soft skills, гнучкі навички, м'які навички, менеджер, кар'єра.*

В сучасному світі, що швидко змінюється, ключовим фактором успішної кар'єри для будь-якого менеджера стають не лише технічні знання та професійні навички, але й так звані «Soft skills» або «гнучкі навички». Це набір особистих якостей та навичок, які допомагають у будь-якій сфері професійної діяльності: від спілкування з колегами до керування командою чи взаємодії з клієнтами.

Актуальність теми «Розвиток Soft skills менеджерів як ключовий фактор успішної кар'єри» не може бути переоцінена в контексті сучасних реалій бізнесу. Зростаюча конкуренція, постійні зміни в технологіях та вимоги ринку вимагають від менеджерів більшого, ніж просто технічних знань. Вони повинні бути ефективними комунікаторами, вміти працювати в команді, керувати конфліктами та адаптуватися до нових умов.

Проте, незважаючи на визнану важливість «гнучких навичок», багато компаній продовжують недооцінювати їх роль у розвитку кар'єри та успішності бізнесу загалом. Це створює проблему, яка вимагає уваги та подальшого дослідження.

Таким чином, мета цієї статті полягає в аналізі та обґрунтуванні важливості розвитку Soft skills для менеджерів як ключового елементу успішної кар'єри, а також в розгляді шляхів їх практичного розвитку та вдосконалення.

Для кращого розуміння сутності та значення Soft skills у менеджменті, важливо проаналізувати теоретичні основи, на яких ґрунтується їх розвиток. Так у ході дослідження встановлено, що успішна кар'єра менеджера залежить від багатьох чинників, серед яких все більшого значення набувають Soft skills. На відміну від твердих навичок (hard skills), які можна виміряти та чітко визначити, гнучкі навички охоплюють міжособистісні та внутрішньоособистісні компетенції, такі як комунікація, лідерство, емпатія, адаптивність та емоційний інтелект. Ці навички мають безпосередній вплив на ефективність управління та кар'єрний розвиток менеджерів.

Так одним із основних аспектів впливу Soft skills на кар'єрний розвиток є здатність менеджера ефективно комунікувати. Дослідження показують, що менеджери з розвиненими комунікативними навичками здатні краще мотивувати свої команди, вирішувати конфлікти та будувати позитивні робочі відносини, що в свою чергу сприяє досягненню організаційних цілей і підвищенню продуктивності.

З огляду на вище окреслене однією з провідних теорій, яка пояснює суть Soft skills та їхню роль у менеджменті, є теорія комунікації. Згідно з цією теорією, ефективна комунікація є основою успішного управління, а уміння, такі як вміння слухати, емпатія та вміння виражати свої думки чітко та конструктивно, стають важливими компонентами комунікативної компетентності. Ця теорія підкреслює, що вміння ефективно спілкуватися з колегами, підлеглими та іншими учасниками бізнес-процесів є ключовим для досягнення успіху в управлінні.

У контексті нашого дослідження наступною теорією, що вносить свій внесок у розуміння ролі софт-скілз у менеджменті є концепція лідерства. Лідерські навички є ще одним важливим компонентом Soft skills, що впливає на кар'єрний розвиток. Лідери, які вміють надихати та вести за собою, створюють сприятливе середовище для інновацій та зростання. Вони здатні ефективно розподіляти обов'язки, приймати стратегічні рішення та підтримувати високий рівень мотивації у команді.

Зазначимо, що теоретичне підтвердження концепції лідерства знаходимо в моделі розробленій Девідом МакКлелландом (McClelland David). Автор зосереджує увагу на концепції мотивації та особистісних характеристиках, що сприяють лідерству та успішності у менеджменті. У своїх дослідженнях, МакКлелланд виділив три основних типи мотивації: потреба досягнення, потреба влади та потреба афіліації. За його моделлю, менеджери, які мають високий рівень мотивації досягнення, частіше проявляють ефективність у роботі та мають розвинені Soft skills, такі як ініціативність, відповідальність та самодисципліна. Модель МакКлелланда допомагає зрозуміти, які особистісні якості сприяють успішному управлінню, і вказує на важливість розвитку гнучких навичок для досягнення професійних цілей у менеджменті [2].

Для нашого дослідження також представляє інтерес запропонована модель Деніела Гоулмана (Goleman D.), згідно з якою менеджери з високим рівнем емоційного інтелекту демонструють вищий рівень успіху у своїй професійній діяльності. Отже, модель Деніела Гоулмана була вперше представлена в його книзі «Емоційний інтелект». Автор наголошує на тому, що емоційний інтелект є ключовим для керівників у будь-якій галузі, а успішний менеджер повинен мати розвинені емоційні навички, такі як самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички. На думку автора, саме з допомогою емоційного інтелекту менеджери можуть краще розуміти та керувати своїми емоціями та емоціями інших, що сприяє побудові ефективних взаємин та досягненню успіху в управлінні [1].

З'ясовано, що Soft skills також включають вміння адаптуватися до змін та управляти стресом, що є критично важливими у сучасному динамічному бізнес-

середовищі. Менеджери, які володіють високою адаптивністю, здатні швидко реагувати на нові виклики та знаходити ефективні рішення у складних ситуаціях. Вони демонструють гнучкість у мисленні та відкритість до нових ідей, що сприяє їх професійному розвитку та кар'єрним досягненням.

Отже, аналіз існуючих теорій та концепцій, які пояснюють суть, значення та роль Soft skills у менеджменті, демонструє їхню ключову важливість для успішної кар'єри менеджерів у сучасному бізнес-середовищі.

Оскільки розвиток Soft skills є важливим аспектом професійного зростання менеджерів, тому що ці навички безпосередньо впливають на їхню здатність ефективно керувати командами, приймати стратегічні рішення та адаптуватися до змін. Для цього існує широкий спектр методів та інструментів, що сприяють покращенню м'яких навичок у менеджерів. Розглянемо деякі з них більш детально.

Першою групою методів яку ми зазначимо це тренінги та семінари. Ці методи є традиційними, але ефективними методами розвитку Soft skills. Вони надають можливість менеджерам поглибити знання у таких областях, як комунікація, лідерство, управління конфліктами та емоційний інтелект. Тренінги зазвичай включають інтерактивні вправи, рольові ігри та практичні кейси, що дозволяють учасникам застосувати теоретичні знання на практиці. Семінари часто залучають експертів з різних галузей, що сприяє обміну досвідом та новими ідеями.

До другої групи інструментів розвитку гнучких навичок віднесемо коучинг та менторинг. Ця група є потужним інструментом для індивідуального розвитку Soft skills. Коучинг передбачає роботу з професійним коучем, який допомагає менеджеру визначити особисті та професійні цілі, розробити план їх досягнення та забезпечити підтримку в процесі їх реалізації. Менторинг, зі свого боку, включає наставництво з боку досвідчених керівників, які діляться своїми знаннями та досвідом, надають поради та сприяють розвитку навичок молодших менеджерів.

До третьої групи дієвих засобів розвитку гнучких навичок віднесемо саморефлексію та зворотний зв'язок. Саморефлексія та зворотний зв'язок є важливими компонентами розвитку Soft skills. Менеджери, які регулярно аналізують свої дії, здатні виявити свої сильні та слабкі сторони, що дозволяє їм працювати над вдосконаленням своїх навичок. Зворотний зв'язок від колег, підлеглих та керівників сприяє більш об'єктивному оцінюванню ефективності та надає цінні рекомендації для подальшого розвитку.

Наступним важливим елементом у розвитку Soft skills відіграють технології. Сучасні технології пропонують різноманітні інструменти для розвитку Soft skills. Онлайн-платформи для навчання, такі як Coursera, Udemy, LinkedIn Learning, Prometheus, EdEra, Lingva.Skills, Laba надають доступ до курсів з розвитку комунікативних навичок, лідерства, емоційного інтелекту та інших Soft skills. Вебінари, відеолекції та інтерактивні вправи дозволяють менеджерам навчатися у зручній для них час та темпі. Крім того, спеціалізовані програми та додатки для управління стресом та розвитком емоційного інтелекту стають дедалі популярнішими.

Не менш важливими є групова робота та майстер-класи, які сприяють розвитку навичок співпраці та командної роботи. Участь у таких заходах допомагає менеджерам покращити свої комунікативні та лідерські якості, вчитися ефективно взаємодіяти з іншими учасниками команди та вирішувати конфлікти. Взаємодія з колегами у неформальному середовищі сприяє побудові довіри та підвищенню рівня взаєморозуміння.

До шостої групи віднесемо реалізацію практичних завдань та проєктів, що дозволяє менеджерам застосувати свої Soft skills у реальних умовах. Виконання складних завдань, що потребують ефективної комунікації, лідерства та прийняття рішень, сприяє розвитку відповідних навичок та зміцненню впевненості у своїх силах. Проєктна робота також сприяє розвитку креативності та інноваційного мислення.

Таким чином, існує широкий спектр методів та інструментів для розвитку Soft skills менеджерів, кожен з яких має свої переваги та особливості. Використання цих методів у комплексі дозволяє досягти максимального ефекту у розвитку м'яких навичок та сприяє успішному кар'єрному зростанню менеджерів.

Аналізуючи зв'язок між розвитком Soft skills та кар'єрними досягненнями менеджерів, варто зазначити, що м'які навички сприяють не лише покращенню робочих результатів, але й підвищенню рівня задоволеності роботою. Менеджери, які володіють розвиненими Soft skills, частіше досягають успіху у кар'єрі, отримують вищі позиції та демонструють стійкий професійний ріст. Таким чином, розвиток гнучких навичок є ключовим фактором, що визначає успішність кар'єри менеджерів та сприяє їхній ефективності в управлінні.

Література:

1. Goleman D. Emotional intelligence. New York : Bantam Books, 1995. 544 p.
2. McClelland David C. The Achieving Society, Simon and Schuster, N.Y. 1961 512 c.

Драгунова Віра,
Київ

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті піднімається питання актуальності проєктування консалтингової діяльності з метою формування готовності та розвитку особистісно-професійної компетентності менеджерів закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій). Підкреслюється сучасний стан галузі освіти, умови реформування української освіти, який сприяє методологічній трансформації розвитку освітніх систем відповідно до євроінтеграційних прагнень України. Акцентовується увага на перспективах розвитку, професійних спрямуваннях, підготовці суб'єктів освітньої

діяльності до проектування консалтингової діяльності в закладах освіти. Висвітлюється специфіка проектування консалтингової діяльності, розкриваються особливості управлінського консалтингу в сучасній діяльності менеджера та виокремлюються необхідність й особливості надання / отримання суб'єктам освітньої діяльності консалтингових послуг / пропозицій. Розглядаються труднощі та суперечності, притаманні становленню консалтингового середовища закладу освіти та проектування консалтингової діяльності в закладі освіти.

Ключові слова: консалтинг, консалтингові послуги, консалтингова діяльність, проектування, менеджмент, система освіти.

Умови невизначеності України, кардинальні та широкомасштабні зміни, які пов'язані з умовами глобальних викликів і сучасних загроз, інтеграція в європейський та світовий простір, модернізація державної підтримки освіти, трансформація системи освіти на засадах кризового менеджменту й адаптивного управління, поява нових можливостей для розвитку освіти й освітньої діяльності, комерціалізація освіти тощо – це ключові фактори, що зумовлюють формування готовності менеджерів закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) та сприяють розвитку їх особистісно-професійної компетентності в сучасному управлінському процесі.

Головною метою виокремленого дослідження є обґрунтування необхідності формування готовності менеджерів закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) та сприяють розвитку їх особистісно-професійної компетентності в сучасному управлінському процесі в умовах невизначеності.

З огляду на окреслену проблематику, варто зазначити, що оптимальним шляхом формування готовності менеджерів закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) та розвитку їх особистісно-професійної компетентності визнано системну інтеграцію наукових знань, управлінських потреб та суспільних інтересів, адекватне та раціональне використання яких зумовленою передумовою ефективного функціонування закладу освіти шляхом реалізації консалтингової діяльності.

Авторський підхід сприяє розгляду консалтингу як комплексної діяльності з розробки та надання допомоги у вигляді консультаційних послуг всім суб'єктам освітньої діяльності в закладі для вирішення низки проблем. Вважаємо за необхідне особливості консалтингової діяльності для закладів освіти, а саме: консультування з питань організації освітньої діяльності; проведення різноманітних досліджень (соціологічних, психолого-педагогічних, маркетингових тощо) в освітній галузі або для потреб освітньої галузі; правове забезпечення освітньої діяльності в закладах освіти різного типу й рівня; супровід процесів ліцензування, атестації та державної акредитації; розробка освітніх програм, навчальних планів і програм, навчально-методичних матеріалів тощо [3].

Потребує особливої уваги й необхідність набування професійних знань менеджерів закладів освіти, можливість орієнтуватися в професійному

просторі, бачити проблему, приймати управлінські рішення, реалізується через метод проєктування. Проєктні технології, до впровадження яких так активно закликають сучасних керівників, спрямовані на стимулювання інтересу суб'єктів освітньої діяльності, на їх розвиток, через вирішення проблем і використання низки знань у конкретній практичній діяльності.

Варто зазначити, що система проєктування консалтингової діяльності (consulting activity design system), за словником це сукупність способів, методів, прийомів конструювання параметрів управління інтелектуальною діяльністю. Вона призначена для підвищення професійного рівня організаційного менеджменту та ефективності діяльності закладу освіти на основі аналізу, обґрунтування перспектив розвитку і застосування науково-технічних і організаційно-економічних інновацій [1; 3; 4].

У цілому система проєктування консалтингової діяльності закладу освіти складається з чотирьох підсистем:

- інформаційно-довідкової, яка характеризується формуванням банку даних інформаційними ресурсами, що поставляються науковими установами/організаціями, бібліотеками, консультаційними службами;

- консультаційної, що включає структури з консультаційного обслуговування закладу освіти з моніторингу, маркетингу, аналізу, організації управління, технологій й проєктування, планування тощо.

- інноваційної, що супроводжується створенням та впровадженням інновацій, які дозволяють менеджерам перевести управління на високий рівень розвитку;

- навчальної, що ґрунтується на інформаційній підсистемі і практичному консультуванні та спроможна долучити до освітньої діяльності як педагогічних, науково-педагогічних працівників так і керівників закладів освіти [3].

Окрім того, управлінська діяльність сприяє формуванню й розвитку специфічних знань, умінь, навичок для проєктування консалтингової діяльності, а саме зорієнтована на:

- проблематизацію (розгляд проблемного поля та виділення під проблем, формулювання головної проблеми та задачі, яка впливає з цієї проблеми);

- цілепокладання та планування управлінської діяльності;

- самоаналіз та рефлексію (самоаналіз успішності та результативності вирішення проблеми проєктної діяльності);

- презентацію управлінської діяльності та визначення її результативності;

- пошук потрібної інформації, виокремлення та засвоєння необхідного знання з інформаційного поля;

- практичне застосування знань, умінь, навичок у різноманітних й нетипових ситуаціях;

- вибір, освоєння та використання адекватної технології створення управлінської потреби проєктування діяльності;

- проведення дослідження (аналіз, синтез, висування гіпотези, деталізація та узагальнення) [2].

Саме тому, дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності закладу вищої освіти, формування готовності менеджерів закладів освіти різних

рівнів освіти, освітніх установ (організацій) та розвитку їх особистісно-професійної компетентності, є проектування консалтингової діяльності, що виступає ефективним механізмом успішного позиціонування закладу як на ринку освітніх послуг так і на ринку праці. Упровадження окресленого механізму в діяльність закладу освіти здійснюється за розробленою та апробованою концепцією системи проектування консалтингової діяльності, на основі аналізу наукових праць з теорії управління й аналізу адаптивно-орієнтованого управлінського процесу [5]. Варто виокремити фактори, які сприяють успішному проектуванню консалтингової діяльності, а саме:

- співпраця всіх суб'єктів освітньої діяльності;
- педагогічні умови, які є основою для співробітництва;
- саморозвиток та мотивація учасників проектної діяльності;
- відсутність змагання, виконання змістовної мети діяльності;
- підвищення професійного розвитку.

Висновок. Підсумовуючи вище зазначене, констатуємо, що головним аспектом проектування консалтингової діяльності є формування готовності менеджерів закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) та розвиток їх особистісно-професійної компетентності, допомога суб'єктам освітньої діяльності зорієнтуватися у суспільному вирі подій та явищ (соціальних, економічних, інформаційних, трансформаційних).

Перспектива подальших досліджень вбачається у розробці науково-методичних рекомендацій педагогічним, науково-педагогічним працівникам та керівникам закладів освіти щодо проектування консалтингової діяльності в закладі освіти в умовах невизначеності.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
2. Дашутіна Л. О. Сутність консалтингу та його місце у сфері послуг. <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6730/1/Дашутіна%20Л.%20О.%20Сутність%20консалтингу.pdf>
3. Драгунова В.В. Концепція проектування консалтингової діяльності як інструмент підвищення конкурентоспроможності закладу вищої освіти у системі неперервної освіти. Наук. фах. журн. «Імідж сучасного педагога» 6(213). 2023. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)-25-30](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-25-30)
4. Кремінь В. Г. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Рябова З. В. Консалтинг у закладах освіти в умовах невизначеності. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика». Серія «Педагогіка». 2022. Вип. 13(25). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-13\(25\)-05](https://doi.org/10.33296/2707-0255-13(25)-05)

ОСОБЛИВОСТІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У публікації розкрито особливості ризик-менеджменту в професійній діяльності викладача закладу вищої освіти, розглянуто роль та значення ризик-менеджменту та визначено переваги ризик-менеджменту в діяльності викладача закладу вищої освіти.

Ключові слова: ризик-менеджмент, викладач, професійна діяльність, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції реформування системи вищої освіти, посилення автономії закладів освіти, нові вимоги до професійної діяльності викладача закладу вищої освіти, забезпечення результативної професійної діяльності у сучасних умовах неможливо без ефективного управління ризиками, оскільки процеси планування, проектування, організації освітнього процесу та інші процеси життєвого циклу передбачають велику кількість ризиків. Ризик - це кількісна оцінка вдалого або невдалого результату. Вимірювання ризику можливе математичним шляхом за допомогою застосування теорії ймовірностей і закону великих чисел на основі статистичних даних.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури, дисертаційних досліджень та освітньої практики доводить, що увага до ризик-менеджменту постійно зростає. З питань теоретичних та практичних засад оцінювання ситуації ризику в закладі освіти знайшло відображення у працях О. В. Вдовіченко, Вітлінський В. В., Г.А Дмитренко, М.М. Мартиненко М.М., Т.Л. Мостенська, І.С. Паславська та інші. Слід зазначити, що ціла низка пов'язаних з цією проблемою питань поки що залишається невирішеною.

Мета статті – охарактеризувати особливості ризик-менеджменту в професійній діяльності викладача закладу вищої освіти

«Ризик менеджмент в освіті є одним із напрямків сучасного менеджменту, що вивчає проблеми управління ризиками, які виникають у діяльності закладу освіти. Науковці виділяють три основних напрями ризик-менеджменту:

- 1) розробка системи заходів спрямованих на запобігання і профілактику ризиків;
- 2) мінімізація негативних наслідків, які можуть заподіяти ризики напрямкам діяльності освіти;
- 3) можливість отримати в ситуації ризику додаткові доходи чи інші переваги» [2].

Визначено переваги ризик-менеджменту в діяльності викладача закладу вищої освіти, а саме:

— ризик-менеджмент є основою для підвищення ефективності стратегічного планування;

— поліпшує ефективність/результативність діяльності закладу вищої

освіти;

- сприяє оптимальному використанню ресурсів закладу вищої освіти;
- сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і поліпшує комунікації;
- забезпечує вище керівництво коротким оглядом головних ризиків, з якими стикається заклад вищої освіти, а також відомостями про ресурси, виділені для впливу на вірогідні ризики;
- сприяє запобіганню ризиків у закладі вищої освіти, надаючи викладачам ефективну й послідовну методологію вивчення ризиків.

Слід зазначити, що ризик-менеджмент у професійній діяльності викладача закладу вищої освіти виконує функції, притаманні будь-якій професійній діяльності (прогнозування (планування), організації, контролю, регулювання, координації та мотивації), але при цьому специфіка їх виконання визначається об'єктом управління.

Прогнозування ризику в закладі вищої освіти суттєво впливає на ухвалення управлінських рішень і передбачає розробку перспективних змін стану об'єкта в цілому й окремих його частин, що здійснюється за допомогою статистичних (шляхом екстраполяції) та експертних методів (на основі передбачення змін, використовуючи досвід та інтуїцію експертів).

Функція організації у ризик-менеджменті – формування та реалізація програми дій у закладі освіти, що спрямована на зменшення ризику на основі визначених правил і процедур, які притаманні конкретному закладу освіти. Контроль у ризик-менеджменті полягає в перевірці в закладі освітніх робіт по зменшенню ступеня ризику, що потребує аналізу результативності заходів з метою оцінювання ефективності дій.

Координація сприятиме забезпеченню єдності об'єкта і суб'єкта управління та полягає в узгодженості дій усіх ланок системи управління ризиком, апарату управління, фахівців і педагогів у закладі освіти.

Функція регулювання у закладі вищої освіти передбачає вплив на об'єкт управління з метою досягнення стану рівноваги об'єкта управління у випадку відхилення від заданих параметрів.

Мотивація в ризик-менеджменті є процесом спонукання суб'єктів закладу освіти до зацікавленості в результатах своєї праці.

Поєднання виконання всіх функцій ризик-менеджменту дозволяє характеризувати його з позицій процесного підходу як низку послідовних дій, що характеризуються такими основними етапами реалізації:

- визначення мети ризикованих подій (цілі ризику);
- діагностика проблеми;
- визначення можливих ризиків; аналіз ризику;
- визначення методів впливу на ризик;
- вибір оптимального методу впливу за умов оцінки порівняльної ефективності;
- розробка управлінського рішення; ухвалення рішення; безпосередній вплив на ризик;

— контроль і коригування результатів процесу управління.

Вважаємо доцільним констатувати, що сучасний менеджмент передбачає управління зорієнтоване на результат. Аналіз досліджень і вивчення передового зарубіжного досвіду засвідчив, що у вітчизняній практиці спостерігається низька готовність щодо виявлення ризиків, відсутність системного розуміння взаємозв'язку між їх різними видами, обмежене розуміння сценаріїв «найгіршого розвитку подій» [8].

У освітньому закладі може скластися ситуація, коли для вирішення поточних завдань не розроблені стандартні, технологічні процедури. Тоді на вирішення цих повторюваних завдань витрачається багато сил і часу і, до того ж, названі завдання вирішуються не в повному обсязі. За такого становища поставити і вирішити завдання, пов'язані з розвитком сучасного інноваційного закладу освіти, дуже проблематично. Вся увага викладача зосереджується на вирішенні завдань, пов'язаних з розвитком сучасний інноваційного закладу освіти, який ефективно вирішує повсякденні завдання. Водночас, якщо в освітньому закладі успішно вирішуються поточні завдання, він не може не ставити цільових завдань — стратегічних. Це пов'язано з тим, що сучасний інноваційний заклад освіти є відкритою, динамічною системою, і якщо вона не буде реагувати на зміни в мікро- і макросередовищі, то це неминуче дестабілізує її роботу. [8]

У педагогічній практиці нерідко трапляється так, що діяльність викладача сучасного закладу вищої освіти зосереджується в одному випадку на створенні педагогічних умов, у другому — організаційних, у третьому — матеріально-фінансових тощо. Проте, в жодній із цих ситуацій управління не може бути ефективним. Таким воно стає в тому разі, якщо, з одного боку, педагогічна система сучасного інноваційного закладу освіти будується на основі врахування прогностичного фону сучасного інноваційного закладу освіти, досягнутого рівня інших груп умов, а з іншого — педагогічні умови визначають спрямованість розвитку інших груп умов у зв'язку з появою нових педагогічних завдань.

В умовах воєнного часу учні змушені перейти на дистанційну форму навчання і кожного дня потребують підтримки учителів-предметників, яка так необхідна на кожному уроці. Завданням кожного педагога є забезпечити таку підтримку учнів в умовах дистанційного навчання у воєнний час, що зможе демонструвати психологічну стійкість, мудрість, вдячність, усвідомлення найголовнішого в житті, виваженість усіх учасників навчально-виховного процесу. На сьогоднішній день травмовані всі учні і педагоги мають розуміти стан учнів, знати як допомогти їм впоратися зі складнощами, забезпечити спокійне налаштування на уроки. Тож варто спробувати органічно вплести в уроки прості вправи для підтримки та стабілізації психоемоційного стану школярів.

Організувати освітній процес управління закладом освіти з використанням дистанційної форми навчання доцільно шляхом формування базових інформаційних систем. Інформаційна система — це координована сукупність засобів, методів, інструментів застосовуваних для зберігання, обробки і

передачі інформації з метою досягнення поставленої цілі. Для формування інформаційної системи важливо враховувати сукупність технологій інформаційного забезпечення, тобто комплекс технічних засобів, призначених для роботи інформаційної системи. Актуальним є також рівень ІКТ-компетентностей самих викладачів. Водночас вагому роль відіграють ряд зовнішніх факторів, зокрема система інституційного та нормативно-правового регулювання якості управління, соціально-економічні фактори, демографічні, культурні та інші чинники, що впливають на рівень формування інформаційної системи.

Висновки. У процесі діяльності викладач закладу вищої освіти стикається із сукупністю різних видів ризиків, що відрізняються між собою за місцем та часом виникнення, сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на їх рівень. Таким чином, робота закладу вищої освіти на сьогодні потребує нового мислення, що пов'язане з проникненням менеджменту в професійну діяльність викладача закладу вищої освіти.

Література

1. Вдовіченко, О. В. (2007). Готовність до ризику у різних сферах діяльності. *Методика дослідження*. (сс. 24-21) О.-Одеса: Фенікс.
2. Боровик, М. В. (2007) *Ризик-менеджмент: конспект лекцій для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент*. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.
3. Вітлінський, В. В. (2011) *Ризик у менеджменті* Київ: ТОВ «Борисфен-М».
4. Закон України "Про освіту" (2017). Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Мостенська, Т. Л., Скопенко, Н. С. (2010). Ризик-менеджмент як інструмент управління ризиком. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Економічні науки*, 3, 72–79.
6. Старостіна, А. О. (2004). Ризик-менеджмент: Теорія та практика: навч. посіб. Київ: Політехніка.
7. Черненко, Н. М. (2020). *Ризик-менеджмент у закладах освіти*: Одеса: Retrieved from: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9759/1/>

**Литвиненко Яна,
Сидоренко Наталія**
Суми

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА

МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ: СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ

У статті здійснено вивчення поняття «комунікативна культура менеджера освіти» з огляду на її структуру та основні компоненти, які є чинниками її розвитку. Розглянуто моделі структури комунікативної культури, подані відомими вченими. Сформовано власну модель комунікативної

культури менеджера освіти, виокремлено внутрішні та зовнішні чинники її розвитку.

Ключові слова: комунікативна культура менеджера освіти, структура комунікативної культури, комунікативні здібності, комунікативні норми.

Вивчення поняття «комунікативна культура керівника» слід здійснювати не лише крізь призму професійної культури як системи соціальних якостей, що безпосередньо забезпечує рівень трудової та професійної діяльності, але й в контексті педагогічної культури, адже керівникові закладу освіти у процесі розв'язання управлінських ситуацій та міжособистісному спілкуванні так само необхідні й професійні педагогічні знання та вміння, здатність об'єктивно оцінювати й ефективно впроваджувати інноваційні ідеї в управлінській діяльності.

У наукових працях психологічного, педагогічного та лінгвістичного напрямку активно розробляється питання структури комунікативної культури, адже від розвитку комунікативних знань, умінь і навичок залежить авторитет керівника в колективі та позитивний імідж закладу освіти загалом.

Структура комунікативної культури керівника об'єднує компоненти, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні мікроклімату в закладі освіти та репутацію установи поза її межами.

Традиційно до складових комунікативної культури відносять:

- норми комунікації як негласні правила, що діють в межах певного колективу (наприклад, надання переваги електронному спілкуванню або комунікація віч-на-віч);

- канали зв'язку, що передбачають різні способи, якими співробітники послуговуються, щоб спілкуватися у межах закладу або поза ним (наприклад, електронна пошта, відеозв'язок, робочі чати тощо);

- стиль комунікації – форма, за допомогою якої керівник здійснює спілкування із підлеглими (тон, мова, невербальні засоби тощо).

Зважаючи на те, що управлінська діяльність очільника освітнього закладу має свою специфіку і пов'язана не лише з менеджментом, а і з педагогікою, вважаємо за необхідне додатково проаналізувати наукові розвідки у сфері професійної діяльності вчителів (викладачів).

Досліджуючи етику ділового спілкування, Т. Чмут представила структуру комунікативної культури (культури спілкування) фахівця як цілісну систему взаємопов'язаних елементів моральної і психологічної культур, виокремивши такі її компоненти:

- комунікативні установки, що реалізуються у механізмах спілкування;

- комунікативні знання про етичні норми комунікації, загальнолюдські цінності, володіння основами психології спілкування, характерні для конкретного соціуму;

- вміння використовувати ці знання залежно від комунікативної ситуації та відповідно до морально-етичних законів суспільства [1, с. 21].

Грунтуючись на дослідженнях Т. Чмут та інших попередників, учені Т. Туркот та О. Коновал схарактеризували структуру комунікативної культури

особистості у соціально-педагогічному аспекті, об'єднавши її важливі компоненти у три блоки:

- комунікативні установки;

- знання про комунікативну культуру (знання психолого-педагогічних закономірностей спілкування, етики спілкування, теорії загальної і педагогічної комунікації);

- комунікативні уміння.

Науковці докладно проаналізували такі складові комунікативної культури:

- індивідуальні особливості педагога, на формування й розвиток яких впливають природжені задатки людини, а також освіта і професійний досвід;

- зміст професійної діяльності, що охоплює моральні й культурні цінності суспільства та соціокультурні особливості середовища, у якому здійснюється професійна діяльність [4, с. 339–343].

Н. Ковальчук, розглядаючи комунікативну культуру педагога як необхідну умову вдосконалення професійної підготовки фахівців, подає таку її структуру:

1. Знання й дотримання комунікативних норм і правил спілкування. Здійснення педагогічного спілкування на високому рівні, продуктивна взаємодія учителя й учня можлива лише за умови дотримання морально-етичних норм, основ етнопедагогіки, звичаїв, культурних традицій тощо.

2. Знання й урахування в роботі особливостей учнів. Така інформація дає педагогові можливість більш ефективно управляти когнітивними процесами, пов'язаними із навчальною діяльністю учнів та підвищувати ступінь їхньої успішності.

3. Знання педагогом власних комунікативних здібностей. Кожен учитель (викладач) для підвищення рівня свого професіоналізму має абстрагуватися, уміти здійснювати рефлексію та об'єктивно оцінювати власні комунікативні особливості й систематично їх розвивати. Йдеться про такі якості, як толерантність, терпимість, тактовність, ввічливість, уміння слухати, створювати позитивний мікроклімат у колективі.

4. Здатність орієнтуватися у різних комунікативних ситуаціях та володіти ними. Майстерність педагога виявляється в умінні проводити та очолювати дискусію, у високому рівні саморегуляції, за потреби, у здатності використовувати елементи аутотренінгу у конфліктних ситуаціях.

5. Ціннісно орієнтована діяльність. Сприйняття учня (людини) як головної цінності виявляється у таких аспектах:

- когнітивний (дослідження психічного стану учнів, їхньої реакції на певні ситуації, уміння поводитися із однолітками тощо);

- емоційний (прояв моральних і світоглядних основ системи цінностей учителя в роботі з учнями);

- поведінковий (вивчення причинно-наслідкових зв'язків поведінки вихованців).

6. Комунікативний ідеал. Розвиток комунікативної культури безпосередньо залежить від уявних орієнтирів, ідеалізованих образів і конкретних постатей, які заохочують педагога до професійного зростання та вдосконалення, зміни способу мислення й діяльності [2, с. 186–187].

Дослідниця М. Пентилюк виділила такі компоненти комунікативної культури керівника:

1. Комунікативні установки, які включають «механізми» спілкування.
2. Знання.
3. Норми спілкування, характерні для певного суспільства.
4. Психологія спілкування (категорії, закономірності, механізми).
5. Психологія сприйняття й розуміння одне одного.
6. Уміння застосовувати ці знання відповідно до ситуації, правил етики, норм моралі, загальноприйнятих цінностей [3, с. 122].

Спираючись на проаналізовані вище моделі структур комунікативної культури менеджера освіти, можна виокремити такі її компоненти:

- володіння основами комунікації і науки про педагогічне спілкування;
- знання й дотримання загальнолюдських цінностей, морально-етичних норм, етики педагогічної комунікації;
- урахування психолого-педагогічних особливостей людини (залежно від соціальних та вікових показників) у професійній діяльності.

Узагальнюючи вивчені раніше погляди вчених на структуру комунікативної культури керівника, можемо стверджувати, що всі її складові варто об'єднати у внутрішні та зовнішні чинники.

Під поняттям «внутрішня комунікативна культура керівника» ми розуміємо сукупність знань соціальної, морально-етичної та професійної сфер та пов'язаний з їх реалізацією алгоритм дій фахівця у різних видах соціальних відносин (як в особистісній, так і у професійній площинах).

Зовнішня комунікативна культура виявляється в управлінській діяльності менеджера через комплекс його конкретних дій, які представляють засвоєні раніше комунікативні знання, соціальні норми та загальнолюдські цінності.

Як відомо, основною метою спілкування є здійснення соціальних взаємин. Керівник навчального закладу спілкується із підлеглими задля отримання інформації з метою подальшого здійснення організаційної діяльності та ухвалення управлінських рішень, які позитивно впливають на розвиток освітнього закладу та його імідж у суспільстві.

Вчені справедливо зауважують що в управлінні освітньою діяльністю, як і в інших сферах людських взаємовідносин, існують різні види комунікативних відносин, зокрема розрізняють зовнішнє та внутрішнє спілкування.

Зовнішні комунікації здійснюються між організацією та окремими групами інтересів, що складаються з великої кількості сегментів суспільства, з яким взаємодіє організація.

Внутрішні комунікації здійснюються всередині організації. Вони можуть бути формальними і неофіційними, лінійними і функціональними, вертикальними і горизонтальними; забезпечують зв'язок та координованість дій частин організації: рівнів керівництва, підрозділів, посадових осіб, керівників та підлеглих.

Комунікативна культура очільника закладу освіти є необхідною професійною якістю, а високий рівень її сформованості – показником позитивного іміджу не тільки керівника, а й освітньої установи в цілому.

Менеджер, який працює над удосконаленням рівня комунікативної культури, формує власний позитивний імідж, а також підвищує репутацію закладу освіти, яким він управляє, що допомагає налагодженню партнерських стосунків з іншими установами, зокрема й у міжнародному контексті.

Література

1. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осечинська. Київ, 2003. 208 с.
2. [Ковальчук Н. П. Комунікативна культура як умова вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 57. С. 185–187.](#)
3. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення: Навчальний посібник. Київ, 2010. 224 с.
4. Туркот Т. І., Коновал О. А. Педагогіка та психологія вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Херсон, 2013. 466 с.

Луценко Світлана,
Медведь Валентина,
Суми

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

У статті розглядається важлива роль фінансово-економічної діяльності керівника закладу освіти під час періоду воєнного конфлікту. Досліджується вплив воєнного стану на фінансові ресурси освітніх установ та стратегії, які може використовувати керівник для забезпечення ефективного функціонування закладу освіти в умовах кризи.

Ключові слова: фінансово-економічна діяльність, керівник закладу освіти, воєнний конфлікт, стратегія, фінансові ресурси.

Постановка проблеми: У воєнний час керівники закладів освіти стикаються з низкою складних фінансово-економічних викликів, які потребують негайного і ефективного вирішення. Збройний конфлікт створює серію унікальних обставин, що впливають на функціонування закладів освіти та вимагають змін у стратегіях управління фінансами.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження фінансово-економічної діяльності керівників закладів освіти в умовах кризи, зокрема у воєнний час, є важливою темою, яка привертає увагу науковців з різних країн. С. Тихонов та І.Клименко – українські науковці, які досліджують питання управління освітніми закладами в умовах кризи. Їх роботи зосереджені на аналізі викликів та розробці стратегій для подолання фінансово-економічних труднощів в українських школах під час війни. Девід С. Шенк (David S. Chen) звертає увагу на управління освітою під час кризи та висвітлює важливість стратегічного

планування та фінансової стійкості. Його праці корисні для розуміння, як заклади освіти можуть адаптуватися до екстремальних умов. Г. Михайлюк спеціалізується на питаннях фінансового менеджменту в освітніх установах. Її роботи надають рекомендації щодо фінансового планування та оптимізації витрат у закладах освіти в умовах кризи. М. Згуровський зосереджений на стратегічному управлінні освітніми закладами та забезпеченні їхньої фінансової стабільності в умовах кризи. Ці науковці роблять значний внесок у розуміння того, як ефективно управляти фінансово-економічною діяльністю закладів освіти в умовах кризових ситуацій, зокрема у воєнний час. Їхні праці можуть стати важливим джерелом знань та практичних рекомендацій для керівників освітніх установ, що стикаються з подібними викликами.

Метою статті: є розгляд ролі фінансово-економічної стратегії у діяльності керівника закладу освіти в умовах воєнного стану. Необхідно визначити ключові аспекти управління фінансовими ресурсами закладу освіти в умовах кризи, виявити стратегії ефективного використання обмежених ресурсів щодо забезпечення стабільності та успішного функціонування закладів освіти під час воєнного стану.

Виклад основного змісту. Війна значно впливає на всі сфери життя, зокрема на освіту. У таких умовах керівники закладів освіти стикаються з численними викликами, що потребують швидкої та ефективної адаптації. Фінансово-економічна діяльність керівника ЗО під час війни набуває особливого значення, адже забезпечення стабільної роботи навчального закладу є запорукою безперервного навчального процесу. Ця стаття досліджує ключові аспекти фінансово-економічної діяльності керівників закладів освіти в умовах воєнного часу та пропонує стратегії для забезпечення стабільної роботи закладів.

Військові дії призводять до зниження економічної активності, що безпосередньо впливає на бюджетні надходження. Керівники закладів освіти мають розробляти стратегії оптимізації витрат та пошуку додаткових джерел фінансування. Війна призводить до значних фінансово-економічних труднощів, які впливають на всі аспекти суспільного життя, включаючи освіту. Заклади освіти стикаються з певними проблемами, такими як:

- скорочення бюджетного фінансування: урядові витрати часто перерозподіляються на підтримку військових дій та відновлення постраждалих територій, що зменшує обсяг фінансування, виділеного на освіту. Заклади освіти змушені працювати з обмеженими фінансовими ресурсами, що впливає на якість надання освітніх послуг;

- зниження доходів від місцевих податків і зборів: економічна активність на місцевому рівні зменшується, що веде до зниження надходжень від податків та інших зборів. Це, у свою чергу, зменшує можливості місцевих органів влади підтримувати заклади освіти;

- втрата спонсорської підтримки: багато підприємств і організацій, які раніше надавали фінансову підтримку закладам освіти, можуть збанкрутувати

або зменшити свої благодійні внески через економічні труднощі, пов'язані з війною;

- зменшення кількості учнів: через евакуацію населення з районів, постраждалих від бойових дій, кількість учнів у закладах освіти може значно знизитися. Це може призвести до зменшення фінансування, яке залежить від кількості учнів;

- зростання витрат на матеріально-технічне забезпечення: війна часто спричиняє інфляцію та дефіцит товарів, що веде до підвищення цін на навчальні матеріали, обладнання та інші ресурси. Заклади освіти змушені витратити більше коштів на підтримку матеріально-технічної бази;

- нестабільність валютного курсу: Війна може призвести до коливань курсу національної валюти, що ускладнює планування та управління бюджетом закладів освіти, особливо при закупівлі імпортованих товарів та послуг;

Для подолання цих викликів керівники закладів освіти мають активно шукати додаткові джерела фінансування, оптимізувати витрати та впроваджувати ефективні управлінські практики.

Зважаючи на складнощі, пов'язані з фінансово-економічною діяльністю керівника закладу освіти у воєнний час, важливо розробляти та застосовувати стратегії управління, які дозволять забезпечити ефективне використання обмежених ресурсів та збереження якості освіти. Проведення ретельного аналізу витрат та визначення пріоритетних напрямів фінансування. Впровадження енергоефективних технологій для зменшення комунальних витрат. Пошук можливостей для кооперації з іншими закладами та організаціями з метою спільного використання ресурсів. Залучення додаткових джерел фінансування. Активна робота з міжнародними та національними грантовими програмами. Співпраця з бізнесом та громадськими організаціями для отримання благодійних внесків та спонсорської допомоги. Організація заходів для збору коштів, таких як благодійні ярмарки та концерти. Інвестиції в людські ресурси. Забезпечення належного рівня оплати праці та соціальних гарантій для персоналу. Підвищення кваліфікації керівників та фінансових спеціалістів закладів освіти. Забезпечення психологічної підтримки для учнів та персоналу в умовах стресу та невизначеності. Впровадження цифрових технологій. Використання онлайн-платформ для навчання та управління фінансовими процесами. Впровадження систем електронного документообігу для зменшення витрат на папір та покращення ефективності роботи.

Керівники освітніх установ повинні визначити основні потреби закладу в умовах військового конфлікту. Це може включати забезпечення безпеки учнів і персоналу, надання освітніх послуг навіть в умовах обмеженого доступу до ресурсів, та збереження найнеобхідніших освітніх програм.

Керівники повинні максимально раціоналізувати використання обмежених фінансових ресурсів. Це може включати ретельне планування бюджету, оптимізацію робочих процесів та ефективне використання наявних матеріальних і людських ресурсів. Пошук альтернативних джерел фінансування керівники можуть розглядати можливості залучення додаткових фінансових

ресурсів через партнерства з місцевими підприємствами або благодійними організаціями, залучення міжнародних грантів або навіть запуск фондкових кампаній серед громадськості.

Керівники повинні бути готовими до швидких змін у фінансовому середовищі та мати гнучкі стратегії, які можна швидко адаптувати до нових умов. Це може включати розробку альтернативних планів дій та відповідних бюджетів для різних сценаріїв розвитку подій.

Отже, керівники повинні інвестувати у розвиток свого персоналу, забезпечуючи їм необхідні навички та знання для ефективного функціонування в умовах кризи. Також важливо стимулювати та мотивувати персонал в умовах нестабільності.

Адміністрація закладу повинні систематично оцінювати ризики і розробляти стратегії їх управління. Це може включати страхування майна та відповідальності, резервування фінансових коштів на непередбачені витрати та розробку планів невідкладних заходів в разі виникнення кризових ситуацій.

Військові дії можуть призвести до серйозних пошкоджень або навіть повного руйнування будівель та інфраструктури закладів освіти. Це створює додаткові фінансові навантаження на керівників закладів, які змушені вирішувати такі проблеми.

Відновлення та ремонт будівель після бойових дій заклади освіти можуть потребувати суттєвого ремонту або навіть повного відновлення зруйнованих будівель. Це включає ремонт дахів, стін, вікон, систем опалення, водопостачання та каналізації. Унаслідок руйнувань часто виникає потреба в закупівлі нового обладнання, навчальних матеріалів, меблів та інших ресурсів для забезпечення нормального функціонування закладу.

Якщо будівля закладу освіти зазнала значних пошкоджень, керівники можуть бути змушені організувати тимчасові навчальні простори, наприклад, у наметах, контейнерах або орендованих приміщеннях. Це вимагає додаткових витрат на облаштування таких просторів.

В умовах постійної загрози нових руйнувань керівники закладів освіти мають розробляти та впроваджувати плани на випадок надзвичайних ситуацій, щоб забезпечити безперервність навчального процесу, включаючи дистанційне навчання.

Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу є пріоритетним завданням для керівників закладів освіти в умовах війни. Це потребує значних фінансових ресурсів та ретельного планування.

Облаштування укриттів та безпечних зон у закладах освіти є критично важливим аспектом забезпечення безпеки учнів, учителів і всього персоналу в разі надзвичайних ситуацій, таких як повітряні тривоги або інші небезпечні події.

Заклади освіти повинні мати спеціально відведені приміщення, які можуть бути використані як укриття в разі небезпеки. Ці приміщення повинні бути зручно розташовані та відповідати вимогам безпеки. Вони можуть бути внутрішніми приміщеннями або спеціально обладнаними приміщеннями, які відповідають вимогам безпеки. Укриття мають бути обладнані необхідними

засобами безпеки, такими як пересувні елементи (наприклад, матраци для прикриття голови), аптечки першої допомоги, ліхтарики, рації зв'язку, а також необхідними інструментами для допомоги в евакуації або захисті. Важливо мати достатній запас необхідних ресурсів, таких як вода, їжа, медикаменти та інші необхідні матеріали, які можуть знадобитися в умовах надзвичайних ситуацій, до яких відносяться повітряні тривоги. Для своєчасного інформування учнів та персоналу про небезпеку необхідно встановити системи оповіщення, такі як сирени або внутрішні системи зв'язку. Установлення плану евакуації та проведення регулярних тренувань і вправ допомагають забезпечити, що всі працівники та учні знають, як діяти у випадку небезпеки. Це може включати тренування з евакуації, навички надання першої допомоги та інші навички, необхідні для виживання в небезпечних ситуаціях. Керівники закладів освіти повинні організовувати тренінги для персоналу з питань безпеки та першої допомоги, щоб забезпечити готовність до дій у надзвичайних ситуаціях. Важливо також мати психологічну підтримку для учнів та персоналу, оскільки надзвичайні ситуації можуть викликати стрес і тривогу. Програми психологічної підтримки та навчання з розуміння та керування стресом можуть бути корисними.

Ці заходи допомагають забезпечити, що заклади освіти готові впоратися з різними небезпечними ситуаціями та забезпечити безпеку всім присутнім.

У воєнний час фінансово-економічна діяльність керівника закладу освіти стає особливо важливою, оскільки військові конфлікти можуть суттєво вплинути на економіку та фінансову стабільність країни. Керівники закладів освіти повинні бути готові до вирішення різноманітних фінансових та економічних питань, щоб забезпечити нормальне функціонування свого закладу і забезпечити безпеку персоналу та учнів.

Заклади освіти повинні бути готові мобілізувати ресурси для забезпечення потреб свого закладу під час воєнного конфлікту. Це може включати реорганізацію бюджету, перерозподіл коштів на найбільш пріоритетні потреби, а також залучення додаткових фінансових ресурсів від різних джерел, таких як державні фонди чи благодійні організації.

У воєнний час ефективне управління бюджетом стає критично важливим. Керівники закладів освіти повинні уважно контролювати витрати, уникати зайвих витрат та зосередитися на використанні ресурсів для тих цілей, які є найбільш важливими для забезпечення безпеки та нормального функціонування закладу.

Керівники закладів освіти також повинні планувати на майбутнє і розглядати можливі наслідки воєнного конфлікту на фінансово-економічну ситуацію свого закладу. Вони повинні розробляти стратегії для подолання економічних труднощів, які можуть виникнути в результаті воєнного конфлікту, і забезпечувати сталість фінансового стану закладу в непевних умовах.

Враховуючи результати аналізу, необхідно регулярно оновлювати плани подолання економічних викликів, враховуючи поточну ситуацію в країні та світі. Запровадження системи моніторингу та оцінки ефективності фінансових

стратегій для швидкого реагування на зміни у воєнний час. Розробка планів бізнес-контингент ості, які враховують можливі економічні наслідки різних сценаріїв воєнного конфлікту. Посилення співпраці з громадськістю та зацікавленими сторонами для забезпечення підтримки фінансових заходів у воєнний час. Надання додаткового навчання та підтримки керівнику освітнього закладу з питань фінансового управління у воєнний час.

Спостереження показують, що керівники освітніх закладів віддають пріоритетне значення плануванню на майбутнє у воєнний час і аналізують можливі наслідки воєнного конфлікту на фінансово-економічну ситуацію свого закладу. Вони розробляють стратегії для подолання економічних труднощів, що можуть виникнути через конфлікт, та прагнуть забезпечити стабільність фінансів у нестабільних умовах. Ці спостереження свідчать про важливість гнучкості та стратегічного планування для забезпечення ефективного управління закладом у складних часах.

Зважаючи на фактичний матеріал, важливо, щоб керівники освітніх закладів у воєнний час активно планували на майбутнє та розглядали можливі наслідки воєнного конфлікту на фінансово-економічну ситуацію свого закладу. Такий аналіз допоможе їм розробити ефективні стратегії для подолання економічних труднощів, які можуть виникнути внаслідок конфлікту, та забезпечити стабільність фінансового стану у нестабільних умовах.

Висновки. Фінансово-економічна діяльність керівника закладу освіти у воєнний час вимагає гнучкості, інноваційного підходу та ефективного управління ресурсами. Забезпечення стабільної роботи закладу освіти є ключовим фактором для підтримки навчального процесу та забезпечення безпеки учнів та персоналу. Використання оптимізаційних стратегій, залучення додаткових джерел фінансування та впровадження сучасних технологій можуть значно підвищити ефективність управління в умовах воєнного часу.

Література

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>

2. План відновлення. Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NOproyekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

3. United24: Оголошено збір коштів на відбудову сфери освіти та науки України / М-во освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/united24-ogolosheno-zbir-koshtiv-na-vidbudovu-sferi-osviti-ta-nauki-ukrayini>

Поляк Олександра,
Чернівці
Куриш Наталія,
Чернівці

КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ДЛЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Автори обґрунтовують суть поняття «механізми управління» закладом освіти та пропонують модель механізмів: АМУ – ІМУ – ОМУ – ПМУ – РМУ – СМУ – ФЕМУ. Встановлено залежність механізмів управління закладом освіти від стану та якості компетентностей адміністративного персоналу ЗЗСО. Запропоновано перелік здатностей як складових 10 (десяти) загальних та професійних компетентностей адміністративного персоналу закладу освіти для посилення системного розуміння у керівників закладів освіти реалізації управлінських процесів за допомогою механізмів управління в сучасних умовах та при воєнному стані. Рекомендовано практичне застосування отриманих результатів дослідження для імплементації професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» в частині виконання повноважень за допомогою механізмів управління сучасним закладом освіти в умовах воєнного стану, дія якого і в 2024-ому році продовжена указом Президента України. Узагальнено, що результати даного та інших наукових аналізів авторів можуть бути підставою для проведення окремого дослідження щодо сутності «механізму повноважень» для ідентифікації необхідних для цього нового механізму здатностей та компетентностей керівника (директора) закладу освіти.

Ключові слова: *управлінська діяльність, механізми управління закладом освіти, професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), загальні та професійні компетентності, освітній менеджмент як частина державного менеджменту.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освітній менеджмент України в умовах російсько-української війни від 2014 та 2022-ого років, є складною системою, що потребує розуміння алгоритмів управління та управлінської діяльності в умовах викликів та змін ХХІ століття із застосуванням компетентностей нового формату. При цьому, упорядкованість загальних та професійних компетентностей, що запропоновано змістом професійного стандарту керівника (директора) ЗЗСО визначає для адміністративного персоналу закладів освіти певні інструменти для реалізації трудових функцій, в основі яких низка здатностей.

У зв'язку з окресленим сучасним керівникам (директорам) закладів освіти України необхідне в цих умовах глибинне розуміння процесів, що включає будову типів закладів освіти, якими вони здійснюють управління для реалізації мети та цілей (спостерігаємо процеси трансформації мережі закладів освіти навіть в умовах воєнного стану); умови функціонування закладу освіти (змінність умов посилюється в особливий спосіб від 24 лютого 2022 року);

розмаїття якостей управлінського рівня (наприклад, посилення якості щодо потреби застосування системного аналізу) тощо. В сукупності, зазначені три складові ідентифікуються науковцями як параметри поняття «*механізм управління*», що потребує конкретизації даних відносно закладів освіти.

Відносно розуміння сутності даного поняття, то слід констатувати, що у ХХІ столітті в найбільшій мірі поняття «*механізм управління*» ототожнюється із державним менеджментом, частиною якого є «освітній менеджмент». Введенням вперше у 2022 році поняття «*освітній менеджмент*» у правові норми Закону України «Про освіту» посилюється фактор його екстраполяції на заклади освіти.

Констатуємо, що дослідження явища за різними видами механізмів державного управління здійснювали відомі українські вчені В.Авер'янов, Б.Гурне, Л.Довгань, М.Лесечко, О.Машков, Т.Мотренко, Н.Нижник та інші науковці. Так, український науковець П.В.Присяжнюк під *механізмом* розуміє взаємодію між об'єктами управління та їх керівниками, що мають три стадії обміну інформацією для отримання позитивного ефекту: суб'єкти надсилають її топ-менеджерам, топ-менеджер отримує всю інформацію розраховує майбутній результат, керівник оголошує результат [7]. У трактуванні поняття «*механізм управління*» вчений ідентифікує два основні підходи: *вузьке* (інструмент, система за допомогою якої відбувається генерація управлінських явищ та процесів в організації) та *широке* (засіб реалізації управлінських рішень, націлених на отримання позитивного результату) [там само].

Щодо системи освіти, то С.Г.Немченко та інші [11], Л.В.Гуцько Н.І.Клокар, Г.Г.Науменко [2] тощо, досліджуючи суть *механізму управлінської діяльності* в закладі освіти співвідносять його із чіткістю та послідовністю дій, етапів, кроків, які призводять до визначення процесу управління, що направлений на досягнення намічених цілей. Також це алгоритм, який містить набір інструкцій, що описують послідовність дій та правил, за якими досягається запланований результат [там само].

Суттєвий внесок у розвиток даної проблематики належать окремо авторам даного дослідження. Так, Н.К.Куриш попередньо провела аналіз видів механізмів управління (організаційного, адміністративного, структурного, технічного, економічного, державного та інших) з точки зору їх практичних проявів в управлінні закладом освіти в умовах нової української школи. Нею запропоновані характеристики актуальних управлінських механізмів для реалізації ідей Нової української школи, зокрема: організаційний механізм важливий, на її думку, з точки зору організаційної автономії закладів освіти; адміністративний – для академічної автономії, економічний – для фінансової автономії, технічний – для створення сучасного освітнього середовища тощо [3]. У статті Н.К.Куриш пропонує в переліку ще й «державний механізм», який вона для закладів освіти ідентифікує як «підпорядкування та взаємодія закладів освіти з органами влади», що є важливою науковою думкою для керівників-практиків в умовах НУШ [там само].

О.В.Поляк ідентифікує механізми управління закладом освіти у контексті процесів реалізації повноважень та обґрунтовує модель механізмів управління

закладом освіти на основі повноважень керівника (директора) ЗЗСО відповідно до правових норм законів України «Про освіту» (статті 26, 30) та «Про повну загальну середню освіту» (стаття 38 та інші) [5]. Дослідниця, звертаючи увагу на 7 (сім) механізмів управління закладом освіти: адміністративний – інформаційний – організаційний – правовий – ресурсний – структурний – фінансовий, узагальнює результати та пропонує перспективу дослідження нового «механізму повноважень» керівника (директора) закладу освіти [там само].

Але вище обґрунтоване щодо важливості механізмів управління закладами освіти окреслює, в першу чергу, стратегію їх застосування в умовах зміни формату взаємодії суб'єктно-суб'єктного характеру (відповідно до вимог професійного стандарту керівника (директора) ЗЗСО) задля імплементації загальних і професійних компетентностей керівника (директора), що становить ключову мету даного аналізу

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Окрім аналізу джерел наукової літератури з питань механізмів управління, механізмів управлінської діяльності в цілому та закладів освіти зокрема: О.Гречаник та В.Плахтеєвої [1], Н.Куриш [3], Л.Парашенко [4], О.Поляк [5, 6], В.Супрун [9], О.Топузова та Л.Калініної [10], М.Шевцова [12] та інших нами застосовано екстраполяцію професійного стандарту керівника (директора) закладу загальної середньої освіти [8] на зміст механізмів управління закладом освіти.

Результати дослідження. Аналіз наукових досліджень, в тому числі попередніх авторських свідчить, що на сьогодні можна розрізнити 7 (сім) механізмів управління в системі державного менеджменту. Беручи до уваги, що освітній менеджмент є стратегічною частиною державного менеджменту, нам важливо було встановити наявність механізмів у цьому сегменті та відповідність необхідних компетентностей для їх практичного застосування. Зі цією метою нами було проаналізовано професійний стандарт керівника (директора) ЗЗСО [8] з точки зору залежності змісту компетентностей управлінської діяльності керівника для результативного застосування механізмів при управлінні закладом освіти (таблиця 1).

Обґрунтування досліджуваного питання нами здійснено наступним чином. У другій колонці таблиці 1 ми подали узагальнення щодо наповнення змісту того чи іншого механізму управління закладом освіти, отриманого на основі аналізу результатів досліджень нами та іншими авторами. У колонку три ми помістили витяги зі професійного стандарту керівника (директора) ЗЗСО щодо необхідних здатностей для застосування механізмів управління закладом освіти.

Механізми управління закладом освіти:
залежність застосування від стану здатностей у компетентностях
управлінської діяльності керівника (директора)*

№ п	Зміст механізму управління в закладі освіти	Здатності компетентностей (К) професійного стандарту керівника (директора) ЗЗСО для управлінської діяльності
1.	2	3
Адміністративний механізм управління (АМУ ЗО)		
1.	Система взаємоузгоджених дій, процесів, які забезпечують стабільний розвиток та діяльність закладу освіти за рахунок підтримання дисципліни та порядку, що забезпечує отримання позитивних результатів та підвищення ефективності діяльності	ЗК.02. <i>Загальна К.</i> Здатність до міжособистісної взаємодії, роботі в команді, налагоджування соціальної взаємодії, співробітництва з колегами, попереджування та розв'язання конфліктів.
Інформаційний механізм управління (ІМУ ЗО)		
2.	Процеси аналізу та збору статистичних даних щодо перспективи та ретроспективи функціонування закладу освіти; обстеження, діагностика, маркетинг та моніторинг, що направлено на стимулювання та гнучкість діяльності, оцінювання та самооцінювання кінцевого освітнього результату закладу освіти	В1. <i>Лідерська К.</i> В1.2. Здатність швидко реагувати на зміни і формувати гнучкість та адаптивність у всіх учасників освітнього процесу. В1.3. Здатність використовувати сучасні форми і методи комунікацій, співпраці та взаємодії, у тому числі з використанням цифрових технологій. Г. <i>Здоров'язбережувальна К.</i> Г1.6. Здатність до забезпечення безпечного цифрового освітнього середовища . ДЗ. <i>Інформаційно-цифрова К.</i> ДЗ.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в управлінській діяльності.
Організаційний механізм управління (ОМУ ЗО)		
3.	Сукупність елементів та складових, які створюють організаційну основу процесів і явищ в закладі освіти в умовах ринку освітніх послуг. ОМУ в закладі освіти не зосереджений тільки на самій організації, даний процес також співвідноситься і до певного виду діяльності в освітньому менеджменті: освітньої діяльності-педагогічної діяльності-навчальної діяльності-виховної діяльності-інноваційної діяльності-освітньої послуги як діяльності-волонтерської діяльності	Г1. <i>Здоров'язбережувальна К.</i> Г1.1. Здатність забезпечити сприятливі умови в освітньому середовищі... Г1.2. Здатність забезпечити умови для працівників закладу освіти... Г1.3. Здатність організовувати заходи з охорони праці та безпеки життєдіяльності... Г1.5. Здатність забезпечити умови, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу,...шкоди.
Правовий механізм управління (ПМУ ЗО)		
4.	Система діючих правових норм в системі освіти, власноруч створені правові інструменти засновників, керівників закладу освіти та органів управління	А1. <i>Нормативно-правова К.</i> А1.1. Здатність керуватися в управлінській діяльності нормативно-правовими документами в галузі освіти.

	освітою, які покликані забезпечувати якість створення та надання освітніх послуг	A1.2 Здатність проектувати, розробляти документи щодо управління закладом освіти. A1.3 здатність укладати угоди (договори, контракти).
Ресурсний механізм управління (РМУ ЗО)		
5.	Полягає у розумінні сутності ресурсів ХХІ століття, серед яких ключова роль належить людському ресурсу, діяльність якого супроводжується наявністю та удосконаленням інтелектуального, інформаційного, інноваційного, матеріального, технічного, фінансового ресурсу та діджиталізації процесів закладу освіти у режимі реального часу та з врахуванням мінливих зовнішніх умов	A3. <i>К. стратегічного управління персоналом</i> A3.1. Здатність застосовувати оптимальні методи діагностики індивідуальних особливостей персоналу, здійснювати ефективну кадрову політику. A3.2. Здатність ефективно управляти персоналом. D2. <i>К. здатність до навчання впродовж життя</i> D2.2. Здатність до визначення умов і ресурсів професійного розвитку впродовж життя.
Структурний механізм управління (СМУ ЗО)		
6.	Способи послідовного розподілу обов'язків в управлінських процесах та між підрозділами, взаємоузгоджені дій, які мають deadline на виконання, позаяк це впливає на загальний результат, імідж та репутацію закладу освіти	ZK.05. <i>Підприємницька компетентність</i> . Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості. V1. <i>Лідерська К.</i> V1.4. Здатність представляти інтереси закладу освіти. V3. <i>К. педагогічного, мережевого та соціального партнерства</i> V3.1 Здатність організовувати ефективну роботу колективу закладу освіти на засадах відкритості й толерантності.
Фінансово-економічний механізм управління (ФЕМУ ЗО)		
7.	Сукупність елементів аналізу, планування та прогнозування фінансово-економічних та матеріальних засобів, за допомогою яких у закладі освіти стимулюється продуктивність персоналу всіх рівнів, покращення матеріально-технічного забезпечення для якісного освітнього процесу	ZK. <i>Підприємницька К.</i> Здатність... до ініціативності та підприємливості A1. <i>Нормативно-правова К.</i> A1.3 Здатність укладати угоди (договори, контракти) ГЗ. <i>Проектувальна К.</i> Здатність використовувати технології проектування в управлінській діяльності.

/Авторська розробка/

Узагальнюючи отримані в таблиці дані, можна стверджувати, що розробники професійного стандарту керівника (директора) ЗЗСО запропонували ту низку необхідних здатностей як складових 10 (десяти) компетентностей, а саме: загальної; нормативно-правової; інформаційно-цифрової; лідерської; здоров'язбережувальної; стратегічного управління персоналом; здатності до навчання впродовж життя; підприємницької; педагогічного, мережевого та соціального партнерства; проектувальної, які дають можливість належним чином розуміти та застосовувати механізми управління закладом освіти. Запропонований нами підхід, а саме: бачення залежності механізмів управління закладом освіти від стану та якості здатностей у компетентностях адміністративного персоналу закладу освіти

може посилювати системне розуміння у керівників закладів освіти управлінських процесів в сучасних умовах та при воєнному стані.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений авторами аналіз змісту поняття «механізми управління» закладом освіти дає підстави стверджувати, що це складний та багатоетапний процес, який включає низку важливих елементів та складових. Запропонована нами модель із семи механізмів управління закладом освіти, а саме: АМУ – ІМУ – ОМУ – ПМУ – РМУ – СМУ – ФЕМУ є необхідним набором для директора чи заступників директорів закладів освіти в умовах реалізації нового формату суб'єктно-суб'єктної взаємодії, чого особливо потребує воєнний стан в Україні. Різна ж кількість запропонованих здатностей як складових компетентностей зі професійного стандарту ніяким чином не обмежує наповненість змістом, а радше допомагає бачити пріоритети у застосуванні на кожному з етапів освітнього процесу ЗЗСО на локальному рівні механізмів управління закладом освіти.

Рекомендації. Запропоноване обґрунтування важливе для практичного застосування у процесах імплементації професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», а також у частині виконання повноважень за допомогою механізмів управління сучасним закладом освіти в умовах воєнного стану, дія якого і в 2024-ому році продовжена указом Президента України. Результатом даного наукового аналізу може бути також окреме дослідження щодо розуміння сутності «механізму повноважень» та ідентифікація необхідних для цього механізму компетентностей директора закладу освіти.

Література

1. Гречаник О., Плахтєєва В. Механізми управління якістю освіти й освітньої діяльності в закладі вищої освіти. 2021. URL.: <file:///C:/Users/grinacv/Downloads/17263-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-29188-1-10-20211217.pdf> (дата звернення: 18.05.2024).
2. Клокар Н.І., Науменко Г.Г. Гунько, Л.В. Освіта в ОТГ: нові підходи до управління в умовах децентралізації. 2017. URL.: <http://surl.li/npqba>. (дата звернення: 17.05.2024).
3. Куриш Н.К. Актуальні управлінські механізми реалізації ідей концепції «Нова українська школа». Освіта. Інноватика. Практика, 2023. Том 11, № 7. URL.: <http://surl.li/tqoxk>. (дата звернення: 02.05.2024).
4. Паращенко Л.І. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті Національної стратегії розвитку освіти //Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 1. URL.: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=382>. (дата звернення: 14.05.2024).
5. Поляк О.В. Механізми управління закладом освіти як реалізація повноважень та удосконалення компетентностей керівника (директора). Scientific Collection «Inter Conf»,(195): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Science in the Environment of Rapid Changes».

Brussels, Belgium /comp. by LLC SPC «InterConf».Brussels: De Boeck, April 6-8, 2024. Pp. 171-180. URL.: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.04.2024/205>. (дата звернення: 11.05.2024).

6. Поляк О.В. Професійна компетентність керівника закладу освіти як фактор результативності діяльності при виконанні повноважень //Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: збірник наукових статей /За заг. ред. Г.Л.Єфремової. Суми, 2022. С. 300-304.

7. Присяжнюк П.В. (Механізм управління: сутність, види та складові. 2019. URL.: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/152.pdf. (дата звернення: 13.05.2024).

8. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти»: наказ Міністерства економіки України від 17.09.2021 р. № 568-21. URL.: <http://surl.li/lqdaz>. (дата звернення: 03.05.2024).

9. Супрун В.В. Механізми формування ефективної системи управління в освіті України на основі європейського досвіду. 2020. URL.: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/12_41_2020/social/Bulletin_12_41_Social_and_behavioral_sciences_Suprun.pdf. (дата звернення: 16.05.2024).

10. Топузов О.М., Калініна Л.М. Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади //Український педагогічний журнал. 2017. № 4. С.34-44. URL.: <https://lib.iitta.gov.ua/710018/1/7.pdf>. (дата звернення: 12.05.2024).

11. Управління закладом освіти /С.Г.Немченко та ін. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

12. Шевцов М.Г. Правові засади забезпечення організаційно-педагогічних механізмів управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів. 2014. URL.: file:///C:/Users/grinacv/Downloads/znppo_2014_17_26.pdf. (дата звернення: 14.05.2024).

Сапич Вадим,
Суми

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАГІСТРІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 073 МЕНЕДЖМЕНТ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Якісна підготовка здобувачів вищої освіти вимагає формування у них сучасних професійних компетентностей з врахуванням динамічних змін у нашому суспільстві. Повномасштабна війна росії проти України спричинила систему нових економічних ризиків, які мають обов'язково враховуватися менеджером при прийнятті управлінських рішень. В роботі досліджено фінансові, інфляційні та соціальні ризики, які обумовлені російською агресією. Засвоєння цих ризиків дозволить набуту магістрам зі спеціальності 073

Менеджмент необхідні професійні компетентності для обґрунтування ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: компетентності, економічні ризики, фіскальні ризики, інфляційні ризики, соціальні ризики, макрофінансова стабільність.

Впровадження компетентнісного підходу у освітньому процесі передбачає системне надання здобувачам вищої освіти загальних (базових, ключових), професійних (пов'язаних із спеціальністю) та фахових (пов'язаних із спеціалізацією) знань. Одна із ключових складових поняття компетентності, за проектом Тьюнінг Європейської Комісії, визначається як динамічна комбінація знань, розуміння та умінь [6, с. 32].

Розпочата 24 лютого 2022 р. повномасштабна військова агресія росії проти України принципово змінила як макроекономічне середовище, так і умови діяльності окремих суб'єктів господарювання. Забезпечення якісної підготовки здобувачів вищої освіти, формування у них сучасних професійних компетентностей вимагає врахування цих динамічних змін у освітньому процесі. Особлива увага при вивченні таких навчальних дисциплін циклу професійної підготовки, як «Управління проектами», «Менеджмент організацій», «Аудит і оцінювання управлінської діяльності», «Публічне адміністрування» та ін., має бути приділена дослідженню економічних ризиків, які обумовлені воєнними діями на території нашої країни.

Національний банк України визначає повномасштабну війну та пов'язані із нею безпекові загрози ключовим системним ризиком для економіки та фінансового сектору, а також зазначає, що через значні воєнні витрати економіка залишатиметься дуже залежною від міжнародної фінансової допомоги [4].

За будь-яких обставин стан державних фінансів впливає на результати діяльності як економіки в цілому, так і кожного суб'єкта господарювання, а в умовах воєнного стану значення цього впливу суттєво зростає. Розглянемо фіскальні ризики, до яких можуть бути вразливими державні фінанси України. В залежності від потенційного фінансового впливу на уповільнення темпів зростання валового внутрішнього продукту Міністерство фінансів України виділило два рівня фіскальних ризиків за джерелами їх виникнення у 2024 р. – високий (> 0,5 % ВВП) та низький (< 0,5 % ВВП). До ризиків високого рівня віднесено:

- макроекономічне середовище;
- діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки;
- управління державним боргом та гарантованим державою боргом;
- сферу сільського господарства та продовольчої безпеки держави;
- соціальну сферу.

Ризиками низького рівня є наступні:

- невиконання плану надходжень від приватизації державного майна;
- фінансовий сектор;

- надзвичайні ситуації (без урахування НС державного рівня воєнного характеру).

Перелік наведених Міністерством фінансів України фінансових ризиків не є вичерпним та буде залежати від зміни перебігу подій на фронті, зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку, виникнення нових викликів та шоків для країни [3]. Відповідно, обумовлений війною російської федерації проти України неймовірно високий рівень невизначеності щодо чинників економічного розвитку нашої країни вимагає постійного корегування фінансової політики.

Бойові дії є надзвичайно потужним джерелом ризиків для усіх трьох основних факторів виробництва – робочої сили, капіталу і землі. Внаслідок повномасштабної військової агресії росії економіка України втрачає трудові ресурси. Гинуть військові і мирні люди. Результатом поранень є каліцтва і втрата працездатності. Війна стрімко посилює міграцію українців за кордон. Кількість мігрантів через повномасштабну війну, за оцінками ООН, наприкінці I кварталу 2024 р. збільшилася більше, ніж удвічі у порівнянні з довоєнним періодом і досягла 6,5 млн осіб [5]. Недостатність робочої сили стає чинником, який стримує економічний розвиток країни. Разом з високими темпами старіння населення та низькими темпами народжуваності, що склалися в Україні ще до війни, скорочення трудових ресурсів через бойові дії може призвести до демографічної кризи.

За підсумками 2023 р. Національний банк України визначив дві важливі особливості ринку праці. По-перше, найвагомими причинами нестачі персоналу були – мобілізація, міграція, невідповідність кваліфікації вимогам та завищені зарплатні очікування і по-друге, в найбільшій мірі підприємства збільшили персонал за рахунок таких категорій працівників, як внутрішньо переміщені особи, жінки та дистанційні працівники [5]. Ці ознаки сучасного ринку праці України менеджер має обов'язково враховувати в процесах організації, управління та керівництва людськими ресурсами.

Значний відтік працездатного населення за кордон призвів до суттєвого скорочення зайнятого економічною діяльністю населення. Зменшення працюючих в Україні людей обумовило збільшення навантаження на соціальні фонди. Водночас бойові дії та окупація частини території спричинили істотне зростання кількості вразливих категорій населення. За таких обставин значно ускладнюється публічне адміністрування у сфері соціального захисту і посилюються загрози зростання у суспільстві соціальної напруженості.

Повномасштабна військова агресія росії проти України з кожним днем збільшує втрати основного капіталу через руйнування підприємств та об'єктів інфраструктури. Окупація значної частини території суттєво зменшила загальний економічний потенціал України. Через бойові дії знецінюються активи українських підприємств. За даними досліджень Київської школи економіки станом на 1 січня 2024 р. військова агресія росії призвела до пошкодження або зруйнування щонайменше 426 великих і середніх приватних та державних підприємств. Загальна сума прямих збитків за цей період склала 154,9 млрд дол, в тому числі у сфері інфраструктури – 36,8 млрд дол, у

промисловості й на підприємствах – 13,1 млрд дол, в енергетичній галузі – 9 млрд дол, агропромислового комплексу – 8,7 млрд дол [7].

Земельні ресурси є найважливішим і незамінним засобом виробництва у сільському господарстві. Повномасштабна війна призвела до неможливості використання у сільськогосподарському виробництві значної площі земель. Після початку повномасштабного вторгнення відбулося зменшення посівної площі на 27% у порівнянні з довоєнним періодом [2].

Скорочення площі сільськогосподарських угідь у обробітку відбувається через мінування. Станом на 01.10.2023 р. площа потенційно небезпечних сільськогосподарських земель внаслідок мінування складала 8 млн га, в тому числі 6 млн га – на окупованих територіях і 2 млн га – на звільнених територіях [1]. Мінування сільськогосподарських земель обумовило низку негативних наслідків, а саме: скорочення обсягів виробництва продукції, створення серйозної загрози безпеці працівників, втрати сільськогосподарської техніки, загострення екологічної ситуації. Наявність значної площі замінованих земель обмежує інвестиційну активність у сільськогосподарському виробництві. Ризики мінування та пошкодження ґрунту внаслідок бойових дій будуть негативно впливати на українське сільське господарство протягом найближчих років.

Ефективне використання земельних ресурсів у сільськогосподарському виробництві вимагає відповідного матеріально-технічного забезпечення. Проте повномасштабна військова агресія росії проти України призвела до значних втрат сільськогосподарської техніки та знешкодження інфраструктурних об'єктів. Знищення та крадіжки окупантами виробленої сільськогосподарської продукції зменшили фінансові надходження українських аграріїв, що обмежило їхні можливості поновити матеріально-технічні ресурси. Київська школа економіки станом на 1 січня 2024 р. оцінила прямі збитки, завдані військовою агресією росії агропромислового комплексу України у сумі 8,7 млрд дол, з яких:

- втрати виробників через знищення та пошкодження сільгосптехніки – 4,65 млрд дол (пошкоджено або зруйновано 109,6 тис одиниць сільськогосподарської техніки);

- втрати від знищення та крадіжки виробленої продукції – 1,87 млрд дол (зафіксовано понад 4 млн т знищеної та викраденої готової сільськогосподарської продукції);

- втрати інфраструктури для зберігання виробленої сільськогосподарської продукції – 1,33 млрд дол (сумарна місткість зруйнованих зернохосовищ сягає 8,2 млн т виробленої продукції, а пошкоджених зернохосовищ – 3,25 млн т потужностей для одночасного зберігання) [7].

Передбачення інфляційних ризиків є невід'ємною умовою ефективного менеджменту будь-якого рівня і будь-якого сектора економіки. Позитивним маркером розвитку економіки України є поліпшення Національним банком України прогнозу інфляції до 8,2% на 2024 р. та очікування її закріплення у цільовому діапазоні $5\% \pm 1$ в. п. упродовж наступних років. Помірне посилення інфляційного тиску цього року прогнозується з огляду на очікуване вичерпання

ефектів більших врожаїв попереднього року, подальше відновлення споживання та підвищення витрат бізнесу в умовах війни. Забезпечення макрофінансової стабільності досягається завдяки збереженню міжнародної фінансової підтримки та заходам з посилення стійкості державних фінансів. Ураховуючи сприятливі макрофінансові тенденції, зокрема кращу інфляційну динаміку, Національний банк України у квітні 2024 р. знизив облікову ставку на 1 в. п. – до 13.5% та передбачає її зниження до 13% у поточному році [5]. Зменшення облікової ставки створює більш придатні умови для отримання кредитів підприємствами і населенням, що буде сприяти активізації економічної діяльності.

Масштабні руйнування об'єктів соціальної інфраструктури, посилення міграційних процесів, переорієнтація державних витрат на потреби оборони країни призвели до загострення соціальних ризиків. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну було пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 16 тис одиниць комунального транспорту, 3,8 тис закладів освіти, 1,8 тис закладів культури, 580 адміністративних будівель державного та місцевого управління, 426 лікарень, 348 релігійних установ, 50 Центрів надання адміністративних послуг, 48 соціальних центрів, 31 інтернат, 31 торговий центр та інших об'єктів. Київська школа економіки станом на 1 січня 2024 р. оцінила прямі збитки, завдані військовою агресією росії закладам освіти у 6,8 млрд дол, житлово-комунальному господарству – 4,5 млрд дол, установам охорони здоров'я – 3,1 млрд дол, об'єктам культури, туризму і спорту – 2,4 млрд дол [7].

Форми прояву соціальних ризиків є досить різноманітними. Вони впливають не тільки на економічний розвиток країни, а й на емоційно-психологічний стан населення. Економічними наслідками загострення соціальних ризиків під час війни є зниження рівня життя, посилення поляризації доходів населення, збільшення міграції, нестача робочої сили та погіршення її якості, скорочення обсягів виробництва. Бойові дії посилюють такі емоційно-психологічні аспекти соціальних ризиків, як панічні настрої, непевність у майбутньому, недовіра до влади, страх, розчарування, тривога та роздратування тощо.

Фіскальні, інфляційні та соціальні ризики можна розглядати у якості основних чинників впливу невизначеності на макрофінансову стабільність. Водночас останні дослідження Національного банку України поточної ситуації містять низку актуальних ризиків, які сучасний менеджмент має враховувати у своїй діяльності, а саме:

- виникнення додаткових бюджетних потреб для підтримання обороноздатності чи покриття значних квазіфіскальних дефіцитів, зокрема в енергетичній сфері;
- суттєві пошкодження інфраструктури, передусім енергетичної та портової, що обмежуватиме економічну активність і тиснутиме на ціни з боку пропозиції;

- продовження часткового блокування кордонів деякими країнами ЄС для вантажних перевезень, що стримуватиме експорт та здорожчуватиме імпорт;
- поглиблення негативних міграційних тенденцій;
- загострення ситуації на Близькому Сході, що, зокрема, збільшує для світової економіки ризику можливих перебоїв у постачанні енергоресурсів та їхнього подорожчання [5].

Проведене дослідження дозволяє зробити наступний висновок. Повномасштабна війна росії проти України принципово змінила макроекономічне середовище та умови діяльності окремих суб'єктів господарювання. Забезпечення якісної підготовки здобувачів вищої освіти, формування у них сучасних професійних компетентностей вимагає врахування цих динамічних змін у освітньому процесі. Особлива увага при вивченні навчальних дисциплін циклу професійної підготовки має бути приділена виявленню економічних ризиків, які обумовлені воєнними діями на території нашої країни. Оскільки залишається невизначеність щодо термінів завершення російської агресії та можливих втрат України, то актуальними є подальші дослідження проблематики виникнення нових ризиків та їх використання в навчальному процесі при формуванні професійних компетентностей магістрів зі спеціальності 073 Менеджмент.

Література

1. Агробізнес України за 2022/23 мр. Щорічний інфографічний довідник. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2023/>.
2. Агробізнес України під час війни. Інфографічний довідник 2021-2022. URL : <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2022/>.
3. Міністерство фінансів України. Інформація про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2024 році. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/FR_2024.pdf.
4. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=7.
5. Національний банк України. Інфляційний звіт. Квітень 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=7.
6. Національний освітній глосарій: вища освіта / за ред. В.Г. Кременя. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с., с. 32.
7. Сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/>.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З УПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ ШКІЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ

У статті аналізуються напрями реформи системи шкільного харчування у частині розвитку кадрового потенціалу. Проаналізовано умови здійснення науково-методичного супроводу підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти в післядипломній освіті для розв'язання пріоритетних завдань реформи згідно Програми реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року в закладах загальної середньої освіти Сумської області.

Ключові слова: реформа системи шкільного харчування, керівники закладів загальної середньої освіти, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, науково-методичний супровід.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема реформування системи шкільного харчування викликана занепокоєнням українського суспільства системним погіршенням стану здоров'я дітей шкільного віку. Хвороби, які спостерігаються у дітей, найчастіше викликані нездоровим харчуванням та низьким рівнем фізичної активності. Надлишкова вага тіла та ожиріння, якими страждає 13,3 відсотка дітей віком до 17 років, є ризиковими факторами для розвитку цукрового діабету 2-го типу та серцево-судинних захворювань, а також причиною стигми та дискримінації дітей і, як наслідок, розвитку психологічних проблем та соціальної ізоляції [3]. Удосконалення системи організації харчування в закладах освіти здійснюватиметься через модернізацію обладнання для їдалень (харчоблоків) закладів освіти, упровадження нового меню, дотримання стандартизованих норм харчування (в тому числі для дітей, які потребують спеціального дієтичного харчування), введення програми НАССР – аналізу небезпечних факторів та контролю критичних точок, як системи керування безпечністю харчових продуктів, формування в учасників освітнього процесу культури здорового, збалансованого споживання їжі та питної води, підготовку керівників та педагогів закладів освіти до здійснення реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування системи шкільного харчування було розпочато в Україні у 2020 році на виконання стратегічної цілі Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі «розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок – забезпечити учнів їжею та напоями, які відповідають сучасним принципам здорового харчування, рекомендаціям Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України, сформувати культуру здорового харчування, правильних харчових звичок, основ здорового харчування та здорового способу життя» [3]. Одним із

компонентів моделі «Здорової школи», що є складовою Програми Президента «Здорова Україна», є компонент «Здорове харчування».

Першим кроком реформи шкільного харчування у Сумській області були заходи за розпорядженням голови Сумської обласної державної адміністрації від 30.12.2020 № 674-ОД «Про затвердження Регіонального плану заходів щодо створення в закладах освіти належних умов для безпечного та якісного харчування дітей у Сумській області на 2021-2025 роки». Розвиток кадрового потенціалу відіграє значущу роль у досягненні цілей і завдань. Першим заходом Регіонального плану була розробка навчального курсу для різних вікових груп школярів «Уроки здорового харчування» і підвищення кваліфікації педагогічних працівників та подальше впровадження цього курсу в освітню діяльність у рамках предметів «Основи здоров'я», «Я досліджую світ», годин спілкування класних керівників. Наразі підготовлено 828 педагогів, які викладають уроки здорового харчування у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) Сумської області.

Реформа системи шкільного харчування набула нового стратегічного розвитку в умовах війни та повоєнного відновлення України. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.10.2023 № 990-р схвалено Стратегію реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року. На її виконання – Програму реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року в закладах загальної середньої освіти Сумської області [4]. Програма містить стратегічні та операційні цілі з розвитку реформи за ключовими напрямками:

- організація якісного та безпечного харчування: закупівля та фінансування; відновлення та модернізація харчоблоків: комплексний підхід. Дотримання вимог системи НАССР;

- розвиток кадрового потенціалу;

- упровадження нових норм харчування, меню, а також формування культури здорового харчування.

Розвиток кадрового потенціалу Програми окреслює пріоритетні завдання і заходи Стратегічної цілі 3 – «Забезпечення органів місцевого самоврядування і закладів освіти достатнім штатом кваліфікованих працівників» та її Операційної цілі 2 – «Набуття педагогічними працівниками та керівниками закладів освіти, науково-педагогічними працівниками інститутів післядипломної освіти відповідних компетентностей і сприяння формуванню навичок здорового харчування учнів та їх батьків». Цією ціллю передбачено навчання керівників закладів освіти щодо формування навичок здорового харчування в закладах освіти засобами навчального курсу «Уроки здорового харчування», а також підвищення їх кваліфікації щодо якісної організації харчування в закладах освіти відповідно до вимог законодавства.

Для реалізації означених завдань Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти забезпечуватиметься науково-методичний супровід підвищення кваліфікації керівників закладів освіти з упровадження реформи шкільного харчування. Відповідальність за його здійснення покладено на лабораторію здоров'я спрямованої освіти.

Науково-методичний супровід – це сукупність різноманітних форм діяльності, процедур, заходів, що забезпечують допомогу фахівцям у подоланні труднощів протягом усієї професійної діяльності; дозволяють забезпечити неперервність освіти, залучення широкого кола фахівців, які здійснюють обмін думками, досвідом, інформацією [1, с. 15-16].

Науково-методичний супровід підвищення кваліфікації керівників закладів освіти з упровадження реформи шкільного харчування нами розуміється як комплексна система заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: навчання новим методикам та технологіям освіти на курсах підвищення кваліфікації; проведення семінарів, конференцій, майстер-класів; самоосвіта педагогів. Він включає також методичне забезпечення навчального процесу: розробку методичних матеріалів, програм, посібників, дидактичних матеріалів, а також використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Науково-дослідні аспекти супроводу – це проведення досліджень з питань організації системи здорового харчування та формування його культури, вивчення новацій та інновацій, практик успішного досвіду, створення нових освітніх моделей, а також упровадження результатів досліджень у практику роботи шкіл.

Науково-методичний супровід здійснюватиметься в міжкурсовий та курсовий періоди. У міжкурсовий період передбачено проведення вебінарів, конференцій, семінарів-практикумів, майстер-класів, тренінгів, «круглих столів» тощо.

З 2 по 16 квітня 2024 року було проведено методичний семінар-тренінг з підвищення рівня управлінської спроможності керівників ЗЗСО з питань організації харчування. Методичний семінар-тренінг відбувся в онлайн-форматі через три навчальні сесії. Були актуалізовані питання щодо управлінських аспектів реалізації заходів Програми реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року, вимог Держпродспоживслужби до здійснення шкільного харчування, професійного супроводу і підтримки центрів підвищення кваліфікації кухарів в кулінарних хабах на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, біологічних основ здорового харчування, формування його культури в закладах освіти, упровадження системи НАССР, міжгалузевої співпраці у формуванні культури здорового харчування в закладі освіти. Участь у методичному семінарі-тренінгу взяли 5 спікерів та 280 керівників та заступників керівників ЗЗСО Сумської області.

Створено платформу освітніх ресурсів щодо організації системи нового шкільного харчування у команді Microsoft Teams.

Курсовий період науково-методичного супроводу – це проведення курсів підвищення кваліфікації керівників ЗЗСО за програмою «Організація здорового харчування та формування його культури в закладі освіти», схваленої Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 6 від 28.06.2023). Метою програми є надання слухачам допомоги у підвищенні рівня професійної компетентності, фахової майстерності щодо створення системи та формування культури здорового харчування в закладах освіти. Програма спрямована на знання й розуміння: актуальних питань щодо організації

харчування в закладі освіти; нормативно-правових актів щодо гігієни та санітарії виробництва в ЗЗСО, Санітарного регламенту; вимог до облаштування харчоблоку шкільної їдальні, робочих місць; упровадження системи НАССР; норм та основних вимог до харчування; складання шкільного меню; шляхів, засобів, форм роботи з формування культури здорового харчування учасників освітнього процесу; закупівлі у сфері шкільного харчування; міжгалузевої співпраці з формування культури здорового харчування в закладі освіти [2].

Здорове харчування людини є основою для збереження й зміцнення здоров'я, підвищення працездатності та енергійності, продовження тривалості життя, добробуту людини та країни. Підготовка керівників ЗЗСО до упровадження реформи системи шкільного харчування є важливою умовою її ефективності та досягнення очікуваних результатів – забезпечення учнів різноманітним, збалансованим, якісним харчуванням; збільшення кількості учнів, які харчуються в закладах освіти; відновлення та модернізація харчоблоків закладів освіти з використанням новітніх технологічних процесів; формування культури здорового харчування в усіх учасників освітнього процесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Післядипломна освіта керівників ЗЗСО з упровадження реформи шкільного харчування в Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти здійснюється в умовах науково-методичного супроводу лабораторією здоров'яспрямованої освіти. Науково-методичний супровід в міжкурсний період передбачає проведення вебінарів, конференцій, семінарів-практикумів, майстер-класів, тренінгів, «круглих столів» тощо. У курсовий період – проведення курсів підвищення кваліфікації за програмою «Організація здорового харчування та формування його культури в закладі освіти», в яких є надання слухачам допомоги у підвищенні рівня професійної компетентності, фахової майстерності щодо створення системи та формування культури здорового харчування в закладах освіти. Подальші розвідки спрямовуються на змістові питання науково-методичного супроводу післядипломної освіти керівників ЗЗСО з упровадження реформи та організації шкільного харчування у воєнний та повоєнний час, під час повітряних тривог, при перебуванні в захисних спорудах цивільного захисту.

Література

1. Олійник В. Проблеми і перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах розбудови нової української школи / В. Олійник та ін. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики* (до 25-річчя НАПН України). URL : <https://cutt.ly/Vw6OQu84> .
2. Організація здорового харчування та формування його культури в закладі освіти : програма підвищення кваліфікації керівників (директорів) закладів загальної середньої освіти / авт. З. Парфенюк, В. Успенська та ін. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2023. 15 с. URL : https://drive.google.com/file/d/1PpFzG_kCbbHdoKpMZqmhfeKgXDIUt79q/view
3. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього

середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>

4. Про Програму реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року в закладах загальної середньої освіти Сумської області : розпорядження голови Сумської обласної державної адміністрації – начальника обласної військової адміністрації від 21.12.2023 № 734-ОД.

РОЗДІЛ № 8

Соціально-психологічний супровід розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах сучасних викликів та невизначеності

Букіна Ірина,
Суми

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В статті розглядаються методи, які сприяють мотивації студентів до навчального процесу.

Ключові слова: мотивація, мотивація до навчання, внутрішня, зовнішня мотивація, навчання.

Ми живемо в епоху швидкого розвитку технологій та науково-технічного прогресу. Сучасний студент повинен самостійно обирати свій життєвий шлях, адаптуватися в суспільстві, бути активним і компетентним. Освіта має не лише забезпечити його знаннями, вміннями та навичками, але й сприяти формуванню компетентності. Тому завдання вчителя – виховання мислячої особистості, здатної аналізувати, порівнювати, орієнтуватися в інформаційному потоці та бути готовою діяти й реалізовувати себе в житті. Для цього необхідно створювати умови для розвитку творчих здібностей учнів, формувати їх самостійне мислення, заохочувати до творчої діяльності, готувати до безперервної освіти та самоосвіти, усвідомлення необхідності поповнювати свої знання та вміння. Навчально-виховний процес слід будувати так, щоб більшу частину часу займала активна самостійна діяльність студентів, а не пасивне сприйняття навчальної інформації. Для цього студент повинен мати потужну мотивацію до навчання.

Сучасні діти не завжди йдуть на уроки з задоволенням, у деяких студентів відсутній інтерес до навчання. Їм важко самостійно оцінювати свою навчальну та самоосвітню діяльність, планувати її та виконувати. Основною причиною цього є відсутність розуміння необхідності здобутих знань і вміння навчатися, брак мотивації до навчання. Дослідження показують, що без мотивації до навчання задатки не перетворюються на здібності, а інтелектуальний і особистісний розвиток відбувається повільно.

Мотивація включає інтереси, потреби, прагнення, емоції, переконання, ідеали, установки, які спонукають учня до діяльності. Вона сприяє появі навчальної ініціативи та любові до навчання, стимулює учня діяти з максимальною енергією в різних навчальних ситуаціях. Навіть за наявності найкращих підручників і найсучасніших освітніх технологій це не принесе результату без достатньої мотивації. Внутрішня і зовнішня мотивація є ключовими факторами успішності навчання на всіх етапах. Учителі можуть підтримувати таку мотивацію у своїх учнів, хоча це й непросто: кожна дитина має різну мотивацію, і для її формування в групі може знадобитися багато часу та зусиль. Навіть досвідченим учителям іноді важко підтримувати мотивацію.

Незалежно від вашого досвіду, існують певні методи, які допоможуть мотивувати дітей і розвивати їхній потенціал.

Способи мотивування студентів до навчання:

- **Надайте студентам відчуття контролю** Хоча вчительське керівництво важливе для підтримки мотивації, ще краще дати студентам певний вибір і контроль над процесом навчання. Наприклад, можна пропонувати кілька варіантів завдань або дозволити самостійно вибрати тему для проєкту. Це надасть їм відчуття контролю та спонукатиме працювати старанніше.

- **Чітко формулюйте цілі навчання** Студенти можуть відчувати розчарування, якщо не розуміють кінцеву мету. Щоб підтримувати мотивацію, важливо, щоб вони знали, чого від них очікують. На початку навчального року озвучте правила, цілі та свої очікування від їхньої роботи. Це допоможе учням зрозуміти, над чим їм потрібно працювати.

- **Створюйте безпечне середовище** Хоч студенти повинні розуміти наслідки своїх дій, позитивне підкріплення мотивує краще, ніж погрози. Коли вчителі створюють сприятливе та безпечне середовище, демонструючи віру в здібності учнів, мотивація до навчання підвищується. Діти прагнуть виправдати очікування дорослих, тому зосереджуйтесь на позитивних аспектах, а не на заборонах.

- **Змінійте обстановку** Класна кімната – чудове місце для навчання, але постійне перебування за партою може стати нудним. Щоб повернути інтерес до навчання, виходьте за межі класу. Проводьте екскурсії, запрошуйте гостей, досліджуйте окремі теми в бібліотеці. Нова обстановка може надати додаткову мотивацію.

- **Пропонуйте різноманітний досвід** Студенти по-різному сприймають навчальний матеріал. Одні краще засвоюють його на практиці, інші – з книжок або в груповій роботі. Комбінуйте методи навчання, щоб кожен міг зосередитися на тому, що йому більше до душі. Це допоможе зберегти інтерес до предмета.

- **Встановлюйте позитивну конкуренцію** Конкуренція в групі може бути корисною, якщо її правильно організувати. Створіть позитивну конкуренцію за допомогою групових ігор на знання навчального матеріалу чи інших методів. Це мотивує студентів старатися більше.

- **Використовуйте винагороди** Усім приємно отримувати нагороди за досягнення. Різні винагороди можуть значно підвищити мотивацію студентів. Це можуть бути наліпки або спільний похід в кіно. Підберіть відповідні винагороди, враховуючи інтереси учнів.

- **Покладайте на учнів відповідальність.** Доручення конкретних обов'язків у групі об'єднує студентів і підвищує їх мотивацію. Більшість з них сприймає такі завдання як привілей, а не як роботу, і тому працюють з більшим ентузіазмом. Розподіляйте обов'язки між усіма студентами, щоб кожен відчував себе важливим та цінним.

- **Дозвольте учням працювати разом.** Хоча не всі студенти люблять групову роботу, багато з них отримують задоволення від спільного виконання завдань, проведення експериментів і роботи над проєктами. Соціальна

взаємодія стимулює досягнення навчальних цілей. Водночас важливо стежити, щоб групи були збалансованими і кожен з них робив свій внесок.

- **Хваліть учнів за їхні досягнення.** Похвала – один із найефективніших способів мотивації. Діти, як і дорослі, потребують визнання. Мотивація зростає, коли вчитель публічно хвалить студентів за добре виконану роботу.

- **Спонукайте учнів до самоаналізу.** Більшість дітей прагнуть успіху, але їм потрібна допомога, щоб зрозуміти, що для цього необхідно зробити. Один із способів мотивувати їх – дати можливість проаналізувати свої сильні та слабкі сторони. Самоаналіз є більш ефективним, ніж критика чи похвала від вчителя, бо він дає студентам почуття відповідальності за свої досягнення.

- **Враховуйте інтереси студентів.** Коли ви цікавитесь життям своїх студентів, це дає вам можливість пов'язати навчальний матеріал з їхніми інтересами чи життєвим досвідом. Це робить матеріал цікавішим і зрозумілішим для дітей, що підвищує їхню мотивацію.

- **Допомагайте студентам знайти внутрішню мотивацію.** Важливо навчити дітей знаходити власну мотивацію. Коли вони розуміють свої особисті причини для старанного навчання – будь то інтерес до предмета чи прагнення вступити до університету – це найкращий спосіб підтримати їхню мотивацію.

- **Допомагайте студентам справлятися з тривогою.** Деякі з них хвилюються через можливі труднощі в навчанні, що може перешкоджати їхнім успіхам. Дайте їм зрозуміти, що помилки – це частина процесу навчання. Підтримуйте їх незалежно від результатів, щоб вони не відчували пригніченість і не здавалися.

- **Ставте високі, але досяжні цілі.** Якщо ви не піднімаєте планку, студенти не будуть прагнути до більшого. Діти люблять випробовувати себе. Коли вони вірять у свої можливості досягти мети, вони будуть намагатися відповідати вашим очікуванням. Тому не бійтеся підвищувати вимоги і ставити амбітні цілі.

Зазначені різні види роботи вчителів мають враховуватися у навчальній діяльності з метою формування мотивації студентів. Мотивами у навчанні можуть виступати потреби студентів, пізнавальний інтерес, емоції, які виникли на уроці, ідеали, установки. Для кожної дитини важлива потреба у нових враженнях, яка може поступово перейти в пізнавальну потребу. І саме на неї повинен спиратися вчитель у першу чергу, актуалізувати її, сприяти її усвідомленню здобувача освіти. Педагогічна діяльність учителя потребує знань та вмінь формування мотиваційної сфери особистості студента для досягнення та підвищення результативності навчання.

Література

1. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: Монографія : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 320 с. 8.

2. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закл. / С.Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Клименко, В.О. Соловієнко. // За заг. ред акад. С.Д. Максименко – К.: Форум. – 2000. – 543с.

3. Мотивація навчальної діяльності студентів : монографія / О. Васюк та ін. Київ : Компринт, 2018. 188 с.
4. Методи дослідження залежностей = Introduction to Research Methods in Substance Use and Abuse : матеріали електронного навчального курсу / авт.-уклад. : О. Сердюк, В. Бурлака ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Ун-т Вейна ; Мічиган. ун-т. Харків : Константа, 2018. 160 с.
5. Формування мотивації учнів до навчання: веб-сайт. URL: <https://www.slideshare.net/AnnaTimohovich/ss-74325621> (дата звернення: 15.05.2024).

Галина Єфремова,
Суми

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ (СТРЕСОСТІЙКОСТІ) У СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто особливості формування навичок резильєнтності (стресостійкості) у суб'єктів освітнього середовища. Автор висвітлює основні чинники формування резильєнтності особистості в умовах соціальної взаємодії.

Ключові слова: *резильєнтність, стресостійкість, життєстійкість, життєздатність, стійкість до травми, освітнє середовище.*

Сучасна людина зазнає постійного випробовування на міцність своєї життєвої стійкості, зокрема внаслідок суспільних змін, інтенсивність яких підвищується з кожним роком. Усі ми відчуваємо наростаюче збільшення інформаційного потоку, потерпаємо від постійних соціальних, економічних та політичних криз, дивуємося несподіваним технічним і технологічним «стрибкам». Крім того, в житті кожної людини періодично виникають ситуації, які стають випробовуванням стійкості особисто для неї. Все це, провокуючи інтенсивні стреси, часто негативно позначається на психічному здоров'ї людини, виявляючись у неврозах, депресивних станах, проявах неадекватної поведінки тощо.

Для нас, українців, надзвичайно інтенсивним чинником за силою стресового впливу та негативними наслідками стала повномасштабна збройна агресія РФ, що почалася в лютому 2022 р. Тому не дивно, що у сучасному лексиконі набули широкого поширення та вжитку такі поняття як стресостійкість, життєстійкість, життєздатність, резилієнс, резильєнтність, стійкість до нестандартної ситуації, емоційна стійкість тощо. Саме ці поняття пов'язані з ресурсами, необхідними людині для успішного подолання стресових ситуацій, захисту від їх травмівного впливу, для уникнення негативних психологічних наслідків, що вони можуть спричинити.

Слід зазначити, що нові кризові та непередбачувані ситуації, а також ситуації невизначеності, які пов'язані з воєнним станом та тривалою війною в Україні, актуалізували питання щодо впливу невизначеності майбутнього на

психічне та фізичне здоров'я населення країни. Очевидно, що в умовах війни інформаційна підтримка освіти має бути більш змістовною, систематичною та регулярною, що дасть змогу здобувачам освіти й педагогам своєчасно отримувати актуальну інформацію про особливості організації психологічної підтримки та формування навичок резилієнтності у суб'єктів освітнього простору. Оскільки війна може створювати психологічний тиск на всіх учасників освітнього процесу, особливо в тих регіонах, де найбільше потерпають від військової агресії. Тож інформаційний супровід освіти має передбачати психологічну підтримку, яка уможливлуватиме забезпечення стійкості педагогічного колективу та учнівської молоді.

Невизначеність – це незавершеність процесу сприйняття або пізнання будь-чого, що проявляється у ситуаціях, коли людина зіштовхується із суперечністю інформації, яка надходить ззовні; складну життєву ситуацію, що є нерозв'язною; повну відсутність інформації про способи дії у незнайомій ситуації, а також сукупність обставин і умов, що характеризуються неповнотою змісту. Зазначимо, невизначені життєві ситуації роблять неможливим задоволення значної частини потреб людей і суттєво впливають на їх соціально-психологічне благополуччя та психічне здоров'я.

У свою чергу, психічне здоров'я є свідченням нормального функціонування психічних процесів, станів і властивостей. На думку дослідників, провідним критерієм психічного здоров'я є можливість жити у внутрішній гармонії, яка допомагає активізувати автентичну свободу та відповідальність, духовний потенціал особистості, що у свою чергу призводить до психологічного благополуччя індивіда. Тому об'єктом нашого наукового пошуку є вивчення одного з показників психічного здоров'я – *резильєнтності* (або резилієнтності – як допустимий варіант правопису) особистості та висвітлення провідних чинників формування навичок резилієнтності (стресостійкості) у суб'єктів освітнього середовища.

Термін «резилієнс» (resilience), або стійкість, досить широко використовувався протягом століть і з часом набув різноманітних значень. Однак лише в останні кілька десятиліть цей термін набув популярності як психологічний феномен. У світовій науковій літературі він вперше почав з'являтися в 1970-х роках. На сьогодні поняття «резилієнс» широко використовується у психології, медицині, біології та соціальних науках в контексті впливу на людину певних екстремальних, загрозливих чи стресових умов, а також її здатності до збереження повноцінного функціонування під час та після такого впливу [3].

В україномовній літературі термін «resilience» перекладають як «стресостійкість», «життєстійкість», «життєздатність», «стійкість до травми», «психологічна пружність», «психологічна стійкість», що призводить до певної термінологічної плутанини. Відмінність у змісті понять резилієнсу («resilience») та резильєнтності («resiliency»), полягає в тому, що резилієнс є процесом, а резильєнтність – властивістю (або здатністю) особистості [1]. Відповідно до цього принципу ми розподілимо визначення резилієнсу та резильєнтності, що наводяться в різних наукових джерелах.

За визначенням Американської психологічної асоціації [4], резилієнс є процесом і результатом успішної адаптації людини до важких або складних життєвих обставин, насамперед, через розумову, емоційну та поведінкову гнучкість, а також через пристосування до зовнішніх і внутрішніх вимог.

Загалом резилієнс може одночасно характеризуватися як:

- стабільне психічне функціонування під час стресового впливу;
- швидке повернення до норми після деструктивної дії психотравмуючих факторів;
- здобуття якісно нових рис та більш успішне функціонування, як результат подолання психологічної травми [1].

Наведемо ще декілька визначень резилієнсу, які, на нашу думку, змістовно розширюють наведене вище, виокремлюючи його додаткові важливі особливості та функції.

Резилієнс – це:

- динамічний розвивальний процес, що характеризується досягненням позитивної адаптації, незважаючи на вплив значної загрози, серйозних труднощів або травми [5];
- процес використання біологічних, психосоціальних, структурних і культурних ресурсів для підтримки психологічного благополуччя [7];
- адаптивний динамічний процес повернення до початкового психосоціального функціонування після певного дезадаптивного періоду, спричиненого дезорганізуючою дією психотравмівних факторів [2];
- процес подолання негативних наслідків впливу травмівних подій, успішної боротьби з травмівними наслідками після цих подій та уникнення негативних траєкторій життя та розвитку, що пов'язані з ризиком [7];
- успішне адаптування в умовах ризику, критичних обставин чи змін, що передбачає взаємодію між людиною, її життєвим досвідом та поточним життєвим контекстом [6].

Водночас, термін «резильєнтність» пов'язаний зі здатністю психіки людини відновлюватися після несприятливих умов. Розуміння того, як і яким чином деякі люди здатні вистояти, відновитися і навіть психологічно зрости, зміцнити після складних життєвих негараздів або катастроф є важливим для фахівців психологічної сфери та працівників помічних професій. Вивчення резильєнтності є важливим, ще й тому, що розуміння людської спроможності до психологічної позитивної адаптації в несприятливих обставинах може допомогти фахівцям з психічного й ментального здоров'я розробляти спеціальні психотехнології для психопрофілактики та розвитку резильєнтності, життєстійкості, стресостійкості; розвитку здатності самостійно долати стресові ситуації тощо.

Відповідно до цього, у науковому обігу *резильєнтність* розглядається як:

- здатність динамічної системи успішно адаптуватися до викликів, які загрожують функціонуванню, виживанню або розвитку системи [6];

– здатність системи передбачати, адаптуватися та реорганізувати себе в умовах негараздів таким чином, щоб сприяти та підтримувати своє успішне функціонування [3];

– здатність людини або соціальної групи (спільноти) амортизувати вплив надзвичайних ситуацій, тобто «пом'якшувати» дію їхніх соціальних та психологічних наслідків через актуалізацію ресурсів окремих людей, груп, організацій та громад, здатних запобігти загостренню психологічних проблем і розладів серед учасників і свідків важких подій [1;2];

– це розумова, фізична, емоційна та поведінкова здатність людини адаптуватися, відновлюватися та процвітати в ситуаціях ризику, викликів, небезпеки, складності та негараздів, а також вчитися та рости після невдач [3].

Отже, можемо зробити певні узагальнення щодо резильєнтності:

- це біо-психо-соціальне явище, яке охоплює особистісні, міжособистісні та суспільні складові і є природним результатом різних процесів розвитку протягом певного часу;

- резильєнтність загалом пов'язана зі здатністю психіки відновлюватися після несприятливих умов;

- залежно від фокусу та предмету дослідження, резильєнтність може розглядатися і як певна характеристика особистості, притаманна тій або іншій людині, і як динамічний процес;

- резильєнтність відіграє важливу роль у здатності та формуванні посттравматичного стресового зростання особистості.

Напевне, слід розглянути *чинники розвитку резильєнтності*, оскільки рівень резильєнтності особистості, загалом, зумовлюється такими психосоціальними факторами, як цілеспрямоване подолання, позитивні емоції, моральна мужність, когнітивна гнучкість, здатність регулювати емоції, мету або місію, увага до фізичного здоров'я, високий рівень позитивної соціальної підтримки.

До дій, першочергово необхідних для збереження та посилення резильєнтності, слід віднести такі: прийняти, що зміни є частиною життя; дивитися на все в перспективі; пам'ятати про хороші речі в житті; проводити практику усвідомленості; піклуватися про фізичне здоров'я; зосередитися на позитивних очікуваннях; визначити ресурси; підтримувати зв'язки; допомагати іншим; шукати можливості та помічників [1].

Психологічними чинниками розвитку резильєнтності є націленість життя на певну мету, почуття узгодженості життя, перевага позитивних емоцій, висока адекватна самооцінка, активний копінг, самоефективність, оптимізм, наявність соціальної підтримки та спроможність звертатися за підтримкою до інших, когнітивна гнучкість, висока духовність особистості тощо [2].

Водночас, науковці виокремлюють такі основні чинники резильєнтності:

- турботливі стосунки всередині та поза сім'єю, які створюють любов і довіру, є прикладом для наслідування, заохочують і заспокоюють;
- здатність складати реалістичні плани та реалізовувати їх;
- впевненість у собі;

- комунікативні навички та навички розв'язання проблем;
- здатність керувати емоціями;
- ефективне планування часу;
- схильність до оптимізму;
- вміння розслаблятися;
- розуміння своїх емоцій;
- самоконтроль і позитивний настрій;
- регулярні прогулянки на природі [8].

Таким чином, резильєнтність особистості – це здатність людини до відновлення після стресових і травмувальних ситуацій за допомогою особистісних ресурсів до стану, який був до стресу. Тобто не адаптуватися під нові реалії, а повернутися до попереднього звичного життя без втрат для фізичного та психічного здоров'я. Розвиток резильєнтності є складним і особистісним процесом, що включає поєднання внутрішніх і зовнішніх ресурсів, і не існує універсальної формули, щоб стати більш стійким. У свою чергу, модель резильєнтності особистості є системою стійких позитивних рис особистості, це ресурс особистості, який сприяє успішному поверненню людини до нормального психічного та фізичного стану після стресових і травматичних подій.

Література

1. Асонов, Д., Хаустова, О. Розвиток концепції резилієнсу в науковій літературі протягом останніх років. Психосоматична медицина та загальна практика, 4(4), 2019. e0404219. <https://uk.emedjournal.com/index.php/psp/article/view/219>
2. Грішин, Е. Резилієнтність особистості: Сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Вип. 64, 2021. С. 62–81.
3. Кокун, О. М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. V, Вип. 20, 2020. С. 68–81. <https://lib.iitta.gov.ua/721356>
4. American Psychological Association. (2023). Resilience. <https://www.apa.org/topics/resilience>
5. Cicchetti, D. Annual research review: Resilient functioning in maltreated children - past, present, and future perspectives. Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines, 54(4), 2013. Pp.402–422. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02608.x>
6. Meredith, L. S., Sherbourne, C. D., Gaillot, S., Hansell, L., Ritschard, H. V., Parker, A. M., & Wrenn G. Promoting Psychological Resilience in the U.S. Military. Center for Military Health Policy Research. 2011. 186 p.
7. Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: a framework for understanding healthy development in the face of risk. Annual review of public health, 26, Pp. 399–419. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144357>
8. Folke, C. Resilience. Ecology and Society, 21(4):44. 2016. <https://doi.org/10.5751/ES-09088-210444>

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті визначено основні зміни сьогоденної освітньої взаємодії з педагогами в умовах воєнного стану; окреслено формат та технології неперервного професійного розвитку та науково-методичного супроводу педагогів у процесі підвищення кваліфікації у закладі післядипломної педагогічної освіти в умовах воєнного стану.

Ключові слова: професійний розвиток педагогів, науково-методичний супровід, післядипломна освіти, підвищення кваліфікації.

Освіта в Україні сьогодні живе в умовах воєнного стану, який впливає на освітній процес у закладах освіти та надання освітніх послуг здобувачам освіти на різних рівнях. Це сприяло активним змінам у організації освітньої взаємодії з педагогами в контексті їх професійного розвитку у закладах післядипломної педагогічної освіти, бо в умовах воєнного стану заклади освіти мають оперативно і фахово відповідати на виклики, які виникають, забезпечуючи при цьому як фізичну безпеку, так і виконання своїх освітніх завдань. Насамперед, пошуку ефективних технологій викладання та навчання, які зараз організуються в інший спосіб і можуть стати перспективними для сучасної освіти.

Проблема організації освітнього процесу в умовах воєнного стану і необхідність створення нової моделі освітньої взаємодії досліджувалася в роботах Л. Кравець, Л. Петько та ін.. Питання організації дистанційного навчання вивчали І. Воротникова, О. Корбут та ін.; особливості організації змішаного навчання з'ясували В. Кухаренко, К. Бугайчук, Н. Олійник, О. Рибалко, Н. Сиротенко, А. Столяревська та ін.. Основні тенденції та особливості діяльності закладів освіти, зокрема в умовах воєнного стану, представлено в роботах Л. Петько, О. Гнатюк, В. Шинкарук та інших вчених.

Розвитку і використанню інноваційних методів навчання, зокрема дистанційної освіти, новітніх методів інформаційних і комунікаційних педагогічних технологій присвячено розробки С. Стеблюка, Л. Ключко, Л. Байбекової та інших науковців. Методиці запровадження інноваційних комп'ютерних технологій в учбовий процес, концепції та практиці розроблення освітніх програмних засобів та використанню їх у навчальному процесі присвячено наукові розробки Ю. Бистрової, В. Шевченка, Г. Швець та ін. Незважаючи на існуючі активні обговорення та дослідження організації освітньої діяльності у закладах освіти у період воєнного стану, ця проблема залишається актуальною для закладів післядипломної педагогічної освіти і потребує подальшого вивчення та аналізу.

Маємо зазначити, що наразі, в умовах воєнного стану, визначена пріоритетна задача для закладів післядипломної педагогічної освіти, яка полягає у забезпечення стабільності й безперервності освітньої взаємодії та

неперервного науково-методичного супроводу педагогів у період курсового і міжкурсowego етапу підвищення кваліфікації.

На засіданні Секторальної робочої групи «Освіта і наука» (2022 р.) за участі ключових міжнародних партнерів Сергій Шкарлет задля залучення всіх можливих ресурсів, презентував проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Він зазначив, що «незмінними пріоритетами залишаються: забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання та викладання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; відновлення освітньої інфраструктури в найближчому майбутньому; продовження реформ та якісних трансформацій на всіх рівнях освіти [3].

У воєнний період, як показала практика, вітчизняна освіта нагально потребує динамічних змін, інноваційних проєктів, оцінки реального стану проблем, переорієнтації всіх учасників освітнього процесу, нових підходів, методів, принципів щодо організації освітнього процесу, оновлення змісту забезпечення якості освіти та нових поглядів на реалізацію стратегічного розвитку освіти в цілому [1, с. 213]. Тому вектори професійного компетентнісного розвитку вчителів НУШ, визначені новим «Професійним стандартом вчителя» (2021) [4], мають реалізовуватися відповідно до необхідних змін у освітній взаємодії в умовах воєнного стану.

Окреслені завдання щодо організації та здійснення неперервного професійного компетентнісного розвитку вчителів НУШ у процесі підвищення кваліфікації поставили наразі перед закладом післядипломної педагогічної освіти КЗ СОШПО нові виклики: виконання графіку освітнього процесу, навчальних програм і планів; забезпечення якості освіти та надання освітніх послуг; забезпечення доступу до освіти; запобігання надзвичайних ситуацій; захист учасників освітнього процесу; надання психологічної підтримки учасникам освітньої взаємодії, педагогам області; внесення позапланових змін до внутрішніх нормативних документів тощо.

Насамперед, в умовах воєнного стану, незважаючи на складні обставини, в яких сьогодні знаходиться Україна, важливим є продовжувати освітню взаємодію в контексті професійного розвитку педагогів. Така освітня взаємодія має бути максимально безпечною і комфортною як для педагогів (слухачів курсів підвищення кваліфікації), так і для науково-педагогічних працівників. Це дозволила зробити запроваджена у закладі корпоративна платформа КЗ СОШПО Microsoft Teams, яка стала зручним сервісом, що дав змогу інтегрувати викладачів і педагогів області, маючи все потрібне для ефективної освітньої взаємодії онлайн.

Зокрема, сучасний освітній простір підвищення кваліфікації педагогів розширився онлайн простором закладу післядипломної педагогічної освіти (КЗ СОШПО). Наразі для неперервної науково-методичної взаємодії з педагогами у всі періоди підвищення кваліфікації (курсний і міжкурсний) та безпосередньої реалізації освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації застосовуються різні освітні платформи (Microsoft Teams, Zoom тощо). Активно працює сайти закладу КЗ СОШПО, сайти та веб-сторінки структурних

підрозділів закладу (кафедр, методичних відділів, відділів дистанційної освіти, моніторингу та ЗНО, блоги, е-сторінки викладачів та методистів закладу тощо), на яких представлені різноаспектні складові професійної взаємодії з педагогами в контексті науково-методичного супроводу в процесі їх неперервного професійного розвитку, зокрема спектр тематичних курсів підвищення кваліфікації педагогів та Програми професійного розвитку, які постійно доступні на сайтах, Порталах електронного навчання закладу КЗ СОІППО [2, с. 57].

Професійний розвиток педагогів відбувається сьогодні і на онлайн вебінарах, інтернет-конференціях, панельних дискусіях онлайн, онлайн курсах, в онлайн вчительських спільнотах на інтернет сервісах (Facebook, Viber, Telegram та ін.), онлайн бібліотеках («Основа», «На урок» та ін.), які створені для самоосвіти, де демонструються кращі освітянські практики, авторські розробки, актуальні методиками і дієві прийоми для професійної творчості, постійного розвитку нових якостей і компетентностей педагогів. У такому освітньому онлайн просторі вчителю необхідний постійний науково-методичний супровід, який зорієнтує на вибір ресурсів, бо важливо не просто знайти ресурс, а важливо знайти якісний ресурс.

На реалізацію неперервного науково-методичного супроводу педагогів області працюють також створені групи професійної взаємодії на різних інтернет ресурсах (Viber, Telegram тощо) та освітні платформи для навчання в курсовий період і професійної взаємодії у міжкурсний період, що дозволяє неперервно взаємодіяти з вчителями «в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [2, с. 58].

Сучасний і ефективний формат освітньої взаємодії з вчителями в контексті їх професійного розвитку та науково-методичного супроводу, який здійснює Сумський КЗ ОІППО, це онлайн курси на платформі Microsoft Teams, що передбачають профільні дистанційні курси і курси за вибором, де вчитель має можливість обрати для опанування проблему, в межах програми професійного розвитку, яка є важливою для його власної траєкторії розвитку.

Якісно організований дистанційний формат професійного розвитку та науково-методичного супроводу педагогів сприяє також мотивації для професійного саморозвитку, який розглядається В. Фрицюк «як свідомо діяльність людини, спрямована на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, котру визначає її професія» [5]. Тому викладачі кафедр й методисти закладу (КЗ СОІППО) активно шукають і впроваджують нові технології професійної взаємодії з педагогами області з урахуванням дистанційного та змішаного формату освіти, що дає можливість значно підвищити якість надання освітніх послуг та здійснювати якісний науково-методичний супровід вчителів.

Для опрацювання освітніх курсів передбачені інформаційно-комунікаційні, комунікативно-інтерактивні технології навчання та технології критичного і креативного мислення, які поєднуються з методиками різних предметів. Зміст курсів максимально інтегрований у відповідності до вимог

сучасної освіти. Для ефективного забезпечення навчальних занять у форматі дистанційного навчання розроблені дидактичні матеріали за допомогою онлайн сервісів та інтернет ресурсів. Прикладом є активне використання відеолекцій, відеоконференцій та відеочатів, інструментів для взаємодії вчителів в групах, обміну файлами, демонстрації презентацій, роботи з інтерактивними презентаціями тощо.

Наразі освітня взаємодія з педагогами області у КЗ СОППО проводиться у дистанційному форматі і здійснюється з використанням різних ресурсів та інструментів. Серед них ресурси для створення ментальних мап (<https://www.mindomo.com>, <https://www.mindmeister.com>, <https://coggle.it> та ін.); хмари слів (Word It Out. Word Cloud Generation та ін.), ресурс готових завдань із різних предметів і дисциплін із можливістю створення власних завдань та автоматичної перевірки системою (<https://learningapps.org>), сервіс для створення опитувань та голосування у режимі реального часу у форматі презентації (<https://www.mentimeter.com/>), ресурси для відвідування вистав, здійснення віртуальних подорожей та екскурсій та інші.

Найбільш задіяним онлайн-інструментом стали *презентації до занять*. Це може бути презентація-лекція, презентація-модель, презентація-завдання, презентація-тест тощо, у ході якої учні за мінімум часу отримують максимум наочної інформації. Більш вживані ресурси для створення презентацій: <https://www.canva.com>, <https://prezi.com>. У роботі з педагогами викладачі закладу активно застосовують такі онлайн інструменти як Jamboard, Google Forms, віртуальна стіну Padlet та інші. Це сприяє практичному компетентнісному розвитку педагогів у застосування інформаційно-комунікаційних технологій, онлайн ресурсів та інструментів.

Також інформаційно-комунікаційні технології надають практичні ресурси для організації відео-конференцій (ZOOM, ClickMeeting, Meeting тощо), інструменти для спільного користування та обміном інформацією (Google drive, Microsoft Teams), засоби для комунікації (Viber, WhatsApp, Telegram), інструменти програм Microsoft Office. Така різноманітність інтерактивних інформаційно-комунікаційних можливостей дала підстави ефективно здійснювати освітній процес в умовах воєнного стану у дистанційному форматі (on line).

Отже, вимоги до компетентнісного розвитку сучасного педагога та зміни освітньої взаємодії в умовах воєнного стану визначили діяльність Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, яка наразі активно реалізується у новому форматі (дистанційному) надання освітніх послуг та науково-методичного супроводу у процесі підвищення кваліфікації.

Література

1. Кириченко М.О, Муранова Н.П. Освітньо-науковий фронт університету в умовах війни: нові виклики та реалії. С. 213-218. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734630/1/241-213-218.pdf> (дата звернення: 11.05.2024).
2. Кожем'якіна І. Сучасний формат післядипломної освіти вчителя початкових класів. *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії*

дидактики імені Я. А. Коменського. Вип. 2(21): Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти: матеріали 4 Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 21–22 трав. 2020 р.) / МОН України, НАПН України, Ін-т педагогіки [та ін.] ; редкол.: Осадченко І. (голов. ред. та відп. за вип.), Васьківська Г., Велскоп В. [та ін.]. Умань : Візаві, 2020. С. 56-60.

3. МОН презентувало проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. *МОН України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektни-propoziciji-dlya-218-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoji-osviti-u-voynnij-ta-pislyavoyennij-periodi> (дата звернення: 10.05.2024).

4. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 11.04.2024).

5. Фрицюк, В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.

РОЗДІЛ № 9
Компетентнісний підхід у НУШ:
креативність, практичні вміння, навчання впродовж життя

Гиря Олексій,
Суми

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В НУШ

Автором актуалізована проблема впровадження у навчальний процес з природничих дисциплін стратегій інтегрованого навчання. Схарактеризовано напрями міжпредметної інтеграції та основні вимоги до проведення інтегрованого навчального заняття. Запропоновано модель реалізації інтегративного підходу як засобу формування цілісності знань і вмінь.

Ключові слова: інтеграція змісту освіти, міжпредметна інтеграція, інтегрований урок, модель інтеграції, інтегративна компетентність.

Інтеграція змісту освіти – це процес і результат об'єднання окремих компонентів змісту освіти в єдине ціле. Визначальною характеристикою цілого є внутрішня єдність його елементів, зумовлена певним сутнісним зв'язком. Ознакою цілісності є підлягання всіх її елементів єдиним, спільним для них закономірностям. Цілісності змісту освіти можна досягти у процесі інтеграції його на основі загальних, спільних для всіх елементів змісту наскрізних закономірностей, коли кожен елемент змісту може бути об'єднаний з усіма іншими за допомогою обґрунтування їх на основі загальних закономірностей збереження, спрямованості процесів до рівноважного стану, періодичності процесів, що відбуваються в реальності.

Актуальність ідеї інтегрованого навчання полягає в тому, що вона є оптимальною для сучасного стану розвитку школи на національному рівні. Інтеграція як провідний напрям в оновленні змісту освіти дає змогу ефективно змінювати зміст освіти, тобто доповнювати той чи інший предмет відповідними, зв'язними знаннями [4].

Сучасне дидактичне наповнення, яке передбачається для використання в Новій українській школі, принципово відрізняється від попереднього наповнення. Практика, наочність, креативність у використанні – ось основні постулати сучасної дидактики, що передбачає системне застосування стратегій інтегрованого навчання. Інтегроване навчання – навчання, яке ґрунтується на комплексному підході [2].

У даний час в науці існує безліч парадигм, концепцій і підходів до навчання учнів природничих дисциплін. Вагоме місце в арсеналі вчителя займає інтегрований підхід, що дозволяє розкрити взаємозв'язок явищ і понять та сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу.

Розглядаючи природничі дисципліни, до числа яких відноситься біологія, географія, фізика, хімія, не можна не відзначити їх тісний взаємозв'язок на основі міжпредметних зв'язків. За рахунок даного зв'язку відбувається

економія навчального часу, учні краще розуміють сенс дисциплін, формується цілісна наукова картина світу. Оскільки в інтегрованому навчанні розглядаються різноманітні міждисциплінарні проблеми, що розширюють рамки діючих програм і підручників для закладів загальної середньої освіти, але необхідні й доречні для розвитку учнів, то необхідно підкреслити, що за такого підходу гармонійно поєднуються різноманітні методи навчання, що використовуються на стику предметів: лекція і бесіда, дискусія і моделювання, пояснення і управління самостійною роботою учнів, спостереження і досвід, порівняння і деталізація, аналіз і синтез.

Необхідно відзначити, що інтеграція можлива тільки за виконання таких умов: спорідненість наук, що відповідають інтегрованим навчальним дисциплінам; близькість об'єкта вивчення, наявність загальних методів навчання і концепцій побудови сучасного уроку.

У Новій українській школі інтеграція розглядається не як механічне об'єднання окремих питань з природничих дисциплін, а як органічне взаємопроникнення. За такого навчання в учнів з'являються можливості для інтеграції знань і навичок з природничих дисциплін та критичної оцінки того, як всі ці складові взаємодіють. Учні стають головними дійовими особами освітнього процесу. У них формується інтегративна компетентність [3].

Аналіз літературних джерел дозволив нам виділити наступні напрями міжпредметної інтеграції на навчальних заняттях з природничих дисциплін:

- 1) створення інтегрованих курсів – навчальних дисциплін, які адаптують для вивчення та інтегрують знання із суміжних дисциплін;
- 2) розробка нових форм уроків (урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок, бінарний урок);
- 3) організація тематичних днів та тижнів;
- 4) упровадження навчальних проєктів інтегрованого змісту.

Першим етапом роботи нами визначено інтегрований урок як урок, спрямований на комплексне пізнання теми, законів, ідей з метою отримання учнями більш поглибленого розуміння заданої проблеми чи ситуації. Головною метою проведення інтегрованого уроку є розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних дисциплінах. При цьому інтегруються як суміжні предмети, так й інші дисципліни, які можна об'єднати за однією навчальною темою [1]. Інтегровані уроки необхідно планувати заздалегідь, оскільки необхідною умовою для їх проведення є синхронізація тем у навчальних програмах та готовність класу до певного типу уроку. У НУШ передбачено такі уроки зробити обов'язковими, визначити регулярність їх проведення [5].

До основних вимог під час підготовки до інтегрованого уроку ми відносимо:

- а) врахування специфіки кожного навчального предмета;
- б) прогнозування можливостей навчальної дисципліни у розкритті загальних законів, теорій, ідей, які є інтегруючою основою декількох навчальних предметів;
- в) координація діяльності та дій вчителів у процесі підготовки та

проведення інтегрованого уроку.

У ролі координатора виступає провідний вчитель з даної проблеми. До його обов'язків входять: конструювання змісту дидактичного матеріалу; визначення його обсягу й ролі кожного вчителя на уроці, засобів їх взаємодії та активізації діяльності учнів у процесі уроку, раціональної технології реалізації змісту інтегрованого уроку, досягнення мети.

У ході роботи, спираючись на власний досвід та перспективні напрацювання вчителів природничих дисциплін Сумської області, було розроблено наступний план-орієнтир щодо підготовки інтегрованого уроку:

- 1) визначення теми, яку можна об'єднати для спільного розгляду;
- 2) визначення провідної мети уроку та формування відповідних їй цілей уроку;
- 3) визначення ключових компетентностей для розвитку в учнів;
- 4) визначення змісту для формування теоретичного та практичного досвіду учнів;
- 5) складання покрокового плану;
- 6) вибір технології проведення та відповідних методів та форм;
- 7) обговорення та підготовка засобів навчання;
- 8) визначення запитань для рефлексії та освітнього продукту, який отримають учні за результатами проведеного уроку.

Після складання плану педагоги працюють самостійно, а потім об'єднуються для складання повного конспекту навчального заняття. Кожен етап уроку деталізується з вказанням орієнтовного часу на проведення окремих етапів. Вчителі продумують запитання-підказки для учнів та прогнозують можливі паузи, пов'язані з використанням наочності та роздаткового матеріалу.

Під час проведення уроку вчителі працюють в парі або трійці. Якщо в певний момент часу провідну роль відіграє один з педагогів, то інший – або готується до наступного етапу, або спостерігає за роботою учнів та допомагає їм.

За підготовки інтегрованих уроків розрізняють різні параметри інтеграції:

- 1) міждисциплінарна інтеграція (орієнтована на об'єднання споріднених дисциплін);
- 2) багатодисциплінарна інтеграція (орієнтована на об'єднання кількох дисциплін навколо певної теми).

Проектування навчання за моделлю реалізації інтегративного підходу як засобу формування цілісності знань і вмінь передбачає такі дії:

– аналіз результатів навчання і компетентностей, що формуються під час вивчення окремих природничих предметів й виявлення/встановлення спільних (інтеграційних), які можуть бути сформовані на засадах інтегративного підходу;

– аналіз змісту навчальних програм з біології, географії, фізики й хімії для основної і старшої школи з метою виявлення спільних понять, що вивчаються в цих предметах, потенційних можливостей їх взаємодоповнення і/або можливості переструктурування, за якого розгляд наступного питання ґрунтується на знаннях, набутих на уроках із суміжних предметів;

- аналіз навчально-методичного забезпечення (освітніх електронних ресурсів, навчальної літератури, технічних засобів навчання тощо);
- виявлення засобів формування цілісності знань: змістові (кореляції) – між фактами, поняттями, теоріями, явищами тощо (наскрізні теми); результативні – за формуванням спільних когнітивних, діяльнісних та соціоемоційних умінь; формами зворотного зв'язку; методично-організаційні – за способами, методами й прийомами навчання, за формами організації освітнього процесу;
- розробка тематики наскрізних тем / проблем / змістових модулів, концентрів, які забезпечують розв'язання дидактичних завдань: усвідомлення співвідношення, відповідність, взаємозв'язок понять і/або предметів; виявлення залежності між явищами або величинами (параметрами), що не мають чіткого функціонального характеру; упорядкування системи знань згідно з «великими ідеями» (загальними, методологічними, концептуальними), на основі попереднього досвіду, відносно хронології подій, причинно-наслідкових зв'язків тощо;
- проєктування системи інтегрованих уроків; тематики міжпредметних навчальних проєктів, позаурочних та позашкільних заходів (локальних, середньо- й довгочасних); залучення фахівців із різних галузей;
- розробка системи комплексних (контекстних, ситуативних) завдань з використанням міжпредметного змісту;
- розробка методичної допомоги учителям.

Описану модель реалізації інтегративного підходу як засобу формування цілісності знань і вмінь можна візуально подати у формі схеми (рис.1.).

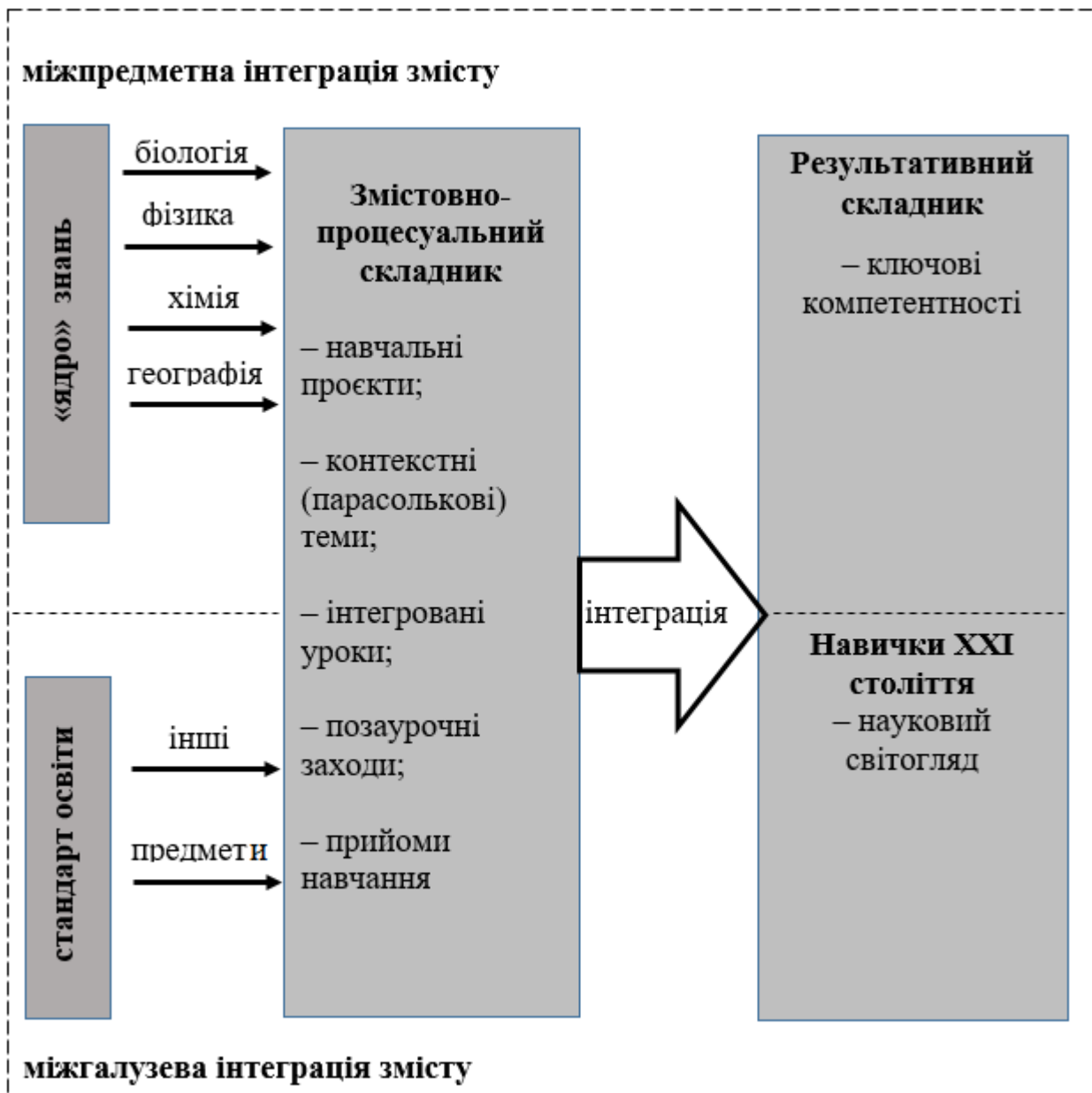

Рис.1. Модель реалізації інтегративного підходу як засобу формування цілісності знань і вмінь

Отримані у процесі інтегрованого уроку знання і вміння, не втрачаючи значення, стають не метою, а засобом пізнання світу, розвитку свідомості особистості. Набуті когнітивні, діяльнісні й соціоемоційні уміння перетворюються на інструмент у процесі самостійного опрацювання навчальної інформації, під час розв’язання пізнавальних і практичних завдань. Навчання за моделлю реалізації інтегративного підходу як засобу формування цілісності знань і вмінь стимулює роботу вчителів, їх професійний розвиток. Модель дає можливість створювати сценарії досягнення цілісності освітнього процесу.

Отже, одним із основних завдань школи є становлення в учнів цілісного наукового світогляду, формування ключових і предметних компетентностей на основі засвоєння систем знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, оволодіння досвідом практичної і пізнавальної діяльності, ціннісних ставлень. Для реалізації цього завдання використовують різноманітні

дидактичні засоби, серед яких – інтеграція змісту та міжпредметні зв'язки. Використання інтеграційного підходу на уроках з природничих дисциплін сприяє розвитку системного мислення, здатності сприймати предмети і явища різнобічно; надає можливість формувати в учнів якісно нові знання вищого рівня мислення; динамічність застосування в нових ситуаціях, гнучкість розуму; уміння переносити та узагальнювати знання з різних предметів; з'являється творче ставлення до праці; здатність вирішувати практичні завдання, що вимагають синтезу знань з різних наукових галузей.

Література

1. Демчинська Г.О. Інтегровані уроки як засіб розумового та мовленнєвого розвитку учнів. Основа, 2015. № 10–11.
2. Довгопола Н. Інтеграція – шлях до Нової української школи. Новий Колегіум. Харків : ХНУРЕ, № 1, 2019. С. 7–11.
3. Зламанюк Л. М. Інтегроване навчання – основний складник STEM-освіти. Стратегії сталого розвитку та програми STEM-навчання у змісті природничо-математичної освіти : зб. наук. пр. Дніпро, 2017. С. 153–158.
4. Коваленко В. С. Інтеграція знань як складова концепції сталого розвитку. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. Полтава, 2012. Вип. 4. С. 120–125.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / pid zag. red. Bibik N.M. K.: TOB «Vidavnicnij dim «Plejadi», 2017. 206 s.

Косова Тетяна,
Суми

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) та нейронних мереж у вивчення іноземної мови являє собою трансформаційну зміну парадигми в освіті, а використання можливостей штучного інтелекту (ШІ) та нейронних мереж у вивченні англійської мови дає неперевершені переваги, такі як персоналізований досвід навчання, адаптована підтримка класів з різними здібностями, адаптивність механізмів оцінювання та зворотного зв'язку, а також захоплюючі інтерактивні практичні середовища, що сприяють володінню мовою та допоможуть підготувати здобувачів освіти до викликів глобалізації, а саме, англomовного спілкування.

Ключові слова: *штучний інтелект (ШІ), платформи, нейромережі, навчання, інструменти, освіта, революціонізувати, інноваційні технології, віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR) цифровізація, інтеграція.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву те, що науковий прогрес відіграє значну роль у життєдіяльності суспільства, і найвищим його проявом є створення штучного інтелекту.

У освітньому середовищі, що постійно розвивається, інтеграція передових технологій стає важливою для покращення результатів навчання. Технології, які зараз привертають значну увагу в освіті - це штучний інтелект (ШІ) та нейронні мережі. Ці потужні інструменти революціонізують спосіб викладання та вивчення мов, пропонуючи безпрецедентні можливості, як для викладачів, так і для здобувачів освіти.

ШІ, чат GPT, нейромережі – це математичні моделі, що наслідують роботу людського мозку. Вони вже широко використовуються для оптимізації виконання завдань, як у різних галузях, так і в освітньому процесі [5].

Для вивчення іноземної мови такі інноваційні інструменти на базі різних платформ штучного інтелекту – це інструменти, що економлять час та допомагають створювати унікальні навчальні матеріали в секунди. Вони ввірвалися в освіту, підвищуючи продуктивність та реалізацію викладачів англійської мови, а також мають великий потенціал у покращенні процесу навчання для здобувачів освіти. Ці інноваційні технології відкривають нові горизонти, як для викладачів так і для тих, хто вивчає англійську мову.

Виклад основного матеріалу. Сучасні технології розвиваються настільки швидко, що зараз майже ніхто не сумнівається, що крокуючи до освіти 4.0, такі цифрові технології, як ШІ та генеруючі нейромережі, потрібно використовувати в освітніх закладах для процесу навчання, і питання постає в тому, що викладачам необхідно також цьому активно навчатись, щоб ці цифрові технології допомагали у роботі. Настала пора активно впроваджувати нові цифрові технології у викладання англійської мови в умовах змішаного навчання та цифровізації.

Вивчення іноземної мови – це складний процес, який вимагає практики та взаємодії з носіями мови. Штучний інтелект (ШІ) може бути використаний для створення віртуальних середовищ, які дозволяють студентам практикувати говоріння та письмо іноземною мовою.

В наш час штучний інтелект трактується наступним чином: як можливість системи автономно підбирати найбільш якісний варіант вирішення проблеми з набору наперед визначеного набору варіантів; як здатність автоматизованої системи або комп'ютерної програми виконувати функції людини, приймаючи оптимальне рішення на основі аналізу зовнішніх чинників та з урахуванням життєвого досвіду людства; як вміння вирішувати складні завдання; як здатність до навчання, узагальнення і аналогій; як можливість взаємодії із зовнішнім світом шляхом спілкування, сприйняття й усвідомлення сприйнятого, як наука і технологія, здатна відтворити процеси мислення людського мозку та направити їх на створення і обробку різних комп'ютерних програм, а також інтелектуальних машин, здатних повністю замінити та спростити людську роботу [4, с. 7].

Однією з найважливіших переваг використання штучного інтелекту та нейронних мереж у процесі вивчення мови є можливість надавати персоналізований та адаптивний досвід навчання. Ці технології можуть аналізувати величезні масиви даних, включаючи індивідуальні стилі навчання, уподобання та показники прогресу, щоб адаптувати навчальний зміст і стратегії до конкретних потреб кожного учня. Цей рівень персоналізації гарантує, що студенти залишаються залученими та мотивованими, що має призводити до більш ефективних результатів навчання [3].

Можна виділити наступні переваги використання цих інноваційних технологій у викладанні англійської мови:

1. Штучний інтелект і нейронні мережі чудово забезпечують персоналізований навчальний досвід, адаптований до індивідуальних потреб студента. Наприклад, платформи вивчення мови на базі штучного інтелекту можуть аналізувати стиль навчання студента, сильні та слабкі сторони та темп навчання. На основі цього аналізу платформа може рекомендувати конкретні вправи, навчальні матеріали та навіть навчальні шляхи, адаптовані для кожного учня. Цей персоналізований підхід покращує залучення, мотивацію та, зрештою, прискорює засвоєння мови.

2. Вже існують платформи для вивчення мови, яка використовує ШІ для аналізу точності вимови студента англійською. Для студентів, які мають проблеми з голосними звуками, платформа може генерувати цільові вправи, зосереджені на вимові голосних, надавати зворотній зв'язок у режимі реального часу та регулювати рівні складності залежно від прогресу.

3. Однією з проблем традиційних класів є навчання студентів з різними рівнями володіння мовою. Викладачі англійської мови можуть і вже використовують платформи на базі ШІ і нейронні мережі, щоб допомогти подолати цей розрив, пропонуючи диференційований досвід навчання в одному класі зі змішаними здібностями та знаннями іноземної мови студентів.

Наприклад, на занятті англійської мови зі змішаними здібностями платформа вивчення мови на основі ШІ може забезпечувати різні рівні складності для вправ на розуміння прочитаного. Просунуті здобувачі освіти можуть отримати складні уривки з відтінками лексики, тоді як ті, хто важко навчається, отримають спрощені версії того самого вмісту з додатковою лексикою. Платформа також може адаптувати запитання та завдання відповідно до рівня знань кожного здобувача освіти, забезпечуючи змістовний досвід навчання для всіх.

4. Традиційним методам вивчення мови часто бракує своєчасних і комплексних механізмів зворотного зв'язку. Платформи вивчення мови на базі штучного інтелекту, оснащені можливостями обробки природної мови, можуть надавати зворотний зв'язок у режимі реального часу щодо вимови, граматики та використання словникового запасу. Цей миттєвий зворотний зв'язок не тільки виправляє помилки, але й зміцнює правильні мовні моделі, прискорюючи процес навчання та підвищуючи впевненість учнів.

5. Штучний інтелект і нейронні мережі дозволяють розробляти інтерактивні та захоплюючі навчальні середовища, які імітують мовні сценарії

реального світу. Технології віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR) у поєднанні з алгоритмами штучного інтелекту створюють реалістичний досвід занурення в мову, наприклад віртуальні розмови з носіями мови або інтерактивні культурні симуляції. Ці захоплюючі враження не тільки покращують розуміння мови, але й сприяють культурній обізнаності здобувачів освіти.

6. Інструменти оцінювання з підтримкою штучного інтелекту можуть надати адаптивний і всебічний зворотний зв'язок щодо різних мовних навичок, таких як граматики, словниковий запас, читання та письмо. Цей миттєвий цикл зворотного зв'язку є неоціненним у зміцненні правильного використання мови та усуненні типових помилок.

Наприклад, інструмент та нейромережа оцінювання письма на основі штучного інтелекту може аналізувати есе студентів англійською мовою, надаючи відгуки не лише про граматику та орфографію, але й про структуру речень, зв'язність і використання словникового запасу. Він може висвітлити області для вдосконалення, запропонувати відповідні ресурси чи вправи та відстежувати прогрес з часом.

7. Штучний інтелект і нейронні мережі можуть імітувати інтерактивні сценарії мовної практики, пропонуючи студентам захоплюючий досвід навчання поза традиційними умовами класу. Наприклад, програми для вивчення мови та генеруючі нейромережі віртуальної реальності (VR) можуть створювати віртуальні середовища, де здобувачі освіти взаємодіють із віртуальними персонажами на основі штучного інтелекту під час розмов англійською мовою. Ці симуляції імітують сценарії реального світу, як-от замовлення їжі в ресторані, укладання ділових угод або участь у групових обговореннях. Такі захоплюючі враження формують вільне володіння мовою, культурне розуміння та впевненість у навичках спілкування [7].

Крім вище перерахованих можливостей використання ШІ та нейромереж у викладанні англійської мови, можна використовувати ще й наступні цікаві та креативні вправи для розвитку креативності, мотивації, критичного мислення здобувачів освіти:

1. Створення діалогів з використанням голосового помічника. Студенти можуть створювати діалоги зі своїм голосовим помічником, використовуючи нові слова та вирази, які вони вчили на занятті. Це дає їм можливість практикувати свою вимову та розуміння англійської мови.

2. Використання віртуальних екскурсій. ШІ може надати студентам можливість відвідати віртуально інші країни та вивчити їхню культуру та історію. Це дозволить студентам більше зацікавитися вивченням англійської мови та підвищити їхні знання про англомовні країни.

3. Використання ігрових платформ. ШІ може надати студентам доступ до ігрових платформ, які допомагають вчити нові слова та вирази. Такі ігри можуть бути цікавим та захоплюючим додатком до стандартних занять на уроці.

4. Користування мовленнєвими асистентами. Студенти можуть використовувати мовленнєві асистенти, такі як Siri або Google Assistant, для

практикування англійської мови. Вони можуть задавати запитання та отримувати відповіді на англійській мові, що допоможе їм покращити свої мовні навички.

5. Створення відео з використанням віртуальних персонажів. ШІ може допомогти студентам створювати відео з використанням віртуальних персонажів, що дозволить їм практикувати англійську мову та розвивати свої творчі здібності. Наприклад, студенти можуть створювати короткі фільми про себе та своє оточення, використовуючи нові слова та вирази, які вони вивчили на уроці.

6. Використання онлайн-ресурсів. ШІ може допомогти студентам знайти різноманітні онлайн-ресурси для вивчення англійської мови, такі як відеоуроки, аудіокниги та інші корисні матеріали. Вони можуть використовувати ці ресурси для практикування своїх мовних навичок та поглиблення знань про англійську мову та культуру.

Розвиток навичок читання та письма. ШІ може допомогти студентам розвивати свої навички читання та письма, наприклад, шляхом перекладу текстів або використання граматичних та правописних правил. Це допоможе студентам краще розуміти англійську мову та вдосконалювати свої мовні навички [3].

Викладачі можуть використовувати потужність штучного інтелекту та нейронних мереж, щоб отримати цінну інформацію про успішність учнів і тенденції навчання. Аналіз даних, отриманих за допомогою платформ вивчення мови на базі штучного інтелекту, може допомогти вчителям визначити загальні проблеми навчання, відстежувати індивідуальний прогрес і відповідно адаптувати стратегії навчання. Ця інформація, що керується даними, дає змогу викладачам надавати цільову підтримку та втручання, що зрештою покращує загальні результати навчання в мовних класах.

Але не треба забувати про виклики та перешкоди при використанні ШІ. Хоча потенціал штучного інтелекту та нейронних мереж у вивченні мов величезний, вкрай важливо враховувати етичні міркування та забезпечити відповідальне використання. Педагоги відіграють ключову роль у навчанні учнів щодо етичного використання ШІ, конфіденційності даних і навичок критичного мислення в епоху цифрових технологій. Крім того, бездоганна інтеграція інструментів штучного інтелекту в педагогічну практику вимагає постійного професійного розвитку та співпраці між педагогами, технологіями та політиками, потреба у спеціальних знаннях для роботи з нейромережами, високі вимоги до технічних можливостей, необхідність масивних обсягів даних для ефективного навчання мережі, потреба у вирішенні проблем конфіденційності та безпеки даних.

Висновки. Інтеграція штучного інтелекту та нейронних мереж у вивчення мови являє собою зміну парадигми в освіті, пропонуючи незрівнянні можливості для персоналізованого, захоплюючого та керованого даними навчання. Такі нові інноваційні інструменти навчання змінюють та революціонізують підхід до вивчення мови. Ефективно використовуючи ці технології, викладачі можуть створити інклюзивне навчальне середовище, яке

задовольняє різноманітні потреби учнів, розвиває знання мови та дає змогу студентам досягти відмінних результатів у спілкуванні англійською мовою. Відповідальне та інноваційне застосування цих технологій може збагатити практику викладання, розширити можливості учнів і підготувати їх до глобалізованого, цифрового світу.

Література

1. Вікторова Л. В., Кочарян А. Б., Мамчур К. В., Коротун О. О. Застосування штучного інтелекту та чат-ботів під час вивчення іноземної мови. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті, 2024. Вип.32. Т. 2. С. 166–173.
2. Зубенко О. В. Штучний інтелект і вивчення іноземної мови. Закарпатські філологічні студії, 2023. Випуск 27. Том 2. С. 80–85.
3. Косова Т.М. Роль штучного інтелекту та чату GPT у навчанні англійською як мови: плюси та мінуси. Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти : матеріали VIII Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. (м. Суми, 28 травня 2024 р.). Суми, 2024. С. 204-208.
4. Роль штучного інтелекту у вивченні іноземних мов [Електронний ресурс] : тези доп. Міжвуз. наук.-метод. семінару (Київ, 15 лют. 2024 р.) / відп. ред. А. Г. Латигіна. – Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. – 91 с.
5. Шість основних стратегій формулювання запитів до ChatGPT для кращих результатів. <https://osvitanova.com.ua/posts/5908-shist-osnovnykh-stratehii-formuliuvannia-zapytiv-do-chatgpt-dlia-krashchykh-rezultativ>
6. Штучний інтелект замінить вивчення іноземних мов? URL: <https://enguide.ua/magazine/shtuchniy-intelekt-zaminit-vivchennya-inozemnih-mov>
7. ChatGPT: епоха нових загроз чи нових можливостей? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3672046-chatgpt-epoha-novih-zagroz-ci-novih-mozlivostej.html>
8. GPT Chat 3 vs. викладач англійської: з ким краще вивчати мову. Експеримент. URL: <https://mc.today/uk/gpt-chat-3-vs-vikladach-anglijskoyi-z-kim-krashhe-vivchati-movu-eksperiment/>
9. М. Опур, S. Dobrovolska, S. Panchyshyn Artificial intelligence for learning English. URL: <http://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/20359> .

Коляда Ігор,
Київ
Камбалова Яніна,
Київ
Моцак Світлана,
Суми

Анімація як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів освіти покоління «Альфа» при вивченні основ правознавчих знань у НУШ

Статтю присвячено проблемі формування здоров'язбережувальної компетентності як однієї з ключових компетентностей здобувачів освіти покоління «Альфа» у в умовах Нової української школи. Автори статті наголошують на тому, що у сучасних школярів, яких називають поколінням «Альфа», викликатимуть більше зацікавлення та бажання активної участі у навчальній роботі вже не традиційні, а інноваційні форми, методи, прийоми та засоби навчальної роботи. Зокрема, увагу авторів статті сконцентровано на використанні анімації в якості інноваційного навчального засобу у процесі формування культури безпечного дорожнього руху у здобувачів освіти.

Ключові слова: покоління «Альфа», здоров'язбережувальна компетентність, культура дорожнього руху, анімація.

У реаліях сьогодення педагогічна наука розглядає питання безпеки життєдіяльності здобувачів освіти як один із найважливіших освітніх напрямів, спрямованого на збереження життя та здоров'я підростаючого покоління. Однією з ключових компетентностей НУШ, які формують ще в учнів початкових класів є здоров'язбережувальна компетентність. Це передбачає, зокрема, формування у здобувачів освіти уявлень та понять про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку.

Дуже важливим аспектом створення безпечних умов щоденного життя здобувачів освіти є формування у них культури дорожнього руху. Створення зручних та безпечних умов для усіх учасників дорожнього руху, зокрема пішоходів та користувачів вело- та електротранспортом, на сучасному етапі активно займаються органи місцевого самоврядування. Однак досі залишається актуальним пошук ефективних новітніх технологій формування у здобувачів освіти основ культури безпеки відповідно до правил дорожнього руху. Це питання не втрачає своєї актуальності на всіх ланках процесу безперервної освіти українців починаючи ще з дитячих закладів та початкової школи.

Сучасні наймолодші здобувачі освіти є представниками нового покоління «Альфа». Це діти, які народились у проміжок між початком-серединою 2010-х рр. та серединою 2020-х рр. Більшість представників покоління «Альфа» — діти «міленіалів», рідше — «зумерів». Така теорія поколінь є розробкою видатних американських вчених Нейла Хоува та Вільяма Штрауса. У 1991 році, була опублікована їх спільна книга «Покоління» («Generations») [16]. Їхнє спільне дослідження популяризувало ідею про те, що представники певних

вікових груп схильні розділяти свій особливий набір переконань, цінностей та поведінкових моделей, оскільки вони зростали в однакових історичних умовах. Це допомогло пояснити наші відмінності в рамках кількох поколінь. Водночас ця теорія пояснює і освітні процеси, дає можливість зрозуміти, як мотивувати здобувачів освіти різних поколінь до навчання [5].

Покоління «Альфа» відрізняється від попередніх своєю цифровою грамотністю та високим рівнем адаптивності до нових технологій, воно зростає у світі, де смартфони та планшети замінили іграшки та книги. З дитинства представники покоління «Альфа» активно використовують розумні гаджети та усі їх переваги, мають більш усвідомлене і раціональне ставлення до використання часу, проведеного в мережі [5].

Діти покоління «Альфа» не розділяють реальний і віртуальний світи, цінують персоналізацію та індивідуальний підхід. Водночас у них поступово знижується інтерес до традиційних форм, методів, прийомів, засобів навчання. Вони не можуть довго концентруватися на чомусь одному, але готові цього навчитися, якщо усвідомлять користь від цієї навички [5].

Формуючи у таких здобувачів освіти нові компетентності, вчителям варто використовувати інноваційні форми, методичні прийоми та засоби навчання, які викликать інтерес до освітнього процесу. Зокрема, про це слід пам'ятати, формуючи у здобувачів освіти покоління «Альфа» основ культури безпеки відповідно до правил дорожнього руху.

Нести відповідальність за безпеку дітей мають її батьки, але перебувати з дитиною постійно вони не мають змоги. Тому під час перебування цієї категорії молодших школярів у закладі загальної середньої освіти – це є завданням вчителів. А хто у такому випадку нестиме відповідальність за безпеку дитини на дорозі? Саме тому кожен здобувач освіти цієї вікової категорії повинен бути те тільки ознайомленим з правилами дорожнього руху і безпеки, а і оволодіти навиками безпечного поведіння на автомобільних магістралях. До того часу, коли дитина досягне відповідного і шкільного віку і повинна буде самостійно добиратися до закладу загальної середньої освіти, необхідно навчити її правил безпеки на дорозі. Під час прогулянок з дитиною потрібно на практиці перевіряти чи правильно вона їх зрозуміла. На думку розробників сайту «Безпека дітей на дорогах: 12 правил», найважливішими з цих правил є такі:

- 1. Звертай увагу на сигнали світлофора.**
- 2. Зупинися, подивись і переходи дорогу.**
- 3. Будь уважний. Не тільки дивись навкруги, а й слухай.**
- 4. Не можна вибігати на дорогу.**
- 5. Гуляй по тротуарах.**
- 6. Переходи дорогу тільки по пішохідному переходу.**
- 7. Коли їдеш в автомобілі, не висувай руки з вікна.**
- 8. Ніколи не переходи дорогу на поворотах.**
- 9. Дотримуйся правил безпеки, коли катаєшся на велосипеді.**
- 10. Дотримуйся правил безпеки, коли їдеш в автомобілі.**
- 11. Будь завжди видимим**

12. Не поспішай [4].

На основі статистичних даних та аналізу стану дитячого дорожньо-транспортного травматизму можна сказати, що найчастіше здобувачі освіти молодшого шкільного віку гинуть і отримують каліцтва на дорогах саме через відсутність у них елементарних знань, умінь та практичних навичок поведінки, невміння орієнтуватися у просторі, негативного прикладу дорослих, що дозволяє наголошувати на необхідності формування основ культури безпеки на дорозі з раннього віку.

При аналізі науково-методичної літератури можна дійти висновку, що останнім часом питанням безпеки на дорозі приділяється велика увага на різних рівнях, але водночас багато аспектів формування знань про «Правила дорожнього руху» (ПДД) ще досі не є повністю розробленими методичною наукою.

Інноваційні технології та засоби навчання у поєднанні з різними видами активностей при формуванні основ культури безпеки за правилами дорожнього руху у здобувачів освіти покоління «Альфа» мають бути орієнтовані на розвиток пізнавальних процесів (відчуттів, сприйняття, пам'яті, уяви, мислення), розвиток способів інтелектуальної діяльності (уміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки), стимулюють творчість та допитливість. Зрозуміле, переконливе та цікаве подання вчителем правознавства навчального матеріалу з оресленої проблематики, застосування практичної освітньо-виховної діяльності, реалізація розвивальної мети шляхом формування життєвих ситуацій та орієнтацією на власний життєвий досвід здобувача освіти молодшого шкільного віку є запорукою осмислення та ефективного засвоєння ними нових знань та вмінь з безпечного поводження на дорозі.

У сучасних умовах активно розвиваються нові освітні технології, в поєднанні з традиційними системами навчання великої популярності набирають інноваційні види діяльності, методики та засоби, які використовуються в освітньому процесі. Як приклад такого інноваційного засобу навчання можна навести використання анімації. Вона володіє такими властивостями, які найбільше відповідають особливостям дитячого естетичного сприйняття світу, простору і часу здобувачів освіти покоління «Альфа»: наочність, інтерактивність, доступність. «Анімація – це, зазначає Р. Силко, універсальна та інтернаціональна мова спілкування дітей та дорослих усього світу» [1].

Анімація – це своєрідний вид кіномистецтва, що створюється шляхом знімання послідовних фаз руху намальованих (графічна анімація) або об'ємних (об'ємна анімація) об'єктів [2].

Найбільш відомі такі типи анімації: лялькові, пластилінові, мальовані, комп'ютерні. Переглядаючи мультфільми, здобувачі освіти покоління «Альфа», ідентифікують дійових осіб, стилі їхньої поведінки, предмети побуту тощо. Порівнюючи себе з персонажем, вони намагаються наслідувати його і засвоювати моделі поведінки, зокрема це стимулює міжособистісні відносини, навчання та соціальний розвиток школярів молодшого віку. Звісно, кожен з

обраних для застосування на уроці мультфільмів повинен мати виховний, навчальний, розвивальний вплив на здобувачів освіти молодшого шкільного віку покоління «Альфа», бути якісним та не суперечити реальності.

З метою виховання культури дорожнього руху у здобувачів освіти покоління «Альфа» вчитель правознавства може використати на своїх уроках велику кількість українських анімаційних ресурсів, зокрема:

1. Навчальний мультфільм «Казка про правила дорожнього руху» [10].
2. Навчальний мультфільм «Мультики українською мовою для розвитку - Правила дорожнього руху» [9].
3. Навчальний мультфільм «Правила дорожнього руху | Пригоди Марка» [11].
4. Навчальний мультфільм «Увага! На дорозі - діти! Правила дорожнього руху» [16].
5. Навчальний мультфільм «Правила дорожнього руху для дітей. Групи дорожніх знаків» [12].
6. Навчальний мультфільм «Дорожні знаки для дітей. Колобок. Заняття з ОБЖД на допомогу вихователю» [6].
7. Навчальний мультфільм «Мультик про машинки. Вчимо Дорожні знаки - Місто машинок». Серія 104 [7].
8. Навчальний мультфільм «Азбука безпеки на дорозі тітоньки Сови - Світлофори і перехрестя» . Серія 6 [1].

Правильно підібрана вчителем правознавства анімація, оптимально організований і прокоментований сеанс перегляду сприяє активізації навчально-пізнавальної активності здобувачів освіти. Оскільки дуже часто анімація виступає казкою за жанром, то використання фантастичних персонажів має місце, проте вони повинні перебувати у справжніх людських обставинах та вирішувати проблеми властивими для суспільства методами, особливо коли ми говоримо про правила дорожнього руху

Широке застосування новітніх технологій навчання стало можливим завдяки розвитку освітнього процесу, осучаснення навчально-методичного забезпечення. Тому актуальність анімації як навчального засобу формування основ правознавчих знань і здоров'язберезувальної компетентності є важливою, враховуючи значну кількість вже існуючих анімацій українського виробництва, які вчитель правознавства може використати у своїй освітній діяльності.

Концепція НУШ, надаючи вчителю академічну самостійність, також створила можливості створювати елементарні за своїм форматом анімації з правил дорожнього руху та безпечного поведіння на дорозі. З цією метою вчитель правознавства може розробити свою казку на правову тематику, як супровід для своєї анімації. Наприклад:

А. «Раз у раз, у звичайному містечку, жила весела компанія здобувачів знань: казкові персонажі Росинка, Лісовик та Водяничка. Вони вирішили вивчити правила дорожнього руху, щоб потім безпечно дістатися до школи.

Одного ранку, коли сонечко вже високо світило, друзі вирушили в дорогу. Но ось вони бачать дорогу, по якій їдуть автомобілі. Як же їм безпечно її перейти?

Перша умова - переходи лише на пішохідному переході! І ось вони побачили зебру, де можна безпечно перейти дорогу.

Пройшовши зебру, вони натрапили на другий важливий знак - світлофор. "Чекайте зеленого світла, щоб переходити дорогу", - нагадала Водяничка. Та раптом засвітився червоний світлофор. "Зупиніться, чекайте, не поспішайте!" - закликала Лісовик.

Пройшовши перехрестя, друзі побачили дорожні знаки. "Що означає цей знак?" - запитала Росинка. "Це знак обов'язкової зупинки, треба бути обережними!" - пояснила Водяничка.

Нарешті, після довгої подорожі, друзі побачили свою школу. "Ми дісталися до школи безпечно завдяки знанням правил дорожнього руху!" - зраділа Росинка.

І так, компанія здобувачів знань пройшла безпечну дорогу до школи, дотримуючись правил дорожнього руху. Тепер вони знали, як захистити себе та інших на дорозі».

Б. «У мальовничому містечку Звіряткове, жила маленька білочка Маша. Кожного ранку вона вирушала до школи, щоб зустрітися з друзями та дізнатися багато нового. Її шлях пролягав через жваве перехрестя, де завжди вирував рух. Одного разу, поспішаючи до школи, Маша не звернула уваги на світлофор. Він світив червоним, але їй так хотілося побачити друзів, що вона побігла на жовтий сигнал світлофора. Раптом, з-за рогу, вискочив кіт Барсик на велосипеді. Маша ледь не впала, а Барсик ледве не врізався в неї. Злякавшись, білочка Маша зупинилася і розплакалася. Її зустрів мудрий пес-поліцейський Гавчик, який допомагав звіряткам дотримуватися правил дорожнього руху. Він заспокоїв Машу, пояснив їй, що на червоне світло ходити не можна, адже це дуже небезпечно!

Білочка сором'язливо вибачилася і пообіцяла Гавчику, що завжди буде уважно дивитися на світлофор та переходити дорогу лише на зелене світло. Гавчик подарував їй пам'ятку з правилами дорожнього руху для звірят і порадив їй завжди бути уважною та обережною на дорозі.

З того дня білочка Маша ніколи не забувала про правила дорожнього руху. Вона завжди переходила дорогу лише на зелене світло, дивилася направо та наліво, а також користувалася пішохідними переходами. Її друзі також почали дотримуватися правил, адже безпека на дорозі - це найважливіше!

Мораль:

- Дотримуйся правил дорожнього руху, адже це запорука твоєї безпеки.
- Переходи дорогу лише на зелене світло.
- Користуйся пішохідними переходами.
- Будь уважним та обережним на дорозі.
- Пам'ятай: життя - найцінніше, що в тебе є!»

Отже, в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів освіти Нової української школи покоління «Альфа» вчителям

правознавства необхідно збагачувати і поглиблювати знання про правила дорожнього руху, безпечної поведінки на дорогах, закріплювати знання про дорожні знаки, формувати вміння та навички, зокрема орієнтування в просторі, спостережливість. Анімація має значні можливості як інноваційна технологія навчання та виховання здобувачів освіти покоління «Альфа», виступаючи не лише розвагою, але й ефективним засобом в організації освітнього процесу для здобувачів освіти покоління «Альфа», наприклад при засвоєнні матеріалу про правила дорожнього руху, для формування здоров'язберезжувальної компетентності, набуття практичного досвіду та важливих практичних навичок безпечного поведіння на дорозі.

Література

1. Азбука безпеки на дорозі тітоньки Сови - Світлофори і перехрестя . Серія 6. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PNJYPJLpyD0&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0Slhxt02qN&index=3>
2. Анімація – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#:~:text>
3. Безклубенко С. Д. Відеологія. Основи теорії екранних мистецтв. Київ : «Альтерпрес», 2004. 325 с.
4. Безпека дітей на дорогах: 12 правил – **Новини освіти. Освітсторія Медіа**. URL: <https://osvitoria.media/news/bezpeka-ditej-na-dorogah-dvanadtsyat-pravy/>
5. Діти НУШ: хто вони та як їх навчати? Освітсторія Медіа. URL: <https://osvitoria.media/experience/dity-nush-hto-vony-ta-yak-yih-navchaty/#:~:text>
6. Дорожні знаки для дітей. Колобок. Заняття з ОБЖД на допомогу вихователю. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KIgv9Na_rDc
7. Мультик про машинки Вчимо Дорожні знаки - Місто машинок 104 серія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zg3F9uOzKyE&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0Slhxt02qN&index=2>
8. Мультик про машинки Вчимо Дорожні знаки - Місто машинок 104 серія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zg3F9uOzKyE&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0Slhxt02qN&index=2>
9. Мультитики українською мовою для розвитку - Правила дорожнього руху. Канал Хмаринка. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UCZ_M9sd1Fg&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0Slhxt02qN
10. Правила дорожнього руху. Мультитики для дітей. – YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=i-8IMnrAwtY>
11. Правила дорожнього руху | Пригоди Марка». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1qHhVWVGJ934&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0Slhxt02qN&index=4>

12. Правила дорожнього руху для дітей. Групи дорожніх знаків. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gbq05j2W1Ok&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0SIhxt02qN&index=9>
13. Прокопенко І. Ф. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів. Київ : Фоліо, 2015. 180 с.
14. Силко Р. М. Мульт-терапія як технологія виховання дітей. Активна мульт-терапія. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2014. № 120. С. 188-190
15. Старєва А. М. Методика навчання суспільствознавства: навчально-методичний посібник. Миколаїв : Іліон, 2013. 484 с.
16. Увага! На дорозі - діти! Правила дорожнього руху. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZK42k8otbYY&list=PLshJpmmXcDiTsar7dogTYPh0SIhxt02qN&index=6>
17. William Strauss & Neil Howe. Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. Morrow, 1991. 538 p.

Ніколаєнко Михайло,
Суми

ОРГАНІЗАЦІЯ КУРСУ РОБОТОТЕХНІКИ ПРОЄКТ «ПІАніНО»

У статті розглянуто та розкрито побудову та використання ІКТ-технологій у сучасному освітньому процесі. Аргументується варіант проведення навчальних занять із використанням робототехнічних напрямів. Описаний робота проєкту «Піаніно» демонструє приклад проведення гуртка робототехніки з мінімальними матеріальними затратами.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, освітній процес, робототехніка, Arduino, Microbit.

Постановка проблеми. Сучасна освіта озброєна різноманітними інноваційними педагогічними технологіями, які спрямовані на досягнення поставлених перед освітою як суспільною підсистемою завдань, й заслуговують на увагу дослідників. Серед цих технологій не останнє місце займають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Популярним і водночас необхідним є організація у школі роботи гуртка з робототехнічним напрямом. При вивченні програмування необхідним компонентом є практична реалізація написаного коду та його технічне впровадження.

Шкільний курс робототехніки є актуальним і корисним для сучасних учнів. Він надає можливість ознайомитися з основами робототехніки, програмування та розвитку навичок STEM (наука, технологія, інженерія та математика).

Аналіз останніх публікацій. Останнім часом питанню робототехніки приділено значну увагу. Організації системи навчання в закладах загальної середньої освіти з використанням робототехнічних засобів висвітлюється на багатьох науково-практичних конференціях.

Бутурліна Оксана Василівна, завідувачка кафедри управління інформаційно-освітніми проектами КЗВО "Дніпровська академія неперервної освіти" ДОР", кандидат філософських наук, доцент; Барна Ольга Василівна, доцентка кафедри інформатики та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; Сокол Ірина Миколаївна, доцентка Центру інноваційних освітніх технологій НУ "Львівська Політехніка", співавторка модельної програми "Робототехніка"; Передерій Оксана Олександрівна, методист, керівник гуртка Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради; Скрипник Оксана Олександрівна, директор, вчитель фізики та інформатики комунального закладу "Нікопольська середня загальноосвітня школа I-III ступенів N4", вчитель-методист; Чашка Юрій Михайлович, методист комунального позашкільного навчального закладу "Дніпропетровський обласний центр науково-технічної творчості та інформаційних технологій учнівської молоді", к.т.н.; Хараджян Наталя Анатоліївна, доцент кафедри фізики та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук; Мірошниченко Андрій Анатолійович, доцент кафедри управління інформаційно – освітніми проектами комунального закладу вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти" Дніпропетровської обласної ради", кандидат наук, доцент та багато інших науковців та вчителів приділяють значну увагу розвитку даного питання та впровадження його у практичну роботу вчителя у школі. Більшість запропонованих варіантів використання даного напрямку сьогодні реалізовані через роботу гуртків.

Мета статті – запропонувати варіант побудови навчальних занять з елементами робототехніки на прикладі проекту «Піаніно».

Даний напрям актуальний як ніколи. Розроблені програми: Сокол Іриною, Барною Ольгою, Бутурліною Оксаною та іншими науковцями і вчителями сприяють розвитку напрямку робототехніки. Але суттєвою проблемою є питання фінансування.

Не секрет, що компоненти для побудови різних робототехнічних пристроїв коштують дорого. Наявність тих чи інших компонентів формують спектр можливих конструкцій, які може реалізувати вчитель разом з учнями.

Для реалізації проектів, крім наявності необхідних компонентів, необхідні навички у моделюванні, розумінні фізичних процесів, програмуванні. Це досить великий об'єм вмінь, яким повинен володіти вчитель і, в свою чергу, це накладає на вчителя певний страх в організації такого гуртка.

На базі відокремленого структурного підрозділу «Сумський фаховий коледж Національного університету харчових технологій» вже понад три роки організовано курс робототехніки на базі мікроконтролерів Arduino та Mikrobіt. Цей курс є частиною курсу програмування мовою C++, що логічно поєднаний із створенням роботизованих проектів.

Даний курс, який проводжу із студентами 4 курсу, є мобільним, що дає змогу практикувати різні проекти, в залежності від можливостей аудиторного часу та матеріальної бази.

Аналізуючи створені проекти, пропоную проект «Піаніно».

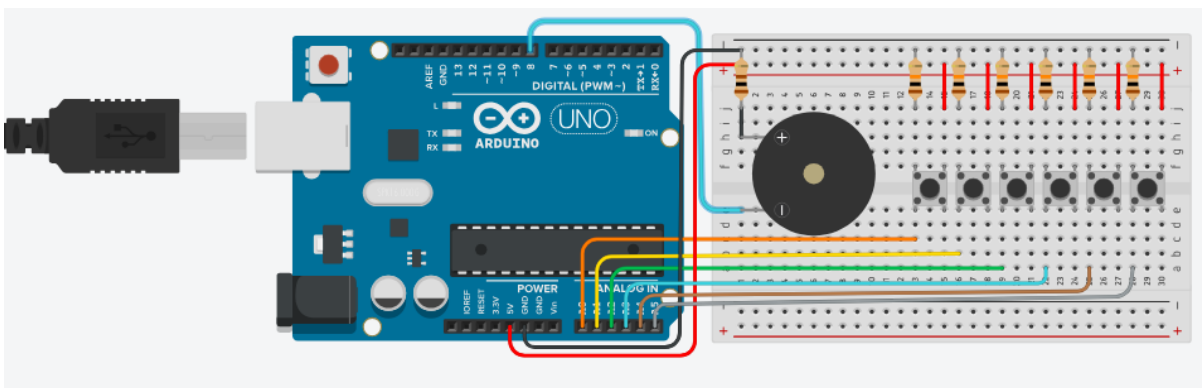
Анонсований проект можливо реалізувати за допомогою середовища моделювання **Autodesk Tinkercad** та реалізувати за допомогою невеликої та недороговартісного набору компонентів [7].

Для реалізації даного проекту необхідні такі компоненти:

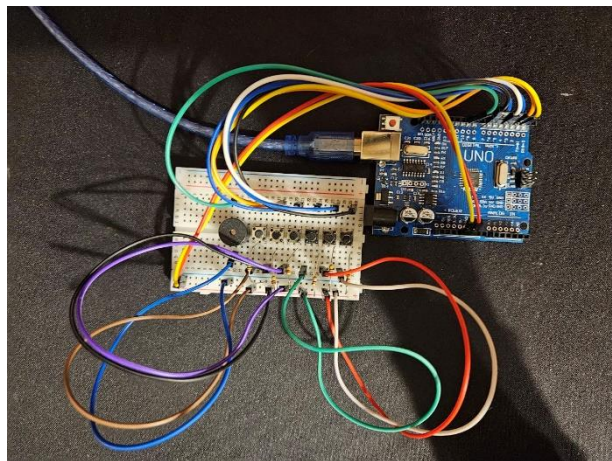
- плата arduino uno;
- резистор 100 Ом;
- динамік;
- кнопки (кількість може бути довільною);
- резистор 10 кОм (рівною кількості кнопок).

Як бачимо, вартість даних компонентів є незначною.

Зібраний проект, реалізований за допомогою програмного емулятора Tinkercad [7] відображено на малюнку:

Та реалізований у пристрої:

Даний проект реалізує скетч, який програмує кнопки із різною частотою звучання, що є аналогом піаніно.

Скетч можна завантажити із проекту наведеного в джерелах інформації [7].

Основними моментами коду програми є під'єднання динаміка до восьмого піну та з'єднання кнопок. У наведеному прикладі кнопки під'єднані до аналогових входів А0-А5.

```

int speakerPin = 8;
int buttonPin = A5;
void setup() {
  pinMode(A0, INPUT);
  pinMode(A1, INPUT);
  pinMode(A2, INPUT);
  pinMode(A3, INPUT);
  pinMode(A4, INPUT);
  pinMode(A5, INPUT);
  pinMode(speakerPin, OUTPUT);

```

Це не є вимогою, є можливість підключити їх і до цифрових пінів і задіяти більшу кількість кнопок.

За допомогою функції *playTone(330, 500)*; реалізовано частоту звуку та час звучання. У наведеному прикладі звук із частотою 330 Гц приблизно відповідає ноті **мі (Е)** першої октави. Точніше, стандартне значення для ноти E_4 (Е першої октави). Нота тривалістю 500 мс буде рівнозначна одній чвертній ноті. І так програмуються решта кнопок.

Важливим є практичне застосування теоретичних знань у певному виробі.

Висновки. Організація такої роботи у школі носить дещо нетривіальну роботу. З одного боку, - це елементи програмування, з іншого, – це технічне моделювання, знання законів фізики, вміння поєднувати їх у своїй роботі. Звісно, все це носить проектний характер і вимагає від педагога значних знань та вміння їх використовувати на практиці, що не завжди вміє робити сам педагог. Це значно впливає на роботу самого вчителя, його тривогу перед незвіданим і хвилювання про результати роботи.

Практика доводить, що при активному використанні ІКТ досягаються загальні цілі освіти, легше формуються компетенції у сфері комунікації, отриманні практичних навичок.

Шкільний курс робототехніки допомагає розвивати в учнів навички проблемного мислення.

Література

1. Аронець О.В. Arduino для початківців : навчальний посібник / Олександр Аронець. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. – 192 с.
2. Лехан С.А. Програмування-ARDUINO. Лехан С.А. Білгород-Дністровський, 2018.
3. Сторчак К.П. Технології інтернет речей. Сторчак К.П. Київ: ДУТ, 2021.
4. Гуревич Р.С. Впровадження комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес закладів освіти. Вінниця, ВДПУ. 1999. 130 с.
5. Д. Р. Корнієнко Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «основи робототехніки на платформі arduino». URL: <https://udcpo.com.ua/wp-content>
6. Сокол І. М., Ченцов О. М. Модельна навчальна програма «Робототехніка. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://osvita.ua>.

7. Проєкт «Піаніно» URL: <https://www.tinkercad.com/things/52bcPnAPQNY-proekt-pianino-6-knopka-melodiya?sharecode=Kxne7y79bt9wLFNWU3a01DQxGXLq63ZozS2Zu9DNpXs>

Попов Володимир,
Суми

ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7-Х КЛАСІВ

У статті розглядається актуальна проблема запровадження компетентнісного підходу у вивченні географії відповідно до вимог Нової української школи. Доведено, що формування географічної компетентності в учнів зумовлене не тільки реалізацією оновленого змісту освіти, заснованого на компетентнісному підході, але й адекватних видів навчальної діяльності, серед яких важливим є дослідження. Розкрито значення дослідження у формуванні географічної компетентності учнів 7-х класів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, географічна компетентність, дослідження, модельна навчальна програма.

Постановка проблеми. Важливим завданням Нової української школи є підготовка компетентного випускника, розвиток його ключових і предметних компетентностей. Саме тому концептуальним орієнтиром організації освітнього процесу, підвищення якості та конкурентоспроможності освіти є компетентнісний підхід до вивчення географії, використання якого посилює діяльнісну компоненту результатів навчання, забезпечує не тільки формування географічних знань і вмінь, навичок самостійної пізнавальної діяльності, а й досвіду їхнього застосування.

Орієнтація географічної освіти на компетентнісний підхід робить акцент на практичну складову шкільної дисципліни та зумовлює потребу в пошуку та запровадженні ефективних видів діяльності під час організації освітнього процесу.

Особливої актуальності ця проблема набуває при вивченні шкільного курсу «Географія» в 7 класі, основні напрямки та цілі якого визначено модельними навчальними програмами, зміст навчання яких спрямований на вироблення в учнів практичних навичок, формування ключових та предметної географічної компетентності.

Водночас формування географічної компетентності в учнів зумовлене не тільки реалізацією оновленого змісту освіти, заснованого на компетентнісному підході, але й використанням адекватних видів навчальної діяльності, серед яких важливим є дослідження, що актуалізує проблему вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання запровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті не є новим. Воно знайшло своє відображення як у наукових дискусіях, що активно тривають серед вітчизняних та зарубіжних фахівців, так і в нормативних документах, що регламентують

діяльність системи освіти в Україні, зокрема в Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті базової середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898.

Так, у Законі України «Про освіту» освітній процес розглядається як система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей; компетентність – як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [2].

Вивчення наукових джерел свідчить, що висвітленню різних аспектів компетентнісного навчання географії присвячені роботи науковців Л. Вішнікіної, Т. Гільберг, Л. Зеленської, О. Надтоки, Т. Назаренко, А. Покась, В. Самойленка, О. Топузова, Г. Уварової, І. Удовиченко, В. Яценка та інших.

Дослідженню як виду організації освітнього процесу на уроках географії присвячені праці Т. Гільберг, С. Коберніка, О. Топузова та інші.

Удосконалення освітнього процесу з позицій компетентнісного підходу полягає в тому, щоб навчити учнів застосовувати набуті знання й уміння в конкретних навчальних та життєвих ситуаціях. За компетентнісного підходу результатом навчання географії є формування в учнів ключових та географічної компетентності, що має визначатися та конкретизуватися вчителем в процесі вивчення предмета на основі навчальної програми.

Аналіз наукових праць учених, методистів, учителів-практиків дає підстави для висновку, що тлумачення поняття географічної компетентності учнів неоднозначні.

Скористаємося визначенням, за яким предметна географічна компетентність учнів розглядається як їхня здатність до застосування отриманих географічних знань, умінь і навичок, ціннісних установок і специфічного географічного мислення, сформованих на підґрунті здібностей й життєвого досвіду, що необхідні для їхньої оптимальної діяльності у довкіллі, передбачення наслідків такої діяльності та вирішення власних життєвих задач і проблем [1, с. 106].

У контексті вимог нової української школи, упровадження в 7 класах нового Державного стандарту базової середньої освіти формування в учнів географічної компетентності набуває особливого значення.

Географія – класична навчальна дисципліна, що бере активну участь у формуванні в учнів наукової картини світу. Головною метою вивчення географії в 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їхню цілісність і диференціацію природних умов. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки в житті людей і впливу суспільства на природні умови [3, с. 6].

За результатами вивчення географії в 7 класі серед складових географічної компетентності в учнів мають сформуватися, зокрема: просторова

компетентність – уміння орієнтуватися в географічному просторі, визначати географічне положення; користування географічними картами як основним джерелом інформації; хронологічна – уміння орієнтуватися в історико-географічному часі: розглядати природні і суспільні явища в розвитку та в конкретних історико-географічних умовах; картографічна – здатність використовувати засвоєні картографічні знання, уміння та навички для вирішення практичних і теоретичних завдань в реальних життєвих ситуаціях.

Для цього зміст шкільного курсу з географії в 7 класі має чітку практичну спрямованість, що реалізується, зокрема завдяки залученню учнів до проведення досліджень.

Модельними навчальними програмами з географії передбачено проведення досліджень, як елементу творчої діяльності учнів. Виконання досліджень має стати планомірною, систематичною роботою щодо розвитку в учнів дослідницьких умінь, що дає можливість їм знайомитися та використовувати методи наукового пізнання, отримувати не тільки нові знання, а й набувати цілий ряд предметних компетентностей.

У 7 класі виконання досліджень націлено на формування географічних знань про цікаві об'єкти материків та океанів. Учням пропонується дослідити взаємодію Світового океану, атмосфери та суходолу, її наслідки, розробляти уявні подорожі через цікаві об'єкти природи на різних материках, дослідити екологічні проблеми материків та океанів. У таких видах діяльності активним є використання контурних карт, атласів, фото- та відеоматеріалів.

Так, за модельною навчальною програмою авторів Запотоцький С.П. та інші передбачено виконання 13 досліджень, за програмою авторів Коберник С.Г. та інші – 15 [3, 4].

При цьому автори зауважують, що тематика досліджень може бути змінена вчителем у межах вивчення відповідної теми, урахуваючи матеріально-технічне забезпечення, наявність власних дидактичних розробок, рівень підготовленості класу, інтереси дітей, регіональні особливості рідного краю тощо [3, с. 7; 4, с. 5].

Залучення учнів до виконання різноманітних завдань дослідницького характеру передбачає здійснення спостережень, пошук інформації, її аналіз, оброблення, підготовку презентації, користування вимірювальними приладами, моделювання процесів, виконання творчих проєктів, роботу в групі для вирішення проблем, розв'язування задач, виявлення наявних причинно-наслідкових зв'язків та залежностей тощо. Це розвиває в учнів критичне і системне мислення, уміння висловлювати та логічно обґрунтовувати власну думку, творчо діяти, виявляти ініціативу, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми самостійно та у співпраці з іншими.

Зазначене вище підвищує мотивацію до навчальної діяльності учнів, сприяє активному розвитку в них пізнавального інтересу до вивчення географії як практичної науки шляхом залучення їх до проведення власних науково-пошукових робіт.

Окрім цього, дослідження потребують самостійної роботи учнів, можуть виконуватися як на уроці, так і в позаурочний час. Проведення географічних

досліджень орієнтовано на покращення сприйняття та запам'ятовування інформації під час виконання завдань з формування в учнів просторового уявлення про земну поверхню, її складових, взаємодію між ними; аналіз причин та наслідків взаємодії з іншими складовими природного середовища; уміння орієнтуватися в екологічних процесах та подіях; розвиток екологічної складової природокористування.

Набуття учнями досвіду виконання досліджень посилює діяльнісний складник результатів навчання та їхню практичну значущість. Розв'язання завдань дослідження іноді передбачає вихід за межі предметного матеріалу, оскільки вони мають не тільки навчальну, а й життєву цінність, ґрунтуються на цікавому для учня матеріалі, містять опис ситуації, що пояснює потребу виконання.

Такі завдання потребують від учнів уміння креативно мислити, використовувати природничо-наукові знання в ситуаціях, наближених до реальних та пов'язаних з різноманітними аспектами навколишньої дійсності.

Курс географії в 7 класі спрямований на поглиблення знань про закономірності розвитку географічної оболонки та взаємодію природи і суспільства. У процесі дослідницької діяльності учні оволодівають уміннями розрізняти у зв'язках між явищами та процесами причину (фактор) і наслідок; встановлювати серед причинно-наслідкових зв'язків закономірні зв'язки (закономірності); навчаються вмінню із закономірностей виводити закони.

Важливими для проведення географічних досліджень є джерела інформації про певні об'єкти чи явища, що учні досліджують. Серед них: географічні карти, атласи, підручники, словники, енциклопедії, журнали, газети, фотознімки тощо.

Так, у процесі вивчення географії в 7 класі залучення учнів до виконання досліджень, передбачених модельними навчальними програмами, дозволяє створити умови для більш системної самостійної роботи з підручником, графічними матеріалами, кліматограмами, картосхемами, тематичними картами, що розвиває в них уміння міркувати, здобувати знання, поглиблювати географічні знання та вміння.

Водночас найбільш популярними та зручними нині є електронні джерела географічної інформації (електронні атласи, підручники, посібники, довідники, відеоматеріали тощо).

Пошуку необхідної інформації під час виконання досліджень сприяє використання учнями мережі Інтернет, на сайтах якої міститься чимало статей і географічних фактів, що допомагають у дослідницькій роботі.

Підсумовуючи, варто зазначити, що дослідження – це, перш за все, прояв зацікавленості учня в певних процесах та явищах, у ході виконання яких вони роблять певні власні відкриття, але лише після того, як у них виникають питання і відповіді на них. Використання досліджень при вивченні географії в 7 класі має практичні результати: учні усвідомлено засвоюють навчальний матеріал, на практиці мають можливість спостерігати та досліджувати складні процеси в географічній оболонці планети.

Розв'язання завдань дослідження іноді передбачає вихід за межі предметного матеріалу, оскільки вони мають не тільки навчальну, а й життєву цінність, ґрунтуються на цікавому для учня матеріалі, містять опис ситуації, що пояснює потребу виконання.

Виконання дослідження потребує від учнів уміння креативно мислити, використовувати природничо-наукові знання в ситуаціях, наближених до реальних та пов'язаних з різноманітними аспектами навколишньої дійсності.

Усе зазначене має вагомим значення у формуванні в учнів географічної компетентності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На сучасному етапі реформування загальної середньої освіти географічна освіта дотримується нових концептуальних підвалин, що засновані на компетентнісному підході [1, с. 110].

Географічна компетентність – одна із освітніх предметних компетентностей, що формується на уроках географії та є важливою складовою підготовки випускника закладу загальної середньої освіти.

Актуальним нині є залучення учнів до виконання досліджень. Використання досліджень під час вивчення шкільного курсу «Географія» в 7 класі дозволить ефективно формувати в учнів географічну компетентність, що передбачає наявність наукового світогляду; здатність застосовувати відповідні знання для пояснення природних процесів і явищ; набуття досвіду дослідження природи та формулювання узагальнень і висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін у природі, зумовлених діяльністю людини, та їх можливих наслідків [4, с. 4].

Перспективи подальших розвідок убачаємо в аналізі досліджень з курсу «Географія» 7 клас, передбачених модельними навчальними програмами, з метою обґрунтування та визначення змісту окремих складових предметної географічної компетентності.

Література

1. Вішнікіна Л.П., Топузов О.М. Структура предметної географічної компетентності (рекомендації для вчителів географії). *Українська професійна освіта*. 2017. № 1. С. 103-111. URL: <http://surl.li/ttonz>.

2. Закон України «Про освіту». URL: <https://numl.org/282071>.

3. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.). URL: <http://surl.li/ihgiq>.

4. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.). URL: <https://numl.org/.864091>.

Сахновський Олександр,
Чернівці
Вамуш Альона,
Чернівці

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ І КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НУШ

У статті висвітлюється питання можливості формування медіаграмотності і критичного мислення засобами предметів громадянської та історичної освітньої галузі Нової української школи. Проаналізовано актуальність медіаосвіти у сучасних умовах та виділено основні стратегії її інтеграції у навчання історії та громадянської освіти.

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, історія і громадянська освіта, факти, оціночні судження, історичні фейки, декодування.

Одним із найбільших викликів сучасного світу став тотальний вплив цифрових технологій на соціалізацію молодої людини. Виходячи з цих реалій, одним із центральних напрямів шкільної освіти стає завдання формування набору навичок і компетентностей, які дозволять особистості безпечно та ефективно взаємодіяти із сучасними цифровими медіа. Медіаграмотність вже остаточно набула статусу одного з базових soft-skill, тобто особистих навичок, які не вимагають конкретних технічних знань або навичок, але є важливим інструментом для успіху в багатьох сферах життя та роботи.

Основна мета медіаграмотності - це розвивати критичне мислення та здатність аналізувати, оцінювати і декодувати інформацію, яка поширюється через медіа. Підґрунтям основних векторів медіаграмотності та принципів формування змісту її навчальних програм, виступають визначені Ленгом Мастерманом основні сфери вивчення медіа [10, р. 21]:

1. Авторство, власність і контроль у сфері медіа;
2. Способи досягнення ефекту впливу медіатекста (способи кодування інформації)
3. Репрезентація світу за допомогою медіа
4. Аудиторія медіа.

Основні аспекти медіаграмотності включають:

- Критичне мислення: здатність до аналізу і декодування «повідомлень» медіатексту на підставі критеріїв, вміння ставити питання, перевіряти достовірність джерел;
- Розуміння різних медіаформ: здатність працювати з різними видами медіатекстів, розуміти їхні особливості і вплив на аудиторію;
- Вміння розрізняти факти і оціночні судження, визначати надійність джерел та приховані інтереси їх творців, розрізняти упередження та фейки;
- Етичне споживання медіа та дотримання правил споживання інформації;

- Здатність до творчого вираження через створення власного медіаконтенту і ефективної комунікації через цифрові медіа.

В Україні медіаграмотність спирається на Концепцію впровадження медіаосвіти, схвалену Президією Національної академії педагогічних наук України у 2016 році [4]. Концепція базується на вивченні стану медіакультури населення України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти.

За рік війни запит на навички медіаграмотності в українських школах і серед учителів, і серед учнівства зріс у рази, на сьогодні він - надзвичайний. Принаймні про це свідчить опитування проведене Академією української преси у квітні-травні 2023 р. серед учителів з 9 областей України, що опановували навички медіаграмотності для поширення їх у школах. «Ми фіксуємо не лише актуальність розвитку медіаграмотності, але й невідомий інтерес учителів до цієї тематики, не побоюся сказати - він зашкалює, і їхню готовність продовжувати працювати із цим», - зазначає експерт з моніторингу й оцінки проєктів Академії української преси Наталія Антонів. Підлітки проявляють підвищений інтерес до понять безпеки персональних даних, дізнаються про способи уникання ризиків у соцмережах, навичками впізнавати маніпуляції, фейки та ворожу пропаганду. Їх дійсно цікавить, як не «вестися» на фейки й маніпуляції, як визначати, що певне твердження — елемент ворожої російської пропаганди. Діти вважають це крутим і займаються охоче, а коли тема медіаграмотності завершується — питають, чи буде продовження» [8].

Особливу ефективність у поширенні базової інфомедійної грамотності серед освітян показав (знайомий всім колегам) проєкт «Вивчай і розрізняй»: інфомедійна грамотність в освіті», організований IREX і Академією української преси. З 2018 р. щонайменше 4375 освітян пройшли навчання в рамках цього проєкту [1].

В останні роки в Академії української преси розробили методичні посібники для освітян і велику добірку практичних вправ із медіаграмотності для їх використання у межах вивчення різних предметів: від української мови та історії до біології та хімії включно. Успіх забезпечив змагальний метод: вправи з медіаграмотності, зібрані в «Освітньому тулбоксі» [1], які може у школі використовувати будь-хто з учителів — це напрацювання їхніх колег, що перемогло у конкурсах АУП попередніх років.

Разом із цим, і зі слів представників АУП, і з відповідей учителів, які почали впроваджувати медіаграмотність у школах, де працюють, нині рівень її інтеграції у шкільну освіту все ще початковий та фрагментарний і поширюється переважно завдяки ініціативним учителям за підтримки керівництва школи.

Водночас, як показало опитування, освітяни прагнуть, щоб компонент медіаграмотності став невіддільною частиною освітнього процесу і в початковій, і в середній, і в старшій школі. Частина вчителів взагалі радить впроваджувати перші елементи ще в дошкільні, адже перше знайомство сучасних дітей із гаджетами відбувається у ранньому віці, коли вони вчаться говорити та соціалізуватися.

Щоб це сталося, як зізналися вчителі, особистого ентузіазму та широкої палітри методично-освітніх напрацювань недостатньо. Більшість опитаних

говорять про те, що докорінні зміни у передачі знань із медіаграмотності від учителів до учнів відбудуться тоді, коли Міністерство освіти та науки реформує шкільну програму та зробить медіаграмотність її обов'язковим компонентом, що має зумовити кореляцію між її викладанням та оплатою праці вчителів.

З 9 освітніх галузей Держстандарту – галузь громадянської та історичної освіти найбільш масово охоплює навчання у цьому напрямку. Тут аналіз різних медіатекстів найбільш поширений вид роботи, який останнім часом включає активне використання матеріалів з QR кодами. Одним із обов'язкових результатів навчання передбачено: «мислити критично, працювати з різними джерелами інформації та формулювати історично обгрунтовані запитання; мислити історико-хронологічно, орієнтуватись в історичному часі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та процесами, діяльністю людей та її результатами в часі тощо» [9].

Основною методологічною стратегією формування у школяра критичної автономії відносно пізнання минулого виступає критичне мислення. Метою останнього є *виявлення істинної природи реальності, за межами того, що здається з першого погляду*. Тобто мова йде про вміння розрізняти розміщені у реальному контексті об'єктивні **факти** (термін який у навчально-методичній літературі часто замінюється поняттям - «правдива інформація») від суб'єктивних **оціночних суджень**, що передають особисту, часто емоційну, точку зору людини та є за своєю сутністю припущеннями. Оціночні судження автори медіатекстів схильні видавати за факти і використовувати для маніпулювання свідомістю споживача інформації. Особливо важливе значення їх розрізнення має, коли мова йде про молоде покоління. У нього відсутній мінімальний життєвий досвід і воно схильне до сліпого наслідування привабливих і спрощених образів минулого. Саме на це спрямовані уроки з медіаграмотності, які вже кілька десятиліть стали частиною шкільного змісту освіти багатьох країн Заходу.

Прищеплення дітям і підліткам здатності розрізняти факти і судження дозволяє реалізувати основні цілі медіаграмотності – здатність до аналізу і декодування прихованих змістів інформації у різних контекстах, а також створювати власні медіатексти різного характеру. Визначальну роль для досягнення цієї мети крізь призму компетентнісного підходу, відіграє формування логічної і аксіологічної компетентностей учнів. Дитяча свідомість перенасичена суперечливим інформаційним потоком, який діти не вміють сприймати, аналізувати, обробляти. Розвиток Інтернету, цифрових технологій та соціальних мереж призвів до того, що нинішнє покоління втрачає здатність мислити логічно, спримаючи інформацію поверхово та фрагментарно, в рамках «кліпового мислення».

Окремим важливим елементом інтеграції медіаграмотності у громадянській та історичній галузі має стати створення методики виявлення і спростування російських історичних фейків. У книзі Віктора Брехуненка «Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле» така методика розроблена і може бути легко інтегрована під час вивчення Історії України та

всесвітньої історії починаючи з освітніх програм 7 класу і до 11 класу. Автор виявляє та спростовує 39 міфів, які класифікує на наступні категорії:

- про територію та цивілізаційний код України;
- про українську державність;
- про походження української мови;
- про російсько-українські стосунки;
- про церкву і релігійні фронтири України;
- про голодомори в Україні як інструмент політики більшовиків у ХХ ст.;
- про українське запорозьке козацтво;
- про «зрадника» Івана Мазепу
- про «вічно російський» Крим [2, с. 276-279].

Він запропонував просту, з точки зору практичного застосування схему аналізу історичних фейків про Україну: визначення ідеологічної мети міфу – підгрунтя спекуляцій – власне спростування міфу фактами, джерелами та логічними аргументами, науковими висновками тощо. Фактично Віктор Брехуненко успішно застосував технології критичного мислення, які можуть бути наслідувані для декодування і спростування інших історичних фейків про українське минуле, що не потрапили до списку запропонованих.

Ключовою умовою успішної інтеграції медіаграмотності до змісту предметів громадянської та історичної освітньої галузі є виключення надання учням **готових оціночних суджень** чи точних зразків і форм роботи. Навпаки, визначальним є забезпечення умов для дослідницького підходу до аналізу медіаконтенту та самостійного декодування інформації застосовуючи техніки критичного аналізу. Виховання патріотизму, громадянства — дуже тонка річ і тому важливо, щоб дитина самостійно формувала розуміння і робила висновки.

Література

1. Академія української преси. Портал медіаосвіти і медіаграмотності. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://medialiteracy.org.ua/category/585-47/>. Дата звернення: Лютий 19, 2024.
2. Брехуненко Віктор. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ, 2016. 248 с.
3. Дмитрієва Тіна, Ричкова Лариса. Впровадження медіаосвіти на уроках історії. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти. Збірник статей*. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. С.126-136.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/>. Дата звернення: Лютий 19, 2024
5. Моцак С. (2020). Інтеграція медіаосвіти в шкільний підручник з історії як фактор формування медіаграмотності учнів (на прикладі підручника «Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс)», для 6-го класу закладів загальної середньої освіти). [Електронний ресурс]. *Проблеми*

сучасного підручника, (24), 163–174. Доступно: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-163-174>. Дата звернення: Лютий 27, 2024.

6. Моцак С. (2020). Інтеграція медіаграмотності в шкільну історичну освіту. [Електронний ресурс]. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Вип.8, СумДПУ імені А.С.Макаренка. Доступно:

<https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/12698/1/INTEGRATSIIA%20MEDIAGRAMOTNOSTI.pdf>. Дата звернення: Лютий 20, 2024.

7. Митрофаненко Юрій, Федірко Жанна. Спростування історичних фейків засобами критичного мислення для розвитку медіаграмотності під час вивчення історії. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти. Збірник статей*. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. С.269-274.

8. Поліковська Юлія. Запит на медіаграмотність в українській школі сформовано. *MS Detector media* (20 червня 2023 р.) [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ms.detector.media/trendi/post/32231/2023-06-20-zapyt-na-media-gramotnist-v-ukrainskiy-shkoli-sformovano/>. Дата звернення: 24 Жовтень, 2023).

9. Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – 2020. – Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>. Дата звернення: 09.05.2024.

10. Masterman L. A Rational for Media Education / L. Masterman. Kubey R. (Ed.) *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick&London: Transaction Publishers, 1997. P. 15-68.

Чумакова Наталя,
Путівль

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто безпечне освітнє середовище початкової школи як освітній простір, що відображає філософію Нової української школи та є таким, у якому учні відчувають себе комфортно та в безпеці.

Ключові слова: *безпечне освітнє середовище, початкова школа, психологічне, фізичне середовище.*

У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року послугуються поняттям «освітнє середовище», наголошуючи, що в першу чергу освітнє середовище має бути безпечним, його планування та дизайн – спрямованим на розвиток особистості дитини та мотивацію її до навчання. У документі вказано, що школярі мають навчатися у середовищі, де забезпечено їхні потреби – базові потреби та потреби у навчанні, при цьому наголошуючи на важливості спільного створення освітнього середовища вчителем з учнями.

У такому випадку існує баланс між навчальними видами діяльності, запропонованими ініційованим учителем, та видами діяльності, запропонованими самими дітьми. Учні мають можливості робити власний вибір, розвивати нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, взаємодіяти, налагоджувати комунікації [3].

Крім того, програма дій Кабінету Міністрів України передбачає створення в кожній школі до 2025 року сприятливого освітнього середовища та забезпечення компетентнісного навчання учнів. Безпечна і дружня до дитини школа – це місце, у якому діти і дорослі почуваються безпечно і комфортно, яке дарує дітям особливе відчуття єдності, дає опору і можливість проявити себе, вселяє надію і породжує впевненість у майбутньому. Створена в Україні концептуальна рамка БДДШ – це система ідей, інструментів і ресурсів, яка враховує важливі чинники організації шкільного життя, містить індикатори і зручні інструменти для системного планування, моніторингу та оцінки заходів, спрямованих на підвищення рівня безпеки, комфорту, якості навчання і самоврядування закладу освіти [1; 6]. В обох документах мова йде про освітнє середовище (безбар'єрне, безпечне, захисне, розвивальне, інклюзивне), результатом розбудови якого має стати створення атмосфери довіри і взаємоповаги між учасниками освітнього процесу, перетворення школи на безпечне місце, без насильства і цькування.

Освітнє середовище – складне утворення, що характеризується цілеспрямованим і стихійним впливом на формування навчальних компетентностей учнів, розвиток їхніх творчих здібностей, особистісних цінностей, позитивних якостей. Створення освітнього середовища – це спеціально організована професійно-педагогічна діяльність, що полягає у побудові й реалізації системи наукових орієнтирів, які задають технологічний вектор взаємодії всіх учасників (суб'єктів) освітнього процесу, спрямований на успішне досягнення мети цілісного розвитку особистості школяра. У дослідженнях В. Мелешко, С. Смолюк виокремлено характеристики та функції розвивального освітнього середовища, зокрема:

– домінантність – це наявність у середовищі потенціалу для розвитку особистісних цінностей школяра, його значущість щодо впливу на молоду особистість відносно інших соціальних чинників впливу; важливо, щоб позитивне середовище школи мало домінантне значення у становленні учня;

– педагогічна інтенсивність – динамічна характеристика, що засвідчує ступінь насиченості відповідного середовища шляхом використання вчителем педагогічних інновацій, нетрадиційних форм і методів організації освітнього процесу в навчальному закладі (тренінги, ділові ігри, проєктні та комп'ютерні технології тощо);

– широта – пов'язана зі структурно-змістовною характеристикою, що засвідчує міру входження суб'єкта освітнього процесу (учня) в конкретне середовище (наприклад, освітнє середовище учня сільської школи, вихідця із малозабезпеченої чи неповної сім'ї, значно вирізняється від оточення його ровесника, що проживає в мегаполісі і має значно ширші можливості для

розвитку здібностей у закладах позашкільної освіти, інформаційних центрах, пізнання довкілля та збагачення особистісного досвіду в міжнародних подорожах, зустрічах з авторитетними постатями тощо);

– емоційна насиченість – ефективне співвідношення в середовищі емоційного й раціонального компонентів, тобто спрямованість на його збагачення в емоційному плані, адже, як засвідчує народна мудрість, «нічого не прийде до розуму, якщо воно не пройде через серце людини»;

– когерентність (зв'язок) – показує міру інтегрованості особистості у наявне середовище, узгодженості впливу різних типів середовища (предметне, навчально-ігрове, соціокультурне, здоров'язбережувальне, комп'ютерно орієнтоване, дослідницьке та ін.), з якими взаємодіє учень в умовах школи, що забезпечує його гармонійність (негармонійність);

– соціокультурна мобільність – слугує критерієм соціально орієнтованого творчого потенціалу середовища, його здатність до прогресивних змін, оперативного впровадження інновацій з урахуванням суспільних вимог (передусім регіональних), взаємодії з закладами позашкільної освіти, громадськими організаціями тощо;

– координованість – узгодження цілей, змісту, форм та методів діяльності усіма учасниками педагогічного процесу навчального закладу, налагодження активної співпраці між ними заради створення ефективного розвивального освітнього середовища початкової школи;

– стійкість – засвідчує стабільність середовища щодо цілеспрямованого прогресивного впливу на розвиток і саморозвиток кожного учня, реалізації його творчого потенціалу в освітньому процесі; продукування та збереження педагогічних традицій (за В. Мелешко) [5];

– дидактично-виховувальна функція – передбачає задоволення навчально-пізнавальних потреб та інтересів учнів та спрямування середовища на виховувальне навчання, що має на меті формування світоглядної культури особистості, морально-ціннісних орієнтацій, позитивних загальнолюдських якостей та досвіду суспільної поведінки;

– інформаційно-розвивальна функція – забезпечує входження дитини в навчально-інформаційне середовище школи шляхом опанування змісту освіти, розвиток творчих здібностей і задатків у процесі навчальної діяльності учня;

– координаційна функція – передбачає наступність у видах навчальної діяльності школяра, формування рефлексивних умінь, навичок самоконтролю та самоорганізації, мотивації саморозвитку;

– комунікаційна функція – реалізується шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками освітнього процесу; адаптивно-емоційна – сприяє підвищенню адаптаційного потенціалу суб'єктів освітнього середовища; створення морально-психологічного комфорту в процесі опанування знаннями, вміннями, навичками, компетентностями, цінностями; розвиток почуття радості від власних навчальних досягнень тощо;

– інтеграційна функція – забезпечує взаємодію різних видів і складових розвивального освітнього середовища, підходів до його організації за критерієм цілісності;

– соціокультурна функція – визначає входження учня в культурно-освітнє середовище, соціальну взаємодію в ньому, опанування цінностей загальнолюдської та національної культури, формування вмінь, навичок взаємодії, поведінки та діяльності в умовах полікультурності (за С. Смолук) [5].

Таким чином, відбувається взаємодія людини і середовища (в нашому випадку учня та освітнього середовища школи), результатом якої є розвиток особистісних якостей, формування досвіду поведінки у різних видах діяльності. І найвищим рівнем такої взаємодії є творча особистість, здатна до саморозвитку й самовдосконалення, перетворення світу на засадах пізнання та постійних контактів з іншими людьми.

Зазначимо, що досліджуючи проблему безпечного освітнього середовища, сучасні науковці трактують це поняття як стан середовища, що характеризується безпечними умовами навчання і праці, комфортною міжособистісною взаємодією, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, де відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано норм і правил фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Створення такого середовища передбачає систематичне і постійне реагування на нові умови, пошук можливостей для реалізації принципів, визначених «Кодексом безпечного освітнього середовища», серед яких: принцип домінування життя людини як головної цінності; принцип регіональної специфіки; принцип комплексності оцінки небезпек (ризиків); принцип максимальної ефективності управління системою заходів і педагогічних умов, спрямованих на забезпечення безпеки освітнього середовища [6, с. 12].

Психологічно безпечне освітнє середовище – це середовище, «вільне від проявів психологічного насильства у взаємодії, яке сприяє задоволенню потреб у особистісно-довірчому спілкуванні, створює референтну значимість середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників навчально-виховного процесу». Роль учителя у створенні такого середовища неможливо переоцінити. Педагог Нової української школи повинен упроваджувати різноманітні методи і прийоми створення психологічно безпечного середовища, зокрема: забезпечувати школярам свободу вибору у процесі навчання, сприяти формуванню спільних демократичних цінностей та створенню спільноти у класі, розвивати навички взаємодії і толерантного ставлення до оточуючих, долучати учнів до організації освітнього середовища, застосовувати різні форми роботи (ранкові зустрічі, інноваційні уроки, екскурсії тощо).

Разом з тим Державним стандартом початкової освіти визначено ціннісні орієнтири, зокрема зосередимо свою увагу на таких:

– визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення дітей на основі попереднього відбору;

– цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;

– розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі;

– міцного здоров'я та добробуту, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку;

– забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку;

– утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо) [2].

У Методичних рекомендаціях МОН України щодо організації освітнього простору Нової української школи акцентується увага на організації фізичного середовища закладу освіти, що має значний вплив на дидактичний процес, на загальну атмосферу школи. Створення ефективного фізичного середовища досягається через організацію навчальних осередків, які передбачають забезпечення умов для навчально-дослідної діяльності, для індивідуальної та групової роботи: осередок навчально-пізнавальної діяльності; змінні тематичні осередки (дошки, стенди тощо); осередок для гри (настільні ігри, інвентар для рухливих ігор); осередок художньо-творчої діяльності з полицками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт; куточок живої природи; осередок відпочинку; дитяча класна бібліотечка; осередок вчителя. Навчальні осередки організуються у такий спосіб, щоб учитель міг спостерігати за роботою кожного учня у класі, а діти при цьому могли вільно пересуватися і виконувати різноманітні завдання.

У підсумку зазначимо, що організація освітнього середовища сучасної початкової школи передбачає створення комфортної атмосфери для кожного учасника освітнього процесу, реалізацію права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення умов для особистісного розвитку школярів з урахуванням психологічної та фізичної складових.

Література

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ: Алатон, 2020. 64 с.

2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

3. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню): Лист МОН від 14.08.2020 № 1/9-436. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidii-bulingu-ckuvannyu>

5. Семенова Р. О., Музика О. Л., Корольов Д. К. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2020. 197 с.

6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ. 2018. 56 с.

**Шило Лариса,
Лебедин**

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Автор описує власний досвід щодо організації патріотичного виховання молодших школярів в умовах сьогодення

Ключові слова: *патріотичне виховання, молодший школяр, освітній процес; форми і методи діяльності закладу освіти.*

На долю освітян випала велика місія – виховати покоління справжніх патріотів, сильних духом та з відчуттям високих національних цінностей.

Система освіти загалом і її перша ланка повинні сьогодні вирішувати це складне виховне завдання, яке знайшло своє відображення в державних документах: Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 932 [5]; Концепції «Нова Українська Школа»[2], Листі МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України [3]; 30 червня 2021 р. прийнято Державну цільову програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, у якій наголошується на пріоритетних завданнях національно-патріотичного виховання молоді: «формування української громадянської ідентичності, військово-патріотичне виховання, формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання...» [1], інших державних документах, де як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина – патріота України як світоглядного чинника розвитку культурного і творчого потенціалу нашого народу.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямків національної системи виховання. Воно ґрунтується на класичній спадщині нашої педагогіки і психології та сучасних дослідженнях науковців, які розкривають різні підходи

до проблеми. Так, проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т.Бондаренко, В.Борисов, О.Вишневський, Т.Гавлітіна, В. Кузь, Ю. Руденко, М.Стельмахович, Б.Ступарик; К.Чорна та ін. До робіт, що торкаються психологічних аспектів проблеми належать праці І.Беха, М.Боришевського, П.Гнатенко, С.Киричука, В.Павленко, С.Тагліна, О.Хрущ та ін.

Виховання українського патріотизму молодших школярів потребує утвердження в їх свідомості громадянських почуттів, української національної гордості й людської гідності українця, державницької ідеї, вболівання за долю самостійної Української держави, готовності стати на захист незалежності України, виявляти шанобливе ставлення до українських державних символів тризуба, синьо-жовтого прапора, гімну «Ще не вмерла Україна». Адже нашій Українській державі потрібні громадяни національно свідомі, горді за свою історію, культуру, мову, істинні патріоти. Саме таких людей і покликана виховувати початкова школа. Проблема патріотичного виховання молодого покоління набуває особливої актуальності, оскільки виклики сьогодення чітко засвідчили життєву необхідність активізації національно-патріотичного виховання задля консолідації навколо спільного майбутнього, національної державності українського народу, захисту незалежності, територіальної цілісності України та формування спільних ціннісних орієнтирів через дієву участь у процесі розбудови Української держави. Для відродження української нації необхідним є спрямування діяльності закладів освіти та освітньо-виховних технологій на розвиток національної самосвідомості особистості. Подолання духовної кризи потребує відновлення української ментальності та самосвідомості, формування концепції моральних цінностей та ідеалів.

У Концепції «Нова Українська Школа» чітко вказується, що саме у початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї «малої батьківщини», виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість. Відбувається це у процесі навчально-пізнавальної діяльності шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів, відведення належного місця «спільно-взаємодіючій діяльності» як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізації взаємин у системах «педагог-учень», «учень-учень»; використання вчителем демократичного стилю спілкування із здобувачами освіти; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості. Національно-патріотичне виховання учнів реалізується у процесі організації: навчально-виховної діяльності, позаурочної та позакласної роботи, позашкільної освіти, роботи органів учнівського самоврядування, взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами [2].

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі

національних та європейських, цінностей. Серед виховних напрямів одним з найбільш актуальними виступає громадянсько-патріотичне як складова національно-патріотичного виховання, як стрижневе, що відповідає як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

Із метою реалізації національно-патріотичного виховання використовую такі методи і форми роботи освітнього процесу закладу загальної освіти:

- словесні (бесіди, розповіді, робота з книгою та періодичною пресою, роз'яснення, переконання);
- наочні (ілюстрації, демонстрування, презентації, відеоперегляд сюжетів мультфільмів, екскурсії, оформлення тематичних листівок тощо);
- практичні (вправляння, приклад, змагання, тощо);
- інтерактивні (зустрічі-діалоги, творчі конкурси, організація та проведення тематичних свят, ігри, тематичні виставки, зустрічі з видатними людьми).

А оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, перекличка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

Нагального переосмислення і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді, потребує формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей, а першу чергу на повазі до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України).

З огляду на це спрямовую свою діяльність на повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів - Герба, Прапора, Гімну; створюю умови для виховування в учнівській молоді національної самосвідомості, налаштованості на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, системи вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності; системно здійснюю виховання в

учнів громадянської позиції на основі вивчення та популяризації історії українського козацтва, збереження і пропаганди історико-культурної спадщини українського народу; шляхом поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Батьківщини. Формування національно самосвідомої особистості не можливе, на мою думку, без виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними для кожного вчителя у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України.

Спрямовуючи освітній процес на патріотичне виховання молодших школярів, ми:

- враховуємо їх вікові особливості;
- здійснюємо цілісний вплив на емоційну сферу, свідомість і поведінку дітей як патріотів своєї держави;
- реалізуємо взаємозв'язок навчальної, позакласної та позашкільної роботи;
- інтегруємо різні педагогічні засоби, твори мистецтва, художнє слово і дитячу літературу; потенціал історичних знань, який, при патріотично орієнтованій подачі матеріалу, стає фундаментом патріотичної спрямованості; культурне середовище, що може забезпечувати активізацію емоційності і активності молодшого школяра за допомогою сучасних методів навчання і виховання.

Підсумовуючи, варто зауважити, що національно-патріотичне виховання молодших школярів дозволяє з першого класу формувати і розвивати свідоме ставлення дітей до своєї країни – вміння цінувати і поважати події минулого і сучасні досягнення нашого народу, розрізняти поняття добра і зла. Сьогодні формуванню патріотичних почуттів у суб'єктів освітнього процесу різних вікових категорій приділяється чимала увага. Це пояснюється актуальністю проблеми патріотизму у нашому суспільстві загалом .

Література

1. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».) URL: [https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-i300621-673](https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-kabinetu-ministriv-ukraini)
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>.
3. Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/13/lyst-mon-vid-10-06-2022-1-6267-22-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotichnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy/>

4. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-diyalnosti-centriv-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya>

5. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджено Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

Янкова Оксана,
Краснопілля

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ – ГОЛОВНА ІДЕЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто питання компетентнісного підходу до навчання як основної ідеї НУШ. Виокремлено такі поняття як компетентність, компетентнісний підхід, компетентнісно орієнтовані завдання. Приділено велику увагу життєвій компетентності, компетентнісному навчанню, яке передбачає гармонійне поєднання знань, умінь та навичок.

Ключові слова: *компетентність, компетентнісна освіта, компетентнісний підхід, компетентнісно орієнтовані завдання.*

Майбутнє освіти – за завданнями, які можуть зацікавити учнів, які відчують себе в реальному світі та дотичні до нього. Коли учні не просто повторюють факти, вони можуть продемонструвати справжнє розуміння через проекти, які можуть захопити їх до більш активної ролі у своїй громаді, продемонструвати, як їхні хобі сприяють навчанню. [1, с.4]

Якою ж повинна бути освіта у майбутньому? Запорука соціалізації та конкурентоспроможності учнів – це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та життєві проблеми.

Ідея компетентнісної освіти сформувалась у США ще в середині минулого століття. Нині ж компетентнісний підхід застосовують на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкілля. В Україні цей освітній підхід впроваджується завдяки реформі НУШ.

Головна ідея Нової української школи – компетентнісний підхід до навчання, який орієнтований не на процес, не на накопичення фактів, а на результат: навчання має сформувати у дітей здатність практично діяти, застосовувати отримані знання, вміння і навички в життєвих ситуаціях. У державному стандарті виділено 11 ключових компетентностей, які потрібно сформувати в учнів початкових класів. [2, с.5]

Виділено 11 ключових компетентностей для Нової української школи: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі

відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне і системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати проблеми; оцінювати ризики; уміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність до співпраці в команді.[2, с.6]

Компетентність, у загальному розумінні, - це готовність людини до виконання певних функцій, а компетентнісний підхід в освіті – це цільова орієнтація навчального процесу на формування в учнів групи компетенцій: ключових, предметних, міжпредметних.

Як зазначено в Концепції «Нова українська школа»: «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно проводити професійну та/ або подальшу навчальну діяльність».

Компетентність, як якість особистості, діагностується і формується в діяльності як побудова нових зв'язків між новим і раніше набутим досвідом. Цей індивідуальний досвід може бути пов'язаний із різними видами діяльності.

Часто тлумачать, що компетентність – це той ланцюжок, який пов'язує знання та діяльність людини. Мобільність знань у поєднанні з гнучкістю методу та критичним мисленням утворюють формулу компетентності.

Навчання, засноване на компетентностях, надає:

- прозорі результати навчання, зрозумілі кожному;
- орієнтацію на досягненнях учня, а не на часі, проведеному в закладі освіти;
- зробити навчання реальним і актуальним для учня;
- стратегічний план розробки персоналізованого навчання, в якому кожен має право голосу, як педагоги, так і здобувачі освіти.

Особливість компетентності як результату освіти полягає в тому, що вона є інтегрованим результатом, виявляється через діяльність і вдосконалюється не в процесі автоматизації умінь, а через інтеграцію з іншими компетентностями. Компетентність проявляється усвідомлено під час діяльності.

Кожна наступна компетентність ґрунтується на попередній, заповнюючи потенційні прогалини в навчанні та дозволяючи учням просуватися вперед з глибшим розумінням. [3, с.15]

«Набуття учнем життєвої компетентності пов'язується не з ерудованістю, а здатностями розв'язувати складні життєві проблеми. Компетентісно спрямований підхід не відкидає необхідності формування певної бази знань, умінь і навичок. Він наголошує на необхідності нового розуміння знання як інструмента розв'язання життєвих проблем, потреби в інтегруванні знання в складніші структури-здатності (компетенції), життєву компетентність», – відмітила Наталка Шаманова.

В умовах війни, коли навчання часто відбувається в дистанційному чи змішаному форматах, важливо створювати умови, в яких школярі зможуть розвинути соціальні й комунікативні компетенції. Якщо є змога, варто збирати учнів у школі разом задля спільного проєкту, відвідувати гуртки за інтересами, де діти взаємодіють між собою, використовувати доступні варіанти соціальної активності.

Стрімкий технологічний прогрес є визначальною рисою сьогодення. Молоде покоління працюватиме в умовах такого ринку праці, з яким старші покоління вже абсолютно незнайомі. Підготовка дітей вимагає від учителів поєднання навичок, які традиційно вважалися рисами хорошого педагога, з новими, необхідними для того, щоб сприяти покращенню життя учнів у XXI столітті. Таким чином, ми маємо сформувати в дітей ключові компетентності, які сьогодні визнані провідними освітніми системами світу як такі, що необхідні для сучасної людини в XXI столітті.

Тішить те, що наші педагоги цікавляться проблемами методики виховної роботи, розробкою та проведенням занять з використанням інтерактивних методів навчання. Навіть серед інтерактивних методів навчання є інноваційні й традиційні, і популярні і не дуже. Безперечно одне: усі вони цікаві, якщо добре продумані і підготовлені.

«Сучасні тренди профорієнтації співзвучні з компетентністю НУШ – навчання впродовж життя», – зазначає психологиня БФ «Право на захист», спеціалістка із профорієнтації Ірина Ростовікова.

«Зміни нині відбуваються дуже швидко, тому найважливіше навчити учнів вчитися й перевчатися – тоді в дорослому віці вони довше будуть ефективними. Часом професійний розвиток дорослих гальмує небажання відкинути пласт ментальних звичок та установка: «Я все знаю», «Ми все життя робили так».

Треба вміти відмовитися від баласту знань, які не діють у нових умовах, і навчатися нового. Для сучасних роботодавців, окрім професійних вмінь кандидата, надважливі розвинені комунікативні навички, активна життєва позиція, вміння аналізувати інформацію, працювати в команді, ефективно розв'язувати конфлікти, працювати на результат. Звертають увагу на навички тайм менеджменту, грамотну мову, розвинений емоційний інтелект. Враховується реакція на критику, стійкість до невдач та інші якості, які неможливо розвинути самотужки.

Досвід роботи свідчить про те, що найбільший інтерес в учнів викликають проблемний та дослідницький методи, які сприяють розвитку творчого мислення та уяви. Треба зауважити, що не всі діти розв'язують проблему відразу, їм потрібний аналіз, який може проводитися у формі аналітичної бесіди, рольової чи ділової гри, під час якої учні виділяють головне, порівнюють, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між фактами, обговорюють спосіб вирішення проблемної ситуації. У старших класах намагаюся не лише створювати перед учнями проблемні ситуації, а й залучати їх до самостійного пошуку проблем. [1, с. 5]

Найважливішою вимогою до сучасного учителя є навчити учнів вчитись, самостійно відшукувати потрібно інформацію та використовувати набуті знання на практиці та у житті. І це вимога не лише освітньої галузі, а це потреба сучасного суспільства. На сьогодні досить легко віднайти потрібну інформацію, тому вона втрачає свою цінність, яку мала раніше. У сучасній людині ціниться не набір інформації, а уміння її застосовувати, направляти у русло розвитку. Сьогодні більшу вагу має людина креативна, яка уміє нестандартно підійти до вирішення тієї чи іншої задачі, яка зуміє легко вирішити поставу перед нею проблему.

Компетентнісно орієнтовані завдання передбачають використання інформації, знань учня, його умінь та навичок. Вони вимагають мобілізації креативного мислення, уміння практичного застосування набутих знань.

Компетентнісно орієнтовані завдання мають властиву для них конструкцію, тобто вони повинні містити такі складові: мотивацію (стимул), що підводить до проблеми, зацікавлює та мотивує до розв'язання; інформацію — набір відомостей, які потрібні або можуть стати у пригоді в ході пошуку правильної відповіді.

Найбуденніші й повсякденні явища, події, предмети можуть стати дивними, якщо на них подивитися з іншої точки зору. Здивування — початкова фаза розвитку пізнавального інтересу. Прикладами мотивацій можуть бути: загадка з відстроченою відгадкою, дослід, спостереження, фантастична ситуація, уривки з художніх і поетичних творів, кросворди, уривки з фільмів, завдання для міні-проектів, дослідницьких практикумів.

Компетентнісне навчання передбачає гармонійне поєднання знань, умінь та навичок. Важливо пояснити учням і батькам: знання – не самоціль задля хорошої оцінки, а інструмент для формування практичних умінь. Тому кожен урок має бути пов'язаний із життєвими ситуаціями, передбачати практичне застосування здобутих знань.

Говорячи про уроки англійської мови в НУШ, слід сказати, що їх вже не можна викладати як раніше, тому що основна мета навчання – активні знання та їх практичне застосування, а не оцінка. Особисто я на уроках використовую багато ігрових моментів, адже для дітей навчання повинно бути цікавим і легким. А ще урок потрібно організувати так, щоб швидко переключати увагу дітей, змінюючи активності кожні 5-10 хвилин. Потрібно обов'язково давати свободу, де це можливо – тоді діти відчують себе в одній команді з учителем, самі йдуть назустріч, і наші уроки виходять результативними.

Методика навчання англійської мови – комунікативна. Комунікативний підхід, який полягає у вивченні мови не як ще одного предмету, а як засобу спілкування. Щоб діти більше спілкувалися, застосовую парну і групову роботу. А ще цьому сприяють уроки під темою «Story time» (Час історій). Учні дивляться на картинки в підручнику, висловлюють свою здогадку про тему історії, потім слухають аудіозапис і перевіряють себе, обговорюють англійською мовою. Діти креативні і їм цікаво щось творити самим і бачити результати своєї праці. За стандартом НУШ, кожна тема передбачає захист проєкту: це допомагає дітям розкрити творчий потенціал. Завдання у дітей –

виготовити щось (по темі) своїми руками і захистити свою роботу перед однолітками. Часто для захисту проєктів використовуємо дошку Jamboard. Слід сказати, що для проєкту з англійської мови слід бути компетентним в ІТ, образотворчому мистецтві, дизайні, мати навички акторської гри. А домашні завдання потрібно формувати так, щоб діти не шукали готові відповіді в інтернеті, а працювали самостійно.

Кожній дитині важливо відчутти, що він чи вона чогось вартий, що може досягти успіху. Тому моє найперше завдання під час підготовки до уроку – думати про кожного учня, щоб він показав свій розвиток, а інші цей розвиток засвідчили та підтримали. Крім збільшення зацікавленості школярів до навчання та усвідомлення його прикладного значення, компетентнісний підхід дозволяє відчутно збільшити рівень продуктивності праці, привчити дітей до самостійності та відповідальності за свої вчинки, розвивати їхні творчі здібності та особисті якості. [3, с.7] Навчити школярів помічати взаємозв'язки різних подій і явищ, володіти широким спектром методів розв'язання освітніх завдань, розвинути звичку вдосконалюватися, пізнавати нове, формувати у школярів цілісне уявлення про світ та розвивати системне мислення – важливі навички, які допоможуть школярам професійно реалізуватися незалежно від вибору майбутньої професії. Компетентнісний підхід формує у школярів якості характеру, що допоможуть стати успішними.

Література

1. Компетентнісне навчання в НУШ. <https://naurok.com.ua/kompetentnisne-navchannya-v-nush-407836.html>
2. Нова українська школа: порадник для вчителя. Навчально-методичний посібник. <https://osvita.ua/doc/files/news/594/59430/20-11-2018rekviz.pdf>
3. Сучасні підходи НУШ: компетентнісні завдання. Освітні технології URL:<https://osvita.ua/school/method/89779/>

РОЗДІЛ № 10

Розвиток особистісно-професійної компетентності в умовах інноваційних змін та глобальних викликів сьогодення

Богачик Тамара,
Чернівці

ТРАСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

У статті актуалізовано вплив освітніх втрат на організацію та здійснення науково-методичної роботи на усіх рівнях – шкільному, територіальному, обласному. Визначено основні чинники втрат у методичній роботі, їхні наслідки для науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників. Окреслено шляхи подолання методичних втрат засобами неформальної освіти. Розкрито роль професійних спільнот педагогічних працівників у наданні професійної допомоги, виправленні труднощів у їхній фаховій діяльності.

Ключові слова: науково-методична робота, методичні втрати, професійні спільноти, професійні компетентності, неформальна освіта.

Науково-методичний супровід освітнього процесу покликаний формувати та сприяти творчому розвитку професійної компетентності педагогів, продукувати нові ідеї, технології. Саме науково-методична робота у кожному закладі освіти, на кожному рівні – шкільному, територіальному, обласному мала б залишатися активним процесом супроводу кожного учителя шляхом саморозвитку та залучення його до різних форм післядипломної освіти задля надання кваліфікованої допомоги кожному педагогу, укладання індивідуальної самостійної траєкторії розвитку [1;2].

Безперечно, важливо щоб вона носила індивідуальний характер, який передбачав би динаміку розвитку кожного учителя та моніторинг реалізації заданої траєкторії тощо [2].

Проте суворі реалії дійсності суттєво порушили усталений алгоритм науково-методичного супроводу освітнього процесу. Повномасштабне вторгнення РФ на територію суверенної України завдало непоправної шкоди освітній системі, яка щоденно відчуває довготривалі негативні впливи через освітні втрати. Відповідно відбулися негативні деформаційні зміни і у здійсненні методичної роботи [5].

Це підсилило появу методичних втрат, серед основних чинників яких найперше варто вважати власне саме військовий стан, що приніс фізичну небезпеку для усіх суб'єктів освітнього процесу; втрати педагогів унаслідок бойових дій; відтік кваліфікованих педагогів за кордон; недостатнє забезпечення закладів освіти педагогічними кадрами; порушення усталеного алгоритму здійснення формальної освіти для педагогічних працівників;

відсутність можливості відвідувати заходи неформальної освіти та зорганізувати інформальну освіту самими педагогами [6].

Окрім того, дистанційний та змішаний формати навчання показали не тільки недосконалість інфраструктури для їх проведення, а й недостатню підготовленість значної частини учителів до використання новітніх інформаційних технологій, засобів та інструментів дистанційного навчання; інтеграції методів навчання та оцінювання рівня навчальних досягнень учнів відповідно до нового Державного стандарту [5;6].

Справжнім викликом для педагогів стала відсутність якісної наставницької підтримки щодо науково-методичного супроводу освітнього процесу з боку адміністрацій закладів освіти, центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Щодо останньої інституції, то відсутність її фізичного існування на територіальному рівні та нерезультативна дієвість для переважної більшості ТГ стала проблемою ще у «ковідні роки».

Серед чинників методичних втрат можна назвати і недостатнє вміння використовувати академічну свободу самими педагогами під час провадження педагогічної та інноваційної діяльності. Водночас гостро постало питання щодо готовності молодих та малодосвідчених учителів до таких викликів, та можливостей досвідчених педагогів до їх сприйняття. Академічна свобода підсилила обрання педагогічними працівниками суб'єктів формальної освіти з числа недосвідчених категорій.

Повітряні тривоги, психоемоційне навантаження та зривання освітнього процесу призвели до виключно дистанційного проведення заходів формальної та неформальної освіти у післядипломній освіті у цілому. Відсутність очного спілкування та обміну досвідом на регіональному та територіальному рівнях стали черговими чинниками методичних втрат.

Як наслідок методичні втрати не тільки підсилили негативні тенденції сучасної післядипломної освіти, зокрема щодо самостійного вибору некваліфікованих суб'єктів підвищення кваліфікації педагогічними працівниками, а й окреслили у таких непростих умовах нові трансформаційні вектори у науково-методичній роботі на усіх рівнях.

Перед регіональною післядипломною педагогічною системою постало доволі непросте завдання забезпечити професійний розвиток педагогів в нових реаліях: знайти нові підходи до організації науково-методичного супроводу освітнього процесу; сформувати новий формат наставницької підтримки; знайти дієві шляхи подолання методичних втрат.

Найперше у системі післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області з метою надання адресної методичної допомоги педагогам відповідно до клопотань територіальних органів управління освітою організовано проведення виїзних методичних студій з актуальних питань науково-методичного супроводу освітнього процесу. До роботи за новим Державним стандартом підготовлено 3481 педагог, 258 керівників ЗЗСО, 289 заступників з НВР, 175 заступників З ВР тощо.

Водночас з метою виявлення методичних втрат проведено онлайн-опитування 1247 учителів НУШ з 46 територіальних громад, які допомогли

виявити ряд труднощів у науково-методичній роботі на шкільному та територіальному рівнях. Зокрема, педагоги назвали наступні проблемні питання: розроблення освітніх програм на основі модельних програм; визначення очікуваних результатів за індексами; визначення критеріїв для оцінювання результатів навчання; підбір ефективного інструментарію оцінювання; поєднання інноваційних методів, технологій та технік навчання; планування уроку з урахуванням сучасного дизайну [4].

Респондентами онлайн-опитування названо також питання щодо організації освітнього процесу на засадах компетентісного, діяльнісного та інтегрованого підходів; освоєння сучасних цифрових сервісів для створення інтерактивних завдань; психологічна підтримка учнів, батьків в умовах воєнного стану.

Відповідно до Положення про неформальну та інформальну освіту керівних та педагогічних працівників ЗО Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області на подолання зазначених методичних втрат організовуються та проводяться такі види неформальної освіти: професійно-спрямовані семінари, майстер-класи, методичні нетворкінги, дайджести, науково-методичні практикуми, конференції, семінари, практичні заняття, тренінги, методичні аукціони, трибуни, педагогічні дебати, навчальні проекти тощо. Ці заходи спрямовуються на збагачення індивідуального досвіду учасників освітнього процесу, окреслення шляхів формування компетентностей, знань, умінь та навичок; розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах модернізації форм та змісту освіти.

Окрім того на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області створені обласні професійні спільноти педагогічних працівників, що є самостійною формою організації науково-методичної роботи та об'єднують науково-педагогічних та педагогічних працівників, які працюють за визначеною фаховою проблематикою, спрямованою на пошук ефективних шляхів консолідації педагогічного потенціалу задля забезпечення якості освітнього простору Чернівецької області. Суб'єктами професійних спільнот є науково-педагогічні та педагогічні працівники Інституту, керівники територіальних професійних спільнот, директори Центрів професійного розвитку педагогічних працівників територіальних громад [4].

Інформаційним ресурсом обласних професійних спільнот є сайт КЗ «ІППОЧО» – рубрика «Науково-методична робота. Обласні професійні спільноти» [4].

Алгоритм діяльності обласних професійних спільнот педагогів НУШ включає:

- визначення тематики/спрямування роботи спільноти, окреслення завдань та очікуваних результатів;
- обговорення пріоритетних питань та проблем науково-методичного супроводу освітнього процесу; методики викладання навчальних предметів;

- розроблення методичних рекомендацій; порадників, алгоритмів, каталогів тощо щодо практичної складової з методики викладання навчальних дисциплін, зокрема за освітніми галузями НУШ; укладання кейсів уроків/занять, технологічних карт уроків, демоверсій планування тощо;
- здійснення апробації напрацьованого практично-дидактичного матеріалу, розробленого на основі теоретичних положень, коригування його у процесі практичного застосування; створення свого досвіду з обраної науково-методичної проблеми;
- презентування напрацьованого методичного та дидактичного матеріалу широкому загалу учителів відповідних освітніх галузей області; пропагування/демонстрація ефективних елементів досвіду на практиці.

Засідання обласних професійних спільнот проходять у форматі заходів неформальної освіти (сесій, практикумів, тренінгів, воркшопів, майстер-класів, методичних дебатів, методичних панорам тощо).

Створені також на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти обласні динамічні групи НУШ – формування педагогів, які окрім укладання практичної складової з методики викладання навчальних дисциплін за освітніми галузями НУШ, продовжують працювати над розробкою додаткового контенту з ключових навчальних тем, ураховуючи прогалини в знаннях, недосягнення учнівством очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами, тощо. Членами динамічних творчих груп НУШ укладається регіональний електронний репозитарій практичних педагогічних ідей з методики викладання навчальних предметів за освітніми галузями, що допомагають педагогам ліквідувати навчальні втрати учнівства та презентують практичну складову викладання у 5–6 класах [3, с.32]. Напрацьовані навчально-методичні кейси розміщено на інформаційному сайті ІППОЧО у вкладці «НУШ. Навчально-методичне забезпечення» [4].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що реалії сьогодення вимагають трансформаційних векторів у науково-методичній роботі, які б окреслювали модернізацію змісту і форм науково-методичної роботи, спрямованих на розвиток професійної компетентності педагогічних працівників; допомогу в організації освітнього процесу на засадах компетентісного, діяльнісного та інтегрованого підходів.

Література

1. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід професійного розвитку педагогів: пріоритети та завдання. https://drive.google.com/file/d/1Hj5Lx_6eh2ETILnDnjx4fEEukQKCgXTZ/view
2. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід формування професійної компетентності педагогічних працівників: сучасні виклики та актуальні завдання. https://drive.google.com/file/d/1XgpoVTqNRN6pfZ4D7CEwnQ38Ane_RKgS/view
3. Богачик Т. С. Роль обласних динамічних творчих груп за освітніми галузями НУШ в укладанні методичних кейсів для ЗЗСО: регіональний практичний аспект//*Імплементация Державного стандарту базової середньої освіти:*

виклики, реалізація, перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 15 травня 2023 р. / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР; КНЗ КОР «Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів»; Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти та ін. – Житомир: КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2023. С.29-32.

4. Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти. Інформаційний сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. URL: https://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803

5. Локшина, О. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання. НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України. Київ: Педагогічна думка: <https://undip.org.ua/library/osvita-v-realiakh-viyny-orientyru-mizhnarodnoi-spilnoty-ohliadove-vydannia>

6. Топузов О., Головка М., Локшина, О. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. Український педагогічний журнал, 2023, №1, <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/640/631>

Браткова Галина,
Суми

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СТАРШОКЛАСНИКІВ

Автор піднімає питання організації профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти, її змісту та складових; презентує результати моніторингового дослідження про готовність закладів загальної середньої освіти здійснювати профорієнтацію старшокласників на сучасному рівні; аналізує недоліки організації цього напрямку роботи.

Ключові слова: профорієнтація школярів, профорієнтаційна робота, заклад загальної середньої освіти, компетентності, моніторинг.

Усвідомлений вибір професії – важливий крок у житті людини, запорука її успішної особистісної самореалізації в суспільстві. Нова українська школа покликана допомогти школярам стати цілісними особистостями, готовими до свідомого життєвого вибору, самореалізації, зокрема, у трудовій діяльності.

У Державному стандарті базової середньої освіти визначено мету Нової української школи, зокрема, це – «...формування компетентностей, необхідних для їх (учнів) соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії...» [2].

Реформа профільної освіти є однією зі складових становлення Нової української школи. Зважаючи на те, що з 2027 року в Україні старша школа стане виключно профільною, учні мають бути готовими до свідомого та відповідального вибору напрямку навчання та, у подальшому, усвідомленого вибору професії.

У лютому 2024 року навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОППО було проведено моніторингове дослідження реалізації професійної орієнтації учнів закладів загальної середньої освіти. У моніторинговому дослідженні взяв участь 801 респондент із одинадцяти закладів загальної середньої освіти Сумської області.

Профорієнтація – це система заходів з ознайомлення учнів зі світом професій та надання їм особистісно орієнтованої допомоги через виявлення здібностей і схильностей, професійних інтересів стосовно прийняття виважених рішень щодо траєкторії власного професійного майбутнього. Слід зауважити, що незначний життєвий досвід дитини, недостатні знання своїх особистісних якостей становлять певні труднощі для її професійного самовизначення. Тому важливо створити умови для того свідомого вибору тієї професії, яка їй допоможе реалізуватися в майбутньому. Значну роль у цьому процесі відіграє заклад загальної середньої освіти, шкільний учитель, що потребує від нього низки спеціальних знань та вмінь.

Результати опитування свідчать, що педагогічні працівники закладів не знімають відповідальності за цей вид діяльності із закладів загальної середньої освіти, однак, більшість (82% заступників директорів та 65% класних керівників) вважають, що профорієнтаційною роботою з учнями старших класів мають займатися заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, а також центри зайнятості та кар'єрні консультанти. Оскільки посада кар'єрного консультанта в сучасній школі не передбачена, його функції виконують, здебільшого, класні керівники, соціальні педагоги, педагоги-організатори, психологи, учителі-предметники.

Профорієнтаційна робота в закладі освіти складається з таких компонентів: надання інформації про професії; ознайомлення учнів із вимогами, які ці професії висувають до людини; діагностика індивідуальних можливостей, інтересів і здібностей підлітків; надання учням допомоги щодо вибору напрямку діяльності, професії.

Аналізуючи відповіді педагогів, можна констатувати, що в закладах освіти, що брали участь у дослідженні, здебільшого, використовуються традиційні форми профорієнтаційної роботи. Так, усі класні керівники найбільше поширеними формами професійної орієнтації в закладах освіти називають лекції (бесіди); презентації закладів професійної освіти, коледжів, університетів; психологічні заняття та тренінги; опитування (тестування) учнів психологом щодо їхніх інтересів та здібностей. Переважна більшість учнів 9-х та 11-х класів (від 70% до 92%) це підтверджують. Менш активно застосовуються такі форми профорієнтаційної роботи, як відвідування днів відкритих дверей у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти; зустрічі з представниками певних професій (від 75% до 32% відповідей респондентів).

Деякі форми профорієнтаційної роботи використовуються украй рідко. Так, більшість опитаних учнів (учнів 71% учнів 11-х та 51% учнів 9-х класів) зазначили, що для них ніколи не проводили екскурсії на підприємства, не

організували зустрічі з представниками центру зайнятості (56% відповідей учнів 11-х класів, 63% відповідей учнів 9-х класів). Старшокласники ніколи не спілкувались із фахівцями з профорієнтації – кар’єрними менеджерами (62% учнів 11-х та 58% учнів 9-х класів) (рис. 1).

Рисунок 1. Форми профорієнтаційної роботи, що рідко використовують у закладах загальної середньої освіти (кількість негативних відповідей)

Завдання профорієнтаційної роботи в сучасній школі полягає не тільки в ознайомленні учнів зі світом професій, а й у розвитку в учнів самопізнання як основи професійного самовизначення та формування відповідних компетентностей. Усі класні керівники наголосили, що вчителі працюють над формуванням в учнів умінь вчитися впродовж життя, організації самоосвітньої діяльності; проводять заняття, тренінги задля формування соціальних навичок учнів (самопрезентація, ефективне спілкування, командна робота, лідерські здібності, керування емоціями, гнучкість тощо). Переважна більшість (94%) респондентів формують в учнів підприємливість та фінансову грамотність; дві третини класних керівників проводять заняття з розвитку кар’єри (навчають створенню резюме, мотиваційних листів, проходженню інтерв’ю, плануванню кар’єрних траєкторій). Однак, дещо менша кількість учнів упевнена у сформованості в них окремих умінь і навичок, що сприяють їхньому професійному самовизначенню. Так, про розвиток соціальних навичок (уміння спілкуватися, знаходити спільну мову з оточуючими; усвідомлення відповідальності за власні вчинки; емоційний інтелект, готовність до змін тощо) повідомили 90% респондентів, але про формування у них умінь, необхідних для побудови кар’єри – лише половина опитаних.

Як показало опитування, у жодному із досліджених закладів освіти немає кабінету професійної орієнтації учнів; у 72% – відсутні комп’ютерні програми для психологічного тестування; програми з переліком і характеристикою професій (для учнів різних вікових категорій); програми для розробки профорієнтаційних занять для вчителів. У цілому, можна констатувати, що

комп'ютерними програмами профорієнтаційного спрямування педагоги не користуються. У закладах освіти недостатньо спеціальної літератури про професії, сучасних інформаційних і наочних матеріалів профорієнтаційного спрямування.

Важливою частиною профорієнтаційної роботи є профільне навчання учнів у старшій школі. Профільна освіта в структурі Нової української школи обумовлює побудову індивідуальної освітньої траєкторії учнів, дає можливість обирати профіль навчання, відповідно до їхніх інтересів та здібностей, забезпечує свідомий вибір професії у майбутньому.

Педагоги (71% заступників директорів, 64% класних керівників) зазначили, що під час формування профілів навчання, враховуються, насамперед, бажання учнів. При цьому менше половини (40%) учнів 9-х класів відповіли, що в закладах, при визначенні профілів навчання, думка старшокласників враховуються. Для більшості (65%) представників адміністрації закладів освіти найважливішою є готовність учителів до роботи у профільних класах.

Більшість (72%) учнів профільних класів, та 63% їхніх батьків задоволені профілями навчання, що пропонують у закладах освіти. Проте, значний відсоток (37%) одинадятикласників невмотивовані до вивчення профільних предметів, оскільки не пов'язують вибір професії із профілем класу, у якому навчаються. Майже чверть опитаних (24%) вважають пропозиції закладу освіти щодо профільності навчання обмеженими.

Педагоги назвали такі труднощі, з якими вони стикаються в профорієнтаційній роботі: 60% представників адміністрації та 46% вчителів указують на брак сучасних інформаційно-методичних матеріалів профорієнтаційної тематики; 41% класних керівників – на слабку матеріально-технічну базу закладів освіти (неможливість створення кабінету профорієнтації, відсутність комп'ютерних програм із профорієнтації тощо); он-лайн навчання, неможливість проведення масових заходів (27% відповідей); нестачу сучасних інформаційних та наочних матеріалів (24%).

Узагальнюючи результати опитування, можна констатувати, що профорієнтаційна робота в досліджуваних закладах загальної середньої освіти, у цілому, налагоджена. Більшість (63%) заступників директорів і класних керівників ефективність цієї роботи оцінили як середню; майже третина (31%) класних керівників та чверть (25%) заступників директорів, – як високу. Оцінка батьків є менш оптимістичною, низькою ефективність профорієнтаційної роботи вважають 7% респондентів цієї категорії (рис. 2). Частина (9%) учнів 11-х класів назвали заходи з профорієнтації, що проводяться у закладі освіти, нецікавими та одноманітними.

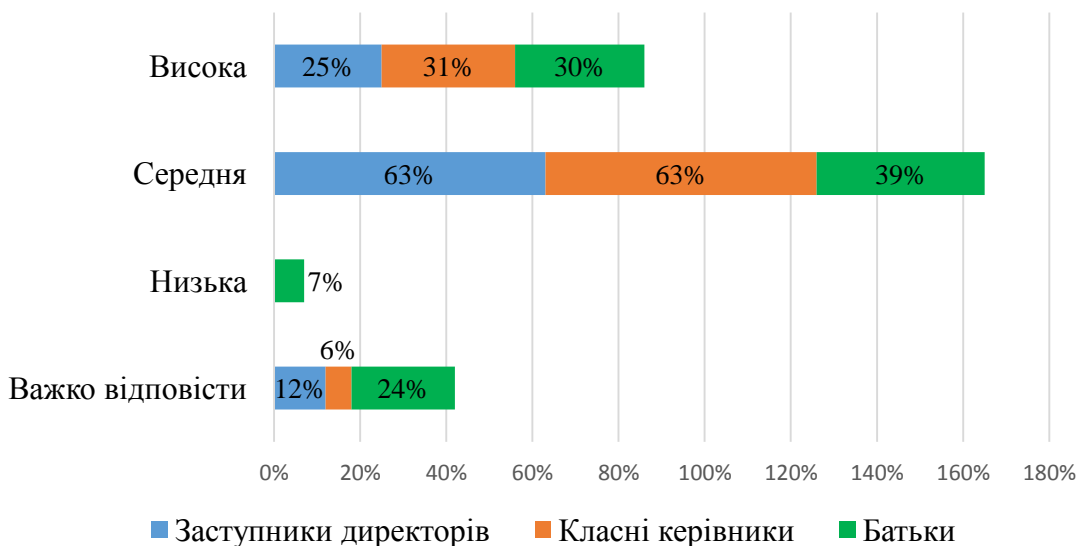

Рисунок 2. Ефективність профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти

Таким чином, як показало дослідження, основними проблемами профорієнтаційної роботи в школі є відсутність індивідуального підходу до старшокласників, які обирають професію; використання, переважно, традиційних форм та методів профорієнтації; недостатня забезпеченість закладів освіти сучасними методичними матеріалами з профорієнтації; одноманітність профілів навчання у старшій школі, що не відповідають майбутній професії учнів. Подальші дослідження можуть бути у площині пошуку нових підходів до підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти до профорієнтаційної роботи з учнями в системі післядипломної освіти.

Література

1. Владимиров Д.І. Форми профорієнтаційної роботи соціального педагога зі старшокласниками. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20 листоп. 2020 р.). Харків: ХНПУ, 2020. С. 109–110.

2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету міністрів України від 30.09.2020 № 898 URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

3. Зінченко В.П. Сутність та функції профорієнтаційної компетентності педагога. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер.: Педагогічні науки, 2018. №2 (2). С. 31–40.

4. Ліщина Ю.А. Готовність майбутніх фахівців соціальної галузі до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20 листоп. 2020 р.). Харків: ХНПУ, 2020. С. 78–80.

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.03.2022 № 252 “Про організацію та проведення у 2022 році комунікаційної кампанії освітніх реформ в частині профорієнтаційної роботи”. URL: <http://surl.li/smzhr>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МЕНЕДЖЕРА

У статті визначено особливості розвитку емоційного інтелекту менеджера зважаючи на виклики та загрози сьогодення. З'ясовано, що управлінці, які здатні керувати власними емоціями, та розуміють емоції інших, успішніші в діяльності, оскільки вміють ефективно використовувати означену здатність для оптимального вирішення управлінських завдань.

Ключові слова: емоційний інтелект, менеджер, управлінські рішення.

Здатність особистості адаптуватися до мінливих умов, а також розуміння як власних емоцій, так і емоцій свого оточення є необхідною навичкою сучасної людини. Емоційна інформація відіграє визначальну роль у професійній діяльності кожної людини з того самого часу, як робочі відносини людей стали формуватися під впливом таких поведінкових форм, як кооперація та домінування, дія яких «запускається» саме емоціями. Це повною мірою стосується й фахівця управлінської сфери – менеджера.

На початку 90-х рр. ХХ ст. Д. Мейер, П. Селовей, Д. Карузо увели в науковий дискурс поняття «емоційний інтелект» як *чітко вимірювану спроможність особистості розпізнавати та інтерпретувати емоції, а також продуктивно їх використовувати для оптимального вирішення проблем.* Найширшого розвитку цей термін отримав після опублікування в 1995 р. в праці Д. Гоулмана «Emotional Intelligence», на думку якого загальний інтелект IQ лише на 20 % впливає на успіх людини у всіх її сферах життя, а вміння контролювати власні емоції, тобто емоційний інтелект EQ, формує 80 % успішності.

Дослідниця емоційного інтелекту лідера у сфері бізнесу А. Книш розглядає емоційний інтелект як здатність людини до розпізнавання емоцій, розуміння мотивів, спрямованостей і бажань інших людей та своїх власних, а також здатність до управління своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення конкретних практичних завдань та підвищення якості міжособистісної взаємодії [с. 5]. У науковій статті Л. Чернобай та Ю. Широн його розглядають як здатність усвідомлювати, розуміти, приймати та управляти власним емоційним станом у трудовій діяльності та прийнятті управлінських рішень. Також це усвідомлення та управління стосунками з іншими людьми, з метою ефективного вирішення поставлених завдань, формування корпоративної культури та мотивування працівників [с. 228].

Вміння усвідомлювати та керувати власними емоціями в критичний момент, не піддаватись гніву, роздратуванню та розпачу, безпосередньо впливає на успішність діяльності людини як в особистому, так і в професійному житті. Наукові дослідження доводять, що ті, хто здатні керувати власними емоціями та розуміють емоції інших, успішніші в усіх сферах діяльності. Вони «підключають» до розуму емоції, на противагу тим, хто не може контролювати

свої емоції, а отже постійно знаходиться в стані внутрішньої боротьби і, як наслідок, не може сконцентруватись на виконанні поставлених завдань [дидак, 2019, с. 52]. Погоджуємось із думкою М. Корман, що високий емоційний інтелект є важливою складовою управлінської компетентності, оскільки дає можливість менеджеру легко долати стресові ситуації за допомогою соціально прийнятних дій, уникати агресивних моделей поведінки, адекватно оцінювати, розуміти і управляти своїми та чужими емоціями [Корман, 2013, с. 89].

Зазвичай складовими емоційного інтелекту називають самосвідомість, саморегуляцію, соціальна обізнаність і соціальні навички. Самосвідомість – здатність ідентифікувати та розуміти власні емоції і вплив, який особистість справляє на інших. Це найголовніша складова емоційного інтелекту, від якої залежать усі інші компоненти. Саморегуляція – є «наступною сходинкою», яка дозволяє керувати емоціями й поведінкою. Усвідомивши свої емоції, можна керувати ними та тримати їх «під контролем», що є особливо важливо під час конфліктних ситуацій. Соціальна обізнаність – здатність розуміти емоції інших, ключовим компонентом чого є емпатія (у Дж. Закі, вона має три компоненти: ідентифікація емоцій, які переживають інші; розуміння цих емоцій через призму свого досвіду; бажання поліпшити ситуацію через дію – допомога та підтримка). Соціальні навички як вплив на оточення, управління конфліктами, командна робота, здатність надихати інших. Соціальні навички допомагають будувати й підтримувати здорові стосунки в усіх сферах життя.

З огляду на *специфіку менеджерської діяльності* А. Книш виділяє такі компоненти емоційного інтелекту, як сприйняття емоцій, використання емоцій, розуміння емоцій та управління емоціями.

Сприйнятті емоцій. Відображає комплексну здатність особистості до розпізнавання емоцій іншої людини не тільки за вербальними сигналами, а й за мімікою, позою, жестами, гучністю й тоном голосу та іншими невербальними ознаками. Сприйняття і розпізнавання власних емоцій та емоцій інших людей є найбільш базовим аспектом емоційного інтелекту, що робить можливим подальшу роботу, спрямовану на аналіз емоційної інформації. Людина, яка «знаходиться у доброму контакті» з власними емоціями та переживаннями, набагато легше зможе ідентифікуватися з іншою людиною і зрозуміти сутність її емоційного стану. Керівник-лідер, який погано розуміє власні емоції і переживання, а також не здатен до розпізнавання емоційних станів і проблем своїх підлеглих, цілковито втрачає можливість до керування емоційним життям власного колективу.

Використання емоцій. Вказує на здатність людини до використання емоцій з метою стимуляції різних видів інтелектуальної діяльності, таких як вирішення конкретних проблем та й просто розмірковування. Використання емоцій стає в нагоді керівникові в ситуаціях, коли необхідно розв'язати в короткий термін складне багатокомпонентне завдання, що потребує великих витрат часу та уваги до окремих деталей. Понижений емоційний фон сприяє виконанню методичної, акуратної роботи, що потребує до себе особливої уваги. Добрий настрій сприяє прояву креативного мислення та творчої активності. Керівник з добре розвиненим емоційним інтелектом володіє здатністю до

використання змін власного настрою для вирішення різнопланових практичних завдань

Розуміння емоцій. Представляє собою здатність не тільки до розуміння «мови емоцій», а й до оцінки особливостей співвідношення між емоціями, здатність бачити різницю між емоціями (наприклад, різницю між станом захоплення та щастям). Включає в себе здатність до розуміння та вербального опису специфіки зміни емоційних станів. Керівник може добре розпізнавати емоції та особливості їх перегляду на напівсвідомому рівні й взаємодіяти з оточенням, спираючись на несвідоме інтуїтивне відчуття емоційних особливостей тієї чи іншої ситуації, це буде свідчити про недостатність розвиненості його здатності до розуміння емоцій як компоненту емоційного інтелекту. Тільки свідомий аналіз, що починається з вербалізації та детального опису емоційної сторони ситуації, може свідчити про розвинену здібність до розуміння емоцій.

Управління емоціями. Відображає здатність людини до управління власними емоційними станами та емоційними станами інших людей. Управління емоціями здійснюється у контексті актуальних цілей людини, що ґрунтується на глибокому самоусвідомленні та детальному розумінні соціальної ситуації. Через «трансляцію» позитивних станів підлеглим керівник тим самим забезпечує позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі, яка не тільки покращує самопочуття співробітників, а й позитивно впливає на ефективність праці. [с. 6-7].

Тож, враховуючи напрацювання науковців у сфері менеджменту, емоційний інтелект менеджера розглядаємо як здатність розуміти, управляти та використовувати емоції, як свої, так і своїх співробітників, для досягнення успіху в бізнесі та в управлінні персоналом. Керівники з високим рівнем емоційного інтелекту здатні ефективно спілкуватися зі своїм колективом, мотивувати його, керувати конфліктами та вирішувати проблеми.

Ключовими аспектами емоційного інтелекту менеджерів є:

- Самосвідомість: розуміння власних емоцій, мотивів і сильних/слабких сторін. Це дозволяє керівнику керувати своїми реакціями та поведінкою.
- Саморегуляція: здатність керівника контролювати свої емоції і реагувати на стрес або виклики з спокійно та об'єктивно.
- Соціальна компетентність: вміння спілкуватися, розуміти і співчувати іншим, а також будувати позитивні стосунки зі співробітниками та партнерами.
- Емоційна свідомість: розуміння емоційних станів та сигналів інших людей, що дозволяє керівнику ефективно взаємодіяти з ними та реагувати на їх потреби.
- Емпатія: здатність поглянути на ситуацію з погляду іншої людини, розуміти її почуття і перспективу, що є важливим для побудови довіри та співпраці в колективі.

Науковці пропонують розвивати складові емоційного інтелекту таким чином:

- практикувати самосвідомість через відстеження найяскравіших емоцій, отриманих протягом дня, фіксувати їх;
- дізнаватися як вас сприймають близькі, колеги, підлеглі. Запитайте їх про те, як ви реагуєте на складні ситуації, наскільки ви здатні пристосовуватися чи співпереживати, як ви поведетеся в конфліктних ситуаціях тощо;
- використовувати асертивний стиль спілкування (здатність відстоювати свою думку, не порушуючи моральних прав іншої людини);
- розвивати лідерські якості та бути відкритими для спілкування, послуговуватись навичками активного слухання;
- практикувати способи збереження позитивного ставлення за будь-яких обставин; сприймати конструктивну критику, щоб зрозуміти, що впливає на продуктивність професійних взаємин і як змінити ситуацію за потреби;
- хвалити інших, оскільки ця звичка привчає мозок зосереджуватися на позитивних рисах людини, що сприяє емпатії. Похвала також створює основу для обговорень спірних питань, оскільки зменшує захисну реакцію опонента та заохочує до діалогу [Бабяк, 2020; Корман, 2013; Книш, 2016].

Безперечно, належний розвиток емоційного інтелекту менеджера важливий для покращення результативності його роботи та впливу на колектив. У даному контексті, варто звернути увагу й на такі способи розвитку:

- Саморефлексія: проведення часу на аналіз власних емоцій, реакцій та мотивацій. Це може включати ведення щоденника, самостійні рефлексії та регулярне самооцінювання.
- Практика саморегуляції: навчання технікам стрес-менеджменту та самоконтролю, таких як медитація, глибоке дихання, релаксаційні вправи.
- Вивчення емоцій і реакцій: розуміння, які емоції виникають в різних ситуаціях і як вони впливають на прийняття рішень та взаємодію з іншими.
- Спілкування і слухання: активне слухання співробітників, прояв емпатії та знаходження часу для спілкування щодо їх потреб та переживань.
- Навчання соціальним навичкам: вивчення способів побудови позитивних взаємин з колегами, вирішення конфліктів та ефективного комунікації.
- Професійний розвиток: участь у тренінгах та семінарах з емоційного інтелекту, читання літератури з даної теми та залучення до менторства.

Ці методи можуть бути використані керівником окремо або в комбінації для забезпечення більш повного розвитку його емоційного інтелекту.

Розвинений емоційний інтелект дозволить керівникові знаходитися в гармонії з власними намірами та переживаннями; забезпечувати довіру підлеглих і впевненість в успішності власного майбутнього; створювати комфортний психологічний клімат; керувати мотивацією підлеглих та підтримувати у підлеглих високий рівень креативності та готовності до прийняття здорового ризику; підвищувати продуктивність праці за рахунок раціонального управління емоційними станами в колективі.

У підсумку зазначимо, що достатній рівень емоційного інтелекту є важливою характеристикою сучасного менеджера. В умовах сьогодення саме керівник бере на себе відповідальність за ефективність прийняття

управлінських рішень, визначає вектор та шляхи розвитку організації/установи/структури, якою керує; делегує свої обов'язки підлеглим, мотивує, здійснює контроль, попереджає або вирішує міжособистісні конфлікти. Емоційний інтелект допомагає приймати ефективні рішення шляхом відображення та осмислення емоцій, які мають для особистості певний зміст, що є важливою складовою у досягненні максимального успіху в управлінській діяльності.

Література

1. Бабяк О. Проблема емоційного інтелекту в психологічній науці. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. Т. 1. С. 1–16.
2. Бредбері Т. Емоційний інтелект як ключовий фактор успіху. URL: <https://medium.com/@univero/83-1d4b80c36737>
3. Дидяк І. Емоційний інтелект як невід'ємна складова управлінського потенціалу підприємства. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11. Ч. 1. С. 51–53.
4. Корман М. М. Емоційний інтелект персоналу як основа ефективного розвитку організації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. №24. С. 88–94.
5. Книш А. Є. Емоційний інтелект лідера у сфері бізнесу. Київ: Пріоритети. 2015. 40 с.
6. Чернобай Л. І., Широн Ю. О. Емоційний інтелект в системі менеджменту. *Бізнесінформ*. 2019. №5. С. 227–232.
7. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Дніпропетровськ, 2015. 187 с.
8. Goleman D. *Primal Leadership: Learning to Lead With Emotional Intelligence*. Boston : Harvard Business School Press, 2008. 300 p.

Гончаренко Людмила,
Лебедин

АКТУАЛЬНІ ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА ДЛЯ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Автор піднімає питання щодо застосування актуальних світових практик розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників (зокрема, Республіки Польща) з огляду на сучасні реалії та на післявоєнну перспективу освітнього простору України. У статті автор приділяє увагу нормативно-правовому забезпеченню процесу розвитку загальних та професійних компетентностей педагогів, який передбачає набуття ними нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах їх професійної діяльності.

Ключові слова: професійні компетентності, педагогічний працівник, світовий досвід, шляхи безперервного професійного розвитку.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Пунктом 3 статті 5 Закону України «Про освіту» проголошується, що державна політика у сфері освіти нашої держави формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства [7].

Вказана норма актуалізує ґрунтовне осмислення досвіду зарубіжних країн, в тому числі щодо питання розвитку професійних компетентностей педагога. У статті 6 Закону серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності названо інтеграцію у міжнародний освітній та науковий простори, що обумовлює необхідність дослідження перспективних шляхів та ефективних інструментів синхронізації національної освіти з ключовими векторами розвитку освіти у провідних країнах світу [9].

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з прискореним прогресом технологій, зростанням транскордонної міграції, різновекторними демографічними тенденціями, докорінними змінами у структурі ринку праці зменшується потреба у робочій силі для виконання рутинних операцій, які можуть виконуватися машинами. Змінюються пріоритети у вимогах до компетентностей працівників. Майбутнє характеризується зростанням невизначеності. Для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів наказом Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 року № 776 була затверджена Концепція розвитку педагогічної освіти. Саме педагоги нової генерації мають стати ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [4, с. 5].

Так як одним із головних принципів НУШ є умотивований учитель, наша мета як фахівців освіти дорослих – сприяти його професійному та особистісному зростанню.

Названі поняття унормовані законодавчо. Пунктом 10 статті 18 Закону України «Про освіту» законодавець визначив безперервний професійний розвиток як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності.

Пунктом 15 статті 1 Закону України «Про освіту» законодавчо унормоване поняття «компетентність» як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність;

Відповідно до вже згадуваної Концепції розвитку педагогічної освіти, професійна кваліфікація педагогічного працівника – це визнана в установленому порядку та засвідчена відповідним документом стандартизована

сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дають змогу здійснювати професійну педагогічну діяльність [4, с. 1].

Реформування педагогічної освіти передбачає дії за напрямками:

I. Розроблення сучасної моделі педагогічної професії в контексті потреб суспільства, перспектив розвитку національної економіки та глобальних технологічних змін.

II. Трансформація вищої та фахової передвищої освіти за педагогічними спеціальностями.

III. Визначення перспективних шляхів безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників [4, с. 5].

Також у Концепції розвитку педагогічної освіти зазначено, що важливою характеристикою професії педагога є її багатогранність, яка у своїх вищих проявах піднімається до мистецтва. Високий рівень академічних досягнень, продемонстрований здобувачем педагогічного фаху під час навчання у закладі освіти, не гарантує його успішності в професійній діяльності. Освітня кваліфікація педагогічного працівника не є тотожною його професійній кваліфікації [4, с. 3].

Таким чином, проголошення компетентнісного підходу у навчанні як ключового, переорієнтація шкільної освіти на нову модель вимагає нових підходів до професійного розвитку вчителів. А значить, професійні компетентності, набуті у результаті здобуття вищої освіти, потребують свого удосконалення та розвитку впродовж усього періоду педагогічної діяльності [6, с. 166].

За нових умов «погляд на використання зарубіжного досвіду також отримав нове бачення: відбулася трансформація від лінійного розгляду питання досвід однієї країни (декількох країн) – для упровадження в іншій» у напрямі багатовимірної моделі порівняння країн, регіонів, виокремлення ключових тенденцій, метою якої є віднайдення інновацій/позитивів для ефективного розвитку/інтеграції у спільний освітній простір» [9, с. 11].

До того ж, у передових країнах Європи досвід багаторівневої фахової педагогічної підготовки є досить значним [5].

Згадаємо, що саме поняття «компетентнісна освіта» виникло в США у процесі вивчення досвіду роботи видатних учителів та стало результатом численних спроб його проаналізувати, розробивши певну теоретичну, концептуальну основу. Дослідник цієї проблеми Дж. Равен з цього приводу писав: «Незвичайною в цьому підході була спрямованість турботи та зусиль викладача. На відміну від більшості своїх колег вчителька, яка працювала з класом, не переймалася занадто виконанням програми (і за змістом, і за термінами). Замість цього її увага була зосередженою на компетентностях, що їх учні могли набуті, виконуючи ту чи іншу роботу. Ці компетентності містили стандартні шкільні навички: читання, письмо, орфографію та лічбу. Проте, вони передбачали також пошук інформації, необхідної для досягнення мети (таку інформацію частіше треба було шукати в процесі безпосереднього спостереження чи спілкування з людьми, а не читаючи книжки), винахідливість, уміння переконувати, керувати (лідерство) тощо». А звичний

для нас термін «компетентність» вперше з'явився в статті Крейга Ландберга, яка вийшла в 1970 році під назвою «Планування Програми розвитку адміністраторів», та був ще раз використаний у 1973 році доктором філософії Девідом Мак-Клеландом в семінарській роботі «Тестування задля виявлення компетентності, а не розумових здібностей». З тих пір названий термін і став популярним [3, с. 10-11].

Одним із механізмів підтримки вчителя в Україні є професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. Це документ, що чітко пояснює, яким має бути вчитель, якими загальними та професійними компетентностями він має володіти, а також якими є етапи формування цих компетентностей [8].

Звернемось до переліку та характеристики компетентностей, які відповідають освітнім традиціям і сучасному соціокультурному контексту польського суспільства. Особливо актуальними серед них науковцями були названі вдосконалення професійної компетентності вчителів у сфері поширення культури та підготовки особистості до участі в реалізації вимог суспільства. Фундаментом нового мислення в сучасній Польщі стало поєднання ерудиції та індивідуальності педагога.

Важливим для виконання завдання нашого дослідження є тлумачення поняття компетентності в польському законодавстві. На думку польських дослідників, компетентність означає «перевірену здатність до використання особистісних, соціальних чи методологічних знань, умінь та нахилів, продемонстрованих у процесі роботи чи навчання, у професійній та особистій кар'єрі».

У контексті нової культури й освіти Республіки Польща найбільшого значення набуває розвиток таких особистісних характеристик фахівців, як мотивація, когнітивна зацікавленість, чесність, критичність, креативність, самооцінювання, ентузіазм, відповідальність, здатність до ініціативи, наполегливість, надійність [2, с. 117].

У польському науковому просторі дослідники також зазначають важливість розвитку метакогнітивної компетентності вчителів та навичок комунікації й посередництва, інформаційної компетентності, яка охоплює здатність обробляти інформацію та використовувати її критично, розпізнавати елементи віртуальної реальності в процесі опису змішаної реальності; наукової компетентності, що являє собою уміння та готовність використовувати наявні знання та методологію для пояснення світу,

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує той факт, що «характерною особливістю підвищення кваліфікації польських вчителів є розвиток мовної компетентності у сфері знання сучасної іноземної (англійської) мови на рівні B2, відповідно до Європейської системи мовного навчання. Проходження вчителями мовних курсів («Кожен вчитель знає іноземну мову – англійську» (60 год.), «Кожен вчитель знає іноземні мови – іспанську» (60 год.), «Кожен

вчитель знає іноземні мови – німецьку» (60 год.) збільшує можливості вчителів щодо участі в міжнародних проєктах, міжнародному обміні фахівцями між освітніми закладами та відповідає вимогам, які висуває перед ними польське суспільство» [2, с. 118].

На думку автора, подібний досвід може бути корисним для застосування у практиці професійного розвитку вчителів України. Маємо надію, що багатоманітність видів суб'єктів підвищення кваліфікації відповідно до чинного освітнього законодавства України та можливість вільного їх вибору для педагога нададуть додаткові можливості для цього.

Спільною рисою для України й Республіки Польща є те, що інформація щодо програм підвищення кваліфікації вчителів, змісту, термінів проведення, вартості навчання є прозорою та публічною завдяки активному використанню мережі Інтернет.

Отже, у підвищенні кваліфікації вчителів у післядипломній освіті в обох країнах відбувається трансформація змісту навчання вчителів на засадах компетентнісного підходу та впроваджуються компетентнісні моделі освітнього процесу, відповідно до яких на перше місце виступає результат навчання, що виражається в набутих/розвинутих під час навчання компетентностях [2, с. 119].

Висновки. Відновлення України, за результатами аналізу матеріалів Всесвітнього економічного форуму, який відбувся 16–20 січня 2023 року, має враховувати неодмінну модернізацію економіки задля сталого та стійкого розвитку [1].

Щоб досягти поставленої мети, нашій державі необхідно враховувати світові тенденції розвитку сучасного суспільства, однією з найважливіших із яких є «динамізм у всіх сферах діяльності, переважання соціокультурних змін над наступністю і постійністю, зменшення можливості застосування накопиченого раніше суспільного досвіду і збільшення розриву між темпами розвитку освіти і потребами суспільства. Школа має відповідати потребам динамічного світу, готувати життєво компетентних та конкурентоспроможних громадян до життя у сучасному суспільстві. Проголошення компетентнісного підходу у навчанні як ключового, переорієнтація шкільної освіти на нову модель вимагає нових підходів до професійного розвитку вчителів» [6, с. 166].

З метою забезпечення відповідності української системи освіти таким вимогам реалій сьогодення виправданим, на думку автора, є звернення до аналізу світового досвіду як з точки зору шляхів формування та розвитку професійних компетентностей педагогів, так і з точки зору переліку цих компетентностей.

Література

1. Всесвітній економічний форум: торговельний та інвестиційний виміри. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-02/davos_2023_pdf.pdf (дата звернення 19.05.2024).

2. Євтушенко Н.В., Компетентнісний підхід у підвищенні кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України та Республіки Польща. *Теорія і методика професійної освіти. Випуск 29. Т. 1.*

2020. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.23> URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/29/part_1/25.pdf (дата звернення 17.05.2024).

3. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика: монографія / [Н.М. Авшенюк, Т.М. Десятов, Л.М. Дяченко, Н.О. Постригач, Л. П. Пуховська, О.В. Сулима]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 280 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/7686/1/05_2640_ALL-monograf.pdf (дата звернення 13.05.2024).

4. Концепція розвитку педагогічної освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення 14.05.2024).

5. Лебедик Л. В. Інтеграція систем професійної підготовки педагогічних працівників у Європі й в Україні. *Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. Київ, 28 жовтня 2016 р. / за заг.ред. В. В. Олійника. – К.: УМО НАПН України, 2016. – 601 с. С. 561–568.* URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_derg_slug/material_diyaln/%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%87_28.10.16_23.01.17.pdf (дата звернення 13.05.2024).

6. Мотуз Т. В. Розвиток професійних компетентностей вчителя в умовах реформування системи загальної середньої освіти. *Вісник післядипломної освіти. Випуск 12(41). «Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»).* DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-166-179](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-166-179) (дата звернення 16.05.2024).

7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 13.05.2024).

8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення 13.05.2024).

9. Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї: монографія / О.І. Локшина, О.З.Глушко, А.П. Джурило, С.М. Кравченко, Н.В. Нікольська, М.М. Тименко, О.М. Шпарик; за заг. ред. О.І. Локшиної. [Електронне видання]. – Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. – 350 с. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-17-5-2021-350> URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/21-13.pdf> (дата звернення 13.05.2024).

РОЗВИТОК ПОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ СІЛЬСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Сільська школа – це природній Інститут культурних традицій, надбань українського народу, місце, де створюється особливе середовище для розвитку національного патріотичного духу, національної свідомості та приналежності до великого українського народу. Вона, як ніякий освітній заклад, пов'язана з життям. Напрочуд дивно бачити, що у такого культурного центру, як сільська школа, встановлено відлік для повної ліквідації. Для вчителів сільської місцевості, перш за все, є виклик – забезпечити, порівняно з освітянами інших навчальних закладів нашої незалежної держави, більш потужну кваліфікацію. Ми дослідили особливості розвитку професійної компетентності вчителя сільської загальноосвітньої школи.

Ключові слова: професійна компетентність, сільська школа, розвиток, вчитель.

Розвиток професійної компетентності – це процес, унаслідок якого відбувається перехід від одного якісного стану до іншого, або ж загальна здатність фахівця мобілізувати свої знання й уміння, щоб знайти спосіб дії в конкретній ситуації. Компетентність учителя сільської школи, перш за все, пов'язана з його умінням обирати форми навчальної діяльності.

Дослідження науковців щодо формування професійної компетентності вчителя, майже не виокремлюють особливостей і пов'язаних з ними завдань стосовно вчителів, що працюють в умовах сільської місцевості. Разом з тим, на підставі висновків деяких дослідників (В. Мелешко, З. Онишків, І. Осадчий, О. Пінський та ін.), також нашого власного досвіду, можна визнати, що педагогічна діяльність учителя сільської школи за своїм змістом, формами організації навчання відрізняється від діяльності вчителя міського навчального закладу [5, 7, 8, 11]. Це обумовлює потребу в постійному розвитку їхньої професійної компетентності, спрямованої на врахування особливостей навчально-виховного процесу як у цілому в школі, так і в класі.

Результати досліджень В. Мелешко, Ю. Мельник, І. Осадчого, О. Савченко, уможливили виокремлення особливостей навчально-виховного процесу в школі сільської місцевості [4, 6, 9]. Так, оскільки кількість учнів у класі може становити менше 5 осіб, здебільшого вони навчаються за індивідуальними планами, динамічним розкладом уроків; у сільській школі переважають індивідуальні й колективні форми роботи в різновіковому дитячому колективі; учнів об'єднують для проведення уроків у групи, що сформовані за різним рівнем навчальних здібностей та розвитку; спілкування між учнями, вчителем й учнями в сільських школах характеризується відсутністю особливого емоційного середовища, інтелектуальної змагальності, властивої повнокомплектним класам міських шкіл, або шкіл селищ чи опорних навчальних закладів сільської місцевості, яких небагато, порівняно з школами

невеличких сіл; відрізняється камерністю, тобто обмеженістю числа тих, хто спілкується; учням такої школи властива перенасиченість спілкування з учителем, спостерігаються явища гіперопіки, можуть виникати особливі психоемоційні стани, а також фізичні перевантаження; спостерігається гальмування активності та розвитку комунікативних здібностей дитини; у малочисельних класах ще з початкової школи необхідно формувати самостійність учнів у виконанні різноманітних індивідуальних завдань, самостійних робіт на уроках та у процесі виконання домашніх завдань.

Крім того, слід врахувати, що вчитель сільської школи, незалежно від отриманої у вищому навчальному закладі спеціальності, має педагогічне навантаження з різних навчальних дисциплін. За даними наукових джерел, у школах сільської місцевості Харківської області викладають більше 3-х предметів – 72% учителів. Щоденна підготовка до декількох уроків з різних навчальних предметів створює труднощі для такого вчителя у виборі типу уроків, форм навчання, побудові уроків; вимагає постійної роботи з навчальними програмами, підручниками, іншими матеріалами [**1Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Не можна не відзначити, що в організації навчального процесу в малочисельному класі сільської школи вчителю слід використовувати *диференційований підхід*, який А. Підласий розуміє як спосіб оптимізації, що передбачає оптимальне поєднання колективних, групових і індивідуальних форм навчання [10].

Разом з тим, В. Єремеева зазначає, що у професійно-педагогічній підготовці вчителя недостатньо враховується проблема індивідуалізації навчання учнів, що зумовлює необхідність розробки нових технологій навчального процесу з використанням концепцій, спрямованих на творчий розвиток особистості, яка спроможна в майбутньому створити індивідуалізовані технології [3].

Підсумовуючи, зазначимо, що для підготовки вчителів до педагогічної діяльності в умовах школи сільської місцевості, слід врахувати особливості її навчально-виховного процесу: необхідність належного теоретичного рівня володіння вчителем психолого-педагогічними знаннями, основами дидактики, практичними вміннями щодо побудови уроку на основі дифенційованого й індивідуалізованого підходів.

Враховуючи, що навчально-виховний процес і діяльність учителя в сільській школі, зокрема, в малочисельному класі, суттєво відрізняються від навчально-виховного процесу в повнокомплектних школах міст, вчителю у процесі його практичної діяльності необхідно набути відповідних компетенцій та компетентностей. Учені (О. Біда, В. Мелешко, О. Пінський, О. Савченко) досліджували організацію навчання різних предметів у загальноосвітній школі, ці дослідження торкалися як повнокомплектних, так і шкіл сільської місцевості. Дослідженнями виявлено, що для досягнення якісних результатів у навчанні учнів сільських шкіл учитель має досконало володіти методикою організації не тільки колективної, групової, а й індивідуальної роботи на уроках та в позаурочний час; моделювати і конструювати свою педагогічну діяльність з

урахуванням вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей учнів. Важливе місце посідають прийоми активізації розумової, інтелектуальної діяльності, що пов'язано з використанням вправ на розвиток пам'яті, уваги, зв'язного мовлення учнів. Необхідно враховувати також різний рівень психофізичного розвитку учнів, недостатню підготовленість дітей сільської місцевості до навчання в школі [2, 5, 11, 12, 13].

Висновки: Розвиток професійної компетентності вчителів передбачає оволодіння способами організації навчально-виховного процесу в сільських школах за рахунок набуття спеціальних знань й практичних умінь щодо особливостей умов для навчання в школах сільської місцевості, тому має розглядатися як діяльність, що спрямована на зміни в мотивах, цілях, знаннях, уміннях і компетенціях учителів.

Одним із основних недоліків існуючої системи освіти в сільській місцевості є суперечність між потребою забезпечити широкий спектр якісних освітніх послуг і відсутністю умов для цього в кожній сільській школі.

Сільська школа може стати дієвим засобом розвитку особистості навіть на сучасному етапі, якщо перевести навчальний процес на більш високий організаційний та технологічний рівні.

Професійна компетентність вчителя сільської школи характеризується сукупністю взаємопов'язаних професійних, комунікативних, особистісних рис, що набуваються за умов спеціальної підготовки, підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, сприяють зростанню педагогічної майстерності, підвищенню ефективності педагогічної діяльності й дозволяють досягати якісних результатів у процесі навчання, виховання, розвитку, психологічної підготовки та самовдосконалення школярів.

Література

1. Армейська Л.В. Розвиток професійної компетентності вчителів малокомплектних шкіл у післядипломній освіті. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» /. Армейська Л.В. – Х., 2013. – 42 с.
2. Біда О. А. Сільська малокомплектна та малонаповнена школа: соціальний статус, проблеми роботи та існування / О. Біда, Л. Прокопенко // Гірська школа українських Карпат. – Івано-Франківськ, 2007. – № 2–3. – С. 106–110.
3. Єремєєва В. М. Педагогічна технологія підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. М. Єремєєва. – К., 2002. – 22 с.
4. Мелешко В. В. Організація індивідуального навчання в сільських загальноосвітніх навчальних закладах / В. В. Мелешко // Зміст і технології шкільної освіти: Матер. звітн. наук. конференції Інституту педагогіки АПН України 6 березня 2001 року. – К.: Пед. думка, 2001. – С. 30.
5. Мелешко В. В. Проблеми сільської малокомплектної школи / В. В. Мелешко // Почат. школа. – 1999. – № 2. – С. 1–2.
6. Мельник Ю. І. Самостійна робота в системі сільських шкіл / Ю. Мельник //

Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 51–56.

7. Онишків З. В. Індивідуалізація навчального процесу в умовах сільської початкової школи / З. В. Онишків // Спільний шлях: зб. наук. праць. – Ужгород : Поліпринт, 2006. – С. 55–61.

8. Осадчий І. Г. Освітні технології для сучасної сільської школи / І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 2. – С. 22–36.

9. Осадчий І. Г. Районна різнопрофільна школа / І. Осадчий // Світло. – 2000. – Ч.1. – С. 20–21.

10. Підласий А. І. Оптимізація навчально-виховного процесу: педагогічні інновації / А. Підласий // Освіта і управління. – 2001. – № 4. – С. 59–68.

11. Пінський О. О. Самостійна робота учнів у процесі вивчення дисциплін природничого циклу в малокомплектних школах Слобожанщини (60-90 рр. ХХ ст.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / О. О. Пінський; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 245 с.

12. Савченко О. Я. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі: посібник для вчителя / О. Я. Савченко, Г. Ф. Суворова. – 2-ге вид. – К.: Рад. школа, 1988. – 232 с. – (Б-ка вчителя початкових класів).

13. Савченко О. Я. Моделювання розвитку сільської школи: досвід Всеукраїнського фестивалю-конкурсу / О. Я. Савченко // Моделі розвитку сучасної української школи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 11-13 жовтня 2006 р., Черкаси-Сахнівка. – К.: СПД Богдановна А. М., 2007. – С. 109–115.

Добровольська Наталія,
Суми

ВПЛИВ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито вплив здоров'язбережувальних технологій на формування професійної компетентності викладача закладу фахової передвищої освіти, проаналізовано сутність понять «здоров'язбережувальна технологія», «професійна компетентність», охарактеризовані форми та методи процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Ключові слова: *здоров'я, здоров'язбережувальна технологія, професійна компетентність, заклад фахової передвищої освіти, викладач.*

Постановка проблеми. Виховання культури здоров'я особистості – нагальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики, адже здоров'я – основа благополуччя та розквіту нації, джерело щасливого повноцінного життя. Тільки здорова людина спроможна творчо мислити, самореалізовуватися, досягати успіхів, рухатися поступально, сприяти розвитку нашого суспільства, організації застосування здоров'язбережувальних

технологій у професійної діяльності викладача закладу фахової передвищої освіти.

В умовах сучасного суспільства, якому притаманне техногенне навантаження на природу, глобальне погіршення стану довкілля, загострення суперечностей між результатами діяльності людини й законами природи, проблема збереження та зміцнення здоров'я підростаючих поколінь особливо актуальна. У Конституції України, законах України «Про освіту»[2], «Про фахову передвищу освіту»[3], Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, окреслено основні завдання поліпшення та зміцнення стану здоров'я людей, запровадження правових, економічних, управлінських механізмів, забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я; шляхи реалізації міжгалузевих стратегій, спрямованих на формування здорового способу життя.

Аналіз останніх публікацій. Застосування здоров'язберігаючих технологій можна знайти в працях Т. Бойченко, О. Ващенко, С. Свириденко, Л. Коваль та інших педагогів-новаторів. Дослідження проблеми здоров'язбережувальної компетентності можливе завдяки публікаціям авторів Л. Кравченко, С. Рябченко, Л. Омельченко та інших.

Мета статті — проаналізувати вплив здоров'язбережувальних технологій на формування професійної компетентності викладача закладу фахової передвищої освіти.

Виклад основного змісту. Застосування здоров'язбережувальних технологій вимагає від викладача закладу фахової передвищої освіти високого рівня теоретичної та практичної підготовки, формування ціннісних настанов до збереження власного здоров'я та здоров'я студентів, а також збагачення досвіду творчої здоров'язбережувальної педагогічної діяльності.

Актуальність проблеми спонукає до налагодження чіткої системи методичної роботи з підготовки викладача до застосування здоров'язбережувальних технологій, адже перед педагогічним колективом закладу постає завдання не просто навчити молодь основ здоров'язбережувальної поведінки, а що важливіше, сприяти використанню одержаних знань у повсякденному житті, тобто виховувати в студентів потребу бути здоровим. Аналіз стану впровадження здоров'язбережувальних технологій у сучасному закладі освіти вказує на те, що потреба в здоров'язбережувальній спрямованості педагогічної діяльності спричинена об'єктивними обставинами, а саме:

- появою різних типів закладів фахової передвищої освіти та модернізацією навчально-виховного процесу, що супроводжується ускладненням програм, збільшенням навчального навантаження студентів і підвищенням вимог до їх знань;

- оновленням стратегічної мети фахової передвищої освіти і соціального замовлення держави, що вимагає виховання гармонійно розвиненої особистості з добре сформованими гігієнічними навичками і засадами здорового способу життя;

- визначенням людиноцентристського принципу пріоритетним серед принципів фахової передвищої освіти;
- загрозливою тенденцією погіршення здоров'я дітей в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства.

Водночас завдання педагогічного колективу з підготовки студента до самостійного життя передбачають формування в нього культури здоров'я, виховання потреби вести здоровий спосіб життя, забезпечення необхідними знаннями, закріплення відповідних навичок [27].

Діяльність викладача фахової передвищої освіти зі збереження і зміцнення здоров'я студентів лише тоді може вважатися повноцінною й ефективною, коли повною мірою, професійно і в єдиній системі реалізуються здоров'язбережувальні і здоров'яформувальні технології та впроваджуються здоров'язбережувальні технології, в саме:

1. Медико-гігієнічні технології, що спрямовані на дотримання оптимальних гігієнічних умов навчання і виховання студентів.

2. Екологічні здоров'язбережувальні технології. Вони спрямовані на формування у студентів навичок бережливого ставлення до природи, встановлення гармонійних взаємин з навколишнім природним середовищем, залучення студентів до дослідницької діяльності у сфері екології та ін., що сприяє зміцненню їхнього духовно-етичного здоров'я.

3. Лікарсько-оздоровчі технології. Їхній принцип полягає у впровадженні ідей лікувальної педагогіки та лікувальної фізкультури, вплив яких забезпечує відновлення фізичного здоров'я студентів.

4. Фізкультурно-оздоровчі технології. Вони орієнтовані на фізичний розвиток студентів шляхом загартування, тренування сили, витривалості, швидкості, гнучкості й інших фізичних якостей тощо.

5. Соціально-адаптивні та особистісно-розвивальні технології. Ці технології спрямовані на формування та зміцнення здоров'я студентів, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості.

6. Технології забезпечення безпеки життєдіяльності. Вони спрямовані на впровадження в освітній процес рекомендацій фахівців з охорони праці, будівельників, представників комунальних, інженерно-технічних служб, цивільної оборони, пожежної інспекції тощо [21].

7. Здоров'язбережувальні педагогічні технології, до яких варто віднести:

- організаційно-педагогічні технології;
- психолого-педагогічні технології;
- навчально-виховні технології.

Результативність цих технологій залежатиме від ступеня усвідомлення всіма викладачами закладу освіти своєї відповідальності за збереження здоров'я студентів і одержання ними необхідної професійної підготовки для діяльності в цьому напрямі [6].

Впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітнє середовище закладу освіти має ґрунтуватися на відповідних принципах:

1. Принцип не завдання шкоди.

2. Принцип пріоритету дієвої турботи про здоров'я студентів і викладачів (тобто що усе відбувається в освітній установі – від розробки планів до перевірки їх виконання, включаючи проведення уроків, організацію позаурочної діяльності студентів, підготовку педагогічних кадрів, роботу з батьками та ін. оцінюється з позиції впливу на психофізіологічний стан і здоров'я студентів і вчителів).

3. Принцип триєдиного уявлення про здоров'я (єдність фізичного, психічного і духовно-морального здоров'я).

4. Принцип безперервності й наступності (здоров'язбережувальна робота проводиться в закладі освіти щодня і на кожному уроці з обов'язковим обліком того, що вже було зроблене раніше у рамках організаційних заходів і безпосередньо в навчально-виховній роботі).

5. Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії з студентами (питання здоров'я включені в зміст навчальних програм, забезпечений здоров'язбережувальний характер (результат) проведення процесу навчання). Викладачі забезпечують здоров'язбережувальні умови освітнього процесу і сам студент допомагає їм у вирішенні цього завдання.

6. Принцип відповідності свідомості й організації навчання віковим особливостям студентів. Відповідність об'єму навчального навантаження і рівня складності матеріалу, що вивчається, індивідуальним можливостям студентів. У закладі фахової передвищої освіти впроваджується комплексний міждисциплінарний підхід як основа ефективної роботи з охорони здоров'я дитини. Між викладачами, психологом, медичними працівниками узгоджена взаємодія. Пріоритет позитивних дій (підкріплень) над негативними (заборонами). Пріоритет активних методів навчання [12].

Дбаючи про цілісність освітнього процесу, педагогічному колективу слід підтримувати взаємозв'язки із закладами освіти, а також активно залучати молодь до формування здорового способу життя. Орієнтування студента на здоровий спосіб життя як педагогічну стратегію можна включати в педагогічне забезпечення освітнього процесу навчального закладу, який повинен бути пронизаний ідеями формування в студента норм і правил здорового способу поведінки.

Інформування студентів про здоровий спосіб життя здійснюється за допомогою методів кооперативного (спільного) навчання, спрямованого на перехід від пасивної форми сприйняття інформації до активної і забезпечуються суб'єктивним характером взаємодії викладача та студента: лекцій, лекцій-бесід, диспути, зустрічі, валеологічні конференції і олімпіади. Використання цих методів дозволяє залучити базові характеристики особистості студента: здатність до пізнання і самопізнання, ціннісні відносини. Крім того, вони сприяють переоцінці студентами значення власної життєдіяльності, здійснення потреби в досягненні, визнанні, реалізації своїх різноманітних здібностей, у тому числі щодо зміни способу життя.

Таким чином, впровадження здоров'язбережувальних технологій в закладах освіти є міждисциплінарним, багатоаспектним і довготривалим процесом, що вимагає спеціальної підготовки педагогічного колективу до її

здійснення. Упровадження здоров'язбережувальних технологій через реалізацію сукупності педагогічних умов, методів, прийомів і засобів інформаційно-пізнавального, емоційно-ціннісного та креативно-діяльнісного характеру в освітньому процесі закладу освіти сприятиме вирішенню проблеми здоров'язбереження сучасного студента.

Висновки. Отже, застосування здоров'язбережувальних технологій у діяльності викладача фахової передвищої освіти забезпечує ефективне формування у викладачів та студентів позитивної мотивації до здорового способу життя. Серед форм та методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, розвиток здібностей дитини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості. На вищий рівень ставиться формування ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності.

Література

1. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. №8. С. 1-6.
2. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
4. Коваль Л. Здоров'язберігаюча організація навчально-виховного процесу як пріоритет нового педагогічного мислення URL: [Http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Shps/2007_22-23/Koval_2007.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Shps/2007_22-23/Koval_2007.pdf).
5. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя. Х.: Видавнича група «Основа», 2006. 128 с.
6. Таранова О., Челах Г. Здоров'язбережувальний педагогічний процес. *Завуч*. 2008. № 19-20.
7. Шинкар І. Інновації у здоров'язбережувальних технологіях. Палітра викладача, 2018. №1. С. 11-17.
8. Шостак І. О. Формування культури здоров'я студентів медичних коледжів у позааудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уманський держ.пед.ут. ім.Павла Тичини. Умань, 2017.

Золотарьова Тетяна,
Суми

МЕТОДИЧНИЙ САМОРОЗВИТОК ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті описано процес виготовлення наочних посібників з дисципліни «Анатомія, фізіологія та патологія дітей і підлітків», запропоновано приклад наукової дидактичної казки-жарту динамічного типу з теми «Опорно-руховий апарат», короткого змісту казки з теми «Дихальна система» та кількох

наукових дидактичних загадок з теми «Травна система». Розробка і впровадження нестандартного дидактичного забезпечення сприяє методичному саморозвитку викладача закладу вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: анатомія, фізіологія, наочні посібники, наукова дидактична казка, наукова дидактична загадка, здобувачі вищої освіти, викладачі закладів вищої педагогічної освіти.

У сучасному світі швидко змінюються зміст освіти і методики викладання навчальних дисциплін у відповідності до запитів суспільства і його потреб у нових спеціалістах. Сьогодні важко здивувати здобувачів освіти чимось новим. Викладачу закладу вищої педагогічної освіти необхідно систематично вдосконалюватись у науковому, методичному та творчому напрямку, щоб зацікавити студентів та магістрантів базовою інформацією, без якої не може існувати психолого-педагогічна майстерність. На нашу думку, розробка і впровадження нестандартного дидактичного забезпечення є одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми.

Висвітливо процес і результат виготовлення анатомічної наочності з тканин, ниток, паперу, картону, пластику; наведемо приклади наукових дидактичних авторських загадок та казок для майбутніх педагогів.

З метою покращення дидактичного забезпечення викладання дисципліни «Анатомія, фізіологія та патологія дітей і підлітків» ми перемальовували на ватман з анатомічних атласів та навчальних посібників кольорові зображення органів та їх частин з кожної теми, а посібник «Провідні шляхи головного та спинного мозку людини» для вивчення теми «Нервова система» створили з кількох зображень у книгах з анатомії та невропатології за допомогою попередньо намальованих та вирізаних шаблонів.

Наочний посібник «Клітина» ми виготовили для викладання теми «Цитологія». Для створення простору клітини ми використали міцну тканину тілесного кольору, на яку в анатомічному розміщенні нашили мембранні та немембранні органели. Клітинну оболонку зробили з червоної тканини, а глікокалікс – із червоних трубочок для коктейлю. Трубочки ми розрізали на довші коротші шматочки. У довших шматочках прорізали наскрізні отвори та вставили в них по кілька коротших шматочків, утворилось ніби розгалужене дерево. Таких «дерев» ми зробили кілька штук та пришили їх на коротшій стороні клітини до краю червоної клітинної оболонки. Можна було б прикріпити їх і по всьому краю клітини як це є насправді, але тоді вони робитимуть контур посібника розпливчастим, що відволікатиме увагу слухачів.

Клітинне ядро ми виготовили з рожевої пластикової миски, у якій обрізали зовнішній загнутий край та прорізали кілька круглих отворів, що імітують ядерні пори. Хроматин ми зв'язали гачком з синіх ниток, а в середину вставили тонку проволочку, щоб надати йому потрібної форми, та прикріпили до ядра разом з ядерцем, яке зробили з пластикової кульки, обтягнувши її тканиною.

Зовнішню гладеньку мембрану мітохондрій ми виготовили у техніці «пап'є-маше», для чого зліпили з пластиліну гантелеподібний об'єкт довжиною 12 см і товщиною в найтовщому місці 7 см, у найтоншому – 4 см розміру,

обклеїли його папером, після повного висихання розрізали навпіл уздовж виробу, щоб утворилось дві половинки, кожну з яких обклеїли папером зсередини, а потім пофарбували з обох боків у червоний колір та покрили лаком по дереву. Таких половинок ми зробили чотири штуки. Внутрішню складчасту мембрану ми виготовили з блакитної тканини, яку склали широкою гармошкою (3 см), нанизали знизу на нитку, змастили клеєм та вклали в середину зовнішньої мембрани мітохондрії по всій її довжині.

Комплекс Гольджі в розрізі ми пошили з зеленої тканини, в краї «зрізу» вставили проволоку, щоб було видно його вміст (жири й вуглеводи), зображений гудзиками. Пухирці комплексу Гольджі виготовили з зелених кришечок від пластикових пляшок, вуглеводне «посвідчення» на пухирцях – із червоних трубочок для коктейлю таким же чином, як і глікокалікс, а вміст пухирців – із гудзиків.

Пероксисоми зробили з жовтих кришечок від пластикових пляшок, лізосоми – з великих жовтих намистин, рибосоми – з дрібного блискучого оранжевого бісеру, який нашили як на простір клітини, так і на ендоплазматичну сітку, виготовлену з тканини з дрібними дірочками.

Клітинний центр ми виготовили з жовтих та оранжевих трубочок для коктейлю. Ми з'єднали по три трубочки проволокою, а потім з дев'яти таких триплетів утворили циліндр – центріоль. Дві центріолі ми розмістили під прямим кутом одна до одної, а навколо них у вигляді променів прикріпили мікротрубочки веретена поділу, які зробили з білих трубочок для коктейлю.

Наочний посібник «Серце» ми виготовили для викладання теми «Серцево-судинна система». Ми зіпили з пластиліну серце та присерцеві відділи великих судин, обклеїли їх папером у техніці «пап'є-маше», акуратно розрізали гострим ножом, видалили пластилін з обох половинок, змастили клеєм краї зрізу («товщину») та прилегли 2 см з обох боків з зовнішнього, випуклого боку, склеїли обидві половинки за допомогою смужки м'якої тканини, щоб підсилити міцність з'єднання, тому що 2-3 шари паперу не витримують ваги окремих половинок виробу, розірвуться, половинки розпадутся, посібник зіпсується, а більша кількість шарів буде дуже виділятися у вигляді поясу навколо серця, через що буде неправильно передана його анатомічна будова. Потім розфарбували серце коричневим, артерії червоним, вени синім кольором, для чого гуаш змішали з клеєм ПВА, щоб вона не обсипалась у процесі використання посібника. Такі вироби можна покривати матовим лаком для дерев'яних поверхонь, щоб не відблискували та були міцнішими.

Наочний посібник «Загальний план будови травної системи» за типом барельєфу ми створили з тканин та ниток для викладання теми «Травна система». На міцну тканинну основу нашили спочатку однотонну білу тканину, а вже на неї – окремо пошиті органи травної системи.

З рожевої дрібнопухирчастої кухонної губки ми вирізали манікюрними ножицями об'ємне зображення (скульптуру) ротової порожнини.

Стравохід та тонкий кишечник виготовили з непрозорих дитячих колгот тілесного кольору. «Ніжку» колгот відрізали від верхньої частини та стопи,

розрізали уздовж на дві частини, які зшили між собою спочатку з короткої сторони, щоб утворилась довга смужка, а потім – уздовж довгої сторони, щоб утворилась трубка. З короткої трубки пошили стравохід, який з'єднали з ротовою порожниною та шлунком. Трубку для створення тонкого кишечника ми зробили такої довжини, щоб показати дванадцятипалу кишку, загнуту підковою навколо голівки підшлункової залози (щоб кишка залишалась у зігнутому положенні, всередину вставили проволоку), порожню кишку (поперечні петлі тонкого кишечника) та клубову кишку (поздовжні петлі тонкого кишечника).

Товстий кишечник виготовили з непрозорих дитячих коричневих колгот. Для чого уздовж ніжки колгот, відокремленої від їх верхньої та нижньої частини, нашили три тонкі смужки, щоб імітувати сальникову, брижову та вільну стрічки поздовжнього шару м'язів, які збирають товсту кишку в складки, утворюючи гаустри. Жирові сережки на поверхні товстої кишки зв'язали гачком із жовтих ниток у вигляді краплинок. Сигмоподібну та пряму кишку зробили з поздовжньої половинки ніжки коричневих колгот, апендикс – з товстого коричневого шнура.

Для виготовлення шлунку ми використовували рожеву тканину, а для печінки – темно-коричневу, для жовчного міхура – темно-зелену, але перед цим зробили з паперу викрійки, за якими вирізали з тканини деталі цих органів. До воріт печінки пришили печінкову артерію (з відрізка червоної трубочки для коктейлю, щоб показати, що артерія не спадається, тримає круглу форму), чотири печінкові вени (з блакитної тканини, щоб показати, що вена спадається), ворітну вену (з фіолетової тканини), нерв (з білого шнура), жовчні протоки (з ланцюжка, сплетеного гачком із зелених ниток).

Підшлункову залозу ми зв'язали гачком з жовтих ниток візерунком «віяло», щоб імітувати її часточки. У хвіст органу вставили проволоку, щоб надати йому потрібної форми. Протоки підшлункової залози зв'язали гачком з жовтих ниток і приєднали до дванадцятипалої кишки у місцях великого та малого сосочків.

Стравохід, шлунок, кишечник, печінку, жовчний міхур, підшлункову залозу ми наповнили м'яким матеріалом, як м'які іграшки, і зашили отвори.

Очеревину ми виготовили з ніжок щільних капронових колготок тілесного кольору, для чого розрізали їх уздовж і зшили так, щоб утворилось широке полотно. Нижню частину полотна очеревини закріпили на основі, до країв нижньої та верхньої частин пришили липучки, щоб можна було відкривати простір очеревини та розглядати її вміст. На полотно очеревини ми нашили одну поперечну петлю тонкої кишки, артерії (товсті та тонкі червоні шнурки), вени (товсті та тонкі сині шнурки), нерви (товсті та тонкі білі шнурки) та лімфатичні судини (з жовто-зелених ниток сплели гачком ланцюжки, по ходу яких вив'язували пишні стовпчики, імітуючи лімфатичні вузли).

Потім всі органи в анатомічному розміщенні пришили до основи. Деякі органи або їх частини приєднані до основи липучками, наприклад, печінка, жовчний міхур, голівка підшлункової залози, передня частина очеревини, щоб

їх можна було розглядати з усіх боків, адже дуже важливо, щоб студенти зрозуміли, як поєднуються органи між собою.

Навпроти кожного органу ми вишили чорною ниткою тонку лінію, на кінці якої пришили білу липучку (її на білій основі непомітно, тому вона не відволікає увагу), щоб можна було приєднувати назви органів, написані на картоні, до якого зі зворотного боку пришита інша частина липучки.

Наукові дидактичні авторські загадки з теми «Травна система», які можна зачитувати студентам як додаткове завдання або пропонувати письмово як тести. Загадки привчають бути уважними до деталей у коротких наукових текстах. Завдання: «Назвіть орган, про який йдеться».

1. Я із амінокислот білки синтезую,
вітаміни А і К в собі депоную;
ще руйную я усі ті еритроцити,
яким всі сто двадцять днів вдалося прожити;
я знешкоджую усі у крові токсини,
пропускаю в неї лиш гарні речовини». (Печінка).
2. Маю тіло, маю хвіст і голівку маю,
сантиметрів двадцять зріст, більш не підростаю;
Лангерганса острівці за потреби можуть
виділяти інсулін, який допоможе
увійти в гепатоцит зайвій вії глюкозі,
глікогеном щоб умить стати цій монозі. (Підшлункова залоза).
3. А бактерії мої, сапрофіти милі,
Улаштовують бої патогенній силі.
Вони вміють гальмувати розвиток мікробів,
Які здатні викликати різні хвороби.
Флора вміє розщепити оту клітковину,
Яка вся в мене прийшла, не зазнавши зміни.
Вітамін важливий – К – флора синтезує,
Без якого кров стрімка кровотечу не гальмує.
В12 вітамін виробляти вміє,
Без якого у крові буде анемія. (Товста кишка).

Авторські наукові дидактичні казки, які разом зі студентами аналізуються на заняттях, наприклад, «Кожному своє» (казка описово-динамічного типу про будову та функції травної системи), «Про скелета Легкоатлета з анатомічного кабінету» (казка динамічного типу про пасивну та активну частини опорно-рухового апарату), «Молекулярний бал ДНК» (казка описового типу про будову та функції ДНК), «Вередливий принц» (казка динамічного типу про біосинтез піримідинових рибонуклеотидів *de novo*) тощо.

Про скелета Легкоатлета з анатомічного кабінету

Казка-жарт

В одній шафі жив скелет
На ім'я Легкоатлет.
Мріяв бігати він жваво,

Жить змістовно і цікаво.

Жартувать, читать книжки

Він хотів би залюбки.

Та було у нього в звичці

Нудьгувати на поличці,

В павутиння убиратись,

Порохнявою вкриватись.
Хоч як бігати хотів,
То кістками торохтів.
Був лінивим, безперечно!
Це, звичайно, небезпечно.
Бо вже цар Могутнє Тління
Запустив в нього коріння,
І скелетик розпадавсь,
Та від мрій не прокидавсь.
Більш кістки не торохтіли
І уже не мерехтіли,
Та занедбаний скелет
Не зважав на свій портрет,
Що у шафі теж висів
Й тишком-нишком голосив:
«Жити в бруді – це утіха?!
Чи скелет із глузду з'їхав?
Це ж на все життя ганьба –
Прототип брудний!.. Ти ба,
І не думає ні митись,
Ні, тим паче, чепуритись!
Вітерець би хоч війнув
І пилюку з нього здув!»

В банці (в шафі зі скелетом)
Нирки плавали дуєтом –
Їх забули закріпить,
Перед тим, як розчин влить.
Розмовляли вони разом
І про все-пре все одразу:
Як жили вони у тілі,
Як були вони при ділі,
Що їм нудно тут стоять,
Що вони тут ніби сплять...
Й ще про тисячу речей
Булькотіли сто ночей.
А скелет усе марнів,
А портрет все бубонів.

Нирки врешті-решт сказали:
«Ми, скелете, ще не знали
Таких ледарів, як ти!
Ти вже, дуже, нас прости!»
Тут скелет одразу в плач.
«Він розкався! Ти бач!»

«Я ж скелет Легкоатлет!
І у мене є секрет:
Хочу бігати і стрибати,
Та не знаю, як почати!»
«Так ти часу не марнуй, –
М'язам зателефонуй!»
«Ну а що скажу я там?»
«Як це що? Оте, що й нам...»

Тут скелет зубами – клац,
А тоді рукою – бац,
Головою потім – бум,
Аж по черепу йде шум!
Ще й ногою – грюк, бам, бух!..
Перевів нарешті дух.
«Хто на проводі? Алло!
Бо дзвеніло, аж гуло!»
«Це скелет Легкоатлет.
Вам довірю свій секрет:
Хочу бігати і стрибати,
Та не знаю, як почати!»
І міцні та дужі м'язи
Лиш одну зронили фразу:
«Хочеш ти цікаво жити,
Мушиш з нами ти дружити!»
Ну і нирки не гуляли,
Нирки друга наставляли:
«Зараз будуть, зачекай!
Павутиння позкидай,
Пил позтрушуй, посміхнись,
В нашу банку подивись.»

Хоч скелет і засмутивсь,
Та усе ж причепурились
Й наостанок озирнувсь
Й до портрета посміхнувсь.
Посміхнувся і портрет,
Де зображений скелет.

Скоро й м'язи прибули
Й працювати почали.
Вмить чіплялись на кістки
Славні м'язи-близнюки!
Усі м'язи-синергісти
І усі антагоністи,

Прикріпившись до кісток,
Почали вести урок!
Заставляли і стрибати,
Й руки-ноги розминати,
І розтягують хребет...
Ох, намучився ж скелет!
Утомився він, упрів!..
А сам дума: «Чи здурів,
Що так мучу я себе?!
Грандіозне ж я цабе!
Поганяють, скільки хочуть,
Дурно голову морочать!
Не навчуся я стрибать,
Швидко бігати й читать!..»
Іще б довго він бурчав,
Та куняти вже почав,
Ледь доповз до шафи, впав
І до ранку не вставав!
Ранком будять його м'язи:
«Працювати будем разом!
Ти швиденько прокидайсь,
Ти гарненько умивайсь!
І бігом на стадіон!
Це наш м'язовий закон.»
Знов скелет від бігу прів,
Знову думав, що здурів,
Знов до шафи ледь доліз,
Знову мокрий був від сліз!
Дуже довго так тривало!
Вперті м'язи не давали
Зупинитись ні на мить!
Ой, нестерпно стало жить!
Але сили прибувало
І кістки міцніші стали,
І засяяв весь скелет
На ім'я Легкоатлет.
І тепер він бігав жваво,
Жив змістовно і цікаво,
Жартував, читав книжки...
І робив все залюбки!

Студентам також пропонується складати наукові дидактичні казки, для чого викладач розробляє систему тем казок та їх короткий анатомічний та неанатомічний зміст з усіх тем навчальної дисципліни. Короткий зміст казки створює основу для подальшої наукової психолого-педагогічної творчості здобувачів вищої освіти, спрямовує їх до найбільш вдалих способів казкової інтерпретації наукового матеріалу, допомагає підбирати аналогії та метафори, які є важливими для розкриття запропонованої теми. У короткому змісті можна пропонувати місце подій, основні риси та мету головних і другорядних, позитивних і негативних героїв казки, окреслювати основні чарівні предмети й провідні чаклунства, розкривати напрямки розвитку казкових подій і перетворення героїв.

Казка «**Печера з лабіринтами**» з теми «Дихальна система». *Анатомічний зміст.* Казка про будову носа, носових ходів та приносних пазух. *Неанатомічний зміст.* Хто та чому міг потрапити до цієї печери? Які назви давали герої казки анатомічним частинам печери та лабіринтів? Які пригоди, пов'язані з анатомією та фізіологією цієї частини дихальної системи, відбувались у печері з лабіринтами? Які чарівні речі використовували герої казки, щоб подолати труднощі в печері-носі та досягти мети? В чому полягало перетворення героїв унаслідок подолання труднощів у печері-носі? Які висновки можна зробити з пригод про збереження здоров'я носа та приносних пазух?

Всі наочні посібники, казки та загадки ми створювали за підручниками, навчальними посібниками та анатомічними атласами.

Таким чином, розробка і впровадження нестандартного методичного забезпечення сприяє інтелектуальному, науковому, методичному та творчому самовдосконаленню викладача вищої педагогічної освіти, налагоджує творчу співпрацю студентів між собою та з викладачем, створює на занятті позитивну атмосферу наукового спілкування, стимулює здобувачів вищої педагогічної освіти до активної навчальної діяльності та подальшого професійного зростання після отримання диплому бакалавра та магістра.

Література

1. Головацький, А., Черкасов, В., Сапін, М., Парахін, А. & Черкасов, В., Головацький, А. (Ред.) (2013). *Анатомія людини: підручник* (Т. 1-3). Вінниця: Нова книга.
2. Ковешніков, В. (Ред.) (2005). *Анатомія людини* (Т.1-3). Луганськ: Видво «Шико» ТОВ «Віртуальна реальність».
3. Лесіна, О. В., Телячук, В. П. (автори-упоряд.). (2007). *Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі*. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+».
4. Неттер Ф. (2004) *Атлас анатомії людини*. Львів: Наутілус.

**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ**

У статті подано результати емпіричного дослідження рівнів сформованості професійної компетентності викладачів Сумського фахового медичного коледжу, що було проведено в межах магістерського стажування (22.01.-16.02.2024 р.).

Ключові слова: емпіричне дослідження, фаховий медичний коледж, професійна компетентність викладача.

Постановка проблеми. Педагогічне діагностування становить собою процес визначення та опису тих актуальних ознак, якостей, властивостей, які характеризують особистість на сучасному етапі її розвитку. На відміну від контролю педагогічна діагностика не пов'язана з перевіркою набутих знань, умінь і навичок, корегуванням результатів освітньо-професійної діяльності. Вона лише констатує наявність певних чинників, сформованість елементів фахової (професійної) компетентності педагога, що сприятимуть його подальшому професійному розвитку. З метою визначення стану сформованості професійної компетентності викладача ЗФПО було розроблено критерії та показники досліджуваного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час розробки критеріїв та показників *сформованості професійної компетентності викладачів* ми спирались на напрацювання В. Галузяк та І. Холковської, які представили повний діагностичний цикл, що складається з таких видів діяльності педагога: визначення об'єктів, цілей і завдань діагностики (в даному конкретному випадку); визначення критеріїв, показників та індикаторів діагностування об'єкта (явища); добір (розроблення й адаптування) методик для розв'язання завдань діагностики; збирання інформації за допомогою діагностичних методик; кількісне і якісне оброблення отриманих результатів; відпрацювання і формулювання педагогічного діагнозу як висновок про стан діагностованого об'єкта (явища) і причини, що викликають цей стан; відпрацювання і формулювання педагогічного прогнозу розвитку об'єкта (явища); розроблення корегувальних заходів у формі певного плану педагогічних (а також психологічних, соціальних) впливів на об'єкт (явище) для приведення його до бажаного стану (з точки зору цілей і завдань педагогічного процесу) [1].

Мета статті полягає у визначенні рівнів професійної компетентності викладачів Сумського фахового медичного коледжу.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні брали участь 30 представників викладацького складу КЗ Сумської обласної ради «Фаховий медичний коледж» – закладу фахової передвищої освіти, що здійснює підготовку близько 600 майбутніх медичних фахівців за спеціалізаціями «Сестринська справа», «Лікувальна справа», «Акушерська справа»,

«Лабораторна діагностика», «Стоматологія ортопедична» та забезпечує післядипломну освіту для спеціалістів закладів охорони здоров'я Сумської області.

Специфікою означеного закладу є те, що освітня діяльність здійснюється викладачами коледжу для студентів (здобувачів фахової передвищої освіти), слухачів курсів підвищення кваліфікації (молодших медичних працівників – молодші спеціалістів та фахових молодших бакалаври – працівники галузі здоров'я; слухачів підготовчих курсів (учнів ЗЗСО) [2]. У коледжі створено школу викладача-початківця (Школа ВП), до слухачів якої зараховують педагогічних працівників, які мають не більше 3 років педагогічного стажу. Основними завданнями школи викладача-початківця визначено: адаптацію викладачів-початківців до роботи в умовах навчального закладу; забезпечення неперервної освіти; формування індивідуального стилю творчої діяльності; упровадження сучасних підходів, інноваційних освітніх технологій; залучення до наукової діяльності, реалізацію принципів безперервності, систематичності та наступності професійної підготовки; розвиток професійно-технічних якостей. Основними формами роботи школи є лекції, семінари, тренінги, майстер-класи, наставництво.

Окрім школи викладача-початківця у закладі працює школа педагогічної майстерності школи (школа ПМ), яка є формою підвищення кваліфікації викладачів, метою чого визначено надання теоретичної і практичної допомоги, сприяння формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості, зміна ролі викладача на роль наставника. Завданнями школи визначено пошук, вивчення та апробація передового освітнянського досвіду, координація дій щодо вибору викладачами змісту освіти. Змістовими блоками навчання є навчально-методичний (ознайомлення із нормативно-правовою базою організації навчального процесу; основами навчально-методичної роботи; принципами та правилами навчання; видами, структурою та вимогами до занять; педагогічною інноватикою); психолого-педагогічний (знання про індивідуально-психологічні особливості викладачів і студентів, іміджеві характеристики тощо); практичний (відвідування занять із обміну досвідом) [2]. Тож є підстави вважати, що адміністрація закладу створює умови для розвитку професійної компетентності.

Нами було розроблено картку оцінки професійної компетентності викладача ЗФПО, де опитувані мали проставити бали за кожним із критеріїв.

Вік опитуваних – від 28 до 70 років, стаж роботи – від 6 до 40 років, стать – 22 жінки; 8 чоловіків. Відмітимо, що в процесі дослідження нами не було виявлено викладачів із низьким рівнем професійної компетентності, більшість мали середній та достатній рівень практично за всіма показниками та критеріями.

Розглянемо більш детально отримані результати (див. табл. 1-4).

Таблиця 1.

**Оцінка рівня сформованості професійної компетентності
за ціннісно-мотиваційним критерієм**

№	Показники	Середній/ к-сть	Достатній/ к-сть	Високий/ к-сть
1	Рівень мотивації до педагогічної діяльності, виконання посадових обов'язків	10	15	5
2	Мотивація до роботи з молоддю	15	10	5
3	Мотивація до інноваційної, творчої діяльності під час виконання професійних обов'язків	12	12	6
4	Мотивація до досягнення успіху в професійній діяльності	8	12	10
5	Уміння виробляти та формулювати цілі власної діяльності	20	5	5
6	Стратегічна спрямованість педагогічної діяльності	20	7	3
7	Результативність педагогічної діяльності (поступ студентів у навчанні, вихованні; творчі досягнення студентів тощо)	15	10	5
8	Здатність до самоаналізу, уміння будувати діяльність на основі результатів аналізу	13	10	7
	Разом	47%	33,8%	19,2%

Як бачимо, результати, які ми отримали за ціннісно-мотиваційним критерієм, дають право зробити висновки, що більше половини респондентів відчують мотивацію до педагогічної професії на достатньому та високому рівнях. Бали, які проставляли у картці викладачі знаходились в межах від 4 до 5, що свідчить про розуміння важливості позитивної мотивації в професійній діяльності; відчують потребу в реалізації себе як особистості, інноватора, спеціаліста. У бесідах із викладачами ми виявили, що викладачі визначають рівень вмотивованості ще й позитивним фітбеком від студентів, і ми погоджуємось, що це є одним із найважливіших критеріїв результативності роботи викладача. Так само, викладачі зазначили, що мотивація до педагогічної роботи напряду залежить від фінансування як держави так і самого навчального закладу.

Далі проаналізуємо результати рівня сформованості професійної компетентності за знаннєвим критерієм:

Таблиця 2.

**Оцінка рівня сформованості професійної компетентності
за знаннєвим критерієм**

№	Показники	Середній/ к-сть	Достатній/ к-сть	Високий/ к-сть
1	Знання предмета викладання	10	10	10
2	Знання основ педагогіки та психології	8	14	8
3	Знання основ дидактики, методики, основ організації навчального процесу	10	10	10
4	Знання нормативних засад освітньої	14	10	6

	діяльності, напрямків розвитку освіти в регіоні, державі			
5	Знання методів діагностики розвитку особистості	16	8	6
6	Знання основ теорії та практики виховної роботи	10	10	10
7	Знання основ педагогічної інноватики, науково-дослідницької діяльності, експериментальної та наукової роботи	6	12	12
8	Здатність до критичного мислення	8	14	8
	Разом	34,2%	36,7%	29,1%

Оцінки рівня сформованості професійної компетентності викладача ЗФПО за знанневим критерієм показали переважно достатній та високий рівні. Переважна більшість респондентів переконані, що не може відбутися становлення фахівця без професійних знань, умінь та навичок, як треба постійно оновлювати та вдосконалювати. Разом з тим, саме про пріоритетність фахових знань над інноваційними говорять педагоги старшого віку, які мають великий педагогічний стаж. Припускаємо, що це пов'язано із досвідом їх роботи та можливостями порівнювати «професійність» молодих і досвідчених колег.

Наступний критерій, за яким ми визначали стан розвитку професійної компетентності – діяльнісний критерій.

Таблиця 3.

Оцінка рівня сформованості професійної компетентності за діяльнісним критерієм

№	Показники	Середній/ к-сть	Достатній/ к-сть	Високий/ к-сть
1	Рівень кваліфікації, методичної майстерності педагога	10	15	5
2	Самоосвітня діяльність, її результативність	7	15	8
3	Характеристика педагогічного досвіду	7	12	11
4	Підвищення педагогічної кваліфікації	6	20	4
5	Участь у професійних конкурсах, наставництво, допомога колегам	5	15	10
6	Проведення науково-дослідницької, дослідно-експериментальної діяльності	12	10	8
7	Готовність до інноваційної, творчої діяльності та здатність до науково-дослідницької діяльності	6	15	9
8	Наявність та якість системи моніторингу навчальної та педагогічної діяльності	5	15	10
	Разом	24%	48,75%	27,25%

Результати, які ми отримали, засвідчили перевагу достатнього рівня сформованості професійної компетентності за діяльнісним критерієм.

У розмові із викладачами з'ясувалось, що вони пропонують «професійно розвиватись», «читати нову літературу, брати участь у семінарах та

конференціях, методичних об'єднаннях, писати наукові статті»; «спілкуватись формально й неформально із колегами одного фаху на засіданнях, нарадах», «отримувати другу освіту», «вчитись впродовж життя», «вміти критично себе оцінювати», «знаходити час на самовдосконалення», «розвивати в собі навички 21 століття», «працювати над власним авторитетом серед колег та студентів через навчання інноваційних психолого-педагогічних прийомів та засобів».

Таким чином, можемо зробити висновок, що сучасні викладачі ЗФПО, розуміють важливість постійного «поповнення» професійних знань, відчувають необхідність розвиватися як педагоги та методисти, тримати «руку на пульсі» в сучасних умовах, у яких існує наша країна.

Далі проаналізуємо результати рівня сформованості професійної компетентності за особистісним критерієм:

Таблиця 4.

Оцінка рівня сформованості професійної компетентності за особистісним критерієм

№	Показники	Середній/ к-сть	Достатній/ к-сть	Високий/ к-сть
1	Уміння слухати, переконувати	10	14	6
2	Рівень володіння мовою, письмовою комунікацією	8	14	8
3	Уміння створювати і підтримувати позитивний морально-психологічний клімат у колективі	8	15	7
4	Уміння організувати студентський колектив	7	14	9
5	Спрямованість особистості педагога, участь у громадській роботі, вплив на зовнішнє середовище освітнього закладу	3	7	20
6	Особистісні якості педагога, які впливають на педагогічну діяльність	7	13	10
Разом		39,3%	33,7%	27%

Аналіз отриманих результатів рівня сформованості професійної компетентності викладача ЗФПО за особистісним критерієм показав середній рівень у більшості респондентів.

У бесідах із викладачами з'ясувалось, що серед важливих якостей педагога-професіонала важливими є «грунтовність знань», «високий професіоналізм», «почуття гумору», «вміння доносити навчальний матеріал», «людяність», «зовнішня та внутрішня привабливість», «ерудованість», «якісна подача навчального матеріалу», «відкритість до чогось нового», «впевненість у собі», «вміння помічати у звичайному щось незвичайне і навпаки», «асоціативне мислення», «винахідливість», «інтуїція», «здатність до критичного мислення», «комунікативні здібності», «вміння творчо підходити до вирішення педагогічних завдань», «нестандартність мислення».

Викладачі погоджуються, що «ідеального викладача вони не знають», проте у кожного із колег є позитивні риси, як професійні, так і особистісні, що допомагають викладачу у професійній діяльності. Одна респондентка

зазначила, що пам'ятає «ідеального вчителя», який справив на неї враження ще під час навчання у школі, і саме його вона вважає взірцем і до сьогодні, та намагається наслідувати його. Серед його позитивних якостей вона назвала «доброту», «досконале знання свого предмету», «зовнішню привабливість», «демократичний стиль спілкування».

Висновки. У підсумку зазначимо, що респонденти розглядають професійну компетентність викладача як єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Рівень професійної компетентності педагога – це рівень його професійних знань та вмінь, особистий досвід. Бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній професійній ситуації отримані знання й досвід. Викладачі фахового коледжу відмічають необхідність професійного розвитку й удосконалення та врахування вимог часу і ситуації, в якій здійснює професійну діяльність педагог.

Література

Галузьяк В.М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». 2015. 155 с.

Сайт КЗ Сумської обласної ради «Фаховий медичний коледж». URL: <https://medcol.sumy.ua/history.html>

**Медведєв Ігор,
Шевлякова Надія**
Тростянець

ІВАННА ЧОРНОБРИВЕЦЬ: ВИДАТНА УКРАЇНКА XX СТОЛІТТЯ: ТЕРИТОРІАЛЬНО-КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Автори звертають увагу на постать відомої української письменниці в діаспорі Іванни Чорнобривець. Певне місце в публікації відведено молодим рокам майбутньої письменниці, що пройшли у місті Тростянець Сумської області. Автори вказують на важливість напрямків дослідження постать Іванни Чорнобривець для формування регіонального культурного середовища.

Ключові слова: *Іванна Чорнобривець, національне культурне середовище, музейна справа, літературний та громадсько-політичний процеси.*

Актуальність зазначеного нами дослідження полягає в тому, що у ХХІ столітті в галузі культури України відбуваються процеси відновлення активних досліджень національної історії, культури, краєзнавства. Більше того, вчені галузей історії, музеєзнавства, гносеології звертають свою увагу на процеси українського національно-визвольного руху в усьому світі. Тому, останніми роками звертає на себе увагу постать Іванни Чорнобривець. Ця українська поетеса, письменниця, громадська діячка, педагогиня, постать якої пов'язана із містом Тростянець Сумської області. Для Тростянецької громади ця постать цікава тим, що саме Тростянець позитивно впливав на формування свідомості

багатьох відомих у світові талановитих та знаменитих у різних галузях науки та культури осіб[4,5].

Серед визнаних науковців Сумщини різноманітними аспектами творчості Олександри Чорнобривець багато займався Сергій П'ятаченко. Його праці визнані більшістю авторів як авторитетні[1, с.5-15]. Також в контексті нашого дослідження слід звернути увагу на дисертаційну роботу Світлани Ленської, яка була оприлюднена майже 10 років тому [3, с.1-470]. За свідчення таких дослідників як Анатолій Баглай народилася Олександра Сулима 4 квітня 1902 року в селі Гончарівці Куп'янського повіту Харківської губернії в родині священника. Батько письменниці Сулима Парфеній Іванович (1870-1927 рр.). На думку вище згаданого автора родина майбутньої письменниці проживала в Тростянці в будинку неподалік від Кирило-Мефодіївської церкви, що знаходилася на центральному цвинтарі міста та на даний момент не вціліла. Питання місця народження Іванни Чорнобривець прийдеться науковцям ще, досліджувати: бо одні вважають що вона народилася в Охтирці (Ю.Пятаченко), інші що це відбулося в Куп'янському повіті (А.Баглай). Автори ж статті вважають, що місцем народження письменниці був саме Тростянець, і дослідження та уточнення даних цього факту є серед напрямків наших подальших досліджень.

На думку ж авторів цього дослідження життя та формування Іванни Чорнобривець як письменниці відбувалося з самого початку її життя під активним плеканням української національної культури. Родина та український мікрокосм Слобожанщини були тими першоджерелами та витокami, які потім все життя впливали на творчість жінки.

На сьогодні, з численних творів Іванни Чорнобривець (Олександри Парфенівни Сулими-Блохіної) дослідників привертає увагу найбільше, збірка новел «З потоку життя», надруковану у Мюнхені українською мовою ще у 1963 році. Дослідники творчості українських письменників в діаспорі ретельно досліджують цей доробок, як відображення реалій та жорстоких фактів радянського жахиття на території України. Іванна Чорнобривець це псевдонімом Олександри Сулими.

З позиції архівної справи та автобіографічних розвідок життя відомої землячки на сьогодні активно досліджує тростянчанин, краєзнавець-аматор Анатолій Баглай. З позиції місця творчості Іванни Чорнобривець дослідження на рівні територіальної громади проводить вчителька-філологиня Наталія Шабальник. Цей творчий тандем 4 квітня 2024 року провів у Тростянецькій публічній бібліотеці науково-презентаційний захід, який було присвячено річниці з дня народження видатної землячки. Цей захід був проведений за підтримки голови Тростянецької громади Юрія Бови. Технічну, організаційну та методичну підтримку заходу надавала безпосередньо директорка Тростянецької публічної бібліотеки Людмили Єфремової. Молоді дослідники з Комунального закладу Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький» в особі екскурсовода Людмили Коренської теж були залучені до цього заходу, з метою поглиблення своїх знань, та подальшого удосконалення змісту екскурсійного напрямку «Літературна Тростяничина».

Отож, із численних розвідок та документів Охтирського краєзнавчого музею ми дізнаємося, що дівчинка (яка потім стала відомою письменницею) могла народилася в Тростянці тоді ще Охтирського повіту, або ж у Охтирці, або ж у Куп'янському повіті Харківської губернії 4 квітня 1902 році в родині священника, мала сестру та брата. Батько та мати дбали про позашкільну освіту дітей, навчали їх музиці та церковному співу, мріяли, щоб діти змогли отримати належну освіту. Особливо старанною виявилась Шурочка, яка по закінченні земської школи у Тростянці успішно здала вступні іспити та вступила до Охтирської гімназії, яка відкривала двері до вищих навчальних закладів Харкова. Саме в Тростянці проявився талант до українського співу та виразного читання дівчинки.

Студентське життя у Харкові тривало майже 6 років, проте дівчина не сподівалася на допомогу батьків, тому в цей час займалася просвітницькою та викладацькою роботою. Після революції та громадянської війни почалося масове зрусичення українського населення, проте норавлива тростянчанка зі славетної козацької родини Сулимів почала самостійно вивчати та пропагувати рідну мову. Особливо вдалими ці спроби були на радіо, де вона читала та записувала свої казки.

Великий вплив на формування особистості дівчини здійснив Борис Антоненко-Давидович, який був родом з Роменського Засулля, але теж навчався в Охтирській гімназії. Борис вже в цей час виявив свій літературний талант, коли надрукував оповідання «Останні два» та драму «Лицарі абсурду». Тому слава молодого літератора вражала усіх дівчат гімназії, не лише молоденьку жительку Тростянця. Борис Дмитрович вже вивчився на фізико-математичному факультеті Харківського та історико-філологічному у Києві університетах, повоював у Запорізькому корпусі та армії Директорії, був комендантом Мелітополя, а коли очолив Охтирський відділ освіти, то зустрівся з Олександрою, яку призначив вчителювати у Тростянецькій школі. Олександра Парфенівна пізніше очолила Охтирський дитячий будинок.

Викладацька робота так сподобалась дівчині, що вона вступила на філологічний факультет (тоді він називався мовно-літературний) Харківського педагогічного інституту, який закінчила у 1933 році, потім був Харківський університет та курси іноземних мов. Одночасно вона викладала рідну мову та літературу у Харківському інституті інженерів транспорту та інституті планування.

Дуже цікаві історії з біографії нашої землячки під час німецької окупації. Вона вже була вдруге після смерті першого чоловіка одружена з відомим літературознавцем Юрієм Бойко-Блохіним, який ще до війни написав кілька наукових розвідок про відомих письменників та особливості їхньої творчості. Одночасно він працював над дисертацією — «Творчий метод Івана Франка», але захистив її лише під час окупації, коли німці дозволили тимчасово відкрити університет. Сталося так, що спільні друзі з «Літературного журналу», завдяки якому ім'я Блохіна стало дуже відомим, познайомили подружжя з Оунівцями. Юрій Гаврилович активно ще до війни співпрацював у журналах «Життя і революція», «Літературна критика», «Літературне навчання». Згодом

письменник вже плідно працював у націоналістичному журналі «Нова Україна», навіть став завідувачем відділу. Там же друкувала свої праці і його дружина Олександра, яка приїхала до чоловіка до Львова.

Ще з 1941 року Юрій склав присягу перед Кононенком, очільником ОУН на Харківщині, активно співпрацював з О.Ольжичем, а восени 1945 року став спочатку членом, а потім очільником Проводу Організації Українських Націоналістів.

Коли подружжя зрозуміло, що німцям вільна Україна не потрібна, а Радянська влада не залишить їх у спокої, то вони емігрували спочатку до Австрії, а потім до столиці Баварії Мюнхену. Якщо Юрій спочатку займався побутовими умовами для біженців ОУН-УПА, а потім став викладачем у кількох навчальних закладах. 1962 рік став знаменним, бо Юрія Гавриловича запросили до Людвіг-Максиміліанського університету на посаду професора слов'янських літератур. Олександра працювала науковим секретарем та викладачем української мови та літератури у різних вищих навчальних закладах Мюнхена. Замість дитячих оповідань та казок, які часто звучали по радіо в Україні, тепер був цілий цикл наукових праць, завдяки яким вона стала доцентом, професором, членом-кореспондентом Української вільної Академії наук. Якщо написати лише назви її наукових праць, то знадобиться кілька сторінок тексту. Сама ж письменниця ставилася до своїх творів дуже критично. Письменниця уособлювала в своїй творчості образ матері, у якої на відстані хворіє дитина. За словами літературознавців, образ цієї дитини письменниця поєднувала з Україною.

В основі світоглядної націоналістичної концепції подружжя було два визначних поняття: нація, як головний історичний чинник та людина, як основа динамічної сили нації. В перспективі історичне визволення української нації, її гартування та зміцнення неодмінно спиратиметься на духовне збагачення та зростання духовності людини.

У 1965 р. Олександра Сулима-Блохіна отримала ступінь доктора наук за працю «Квітка і Куліш». В цей же час вона очолила Об'єднання українських жінок Німеччини, стала членом Світової федерації українських жінок. Проте, в другій половині минулого століття Олександра Парфенівна опублікувала кілька поетичних збірок та новелу «З потоку життя». Померла видатна землячка у 1990 році. На надгробку викарбоване її життєве кредо: «Готова до жертви, повна любові, віддана Батьківщині».

Після утворення незалежної України Юрій Бойко-Блохін кілька разів приїздив до Києва, побував у рідному Миколаєві, Харкові, виступав перед студентами, але до Тростянця не приїздив жодного разу.

Довгий час батьки, брат з сестрою та племінники думали, що Олександра загинула під час бомбардування Харкова або пропала безвісти, а вона не писала рідним, бо знала, що в радянські післявоєнні роки було небезпечно мати родичів за кордоном тим паче, які співпрацювали з ОУН-УПА. Хто ж знав, що вони стали відомими на увесь світ науковцями та громадськими діячами.

Слід звернути увагу, що постать Іванни Чорнобривець є цікавою з позиції створення нових музейних експозицій, які потребують оновлення та розвитку в умовах створення сучасного інформаційно-культурного простору. Більше того, дослідження життя та творчості Іванни Чорнобривець є базою та джерелом для розробки нових експозиційних залів у КЗ ТМР «Музейно-виставковий центр «Тростянецький». Нам вважається за доцільне в музейних дослідженнях прослідкувати шлях еволюції Іванни Чорнобривець від звичайної української дівчинки до потужної постаті громадської діячки в українському національно-визвольному русі. Більше того, життя та творчість Іванни Чорнобривець підкреслюють його існування та території Сумської області. Більше того, феномен Тростянця як місце народження українських письменників Микола Хвильових та Іванни Чорнобривець є тезою для глибокого літературознавчого та біографічного аналізу. Ці дві постаті пройшли по своєму шляху одними стежками, маршрутами, одними й тими ж містами: Тростянець – Охтирка – Харків.

Новели Іванни Чорнобривець відображення історії України та Слобожанщини. Більше того, її новели відображення в Україні трагедії голодомору, та процесів депортації українців. Разом з історією на поверхню творчої свідомості виходить глибокий національний психологізм.

До того ж, постаті іншим письменників, що народилися та були пов'язані із містом Тростянець Сумської області (Павло Грабовський, Леонід Татаренко) теж має у цьому сенсі порівняльно-біографічні перспективи розвитку.

Серед подальших напрямків розвідок, які планують автори є дослідження причини тривалого розірвання стосунків Іванни Чорнобривець із родиною, що залишилася в Україні. Причиною такого вдаваного розриву стосунків ми вбачаємо те, що письменниця боялася, що за її проукраїнські погляди та прогресивні публікації її родичів будуть переслідувати в Україні органи радянської влади. Саме національні почуття спонукали Олександрю Парфенівну до художньої творчості. Так сталося, що думка про те, що найвагомим проявом громадянської активності є письменницька праця ледь не генетично притаманна українцям. Документалізм та експресивність оповіді щодо змалювання трагічних сторінок історії задекларовані письменниками діаспори – Уласом Самчуком, Тодосем Осьмачкою, Василем Баркою, Докією Гуменною, Оленою Звичайною. Твори ж Іванни Чорнобривець займають у цій плеяді особливе місце. Бо її творах, на нашу думку, тема голоду стала гірким спогадом про жахіття, свідками якого письменниці випало стати на рідній землі, гірким роздумом про безталанну долю України»[2]. До осмисленням подій штучного голодомору 1932–1933 рр. у прозі Іванни Чорнобривець у вітчизняному літературознавстві побіжно зверталися Світлана Ленська, Наталя Шумило. Слід зазначити, що більшість науковців намагалися дослідити літературну трансформацію історичної правди у новелах Іванни Чорнобривець «Страшна весна», «В обіймах голодного міста». Звернення до душевних станів української людини у добу національної катастрофи, до апокаліптичної ситуації фізичного винищення селянина характерне саме творчості Іванни Чорнобривець (Олександрю Сулими-Блохиної). Предметом зображення

письменниці було: по-перше, тоталітарне суспільство; по-друге, душа селянина; по-третє, внутрішній світ у українців у трагічній ситуації відчаю та безвиході. Розкриваючи психологічні реалії внутрішнього стану хліборобів, письменниця прагне природньо сублімувати переживання людини, яка не піддається жорстокому тоталітарному впливу. В вище згаданих творах натуралістично-експресійно змальовує картину нищення українського селянства. Радянські податки для селян виявляються непосильними: і авторка розказує у своїх творах як на Слобожанщині у селян відібрали усю худобу, реманент, та до останньої зернини вигребли всі засіки повимітали, тай вимагали ще. В оповіданнях Іванни Чорнобривець з фактичною або ж мистецько-реалістичною точністю описано сцени викачування хліба, муки та смерть голодних дітей, пошуки їжі, непривітні картини спустошення й вимирання сіл, сцени божевілля та людоїства. Викривальний зміст прози письменниці декларується через зображення трагедії родини Одарки (прізвища авторка не подає, бо таких сімей по всій Україні тисячі). Гостра критика авторки звучить на адресу сільської (читай – більшовицької влади), яка позбавляє людей житла: за несплату податків («сто пудів хліба») у «священну власність» радянської влади переходить хата жінки. Ці картини розвінчують міф про «процвітаюче радянське суспільство». Поліфункціональні подробиці в оповіданні «Страшна весна» дозволили письменниці відтворити швидкоплинність почуттів Одарки, відтворити прагнення її душі, динаміку візій. Документальна основа твору ґрунтується, на нашу думку, на реальних подіях, що сталися на Слобожанщині, зокрема на Тростянецьчині, Охтирщині.

Для творів Іванни Чорнобривець, видатної письменниці не тільки для української діаспори, а й взагалі української літератури характерне звернення до біблійних проблем: життя і смерті, самотності, відчуження, межового буття людини у жорстокому світі, осягнення сенсу буття, свободи Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. Центральним для Іванни Чорнобривець стало філософське осмислення буття людини у часи голодомору, змалювання антигуманної сутності радянської влади й проголошуваних нею фальшивих гасел, розвінчання «процвітаючого» радянського суспільства. Письменниця з документальною точністю та натуралістичною виразністю відтворили трагічні події національної історії, безпосередніми свідками яких були.

З огляду, на вище вказане, можна зробити наступні висновки: по-перше, дослідження подальшої творчості та життєвого шляху Іванни Чорнобривець вартє на подальше активне продовження та впровадження; по-друге, наукові та методичні матеріали цих досліджень можуть бути основою для актуалізації екскурсійної діяльності Комунального закладу Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький» у напрямку «Літературна Тростянецьчина»; по-третє, наукова новизна отриманих результатів може зайняти важливе місце у роботі по створенню нових концепцій краєзнавчих музеїв в Сумській та Харківській областях України у XXI столітті; по-четверте, рекомендації цього та інших досліджень творчості Іванни Чорнобривець слід надати органам державної влади та місцевого самоврядування для подальшого опрацювання їх в комісіях по декомунізації та дерусифікації тощо. Також

напрямами подальших досліджень можуть бути специфічні умови, які впливали на майбутніх письменників, що народилися та виховувалися на півдні Сумської області. Цікаво чому люди з однієї місцевості та майже з одного соціального шару обирали у майбутньому різні ідеологічні та творчі платформи та напрямки.

Література

1. Сумщина. Велика спадщина. Проза (від ХХ ст.) / авт.-упоряд.: Ю.В.П'ятаченко, О.В.Вертіль. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 384 с.: іл.

2. Журба С. С. Трагедія українського селянства під час голодомору у прозі діаспори (на матеріалі творів Олени Звичайної та Іванни Чорнобривець) -102-113 с. Літератури світу: поетика, ментальність і духовність : зб. наук. праць. – Вип. 10 / [редкол. : С. І. Ковпик (відп. ред.), О. А. Галич, Л. В. Рева-Левшакова та ін.]. – Кривий Ріг : ФОП Мариниченко С. В., 2017. – 224 с.

3. Ленська С. В. Українська мала проза 1920 – 1960-х років : ідейно-тематичні домінанти, жанрові моделі і стильові стратегії : дисертація на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Світлана Василівна Ленська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2015. – 470 с.

4. Чорнобривець І. З потоку життя : [новели] / Іванна Чорнобривець. – Мюнхен, 1963. – 164 с. Шумило 1995 – Шумило Н. Свідома свого обов'язку // 5.

5. Іванна Чорнобривець. Вибране : Поезії, новелістика, наукові та публіцистичні розвідки. – Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 1995. – С. 5–10.

**Нестеренко Володимир,
Суми**

ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Ця стаття аналізує роль лідерства в сучасному динамічному світі, характеризованому стрімкими інноваційними змінами та глобальними викликами. Основна увага зосереджена на тому, як лідери можуть ефективно керувати організаціями, адаптуючись до нових умов і використовуючи інновації для досягнення стійкого розвитку. Викладені результати досліджень показують, як сучасні лідерські підходи та стратегії впливають на успішність організацій у вирішенні глобальних проблем.

Ключові слова: лідерство, інновації, глобальні виклики, трансформаційне лідерство, адаптація, стратегічне управління, корпоративна культура, стійкий розвиток, цифрові технології, міжнародні дослідження.

Сучасний світ охоплений рядом складних викликів: екологічні кризи, технологічні перевороти, геополітичні зміни, а також пандемії. Ці виклики

вимагають нового підходу до лідерства, яке здатне не тільки реагувати на швидкі зміни, але й прогнозувати майбутні тенденції та адаптувати організаційну стратегію відповідно. Лідерство в умовах інноваційних змін вимагає не тільки визначення візії та місії, але й вміння інспірувати та мотивувати команду, інтегрувати нові технології, та розвивати культуру інновацій і стійкості.

Теоретичні основи лідерства. Лідерство в контексті інновацій є критично важливим для адаптації та розвитку організацій у швидко мінливому світі. Вплив лідера на організацію полягає не лише в управлінні змінами, але й у здатності відстежувати інноваційні тенденції та інтегрувати їх у корпоративні стратегії. Розглянемо три основні стилі лідерства, які мають значення в контексті інновацій [7, 9, 11, 12].

1. Трансформаційне лідерство. Цей стиль характеризується здатністю лідера надихати співробітників, створювати візію, яка веде до значущих змін у компанії. Трансформаційні лідери вірять у потенціал своїх команд та мотивують їх досягати результатів, що перевищують звичайні очікування. Це досягається через високий рівень комунікації та взаємодії зі співробітниками, що дозволяє ініціювати інноваційні процеси та підтримувати культуру постійного вдосконалення.

2. Сервантне лідерство (служіння). Сервантні лідери зосереджені на потребах своїх співробітників і прагнуть створити середовище, де кожен може розвиватися та досягати успіху. Вони підтримують інновації шляхом створення безпечного простору для експериментів і відмов. Сервантні лідери стимулюють співробітників бути інноваторами, надаючи їм ресурси та підтримку для реалізації нових ідей.

3. Ситуаційне лідерство: Ситуаційні лідери здатні адаптувати свій стиль керівництва в залежності від обставин, завдань та рівня компетенції команди. Цей підхід вважається особливо ефективним у швидкозмінних умовах, де інновації є постійними. Ситуаційне лідерство допомагає визначати, коли потрібно бути більш директивним для швидкого реагування на кризи або більш делегуючим, коли команда має необхідні навички та мотивацію для самостійної роботи над інноваціями.

Кожен із цих стилів лідерства має свої переваги в певних ситуаціях і може сприяти або перешкоджати інноваційному розвитку в залежності від контексту та специфіки організації. Важливо, щоб лідери розуміли, як застосувати та комбінувати різні стилі для досягнення оптимальних результатів в умовах інноваційних змін.

Дослідження [1, 2, 3, 4, 5], проведене серед різних індустрій, показує, що ефективне лідерство є ключовим фактором у впровадженні інновацій. Збір даних з кількох міжнародних компаній, які успішно адаптувалися до змін, виявив спільні риси в їхніх лідерських практиках: відкритість до експериментів, сприйняття ризиків, а також активне включення співробітників у процес інновацій.

Розглянемо яскраві приклади відомих лідерів, які успішно адаптувалися до змін та втілювали інновації

Сатья Наделла (Satya Nadella) – генеральний директор Microsoft, який зосередився на культурі співпраці та інновацій, прискоривши перехід компанії до хмарних технологій та штучного інтелекту. Відкритість Наделли до нових ідей та його здатність адаптуватися до технологічних трендів допомогли Microsoft знову зайняти лідируючі позиції у технологічному світі [17].

Ілон Маск (Elon Musk) – засновник та CEO компаній SpaceX і Tesla, відомий своїм підходом до ризикованих, але інноваційних проєктів у таких сферах, як космічна індустрія та електромобілі. Його здатність вести за собою команду та постійне прагнення до перевершення сучасних технологічних можливостей є прикладом ефективного лідерства [10].

Індра Нуйї (Indra Nooyi) – колишній CEO компанії PepsiCo, яка зуміла трансформувати компанію з акцентом на більш здорові продукти та сталість. Її здатність бачити майбутні тренди та адаптувати корпоративну стратегію під них відіграла ключову роль у її успіхах на посаді генерального директора.

Ці лідери показали, що успішне впровадження інновацій залежить не тільки від вміння адаптуватися до змін, але й від здатності мотивувати та вести за собою команду, залучаючи її до активної участі в інноваційних процесах.

Вплив глобальних викликів. Окрема увага приділяється впливу глобальних викликів на лідерські стратегії. Виявлено, що адаптація до глобальних викликів вимагає не тільки оперативного реагування, але й стратегічного передбачення, глобального мислення і стійкості [8, 14, 19, 21].

Глобальні виклики, такі як кліматичні зміни, економічні кризи, пандемії та міжнародні конфлікти, вимагають від лідерів не лише швидкої реакції, але й глибокого стратегічного мислення. Ефективне лідерство в таких умовах включає наступне.

- Стратегічне передбачення. Лідери повинні бути здатними передбачати майбутні тенденції та виклики, адаптуючи свої стратегії заздалегідь для мінімізації потенційних ризиків.

- Глобальне мислення. Розуміння глобальних процесів та культурних відмінностей дозволяє формувати більш ефективні стратегії на міжнародному рівні.

- Стійкість. Здатність переносити та адаптуватися до стресових умов та несподіваних змін є критичною для утримання керівних позицій та забезпечення довгострокового успіху.

Розглянемо приклади лідерства, що адаптувалися до глобальних викликів.

Пол Полман (Paul Polman), колишній генеральний директор Unilever. Полман відомий своєю зосередженістю на стійкості та екологічних ініціативах. Він реформував стратегічний напрям компанії, включаючи зобов'язання до зменшення вуглецевого сліду та підвищення екологічної відповідальності. Його керівництво допомогло Unilever ефективно відповісти на глобальні виклики, пов'язані з кліматичними змінами.

Шеріл Сандберг (Sheryl Sandberg), колишня оперативна директорка Facebook. У період глобальної кризи довіри до соціальних медіа, пов'язаної зі скандалами про конфіденційність даних та маніпуляції з інформацією,

Сандберг керувала зусиллями компанії щодо забезпечення більшої прозорості та безпеки. Її здатність адаптуватися до викликів і керувати кризою засвідчила глибоке розуміння глобальних питань безпеки та приватності.

Ці лідери показують, як можна використовувати стратегічні навички для адаптації та ефективного реагування на складні глобальні виклики, сприяючи тим самим стійкості та інноваційному розвитку своїх організацій [1, 2, 6, 8].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

Лідерство, яке здатне ефективно адаптуватися до інноваційних змін та глобальних викликів, відіграє ключову роль у забезпеченні довгострокового успіху організацій. Результати дослідження підкреслюють необхідність розвитку глобального мислення, гнучкості у прийнятті рішень, та вміння інтегрувати інновації в корпоративну культуру. Подальші дослідження мають зосередитися на вивченні впливу цифрових технологій на лідерські стратегії та визначення конкретних методик для розвитку інноваційного лідерства.

Література

1. 2019 Deloitte Global Human Capital Trends [Посилання](#)
2. Costa Joana, Mariana Pádua, and António Carrizo Moreira. 2023. Leadership Styles and Innovation Management: What Is the Role of Human Capital? [Посилання](#)
3. Harvard Business Review. Research: Leaders Undervalue Creative Work from AI-Managed Teams. 2024 [Посилання](#)
4. Heifetz, Ronald A., Marty Linsky, i Alexander Grashow. The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World. 2009 p.352 [Посилання](#)
5. Jeong, S.-H., Harrison, D.A. Glass breaking, strategy making, and value creating: Meta-analytic outcomes of women as ceos and tmt members *Academy of Management Journal*, 2017. 60 (4), pp. 1219-1252. [Посилання](#)
6. Jones, J. Effective Leadership in the 21st Century *Radiology management*, 2015. 37 (6), pp. 16-9; quiz 20-1. [Посилання](#)
7. Leadership <https://en.wikipedia.org/wiki/Leadership>
8. Wangrow, D.B., Schepker, D.J., Barker, V.L., III Managerial Discretion: An Empirical Review and Focus on Future Research Directions *Journal of Management*, 2015. 41 (1), pp. 99-135. [Посилання](#)
9. Данченко Л.Г., Гордина В.В. Сучасні стратегічні моделі типів керівництва та лідерства в організації. *Молодий вчений*. 2015. № 11(26). С. 52–55. [Посилання](#)
10. Ілон Маск [Wikipedia](#)
11. Калашнікова, С.А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства Монографія. Київський університет імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна. 2010. 380 с.
12. Костенко Р. В. Розвиток лідерських якостей майбутніх менеджерів наукових проєктів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 93'2023 Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2023. С. 77–81. [Посилання](#)

13. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. Вища освіта України. № 3 (дод. 1). Темат. вип.: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Київ: Генезис. 2009. С. 9–14. [Посилання](#)

14. Маркіна, І. А., Вороніна, В. Л., & Дмитренко, І. А. (1). ЛІДЕРСТВО ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ. *Економічний простір*, 2020. (159), 88-91. [Посилання](#).

15. Мудрик А.М. Шишкіна Х. Ю. Розвиток лідерських якостей: програма тренінгу. Луцьк, 2013. 120 с. [Посилання](#)

16. Пророк В. М. «Лідерські якості як важливий фактор успішності професійної діяльності фахівців соціономічних професій» *PSYCHOLOGICAL JOURNAL 1(1):79-85 2015*. [Посилання](#)

17. Сатъя Наделла [Wikipedia](#)

18. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн./за наук. ред. Л. М. Сергеевої. – Івано-Франківськ. «Лілея -НВ». 2015. 296 с.

19. Університет «Крок» Поняття лідерства та керівництва 2024. [Посилання](#)

20. Шеріл Сандберг [Wikipedia](#)

21. Шутько Л.Г., Шатько Д.Б. Лідерство в системі управління якістю та його роль в підвищенні конкурентоспроможності організації. *Економіка і управління інноваціями*. 2018. № 2(5). С. 61–70.

Утка Людмила,
Лебедин

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАСИЛІТАТОРА МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Автор піднімає питання щодо ролі учителя у становленні учня-науковця-слухача Малої академії наук України. Розкриває секрети співпраці педагога та дитини, наголошує на особистісному та професійному розвитку фасилітатора у цьому напрямку.

Ключові слова: фасилітатор, особистісно-професійна компетентність, трансформація педагога, ситуація успіху, проактивна людина, гуманна педагогіка.

Мета сучасної освіти полягає у створенні комфортних умов для саморозвитку учнів та формування їхньої здатності приймати самостійні незалежні рішення. Досягнення цієї мети передбачає впровадження інновацій в систему освіти. Сучасний учень росте і розвивається у суспільстві, яке постійно протистоїть глобальним викликам сьогодення. Нові реалії об'єднують у партнерському тандемі учнів та педагогів, розширюючи межі їхньої співпраці. І тут у нагоді стає особистісно-професійна компетентність учителя як фасилітатора навчання. Фасилітатор — це особа, яка допомагає групі

людей ефективніше працювати разом, зрозуміти спільні цілі, планувати, а також навчає і показує, як досягти цих цілей .

Нова ера інформаційної освіти змінює самого вчителя. Педагогу потрібно постійно вчитися, шукаючи нові курси, теми для вивчення, технології для опанування. Основний акцент здійснюється на розвитку критичного мислення, творчих навичок та комунікативної компетентності. Перебуваючи у постійному пошуку, учитель наближається до учнів, стає їм цікавим і корисним.

Я переконана, що цікавою формою трансформації педагога у напрямку розвитку особистісно-професійної компетенції в умовах інноваційних змін є робота в МАН України. Коли ми вперше познайомилися з концепцією Малої академії наук України, то зрозуміли, що спочатку потрібно перебудувати себе, а потім знайти собі подібних — зацікавлених у науковій роботі. Учитель повинен не тільки надавати освітні послуги з предмету, а й розвивати у дитини ситуацію успіху, пов'язану з результативністю його роботи. Наставник навчається разом із дитиною, саморозвивається, стає прикладом для своїх вихованців.

Ситуація успіху— це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх. Кожному педагогу слід звернути увагу на це правило. Об'єктивна успішність діяльності дитини — це успіх зовнішній, тому що якість результату оцінюється свідками процесу діяльності. Усвідомлення ситуації успіху самим же учнем, розуміння його значення виникає у суб'єкта після здолання своєї боязкості, невміння, незнання, психологічного ураження та інших видів труднощів.

Учитель повинен створити джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для подолання труднощів, бажання вчитися. Він створює такі умови, у яких дитина відчувала би впевненість у собі і внутрішнє задоволення; він повинен пам'ятати, що дитині необхідно допомагати досягати успіху в навчальній діяльності. А для цього потрібно створювати ситуації успіху. Використання ситуації успіху має сприяти підвищенню робочого тону, збільшенню продуктивності навчальної праці, а також допомогти учням усвідомити себе повноцінною особистістю.

Пристрасть відкриттів, прагнення проникнення в таємниці буття, зароджується ще на шкільній лаві. Уже в початковій школі можна побачити учнів, яких не задовольняє робота зі шкільними підручниками, їм не цікаво на уроці, вони читають спеціальну літературу, шукають відповіді на свої питання у різних галузях знань. Тому так важливо виявити всіх, хто цікавиться знаннями, допомагати їм втілювати в життя плани і надії, як можна ширше розкрити свої здібності.

Саме такий успіх приносить робота в МАН. З досвіду роботи із слухачами Малої академії наук зауважу, що чим більше ти вкладаєш, тим більше і одержуєш. Починається ця робота з пошуку таких дітей — собі подібних. Охочі є завжди, та самого бажання мало. Спочатку шукаємо потенційного доповідача — людину, яка може відстояти свою думку. Це необхідно для захисту наукової роботи перед журі. Потім пропонуємо теми робіт. Коли дитина обрала тему, складаємо план роботи. Якщо тема

подобається, то робота йде швидко, а якщо трапилися перешкоди, то допомагаємо, направляємо, долаємо труднощі разом.

Дослідницька робота – один із різновидів навчальних письмових робіт, які виконують учні. На відміну від рефератів (які вимагають від учня ретельно вивчити й адекватно викласти зміст тих чи інших наукових праць) чи есе (які носять характер вільно викладеної власної думки з того чи іншого приводу – без особливих посилань на літературу або взагалі без них – вони схожі за стилем і формою на твір, присвячений власним роздумам відносно тієї чи іншої наукової проблеми) ця робота передбачає обов'язкове ознайомлення з певним колом літератури за обраною проблематикою, складання докладного плану роботи, викладення матеріалу згідно цього плану, формулювання висновків, які дають змогу побачити, якою мірою учень освоїв тему і проблему, якою мірою самостійними (оригінальними) є його судження тощо. У процесі творчої роботи учень має навчитися володіти арсеналом (інструментарієм) наукової методики дослідження, формувати в себе критичне мислення, системний підхід до будь-яких складних проблем – професійних, наукових, життєвих.

Мала академія наук є однією з форм розвитку творчості та об'єднує школярів, які прагнуть вдосконалюватися у певній галузі знань, розширювати свій кругозір. МАН забезпечує інтелектуальний і духовний розвиток молоді, її підготовку до активної діяльності в різних галузях науки і техніки. Інструменти написання наукової роботи знадобляться учням у виборі професії, у становленні як майстра своєї справи, нададуть їм упевненості. Час поставив перед нами головне завдання — розвиток ключових компетентностей учнів: пізнавальних, особистісних, соціальних, самоосвіти та самовиховання.

До особистісних ми відносимо розвиток індивідуальних здібностей і талантів, динамічні знання, здатність до рефлексії. Причому в даному випадку рефлексію слід розуміти не тільки як здатність учня до розумової діяльності — практичного застосування отриманих знань і навичок, а як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, як чуттєво пережитий процес усвідомлення учням своєї діяльності.

Для роботи в МАН важливі всі компетентності, але перевагу надаємо соціальним. Таким, як: співробітництво, робота в команді, здатність приймати рішення, ціннісні орієнтири, культура міжособистісних стосунків.

Учитель відіграє важливу роль у професійному супроводі учня-науковця. Це постійна підтримка. Взаємодія, творчий поштовх і пошук нових ідей, підказок, стимулів для роботи. Такий взаємозв'язок може тривати не один рік.

Розвиток особистісно-професійної компетентності вимагає від учителя “рости” скоріше, ніж учень. Учитель — це не просто людина, яка може переказати факти і правила. Обов'язковим завданням для вчителя майбутнього буде навчити учнів саморозвиватися — досліджувати факти і вчитися їх використовувати.

Для чого пишуть дослідницькі роботи? Їх виконання має на меті прищепити та розвинути в учнів навички вести наукові дослідження, а саме:

- обирати актуальну, цікаву, значущу тему;
- ретельно планувати свою роботу;

- грамотно (тобто із знанням справи) використовувати категорійний апарат науки;
- володіти навичками структурування теоретичного матеріалу;
- працювати з джерелами та літературою;
- систематично освоювати методи аналізу різноманітного матеріалу;
- критично ставитись до точок зору, висловлених різними авторами;
- вчитися науковим стилем викладати текст.

Розвиток навичок освітян — це постійний процес. У МАН він розкривається для учителя і для учнів. Передусім варто зазначити, що традиційні методи тут не ефективні, бо розвивати педагогічну майстерність потрібно синхронно з розвитком дитячих уявлень, технологічного процесу та викликів сьогодення. Педагог має використовувати найсучасніші методи навчання, пробувати новітні стратегії. Наприклад, технології інтерактивного навчання, ігрові технології, особистісно-орієнтоване навчання, проєктну діяльність. Для цього треба бути проактивними – така людина змінюється сама і змінює всіх, хто поряд. Саме тому вчителі мають бути гнучкими, адаптивними.

Ще одна здатність, яка знадобиться у вчительській професії, – «helicopter view». Це про ширший погляд на життя. Як правило, ми, вчителі, зосереджені суто на своєму предметі, але важливо бачити і загальну картину. Наприклад, у цьому році разом із ученицею 11 класу ми виступили на Олімпіаді геніїв у номінації “Анімаційний фільм”. Для мене, як вчителя української мови та літератури, це було щось нове. Тут і графіка, інформатика, музика, мова, література, англійська мова, робота з практичної риторики. Результату досягли обоє: учениця отримала “Золото” на Всеукраїнському рівні “GENIUS Olympiad Ukraine 2024” та стала власницею Екоквітка, який дає їй можливість представляти свою роботу в США на міжнародному рівні, а я отримала неоціненний досвід.

Наступний аспект, на який важливо звернути увагу, – це розвиток навичок гуманної педагогіки. Українські діти нині навчаються в дуже непростих умовах, перебувають у стресі. Наставник може своєю небайдужістю допомогти дитині вийти із цього стану. Наприклад, кожного року мої учні пишуть науково-дослідницькі роботи в Малій академії наук. Серед них є діти, які живуть за кордоном і є такі, що знаходяться в Україні. Коли потрібно було представляти наукові проєкти на обласному рівні, постійно вимикали світло, звучали сигнали повітряної тривоги, зникав інтернет, але учні виступили. Позиція уважного вчителя до життя дитини допомагає учням бути впевненішими, набуваючи нових знань та досвіду, розкриваючи їх, дає змогу відчувати себе частиною Молодої наукової генерації України. Лідерські якості вчителів надихають учнів, стають у пригоді в організації освітнього процесу. Для цього учитель повинен постійно розвиватися, ставати кращим.

Життя диктує щоразу освітянам усе нові і нові виклики: пандемія, війна. Ми навчаємося заради дітей, тільки робимо акцент на дещо інших навичках. Наприклад, дітям тепер потрібно розповідати про вибухонебезпечні предмети чи правила поведінки у разі хімічної атаки. Тож нам самим потрібно цього навчатися. У наш час роль вчителя особливо важлива — у часи війни вчителі не

лише навчають, а й допомагають дітям звикнути до нових умов життя. Вони щодня вимушені робити все можливе, і неможливе теж, щоб серед постійних тривоги, обстрілів, навчання в підвалах, забезпечити учням максимальну якість розуміння матеріалу, щоб втрати в знаннях були мінімальними, а діти могли соціалізуватися попри емоційну вразливість. Професія педагога завжди була, є і буде престижною — поруч з рятувальниками, військовими й лікарями. Серед моїх учнів є діти, які мріють стати вчителями. Адже саме ми, педагоги, є прикладами самовідданості, людяності й мудрості, бо даємо їм досвід, з яким вони, випускаючись зі школи, йдуть далі у світ. Держава та суспільство сприяє реформації освітньої системи, одна з головних цілей якої є виховання свідомого покоління. Якісна освіта — перший і найважливіший крок для цього. І тут завданням вчителя є не тільки дати знання, певну базу. Аби бути “на хвилі” з сучасними дітьми, учитель має бути авторитетом для них, вибудувавши довірливі стосунки та успішну комунікацію. МАН — це не просто аббревіатура, це велика наукова родина, де кожен має свого друга, порадника, наставника.

Сьогодні потребує від педагога – практика високого професіоналізму, володіння сучасними технологіями навчання і виховання, бажання та вміння постійно учитися й самовдосконалюватися. Виявити і формувати національну еліту, знайти і розвинути творчу особистість, здатну діяти раціонально, компетентно, є безпосередньою функцією Малої академії наук України.

Важливою ланкою цієї системи є наукові товариства учнів, створення яких сприяє вдосконаленню діяльності багатьох навчальних закладів, а для тисяч дітей є кроком у майбутнє, певним інтелектуальним і духовним шляхом у доросле життя. Науково-дослідницька діяльність допомагає учням навчитися самостійно отримувати нові знання на основі елементів методології і методики наукового аналізу довколишнього світу, розвиває мислення. Саме через це ось уже 10 років поспіль мої вихованці є переможцями у конкурсі-захисті наукових робіт МАН України, учасниками різних етапів конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт з різних секцій: українська мова і література, літературна творчість. Вікова категорія: від 8 класу до 11 класу. Тільки у цьому 2024 році маю чотири переможця обласного рівня та одного, який буде захищати свій проект на міжнародному рівні. Роль фасилітатора у цьому напрямку подобається і надихає, стимулює до пошуку нових ідей. Я вважаю, що це новий рівень професійного зростання учителя, його нова роль у сучасному освітньому процесі, особливо у розрізі останніх викликів життя. Написання роботи вимагає злагодженої командної роботи, тому ми плідно співпрацюємо з колегами з інших шкіл, музейними працівниками, письменниками, істориками, науковцями, керівниками гуртків центрів позашкільля. Беремо інтерв'ю, пишемо статті, виступаємо з презентаціями, апробуємо результати дослідження, поширюємо результати своєї роботи. Якийсь час просто живемо цією роботою. Буває так, що наукове дослідження ведеться не один рік у декілька етапів.

Підсумовуючи, хочу сказати, що коли юний дослідник має талановитого й уважного наставника у школі, який використовує педагогічні технології, зорієнтовані на роботу із обдарованими школярами, розвивається сам, постійно у пошуку і є сучасним, – це і є умови, які приведуть обдаровану дитину до

очікуваного результату: формування її як науковця, розвитку її здібностей і обдаровань, самореалізації і самоздійснення. А учитель школи третього тисячоліття – фасилітатор, унікальна творчо обдарована особистість, яка виховує відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та рефлексії. Педагоги з таким прогресивним мисленням і творчим підходом до справи завжди матимуть успіх у своїх учнів, зможуть навчати інших, запалюватимуть і мотивуватимуть для того, щоб світ ставав кращим.

Література

1. Цвік О. М. Розвиток професійної компетентності педагога у контексті реалізації нових Державних стандартів і використання інформаційних освітніх технологій : Освітній проєкт “НА УРОК”, 2021
2. <https://brainrain.com.ua/uk/sho-take-fasilitaciya/>
3. <https://nus.org.ua/articles/ne-lyshe-konkursy-ale-j-metodychna-pidtrymka-shho-man-mozhe-daty-vchytelyu/>

Харченко Алла,
Хмельницький

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розвиток професійної компетентності вихователя – це постійний та динамічний процес. Умови інноваційних змін в освіті вимагають від педагогів гнучкості та готовності до змін. Практика показала, що ті вихователі, які постійно розвивають свої навички і адаптуються до нових реалій, можуть найкращим чином впливати на розвиток дітей у сучасному світі. Однією з ключових вимог до сучасного освітнього процесу є адаптація до швидких та постійних змін, що відбуваються у суспільстві та технологіях. Це стосується і педагогів, зокрема вихователів закладів дошкільної освіти, які відіграють важливу роль у формуванні молодого покоління. Розвиток професійної компетентності педагога є постійним та невід’ємним процесом, і ми, педагоги, маємо бути готовими навчатися та вдосконалювати свої навички протягом всієї своєї кар’єри. Професійна компетентність вихователя є важливим фактором у забезпеченні якісної освіти та гармонійного розвитку дітей, і вона вимагає постійного самовдосконалення та адаптації до змін у сучасному освітньому середовищі.

Ключові слова: *індивідуальної траєкторії професійного розвитку, самоосвіта, підвищення кваліфікації, саморозвиток, самоменеджмент, професійна рефлексія.*

Педагоги в сучасній системі освіти повинні бути готові до постійних змін і інновацій. Вони відіграють ключову роль у формуванні майбутнього суспільства через навчання та виховання нового покоління. Тому розвиток їхньої професійної компетентності у контексті інновацій є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає неперервної самоосвіти, відкритості до змін і готовності до співпраці. Педагоги, які приймають ці виклики, можуть сприяти

створенню сучасної та якісної системи освіти. Учені вважають, що в процесі професійної підготовки в педагога мають бути сформовані на основі особистих якостей необхідні педагогічні вміння (А. Богуш, Г. Беленької, Р. Буре, Л. , О. Кононко, Т. Поніманської, В. Бондаря, Н. Гузій, Н. Лисенко, Н. Ничкало та ін). На їхню думку, рівень професійної компетентності педагога — це його знання, вміння, особистий досвід. Бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації отримані знання й досвід, які потребують постійного розвитку й удосконалення. Педагогічний професіоналізм, педагогічна компетентність [6] — розглядаються в контексті безперервної педагогічної освіти й педагогічної діяльності, вимог до педагога і його підготовки. *Критерії розвитку педагогічного професіоналізму педагога дошкільного закладу:*

Педагоги підвищують кваліфікацію. Професійне зростання, підвищення кваліфікації педагога — безперервний процес. І це не лише навчання на курсах підвищення кваліфікації. Процес підвищення кваліфікації педагога не обмежується якоюсь однією формою. Це також участь у тренінгах, конференціях, семінарах, вебінарах, курсах. Загальний обсяг підвищення кваліфікації педагога закладу дошкільної освіти встановлює його засновник (або уповноважений ним органом). Він не може бути менше ніж 120 годин на п'ять років.

Педагоги є учасниками методичної роботи закладу. Успішність та ефективність будь-якої діяльності залежить насамперед від правильно поставлених завдань. Методичний кабінет закладу є центром методичної допомоги педагогічним працівникам та поширення серед батьків психолого-педагогічних знань щодо забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок.

Інновації в освіті можуть стосуватися нових методик навчання, використання сучасних технологій, змін у підходах до виховання та багато іншого. Для вихователя це означає необхідність постійного саморозвитку та адаптації до нових вимог. Ось декілька кроків, які можуть допомогти вихователям розвивати свою професійну компетентність у таких умовах:

- Навчання і самонавчання.

Вихователі повинні бути готові до постійного навчання та самостійного вивчення нових підходів до роботи з дітьми. Це може включати участь в професійних семінарах, вебінарах, курсах підвищення кваліфікації та читання спеціалізованої літератури.

- Використання сучасних технологій.

Інновації в освіті часто пов'язані з використанням сучасних технологій. Вихователі повинні вивчити, як ефективно використовувати комп'ютери, планшети, інтерактивні дошки та інші технічні засоби для навчання.

- Розвиток міжособистісних навичок.

Важливо розвивати навички спілкування, емпатії та роботи в команді. Ці навички необхідні для успішного виховання дітей та співпраці з батьками та колегами.

- Аналіз результатів та вдосконалення.

Вихователі повинні вміти аналізувати результати своєї роботи та вдосконалювати свої методи та підходи на основі отриманих даних. Це допомагає покращити якість наданої освіти.

- Підтримка співробітників і обмін досвідом.

Важливо створити сприятливе середовище для обміну досвідом та ідеями з іншими вихователями. Співпраця і колективний досвід можуть значно полегшити адаптацію до інновацій.

Розвиток професійної компетентності педагога відбувається за індивідуальною траєкторією, що залежить у великій мірі від особистих якостей педагога: вольової сфери особистості, особливостей характеру, темпераменту, акцентуацій, потреб, рівня готовності педагога до впровадження змін у педагогічному процесі тощо.

Траєкторія професійного розвитку педагога – персональний шлях реалізації професійного потенціалу педагогічного працівника, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих [2].

Інструменти моделювання індивідуальної траєкторії професійного розвитку:

- *самоаналіз власної професійної діяльності* – самостійне вивчення педагогом стану та результатів своєї праці, визначення на його основі напрямів для подальшого професійного розвитку;

- *самоосвіта* – свідома діяльність з удосконалення своєї особистості як фахівця: адаптування індивідуальних особливостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення рівня професійної компетентності й неперервне вдосконалення своєї особистості [4];

- *підвищення кваліфікації* – опановування нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах своєї професійної діяльності;

- *саморозвиток* – багатокомпонентний особистісно і професійно значущий процес, що сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності, допомагає осмисленню власної самостійної діяльності, є засобом самовдосконалення і становлення професіонала;

- *самоменеджмент* – послідовне і цілеспрямоване використання педагогом у професійній діяльності випробуваних методів і практичних прийомів для підвищення ефективності виконуваних процедур та операцій, досягнення намічених цілей.

Додаткові ідеї щодо розвитку професійної компетентності педагога:

1. Постійна самосвідомість. Педагоги можуть вдосконалювати свою роботу, регулярно аналізуючи свої методи і результати. Важливо ставити питання собі, що можна покращити та як вдосконалити власний педагогічний підхід.

2. Участь у конференціях і семінарах. Заходи, присвячені освітнім та педагогічним темам, можуть розширювати знання та допомагати педагогам отримувати інсайти від визнаних експертів у сфері освіти.

3. Педагогічна спільнота. Утворення спільноти з іншими педагогами, де можна обговорювати важливі питання, ділитися ідеями і вирішувати педагогічні завдання, може бути корисним для підвищення професійної компетентності.

4. Педагогічні дослідження. Участь у дослідницьких проєктах у галузі освіти дозволяє педагогам не лише вдосконалювати свої навички, але й сприяє розвитку інновацій в галузі.

5. Професійна рефлексія. Регулярне обговорення своєї роботи з колегами, також ведення щоденників педагогічного досвіду допомагає педагогам аналізувати свою роботу та робити висновки для подальшого розвитку.

Планування та визначення індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогічних працівників – одне з основних завдань центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Спланувати таку траєкторію – означає визначити особливий маршрутизатор, що ґрунтується на результатах самодіагностики педагога. До складу траєкторії увійдуть напрями та форми, що забезпечать задоволення особистісно-професійних потреб, розвинути професійні компетентності, сприятимуть безперервній самоосвіті, розширять можливості вибору найбільш доцільних шляхів професійного розвитку педагогічного працівника. Рух педагога за цією траєкторією завжди носить суто індивідуальний характер і визначається окремо в кожному конкретному випадку, виходячи з низки факторів: досвіду, характеру освітніх потреб та інтересів, рівня професійної компетентності, конкретних досягнень, сильних і слабких сторін. Робота з цього напрямку потребує від фахівців центрів знань та умінь щодо проведення досліджень, менеджменту, психології та аналізу. Але траєкторію можна спланувати тільки в тандемі із педагогом, що дійсно бажає професійного розвитку. Важливо пам'ятати, що траєкторія професійного розвитку не може бути прямим відрізком. Це хвиляста лінія, з цікавими компонентами, що немає закінчення, як саме професійне життя.

Етапи створення індивідуальної траєкторії професійного розвитку:

Діагностичний етап. Аналіз досвіду. Самооцінювання власної професійної діяльності відповідно професійних стандартів та вимог часу. Визначення напрямів підвищення кваліфікації та самоосвітньої діяльності

Інформаційний етап. Підвищення кваліфікації за програмами, які враховують вимоги професійних стандартів та допоможуть набути необхідних знань, умінь і навичок, сформувати/розвинути професійні компетентності. Формальна, неформальна та інформальна освіти. Самоосвітня діяльність відповідно професійних стандартів

Практичний етап. Апробація та закріплення у практиці роботи набутих знань, умінь і навичок

Узагальнюючий етап. Моніторинг рівня сформованості професійних компетентностей відповідно професійних стандартів.

Висновки. Розвиток особистості педагога нерозривно пов'язано з його прагненням до самостійного поповнення своїх знань, підвищення професійної компетентності. Рівень кваліфікації та педагогічної майстерності у кожного педагога свій, тому кожен самостійно обирає форму методичної роботи, засіб удосконалення педагогічної техніки і технології, при цьому використовуючи інтерактивні форми роботи, що значно підвищує їх зацікавленість. Розвиток професійної компетентності вихователя в умовах інноваційних змін у системі освіти є критичним завданням. Це вимагає постійної самоосвіти, співпраці з колегами, використання сучасних технологій і акценту на розвиток м'яких навичок. Практикою доведено, що ті вихователі, які готові до цих змін і інвестують у свій професійний розвиток, можуть найкраще впроваджувати інновації і сприяти розвитку дітей у сучасному освітньому середовищі. Професійна компетентність вихователя є визначальним чинником у якісному вихованні та навчанні молодого покоління. Розвиток цієї компетентності вимагає постійного самовдосконалення, готовності до змін та доступу до різних засобів та ресурсів.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). - К. 2021. С.38
2. Карандій В. Діяльність Українського інституту розвитку освіти: реформи в дошкільлі. Дошкільне виховання. 2020. № 8. С. 10–12.
3. Назаренко О., Олесюк Н. Як за допомогою профстандарту вибудувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку педагогів. Практика управління дошкільним закладом. № 1. 2022. URL: <https://ezavdnz.expertus.com.ua/947142>
5. Наказ Міністерства економіки України 19 жовтня 2021 року № 755-21 Професійний стандарт „Вихователь закладу дошкільної освіти”.
4. Стягунова О. Планування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогічних працівників: брошура до Типової програми підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Київ. УІРО. 2023. 13с. [broshura_6_planuvannya_indyvidualnoyi_trayektoriyi_profesijnogo_rozvytku.pdf](#).
6. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький.

РОЗДІЛ № 11
Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки

Дрюхіна Валентина,
Лебедин

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття акцентує увагу на проблемі збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, а також на необхідності запровадження оптимальної моделі фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками, що сприятиме формуванню здорового способу життя дітей та здоров'язберезувальної компетентності.

Ключові слова: *здоров'я, здоровий спосіб життя, фізичне виховання, оздоровлення, здоров'язберігаючі технології.*

Проблема збереження і зміцнення дитячого здоров'я набула сьогодні особливого значення в контексті проблеми здоров'я дітей через стійку тенденцію погіршення здоров'я дітей дошкільного віку. Виходячи з цього актуальним стає запровадження у закладах дошкільної освіти оптимальної моделі фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільного віку, яка реалізуються комплексно через створення безпечного розвивального середовища, оптимізацію рухового режиму, системного підходу до формування у дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я і мотивації щодо здорового способу життя, а також системного застосування здоров'язберігаючих технологій.

Питаннями теорії і методики фізичного виховання дітей дошкільного віку займались Е.Вільчковський, О.Курок, Н. Ревнівцева, М. Терехова та ін.; організацією оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі Л. Калуська, Л.Швайка та ін.

Практичний досвід організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі дошкільної освіти висвітлювала А. Шамрай та ін..

Нетрадиційні методи оздоровлення дітей дошкільного віку стали предметом наукових досліджень Г. Григоренко, Н. Денисенко, Ю.Коваленко, Н. Маковецької та ін.

Проблемами обґрунтування доцільності оздоровчих технологій та їх впровадження у систему роботи закладів дошкільної освіти займаються О.Аксьонова, О.Богініч, Т. Андрющенко, М. Єфіменко, Н. Маковецька та ін.. Але проблема пошуку ефективних форм і засобів фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми дошкільного віку у закладі дошкільної освіти залишається надзвичайно актуальною, бо виховання міцного, фізично підготовленого підростаючого покоління є одним із найважливіших завдань у системі національної дошкільної освіти. Фізично здорова дитина – це: здорова психіка, здорова духовність та достатній обсяг набутих знань [3, с. 47].

Зазначимо, що проблема формування у дітей дошкільного віку здорового способу життя, подолання хвороб потребує не тільки гарних намірів для її розв'язання, але, насамперед, реальних дій, щоденної праці вихователів, батьків, самих дітей. А важливою умовою повноцінного фізичного розвитку дитини дошкільного віку є правильна організація її життєдіяльності.

Тому не випадково формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільника є пріоритетним завданням щодо реалізації Базового компоненті дошкільної освіти (2021). За Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні фізична життєва компетентність пов'язана зі станом здоров'я, руховою активністю, будовою тіла, зовнішністю, роботою організму, м'язовою та предметно-практичною активністю [1].

Відтак зусилля працівників дошкільних навчальних закладів сьогодні як ніколи спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я дитини-дошкільника, культивування його здорового способу життя.

Одним із основних завдань діяльності закладів дошкільної освіти є така організація та методика проведення всіх оздоровчих й освітньо-виховних заходів, за якої не тільки буде збережений відмінний рівень розумової працездатності, але й відбудеться її подальший психологічний та розумовий розвиток без шкоди для здоров'я дитини. Тому у Лебединському закладі дошкільної освіти «Ромашка» розробляється та втілюється в процес освітньої діяльності з дітьми модель фізкультурно-оздоровчої роботи, яка має інтегровану мету:

- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточення;
- формування у дітей навичок здорового способу життя;
- оптимізація режиму навчально-виховного процесу;
- збільшення рухової активності дітей;
- активізація фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільних навчальних закладах [5, с. 18].

Фізкультурно-оздоровча робота в Лебединському закладі дошкільної освіти «Ромашка» проводиться для забезпечення рухової активності дітей та сприяння їхньому повноцінному фізичному розвитку і застосовуються різні форми організації здоров'язбережувальної роботи з дошкільнятами. Такими формами стали:

- заняття з фізичної культури;
- самостійна діяльність дітей;
- рухливі ігри (загального характеру, народні);
- ранкова гімнастика (традиційна, дихальна, звукова);
- рухливо-оздоровчі фізкультхвилинки;
- динамічні паузи;
- фізичні вправи (гімнастика) після денного сну;
- фізичні вправи в поєднанні з загартовуючими процедурами;
- фізкультурні прогулянки (в парк, на стадіон);

– спортивні активності (тематичні вечірки, ігрові заняття, музичні імітаційні ігри, пальчикові ігри, танцювальної вправи, елементи релаксації і масажу);

– піші переходи (до паркової зони, до зони лісу, до осіннього саду, до квітника, до автостоянки біля закладу, до проїжджої частини дороги);

– проєктна діяльність (фізкультурні Дні здоров'я, тематичні тижні);

– спортивні свята.

Зауважимо, що організація фізкультурно-оздоровчої роботи, що органічно пов'язана з активною руховою діяльністю дітей та має на меті забезпечити оптимальний стан їхнього здоров'я, успішний фізичний розвиток, подолання гіподинамії, формування рухових умінь та навичок, розвиток фізичних якостей та формування інтересу до різних видів рухової діяльності. Ця робота спрямовується на виявлення резервів повноцінного фізичного розвитку дітей та формування основ здорового способу життя. Для цього система фізичного виховання дітей володіє багатим арсеналом різноманітних фізкультурно-оздоровчих засобів. Чим різноманітніші засоби виховного впливу на дітей використовуємо у своїй роботі, тим динамічнішим є перебіг процесу фізичного розвитку дошкільнят.

Так, у нашому закладі дошкільної освіти використовується комплекс різних засобів з фізичного виховання та розвитку малюків: фізичні вправи та активності (гімнастика, ігри, елементи спорту, туризм тощо), природне середовище (повітря, сонце, вода), гігієнічні чинники (режим харчування, сну, занять і відпочинку, гігієна одягу, взуття, приміщень, обладнання тощо). Поряд з традиційними засобами фізичного виховання, оздоровлення дошкільників та формування у них основ здорового способу життя у практиці роботи нашого дошкільного закладу активно задіюються і нетрадиційні засоби, наприклад: масажі за допомогою масажерів су-джок; нетрадиційні атрибути для розвитку фізичної активності у іграх (помпончики, магнітні жезли тощо), які розвивають окомір, спритність, координація рухів під час прокочування предметів, елементарні навички влучання в ціль; нетрадиційні «доріжки здоров'я»; нейроігри в пісочниці та з дрібними предметами («Вітаю тебе, пісочок», «Незвичайні сліди на пісочку», «Доріжка для звірят», «Уважні вушка», «Кольоровий столик»); кінезіологічні вправи та нейроігри («Кольорові долоньки», «Кулачок– олонька», «Переклади в ложечки», «Нейроквадрати», «З попітом і м'ячиком», «Нагодуй гномака»).

Ефективні для підвищення рухової активності дітей дошкільного віку є новітні методики та технології. Прикладом є методика О. Аксіонової (Lafe – kinebis) та роуп – скріппінг, на яких виконуються фізкультурні диктанти у вигляді стретчингу, вправ з підкиданням і ловінням м'ячиків, мішечків у ходьбі та стрибків через скакалку. Також цікавими і ефективними для дітей є технологія з камінцями Марблс та методика Марії Монтессорі, які впливають на збереження та зміцнення здоров'я дітей через дидактичний матеріал, що є чудовою іграшкою-антистресом і призначені відволікати малят від проблем сьогодення, спрямована на вивільнення негативної енергії, розслаблення та надання відчуття затишку та захищеності.

Важливою складовою моделі фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми стали організовані у дошкільному закладі фізкультурні осередки з традиційним і нетрадиційним обладнанням задля ефективного збереження та зміцнення здоров'я дітей, формування у них здоров'язбережувальної компетентності.

Так у групах наявні м'ячі різної величини для ігор та вправ (кидання та ловіння), великий м'яч для стрибків, обручі для стрибків, різнокольорові палиці, для стрибків у довжину, гімнастичні палки, дуги для підлізання та повзання, дощечки для рівноваги, кубики для ходьби, гантелі, кільця із стрічками, шапочки-наголівнички для рухливих ігор, кубики для зістрибування, гірка, скакалки, мотузки різної довжини, стрічки різного кольору, канат, колода для ходьби, різнокольорові прапорці, торбинки з піском, кубики для організації занять з фізичної культури в приміщенні та на повітрі.

Для проведення спортивних та рухливих ігор: «У ворітця», «Доповзи до брязкальця», «Горобчик і кіт», «З купини на купину», «Дартс», «Баскетбол», «Бізі борд», «Кільцекид», «Ходунки», «Кеглі», «Твій гопак», «Хокей». «Бадмінтон» та ін.. є набори ігрових атрибутів (кегли та кулі різної величини, кільцекиди, брязкальця, кеглі, гантелі, куби, палиці, гантелі, кульки, мотузки, сітки тощо).

У створених осередках фізкультурно-оздоровчої активності для виконання загартовуючих вправ розташовані доріжки здоров'я, «змійка», масажні килимки та масажні м'ячики. Для загартовувальної ходьби, розвитку дрібної моторики, під час масажу та пальчикової гімнастики зібраний нетрадиційний інвентар: камінчики, горіхи, каштани, олівці, соснові і ялинові шишки.

Вважаємо, що ефективність моделі фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми дошкільного віку має передбачати інтегрований підхід до проведення ігрових занять фізкультурно-оздоровчого спрямування. Так, під час проведення заняття на тему «Нема щастя без здоров'я», були застосовані нетрадиційні підходи, які дозволили закріпити знання дітей про здоровий спосіб життя, про те, як люди піклуються про своє здоров'я, формували у них розуміння того, що здоров'я необхідно берегти, зміцнювати та тренувати. Так, діти сортували кульки за кольорами, рухаючись стрибками з обруча в обруч; вправлялися в правильному диханні під час гри з коктейльними трубочками, якими збирали геометричні фігури (вдихаючи повітря до себе); робили масаж долоньок колючими м'ячиками, прокочуючи їх обома руками по силуету фігур. Здійснювали рухову активність під час виконання танцювальної вправи під музику, де діти відтворювали своїм тілом фігуру, яка зображена на малюнку; розвивали моторику та швидкість рук під час намотування стрічки на паличку, готували смачний «сік», перетягуючи краплини фарби в стаканчики ватними паличками, малювали святковий торт за допомогою фарб і лінійки. На завершення формували у дітей культурно – гігієнічні навички, провівши дослід «Мило і мікроби».

У контексті формування здорового способу життя наших дошкільнят було проведене нетрадиційне заняття на тему «Запрошую вас до кафе «Ромашка» для дітей старшого дошкільного віку групи «Барвінок», на якому

формували уявлення дітей про те, що корисна їжа водночас і смачна, а смачна й корисна їжа – це основа здорового харчування. Заняття проводилося у формі сюжетно-рольової гри, до якої залучили діток та дорослих, запросивши їх до кафе «Ромашка».

На занятті у процесі сюжетно-рольової гри діти отримали знання про поняття «корисна їжа» та «не корисна», формувалися елементарні уявлення про вітаміни та їх значення для розвитку дитини, діти навчалися дбайливо ставитися до свого здоров'я; усвідомлювали вплив емоційної атмосфери на засвоєння їжі; формували навички використання набутих знань у повсякденному житті.

Всі заняття фізкультурно-оздоровчого спрямування проводяться в ігровій формі, тому діти виконують фізичні вправи під музичний супровід та віршовані рядки. Так, була проведена музична імітаційна гра «У кізоньки слухняні дітоньки», ранкова гімнастика «Що уміють наші ніжки», музичні ігри «Ми до зайчика прийшли», «Допоможи зібрати овочі», «Веселі ніжки ідуть по доріжці», «Колискова для малят» з використанням аромаподушечок; проведені пальчикові ігри з олівцем та гра «Ми капусту січемо», звукові гімнастики, психогімнастики, пантоміми тощо.

Зазначимо, що невід'ємною складовою формування здорового способу життя наших дошкільнят стала музикотерапія, яка сприяє зниженню емоційної та м'язової напруги шляхом навчання основам ігрового самомасажу; підвищує самооцінку дітей, їхню впевненість у власних силах і результаті діяльності (індивідуальної і колективної).

Отже, створена у дошкільному закладі оптимальну модель організації фізкультурно-оздоровчої роботи базується на сучасних підходах до організації фізкультурно-оздоровчої діяльності у закладах дошкільної освіти з застосуванням традиційних і нетрадиційних форм і засобів фізичного розвитку дошкільників та спрямована на активне збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей дошкільного віку й формування у них здоров'язбережувальної компетентності..

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovooho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 11.05.2024).

2. Використання здоров'язбережувальних та здоров'яформуючих технологій з метою фізичного виховання дошкільників. 2021. <https://vseosvita.ua/library/dosvid-roboti-vprovadzenna-zdorovazberezuvalnihtehnologij-v-praktiku-roboti-doskilnogo-navcalnogo-zakladu-90162.html> (дата звернення: 13.05.2024).

3. Григоренко Г.І. Денисенко Н.Ф., Коваленко Ю.О., Маковецька Н.В. Нетрадиційні методи оздоровлення дітей дошкільного віку: навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. 116 с.

4. Рубан Н. Здоров'ятворчі та здоров'язбережувальні технології. *Палітра педагога*. 2010. №2. С.7-15.

5. Шамрай А.І. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи в ДНЗ. *Дошкільний навчальний заклад*. 2007. № 10. С. 13-19.

Valeriia Korsun,
Kyiv

THE LATEST DIMENSIONS OF TODAY'S SECURITY IN THE WORLD

The author raises the problem of the latest security measurements for today. During martial law, security is the most important thing, which is why the problem is most urgent in Ukraine. The article deals with the organization of security in educational institutions.

Keywords: *education, safety, evacuation, rules, recommendations, academic year, students.*

In armed conflicts, the issue of preserving educational institutions as a safe space is extremely acute. In 2015, the UN developed a declaration on security schools, which as of 2022 was signed by 109 Crans, among which there is no Russia. Today in Ukraine, this aggressor country considers educational institutions as objects for shelling. For according to the Ministry of education and science of Ukraine, as of July 2022, 2188 educational institutions were damaged by bombing and shelling, 221 institutions were completely destroyed.

During military operations and for a long time after their end, educational institutions in Ukraine they will work in new requirements for a safe educational environment. Arrangement of shelters and organization of a safe educational space in the school – one of the most important tasks for the director. [1]

With the beginning of the new academic year, each educational institution will have an individual make a decision on the organization of the educational process – face-to-face, remotely or in a mixed format. This decision will depend, in particular, on the security situation, the availability, condition and capacity of the shelter, and on the results of a special survey of the school. commissions.[1]

Requirements and recommendations for setting up a safe shelter in an educational institution developed by the State Emergency Service, and also provided by the Ministry of emergency situations education and science of Ukraine. The same recommendations will help the school principal organize a safe educational environment in the institution in both full-time, distance, and mixed learning formats, as well as help to change the formats more effectively, including depending on the security situation.

One of the prerequisites for a safe educational environment is the availability of clear procedures response/behavior, knowledge of these procedures by all employees of the institution and constant working out the rules with students.

First of all, it should be: [2]

1. escape routes (including to the nearest shelter, if one is not equipped in the institution) 'review escape routes based on the location of the shelter (in an institution or structure near the educational institution);

2. Safety protocols for students of all ages regarding the rules of behavior during air alarms, evacuation, stay in a shelter/shelter A safety protocol is a certain set of rules and procedures that teachers and students in an educational institution should follow in relation to a certain situation. Taking into account the security risks, such there should be several protocols in the institution, in particular, regarding actions during air alarms and carrying out evacuation, staying in a shelter, handling during lessons online.

Under martial law and conducting the educational process in full-time or mixed mode it is important to repeat the evacuation rules with students on a daily basis. Training evacuations also require regularity. Even if the training program is lost time, in the face of a real threat to the safety of students and teachers, the role of such training should not be underestimated.

For the youngest students, it is important to conduct training evacuations with minimal stress, involving elements of the game, so as not to provoke/increase anxiety. For example, help your favorite children's character find their way to the shelter. This is it will also help children get used to the evacuation rules. Such training sessions can also be conducted as a board game — so children remember the algorithm of actions well.

It is important for basic school students to have answers to all their safety and security questions. analyze the evacuation protocol/plan in detail with them. Basic and high school students we need to pay attention to the fact that collective security depends on everyone, that is why it is so important that all students follow certain rules.

Training sessions will also show weaknesses in the evacuation plan that can be corrected before possible critical situations occur.

If the school decides to conduct full-time or mixed education in this format, it is important to quickly and fully convey this information to parents. They should receive information from the head of the school about the availability and condition of the shelter at school, or about escape routes if the shelter is located outside the school.[1]

Safety protocols for cases of Air alert, evacuation to shelter at school or abroad its borders also include information that needs to be communicated with parents. This is important for several reasons. First, parents need to know what happens to their children at school in case of an "air alarm" signal, how and where the evacuation is carried out. Secondly, the possession of information about security protocols will allow parents to additionally talk with their children, convince them to stick and not worry.[2]

It is also important to agree with parents about the additional content of the school backpack, in addition to educational materials. For example, water, snacks, necessary medications with instructions on how and when to take them, a note with the child's last name, parents, contact phone numbers, address. The teacher, in turn, should have as much knowledge as possible complete information about the child's

special needs — possible reactions to stress, special medications to use, allergic reactions.

During the war and in the post-war period, every educational institution should be ready for fast transition to distance or blended learning. It is obvious that such readiness will be the key to the success of schools.[1]

1. Flexible lesson schedule

At the beginning of the year, you should develop several options for the schedule of training sessions at once: for full-time, distance and mixed training.

The schedule for distance learning should differ in a smaller number of training hours in synchronous learning mode. This can be done using various strategies: allocating lesson time to synchronous and asynchronous learning, reducing the amount of lesson time, and including individual consultations in the schedule, taking into account reallocated time, and so on.

Blended learning can be applied in many different ways. In the case when it is assumed partial attendance at an educational institution (several days a week or individual lessons, etc.), the schedule should also be adapted to the new learning environment.

2. Computers and the internet

Technical support of distance learning remains one of the most important conditions its qualities. At the same time, it is this condition that is most difficult to ensure in an educational institution, since it mainly depends on the parents of children and the founder of the school. To a lesser extent on the its provision can be influenced by the manager and teachers.

3. Instructions/protocols / algorithms for teachers, deputy principals, information for parents regarding online learning

The presence of developed clear rules and algorithms for all participants in the educational process facilitates the transition from one form of education to another and makes the organization of the educational process flexible. The rules for students may relate to the specifics of working on electronic platforms, inclusion in an online lesson, and the ability to turn cameras and microphones on and off during online lessons, features of organizing work in asynchronous mode, communication with teachers.

Teachers should also develop instructions on the organization of the educational process, the use of electronic platforms and resources, and the specifics of conducting lessons in synchronous and asynchronous mode. It is worth developing several possible models for redistributing study time for different academic subjects.

Special attention should also be paid to the adaptation of calendar and thematic programs by teachers plans. They can use one or more strategies, for example: generalizing and enlarging topics, integrating content, reducing optional topics and topics provided to repeat the material, divide topics into synchronous and asynchronous study, and so on.

Lack of a developed clear structure and methodology for remote online lessons this leads to the need to develop appropriate algorithms and guidelines for teachers at the school level. They should be a framework, but outline basic requirements for conducting lessons in synchronous mode.

4. Electronic magazines, a platform with hosted materials.

In the context of the transition from one form of education to another, the optimal form for recording students' learning outcomes and providing them with feedback is an electronic journal. It is desirable that the educational institution switches to maintaining electronic documentation and chooses the most convenient resource for him to keep an electronic journal, taking into account requirements and recommendations of the Ministry of education and science for such resources.

An important function of the Electronic Journal is to provide feedback to students and their parents on their academic performance. Such a connection will be more effective if it provides, in addition to a point (or level) assessment, also a verbal characteristic and/ or comments for the student about their further academic progress.[1]

Given that in war conditions, it is obvious that there is a need for a systematic organization of distance learning as a form alternative to full-time education, it is necessary to choose a single platform for teaching students, which would contain developed and systematized materials on all academic subjects for all classes. [1]

This is not about randomly selecting materials or developing teachers for short periods of time, namely, about holistic e-courses that take into account the full cycle of training and contain:

- video explanations, text materials broken down into short blocks with relevant tasks and instructions;
- tasks for fixing, practical application, self-testing;
- testing system and providing detailed feedback.

The availability of such courses will allow you to use various forms as flexibly as possible training, and in the conditions of full-time training, such a resource can be successfully used in the "Inverted class" technology.

REFERENCES:

1. Safe educational environment. - URL: <https://sqe.gov.ua/> (Дата звернення: 18.05.2024)
2. Changing priorities in the international security system under the influence of the global financial crisis. - URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/zmina-prioritetiv-u-sistemi-mizhnarodnoi-bezpeki-pid-vplivom> (Дата звернення: 18.05.2024)
3. The main issues of our time are security under martial law, mobilization, preparation for the heating season and countering disinformation. - URL: <https://snovmr.gov.ua/golovni-pytannya-sogodennya-bezpeka-v-umovah-voyennogo-stanu-mobilizatsiya-pidgotovka-do-opalyvalnogo-sezonu-ta-protydiya-dezinformatsiyi/> (Дата звернення: 18.05.2024)
4. «URGENT PROBLEMS OF THE STUDENT AND TEACHER UNDER THE TIME OF WAR» – Yuvkovetska Yuliia. – URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16311/1/Збірник%20тез%20КоменськийВізаві.pdf#page=172>

Крижановська Олена,
Суми
Пухно Світлана
Суми

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано проблеми соціально-психологічної адаптації студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання, досліджено передумови їх виникнення, проаналізовано особливості соціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти, розкрито необхідність комплексного аналізу показників адаптації студентів в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, професійне зростання, соціально-психологічна адаптація.

Постановка проблеми. Навчання у закладі вищої освіти – це час формування професійних компетентностей, важлива складова в житті будь-якої людини. Сьогодні світ змінюється надзвичайно швидко, що ставить перед людиною нові виклики, що потребує постійного професійного навчання

Пандемія COVID-19 та початок повномасштабної війни в Україні значно вплинули на організацію освітнього процесу, в результаті чого навчання в закладах освіти України проводиться, переважно, дистанційно. Внаслідок цих факторів, студентське життя стає повним викликів: постійні попередження про обстріли та бомбардування, перерви в електропостачанні, ускладнене отримання доступу до інтернет-мереж, навчальних ресурсів, необхідність вивчення нового програмного забезпечення для дистанційного навчання і т. п. Однак, окрім цих зовнішніх проблем, існують і внутрішні, такі як потреба у розвитку навичок самоорганізації, самостійності, динамічності, модульності, адаптивності, гнучкості, мобільності, неперервності, креативності, а також у встановленні та підтримці взаємовідносин з одногрупниками, викладачами і друзями. Визначене потребує впровадження інноваційних інформаційних технологій навчання в закладах освіти [1, 2].

Напруження, яке переживають студенти – здобувачі вищої освіти, може призвести до дезадаптації, погіршенні психоемоційного стану, в окремих випадках, – депресії. Відповідно, дослідження соціально-психологічної адаптації студентів до навчання в закладах вищої освіти (ЗВО) і навчальної групи в складних умовах життя, є на сьогодні досить актуальними.

З початком повномасштабної війни, українці перерозподілили особистісні пріоритети, першочерговими питаннями є забезпечення власної безпеки, підтримка армії та країни. Проте, важливо розуміти, що війна не може тривати вічно, і потреба набувати професійні знання і вміння, навіть в складних умовах життя, залишається необхідністю для професійного і особистісного розвитку. Успішність соціально-психологічної адаптації студентів до освітнього процесу в умовах війни є ключовим аспектом їхнього майбутнього успіху [3].

Проблеми соціально-психологічної адаптації досліджували такі дослідники, як: С. Б. Фурдуй, Г.М. Андрєєва, Ю. В. Прудкай, А. А. Налчаджян, Д. А. Ядрова, І. В. Панасюк, В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко та ін. В умовах навчання молодих людей під час повномасштабного вторгнення в Україну недостатньо уваги було приділено соціально-психологічній адаптації студентів до освітнього процесу. Вважаємо необхідним дослідити процес соціально-психологічної адаптації студентів закладів вищої освіти більш глибоко, адже це може допомогти знайти нові можливості подолання внутрішніх перешкод, що виникають під час навчання та спілкування студентів як між собою так і з викладачами.

Мета статті полягає в розробленні стратегій вирішення проблем, пов'язаних з соціально-психологічною адаптацією студентів під час війни до умов навчання у закладах вищої освіти. Для досягнення цієї мети було поставлено завдання, які включають теоретичний аналіз проблеми, дослідження структури соціально-психологічного адаптаційного процесу, виявлення чинників, що впливають на соціально-психологічну адаптацію студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від успішності соціально-психологічної адаптації студентів залежить їх подальше особистісне й професійне зростання, що дозволить їм успішно реалізувати свої здібності та навички, які є важливим фундаментом для кар'єрного та особистісного розвитку.

Під соціальним середовищем розуміють умови економічного, політичного, територіального, духовного та суспільного характеру, які впливають на формування особистості. В цьому дослідженні під соціальним середовищем розуміємо нове освітнє середовище – формат дистанційного навчання. Студенти закладу вищої освіти – це, переважно, молоді люди від 17 до 25 років з базовим (середнім) рівнем освіти та особливостями, такими як специфіка організації життєдіяльності, відносна самостійність у виборі діяльності під час та поза часом навчання, тощо. Основна характеристика діяльності студентів закладу вищої освіти полягає в їх підготовці до майбутньої професійної діяльності шляхом навчання, а не безпосередньому участь у виробництві. Процес соціально-психологічної адаптації студентів до нового освітнього середовища під час воєнного стану можна розглядати як послідовний ряд етапів.

Серед принципів дистанційного навчання можна виокремити декілька ключових. Гнучкий графік освітнього процесу. Принцип модульності, що дозволяє розбивати навчання на певні частини та своєчасно провести зріз знань. Динамічність навчання гарантує постійні зміни, адже все оновлюється. Адаптивність необхідна для забезпечення швидкого сприйняття змін. Безперервність гарантує постійність навчання, зростання, розвитку. Без креативності всіх учасників освітнього процесу складно уявити сучасний процес навчання, так само, як і без та відкритого доступу до інформації. Така система принципів сформувалась як наслідок значної частини самостійного навчання. Саме такий підхід вимагає поєднувати традиційні технології навчання з використанням нових, що постійно з'являються.

Важливо пам'ятати, що використання різних технологій дозволяє студентам розширити власний спектр навичок та вмінь, які в подальшому визначатимуть майбутню успішність та професіональність особистості. До цих навичок можна

віднести: здатність самостійно планувати власну діяльність; прийняття рішень та несення відповідальності за них; працездатність у інформаційному просторі (відбір потрібної інформації, її структурування та використання для прийняття рішень); навички презентації результатів з використанням нових програм та технологій, наприклад, «Canva»; вміння якісно розподілити свій час та навчатись самостійно. Ефективність соціально-психологічної адаптації полягає в тому, що студенти повністю приймають норми та цінності нового соціального середовища. Цей процес може тривати різний час залежно від психологічних особливостей та життєвого досвіду кожного.

Активність студентів, яка включає навчальну та позанавчальну діяльність, є важливим показником їх успішної соціально-психологічної адаптації до нових умов навчання. Позанавчальна діяльність, така як культурно-освітня та науково-дослідницька, має таке ж значення, як і навчальна. Успішна соціально-психологічна адаптація в умовах дистанційного навчання включає встановлення позитивних зв'язків з оточуючими, задовільний психічний та фізичний стан, адекватність у спілкуванні та комфорт у новому середовищі. Проте, не всі студенти можуть успішно адаптуватися в умовах дистанційного навчання, що може виявитися у неуспішності в навчанні або в особистих проблемах [4]. Таким чином, успішна соціально-психологічна адаптація є критично важливою для студентів під час дистанційного навчання в умовах військового часу, а результати цього процесу можуть відображатися на їх подальшому розвитку та досягненні успіху.

Сучасна ситуація на ринку праці змушує наголосити на важливості підготовки висококваліфікованих кадрів. Для успішного працевлаштування необхідно мати відповідну кваліфікацію та бути відповідальним фахівцем, а також бути готовим постійно навчатись і зростати і як особистість, і як професіонал. Початок професійного розвитку майбутнього фахівця зазвичай починається під час здобуття вищої освіти, саме в цей час формуються його професійні якості, коло знайомих, виникають нові інтереси, потреби. Складно уявити процес навчання без залучення творчості для вирішення різних питань.

Також, під час навчання розвиваються навички комунікації, відбувається розвиток культури спілкування, взаємодії. Процес соціально-психологічної адаптації студентів до умов навчання в дистанційному форматі є надзвичайно важливим етапом у професійному становленні. У молодих людей виникає потреба оволодіти новими навичками і співвіднести свої очікування з реальністю. Дослідження процесу соціально-психологічної адаптації студентів надає можливості для визначення активації внутрішніх ресурсів студентів, що в подальшому допоможуть у подоланні перешкод у процесі спілкування та навчання. Особливості проходження адаптації студентів оцінюються за наступними критеріями: технологічним, психологічним та особистісним, які взаємопов'язані. Критерії потрібно розглядати у певній системі, такий підхід дасть можливість комплексної оцінки, проаналізувати окремі показники, що дозволить в подальшому розробити план роботи структурних підрозділів закладу освіти щодо заходів оптимізації проходження соціально-психологічної адаптації студентів. Технологічний критерій дає можливість проаналізувати на скільки студент готовий вивчати нове програмне забезпечення, вміє організувати процес та

забезпечити всім необхідним обладнанням. Психологічний критерій вказує на готовність працювати он-лайн та рівень втомлюваності від навантажень. Особистісний критерій свідчить про специфіку мотивації навчання студентів у закладі вищої освіти, вміння самоорганізації. Показники оцінювання соціально-психологічної адаптації студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Показники оцінювання соціально-психологічної адаптації студентів в умовах дистанційного навчання

№	Критерії	Показники
1	Технологічний	Забезпеченість обладнанням і необхідним програмним забезпеченням для якісної організації дистанційного навчання. Вміння та навички роботи з новими інформаційно-комп'ютерними технологіями. Доступність та вміння користуватися цифровими ресурсами (Zoom, Google Meet, Moodle та ін.). Здатність самостійно забезпечити власне навчання дистанційно та обладнати робоче місце. Готовність постійно працювати у цифровому середовищі. Наявність стабільних навичок для використання практик онлайн-навчання. Вміння самостійно налаштувати та працювати з різними освітніми платформами.
2	Психологічний	Відчуття безпеки та задоволення від процесу навчання. Готовність здобувати знання дистанційно та перебувати в самоізоляції від одногрупників та викладачів. Прийняттям рішень та необхідність постійно здобувати нові знання і навички. Активність взаємодії з викладачем та одногрупниками під час онлайн-занять.
3	Особистісний	Розвинута компетенція самоосвіти. Високий рівень мотивації, щодо засвоєння нових знань. Вміння використовувати набуті знання на практиці.

Висновки. Процеси соціально-психологічної адаптації потребують від людини певних дій у змінних умовах її життя. Успішна соціально-психологічна адаптація студентів закладів вищої освіти залежить від специфіки їх мотивації до навчання, сформованості компонентів самоорганізації, їх індивідуально-психологічні і емоційно-вольові особливості. Проблеми психологічних особливостей соціально-психологічної адаптації студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану та дистанційного формату навчання потребують подальших наукових досліджень. Дослідження труднощів соціально-психологічній

адаптації дозволить вчасно виявляти та запобігати дезадаптації, що може впливати на процес формування професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Література

1. Вінс, В. А., Прудкай, Ю. В., Кузьменко, Т. М. Психологічні особливості соціальної адаптації студентської молоді в умовах воєнного стану та дистанційної форми навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. (4). С. 56-60.

2. Галадза М., Прядка В., Коляденко Н. Вплив переходу на дистанційну форму навчання на психічні стани студентів медичних спеціальностей. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2022. 2 (7). С. 55-63.

3. Левченко М., Феденько С., Форостян Ф. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 52. Т. 2. С. 185 – 192.

4. Ядрова Д. А., Панасюк І. В. Вплив дистанційного навчання на емоційний та психічний стан учнів і студентів. *Сучасні електромеханічні та інформаційні системи* : монографія / за заг. ред. І. В. Панасюка. Київ : КНУТД. 2021. С. 50-60.

Силкіна Світлана,

Київ

Кечик Ольга,

Київ

СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЇХНЯ РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ НАЛАГОДЖЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Автори звертаються до розгляду проблеми деформації та руйнування соціальних зв'язків сучасних українських підлітків під впливом війни. Окреслено психофізіологічні особливості та ключові завдання підліткового віку, провідну роль серед яких посідає спілкування з однолітками. Обґрунтовано важливість реалізації потреби у міжособистісній комунікації дитини-підлітка з ровесниками. Визначено інструменти та важливі аспекти, на які варто спиратися вчителям в освітньому процесі з метою сприяння у відновленні чи налагодженні соціальних зв'язків учнів підліткового віку.

Ключові слова: соціальні зв'язки, підлітковий вік, пубертат, емансипація, ідентичність.

Страшні реалії повномасштабної війни в Україні вплинули і продовжують впливати на всі соціальні верстви населення нашої країни. Особливо вразливими залишаються діти підліткового віку. Як показує практика та результати низки соціологічних досліджень, сьогодні під впливом повномасштабної війни значних деформацій та руйнувань зазнали соціальні зв'язки підлітків. Через необхідність переміщення з однієї області в іншу або навіть і за межі країни діти зіштовхнулися із проблемою втрати звичного кола спілкування та друзів. Варто відзначити, що міжособистісна взаємодія та

комунікація з однолітками виступають важливою віковою потребою для цієї категорії учнів, яка обов'язково має бути реалізованою. Саме у процесі спілкування з ровесниками відбувається розвиток дитини-підлітка, формується її ідентичність, виконується одне з ключових завдань віку. Тому сьогодні перед батьками та вчителями закладів освіти постає важливий виклик – допомогти дітям налагодити чи відновити втрачені соціальні зв'язки та контакти з ровесниками.

Говорячи про поняття «підлітковий вік», у більшості дорослих виникає дуже багато різноманітних протиріч та асоціацій. Часто цей термін вони визначають як перехідний період, критичний, складний, проблемний вік тощо. Цей період життя людини дійсно знаменується як найбільш бунтівний та ризикований, що в першу чергу зумовлюється саме психофізіологічними особливостями розвитку цієї вікової категорії. Дуже часто дорослі – батьки та вчителі – не замислюються над тим, наскільки складним є цей час, адже дитина-підліток постійно повинна пристосовуватися до стрімких змін, які відбуваються з нею на психологічному, фізіологічному та соціальному рівнях.

За визначенням Організації Об'єднаних Націй підлітковий вік – це віковий період від 10 до 19 років. Але зазначимо, що загальноприйнятого визначення поняття підліткового віку на сьогодні все ж не існує, ці вікові межі залишаються досить умовними [2, с. 3].

Звертаючись до вікової психології, ми можемо визначити, що існує дві ключові задачі пубертатного періоду: емансипація – тобто відокремлення дитини від батьків, прагнення до самостійності; та задача у формуванні ідентичності – цілісного безперервного «Я». Простіше кажучи, ідентичність – це відповідь на питання «Хто Я?» [3]. Для того, щоб останню задачу було успішно реалізовано, підлітку необхідна постійна комунікація з ровесниками, перебування та приналежність до референтної групи, де відбувається процес порівняння себе з іншими.

У період пубертату підліток відчуває гостру потребу у спілкуванні з однолітками, відбувається формування «Ми-концепції», що іноді набуває досить жорсткого змісту: підлітки поділяють соціум на «ми – свої, вони – чужі». Діти починають об'єднуватися у групи. Спочатку вони складаються з представників однієї статі, згодом підлітки об'єднуються у більші компанії; пізніше відбувається поділ на пари, відтак компанія починає складатися тільки з пов'язаних між собою пар. Цінності групи підліток схильний визнавати за свої власні. Найбільш значущі особи в цьому віці – ровесники. Тепер вже не оцінка сім'ї та вчителя є важливою, підліток орієнтується саме на оцінку з боку друзів та однолітків [2, с. 4].

Цікавими та педагогічно цінними у контексті досліджуваної нами проблеми є напрацювання відомого українського педагога-практика, співзасновника та голови Правління Київського освітнього центру «Простір толерантності» Мирослава Грінберга, який підкреслює, що соціальні зв'язки підлітка реалізуються головним чином у групах. Саме групи ровесників є природним середовищем існування підлітка. Сім'я є важливою, але у пубертатному періоді саме групи ровесників набувають виключного значення.

Підлітки мають специфічні для цього віку соціальні потреби: наявність друзів (саме поняття дружби у пубертатному періоді змінюється порівняно з дитячим), належність до групи (саме групи рівних ровесників) та спілкування з однолітками. Ці потреби є головними у підлітковому віці, і саме через їхнє задоволення відбувається розвиток. Навчання, спілкування зі старшими, хобі, вибір професії тощо є достатньо важливими, але провідними є саме перелічені вище соціальні потреби. І вони задовольняються саме через соціальні зв'язки та спілкування з ровесниками [3].

Зважаючи на ті події, які відбуваються в нашій країні, можемо констатувати, що сьогодні соціальні зв'язки українських підлітків зазнали дуже сильних деформацій, а подекуди і зовсім були зруйновані. Підлітки, які змушені були покинути місця свого звичного проживання, втратили друзів, вийшли зі своїх референтних груп. Така ситуація ставить під загрозу реалізацію важливих вікових задач, які були описані нами раніше.

Окрім цього, звертаючись до результатів всеукраїнського соціологічного дослідження благодійного фонду «Клуб Добродіїв» та міжнародної організації Plan International, можна визначити, що саме спілкування сьогодні допомагає українським підліткам відволікатися від хвилювань, поганих новин та тривоги (про це сказали 40 % опитаних підлітків). Водночас 37 % дітей відзначили, що з початком війни їм стало набагато важче знаходити собі друзів та встановлювати соціальні взаємозв'язки [1, с. 25].

Опираючись на низку проведених досліджень та власний досвід, представники Київського освітнього центру «Простір толерантності» сформулювали декілька ключових принципів, які покликані допомогти вчителям у закладах освіти сприяти відновленню і налагодженню соціальних зв'язків підлітків. Серед них можна визначити наступні:

- не вимагайте від дітей конкретних результатів, сам процес взаємодії є важливішим, ніж його результати;

- тема для спілкування не має великого значення, підлітки готові взаємодіяти чи не навколо будь-якої теми (але не забувайте про травмачутливість);

- спирайтеся на інтереси підлітків, їхні уподобання;

- не вимагайте великої серйозності, адже зараз несерйозність є одним зі способів впоратись зі стресом;

- не заважайте самоорганізації підлітків. Якщо підлітки щось роблять самі, не намагайтесь це очолити або контролювати. Процес самоорганізації важливіший, ніж отриманий результат;

- спілкування в інтернеті – спосіб підтримувати зв'язок. Для частини дітей спілкування онлайн в інтернеті – чи не єдиний спосіб взаємодіяти зі старими друзями, і не треба цьому заважати (уваги потребує ситуація, коли дитина спілкується виключно онлайн, незважаючи на можливості живих зустрічей) [3].

Ми переконані, що для того, щоб допомогти налагодити соціальні зв'язки підлітків, учителям сьогодні варто віддавати перевагу інтерактивним методам роботи. Ефективними під час проведення онлайн-занять стануть кейс-технології, проєктна діяльність, рольові ігри тощо – тобто ті інструменти, які

передбачають спільну активну роботу учнів, спілкування та міжособистісну взаємодію.

Не менш важливого значення набуває і питання здійснення просвітницької роботи серед батьків. Дуже часто в силу своєї необізнаності та невміння враховувати психофізіологічні особливості підліткового віку батьки стикаються з цілою низкою труднощів у спілкуванні та взаємодії зі своїми дітьми. Саме просвітництво батьків у питанні вікових особливостей розвитку дасть їм змогу краще зрозуміти свою дитину, розібратися у мотивах її поведінки та прагненнях до самостійності.

Таким чином, виходячи з усього вищезазначеного, можемо зробити висновок, що під впливом війни, яка сьогодні відбувається в Україні, діти підліткового віку не можуть в повній мірі реалізовувати свої важливі вікові психофізіологічні потреби. Зокрема, значних деформацій та руйнувань зазнали їхні соціальні зв'язки з ровесниками, а це в першу чергу ставить під загрозу їхній розвиток. У процесі комунікації та спілкування з однолітками у підлітків відбувається формування їхньої ідентичності, що є дуже важливим та одним із ключових завдань для цього віку. Саме тому ця проблема заслуговує пильної уваги з боку освітянської спільноти та батьків. Наявні результати соціологічних досліджень та практичний досвід роботи педагогів-практиків у цьому напрямку дають змогу окреслити важливі аспекти, які варто враховувати в освітньому процесі з метою відновлення чи налагодження соціальних зв'язків учнів підліткового віку.

Література

1. Підлітки та їхнє життя під час війни: настрої, цінності, майбутнє. URL: <https://dobrodiy.club/wp-content/uploads/2023/03/doslidzhennya-pidlitky-ta-yihnye-zhyttya-pid-chas-vijny-nastroyi-czinnosti-majbutnye.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Підлітковий вік. URL: https://drive.google.com/file/d/1Vp11WfXQm_qCRsoopeQCG92-1JTLrKRb/view (дата звернення: 30.04.2024).
3. Соціальні зв'язки підлітка: як відновити коло спілкування під час війни? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/sotsialni-zv-iazky-pidlitka-iaak-vidnovyty-kolo-spilkuвання-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 28.04.2024).

Студенець Олена,
Хмельницький

СУЧАСНИЙ СОЦІУМ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СИСТЕМА ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Автор піднімає питання щодо застосування інноваційних оздоровчих методик та здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі під час воєнного стану. А також обґрунтування ролі та значення системи оздоровчої роботи в навчальному закладі.

Ключові слова: війна, рекреація, психічне здоров'я, рухова активність, особистість, майстерність, здібності, активність, вікові властивості, індивідум, оздоровча робота у закладі.

Постановка проблеми. На українську землю прийшла непрохана війна.... Вона внесла свої негативні корективи у життя кожного українця. Україна сьогодні повинна боротися не лише із зовнішнім ворогом, але й дбати про своїх дітей, життя, здоров'я, щоб права її громадян не порушувалися і в середині держави. Зрозуміло, що війна, це завжди великі виклики, це надзвичайно негативний фактор для багатьох осіб... У життя українських дітей війна увійшла своїм жахіттям: бомбардування, повітряні тривоги, обстріли, руйнування будинків, окупація, вимушена евакуація. Як зберегти здоров'я вихованців на даному етапі у такий складний та хвилюючий час?

Цілісна система формування здорового способу життя й культури здоров'я школярів у загальноосвітніх навчальних закладах спостерігається переважно лише на рівні теорії, а не практики. Виявлено, що сучасні школярі дезінформовані у питаннях формування й збереження здоров'я; в них відсутнє цілісне уявлення про формування культури здоров'я[3]. Предмети оздоровчого спрямування є невід'ємним компонентом збереження, зміцнення й формування здоров'я школярів.. Сьогодні існує гостра проблема у виробленні єдиної концепції щодо збереження, зміцнення й формування здоров'я дітей у навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Здоров'язбережувальна та здоров'яформувальна спрямованість освітнього процесу – важлива вимога Базової програми і самого сучасного життя з його згубним впливом на організм людини. Реалізовувати це завдання, зокрема, допоможе інтегрування в життєдіяльність дітей ефективних розвивально-оздоровчих технологій. Сьогодні проблеми збереження здоров'я дітей набувають особливої актуальності, оскільки дедалі помітнішою стає тенденція до погіршення його стану. Обсяг пізнавальної інформації, яку отримують діти різної вікової категорії, постійно зростає. Відповідно зростає і розумове навантаження. А це нерідко призводить до перевтоми, що негативно позначається на стані здоров'я дітей.

Здоров'язбережувальні технології - це технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та виховання дітей навчальному закладі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей дітей та гігієнічних норм; відповідність навчальних та фізичних навантажень можливостям дитини.

Варто відмітити, що виховання в дошкільників і школярів України почуття патріотизму, духу національної самосвідомості, збереження та зміцнення власного здоров'я є одними із найважливіших завдань держави, суспільства та самої особистості[1]. Вони перегукуються з основними завданнями сучасної дошкільної та загальної освіти: збереженням та зміцненням здоров'я дітей та школярів; формуванням у покоління, що

підрастає, здорового способу життя; виховання почуття патріотизму, любові до Вітчизни, своїх рідних, свого народу, його історії, культурних й історичних цінностей, високої свідомості та поваги до Конституції та Законів України; визначення в суспільстві своєї ролі та місця, як українця-патріота; формування мотивації щодо підготовки себе до захисту своєї держави та служби у Збройних силах України, інших військових формуваннях. Щоб реалізувати ці завдання, потрібно цілеспрямовано здійснювати Державну національну програму «Освіта».

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що даній темі присвячено чимало уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Проблемами ВПО в Україні займаються представники влади, політики та велика кількість міжнародних організацій. Цю болісну тему досліджують і науковці – Н. Андрусишин, О. Балакірева, М. Бачинська, Т. Бондар, О. Бородін, О. Василенко, Т. Доронюк, Ю. Корнєв, Е. Лібанова, І. Локтева, О. Осінкіна, У. Садова та ін. Підґрунтям для розв'язання даної проблеми стали праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Ю. Арутюнян, Ю. Бромлей, Дж. Беррі, В. Грищенко, О. Зайцева, І. Зверєва, А. Капська, Ю. Моргун, О. Малиновська, Я. Овсяннікова, О. Ольхович.

Питанню вагомості здоров'я, формуванню здорового способу життя дітей для повноцінного, щасливого життя висвітлювалися в роботах із різноманітних позицій: медицини (М. Амосов, Н. Артемонова, Ю. Лісіцина та ін.); психології та педагогіки (Т. Андрущенко, О. Безпалько, І. Бех, Г. Беленька, С. Болтівець, Н. Денисенко, Д. Ельконін, О. Єжова, О. Коберник, Л. Лохвицька, В. Оржеховська, С. Свириденко, В. Сухомлинський та ін.); теорії і методики фізичного виховання (В. Ареф'єв, Е. Вільчковський, Л. Волков, З. Діхтяренко, Е. Єрмоменко, М. Зубалій, С. Присяжнюк. «Я не боюся ще й ще раз повторити: турбота про здоров'я – це найважливіша праця педагога. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили...» В.О. Сухомлинський.

Безперечно, що саме сьогодні, в час війни, українській школі, як ніколи, потрібен педагог з високим рівнем культури професійного здоров'я, котрий вміє зберігати працездатність, протистояти професійним стресам та емоційному вигоранню, знаходити вихід зі складних життєвих і професійних ситуацій, швидко відновлюватися після стресів. Як відомо, психічні розлади, позначаються на фізичному здоров'ї дитини, часто супроводжуються різного типу залежностями, спричиняють труднощі соціальної адаптації та інтеграції, позначаються, нажаль, на працездатності їхніх батьків.

Безсумнівно, сучасне життя саме по собі сприяє стресам: політичні, економічні та робочі зміни, а також повсякденні переживання, наприклад, у громадському транспорті, можуть призвести до того, що діти та дорослі починають звикати до стресів і, в кінцевому підсумку, навіть стикаються з депресією[2]. Психічне здоров'я є важливим аспектом для загального благополуччя наших дітей, оскільки фізичне здоров'я неможливе без психічного. А нервово-психічні розлади можуть призвести до втрати працездатності родини та завдати великої шкоди здоров'ю українським дітям.

Слід зазначити про здоровчу роботу у закладі. Чому це важливо? Безумовно, здорова особистість - це перш за все людина, яка виявляє спонтанність і творчість, має радісну життєву настанову і часто демонструє веселість, є відкритою до вивчення себе і світу не тільки розумом, але і власними почуттями та інтуїцією.

Певна річ, оздоровча робота у навчальних закладах має бути системною та налагодженою. Успішне вирішення проблеми можливе за умови створення в закладах ефективної системи роботи з пропаганди здорового способу життя, метою якої є:

1. Зміцнення морального та фізичного здоров'я дітей;
2. Спрямовання уваги на власне здоров'я та розвиток умінь і навичок його збереження;
3. Постійна пропаганда принципів здорового способу життя;
4. інформування дітей про негативні наслідки шкідливих звичок;
5. Залучення батьків та громадськості до утвердження принципів здорового способу життя.

Оскільки, здоров'я людини – як повітря: його не помічаємо, про нього не турбуємось, доки воно є. І головне завдання освіти – допомогти майбутньому поколінню зрозуміти, що його необхідно цінувати, берегти і підтримувати.

Варто зазначити про те, що одне з головних завдань закладу – така організація освітнього процесу, за якої не лише зберігатиметься високий рівень розумової працездатності дітей, а й зміцнюватиметься їхнє здоров'я. Програма приділяє особливу увагу впровадженню в освітньо - виховний процес таких технологій, що дають змогу проводити оздоровлення в цікавих різноманітних формах, забезпечують фізичне, соціально-емоційне, духовне, інтелектуальне благополуччя наших українських дітей[3]. Як бачимо, психічне здоров'я значною мірою залежить від власних зусиль кожної особи й від стосунків з її близькими. Головна мета для сучасної родини - дбати про свою та дитячу психічну рівновагу, бути готовою до управління стресовими ситуаціями та, у разі необхідності, шукати професійну допомогу, а не ігнорувати симптоми перенапруження, депресії чи емоційної нестабільності.

Певна річ, збереження психічного здоров'я в умовах війни є дуже складним завданням, але можливим. Важливо пам'ятати, що психічне здоров'я - це цінний ресурс, який потребує дбайливого ставлення. Важливо зберігати спокій і розсудливість в будь-якій ситуації. Допоможіть собі та своїй родині зберегти спокій ізолюючись від зайвої інформації. Наприклад, відключіть сповіщення з новин та соціальних мереж на певний час, щоб уникнути перенасичення негативною інформацією. Постараймося зберегти звичний режим дня для себе і своїх дітей. Важливо враховувати свої потреби та намагатися підтримувати фізичне і психічне здоров'я. Регулярна фізична активність, правильне харчування і відпочинок сприяють зміцненню імунної системи й зниженню рівня стресу. Не менш важливо відстежувати та розуміти свої емоції. Ефективність процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя залежить від відповідної спрямованості навчально-

виховного процесу, форм та методів його організації[2]. Серед форм і методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Надважливо зрозуміти, що саме зараз необхідно застосовувати традиційні методи, це: бесіда, спостереження, роз'яснення, переконання, позитивний і негативний приклади, методи вироблення звичок, методи вправ, контролю й самоконтролю тощо. Застосування цих методів сприяє створенню у дітей мотивації на здоровий спосіб життя.

Доцільно та ефективно використовувати ряд нетрадиційних технологій:

- вправи на масажних доріжках і килимках;
- гімнастика з елементами: силових вправ, у-шу, стрейтчин, бебі-йога, аеробіка, пілатес;
- логоритміка;
- фітбол-аеробіка;
- заняття за методикою Миколи Єфіменка;
- дихальна гімнастика за методикою Бутейка, Стрельнікової;
- вправи на степ-платформах;
- проведення різних асан хатха – йоги.

Вправи позитивно впливають на роботу всіх внутрішніх органів та дає змогу:

- зміцнювати основні групи м'язів;
- формувати правильну поставу та попереджати її порушення;
- розвивати вестибулярний апарат;
- зміцнювати серцево-судинну систему та органи дихання;
- активувати обмін речовин;
- підвищувати імунну систему.

Які ж завдання стоять безпосередньо перед педагогом?

1. Сприяти вихованню здорового способу життя шляхом розвитку творчих здібностей та задатків.
2. Впроваджувати партнерські стосунки між дітьми та дорослими.
3. Зміцнювати фізичне та психічне здоров'я.

З часом, спостерігаючи за загальним розвитком дітей можна відзначити:

- приріст ваги, зросту та підвищення позитивних психологічних показників;
- рівень самооцінки підвищується шляхом систематичної участі у спортивних та творчих змаганнях, фестивалях дитячої творчості, свят;
- підвищується рівень психічних процесів, вольових і духовно-моральних якостей;
- розвиток стійкості та концентрації уваги; пам'яті та мислення;
- знижується рівень тривожності;
- систематичне проведення та використання різних видів арттерапії;
- підвищується енергетичний рівень;

- збереження позитивного мікроклімату вдома, щоденного здорового способу життя.

Необхідно відзначити про суть ментального здоров'я. Як дбати про дитяче ментальне здоров'я? Дбайте про своє власне емоційне самопочуття, оскільки спокійні батьки створюють спокійне середовище для своїх дітей. Зменшуйте їхній доступ до насильства та жахливих новин. Озвучуйте плани дій для збереження життя та здоров'я в умовах війни. Під час цього обговорення акцентуйте слова "безпека" і "безпечно", щоб у дитини виникли позитивні асоціації з цими поняттями.

Важливим чинником у збереженні та підтриманні психічного здоров'я є дотримання принципів здорового способу життя. І саме структурними компонентами ведення здорового способу життя є:

1. Дотримання режиму дня.
2. Збалансоване якісне харчування.
3. Повноцінний сон.
4. Дотримання правил особистої та суспільної гігієни.
5. Спорт та фізичне виховання.
6. Руховий режим (прогулянки, подорожі, екскурсії)
7. Загартування (традиційне та нетрадиційне)
8. Релаксація (магнітотерапія, іонізація і т.д.)
9. Підтримання емоційного стану (розваги, творчість, та соціальні контакти)
10. Створення безпечного середовища (підтримка та відкритий діалог)

Що може зробити школа в такий хвилюючий та тривожний час? Стати місцем, де про психічне здоров'я не бояться говорити. Вчать дітей дбати не тільки про своє тіло та довкілля, а і про добробут та психіку[4]. Ментальне здоров'я має зайняти окрему позицію в системі шкільних цінностей:

- організувати простори, сприятливі для фізичного здоров'я.
- створити психологічні простори;
- порадити звернутись за фаховою підтримкою.
- навчити просити про допомогу;
- підтримати дітей, які вже відчувають труднощі з ментальним здоров'ям.

Необхідно відмітити також про суть ментального здоров'я. Як дбати про дитяче ментальне здоров'я? Очевидно дбати про своє власне емоційне самопочуття, оскільки спокійні батьки створюють спокійне середовище для своїх дітей. Мабуть зменшувати їхній доступ до насильства та жахливих новин. Озвучувати плани дій для збереження життя та здоров'я в умовах війни. Під час цього обговорювання акцентувати слова "безпека" і "безпечно", щоб у дитини виникли позитивні асоціації з цими поняттями.

Ментальне здоров'я – це стан щастя та добробуту, в якому людина реалізує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя. Це означає, що ментальне здоров'я об'єднує здоровий дух та психіку людини із соціальним складником. Воно є важливим для втілення бажань, реалізації цілей, доброго фізичного самопочуття. А з іншого боку – психічне здоров'я кожного індивіда важливе

для всього суспільства. Тому відповідно, стан ментального здоров'я залежить від багатьох чинників: соціальних, екологічних та навіть економічних.

До яких порад слід прислухатись? Підтримуйте відкритий діалог з дітьми щодо їхніх емоцій і переживань. Дайте зрозуміти, що її емоції — це нормальна реакція на ці обставини[6]. Наприклад, боятися є нормальною реакцією, оскільки страх відповідає за інстинкт самозбереження та безпеки. Будьте уважними до змін в емоційному стані та поведінці дітей, особливо якщо вони стали свідками негативних подій, що травмують психічний стан. Пам'ятайте, що у дитини повинно бути дитинство попри війну. Намагайтеся проводити позитивний час разом, пропонуючи можливості для ігор, творчості та розважальних занять, які допоможуть розслабитися та зняти стрес. Також сприяйте збереженню контактів дітей з друзями та родиною, навіть якщо це віртуальне спілкування. У час війни турбуватися про ментальне здоров'я дітей варто і батькам і педагогам. Проблема захисту ментального здоров'я надзвичайно загострилася після початку повномасштабної війни Росії проти України. Такі чинники, як участь у бойових діях або перебування в прифронтівій зоні з постійними ракетними та артилерійськими обстрілами, бомбовими ударами, перебування в окупації, значно підвищують уразливість наших співгромадян до психосоціального стресу, сприяють поширенню психічних розладів, як-от депресія, тривога, постстресові розлади тощо. І все це особливо гостро сприймають діти : відображається негативом, надзвичайною вразливістю, нервовими зривами...

Відомо, що школа – це місце, де поза домом діти проводять найбільше часу. Та й із вчителями спілкуються іноді частіше, ніж із батьками. Тривожні моменти, пов'язані з ментальним здоров'ям, батьки можуть пропустити[7]. Тож, буває так, що вчитель найпершим може помітити зміни в поведінці учня, порадити звернутись за фаховою підтримкою.

Психічно здорова людина може розрізнити свої емоції, керувати ними та гармонійно функціонувати, здатна спілкуватися й будувати стосунки з іншими, розвивається й навчається, позитивно оцінює себе, приймає та любить, ухвалює власні тверді рішення, нормально адаптується до нових умов життя, може розв'язувати проблеми.

Слід виділити про формування відповідального ставлення до здоров'я як професійно-особистісної цінності; залучення здобувачів вищої освіти до самостійної здоров'ятворчої діяльності на основі самопізнання й адекватної самооцінки стану власного здоров'я, дотримання вимог розумного способу життя; усвідомлену реалізацію способів збереження і зміцнення професійного здоров'я; виявлення і розвиток їх суб'єктного потенціалу, актуалізацію духовно-творчого потенціалу; формування готовності до самореабілітації.

В складних сучасних умовах, що супроводжуються війною росії проти України, погіршенням соціально-економічної сфери, відбувається докорінна зміна освітньої парадигми: освітня установа повинна не лише дати професійні знання, сформувати вміння й навички, а й низку професійно значущих та соціально необхідних особистісних якостей (компетенцій), що утворюють соціальний портрет майбутнього фахівця, зокрема, менеджера. До них можна

віднести культуру системного мислення, культуру організаційної поведінки, культуру здорового способу життя, комунікативну культуру, вміння працювати в команді, толерантність, прагнення до самоосвіти та саморозвитку, високу професійну відповідальність, організаторські та лідерські здібності, стресостійкість, гнучкість і креативне мислення, адекватний стиль управління тощо.

Які ж правила поведінки в умовах воєнного стану[5]. Нова реальність диктує нові правила життя. Тепер одне з найважливіших завдань – навчити дітей правилам безпеки, які допоможуть зберегти життя. Школярі мають знати:

- які заборони та обмеження діють під час воєнного стану;
- що таке «тривожна валіза», як її зібрати, що туди покласти;
- як діяти під час повітряних тривог (що робити, якщо сигнал застав удома, на вулиці чи в магазині);
- як поводитися під час обстрілів;
- що робити у випадку виявлення вибухонебезпечних предметів;
- як надавати першу домедичну допомогу.

Якою має бути робота класного керівника в умовах війни? Як усе організувати та зробити це правильно? Адже потрібно врахувати безліч нюансів: хтось із учнів знаходиться за кордоном, хтось буде працювати лише дистанційно, хтось приїхав із регіонів, де ведуться активні бойові дії тощо... У будь-якому випадку зрозуміло одне: підходити до освітнього і виховного процесу мають змінитися.

Висновки. Основним завданням навчального закладу має стати виховання здорового способу життя у дітей, потреби бути здоровим, берегти і зміцнювати здоров'я, цінувати щастя здоров'я. Оздоровлення дітей не може бути ефективним, якщо воно проводиться тільки силами медичних працівників [8]. Випускник нашої школи, повинен мати такі якості: гнучко адаптуватися в життєвих ситуаціях, які постійно змінюються, самостійно здобуваючи необхідні знання, уміло застосовуючи їх на практиці; критично мислити, уміти бачити труднощі та знаходити шляхи раціонального їх подолання; грамотно працювати з інформацією (вміти збирати необхідні для дослідження факти, аналізувати їх, формулювати аргументовані висновки і на їх основі виявляти й розв'язувати нові проблеми); бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах. Отже, вчимо наших сучасних дітей бути здоровими де б вони не були. Структура роботи по системі формування культури здорового способу життя та всієї оздоровчої роботи навчального закладу припускає тісну співпрацю всього колективу та батьків вихованців.

Література

1. Андрющенко Т.К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник*. 2012. № 7. С. 123-127.
2. Білім Г. Активний руховий режим – один із основних компонентів формування навичок здорового способу життя. *Здоров'я та фізична культура*. 2009. № 34. С. 10.
3. Вашук С. Потреба бути здоровим. 2006. № 39. С. 18.

4. Глагощук О. Здоровий спосіб життя: виховання та контроль. *Вища освіта України*. 2007. № 1. С. 99.
5. Кононенко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника. 2009. С.18.
6. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці. *Волинські обереги*. 2004. С.248 .
7. Піроженко Т.О. Виховуємо дитину — зростаємо як батьки: навчально-методичний посібник. *Мандрівець*. 2014. С.168.
8. Піроженко Т.О. Сучасні діти — відображення цінностей дорослого світу: методичні рекомендації. *Імекс*. 2014. С.120

Третякова Олена,
Суми

ВИХОВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ

Статтю присвячено проблемі виховання життєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу. Розкрито сутність основних понять: «цінності», «життєві цінності», представлено духовні цінності такі, як: свобода, любов, справедливість, повага, толерантність. Зазначено, що життєві цінності формуються на основі міцного взаємозв'язку знань, мотивації, почуттів, ставлень, поведінки і є показниками чітко визначених життєвих орієнтирів і ціннісних загально інтеграційних установок.

Ключові слова: цінності, життєві цінності, підлітки, виховання, свобода, справедливість, любов, гідність тощо.

У 2022р. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, який матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

Євроінтеграція України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. Війна, розв'язана країною-агресором, довела готовність українців захищати незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку, об'єднала українську націю і зміцнила громадську підтримку руху до ЄС.

Євроінтеграційний поступ визначає якісні трансформаційні процеси України, зокрема, й у системі освіти. Це зумовлює необхідність творчого пошуку нових підходів і до виховання й розвитку дітей.

Основним засобом трансформації українського суспільства у загальне русло розвитку європейської цивілізації є формування ціннісних вимірів учнівської молоді.

Одним із головних критеріїв ціннісних змін у євроінтеграційному поступі є відчуття трансформації освітнього простору, яке зумовлюється загальними тенденціями формування відкритого суспільства, поваги до прав людини, розвитку міжнародного співробітництва.

Процеси демократизації й гуманізації в українському суспільстві потребують зміни пріоритетів виховання підрастаючого покоління на основі духовних і життєвих цінностей [2].

Виховання життєвих цінностей є одним із пріоритетних напрямів виховання, про що свідчить зміст міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документів: Конституція України, Декларація ООН щодо освіти та навчання у галузі прав людини, Закони України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа» тощо.

Беручи до уваги, що сучасне виховання ґрунтується на положеннях гуманістичної етики, моральних і культурних цінностях нації, воно має формувальний вплив як на духовне життя суспільства в цілому, так і на життєву сферу особистості зокрема.

Шкільна освіта, сьогодні, забезпечує гармонійне формування особистості дитини, становлення її ціннісних орієнтирів, розвиток потенційних здібностей, набуття соціального досвіду; усебічний розвиток дітей шкільного віку є фундаментальним для досягнення життєвого успіху, самореалізації й утвердження української національної ідентичності.

Найважливішим показником якості освіти є духовний світ розвинутої особистості, а найважливішим елементом її духовного світу – ціннісні орієнтири, як форма відображення особистісних цінностей. Ще, В. Сухомлинський зазначав: «Людину треба вчити, що вона живе не в пустелі, а серед людей. Кожен твій крок врешті-решт позначається на твоєму ближньому, тому що ідеш ти кудись і з якоюсь метою; кожне твоє слово в душі іншого відгукнеться, але як воно відгукнеться – залежить від тебе. Вже те, що ти дивишся на навколишній світ і бачиш його, таїть в собі добро і зло; усе залежить від того, що і як ти бачиш» [2]. Отже, виховання на цінностях є ключовим.

На «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству...» націлює Закон України «Про освіту» [5]. У статті 6 Закону України «Про освіту» «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» виокремлено такі цінності, як: гуманізм, демократизм, виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками. Про важливість виховання на цінностях ідеться і в статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту»: «Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина,

принципах, визначених Законом України «Про освіту», і спрямовуватися на формування: відповідальних і чесних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якою ознакою; патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, нематеріальної культурної спадщини українського народу, усвідомленого обов'язку захищати у разі потреби суверенітет і територіальну цілісність України» [6].

Сьогодні активно відбувається процес оновлення не тільки системи освіти, але й формування духовного світу учнівської молоді. Тому, головною метою закладів загальної середньої освіти є виховання у підлітків життєвих цінностей.

Важливе значення у формуванні життєвих цінностей відіграє підлітковий вік, як один із головних етапів становлення особистості, формування загальнолюдських цінностей, правової культури, прав людини.

Зазначимо, що формування життєвих цінностей починається від народження і триває до зрілого віку. На нашу думку, основи формування життєвих цінностей закладаються у ранньому дитинстві, які постійно доповнюються новими, значення та важливість яких, ми усвідомлюємо у процесі життя. У кожному віковому періоді існують свої особливості виховання життєвих цінностей, обумовлені потребами, змінами та суперечностями у розумінні зростаючою особистістю себе, свого призначення, найважливіших життєвих цілей та європейських цінностей [7]. На нашу думку, можна виділити кілька етапів формування життєвих цінностей у дітей. Перш за все – це сім'я. Етап формування внутрішніх установок дитини, провідна роль якої належить батькам, які особистим прикладом (міркуваннями, поведінкою, «оцінками») закладають основи системи життєвих цінностей у своїх дітей, передають побутові, культурні, духовні знання та традиції, формують мовну та національну приналежність. Усе це дитина переймає та використовує у дорослому житті.

Окрім того, значна роль відводиться, також, і: закладам загальної середньої освіти, де відбувається формування в учнів усталених переконань і суджень; суспільству – соціуму, який диктує свої правила та норми поведінки, засуджує та переслідує людину з нестандартними поглядами та принципами. Життєві цінності особистості на цих етапах формуються з прийняттям законів суспільства, або всупереч їм.

Іноді, перед нами постає питання: як зрозуміти свої життєві цінності? До основних життєвих цінностей людини, на нашу думку, належать: толерантність – прийняття поглядів, способу життя іншої людини, її зовнішнього вигляду; повага – життєва соціальна цінність, яка дає можливість оцінювати людину за її особистісними якостями, визнавати її значущість і досягнення; чесність – здатність зізнатися собі та оточуючим у результатах, які далекі від бажаних та озвучити реальний стан справ, навіть якщо це не збігається з особистою

вигодою; дружба, яка будується на відвертості, безкорисливості та взаємодопомозі. Зазначимо, що вибір друзів у підлітковому віці здійснюється за схожістю поглядів у діяльності різних груп і може носити асоціальний характер, що потребує пильної уваги дорослих. У цей період формуються психологічні засади справжньої дружби. «Ровесник починає цікавити вже не як хороший чи поганий співучасник конкретної справи, а сам собою – як самоцінність, як людина з певними душевними і внутрішніми якостями» [1]. Підлітки добре усвідомлюють різницю між просто товаришем і другом, якому довіряють свої таємниці, діляться переживаннями.

Під час організації освітнього процесу, варто приділяти увагу формуванню у дітей толерантності, що сприятиме співпраці учнів зі своїми однолітками. Навчати учнів не вказувати у розмові (поведінці) на фізичні чи розумові труднощі свого однолітка, а ставитися до нього приязно; по-здоровому вміти жартувати, не зловтішатися над особливостями одне одного; із повагою та підтримкою ставитися до внутрішньо переміщених осіб [8].

Загалом процес виховання життєвих цінностей у підлітків має бути спрямований на:

- формування позитивної «Я-концепції», об'єктивної самооцінки, упевненості в доброзичливому ставленні до себе дорослих і однолітків;
- розвиток моральних якостей таких, як: свобода, любов, гідність і справедливість;
- розвиток духовно-моральних якостей тощо.

Кожна людина, у процесі життя, сама для себе має визначати життєві цінності, ті, які створюють фундамент особистості людини, а саме: переконання, ідеї, принципи, орієнтири, тобто те, що наповнює життя сенсом, формує характер, визначає долю. Це цінності, які дають людині можливість відповісти на запитання «Для чого я живу?».

Щодня у процесі спілкування та співпраці людина опиняється перед вибором, як їй діяти, якими принципами керуватися, чому надати перевагу. Здійснюючи вибір, людина керується певними життєвими цінностями, які служать своєрідним маркерами й дороговказами життєвого шляху. Життя людини є гармонійним і змістовним, якщо воно відповідає набору цінностей особистості.

Життєві цінності поділяють на матеріальні й духовні. Матеріальні цінності, іноді ще їх називають благами, задовольняють повсякденне життя й потреби людини. До них належать їжа, житло, техніка, засоби пересування, засоби праці й творчості тощо. Духовні цінності включають моральні вимоги, норми та принципи, ідеали, а також естетичні почуття прекрасного. Вони містять поняття добра, любові, справедливості, честі, гідності, обов'язку, краси, гармонії.

Життєві цінності – це внутрішні зобов'язання людини перед собою, вона не може їх порушити, бо при цьому перестає існувати як особистість. Під безпосереднім впливом життєвих цінностей формується характер людини і «якість» самого життя [4].

У якості базових моральних цінностей доцільно виокремити такі категорії, як: свободу, любов, справедливість, гідність. Свобода, як життєва цінність, полягає в усвідомленні підлітками своїх можливостей у рамках суспільно значущих для них пріоритетів, які прослідковуються в поведінці дитини, її діяльності та комунікації.

Справедливість – це ставлення особистості до інших, яка ґрунтується на об'єктивному оцінюванні їхніх дій, вчинків. Справедливість, на нашу думку, є основою взаємних стосунків, довіри дітей до інших людей, яка полягає в неупередженості, рівності, єдності слова і діла, а також самокритичності.

Гідність, як життєва цінність, відображає моральне ставлення особистості до себе і суспільства до людини.

Значну роль у формуванні життєвих цінностей відіграє – «Я-концепція» особистості, яка ґрунтується на самопізнанні, самооцінці, самореалізації. У підлітковому віці надзвичайно важливо навчити дітей правильно оцінювати свої сили, здібності, для того, щоби коригувати власну поведінку, а також розвивати моральні і вольові якості. Що стосується самооцінки особистості, то вона нерозривно пов'язана з осмисленням дитини власної діяльності, досвіду, помилок із урахуванням конкретної ситуації, потреб чи інтересів.

Варто звернути увагу, також, і на розуміння дітьми таких понять, як: самооцінка і самореалізація. Самооцінка – це відображення любові особистості до себе. Діти з низькою самооцінкою мають проблеми через численні комплекси, тоді, як діти з завищеною самооцінкою бувають не здатні до самокритики. Самореалізація особистості значною мірою зумовлена оточенням особистості, що має вплив на її життєві перспективи, очікувані й неочікувані події, які складають цінність та смисл життя особистості [7].

Кожна людина, обираючи для себе життєві цінності, керується власними мотивами, внутрішніми установками, які залежать від середовища існування, системи виховання та світогляду. Дуже важливо, щоб людина визначилася, що є найголовнішим для неї, які в неї бажання і прагнення, і відповідно до цього розставила свої пріоритети. Залежно від пріоритетів людини змінюється і набір її цінностей. Отже, цінності й пріоритети людини взаємопов'язані, але вони мають змінний характер.

Визначення пріоритетів допомагає реалізувати себе, ставити цілі й завдання власного життя, визначати кроки їх досягнення. Для цього необхідно поставити собі питання: «Чого я хочу від життя?», «Ким я хочу стати?», «Чого я хочу досягнути?». Відповіді на ці питання допоможуть правильно розставити короткочасні та довгострокові пріоритети [3]. У рамках інформаційної кампанії, із метою формування життєвих цінностей у підлітків, доцільно у закладах загальної середньої освіти проводити виховні заходи з питань: попередження торгівлі людьми, кіберзлочинності, різних форм насильства; безпечна поведінка в мережі «Інтернет»; реалізації Європейської стратегії інновацій; із формування молодіжної політики в напрямку «європейське громадянство, європейський вимір» в аспекті європейської інтеграції країн Східної Європи.

Отже, виховання життєвих цінностей підлітків процес складний і тривалий, який має здійснюватися поетапно: прийняття, усвідомлення,

установка та їх осмислення. Важливого значення, на нашу думку, набуває виховання базових життєвих цінностей в умовах освітнього середовища та євроінтеграційного поступу, оскільки держава поставила перед педагогами завдання виховати особистість, якій притаманні загальнолюдські цінності, життєва активність.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К. : Либідь, 2003. 280 с.
2. Заредінова Е.Р., Шкільна І.М. Виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в аксізорієнтованому освітньому середовищі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Т. 2, № 74. С. 40-44.
3. Інтегрований курс «Громадянська освіта» (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелещенко Т.В. К. : УОВЦ «Оріон», 2018. 240 с. : іл.
4. Прищепа С. М. Життєві цінності у дітей підліткового віку: сутність та особливості. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 2. С. 162-165.
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 24.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.05.2024).
6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Дата оновлення: 24.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 20.05.2024).
7. Програма виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України / К.О. Журба та ін. Київ : 2022. 27 с.
8. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. URL : <https://cutt.ly/6Xcf2yf> (дата звернення 12.05.2024)
9. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири : монографія / Шахрай В.М., Алексеєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 136 с.

Фенченко Наталія,
Буринь

НАВЧАЛЬНО-ЛОГІЧНІ ВМІННЯ ЯК СКЛАДОВА ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті означено важливість формування у дітей дошкільного віку навально-логічних вмінь у процесі розвитку у них логіко-математичної компетентності; представлено практичний досвід з формування у дітей дошкільного віку навально-логічних вмінь у різних видах діяльності.

Ключові слова: *навально-логічні вміння, логіко-математичної компетентності; розвиток логічного мислення, математичні уявлення.*

Одним з пріоритетних напрямів сучасної дошкільної освіти є формування у дітей дошкільного віку ключових компетентностей. Саме тому сьогодні педагоги і психологи велику увагу приділяють проблемі активізації навчання. Адже дослідження свідчать про помітне зниження активності пізнання у дошкільників. А саме низький рівень допитливості й активності пізнавальних процесів зумовлює неуспішність дитини в школі.

Тому сьогодні система дошкільного навчання покликана давати дітям не лише знання, а й сприяти розвитку їхнього творчого мислення й інтелектуальних здібностей. Одним з основних завдань педагога має стати завдання не просто дати дітям знання, а й навчити малюків міркувати, грамотно обґрунтовувати свою позицію, самостійно приймати рішення, не уникати завдань з багатьма варіантами розв'язку [2], тобто розвивати у дошкільників навчально-логічні вміння, які є складовою логіко-математичної компетенції.

Питання про сутність, структуру та значення пізнавальної діяльності у дошкільному навчальному закладі досліджувались у працях А. Брежневої, О. Кононко, С. Ладивір [5], Л. Лохвицької, Г. Люблінської та інші.

В останні десятиліття в Україні вчені плідно працюють над проблемами сучасної логіки (В. Омеляничук та ін.). Освоєння сучасної логічної науки дає змогу будувати правильні міркування, відрізнити їх від неправильних. Адже загальнолюдські закони мислення існують в усіх галузях науки.

Аналіз сучасних досліджень (Л. Венгер, А. Зак, А. Маркушевич, А. Столяр, Р. Соболевський та ін.) показав, що сьогодні науковий інтерес викликає новий аспект – введення дошкільників у світ логіко-математичних уявлень: відношення, операції над множинами (об'єднання, пересічення, доповнення), логічні операції, активні методи навчання, комбінаторика, наочне моделювання.

У наш час реалізується ідея найпростішої логічної поведінки дошкільників (А. Столяр), розроблена методика розвитку логічних операцій за допомогою серії логіко-математичних ігор (Л. Венгер, Р. Горова, А. Столяр, З. Михайлова), розвиваючих ігор (Б. Нікітін).

Процес формування логіко-математичної компетентності у дошкільників детально досліджував В. Старченко. Активно запроваджуються технології щодо розвитку логіко-математичної компетенції: робота з паличками Кюїзенера (В. Новикова, Л. Тихонова), логічними блоками Дьенеша, розвиваючі ігри з квадратами В. Воскобовича, технологія роботи з коректурними таблицями та інші.

Зважаючи на зазначений формат сучасних досліджень та освітніх практик, можемо зазначити, що основною метою дошкільного освітнього процесу стає не насичення дитини інформацією, а розвиток у неї пізнавального інтересу, вміння здобувати знання самостійно, формування базових компетентностей, зокрема логіко-математичної компетентності, щоб використовувати їх у різних навчальних або життєвих ситуаціях.

На реалізацію визначеної мети спрямований і Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція, 2021) [1], який безпосередньо

орієнтує педагогів на всебічний гармонійний розвиток особистості дитини, зокрема на розвиток пізнавальної активності, інтелектуальний розвиток дітей через організацію активної пізнавальної діяльності дошкільників на основі сформованих навчально-логічних вмінь.

Відповідно до нових стандартів дошкільної освіти виникла потреба переглянути й осучаснити концептуальні підходи та зміст освітньої програми для дітей дошкільного віку. Такі зміни закладено у освітню програму «Впевнений старт» (автор Т.Піроженко) і націлюють не стільки на засвоєння дитиною певного обсягу математичних знань, скільки на якість запам'ятованої інформації та формування відповідних розумових дій, оволодіння способами розв'язання різноманітних завдань з використанням елементарних логічних прийомів. При цьому логічний аспект виходить за межі математичного й охоплює весь життєвий досвід дитини, який формується за різними напрямками її розвитку [6]. Тому не випадково у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні завдання логіко-математичного розвитку не виділено окремо, а подано в кожному з освітніх напрямів розвитку. Це не применшує ролі логічного аспекта особистісного розвитку дошкільника, а лише вдосконалює процес систематизації та інтеграції змісту дошкільної освіти загалом [1].

Під поняттям *логіко-математичного розвитку* ми розуміємо якісні зміни в пізнавальній діяльності дитини, що відбуваються в наслідок розвитку математичних умінь і пов'язаних з ними логічних операцій [7]. *Логіко-математична компетентність* передбачає вміння дитини самостійно здійснювати (у межах вікового періоду):

- класифікацію геометричних фігур, предметів, множин;
- серіацію, тобто впорядкування за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі й часі;
- обчислювання та вимірювання кількості, відстані, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу.

Та на сьогодні результатом освітньої роботи, передбачуваної Базовим компонентом, є не лише пізнавальний аспект, а й емоційний та поведінковий. Навчання матиме розвивальний характер лише у тому разі, якщо дитину включати у розвивальну, а отже, й самостійну діяльність, яка розгортається під різними педагогічними впливами, серед яких домінує особистісно розвивальне спілкування вихователя з вихованцем [1].

Напрямок роботи з формування у дошкільників логіко-математичної компетентності спрямований на засвоєння елементарних логічних прийомів для здійснення математичного розвитку, та орієнтований, насамперед, на вміння розмірковувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати своє твердження, робити прості умовиводи понять і дій, у свою чергу, складає абетку логічного мислення і є необхідним базисом для розвитку особистості дитини та формування у неї логіко-математичної компетентності. При цьому важлива не стільки наявність логіко-математичних знань, скільки здатність їх використовувати у різних життєвих ситуаціях, розсудливо поводитися, проявляти високу пізнавальну активність, кмітливість, гнучкість мислення, самостійність суджень, тобто поводитися компетентно, відповідно до своїх

вікових можливостей, індивідуального та життєвого досвіду, тобто наявність практичних навчально-логічних вмінь. Тому сьогодні більше йдеться про програму життя, а не про програму знань.

Науково доведено, що дошкільники засвоюють логічний та математичний зміст у єдності, а не відокремлено один від одного. Крім того, оволодіння математичними операціями (лічбою, впорядкуванням, класифікацією), розуміння часових та просторових ознак спирається на розумову діяльність, яка передбачає такі навчально-логічні вміння:

- аналізувати, синтезувати, зіставляти, порівнювати, знаходячи при цьому ознаки подібності та відмінності;

- узагальнювати, абстрагувати, що полягає у здатності виокремлювати, і знаходити загальну ознаку в групі предметів, об'єктів та явищ, абстрагуючись від ознак другорядних, неістотних для конкретної ситуації;

- класифікувати, систематизувати, знаходити логічні співвідношення між числами та предметами;

- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та залежності.

У побуті й у різних видах діяльності діти виконують різноманітні математичні і логічні операції: лічать предмети та об'єкти, порівнюють їх за величиною та формою, групують, класифікують, оперують із множинами, будують умовисновки, а в процесі спілкування доводять одні факти чи спростовують інші. Наприклад, готуючись до сюжетно-рольової гри «Магазин», дошкільники обладнують торгівельну зону, класифікують товар, розкладають множину на підмножини, визначають ціни, оперуючи цифрами, використовують умовні мірки. Зрозуміло, під час такої діяльності логічні та математичні операції пов'язані. Наявні логіко-математичні вміння свідчать про життєздатність дитини. Інтуїтивно чи на практиці діти доходять висновку, що одне міркування – правильне, а інше – хибне. До того ж, кожна дитина, як зазначає І. Газіна, наділена стихійною, інтуїтивною логікою, без неї вона не могла б міркувати й спілкуватися з однолітками та дорослими. Однак логічна інтуїція ніколи не замінить навіть елементарних логічних умінь, які й формують логічну культуру мислення людини, допомагають уникати помилок у міркуваннях, коректно аргументувати власну думку, проявляти елементарну критичність у пошуках істини. Дитині для повноцінної діяльності також необхідний певний рівень розвитку математичних умінь, щоб виконувати відповідні розумові дії, оволодівати способами розв'язання різноманітних математичних завдань за допомогою елементарних логічних прийомів [3].

У своїй роботі з розвитку логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку активно застосовую дидактичні навчальні ігри та вправи логіко-математичного спрямування, які моделюють важливі поняття не тільки з математики, а і спрямовані на формування навчально-логічних вмінь. Зокрема формуються вміння логічно мислити, зіставляти об'єкти, визначати й доповнювати елементи, яких бракує, на основі порівняння, вміння класифікувати предмети, рахувати їх, знаходити нестандартне рішення завдань тощо. Чудовими іграми для наших дошкільників, під час яких розв'язуються завдання розвитку логічного мислення і математичних уявлень, стали ігри на

розвиток логічного мислення («Спіймай рибку», «Виправ помилку», «Знайди дорогу» та ін.), класифікацію предметів («Квіти, кущі, дерева», «Райдуга кольорів» та ін.), їх співставлення («Розташуй метелика», «Чашка й блюдо», «Чия домівка?» та ін.), порівняння («Хто вищий?», «Чим відрізняються?», «З якого дерева листочок?» та ін.), орієнтування у просторі й часі («Де заховався горобець?», «Коли це буває?» та ін.), а також вправи та ігри на формування навчальних рахункових вмінь, вмінь співвідносити цифри й число.

Гарне практичне значення для формування навчально-логічних вмінь мають сюжетно-рольові ігри, до яких залучаємо наших дошкільнят («Наша крамниця», «Сім'я», «Подорож», «Дошкільний заклад», «Аптека» та інші). під час ігрової діяльності у процесі сюжетно-рольової гри діти вчаться логічно мислити, рахувати предмети, порівнювати їх, класифікувати тощо. Такий вид діяльності, який моделює життєві ситуації, сприяє практичному розвитку логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку.

Ефективним у формуванні навчально-логічних вмінь у процесі розвитку логіко-математичної компетентності наших дошкільнят є використання таких технологій як «Палички Кюїзенера» та логічні блоки Дьенеша. Це дозволяє через ігровий матеріал невимушено здійснювати логіко-математичні дії, які приховані у цікавих практичних завданнях.

Розвиток логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку на основі формування навчально-логічних вмінь здійснюємо і під час художньо-продуктивної діяльності дошкільників, коли діти вчаться добирати кольори, розташовувати об'єкти у малюнках та аплікаціях, співставляти їх величину, довжину т ширину, орієнтуватися на площині.

Отже, робота з формування у дітей дошкільного віку навчально-логічних вмінь у процесі розвитку логіко-математичної компетентності здійснюється наскрізно за всіма освітніми напрямками розвитку дошкільників.

Отже, важливо щоб сучасний дошкільник міг звертатися до своїх логічних і математичних умінь у ході пізнання широкого світу, зокрема співвідносити інформацію з фактами власної біографії, орієнтуватися у просторі, відчувати рух, характеристики часу, засвоювати основні закони буття, визначати своє положення серед об'єктів природи, предметів та людей; знаходити спільне та відмінне, опанувати дії об'єднання, упорядкування – одним словом, діяти свідомо, з відчуттям доцільності зробленого, з розумінням зв'язку причин та наслідків.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 13.05 2024).

2. Гавриш Н. Навчально-пізнавальна діяльність : сучасні підходи. *Дошкільне виховання*. 2010, №11. С. 2 – 5.

3. Газіна І.О. Розвиток логічного мислення у дітей дошкільного віку: Методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ФЦП Сисин О.В., 2010. 172с.

4. Крутій К. Л., Плетеницька Л.С. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя: ЛПС, 2002. 156 с.

5. Ладивір С. О. Дитина пізнає світ. *Вихователь – методист дошкільного закладу*. 2011. № 10. С. 23-29; № 11. С. 15-25.

6. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

7. Татарінова С.О. Логіко-математичний розвиток і компетентність дітей старшого дошкільного віку. Зб. наук. праць МДПУ: Пед. науки. Мелітополь, 2004. С.41-43.

Шевчишена Оксана,
Хмельницький

РЕСУРСНІ МОЖЛИВОСТІ ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ КРАЇНИ

В статті піднято питання мінімізації ризиків впливу на дитину стресогенних чинників шляхом створення для неї психологічної безпеки в освітньому просторі під час воєнного стану соціуму. Проаналізовано ресурсні можливості педагога в умовах воєнного стану країни як потужного чинника психологічної безпеки дитини в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: *воєнний стан країни, стресогенні чинники, психоемоційні стани дитини, психічне здоров'я, освітній простір, психологічна безпека, ресурс вчителя.*

Під час війни діти потребує особливої уваги, турботи та підтримки, супроводу її психологічних станів, зумовлених ризиками воєнного стану нашого соціуму. Через незначний життєвий досвід та особливості дитячої психіки в якості загроз виступають фізичні та психоемоційні небезпеки. Тривале перебування під дією стресогенних чинників призводить до психоемоційних виснажень.

Водночас існують можливості мінімізувати ризики впливу стресогенних чинників на дитину, а відтак, вберегти її фізичне і психічне здоров'я.

Відповідно, вчителі потребують вдосконалення професійних компетентностей щодо охорони життя дитини, посилення знань щодо надання першої психологічної допомоги дітям під час або після кризових подій, удосконалення етичних аспектів роботи з ними, переосмислення особистісно-професійних якостей педагога, які б виступали в якості запоруки створення дітям психологічної безпеки в освітньому просторі під час воєнного стану нашого соціуму.

Психологічна безпека дитини в освітньому просторі завжди мала

значення. В умовах воєнного стану безпека освітнього середовища набуває нового психологічного виміру.

Безпека, як відомо, є складною, розгалуженою та багатоплановою системою життєзабезпечення будь-якої людини. Це те явище, без якого не може ефективно функціонувати та розвиватися не лише конкретна особа, а й суспільство, економіка та держава в цілому.

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації на Україну, яке відбулось 24 лютого 2022 року, відбулися суттєві зміни в різних сферах життєдіяльності соціуму, зокрема, в освітньому просторі. Освітня галузь є однією з перших, яка відреагувала на виклики в складний для нас всіх час.

Переосмисленню продовжує підлягати система впливів і умов на формування особистості дитини в освітньому процесі. В період війни вище згадане питання доповнюється можливостями розвитку дітей, які стали свідками подій, зумовлених воєнним періодом у нашому соціумі.

Тому під час війни діти потребують особливої уваги та турботи. Через невеликий життєвий досвід дитина може зазнавати значних психоемоційних небезпек, а відтак, виснаження психіки в цілому. Численність ризиків, зумовлених воєнним часом, призводить до появи в житті дитини негативних феноменів, а саме: психоемоційна нестабільність, зниження адаптаційних ресурсів, порушення довіри як важливого феномену в житті дитини. Відповідно, діти потребують психологічної безпеки як запоруки стабілізації її психоемоційного стану, успішного розвитку їх особистості.

Навчання у воєнний час є значним викликом для педагога. Відповідно, він потребує актуалізації внутрішніх можливостей. Адже саме його безумовне сприйняття дитини (проживання разом з нею емоційно-почуттєвої сфери), психологічна підтримка сприятиме стабілізації дитиною психоемоційного стану.

Основне завдання, яке сьогодні постає перед педагогом – це створення невимушеної та довірливої атмосфери, поваги й взаємної підтримки, де діти будуть вільними під час комунікації, не боятися ділитися своїми думками, емоціями та переживаннями.

Відповідно, ресурсні можливості педагога в умовах воєнного стану країни виступають в якості потужного чинника психологічної безпеки дитини в освітньому просторі.

Як показує педагогічна практика, в контексті освітнього процесу закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану роль педагога трансформується в його здатність гнучко реагувати на стани дитини, зумовлених затяжністю стресу, створюючи тим самим умови, за яких дитини буде відчувати підтримку, тобто буде почувати себе психологічно захищеною в тому середовищі, в якому вона перебуває.

Сьогодні педагогу важливо працювати над вдосконаленням внутрішнього ресурсу, який би слугував запорукою створення для дітей психологічної безпеки шляхом мінімізації ризиків, пом'якшення впливу стресогенних ситуацій, а відтак, збереження їх психічного здоров'я.

За нинішніх реалій життя кожному педагогу важливо поставити перед

собою питання: «Як спілкуватися з дитиною під час війни?». Надання інформації про війну має корелювати з віком дитини. Звісно, що уже в дошкільному віці дитина має знати про війну. Якщо від дитини приховувати реальний стан речей, то у неї створюватиметься ілюзія безпеки. І за непередбачуваних обставин (перехід в укриття, раптовий переїзд, великі скупчення на вокзалах) у неї буде з'являтися сильне відчуття стресу. Тому важливо забезпечити дитину від небезпечного контенту. Відповідно, особливо важливо батькам наголошувати на мінімізації перегляду дитиною болючих «картин війни» (кадрів, які демонструють вбивства, страждання та сльози).

Важливо при цьому контролювати розмови про війну в присутності дітей (не робити наголос на перебільшенні проблеми: «ми всі під богом», «що тепер з нами всіма буде» і т.д.). Такі розмови в присутності дитини викликають сильне емоційне виснаження та ескалацію страху, яка може мати поширення на інші побутові ситуації в щоденному житті. Важливо при цьому не засуджувати дитину за її емоційно-почуттєву сферу. Дитину іноді лякає не те, що з нею відбувається, а як дорослі реагують на її стани. Стимування дитиною своїх хвилювань, сліз може бути для неї сильним випробуванням для її ж психіки, значним перевантаженням для її нервової системи.

У розмові з дитиною варто дати зрозуміти, що те, що вона зараз відчуває, є результатом пережитих подій. Іноді доречно легалізувати певний стан чи емоцію. Для прикладу, емоція страху може мати місце в житті будь-якої людини. Відповідно, дітям дуже імпонує, коли дорослий, наприклад педагог, наводить приклади з власного життя, що він також може відчувати певні страхи. Однак дитині важливо наголошувати, що вона не одна зі своїми станами, проблемами. Лише єдність людей дає змогу вірити у власні зусилля та розвивати їх, виходити зі складних життєвих ситуацій з найменшими емоційними затратами. Довіра, як відомо, є двостороннім процесом. Однак зародженню довіри має передувати час, а відтак, застосуванню педагогом відповідних методів та прийомів психологічної допомоги.

В контексті підвищення чи відновлення довіри в дітей після тривалої травматизації вагому роль здатні відігравати **непрямі методи психологічної допомоги** [2]. Відповідно, педагогу в процесі комунікації важливо відволікати дитину від психотравматичних переживань (не провокувати спогади про події, які дитині довелося пережити; уникати ситуацій, які здатні нагадувати їй про стрес), організувати психологічно безпечний простір, у якому вона буде оточена турботою та взаєморозумінням, де вона відчуватиме **підтримку**, яка на даний час для неї є вкрай важливою та нагальною потребою.

Отже, як **правильно підтримати учнів?** Для цього кожному педагогу варто поставити перед собою питання, що таке підтримка, які фрази є її відображенням, а які є проявом байдужності? Звісно, що не завжди є підтримкою фрази типу: «Не хвилюйся, все буде добре», «Все минеться». Не є підтримкою заперечення почуттів: «Все не так погано! Ти в безпеці!». **Підтримка** є уособленням інших фраз: «Я тебе чую/розумію», «Визнаю твої почуття/складну ситуацію», «Я готова бути з тобою поруч».

Одним із напрямків відновлювальних впливів є **розширення інтерпретативних моделей сприйняття ризику**. Як відомо, репертуар інтерпретаційних моделей ставлення людини до ризику може мати різні прояви. Для прикладу: пригодницьке ставлення, коли ймовірність небезпеки при прийнятті рішень не враховується (або коли відбувається ігнорування ризику заради емоційного задоволення) [2]. Сьогодні в умовах війни діти взаємодіють в межах різноманітних ризиків. Тому вони також потребують допомоги в розширенні своїх ставлень до них. Педагогу можна скористатися наступними підходами: «ігрове ставлення» до вимушених ситуацій (для прикладу, в укритті у формі гри допомогти дитині пережити подібні незручності); ставлення до ризику як до випробовування («Я вірю в тебе!», «Я знаю, що ти все здолаєш»), якщо мова йде про підлітків і т. д.

В психологічній практиці має місце **метод раціонально-емотивної терапії**, розроблений Альбертом Еллісом. Основна ідея раціонально-емотивної терапії полягає в тому, що емоційні порушення в людини можуть викликатися ж її ірраціональними переконаннями [1]. Тому раціонально-емотивна терапія намагається пояснювати природу нездорових емоцій людини. Психологи для цього можуть використовувати певні психологічні техніки, застосуванню яких мають передувати сертифіковані знання.

Для педагога в межах піднятої практики ефективною може виявитися допомога дитині в переосмисленні поглядів на життя: 1) нехай криза, яка спіткала тебе (твоїх батьків) не буде для тебе катастрофою, а буде поштовхом до зміни життя (навіть, якщо ти цього не планував та не хотів і якщо тобі зараз дуже складно) (у розмові з дитиною краще уникати слово «криза», замінивши його на «подію»); 2) безвихідних ситуацій немає: безвихідна ситуація – це нестача знань чи слабкість духу; 3) доки людина не усвідомить, що за свої думки (своє мислення) вона так само є відповідальною, як і за свої вчинки, вона не зможе зробити кроку вперед; 4) людина зможе робити певні кроки в новому оточенні, якщо вона працюватиме над собою, якщо буде готовою озвучувати потребу в допомозі та приймати її з боку інших людей (вчителів, психологів, соціальних педагогів, психотерапевтів та інших фахівців).

Тому важливо допомагати дітям напрацьовувати **способи роботи над собою**. **Рекомендації в контексті роботи над собою можуть виглядати наступним чином:** 1) По-перше, **намагайтеся у всьому шукати баланс:** трудитися, займатися тим, чим займався (- лася) раніше (наприклад відвідування спортивних секцій чи інших закладів). Однак на заміну до високої вимогливості до себе намагатися в напружених та втомлюючих ситуаціях бути поблажливим до власних помилок; 2) По-друге, займайся **переоцінкою життєвих цінностей** (шляхом застосування активних підходів важливо розвивати в школярів готовність не лише очікувати запитання, даючи на них відповіді, а самим ставити питання (для прикладу: «Що може відчувати людина, коли втрачає певну цінність?», «Чи можуть в житті людини мати місце аналоги таким поняттям, як «Життя», «Здоров'я», «Сім'я», «Діти»?)).

В умовах воєнного стану країни усі діти потребують прояву особистої відповідальності як за своє життя, так за життя інших людей; здатності

демонструвати підтримку та допомогу людям, які вимушені змінити своє місце знаходження. Тому педагогу важливо власним прикладом продовжувати розвивати в дітей толерантність до несхожості інших людей, їх пріоритетів та цінностей; здатність до поступливості та компромісів у взаємодії з ними, а відтак, чуйності та розуміння до тої категорії людей, з якою нас звела доля.

Таким чином, такі психологічні ресурси педагога як гнучкість, безумовне сприйняття особистості дитини, розуміюче ставлення до неї слугують запорукою підтримки всіх категорій дітей, а особливо тих, які пережили травмуючі події на прифронтових територіях. Це слугує запорукою відчуття у них психологічної безпеки, а відтак, відчуття впевненості, яке відіграє роль в житті кожної людини зокрема. Перспективою подальших досліджень має стати розробка тренінгу щодо покращення ресурсного стану педагога під час війни / у період післявоєнного стану країни як чинника психологічної безпеки дитини в освітньому середовищі.

Література

1. Калошин В.Ф. Практика управління емоційним станом. Раціонально-емотивна терапія. Київ: Шк. Світ, 2012. 128 с.

2. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник / [Т.М.Титаренко, М.С.Дворник, В.О.Климчук та ін.]; за наук. ред. Т.М.Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

РОЗДІЛ №12

Розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти як умова НУШ

Калашнікова Тетяна,
Путивль

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО СВОГО ЗДОРОВ'Я

У статті розкрито засоби формування здорового способу життя в учнівської молоді через впровадження в освітній процес здоров'язбережувальних та здоров'яформуючих технологій. Важливість вирішення цієї проблеми зумовлена необхідністю підготовки особистості до життя у світі під впливом негативних зовнішніх чинників, що посилюють антропогенне навантаження, погіршують психофізичне здоров'я, створюють передумови виникнення шкідливих звичок у молодого покоління.

Ключові слова: здоров'язбережувальні та здоров'яформуючі технології, освітній процес, учнівська молодь, здоровий спосіб життя.

Передумовою розвинутого громадянського суспільства є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Формування здорового способу життя через освіту виокремлено як один із напрямів державної політики в галузі розвитку освіти. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні серед пріоритетних завдань шкільної освіти визначено виховання в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів.

Здоров'я є складним, багатоаспектним феноменом, який вивчає медицина, психологія, педагогіка тощо. Однак саме загальноосвітній середній навчальний заклад є основним соціальним інститутом, діяльність якого має бути спрямована на ефективне виховання здорового способу життя підростаючого покоління [5].

У сучасній психолого-педагогічній літературі проблемам збереження здоров'я, виховання здорового способу життя учнівської молоді приділяють увагу широко коло науковців, зокрема Н. Бойчук, Т. Воронцова, Л. Мазуренко, Ю. Міцай, В. Пономаренко, О. Сакович та ін. [1; 3; 4; 6].

Сучасна наука свідчить, що здоров'я людини є складним феноменом глобального значення, котрий може розглядатися як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, внесення капіталу, як індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, яке постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, що, у свою чергу, постійно змінюється [6].

Загальноприйняте у міжнародному співтоваристві визначення здоров'я, викладене в Преамбулі Статуту ВООЗ: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або

фізичних вад» [3]. Світова наука передбачає цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує принаймні чотири його сфери, або складові: фізичну, психічну, соціальну і духовну. Всі ці складові є невід'ємними одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і саме разом (у сукупності) визначають стан здоров'я людини. Л. Мазуренко підкреслює, що для зручності вивчення, полегшення методології дослідження феномену здоров'я наука диференціює поняття фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я, але в реальному житті майже завжди має місце інтегральний вплив цих складових [3].

Фізичне здоров'я визначають такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, фізіологічні функції організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівні фізичного розвитку органів і систем організму. До сфери психічного здоров'я належать індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад, збудженість, емоційність, чутливість. Психічне життя індивіда складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уявлень, почуттів тощо. Психічне здоров'я пов'язане з особливостями мислення, характеру, здібностей.

Духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості, його сприйняття складових духовної культури людства – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей у контексті власних ідеалів і світогляду – все це визначає стан духовного здоров'я індивіда.

Соціальне здоров'я індивіда залежить від економічних чинників, його стосунків зі структурними одиницями соціуму – сім'єю, організаціями, через які відбуваються соціальні зв'язки – праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо [3; 5].

Відзначимо, що здійснювати роботу з виховання здорового способу життя необхідно з перших днів навчання людини не тільки під час уроків, а й у позаурочній роботі. Однак аналіз наукових праць щодо виховання здорового способу життя в учнівської молоді свідчить про відсутність однозначного підходу до вирішення цього завдання. Існують певні суперечності між суспільним запитом на розробку ефективних педагогічних шляхів виховання в учнів здорового способу життя та недостатньою розробленістю наукових і методичних засад означеного педагогічного явища.

Дотримання здорового способу життя впливає на формування, збереження та зміцнення здоров'я, сприяє інтелектуальному і духовному розвитку особистості, успішному навчанню. Здоровий спосіб життя також сприяє самореалізації особистості. Спосіб самореалізації індивіда залежить від його устремлінь, а також від шкали моральних цінностей, яка склалася в його уяві. Отже, здоровий спосіб життя сприяє зміцненню соціального здоров'я особистості та суспільства в цілому. Він включає в себе цінності високого порядку, оскільки спрямований на гуманізацію й активізацію людської діяльності, удосконалення індивідуальних якостей особистості.

У закладах освіти досі переважають традиційні форми навчання, під час яких учнівська молодь виявляють незначну активність, залишаючись пасивними учасниками освітнього процесу, тому підготовка педагогів до ефективної діяльності у сфері збереження здоров'я значною мірою залежить від уміння застосовувати здоров'язбережувальні технології.

Суть здоров'язбережувальних та здоров'яформуючих технологій постає в комплексному оцінюванні умов виховання і навчання, які дають змогу зберігати наявний стан здоров'я, формувати вищий рівень їхнього здоров'я, навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі його зміни і проводити відповідні психолого-педагогічні, коригувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «цінності», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища. Щоб проводити ефективну роботу у цій сфері, педагоги мають знати, які групи здоров'язбережувальних технологій існують в галузі освіти та обрати для себе пріоритетні:

- організаційно-педагогічні технології, які визначають структуру освітнього процесу, що сприяє запобіганню перевтоми, гіподинамії та інших дезадаптаційних станів;
- психолого-педагогічні технології, що пов'язані з безпосередньою роботою вчителів на уроці, забезпеченням психолого-педагогічного супроводу всіх елементів освітнього процесу;
- навчально-виховні технології, які включають програму з навчання піклуванню про своє здоров'я та формування культури здоров'я учнів, з мотивації їх до ведення здорового способу життя, із запобігання шкідливим звичкам і передбачають проведення організаційно-виховної роботи з учнівською молоддю після уроків, освіти їхніх батьків [3;4].

Також педагоги мають реалізовувати їх у закладах освіти через такі напрями освітньо-виховної діяльності: створення умов для зміцнення здоров'я учнів та їхнього гармонійного розвитку; організацію навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм учня; розробку та реалізацію навчальних програм з формування культури здоров'я і профілактики шкідливих звичок; корекцію порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих і медичних заходів; медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку учнівської молоді; функціонування служби психологічної допомоги педагогам і учням щодо подолання стресів, тривожності; контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм, організації навчально-виховного процесу, нормування навчального навантаження і профілактики стомлюваності учнів; організацію збалансованого харчування учнівської молоді.

З позицій викладеного розуміння феномена здоров'я людини походить визначення поняття здорового способу життя (ЗСЖ): це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту.

Складові ЗСЖ містять різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров'я – фізичної, психічної, соціальної і духовної. Найважливіші з них – харчування (у тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного й активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й у психічному аспекті, наявність стимулів і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень).

Зараз формування здорового способу життя є самостійною науковою дисципліною, котрій притаманні всі відповідні компоненти – власні теорія, методологія, методика, ідеологія, принципи тощо. Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях. Особливої актуалізації ця проблема набула в другій половині ХХ століття як у світі в цілому, так і в Україні.

Безперечно, проблеми збереження здоров'я молоді виходять далеко за межі сфери медицини та охорони здоров'я. Тільки системний підхід до вирішення проблеми може дати цілісне уявлення про шляхи її вирішення, забезпечити взаємодію між окремими ланками і фахівцями та надати нові можливості щодо реалізації профілактичних заходів. У цьому контексті актуальною залишається подальша розробка, удосконалення та реалізація програм психолого-соціальної підтримки підлітків з метою збереження й покращення їх здоров'я.

Навчання школярів здоровому способу життя повинно бути системним і сприяти гармонійному розвитку їхніх психофізичних здібностей. Щоб бути здоровим, необхідні здорові життєві навички і звички, мотивація до збереження і постійного зміцнення здоров'я. Під час профілактичної роботи педагог повинен дотримуватися наступних принципів: відповідність змісту роботи потребам особистості; своєчасне виявлення дітей «групи ризику» та надання їм допомоги; активізація зворотного зв'язку – надання можливості учням висловлювати свої думки та почуття; добровільність – мотивувати та пропонувати, а не примушувати та диктувати; позитивна спрямованість – зміцнення позитивної позиції особистості щодо власної спроможності, підтримання оптимального стану здоров'я; спиратися на позитивні моменти – не стільки залякувати наслідками шкідливих звичок, скільки привертати увагу й посилювати симпатію до людей, які дотримуються здорового способу життя; об'єктивність – інформація не повинна зводитись до формальних гасел; слід пам'ятати, що некваліфікована, необережна інформація може створити атмосферу таємничості та загадковості, спровокувати реакцію на «заборонений плід»; залучення батьків, медичних працівників, психологів, соціальних педагогів, юристів до пропаганди та сприяння утвердженню свідомості в учнівської молоді принципів здорового способу життя; систематичність – вся

профілактична робота з превентивного виховання має передбачати комплекс заходів, спрямованих на формування свідомого ставлення до власного здоров'я; врахування вікових та індивідуальних особливостей тощо.

Таким чином, ми маємо підстави стверджувати, що діяльність педагога у сфері збереження здоров'я має містити в собі ознайомлення з освітніми здоров'язбережувальними технологіями, вміння реалізовувати їх в освітньому процесі, але головне – мати бажання рости здорову людину.

Література

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ: Алатон, 2020. 64 с.
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Мазуренко Л. Формування навичок здорового способу життя у молодших школярів в позакласний час. Київ: Шк. Світ, 2008. 128 с.
4. Міцай Ю.В. Школа сприяння здоров'ю – важлива складова здоров'язбережувального освітньо-виховного середовища. Науково-методичне забезпечення модернізації системи освіти: методичний вісник № 48. Кіровоград, 2012. С. 288–296.
5. Поліщук В.П. ВІЛ/СНІД та формування здорового способу життя: навч. посіб. Київ: 2008. 175 с.
6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ: Український фонд «Благополуччя дітей». 2018. 56 с.

Коляда Ігор,
Київ

Богомаз Оксана,
Київ

Ільницький Ігор,
Калуш

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД

У статті актуалізовано компетентнісний підхід до проектної діяльності школярів на уроках історії та громадянської освіти. Подано теоретичні положення організації проектної діяльності, а також запропоновано методичний варіант організації проектів на уроках історії та громадянської освіти.

Ключові слова: *метод проектів, проектна діяльність, компетентнісний підхід, історія, громадянська освіта*

Проектні технології як інноваційні технології навчання здобувають все більшу популярність у педагогів, які займаються як теоретичними дослідженнями, так і їх практичною реалізацією на уроках історії та

громадянської освіти. Під впливом сучасних тенденцій до технологізації педагогічної науки проектні технології розроблені з методу проекту Дж. Дьюї, про те до цього часу існують дискусії про зміст самого поняття «метод проекту», про необхідність та ефективність використання методу в практиці навчання історії та громадянської освіти закладів загальної середньої освіти.

Передумовами появи методу проектів освіти послужили соціально-економічні умови, які зажадали перегляду традиційних методів навчання у зв'язку із необхідністю задоволення запитів нового часу щодо підготовки фахівців. Але, незважаючи на те, що сутність проекту на етапі його зародження зводилася лише до плану, креслення чи схеми, поява проектування як технології навчання пов'язані з розвитком педагогіки гуманізму, що у своє чергу стала наслідком глобальних перетворень, які переважають у всіх галузях життєдіяльності людини.

У ХІХ ст. на фоні соціально-політичної нестабільності і потужного науково-технічного прогресу, що відбувається у світі, відбувся глобальний перегляд системи освіти. У зв'язку з цим з'явився новий філософський перебіг – позитивізм, представники якого закликали очищати науку від «метафізики», ненаукових методів пізнання, стверджуючи лише дослідні шляхи дослідження.

Наприкінці ХІХ ст. зародились нові педагогічні тенденції, названі в історії науки реформаторською педагогікою, яка стала альтернативою для так званого педагогічного традиціоналізму. Кожна нова школа реформаторської педагогіки пропагувала поглиблений інтерес до особистості людини, її інтересів та потреб. Цей історичний етап характеризується переходом до демократичного способу мислення. Процес демократизації освіти передбачав виховання нового типу особистості, яка самостійно мислить, здатна працювати творчо. Метод проектів став засобом для досягнення нових цілей освіти. Яскравими представниками педагогіки цього часу з'явилися І. Песталоцці, А. Дістервег, С. Робінсон, Д. Рулкель, К. Вудворт і та ін.

На рубежі ХІХ та ХХ століть у педагогіці триває активний процес подальшого розвитку теорій та систем з новими підходами до теоретичних та практичних проблем виховання та освіти. Цей період розвитку методу проектів пов'язані з іменами Дж. Дьюї, У. Кіліатрика, Ч. Річардса, Р.У. Стімпсона та ін.

На початку ХХ ст. метод проектів набуває поширення у всьому світі, з'являється безліч експериментальних шкіл, в яких навчання будується як за методом проектів, так і на основі інших його різновидів. Педагогічні погляди Дж. Дьюї стали теоретичною основою сучасного методу проектів, який згодом був обґрунтований згаданим вище американським педагогом В. Кіпатриком. Опублікована в 1918 році його книга «Метод проектів», за твердженням дослідників, стала першою роботою, у якій цей метод став самостійним предметом розгляду. Програму школи, що працює за методом проектів, дослідник визначав так: «Програма включає ряд дослідів, пов'язаних між собою таким чином, що відомості, отримані від одного досвіду, служать для розвитку і збагачення цілого потоку інших дослідів» [7, с.319].

Проектна технологія надає здобувачам освіти можливість самостійно здобувати знання у процесі вирішення практичних завдань, що однозначно

сприяє підвищенню у них мотивації, вдячності до школи та самого навчання [7, с.320].

Однак найсильніший занепокоєння викликала у багатьох ідея Кілпатріка про учнівський проект. Його друг і колега Дж. Дьюї [8] зауважив, що дозволити дитині самому вирішувати, як їй вчитися, неможливо. На думку Дьюї, Кілпатрік і його прихильники плутали мету і засоби, не розуміючи, що мислення досягається через лідерство вчителя, щоб сприяти здібності здобувачам освіти думати, а не надання здобувачу освіти свободи самостійного керівництва.

Джон Л. Пекоре [9] на основі аналізу використання методу проекту в США робить висновки про переваги та недоліки сучасного проектного навчання (project-based learning). Зокрема, наводить результати дослідження Центру передового досвіду в галузі лідерства у навчанні при університеті Індіанapolisа, в якому відзначається позитивний вплив на зміст знань здобувачів освіти, високий рівень їх залучення до роботи та рівень їх мотивації, а також покращені навички критичного мислення та вирішення проблем, розвиток навичок спільної роботи. Крім того, описуються бар'єри для успішної реалізації проектного навчання, серед яких вирізняються: 1) тривалість часу для поглибленого вивчення; 2) необхідність дотримання вимог керівництва освіти; 3) потреба у збалансованості контролю над роботою здобувачів освіти; 4) контроль за потоком інформації; 5) оптимальне співвідношення незалежності здобувачів освіти та їх підтримки; 6) використання технологій як засобів пізнання та 7) розробка відповідної шкали оцінки розуміння здобувачів освіти.

Деякі дослідники, зокрема Д. Гонсалес, Дж. Моліна, Б Кардона, також відзначають зниження у здобувачів освіти рівня тривожності та постійного занепокоєння про свої помилки, підвищену мотивацію до навчання та довіру [10], тобто більш комфортні психологічні умови навчання.

Виділяючи переваги методу проектів при навчанні історії та громадянської освіти, варто відзначити її вплив на формування таких важливих якостей здобувачів освіти: комунікативні, творчі та інтелектуальні вміння та навички; культура спілкування та толерантність у спілкуванні з іншими; уміння пошуку, обробки та інтерпретації необхідної інформації з використанням сучасних комп'ютерних технологій; уміння працювати самостійно (але під керівництвом вчителя) та в команді (у парі, групі); уміння критично оцінювати результати власної праці та інші.

Таким чином, метод проектів однозначно корисний для формування базових компетенцій XXI століття, запропонованих американською некомерційною асоціацією Partnership for 21st Century Skills (P21), які отримали назву Модель «4К: креативність, критичне мислення, комунікація та колаборація (командна робота)» [6, с.94].

Професор С. Гончаренко визначає метод проектів так – це «організація навчання, коли набуваються знання і навички у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів» [1, с. 124].

Основний принцип методу проектів – це опора на інтереси сьогодення, що повинно бути вихідним принципом навчання. Робота над проектом,

зазначає О. Пехота – це практика особистісно зорієнтованого навчання на основі вільного вибору з урахуванням пізнавальних інтересів. Для педагога це пошук балансу між академічними і прагматичними знаннями, уміннями, навичками та конгнітивними перевагами [4, с.94].

У «Енциклопедії освіти» метод проектів пояснено як «систему навчання, за якої учні здобувають знання в процесі планування й виконання практичних завдань – проектів, які поступово ускладнюються» [2, с.69].

Вище зазначені автори загалом характеризують проектну діяльність як спрямовану на досягнення загального результату, спільну навчально-пізнавальну, творчу, ігрову діяльність, що має загальну мету, узгоджені методи. Зауважимо, що метод проектів, який був визначений зарубіжними фахівцями як метод навчання, освіти, і до сьогоднішнього дня залишається у тій самій інтерпретації і в українських виданнях, що, на наш погляд, істотно обмежує його використання і не повністю відповідає уявленням основоположників методу проектів про його педагогічний потенціал.

Проектна діяльність ґрунтується на позиціях педагогіки прагматизму, яка передбачає погляд на виховання як на постійну реконструкцію досвіду здобувачів освіти, а також відповідність їхнім інтересам і потребам. Її прихильники відстоюють «принцип навчання за допомогою діяльності», який розглядають як різновид творчої роботи, де здобувач освіти є її активним учасником.

Саме зараз Україні потрібні громадяни, які зможуть самостійно приймати нестандартні рішення, розв'язувати різноманітні проблеми; громадяни, у яких добре розвинене критичне мислення, які вміють творчо працювати.

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності [5, с.142].

Проектна технологія в умовах НУШ є ефективною виховною технологією формування громадянських якостей, компетентностей, активної громадянської позиції здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти. Вона дозволяє забезпечити основну мету системи освіти – інтелектуальний і моральний розвиток особистості, формування критичного і творчого мислення, вміння працювати з інформацією.

Проектна діяльність є однією з ефективних технологій прояву активної громадянської позиції здобувачів освіти. Її перевагами є те, що здобувачі освіти навчаються і діють у мікросоціальному середовищі, отримують практичні навички, мають можливість перевірити теоретичні надбання на практиці. Така діяльність здійснюється як у процесі навчання, так і в спеціально організованій позакласній та позашкільній роботі. Це, насамперед, колективна діяльність здобувачів освіти, які об'єднуються у групи і вирішують завдання відповідно до цілей та мети проекту. Досить важливо, щоб це об'єднання відбувалося за

спільністю інтересів. Необхідною умовою досягнення мети проекту є добровільна участь здобувачів освіти у проектній діяльності. Саме принцип добровільності, ґрунтований на мотиваційних імпульсах конкретної особистості, дозволить ефективно використати творчий та інтелектуальний потенціал кожного члена команди, що бере участь у реалізації проекту. Група загалом має нести відповідальність за досягнення спільних цілей, а кожен учасник відповідати за свою частину роботи. Завдання в групі виконується в такий спосіб, щоб було можливо врахувати і оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи зокрема [3, с.72].

Проектна діяльність під час уроків історії дозволяє здобувачам освіти успішно освоїти предметні вміння: відбір та аналіз історичних джерел, історіографічних ситуацій, застосування історичних джерел, карт та хронології, відображення отриманих результатів у різній знаковій формі, різних жанрах та ін.

Рівень досягнення результату проекту, вирішення виниклої особистісної чи соціально-значущої проблеми, розуміння його затребуваності, вміння регулювати, оцінювати свою діяльність, будувати перспективу подальшої реалізації проектною діяльністю забезпечують її контрольно-регулювальний компонент. Продуктом проекту на уроках історії можуть стати буклети для музею, віртуальна або реальна екскурсія музеями, фільм з історії міста, села, закладу загальної середньої освіти, сім'ї, макет чогось, сторінки підручника, сторінка сайту або соціальної мережі в інтернеті, доповідь на науково-практичній конференції здобувачі освіти тощо.

Проект має бути заснований на міцному знаневому підґрунті, і в той же час мати на увазі індивідуальне уявлення та особистісне ставлення до досліджуваного періоду історії. За способами своєї реалізації проекти можна розділити на кілька видів: творчі домашні завдання, проблемні завдання на уроці, комбіновані, індивідуальні, групові. Вид проекту залежить від кількох моментів: від рівня підготовленості учнів, від змісту матеріалу, що вивчається, від особливостей організації освітнього процесу в освітньому закладі.

Можемо запропонувати кілька прикладів застосування проектною технології навчання. Наприклад, при вивченні інтегрованого курсу історії можна розробити проект «Слідами первісних людей». Його мета полягає навчитися та зробити відкриття стародавніх людей: полувати на тварин, добувати вогонь, розтирати зерно на зернотерці, ліпили глиняні горщики, прикрашали їх первісним способом і, таким чином, відкрити кераміку. У майстерні «первісного художника», із захопленням, видряпували наскельні малюнки на гіпсових заливках. Під час вивчення тем з культури Стародавнього Єгипту – зображати ієрогліфи, а на уроках з аналогічної теми з історії Межиріччя вчитися писати «клинописом» на глиняних табличках. Робота над проектом допоможе поринути в певну історичну епоху та краще засвоїти відповідний навчальний матеріал. Вартий також уваги проект «Редакція газети». Весь клас видає газету на тему, яка відповідає уроку історії чи громадянської освіти. Здобувачі освіти діляться на групи, і кожна з них створює свій аркуш/рубрику газети. Наприкінці уроку листи зшиваються і виходить

готовий продукт, який можна передати в паралельний клас як навчальний посібник. Здобувачі освіти вчаться виконувати редакційні завдання, кодувати та декодувати інформацію.

Більш складною формою завдання є складання уривків із загублених літописів та записів стародавніх істориків на певну тему, наприклад, невідоме джерело з історії греко-перських воєн, спогади Цезаря, лист Олександра Македонського Аристотелю зі Східного походу тощо. У цьому випадку можна ускладнити завдання та поставити перед здобувачами освіти проблему перевірки справжності документа шляхом спільного критичного аналізу та пошуку історичних помилок, допущених у ньому (навмисно чи випадково), що допоможе перевірити рівень медіаграмотності. Пошук неточностей та фальсифікацій змушує учнів більш уважно і критично ставитися до інформації та формувати медіакомпетентність. Серед інноваційних завдань здобувачам освіти також можна запропонувати скласти кросворд, ребус, мем, смайлик, підготувати піктограму, тік-ток, тощо. Це сприятиме розвитку найрізноманітніших умінь та компетентностей.

Історичний кросворд можна модернізувати, наприклад, шляхом застосування комбінованих питань та способів кодування інформації. Наприклад, частину питань кросворду можна замінити смайликами, фрагментами картинок, символи, карти, репродукції тощо. Тим самим залучаються до складання кросвордів найрізноманітніші джерела інформації, що актуалізуються міжпредметні зв'язки та розвиваються комунікативні навички. Така творча діяльність вимагає великого обсягу часу і тому правильніше за неї організувати у вигляді домашнього проекту, тим більше, що він вимагає індивідуальної творчої роботи, створюючи тим самим умови для самореалізації здобувачі освіти.

Використання проектних технологій на уроках історії та громадянської освіти дозволяє формувати позитивну динаміку мотивації освітнього процесу, створити ситуацію успіху та творчої атмосфери на уроці та вдома. У проектній технології вчитель формує мотивацію учасників, проводить консультації щодо вибору тем проекту, щодо його змісту, надає допомогу у підборі матеріалу, що відстежує діяльність кожного учасника проекту, координує дії, виступає як експерт на захисті проекту, робить аналіз виконаної роботи, оцінює кожного учасника проекту. Важливим є і етап оцінювання. Найбільш ефективним в умовах НУШ ми визначаємо формувальне оцінювання, яке спрямоване на оцінювання найбільш значущих результатів діяльності здобувачів освіти у процесі реалізації проектів.

Необхідно враховувати, що проектна діяльність передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування знань та вмінь, спрямованих на набуття досвіду громадянської діяльності і соціальної взаємодії, що має важливе значення для формування активної громадянської позиції учнівської молоді. Проектна технологія сприяє навчанню демократичного громадянства через залучення учнівської молоді до активної суспільної діяльності, де вони мають змогу здобути досвід прийняття рішень щодо вирішення проблем конкретної громади. Досліджуючи проблеми громади, здобувачі освіти вчаться розуміти

складність і взаємозалежність соціальних проблем, набувають навички толерантного ставлення до поглядів і позицій інших людей.

Отже, проектна технологія, насамперед, дозволяє зосередитись на розвиткові особистості здобувачів освіти, на їх здатності до самовизначення та самовдосконалення, на процесі формування у них громадянських якостей, цінностей, компетентностей та активної громадянської позиції. Проектна технологія допоможе здобувачам освіти усвідомити себе повноцінними і рівноправними членами громади, відчутти свій зв'язок з суспільством, що надає їм змогу брати активну участь у вирішенні проблем своєї громади.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С.124
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С.69
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. К.: "К.І.С.", 2004. С.72
4. Освітні технології: навч.- метод. посіб./ О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. за заг. ред. О. М. Пехоти. К.: АСК., 2009. 256 с.
5. Пометун О. Методика навчання історії в школі : [посібник] / Пометун Олена Іванівна, Фрейман Григорій Ошерович. К. : Генеза, 2009. 327 с.
6. Фейдл Ч., Бялик М., Триллинг Б. Четырёхмерное образование: Компетенции, которые нужны для успеха / Центр перепроектирования учебных программ МА, 02130, 2015. С. 94. URL: https://klever-ok.ru/wpcontent/uploads/2016/11/SKOLKOVO_SEDeC_4D_Education.pdf
7. Kilpatrick W. H. The project method // Teachers College Record. 1918. – 19. – P. 319-335
8. Dewey J. Individuality and experience // The later works of John Dewey, 1925–1953. Vol. 2 / J. A. Boydston (Ed.). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 1981. P. 55–61.
9. Pecore J. L. From Kilpatrick's Project Method to Project-Based Learning // International Handbook of Progressive Education. 2015. P. 155–171. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/679f/6146dce2b5fb9927c21acdae176570157360.pdf>.
10. Gónzalez D., Molina Jh., Cardona B. Project-based learning to develop oral production in English as a foreign language // International journal of education and information technologies. 2017. Vol. 11. P. 87–96. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/860b/c50d481af4f8a1dab95910f28edbb7ffb50e.pdf>.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Стрімкий розвиток технологій та комунікацій в інформаційному суспільстві зумовлює необхідність переоцінки навичок читання, які сьогодні вважаються ключовим аспектом розвитку особистості. У цьому дослідженні проаналізовано сучасний стан читацької компетентності українських учнів загальноосвітніх навчальних закладів, згідно з результатами циклів міжнародного дослідження PISA. Підкреслюється важливість розвитку читацьких умінь для успішного впровадження компетентнісних моделей навчання, що є ключовими в концепції Нової української школи. Окрему увагу автор статті звертає на зниження рівня читацької компетентності, про що свідчить порівняння з попередніми циклами оцінювання та міжнародними показниками. Рекомендації включають перегляд навчальних матеріалів, запровадження більш суворих методів тестування та модернізацію форматів оцінювання з метою подолання тих викликів, що постають перед учасниками освітнього процесу в контексті формування читацької компетентності на тлі постійних глобальних та локальних змін.

Ключові слова: *читацька компетентність, Нова українська школа, PISA, компетентісно орієнтоване навчання, навчальні матеріали, інформаційне суспільство.*

У сучасних реаліях побудова інформаційного суспільства, що визначається стрімким розвитком технологій та постійними новаціями в галузі комунікаційних засобів, зумовлює актуалізацію та переосмислення термінів «читач» та «вміння читати». За словами дослідниці Таміли Яценко, у XXI столітті читання стало «...специфічною формою комунікативно-пізнавальної діяльності особистості, одним із основних чинників її саморозвитку...». [15] Саме тому розвиток такого вміння є запорукою успішного становлення компетентісно орієнтованої моделі навчання як засадничого принципу Нової Української школи.

Метою дослідження є аналіз стану сформованості в учнів закладів загальної середньої освіти України читацької компетентності відповідно до міжнародних досліджень, а також надання пропозицій щодо покращення цього наскрізного вміння.

Здатність учнів читати та розуміти прочитане неодноразово була об'єктом зацікавленості з боку провідних вітчизняних науковців. Так, наприклад, Тетяна Хорошковська стверджує, що «читання лежить в основі інформаційної, освітньої, пізнавальної, професійної, а також щоденної діяльності людини». [14] Це вміння є запорукою здатності поновлювати власні знання та навчатися впродовж життя, а отже, основою конкурентоздатного суспільства. Оксана Вашуленко, науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України,

зазначає, що читання є основою освітньої, пізнавальної, інформаційної, професійної діяльності людини, а розвиток сучасних технологій потребує набагато вищого рівня сформованості вміння читати, ніж раніше. [2] Очевидно, що важливість цього аспекту не могла не позначитися на змісті ключових сучасних нормативно-правових освітніх документів закладів загальної середньої освіти. Зокрема, Концепція Нової української школи (2016) містить опис компетентнісного потенціалу та вимоги до обов'язкового навчання учнів у різних галузях освіти. [9] У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) серед наскрізних умінь, що є спільними для формування всіх ключових компетентностей, окремо вказано читання з розумінням, що передбачає «...здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, вміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів». [3] Водночас, як справедливо зазначає Таміла Яценко, читацьку компетентність не представлено в концепції НУШ як основне поняття сучасної шкільної освіти, зокрема й літературної. [15] Слід також додати, що в переліку компетентнісного потенціалу мовно-літературної освітньої галузі, що зазначений в Державному стандарті базової середньої освіти, також не вказується окремо читацька компетентність. Натомість у документі вміння використовувати різні види сприймання текстів (зокрема, художніх текстів, медіатекстів) для пошуку, обробки, аналізу та добору інформації є складовою інформаційно-комунікаційної компетентності. [3] Як зазначає Світлана Науменко, мета читання в галузі освіти змінилася. Якщо раніше вона полягала у формуванні вмінь і навичок з метою накопичення та засвоєння інформації, то сьогодні – у формуванні здатності особи працювати з будь-якими видами інформації (текстової й нетекстової), знаходити доступ до неї в різноманітних джерелах (паперових і електронних), розуміти, належно осмислювати, оцінювати її та застосовувати відповідно до все більш ускладнених особистих і суспільних потреб. [7] Отже, у реаліях сьогодення вміння читати не обмежується лише дитинством та початковою школою. Це комплексний складник навчання впродовж життя, система вмінь, навичок та знань, що формується та вдосконалюється під час взаємодії із людьми та суспільством загалом.

Актуальність проблеми неодноразово підтверджується результатами міжнародних досліджень якості загальної середньої освіти. Одним із найпопулярніших з них є Програма міжнародного оцінювання учнів PISA, що має на меті порівняти освітні системи 80 країн світу (зокрема, членів Організації з економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР)) через вимірювання трьох ключових компетентностей учнів: читання, математики та природничих дисциплін. Дослідження проводиться кожні три роки шляхом тестування знань та навичок 15-річних учнів. Важливо зазначити, що програма не перевіряє рівня навчальних досягнень, а оцінює, наскільки учень зможе

використовувати знання й уміння, отримані в школі, за можливих життєвих труднощів і викликів. Читацька грамотність, зокрема, визначається програмою як здатність особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, її відтворення та використання, інтерпретації змісту й формулювання власних умовиводів, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту тощо. [1]

Україна доєдналася до програми PISA в 2016 році, отже, мала змогу долучитися до досліджень 2018 та 2021 років (останнє було перенесено на 2022 рік у зв'язку з пандемією COVID-19). Це надає змогу отримати об'єктивну інформацію стосовно чинників, які впливають на ефективність освіти в країні, а також створює можливість приймати рішення та формувати національну освітню політику на основі реальних даних про стан вітчизняної системи освіти.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації Україна змогла залучити до дослідження 2022 року лише 18 регіонів, у яких було відносно безпечно проводити тестування. Незважаючи на це, складна методологія програми PISA дала змогу порівнювати результати як інших країн, так і за роками.

На підставі даних, представлених національним звітом за результатами проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 можна констатувати, що на жаль, рівень успішності учнівства погіршився порівняно з результатами попереднього циклу (2018). При цьому, найбільша різниця спостерігається в успішності оволодіння учнями саме читацької грамотності - 39 балів. У той час як з математики та природничо-наукових дисциплін різниця сягає 12 та 19 балів відповідно. Негативні тенденції також спостерігаються у контексті порівняння різниці в балах в Україні та середнього показника по країнах ОЕСР. Укотре найбільш помітним є розрив у галузі читання: у 2018 році він становив 21 бал, натомість у 2022 році сягнув 48 балів, що свідчить про те, що українці наразі за читацькою грамотністю у середньому відстають від своїх однолітків на два з половиною роки навчання (рис. 1). [8]

Рис. 1. Тенденції в середній успішності з математики, читання та природничо-наукових дисциплін в Україні та країнах ОЕСР між циклами PISA 2018 р. та 2022 р. (з національного звіту щодо результатів PISA-2022 [8])

Наведені дані свідчать про те, що в контексті освітніх втрат з усіх досліджуваних компетентностей саме читацька грамотність залишається однією з найбільш проблемним аспектом розвитку українських підлітків.

Поліна Ткач, кандидатка філологічних наук, досліджуючи результати українського 15-річного учнівства в галузі читання, зазначає, що переважна більшість завдань з цієї галузі були динамічними, множинними та різними за типологією. З подібними вправами учні дуже рідко стикаються під час навчального процесу, хоча постійно взаємодіють з ними в позанавчальній діяльності. Найбільш успішними для підлітків виявилися завдання, що мали на меті перевірити «розуміння буквального значення». Натомість суперечливі тексти та ті, що містили малюнки, ілюстрації, графіки виявилися складнішими для сприйняття та аналізу. Проаналізувавши ключові проблеми учасників тестування, дослідниця узагальнила їх таким чином:

1. Значно більша, порівняно з циклом PISA-2018, кількість скопійованих відповідей, що мають надлишкову або нерелевантну інформацію.
2. Дуже багато випадків переказування тексту загалом або його фрагментів, формулювання основної думки, теми або проблеми, незалежно від того, наскільки це корелює із завданням.
3. Дуже часто на запитання учасники давали узагальнені або моралізаторські відповіді на кшталт «Треба берегти природу / Усі люди мають бути добрими / Навчатися корисно» (відповіді змодельовані).
4. Українські підлітки погано орієнтуються в складно структурованій інформації, особливо доповненій графічними об'єктами (графіки, таблиці, діаграми, ілюстрації тощо).
5. Багато помилок у відповідях учнів пов'язані зі сплутуванням фактів і суджень.
6. Ускладнення з використанням фонових знань і власного досвіду для відповіді на запитання щодо тексту. Завдання, які потребували таких навичок виявилися для більшості дуже складними.
7. Надмірна багатослівність учнів і водночас нездатність чітко сформулювати свою думку.

Окремою проблемою в аналізі дослідниці визначено невідповідність принципів читання, закладеним у сучасних підручниках, міжнародним вимогам (на рівні як завдань, так і безпосередньо текстів). Так, наприклад, прослідковується тенденція до надто простих одиничних текстів та спрощених завдань, що часто зводяться до поверхневого порівняння, а не конкретних фрагментів. Багато питань спрямовані на пошук епізоду в тексті без запиту на оцінювання та інтерпретації інформації. [13]

Можемо зробити висновок, що в контексті читацької компетентності основною проблемою сучасних учнів є неспроможність критично сприймати подану інформацію, формувати власні оцінки стосовно прочитаного та знаходити такі відповіді, які не наведені в тексті дослівно, а «розчиняються» в контексті, тобто потребують навичок аналізу та синтезу інформації.

Тестування PISA також виявило, що у великій кількості підлітків спостерігається явище, відоме як «кліпове» мислення. Це означає, що вони не можуть ефективно розуміти складно структуровані тексти і, відповідно, не можуть повністю зрозуміти те, що від них вимагається. Це впливає на те, як вони виконують завдання, де, наприклад, їм потрібно заповнити форму

обмеженою кількістю слів, використовуючи інформацію з тексту. Переважна більшість учнів пише довгі повідомлення, часто просто копіюючи їх із завдань чи текстів.

Укладачі звіту зазначають, що вчителі-словесники повинні впроваджувати в практику використання множинних, перерваних текстів, ускладнених графічними об'єктами, які містять багато однотипної інформації, яку потрібно розрізняти, уважно читаючи текст. Навіть тоді, коли новий стандарт 2020 року визначає конкретний результат у засвоєнні інформації, поданої різними способами, приклади таких завдань в підручниках майже відсутні. [1]

Водночас, слід зауважити, що зазначені освітні втрати опосередковано могли бути наслідком тривалого онлайнного навчання, спричиненого пандемією COVID-19, а також повномасштабним вторгненням росії. Саме тому додатково актуалізується потреба перегляду змісту навчальних матеріалів з метою як сприяння досягненню учнями саме тих результатів, що зазначені в нормативно-правових освітніх документах, так і формування конкурентоспроможного та медіаграмотного суспільства.

Важливим кроком до досягнення цієї мети має стати, на нашу думку, упровадження в національних тестуваннях більшої кількості завдань, спрямованих на перевірку читацької грамотності, а також застосування таких видів контролю на різних рівнях освіти (починаючи з початкової). Особливої уваги в цьому контексті заслуговує система зовнішнього незалежного оцінювання (з 2022 року - національний мультипредметний тест), що проводиться Українським центром оцінювання якості освіти з метою забезпечення рівного доступу осіб до здобуття вищої освіти, а також задля аналізу відповідності результатів навчання учнів державним вимогам. Зокрема, у сертифікаційних роботах з української мови та літератури до 2020 року включно у частині «Українська мова» 5 завдань (29-33) були присвячені читанню та аналізу тексту, що відповідає вимогам програми перевірити здатність учасників уважно читати, усвідомлювати, запам'ятовувати та критично оцінювати прочитане (розділ «Розвиток мовлення»). [10] Слід зазначати, що в завданнях об'єктами аналізу часто слугували декілька відносно коротких текстів, що вимагало від учнів порівнювати факти, виокремлювати головне та другорядне, спільне та відмінне тощо. У 2021 році структура сертифікаційної роботи з української мови та української мови та літератури була доповнена новим типом завдань, що передбачали надання короткої письмової відповіді за змістом тексту для читання. [5] Такий крок відповідає сучасним міжнародним стандартам (зокрема, системі оцінювання PISA), адже це дає змогу більш точно перевірити вміння учасників формулювати доречні аргументи, приклади, робити висновки, висловлювати власну позицію, спираючись на інформацію та дані, подані в тексті.

Безпекові ризики, спричинені повномасштабним вторгненням, змусили змінити формат проведення незалежного тестування на комп'ютерний. З огляду на ці обставини, які наразі унеможлиблюють використання завдань на надання письмової короткої та розгорнутої відповіді, розділам програми «Стилістика» та «Розвиток мовлення», які, власне, і передбачають перевірку читацької

компетентності, приділено значно менше уваги. [6] Однак, слід також зауважити, що в попередніх сертифікаційних роботах частина завдань на читання та аналіз тексту/ів були закритими за формою, тобто передбачали вибір однієї правильної відповіді з декількох запропонованих та перевірялися комп'ютером, а не екзаменаторами. [11, 12] Натомість у національних мультипредметних тестах 2022 та 2023 року навіть такі завдання були відсутніми, що свідчить про недостатній поточний рівень перевірки сформованості читацької компетентності (аспекту, який є найбільш проблемним за результатами дослідження PISA) [4]. Ураховуючи безпекові ризики, які потенційно створить повернення до «паперового» варіанту, доцільно, на нашу думку, удосконалювати процедуру тестувань через повернення завдань на читання та аналіз тексту, а також відкритої форми відповіді з подальшою можливістю для екзаменаторів (-ок) перевіряти завдання у віддаленому форматі або автоматизацією процесу шляхом застосування технологій штучного інтелекту, створення відповідного програмного забезпечення тощо.

Отже, у реаліях поточного розвитку української освіти в умовах дистанційного навчання та війни найбільші освітні втрати спостерігаються саме в контексті читацької грамотності. Одним із основних завдань сучасного освітнього процесу має стати формування компетентного читача, який здатний знаходити потрібну інформацію з-поміж другорядної, аналізувати, інтерпретувати, порівнювати її, спираючись як на текстові, так і нетекстові елементи (зображення, графіки, таблиці тощо). Цьому можна сприяти через удосконалення навчальних матеріалів шляхом їхнього наповнення більшою кількістю відповідних завдань та текстів (як на рівні звичайних уроків, так і під час різних видів контролю), а також модернізація підсумкового незалежного тестування та впровадження його на рівнях початкової (четвертий клас) та базової середньої освіти (дев'ятий клас), що дасть змогу проводити оперативні національні дослідження, які слугуватимуть індикаторами стану системи освіти в Україні. Безумовно, це комплексний та довготривалий процес, а тому читацька грамотність українського учнівства залишиться актуальною проблемою сьогодення та слугуватиме об'єктом подальших наукових досліджень.

Література

1. PISA. Загальна інформація. Сайт Українського центру оцінювання якості освіти. URL: <https://testportal.gov.ua/pisa/> (дата звернення: 08.01.2024).
2. Вашуленко О. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/186336554.pdf> (дата звернення: 06.01.2024).
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f7/5e6/b1e/5f75e6b1ee0d8989401323.doc> (дата звернення: 05.01.2024).
4. ЗНО/НМТ онлайн з української мови та літератури. URL: <https://zno.osvita.ua/ukrainian/> (дата звернення: 10.01.2024)

5. Загальна характеристика сертифікаційної роботи з української мови і літератури зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року. URL: <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/harakterystyka-2021-ukrmovalit.pdf> (дата звернення: 08.01.2024).
6. НМТ-2023. Українська мова. URL: <https://testportal.gov.ua/ukrayinska-mova-2023/> (дата звернення: 06.01.2024).
7. Науменко С. О. Проблеми формування та оцінювання читацької компетентності у закладах загальної середньої освіти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : зб. матеріалів учасн. I Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 88 - 92.
8. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с. URL: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf (дата звернення: 06.01.2024).
9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).
10. Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/Programa_2020_ukr.mova.pdf (дата звернення: 08.01.2024).
11. Сертифікаційна робота з української мови і літератури. Український центр оцінювання якості освіти. 2021 рік. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/Ukr-mova_lit-ZNO_2020-Zoshyt_1.pdf (08.01.2024).
12. Сертифікаційна робота з української мови і літератури. Український центр оцінювання якості освіти. 2021 рік. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/Ukr-mova_lit-ZNO_2021-osn_sesiya.pdf (дата звернення: 09.01.2024).
13. Ткач П. Проблеми українського 15-річного учнівства в галузі читання: які вони та чим можна зарадити. *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022*. С. 254 - 259.
14. Хорошковська Т. Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 3. С. 58–61. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/714147/> (дата звернення: 05.01.2024).
15. Яценко Т. О. Читацька компетентність учнів як ключове поняття сучасної шкільної освіти. URL: <http://surl.li/dpjfo> (дата звернення: 05.01.2024).

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НУШ У ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена управлінській діяльності сучасного керівника закладу загальної середньої освіти по імплементації принципів Нової української школи. Акцентовано увагу на професійному стандарті Керівника (директора) закладу загальної середньої освіти та ключових компетентностях, які необхідні для ефективної діяльності та функціонування закладу освіти. Дається класифікація принципів НУШ та наголошено на провідному напрямі діяльності керівника закладу загальної середньої освіти – педагогіці партнерства.

Ключові слова: імплементація, принципи, ключові компетентності, професійний стандарт, керівник, заклад загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. Умови сьогодення, виклики й загрози, пов'язані з воєнною агресією Росії проти державності й суверенітету України, зумовлюють зміни в організації освітнього процесу нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Згідно з професійним стандартом «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» мета професійної діяльності керівника закладу загальної середньої освіти полягає у безпосередньому управлінні закладом і відповідальності за освітню, фінансово-господарську та інші види діяльності закладу освіти. Керівник є представником закладу освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законом та установчими документами закладу освіти.

Питання компетентності в управлінській діяльності керівника закладу загальної середньої освіти тісно пов'язане з професіоналізмом, а професійні компетентності керівника закладу загальної середньої освіти регламентуються законодавчою та нормативною базою, а саме:

- Законом України «Про освіту» [2];
- Законом України «Про повну загальну середню освіту» [3];
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про затвердження Концепції безпеки закладів освіти» [7];
- Наказом Міністерства економіки України від 17.09.2021 № 568-21 «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» [5].

Умови сьогодення вимагають від керівника закладу загальної середньої освіти переосмислення багатьох освітніх канонів, швидкого й гнучкого прийняття управлінських рішень та їх виконання задля ефективного управління закладом освіти.

Для керівників закладів загальної середньої освіти, як модераторів освітнього процесу, першочерговими завданнями, які визначені у Концепції безпеки закладів освіти, зазначені:

- створення безпечної інфраструктури закладів освіти;
- ефективне попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі;
- формування компетентності безпеки в учасників освітнього процесу;
- організація безпечного підвезення учнів та вчителів до/із закладів загальної середньої освіти [7].

Виклики й загрози сьогодення, пандемія COVID – 19, повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинили значні освітні втрати. Тому, зараз гостро стоїть питання створення у закладах загальної середньої освіти програм з надолуження освітніх втрат.

Керівник закладу загальної середньої освіти разом з іншими стейкхолдерами планує програму та організовує діяльність закладу освіти з надолуження освітніх втрат. Програма має бути зосереджена на базових предметах – українській мові та літературі, математиці; діагностичному тестуванні для учнів 5-9 класів; інтеграції соціально-емоційного навчання в освітній процес; супервізії для вчителів.

Нові ролі керівників закладів загальної середньої освіти, як менеджерів, тьюторів, модераторів, лідерів освітянських команд, окреслено у візії майбутнього освіти і науки України, яка стане основою для розробки Національної освітньої стратегії. Візією визначені цілі середньої освіти, а саме:

- навчання здобувачів освіти в безпечному, сучасному та інклюзивному освітньому середовищі;
- якісна освіта відповідно до принципів НУШ;
- готовність педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти реалізовувати ідеї НУШ;
- повне фінансування системи середньої освіти, забезпечення її ефективним управлінням на засадах доказових даних.

Починаючи з 2022-2023 навчального року почалося поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, відповідно учні 5, а з 2023-2024 навчального року – і 6 класів закладів загальної середньої освіти перейшли на нову модель навчання.

Державний стандарт базової середньої освіти затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» [6]. Він ґрунтується на Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [4], Законі України «Про освіту», де відображені ключові компетентності та наскрізні вміння здобувачів освіти [2]. Стандарт є логічним продовженням затвердженого у 2018 році Державного стандарту початкової освіти.

У Державному стандарті базової середньої освіти окреслено мету базової середньої освіти: розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів; формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської

активності; свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації; продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії; виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, довкілля, національних та культурних цінностей українського народу [6].

Головною метою управлінської складової діяльності керівників закладів загальної середньої освіти є забезпечення неухильного дотримання й втілення принципів НУШ у діяльність закладів, що слугує основою для подальших інноваційних перетворень у системі базової та профільної освіти.

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» визначено принципи НУШ, зокрема:

- рівний доступ до якісної освіти;
- співробітництво (педагогіка партнерства);
- відкритість;
- персоналізація;
- практикоорієнтованість;
- самостійність;
- неперервність [4].

Зміни, які відбуваються в суспільстві, – економічні, політичні, соціокультурні, демографічні, – стосуються також і закладів освіти, потребуючи адаптації освітнього середовища та освітнього процесу до потреб кожної людини. Тому заклад загальної середньої освіти має забезпечувати максимально зручне для всіх учасників освітнього процесу освітнє середовище, яке відповідає основним принципам рівності та поваги до прав людини та рівного доступу до якісної освіти.

Принципи НУШ активно імплементуються в практику роботи закладів загальної середньої освіти шляхом запровадження рівного доступу до якісної освіти як однієї із складових на шляху до створення безбар'єрного освітнього простору у закладі загальної середньої освіти, що реалізується через забезпечення комфортних і безпечних умов праці та навчання; створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації; формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору. Ці принципи реалізуються шляхом надання можливостей для навчання всім громадянам незалежно від віку та стану здоров'я шляхом формування інклюзивного й доступного освітнього середовища, в якому кожен може навчатися протягом життя.

Принцип педагогіки партнерства являє собою систему навчання, що ґрунтується на спільній діяльності учня, вчителя і батьків, взаєморозумінні й гуманізмі, єдності інтересів і прагнень усіх учасників освітнього процесу, мета якого – особистісний розвиток здобувачів освіти [1].

Принцип відкритості передбачає відкритість до потреб дитини, до нових ідей, ініціювання змін в освітньому середовищі, формування знань, умінь, навичок, ключових компетентностей учасників освітнього процесу.

Принцип персоналізації у закладі загальної середньої освіти запроваджується через вільний вибір освітньої траєкторії учасників освітнього

процесу, який спрямований на розвиток особистісного потенціалу, організацію освітнього простору в закладу загальної середньої освіти для максимального розвитку кожного його учасника.

Принцип практикоорієнтованості у закладі загальної середньої освіти реалізується через роль учителя не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії здобувачів освітніх послуг.

Принцип самостійності імплементується в освітній процес закладу загальної середньої освіти шляхом формування пізнавальних мотивів навчання у здобувачів освіти, залучення до різних видів самостійного опрацювання навчального матеріалу, озброєння учнів сучасними методами і прийомами навчання; навчання учнів розумових операцій, що дають їм впевненість у власних силах.

Принцип неперервності є важливим складовим в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Він полягає у процесі виховання особистості, при якому природне середовище і діяльність впливають на формування якостей особистості [4].

Державний стандарт містить: ключові компетентності включно з базовими знаннями, наскрізні вміння, що поєднують компетентності та галузі, обов'язкові результати навчання, орієнтири для їхнього оцінювання, сім варіантів базового навчального плану, відповідно до освітніх потреб здобувачів освіти, рекомендовану, максимальну та мінімальну кількість годин за кожною з галузей та загалом визначені в базових навчальних планах.

Зазначимо основні компетентності, які формує базова середня освіта, а саме: вільне володіння рідною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність [6].

Процес навчання виступає важливим чинником виховання особистості через зміст навчального матеріалу, організацію освітньої діяльності, педагогіку партнерства в закладі загальної середньої освіти, яка є наразі ключовим компонентом НУШ.

У освітньому процесі закладу загальної середньої освіти керівнику важливо застосовувати засади педагогіки партнерства, основні принципи якої полягають у повазі до особистості, довірливих стосунках, позитивному ставленні та доброзичливості, взаємоповазі, взаємодії, діалозі, розподілі лідерських повноважень, дотриманні правил соціального партнерства.

У основі педагогіки партнерства лежить спілкування, взаємодія та співпраця між закладом освіти, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці закладу загальної середньої освіти та здобувача освіти, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [1].

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою її хоче бачити заклад освіти.

Стосунки партнерства складаються там, де діти й дорослі об'єднані спільними поглядами та прагненнями. Педагогіка партнерства бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, одноступця, рівноправного учасника освітнього процесу, турботливого та відповідального за його результати.

Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Висновки. Виокремимо основні принципи педагогіки партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Отже, дотримання й імплементація принципів НУШ у практику діяльності керівника закладу загальної середньої освіти дозволить йому забезпечувати надання якісних освітніх послуг в умовах кризових суспільних змін.

Література

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.

2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>

4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалено розпорядженням Кабінету міністрів України від 14.12.2016 № 988-р) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

5. Наказом Міністерства економіки України від 17.09.2021 № 568-21 «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної

середньої освіти». URL: <https://rozvytok-osvity.te.ua/minek-%E2%84%96568-21-%D0%B2%D1%96%D0%B4-17-09-21>

6. Постанова Кабінетів Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про затвердження Концепції безпеки закладів освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>

Наші автори

Антонченко Марія Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри освітніх та інформаційних технологій, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Баранова Лілія Миколаївна, викладач, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Білик Оксана Олександрівна, керівник гуртка, методист, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Білянін Григорій Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Богачик Тамара Степанівна, кандидат історичних наук, заступник директора, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Богомаз Оксана Юріївна, доктор філософії кафедри методології та методики суспільних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Браткова Галина Миколаївна, методист навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти та ЗНО, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Букіна Ірина Василівна, кандидат історичних наук, викладач історії, КЗ СОР Сумський фаховий коледж мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського

Вамуш Альона Анатоліївна, кандидат історичних наук, завідувач кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Воловик Валентина Іванівна, методист навчального відділу, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Гиря Олексій Олексійович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Гончаренко Людмила Вікторівна, фахівець, КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Лебединської міської ради»

Гриценко Олексій Михайлович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент і адміністрування, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Гудимова Зоя Василівна, керівник гуртка, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Гузенко Оксана Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Дедерко Дмитро Юрійович, соціальний педагог, вчитель трудового навчання, Гружчанський Навчально-виховний комплекс «ЗОШ I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад»

Добровольська Наталія Олександрівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Драгунова Віра Валентинівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту освіти та права, Центральний інститут післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Дранник Ірина Володимирівна, методист навчального відділу, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Дрюхіна Валентина Миколаївна, вихователь вищої категорії, Лебединський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Ромашка» Лебединської міської ради Сумської області

Єрміна Наталія Вікторівна, вчитель історії, Путивльський ліцей №2 ім. Г. Я. Базими Путивльської міської ради

Єфремова Галина Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Жаботинська Ольга Юріївна, Сумський багатопрофільний навчально-реабілітаційного центр №1 Сумської міської ради

Захарченко Вікторія Вікторівна, методист, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Золотарьова Тетяна Вікторівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Зудінова Ірина Віталіївна, керівник гуртка, комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Івашина Людмила Петрівна, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Ільницький Ігор Васильович, кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, голова циклової комісії соціальних дисциплін, викладач, Калуський політехнічний фаховий коледж

Кадук Алла Миколаївна, завідувач науково-методичного центру навчальної роботи та дистанційної освіти, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Калашнікова Тетяна Василівна, вчитель фізичної культури, Путивльський ліцей №2 ім. Г. Я. Базими Путивльської міської ради

Камбалова Яніна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методології та методики суспільних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Каменська Наталія Федорівна, керівник гуртка-методист, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Качан Олексій Анатолійович, аспірант, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Кечик Ольга Олександрівна, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки та психології

Клочко Оксана Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Кожем'якіна Ірина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Коляда Ігор Анатолійович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Корсун Валерія Вадимівна, бакалавр, Державний торговельно-економічний університет

Косова Тетяна Миколаївна, викладач англійської мови, старший викладач, ВСП Машинобудівний фаховий коледж СумДУ

Костенко Ольга Олександрівна, вихователь вищої категорії

Котляр Алла Володимирівна, учитель фізичної культури, Сумський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів №26 Сумської міської ради

Кривушенко Тетяна Дмитрівна, вихователь-методист Сумського дошкільного навчального закладу (центр розвитку дитини) №13 «Купава»

Крижановська Олена Владиславівна, магістрантка, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Куриш Наталія Костянтинівна, кандидат педагогічних наук, в.о. директора, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Лисенко Надія Анатоліївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Литвиненко Яна Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Лісаченко Марина Олександрівна, учитель фізики, Комунальна установа Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 7 імені Максима Савченка Сумської міської ради

Лопатка Оксана Василівна, учитель-логопед, Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №7 «Попелюшка»

Луценко Олена Анатоліївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності, керівник НДЦ гендерної освіти, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Луценко Світлана Миколаївна, кандидат наук з державного управління, доцент, декан факультету підвищення кваліфікації та перепідготовки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Майборода Оксана Вікторівна, учитель української мови та літератури, Глухівська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 Глухівської міської ради Сумської області

Медведєв Ігор Анатолійович, кандидат наук з державного управління, доцент, старший науковий співробітник, Комунальний заклад Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький»

Медведь Валентина Вікторівна здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент і адміністрування, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Моцак Світлана Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Нестеренко Володимир Іванович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент і адміністрування, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Ніколаєнко Михайло Сергійович, старший викладач кафедри освітніх та інформаційних технологій, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Новікова Ольга Володимирівна, керівник гуртка, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Орехова Світлана Володимирівна, завідувач відділу, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Павленко Ірина Миколаївна, старший викладач кафедри освітніх та інформаційних технологій, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Перлик Вікторія Володимирівна, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Пінчук Діана Миколаївна, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Поляк Олександра Василівна, кандидат наук державного управління, доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Полятикіна Тетяна Петрівна, керівник гуртка, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Попов Володимир Денисович, методист навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку, Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Постригач Надія Олегівна, доктор педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Пристинський Володимир Миколайович, кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних та методичних основ фізичного

виховання і реабілітації, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Пристинська Тетяна Миколаївна, магістерка фізичного виховання, старша викладачка кафедри фізичної терапії, фізичного виховання і біології, Донбаський державний педагогічний університет

Прядко Любов Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Пухно Світлана Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Навчально-наукового інституту педагогіки і психології, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Рамусь Михайло Олександрович, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри пропедевтики ортопедичної стоматології, Полтавський державний медичний університет

Рубан Анжела Юріївна, інструктор з фізичної культури, ДНЗ №33 «Маринка»

Сапич Вадим Іванович, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Сахновський Олександр Євгенович, кандидат історичних наук, доцент кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін, Комунальний заклад Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Семеновська Лариса Аполлінаріївна, доктор педагогічних наук, професор професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Середа Анна Сергіївна, методист навчального відділу, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Сидоренко Наталія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Силкіна Світлана Анатоліївна, старший викладач кафедри педагогіки та психології, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Солоненко Тетяна Євгеніївна, вчитель вищої категорії, Коледж хореографічного мистецтва «Київська муніципальна академія танцю імені Сержа Лифаря»

Студенець Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової і дошкільної освіти, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

Сударева Галина Федорівна, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Третьякова Олена Василівна, методист, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Удовенко Людмила Іванівна, методист навчального відділу, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Успенська Валентина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Утка Людмила Володимирівна, старший вчитель української мови та літератури, Лебединський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів №7

Фенченко Наталія Іванівна, вихователь вищої категорії, Буринський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №2 «Джерельце» Буринської міської ради

Хандуріна Аліна Олегівна, керівник гуртка, Комунальний заклад – центр позашкільної роботи Путивльської міської ради

Харламова Лариса Дмитрівна, викладач математики та інформатики, Відокремлений структурний підрозділ «Конотопський індустріально-педагогічний фаховий коледж Сумського державного університету»

Харченко Алла Анатоліївна, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

Чумакова Наталя Андріївна, вчитель початкових класів, Путивльський ліцей №2 ім. Г. Я. Базими Путивльської міської ради

Чухненко Поліна Сергіївна, кандидат хімічних наук, завідувач кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Шевлякова Надія Андріївна, науковий співробітник, Комунальний заклад Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький»

Шевчишена Оксана Володимирівна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та психології, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка

Шило Лариса Валентинівна, учитель початкових класів, Лебединський заклад загальної середньої освіти I - III ступенів №7

Юзькова Валентина Дмитрівна, кандидат хімічних наук, доцент кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Янкова Оксана Леонідівна, вчитель, Чернечинський ліцей Краснопільської селищної ради

ДЛЯ ПОДАТОК

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В
УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**
Збірник наукових статей

Підписано до друку 03.06.2024
Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ СОІППО
м. Суми, вул. Миколи Сумцова, 5.
Тел.: 0542 33-40-67